BEN PASTOR

Sinagoga țiganilor

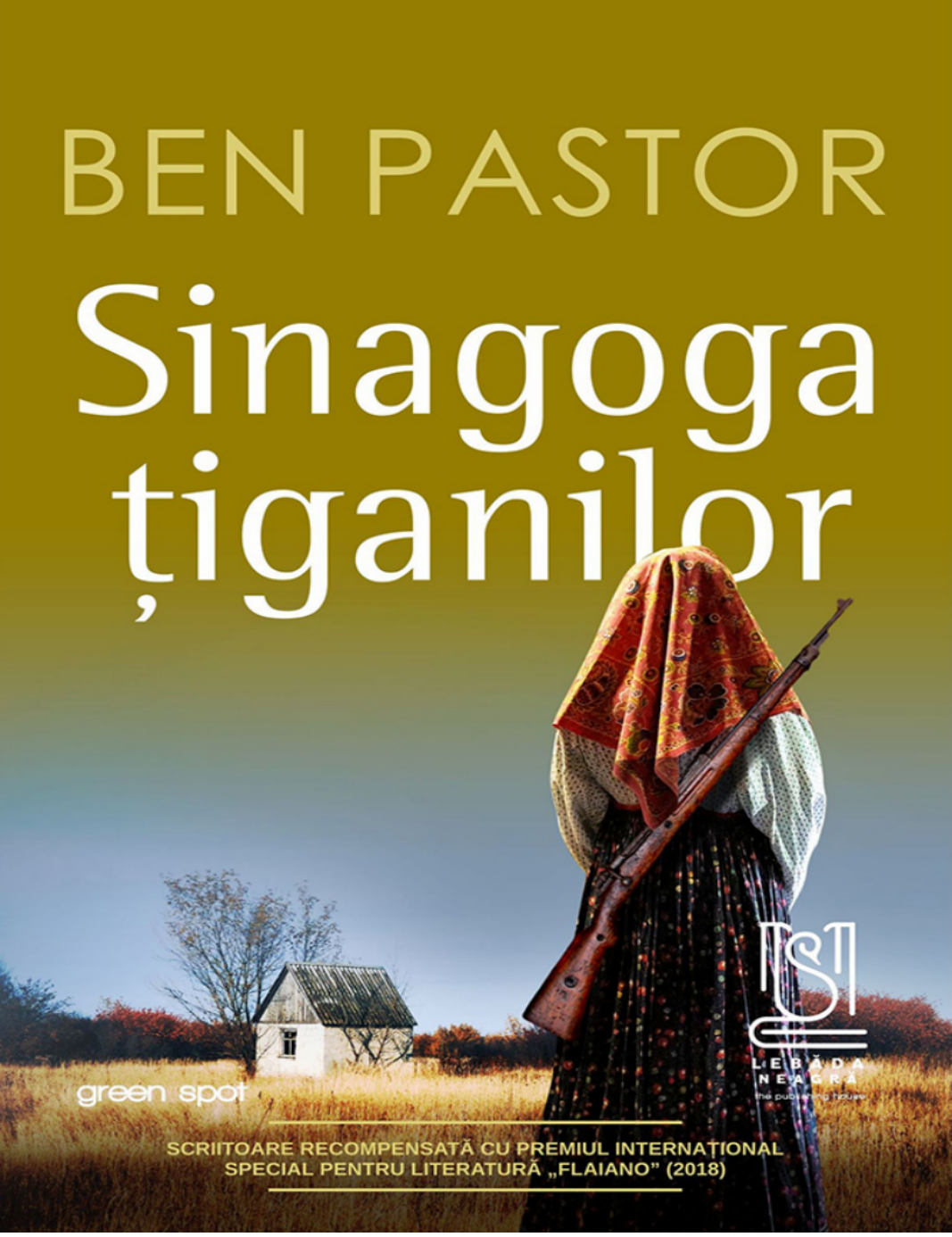

green spot

LEBĂDA NEAGRĂ

SCRIITOARE RECOMPENSATĂ CU PREMIUL INTERNAȚIONAL SPECIAL PENTRU LITERATURĂ „FLAIANO” (2018)

BEN PASTOR

Sinagoga țiganilor

Traducere din limba italiană
de **Gabriela E. Dima**

Lebăda Neagră
Iași, 2023

Ben Pastor
La Sinagoga degli zingari

Copyright © 2021 Ben Pastor
This edition published in agreement with Piergiorgio Nicolazzini Literary Agency (PNLA).

All rights reserved by the Proprietor throughout the world.

© 2023 by Editura Lebăda Neagră pentru prezenta ediție în limba română

www.blackswanpublishing.ro
Editura Lebăda Neagră
Iași, Str. Plopii fără Soț, nr. 45, 700273

ISBN ePub: 978-606-9623-98-5
ISBN PDF: 978-606-9623-99-2
ISBN print: 978-606-9623-97-8

Credit foto copertă: © Vladimir Zhoga/Shutterstock.com
© Dmitrii Taiurskii/Shutterstock.com
© Andrew Glushchenko/Shutterstock.com

Această carte în format digital (e-book) este protejată prin copyright şi este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parţială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziţia publică, inclusiv prin internet sau prin reţele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informaţiei, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sau comercializarea sub orice formă, precum şi alte fapte similare săvârşite fără permisiunea scrisă a deţinătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislaţiei cu privire la protecţia proprietăţii intelectuale şi se pedepsesc penal şi/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Lectura eco - un supererou al lumii moderne!

Versiune digitală realizată în colaborare cu Libris.ro

„Să nu ucizi.”
Exodul, 20:13

Personaje

Martin Bora: *maior în Divizia 71 Infanterie și ofițer al Serviciilor de informații ale armatei germane (Abwehr)*
Benedikta: *soția lui*
Peter Sickingen: *fratele vitreg al lui Bora și comandant al escadrilei de aviație KG 51 „Edelweiss”*
Alois „Lolo” Stumbeck: *locotenent-colonel în Abwehr*
Bruno Lattmann: *căpitan în Abwehr*
Nagel: *sergent în Divizia 71 Infanterie*
Schertl, Grossmann, Kern, Rolland, Levinsky: *ofițeri sub comanda lui Bora*
Friedrich Paulus: *comandantul Armatei a 6-a germane*
Emil Schenck: *general în Divizia 24 Panzer*
Alexander Von Hartmann: *general de brigadă în Divizia 71 Infanterie*
Endre (Andreas) Lázár: *locotenent în Divizia 24 Panzer*
Fritz Gehrmann: *fotograf al armatei germane*
Giovambattista („Titta”) Mori Di Serra San Bruno: *căpitan în Divizia 3 Rapidă „Duca d’Aosta”*
Emilio Dossi: *căpitan în Divizia 3 Rapidă „Duca d’Aosta”*
Amerigo Galvani: *maior în Divizia 3 Rapidă „Duca d’Aosta”*
Ion Nemoianu: *colonel al Statului-Major român*
Lucian Tulbure: *căpitan în Armata a 3-a română*
Serghei „Serioja” Tomilin: *voluntar cazac*
Țezar Andreevici Stasov: *ofițer al NKVD*
Roghinski: *prizonier rus*
Nicolae Tincu: *om de știință român*
Bianca Costin-Tincu: *om de știință român, soția lui Nicolae*
Veronica („Vivi”) Simonich: *amanta maiorului Galvani*

Partea întâi

Donul

I

„Cine este pregătit, este
mereu invitat.”

H.D. THOREAU, *Jurnal*, 2
iulie 1840

Jurnalul lui Martin Bora

Cerul, norii. O plantă care, după ploaie, emană un miros puternic de camfor. Rușii o numesc perovskia *și seamănă cu salvia, dar nu e salvie.*

Vara, cum e acum, după ploaie, în stepă natura pare să explodeze. Flori peste tot, printre pietre și pe povârnișuri, cât vezi cu ochii. Vor crește pe oasele noastre? E o întrebare legitimă, pe care ne-o punem mulți, fără să o spunem cu voce tare. Sunt gânduri întunecate de invadatori, categorie umană cu o treaptă mai jos decât cuceritorii.

Cineva de la cartierul general se pricepe la plante, sau așa se laudă. Cel puțin, adună într-un ierbar tot ce găsește. Până acum garantează că a colecționat tot ce trebuie pentru a face săpun, a calma înțepăturile de insecte (un flagel pentru oameni și cai), a dezinfecta rănile și a potoli nervii. Ultimul remediu s-ar putea dovedi util: deja unii comandanți au primit diagnostice de aritmie și alte boli cardiace. Ca foarte mulți dintre noi, somatizează neliniștea și grijile.

Trăim ca marinarii pe ocean, pentru că iarba are valurile și mareele ei, calmul și vârtejurile ei. Ne pierdem, regăsim ruta, ne orientăm după stele. Înjurăm ca marinarii fără hărți.

Sarcina mea (și cea a oamenilor mei) e să mergem tot înainte, tot înainte. În recunoaștere, suntem și pescari, și momeală;

suntem tăcuți și, în funcție de ordine, nu luăm prizonieri sau îi luăm cu noi precum cormoranii cu prada în gușă. Suntem baleniere care pot fi răsturnate și scufundate în orice moment sau pot prinde monstrul cu harponul. Suntem ochii și antenele armatei noastre și, ocazional, acul ei letal.

După necesități, stăm în corturi sau în aer liber, dormind pe rând sub câte un copac deșirat sau sub triunghiul de stofă de camuflaj pe care îl folosim ca adăpost de soare și de ploaie. Mergem pe jos mult și hotărât și călărim foarte bine. Principalul nostru atu în teren, în afară de spirit, este tăcerea, o calitate a creaturilor marine. Comunicăm prin gesturi, așa cum a făcut dintotdeauna cavaleria, încă din Antichitate. Fotografii și corespondenții de război iubesc gestul cu pumnul închis al comandantului, semnalul clasic pentru înaintare. Unii colegi îmi spun că adeseori unitățile de propagandă le cer să ia această poziție pentru a entuziasma publicul de acasă. Civilii admiră pescarul destoinic, dar și mai mult peștele care îi scapă.

Gesturile au fost esența carierei artistice a răposatului meu tată. Am citit cum, pe scenă, cea mai mică mișcare a mâinii sau a degetului este mai semnificativă pentru orchestră decât agitația brațelor multor dirijori italieni. Trebuie să-l fi moștenit măcar la asta, pentru că sunt zgârcit cu mișcările. Oamenii mei știu pe de rost ce înseamnă un gest cu capul sau o privire; pe câmpul de luptă funcționăm ca o haită solidară, mută și vicleană.

Pești mici sau baracude – după caz –, suntem gata să devorăm alți pești mici sau baracude ca să aflăm unde se află dușmanul, având mereu grijă să nu fim surprinși. Suntem atât de bine camuflați, că uneori chiar și piloții noștri se încurcă. Nu putem folosi semnale luminoase (le-ar vedea și rușii), de aceea întindem steagul pe jos, pentru a evita să fim mitraliați sau bombardați. O singură dată am fost în pericol din cauza unui recrut care, când a zărit steagul, ne-a salutat cu aripile, semnalând involuntar prezența noastră unei unități rusești din apropiere. Au tras spre noi câteva focuri, dar aviatorul și-a reparat imediat imprudența, lovind în plin poziția sovietică. În felul lui, a inventat un nou sistem de a scoate la iveală adversarul.

Uneori îmi dau seama că îi invidiez pe cei care se nasc și cresc pe o insulă, având un peisaj precis, circumscris. Sensul direcțiilor este sigur și, orice s-ar întâmpla, sigiliul mării îi înconjoară întotdeauna complet. Aici nu există direcții. În ciuda busolelor, stelelor, hărților și legăturilor radio, stepa este locul de pe pământ în care timpul și spațiul se dilată până când își pierd sensul. Doar caii sunt fericiți pentru că, la fel ca peștii, nu știu să numere kilometrii.

Și totuși sunt calm. Nu îmi tremură mâinile, nu îmi tremură vocea. Curajul este o altă componentă a uniformei pe care mi-o pun (sau o îmbrac, sau o închei) dimineața. Adeseori dorm în ea, fără a avea nevoie de un alt acoperământ. Siguranța mea pare un izvor veșnic, dar cine știe. Beau din el ca un cal sau ca un câine. Suntem cercetași. Moartea? Nici nu mă gândesc la ea. Sunt invincibil.

Oamenii mei sunt atât de siguri de asta, că înainte de o misiune îmi ating întâmplător umărul, șaua, cizma cu pinteni… invincibilitatea, norocul, mana *sunt contagioase, iar ei vor să se molipsească.*

În ceea ce mă privește, visul meu este să fiu primul care vede Volga. O visez noaptea, imensă ca un lac, o arteră în trupul Rusiei. Și totuși, chiar și la porțile Stalingradului, care e la 3.200 de kilometri de Berlin, ne aflăm doar într-o părticică din sud-vestul imensei câmpii eurasiatice. La origini, noi toți provenim de aici. Aparținem acestui pământ mult mai mult decât ar vrea să recunoască dușmanul.

Sâmbătă, 15 august 1942,
Adormirea Maicii Domnului, ora 4:40,
tabăra cercetașilor germani,
la sud de Kumovka

Un freamăt intens venea de la caii scoși să urineze înainte de a fi înșeuați; în răcoarea zorilor, amintea de sunetul cascadelor mirositoare.

Tessin, calul masiv al lui Bora, jumătate Frizian și jumătate Noriker, dar cu capul frumos de Frizian pur, strănută, scuturându-și botul în timp ce trecea prin fața tovarășilor lui. Întors din recunoașterea de noapte, se lăsa condus docil de mica ordonanță calmucă, în timp ce Bora își scotea mănușile de călărie. Era fericit că unitatea lui avea în față câteva zile de pauză, chiar dacă îi era greu să renunțe la fiorul călăritului nocturn. Dacă ar fi fost nevoie, ar fi plecat imediat din nou.

Pe cerul de vară târzie, păsările de apă zburau în cerc deasupra câmpului deja în mișcare. Spre malul râului Liska, la marginea mlaștinii care îl înconjura, dădea să aterizeze un mic aparat de zbor Fieseler Storch[1]. Părea suspendat în aer, într-atât era de lent, înainte să atingă pământul pe o fâșie ierboasă atât de mică, încât cu greu i-ar fi permis să decoleze din nou. Făcu o întoarcere intenționată de nouăzeci de grade și se opri. Repetând în gând ce avea să scrie în raport, Bora nu îi dădu prea multă atenție la început. După puțin timp, însă, își aminti că la Kumovka, nu departe de acolo, exista o pistă de aterizare. Nouăzeci la sută, era vorba de ofițeri de la cartierul general. Dar din ce motiv deciseseră să aterizeze la marginea cea mai sudică a acestui sector, unde doar unitățile călare de recunoaștere traversau mlaștina de pe partea dreaptă a Donului?

Bora își puse mănușile în centură. Spre surprinderea lui, chiar și de la distanță, îl recunoscu pe locotenent-colonelul Stumbeck, care cobora din avion. Asta era chiar mai ciudat decât să întâlnești pe cineva de la comandamentul diviziei sau de la cartierul general al Armatei a 6-a.

Alois „Lolo” Stumbeck, contingentul 1922, era șeful contraspionajului de la București. Cea mai mare realizare a lui fusese cu optsprezece ani mai înainte, când regizorul Fritz Lang îl alesese ca înlocuitor pentru rolul eroului nordic din *Nibelungii: Moartea lui Siegfried*, după ce protagonistul refuzase să joace dezbrăcat în scena îmbăierii în sângele dragonului. Apoi o ramură de tei bine amplasată rezolvase problema; Rudolf Klein-Rogge devenise dublura, iar bietul Stumbeck își văzuse dispărând visul de glorie. Prinsese un rolișor în scena în care walkiria Brunhilda coboară de pe navă

pe o pasarelă susținută de războinici. „Toți cu coiful pe cap”, i se plânsese odată lui Bora. „Nici mamele nu ne-ar fi recunoscut.”

De atunci, se îngrășase mult mai mult decât un germanic ideal. Era mereu la regim; dacă ar fi știut că, în câteva luni, avea să fie înfometat într-un lagăr sovietic de prizonieri, s-ar fi năpustit la fiecare fel de mâncare de la popota ofițerilor.

O clipă sau două se opri lângă Storch, dezmorțindu-și picioarele și vorbind cu pilotul, apoi luă o servietă de pe scaun și se îndreptă cu pași hotărâți spre tabără.

La jumătatea drumului, strigă:

— Hei, domnule Bora! Dumneavoastră sunteți, nu-i așa?

Bora confirmă.

— Eu sunt.

Încă entuziasmat că reușise să direcționeze focul inamicului către celălalt mal al râului Liska, își controlă în gând starea uniformei. Fu mulțumit și știa că nici măcar nu părea obosit.

— Bună dimineața, domnule colonel. E o ocazie formală sau informală?

— Formală, mai mult sau mai puțin.

Se cunoșteau încă de la începutul campaniei din Rusia. Se revedeau din când în când, după ce amândoi plecaseră voluntari pentru a doua oară. Detașat în România din primăvară, Stumbeck vizita adeseori frontul. În ultimele luni ieșiseră împreună să călărească de două ori. Bora și-l amintea în șaua unei iepe solide, pe care o numise von Harbou, ca să se răzbune pe tiranica soție și colaboratoare a lui Fritz Lang.

— Aruncați ancora sau vă pregătiți să plecați în larg?

Referirea la mare, atât de asemănătoare cu părerea lui despre stepă, îl izbi. Când Bora răspunse că se întoarce la bază cu oamenii lui, o expresie prietenoasă rămase întipărită pe chipul vizitatorului.

— *Mai mult sau mai puțin formală* înseamnă că putem vorbi despre chestiune. Și, înainte de a continua, trebuie să știți că nu ați fost primul pe lista noastră.

Își dădură mâna. Păreau ciudate acele cuvinte misterioase într-o dimineață atât de transparentă, când norii alergau sus

pe cer fără să arunce umbre.

— Ah, zâmbi Bora. *A cui* listă? Și, în acest sens, ar trebui să mă simt recunoscător sau dezamăgit?

— Nici una, nici alta, din punctul meu de vedere.

La ivirea soarelui, părul blond al lui Stumbeck îl făcea să pară un Siegfried pacific și matur, hrănit cu mâncarea bună a Nibelungilor.

— Sunteți al doilea pe listă pentru că primul pe lista Firmei și a generalului Paulus și-a pierdut viața. Vin direct de la cartierul general al Armatei a 6-a, biroul generalului Schmidt.

Firma era Abwehrul, contraspionajul german, *celălalt* serviciu al lui Bora. Să ceară detalii presupunea o curiozitate vie, pe care o simțea invariabil, dar, de obicei, nu o arăta. Spuse, încă departe de a fi îngrijorat:

— Pot să întreb dacă primul pe listă a murit frumos?

— Sigur că puteți întreba, iar răspunsul este nu. Simt miros de cafea. Aveți și pentru oaspeți?

— Întotdeauna.

Bora îl opri cu un gest pe micul calmuc cu coamă sălbatică ce se apropia cu o ceașcă aburindă.

— *Dva*, spuse, ridicând două degete.

Nu era vorba că Stumbeck avea ordin să-l îmblânzească; era doar felul său de a fi. Oricare ar fi fost motivul vizitei lui, totuși cineva murise deja. Lângă mal, pe fâșia de iarbă unde aterizase, pilotul cartierului general rămăsese în avion, ceea ce însemna o oprire scurtă.

Stumbeck își puse geanta între gleznele încălțate cu cizme.

— Probabil ați auzit ce treabă bună a făcut Divizia 3 Rapidă la Serafimovici.

Bora aprobă din cap.

— S-au descurcat foarte bine, din câte știu eu.

— Da. În acest moment, aliații noștri victorioși se regrupează la nord de Millerovo.

Unde voia să ajungă? Divizia 71 a lui Bora tocmai trecuse pe acolo, respingându-i pe ruși până dincolo de Don. Bora rămase moderat curios.

— Și…?

— Ei bine, merită respect.

Respect. Bora se gândi că îi vor ordona să se alăture forțelor de recunoaștere italiene, deși nu vedea cum, dacă nu era transferat: sectoarele italian și german ocupau două bucle ale Donului, destul de îndepărtate între ele. Nu fu încântat. Următoarele cuvinte ale lui Stumbeck urmau să-i confirme sau nu presupunerea.

— Bună credință între aliați, înțelegeți. Comandanții noștri vor să ne comportăm ca și cum am fi o mare familie.

Nu avea niciun motiv să zâmbească, dar o făcu, puțin cinic.

— La sud de aici, românii presează ca nebunii ca să ne susțină.

— Da, au ajuns repede la Mâșcova.

— De aceea și ei merită respect.

Adică? Mania lui Stumbeck pentru teatralitate nu făcea altceva decât să întârzie explicația. Bora nu înțelegea motivul acelui ocoliș. Ce treabă aveau el și oamenii lui cu românii? Se gândi: *Ne folosim de aliați – italieni, maghiari, români, croați – pentru a ne păzi flancurile în timp ce înaintăm spre Stalingrad. Ne-am putea descurca fără ei, dar pe riscul nostru. Lolo are dreptate. A arăta respect pentru nevoile și idiosincraziile lor este mai mult decât un gest diplomatic. Dar nu înțeleg ce legătură am eu sau de ce „primul pe listă" a murit.*

Oricum, toată această vorbărie îl împiedica să se spele și să mănânce ceva.

— Tot nu înțeleg, domnule colonel. Puteți să îmi spuneți...?

— Avem o situație la Millerovo. Firma vrea să rezolvăm o problemă acolo.

Ah. *Problemă* putea însemna multe lucruri. Nu era neobișnuit să trimiți ofițeri ai Serviciilor în spatele liniilor. De obicei, cuvântul sugera cazuri care variau de la delicat la dificil, dacă nu de la delicat la potențial dezastruos. Crescendoul lui Lolo promitea necazuri, observă Bora. Când se întoarse ordonanța calmucă, amândoi dădură prioritate cafelei.

— Inutil să spun – adăugă apoi Stumbeck cu buzele pe marginea cești – că am clarificat deja detaliile cu divizia dumneavoastră. Generalul de brigadă von Hartmann a fost de acord să vă lase să plecați.

Nu: *Vă poate lăsa să plecați,* ci: *A fost de acord…* O diferență uriașă. Puteau exista motive întemeiate pentru care nu fusese ales primul. Bora primi în tăcere complimentul ascuns în acea frază.

— …Și pilotul vrea să știe ce greutate aveți.

— Nu știu exact… 83, 84 de kilograme, cred.

Bora simți o strângere de inimă.

— De ce? Nu vă întoarceți la cartierul general?

— Nu. *Dumneavoastră* zburați la Millerovo.

— Acum? Și pentru cât timp? Uitați-vă în jur. Suntem foarte ocupați!

— Cinci zile. Îmi pare rău că vă pasez sarcina asta, dar așa stau lucrurile. Dumneavoastră vorbiți italiană, eu vorbesc română. Vă voi sprijini cât de mult pot, dar deocamdată e rândul dumneavoastră.

Pasarea era o modalitate interesantă de a defini transferarea răspunderii. Generalii de divizie, ca să nu mai vorbim de comandantul Armatei a 6-a, nu *pasau*. Puteau da ordine mai puțin răstite uneori, dacă lucrurile mergeau bine și erau mulțumiți de tine. Stumbeck, în schimb, insista cu acest limbaj prietenos. Activitatea lui la București îi justifica rolul, totuși provenea de la biroul generalului Schmidt, considerat ochii și urechile, iar de unii chiar geniul malefic al comandantului suprem al Armatei a 6-a, *General der Panzertruppe* Paulus sau *von* Paulus, cum îi plăcea să se numească…, a cărui soție ambițioasă întâmplător era românc[2].

Pe râu, aerul dimineții era limpede, senin. Oamenii și caii se mișcau cu un calm atent. Să abandoneze toate acestea, chiar dacă numai pentru câteva zile, era un adevărat ghinion.

— Ah… domnule Bora… veți fi trei în avion, cu fotograful de război. 84 de kilograme, spuneți?

Bora hotărî că va întreba mai târziu despre fotograf.

— Cam așa, cu aproximație. Mai puțin ca dumneavoastră, oricum.

Stumbeck își ajustă jignit cureaua pe talia groasă.

— Mulțumesc că ați observat. Va trebui să stați așezat cu genunchii la gură în timpul zborului, cum am făcut eu. Să

mergem undeva să vorbim.

În timp ce oamenii lui începeau să-și scuture praful după călăritul din noapte, Bora se îndreptă resemnat spre cortul său.

O situație, *spune Stumbeck. Trebuie să fie mai grav de atât. Și tocmai când aveam dreptul la cinci zile pentru corespondență și alte lucruri. Bineînțeles că pot să mă lase să plec. Îmi folosesc zilele de odihnă pentru a mă băga în viesparul conflictelor dintre aliați. Corespondență, desene, un pui de somn; dacă lucrurile merg bine... va mai trece o lună până să am din nou o asemenea șansă.*

— Am nevoie de o oră pentru a-mi scrie raportul, observă el.

— De ce nu? Vă voi acorda o oră după ce veți asculta ce am de spus.

În cort, Stumbeck termină de băut; își așeză servieta pe scaunul pliant al lui Bora și deschise clapele de metal.

— Ei bine, avem doi necombatanți la nord de Millerovo.

Scuzați-mă dacă nu sunt impresionat. Comentariul îi stătea lui Bora pe limbă, așa că dădu pe gât ultima gură de cafea pentru a-l înghiți.

— Necombatanți însemnând personal medical sau civili?

— Cetățeni români.

Stumbeck îi întinse hârtiile pentru deplasarea la vest. Aruncându-se pe patul de campanie al lui Bora, se eliberă de curea și bonetă.

— Profesorii Nicolae Tincu și Bianca Costin, soția lui. Ați auzit vreodată de ei?

Bora ridică privirea din foi.

— Nu.

Cercetașii sunt antrenați să pătrundă în teritoriul inamicului. Trimiterea unui ofițer german să conducă o căutare pe care mijloacele motorizate italiene și românești o puteau gestiona fără probleme sugera complicații suplimentare. Pentru a-și folosi bine timpul, ceru permisiunea de a se bărbieri fără apă în timp ce asculta și începu să-și treacă aparatul de ras cu protecție peste maxilarul și buza superioară.

— Nu este neobișnuit ca doi civili de orice naționalitate să călătorească singuri în direcția unei armate care înaintează? Trebuie să fi existat motive imperioase pentru a fi lăsați să tranziteze o zonă de război.

— Ei bine, să spunem că s-au prăbușit efectiv în ea.

Stumbeck se întinse să scoată din geantă un borcan de sticlă plin cu bețișoare de morcov. Arăta un calm teutonic satisfăcut. Avea aerul cuiva care, dacă ar fi depins de el, nu i-ar fi dat lui Bora o sarcină atât de plictisitoare. Dădea impresia unui om care prevede deja cum vor merge lucrurile sau a unuia care simte o indiferență deplină. Ambele calități erau utile în munca lui.

— Am nevoie de mai mult.

Bora curăță aparatul de ras și îl puse deoparte. Sistematic, conștient de limita de încărcare a Storch-ului, începu să adune minimul necesar.

— Care este domeniul lor de cercetare?

— Fizică și chimie.

În sfârșit un răspuns util. Bora se întoarse.

— Fizică. Teoretică, aplicată…

Stumbeck clătină din cap. Greutatea lui făcu să geamă patul de campanie când se întinse.

— Și motivul călătoriei lor?

Un alt refuz, urmat de deschiderea rapidă a borcanului.

— O vizită de curtoazie la generalul Paulus, oficial.

Stumbeck începu să mestece un bețișor de morcov, uitându-se fix la colegul său.

— Lăsați-mă să clarific întrebarea. Duceau oare documente sau acte cu caracter confidențial?

— Oficial, nu. Dar călătoreau sub numele fictiv domnul și doamna profesor Ionescu.

Concizia răspunsului indica faptul că, dacă era vorba despre documente sensibile, fie Stumbeck nu știa, fie nu putea vorbi despre asta. Cu o bucată de morcov în gură ca un trabuc, scoase o hartă din geantă.

— Iată, mormăi el. Au plecat joi din orașul Chișinău din Basarabia. Apoi Mikolaiv, Melitopol și Stalino[3], cu destinația Millerovo.

Bora luă harta. Se duse la intrarea cortului, care lăsa să pătrundă soarele strălucitor.

— Și destinația finală…?

— Dobrinka.

Distanța dintre etape varia între două sute și trei sute de kilometri, raza tipică a unui avion de legătură cu condiția ca la fiecare oprire să existe combustibil. Desfăcând harta, Bora făcu câteva calcule. Dobrinka era noul cartier general al Armatei a 6-a, așa că invitarea celor doi români părea să vină chiar de la generalul Paulus. Spuse:

— De la Millerovo sunt cam… cât? Mai puțin de două sute de kilometri până la Dobrinka.

— Da, confirmă Stumbeck. La mijlocul dimineții de ieri, motorul și echipamentul radio au început să facă probleme la aproximativ o oră după decolarea de la Stalino. Ca întotdeauna în acel tip de teren, pilotul avea ordin să continue să zboare cât mai mult timp posibil fără a risca să se prăbușească. Nu, nu îl puteți întreba; nu este același care m-a adus aici. Potrivit raportului, posibilitatea unei întârzieri i-a iritat foarte mult pe pasageri. Când o scădere bruscă a puterii motorului l-a forțat pe pilot să aterizeze pe un câmp încă departe de Millerovo, chiar s-au înfuriat. Având în vedere că la Millerovo se află Armata a 8-a italiană, în timp ce Divizia Rapidă are tabăra la nord de oraș, pilotul a sperat că cineva va observa accidentul și va trimite ajutoare. Dacă italienii nu puteau să remedieze defecțiunea pe teren, pilotul și pasagerii ar fi trebuit să aștepte la fața locului sosirea unui al doilea avion german.

Bora observă un cerc în creion roșu care marca pe hartă presupusul loc de aterizare forțată.

— Să vedem dacă ghicesc… pasagerii nu au așteptat.

— Într-adevăr. L-au înjurat pe pilot, iar când, la scurt timp după, au zărit o *panye* cu patru roți a unei țărănci, Tincu i-a făcut semn să se oprească. Înainte ca pilotul să îi poată împiedica, au negociat cumva să fie luați și ei și au plecat.

— *Și au plecat?*

Când Bora întoarse spatele luminii zilei, pe retină îi rămaseră scântei verzi și roșii.

— Aici vorbim despre civili și străini. Ca atare, nu-și puteau

imagina că se pot da cu căruța după bunul-plac atunci când există trupe și puncte de control peste tot la sud de Don!

— Cel puțin, recunoscu Stumbeck. Dar pilotul nu era autorizat să-i oprească. A crezut că voiau să ajungă înaintea lui la Millerovo, la o oră și ceva depărtare, unde trebuiau să-și petreacă noaptea. Prin urmare, a rămas lângă avion până când cercetașii italieni, informați despre accident, au ajuns la el. La Millerovo a descoperit apoi că pasagerii nu sosiseră. A telegrafiat imediat la cartierul general al Armatei a 6-a, în timp ce unele unități călare din Divizia Rapidă și alte unități au pornit în căutare. Cunoașteți terenul de acolo: povârnișuri, viroage, mlaștini…

— Divizia 71 a traversat râul Aidar la Rovenchi, mai la nord. Dar cunosc tipul de teren.

Bora împături harta și continuă să-și pregătească bagajul. Când calmucul apăru cu mâncarea, îi făcu semn să pună farfuria pe măsuța de campanie. Lui Stumbeck îi spuse:

— Presupun că până acum căutarea nu a dat rezultate.

— Până acum, nu. Ne întrebăm unde au ajuns. Căruțele și țărăncile seamănă toate între ele. În acea zonă sunt mai multe drumuri decât stele pe cer. O căutare prin fermele din jur nu a dat rezultate. Punctele de control nu semnalează nimic.

Stumbeck părea fascinat de farfuria lui Bora. Șervețelul care o proteja de enervantele muștele rusești trăda prezența unui sandviș umplut consistent, la ani-lumină distanță de tristele lui bețișoare de morcov.

— Așa că, domnule Bora, dumneavoastră va trebui să-i găsiți și să vă asigurați că ajung la destinație. Apropo, în această seară au sosit de la București informații despre cuplul Tincu. Veți găsi dosarul în avion; citiți-l în timpul zborului.

Ace într-un car cu fân. Bora simțea că se încruntase. Doi oameni de știință români cu relații la nivel înalt își permiteau să ignore cele mai elementare reguli ale prudenței și hoinăreau cu documente cu tot (putea pune mâna în foc) prin apropiere de Millerovo. Asta era tot. Posibil? Nu, trebuia să mai fie ceva. Puse la urmă în geantă jurnalul legat în pânză și un aparat de fotografiat mic.

— Presupun că voi găsi fotografiile lor în dosar. Ar fi util de

știut: căruța avea unul sau doi cai? Cu toții vorbim de *panye*, dar e un termen general. Un cal? Bun. Și cum erau îmbrăcați cei doi în timpul călătoriei?

— Ah, hm. Bună întrebare. El, în costum albastru, se pare, cu cămașă și cravată. Ea, într-un compleu gri, cu revere albe. Pălărie și mănuși de vară. Pilotul nu are darul observației. Știe mai bine cum era cu bagajele. Tincu are o servietă cu cifru, pe care îl ține în portofel. Costin are o poșetă și o valiză mică, cu etichete de la mai multe hoteluri. Pilotul a descris-o ca fiind trufașă, arogantă. Se pare că s-a plâns tot drumul. Presupun că acum, după o zi și o noapte în stepă, e gata să-i scoată ochii oricui îi iese în cale, inclusiv salvatorilor.

— Minunat. Și caracterul soțului?

— E om de știință și profesor universitar: nu va permite nimănui să-i spună ce să facă, nici măcar unui maior din Wehrmacht ca dumneavoastră. Din punct de vedere politic, gândește ca generalul Antonescu, aliatul nostru, dar nu are încredere în germani încă de pe vremea când era în Garda de Fier. Îi preferă pe italieni, iar asta spune multe.

— Și merge la Armata a 6-a în vizită de *curtoazie*?

— Așa se pare. Înțelegeți că după accident ne simțim prost că i-am pierdut din vedere. E vina lor, dar va trebui să ne cerem și scuze când îi vom aduce înapoi la stână.

Bora își reținu un pufăit de nerăbdare. Din fericire, pregătirea bagajului îi ascundea enervarea.

— Amândoi iubesc corpul studențesc, adăugă Stumbeck, uitându-se fix la farfuria acoperită cu șervețel. Și vreau să spun *corpul*. El și-a tras mai multe studente, iar ei îi plac colegii tineri. Dar nu se spune că nici acea sfântă doamnă Curie nu era mai presus de bănuieli?

Bora ignoră comentariul.

— Presupunând că îi găsesc, cum trebuie să mă comport cu ei?

— În primul rând, trebuie să îi găsiți. În al doilea, îi veți numi Ionescu și vă veți comporta ca un gentleman desăvârșit, așa cum ați învățat să faceți la ambasada de la Moscova.

— La ambasada de la Moscova trebuia adeseori să par greu de cap.

— E bine și așa.

Stumbeck își permise să rânjească.

— Noi, soldații, suntem ca unele femeiuști: suntem pe plac doar grei de cap. Aveți insignele la dumneavoastră?

— Da. De ce?

— Purtați-le.

— Credeți că e cazul?

— Purtați-le.

Când nu mai putu să ignore interesul lui Stumbeck pentru mâncarea lui, Bora ridică șervețelul și îi arătă un sandviș plin cu mezeluri.

— Doriți?

— Nu, nu. Nu mă ispitiți. Oricum, deocamdată acestea sunt informațiile. Cum au început deja căutarea, italienii vă vor comunica eventual alte detalii. Între timp, românii ne acuză de incompetență, italienii protestează că nu au fost ținuți la curent despre zbor și toți dau vina pe noi pentru accidentul aviatic.

Sandvișul era îmbietor. Bora îl luă în mână cu intenția de a mușca o gură.

— Apropo, sigur nu e vorba de sabotaj?

— Pilotul o exclude. Știu ce vă trece prin minte: zborul cu avionul privat al lui Paulus ar fi putut să-i transforme într-o țintă. Dar nu zburau cu avionul lui Paulus. El folosește de obicei aeronava aceasta de afară, de fabricație franceză.

Era un mod destins de a-i spune lui Bora că putea fi periculos să călătorească la bordul unui vehicul care putea ispiti inamicul.

— Oricum, domnule Bora, imediat ce defecțiunea a fost reparată, pilotul a putut decola din nou fără probleme. Din păcate, nu i-a zărit pe pasageri în timpul zborului scurt până la tabăra de la Millerovo.

— Nu sună bine.

— Nu. Firma pretinde o acțiune rapidă. Generalul Schmidt o *ordonă*. Generalul Paulus *o așteaptă*. De altfel, are o criză de dizenterie și nu este într-o dispoziție bună.

Stumbeck se uită invidios la colegul lui.

— Sincer, nu înțeleg cum puteți mânca înainte de zbor.

Bora puse sandvișul la loc.

— Cine va fi persoana mea de contact la Millerovo?

— Maiorul Amerigo Galvani. Un ofițer bun, din câte știm. Face parte dintr-o familie de hotelieri din Trieste, cunoaște bine patru limbi. Fiind de la granița de nord-est, a crescut vorbind sârbo-croată și chiar puțină maghiară. În momentul de față se află la o casă de odihnă de lângă Degtevo pentru o binemeritată perioadă de repaus, alături de câțiva colegi din statul-major italian. S-ar putea să fie acolo și ofițeri români, să-și spună punctul de vedere. Vedeți-vă de treabă și nu vă lăsați atras în controverse pentru niciun motiv. Nu sunteți acolo să vi-i faceți prieteni. Știți ce înseamnă *super partes*, nu-i așa?

— E prenumele meu.

— Așa ar trebui.

Stumbeck își desfăcu ceasul de mână și îl puse în buzunar.

— Găsiți-i pe Tincu și pe doamna. Vom trimite un avion pentru a-i lua.

Nu era ieșit din comun ca un ofițer să folosească locuința unui coleg pentru un pui de somn. Bora încercă să nu se simtă iritat văzându-l pe celălalt că se face comod.

— Scuzați-mă că insist, domnule colonel, dar, având în vedere ocupația domnului Tincu, nu putem exclude existența unor documente importante. În cazul în care lucrurile nu se termină bine pentru profesori… la urma urmei este, totuși, posibil… recuperarea bagajelor e la fel de importantă ca salvarea lor. Corect? Dacă cea mai neagră ipoteză ar fi să devină realitate, ce să caut? Notițe, scrisori, formule? Există un dosar sau o mapă?

— V-am spus că el avea o servietă, iar ea o poșetă și o valiză. Îmi pare rău, dar asta e tot ce știm.

Stumbeck își aranjă perna sub cap.

— Grăbiți-vă! Până vineri trebuie să vă întoarceți *neapărat*.

Privirea care însoți cuvintele făcu inima lui Bora să bată mai repede. Se aștepta ca Armata a 6-a să încorporeze în curând divizia lui; confirmarea indirectă că asaltul final către Stalingrad era iminent îl umplu de o bucurie irațională, la limita amețelii. Cu toate acestea, avea să petreacă zile întregi în spatele liniilor mai avansate căutând doi civili: mai mult decât

o misiune de serviciu, era o distragere neplăcută, dat fiind că îl împiedica să savureze momentul istoric. Făcu un efort pentru ca exaltarea să nu se transforme în enervare. Întrebă sec:

— Și dacă, eventual, nu voi reuși în cinci zile?

— Trebuie să reușiți, domnule Bora. Trebuie să facem tot posibilul pentru a-i sprijini pe aliații români și a-i împiedica să se ia la ceartă cu italienii. Acum scrieți-vă raportul și apoi plecați.

— Voi fi gata când vrea pilotul dumneavoastră.

Bora apucă sandvișul și mușcă din el.

— Doar ca să știu, ce s-a întâmplat cu primul pe listă?

— Era un tinerel din Divizia 295. L-au împușcat în față la o oră de la sosire, în timp ce inspecta zona. Totul sugerează că a fost un lunetist rus. Oricât de mult ne lăudăm că i-am măturat de pe malul de vest al Donului, tot mai apare câte unul.

Gluma sună deplasat când Stumbeck adăugă:

— Aparent, un sovietic încă poate să te curețe chiar și de pe celălalt mal.

Vestea nu îi tăie pofta de mâncare lui Bora. Își termină micul-dejun cât de politicos îi permitea graba.

— De altfel, răspunse, sunt mii de prizonieri ruși în jurul Millerovoului.

— Desigur. Înghesuiți la sud de orășel, într-o vale ierboasă, ca boii din Vestul Sălbatic. Doar ca informație, în urmă cu trei zile niște patrule sovietice s-au lăsat împușcate după ce au traversat râul la Krasnogorovka[4] și Ogalev. La fel au făcut și pe 13, în sectorul maghiar, la Voronej.

Bora fu pe punctul de a izbucni în hohote.

— O să îmi pun galoși. Și fotograful care vine cu mine?

— Se numește Fritz Gehrmann. Trebuie să facă un reportaj despre trupele italiene din zonele cazacilor. Asigurați-vă că nu apăreți în filmări.

De parcă aș vrea să pozez pentru un fotograf, acum sau în viitor. Bora doar dădu din cap. *Zicala italiană „cine caută găsește” se potrivește cu sarcina mea. Voi încerca să mă grăbesc și să mă întorc aici cât de curând posibil.* Se așeză la măsuță, își turnă încă o cafea din termosul lăsat de ordonanță și observă trei lucruri: că Stumbeck adormise, că el avea timp să discute

cu subofițerii săi și că încă mai putea face un duș.

Când ieși din cort, începuse să bată un vânt dinspre sud-est. Promitea să fie o zi cu soare și nori, cu averse de ploaie și temperatură blândă. La sud, aerul gălbui indica o furtună de praf dinspre stepa calmucă, în timp ce la vest cerul senin era încă de un albastru umed. Dacă vântul mai bătea, decolarea putea fi problematică deși, odată ajunși la altitudinea de zbor, curentul i-ar fi împins rapid spre Millerovo. Mai greu ar fi fost pentru pilot să se întoarcă spre est.

În jur, tabăra se trezea. Caii erau scoși din grajd. În afară de uniformele moderne, acești cavaleriști și subofițeri puteau aparține oricărei armate din ultimii două mii de ani care, de la est la vest, se pregătea pentru o nouă zi.

Ei bine, sunt unul dintre ei, își spuse Bora. *Mă duc unde mă trimit, fără prejudecăți; iar dacă prada o reprezintă două păsări românești, intenționez să le aduc întregi și cu penele strălucitoare pe gât.*

În aceeași zi, la nord de Millerovo. Tabăra provizorie„Piazza Roma”

Dragă Veronica,

N-o să-ți vină să crezi. De la comandament spun că vor trimite un ofițer german aici, la noi, din cauza unui incident asupra căruia nu mă opresc acum, dar poate ți-l voi relata mai târziu. Noi trei, care suntem aici – Emilio Dossi, contele Serra San Bruno și cu mine –, ca să nu mai vorbim de comandanții noștri, suntem jigniți. Mai ales „Titta” San Bruno, ca și când ar fi un complot împotriva lui. Ne-am săturat până peste cap (expresia este alta, dar nu uit că îi scriu unei doamne) de acești lovitori din călcâie care o fac pe stăpânii în stânga și în dreapta. N-ar trebui să uite că le datorează băieților noștri posibilitatea de a avansa în țara rusească.

Așteptând oaspetele nepoftit, te asigur că sunt bine.

Îngrijorarea este o specialitate a voastră, a femeilor, dar nu trebuie să te temi. Sunt capabil, am experiență și pot conta pe colegi buni. Rușii au înțeles asta și rămân dincolo de râu. Dacă îndrăznesc ceva, ne vor găsi pregătiți.

Apropo de griji și chestiuni private, te rog, te rog, uită că am doi copii. Trebuie să ți-o repet, deoarece se pare că te preocupă. Îmi iubesc băieții, dar, în afara faptului că nu mă iartă că am plecat de acasă, legăturile de sânge pe care le am cu ei nu-mi micșorează sentimentele față de tine. Uneori mi se pare că ești geloasă pe ei; dar ți-o spun, din tot sufletul, că te înșeli. Din fericire te înșeli.

Ce-aș putea adăuga? Inutil să spun că mi-e dor de tine. Mi-e dor de zilele furate, petrecute împreună la Trieste („escapadele" noastre, cum le spuneai râzând), de prânzurile la Trattoria dei Cacciatori din Piața Oberdan, de figura pe care o făcea biata ta mătușă când ne întorceam târziu și ea cu bigudiurile în cap ne spiona de la fereastră. Chiar nu înțelegea, sau, ca atâtea fete bătrâne, înțelegea foarte bine și stătea de șase? Dar, la urma urmei, ești liberă (liberă, înțelegi? repetă-ți-o), iar eu sunt separat legal. Sau, mai precis, sunt *în sfârșit* separat de soția mea.

Acum trebuie să plec. Ordonanța mea spune că un avion se apropie de tabără, înseamnă că vine neamțul. Vreau să sigilez și să trimit scrisoarea înainte să se pogoare printre noi. Vei găsi și o mică poezie pe care am scris-o pentru tine săptămâna trecută. Nu sunt un bard, dar sentimentele sunt adevărate și, poate, nu sunt exprimate chiar prost.

Toată dragostea mea și mai mult,
Amerigo

În aceeași zi, orele 6:00-7:38

De obicei, lui Bora îi plăcea să zboare. Exercițiul zilnic pe cal sau în camionetă îl făcea să aprecieze avantajul de a contempla lucrurile de sus. Își dădu seama că venea într-

adevăr o furtună dinspre stepa calmucă. Probabil curenții de aer se mișcau la mare înălțime, pentru că norul galben părea nemișcat ca un castron uriaș. Avionul se înclină la babord în timp ce decola. Luă altitudine, îndepărtându-se de meandrul calm al Donului, care se întindea ca un golf verde între maluri la fel de verzi. La nord, diviziile surori ale Diviziei 71 forțau deja pe râu ca să-și asigure capete de pod împotriva brigăzilor de pușcași inamici. Bora trebui să-și amintească lui însuși că nu fugea – pericol era peste tot –, ci doar alerga paralel cu frontul, în sens diametral opus celui pe care și-ar fi dorit să-l urmeze.

Pilotul Armatei a 6-a era un tip taciturn; Fritz Gehrmann, dimpotrivă, dar zgomotul din micul habitaclu împiedica discuțiile și, de altfel, Bora avea de citit. Articole de ziar, fotografii și note biografice în germană și italiană umpleau plicul instabil pe care îl ținea pe genunchi cât de bine putea.

Un amestec vag de date, deși agenții de la București adunaseră mai mult decât s-ar fi așteptat Bora, dat fiind pesimismul lui Lolo. Colaboratorii Abwehrului din România, de multe ori foști ofițeri țariști, erau puțin credibili și, nu arareori, mult prea speculativi. Stumbeck spunea că putea conta doar pe unul dintre ei, interpret la ambasada Germaniei, în ciuda trecutului său de membru în „Stejarul Verde”, un grup de emigranți ruși albi în care nu se putea avea încredere.

O notă biografică, bătută la mașină în grabă, dacă era să se ia după greșelile de scriere, explica faptul că profesorul Tincu, născut în 1890 în Moldova, dintr-o familie de burghezi francofili, își petrecuse o parte din copilărie la Paris, unde tatăl său preda literatura română. Vorbea franceză, italiană și germană, în afară de propria limbă, iar în acel moment părea *marginalizat politic*, chiar dacă înainte de Marele Război participase, ca mulți tineri intelectuali, la *mișcări naționaliste viguroase*. Printre rânduri se înțelegea că acele manifestări avuseseră o tentă xenofobă. La acea vreme, Rusia era un vecin incomod, iar mulți evrei fugiseră de acolo, revărsându-se în zonele de est ale României. De-a lungul anilor, și doi dintre unchii lui Tincu jucaseră roluri la fel de vag identificabile în răsturnările politice din țară.

Vântul din spate zguduia micul vehicul. O analiză mai riguroasă trebuia să aștepte, așa că Bora își aruncă doar o privire peste hârtii în căutarea vreunor detalii utile. *…A absolvit în 1913 Universitatea din Palermo, ca student al cunoscutului fizician Damiano Macaluso…* La un moment dat în cariera sa academică, Tincu susținuse guvernul Iorga, fără a obține însă râvnita funcție de secretar de stat. Odată cu căderea guvernului Iorga, în 1932, se apropiase de pozițiile Gărzii de Fier a lui Codreanu. Garda de Fier, după cum știa Bora, era o combinație tipic balcanică de misticism rural și furie naționalistă. Citi și că, în 1938, după arestarea și sugrumarea lui Codreanu de către paznicii săi, profesorul se lipise cu înțelepciune de Frontul Renașterii Naționale al generalului Antonescu, în linie cu politicile fasciste și național-socialiste. Bora observă fraza: *A scăpat de răzbunarea adepților lui Codreanu, după schimbarea politică oportunistă*.

În ceea ce privește profilul internațional, o fotografie dintr-o revistă italiană din 1933 îl arăta după perioada cu Iorga: un bărbat înalt și viguros, puțin adus de spate, care părea mai bătrân decât cei patruzeci și trei de ani pe care îi avea, cu excepția ochilor gânditori și pătrunzători. Un semn în creion roșu îl identifica lângă un individ mai tânăr, cu înfățișare meridională. Legenda spunea: *Străvechiul sânge latin se vede la oamenii de știință de frunte din Italia și România: profesorul Tincu de la București și doctorul Majorana din Catania*. Judecând după turnulețele clădirii din fundal, însă, fotografia fusese făcută la Leipzig, orașul lui Bora, în fața Institutului de Fizică și Științe Matematice. Informatorii lui Stumbeck continuau spunând că, la sfârșitul anilor ’20, Tincu frecventase pentru scurt timp micul dar importantul grup de fizicieni, activ pe atunci la Roma, printre care se afla viitorul laureat al Premiului Nobel, Enrico Fermi.

Iată, acesta era un detaliu care merita reținut. Fermi își continuase cercetările în America, la adăpost de Mussolini, și totul lăsa să se înțeleagă că din munca lui aveau să rezulte aplicații militare importante.

Deși Storch-ul se ținea departe de cursul orizontal al

Donului, unde încă nu încetaseră conflictele violente, la jumătatea traseului, de pe aeroportul Morozovsk – „Moro” pentru piloți, ca fratele lui Bora – se ridică un ME 109[5] pentru a escorta micul avion de legătură. O confirmare că cerurile Rusiei nu erau atât de sigure, nici măcar la o sută de kilometri de sectoarele cele mai fierbinți. „Moro” era o bază pentru bombardiere, dar Luftwaffe făcuse rost de un avion de vânătoare ca sprijin pentru Storch. Fritz Gehrmann, încovoiat cum era pe scaunul din spatele lui Bora, profită de ocazie pentru a face câteva instantanee cu avionul care urca rapid.

Bora continuă să citească.

Soția lui Tincu, Bianca Costin, era cu trei ani mai mare decât el. Într-un portret al prestigiosului studio fotografic Spadoni din Roma, apărea ca o femeie frumoasă, elegantă, brunetă, cu umerii largi, cu un zâmbet disprețuitor. Genul de seducătoare după care bărbații întorc capul chiar și atunci când nu mai e tânără.

Și ea frecventase școli pariziene. Ca tânără slavă[6] *protégée* a doamnei Curie, obținuse un doctorat în Franța după ce studiase la Universitatea Humboldt de la Berlin. O notă scurtă scrisă de mână preciza că mama savantei, deși se căsătorise cu un burghez, era de origine nobilă. Detaliul explica poate – reflectă Bora – legătura personală cu autoritara Constance, soția românică a lui Paulus. Sursele Abwehrului o defineau drept *monarhistă la bază*. Dar în ’27, după abdicarea regelui Carol al II-lea[7], *profesoara Costin a înțeles că viitorul era de partea noilor mișcări politice*. Îi sugerase soțului ei să nu se bazeze prea mult pe Codreanu, având în vedere conflictele din interiorul Gărzii de Fier. Un sfat excelent, așa cum avea să se dovedească. În 1940, după eliminarea lui Codreanu, noul rege declarase mișcarea ilegală, pentru a pierde la rândul său puterea în favoarea Conducătorului, generalul Antonescu. Cât despre șederea la Roma, Costin frecventase o perioadă același mediu universitar ca soțul ei. *Aparține acelui grup de cercetători români*, punctau sursele, *care își consideră neamul înapoiat și înconjurat de dușmani și se plâng că nu ocupă un loc de prim-plan în Istorie*.

Analizând totul, Bora nu întrevedea riscuri politice specifice

pentru soții Tincu. Echipele morții ale lui Codreanu erau de domeniul trecutului și, cu siguranță, nu acționau în Uniunea Sovietică a anului 1942. Era mai probabil să fie vorba de un jaf, inclusiv unul care te lasă pe jos în stepă să te descurci singur.

Zborul dură puțin mai mult de o oră, peste un teritoriu pe care Bora îl recunoscu treptat, pentru că îl traversase cu oamenii lui în iulie. Satisfăcut că îi dusese până la destinație, avionul luă o curbă largă și se întoarse spre est. Bora surprinse strălucirea carlingii în timp ce vira, probabil deasupra marelui lagăr de prizonieri de la Millerovo, pentru a urmări apoi cursul nordic al Donețului. În schimb, terenurile străbătute de cursuri de apă din fața Storch-ului semănau de sus cu o gheară cu cinci degete care se prelungea la nord spre Donul îndepărtat. De fapt, era Kalitva, la confluența cu afluenți mai mici, care se vărsau din cumpăna apelor versantului de vest pentru a coborî împreună în Marea Azov.

Curând, pilotul zări un loc unde să aterizeze. Deoarece vântul se schimbase, începu să execute câteva rotiri pentru a găsi cel mai favorabil coridor de coborâre. În timp ce zburau la altitudine joasă, atât de lent încât și o praștie ar fi putut să-i lovească, Bora surprinse câteva elemente familiare ale peisajului rusesc. Drumuri de țară urmau îndeaproape văile adânci, trasând linii paralele albe de praf. Fermele erau puține. Aproape întotdeauna păreau ruinate, despărțite de lanțuri ondulate de cocoașe ierboase sau de câmpuri necultivate în acest al doilea an de neglijare din cauza războiului. Aici un bazin, un gard rupt; dincolo, o baltă rotundă mărginită de verde. Gehrmann arăta și fotografia detalii: mori de vânt, o magazie pe marginea unui drum înălțat, cu o cămașă bărbătească întinsă pe acoperiș la uscat; mai departe, o coloană de camioane militare într-un vârtej de praf. Puține păduri, rarefiate, în principal de stejar. Mlaștini, limbi nisipoase și tufișuri de-a lungul râurilor. În acest sector, Kalitva se răsucea în meandre care uneori sculptau albii separate de-a lungul malurilor, formând bucle cu minuscule insule de nisip în centru.

Aceasta era zona de căutare care îl aștepta, își spuse Bora.

Unele drumuri mergeau drept ca săgețile, se intersectau în unghi drept sau formau răscruci fără nume, sau cu nume date de germani și italieni. Gehrmann făcea fotografii fără încetare: snopi prăbușiți din vara trecută, vehicule abandonate să moară de rugină, cratere formate de loviturile de artilerie – semne ale vieții cotidiene desfigurate de război.

În apropierea taberei italiene – o mână de clădiri, corturi, cai și vehicule – Storch-ul ateriză fără dificultate pe o fâșie uscată paralelă cu Kalitva. Se ridică praf și iarbă uscată; de pe malul râului se înălță în zbor un stol de păsări maiestuoase alb-cenușii.

Ora 7:45

Lângă pista improvizată, pe Bora îl așteptau românii, nu italienii.

Fu amuzant să-i vadă pe doi dintre ei grăbindu-se spre vehicul, împiedicându-se în smocurile de iarbă, pentru a ajunge înaintea italienilor. Aceștia din urmă, cel puțin, avură decența să renunțe la cursă, rămânând în așteptare în piața bine întreținută a taberei lor, în fața unei căsuțe solide care, probabil, servea drept comandament și loc de cazare.

Următoarea etapă pentru Storch era Millerovo, unde pilotul avea să găsească combustibil, iar Gehrmann urma să se oprească pentru reportajul lui. Bora își luă rămas-bun de la tovarășii de călătorie și hotărî să-i lase pe români să se apropie.

Super partes înseamnă super partes, își repetă el. *Dacă trebuie să fiu imparțial, nu e loc de prejudecăți.* Fanaticilor Reich-ului putea să le displacă o alianță militară cu non-germani, dar croații, slovenii, bulgarii, ucrainenii și chiar românii, în ciuda legăturilor lor cu cultura latină, erau toți slavi și luptau alături de Wehrmacht. Ca să nu mai vorbim de cazacii ocazionali, precum și de lucrătorii supuși la muncă forțată și de ordonanțele cu sânge rusesc și calmuc.

În uniformele lor eterogene, cu vipuști și căști în formă de

castron, românii puteau da impresia unei armate dezorganizate. Prost echipați, tratați cu dispreț de germani, erau totuși curajoși și aveau unități de cavalerie bune. Ofițerii lor erau o rasă deosebită.

Primul care îl întâmpină fu un căpitan al statului-major român. Pe piept, în dreapta, medalia Colegiului de Război era așezată într-un unghi precis, iar cureaua groasă de piele maro împiedica orice mișcare a cordonului prins cu nasture la rever. Se prezentă drept căpitan Lucian Tulbure. Îl însoțea un interpret ochelarist cu aer speriat, căruia Tulbure îi recită mașinal ceva animat în limba lui. De fapt, potrivit traducerii, întreba doar dacă Bora vorbea franceză, adăugând o formulă elaborată de bun-venit.

În teorie, bun-venitul nu cădea în sarcina lui, dat fiind că nu era un teritoriu controlat de români. Bora hotărî să ignore acest detaliu și răspunse direct în franceză. Înainte de a putea continua, însă, își auzi gazda făcând apel la scopul comun al luptei anti-bolșevice.

— Trebuie să înțelegeți, iubite domnule maior, că noi ne vărsăm sângele în Rusia pentru voi. Că mica mea patrie măreață a pierdut deja mii de fii pentru această alianță. Aveam și noi doi savanți celebri, iar acum au dispărut fără urmă!

Cum Bora asculta în tăcere, fără să dea niciun semn că intenționa să-și pună pe umăr geanta pe care o avea la picioare, Tulbure înțelese aluzia și îi ordonă interpretului să o ia el.

— E doar vina italienilor, continuă. E doar vina lui Galvani. Și vă asigur, domnule maior, că nu vom tăcea. Nici înaintea dumneavoastră, nici înaintea tronului ceresc al lui Dumnezeu!

— Poftim?

Bora îl privi.

— Dacă, după cum cred, Dumnezeu este Atotputernicul, România se bucură de un sprijin mult mai important decât îi poate oferi un maior german. Sunt aici pentru a vă găsi compatrioții, domnule căpitan, și voi asculta explicațiile tuturor.

Cam cincizeci de pași despărțeau locul de aterizare de piața unde așteptau ofițerii italieni. Tulbure, care până atunci

mersese în pas alert, se opri brusc.

— Dar explicațiile părții vătămate sunt mult, *mult* mai importante decât cele ale vinovaților!

Agitația este contagioasă și trebuia oprită. Așa că Bora răspunse calm:

— Nu înțeleg. Nu a avut loc nicio crimă. De ce să vorbim despre partea vătămată?

— Ei bine... era... *este* responsabilitatea italienilor să-i găsească!

— Intenționez să îi găsesc eu. Sunteți singur aici, domnule căpitan?

— Nu. Trebuie să ajungă o unitate de salvare, iar comandantul meu, colonelul Nemoianu, ni se va alătura în această după-amiază. El vă va putea oferi mai multe informații despre profesorul Tincu și valoarea lui științifică pentru cauza comună.

Bora observă că Tulbure folosea numele de familie real al celor doi dispăruți, ceea ce îl autoriză să facă la fel. Continuară să se deplaseze.

— Comandantul dumneavoastră îi cunoaște pe soții Tincu?

— Personal, da.

— Și vorbește germană?

— Ca un german, da.

Tulbure îi făcu semn interpretului să meargă înainte. Când rămaseră singuri, se întoarse spre Bora, adresându-i-se pe un ton mai scăzut:

— Țineți cont că este simpatizant al Gărzii de Fier.

— Cred că mă pot descurca.

— Păi, știți. Nu a uitat că Germania l-a susținut pe Conducător în urmă cu doi ani.

Ei, da, își aminti Bora. *L-am sprijinit folosind tancurile pe care le aveam la Craiova*. Dar acum, cel puțin pe față, toți românii mărșăluiau sub Antonescu, *Conducător și salvator al patriei.*

— Mulțumesc pentru sfat, domnule căpitan.

La marginea pieței, de parcă o barieră invizibilă s-ar fi ridicat înaintea lui, Tulbure nu mai făcu niciun pas.

Italienii redenumiseră prompt spațiul larg și prăfuit din fața locuințelor lor „Piazza Roma”. Bora citi numele pe o placă pictată de mână, potrivit căreia distanța față de Roma era de 3.400 de kilometri. Ofițerii – erau trei, în uniforme bune, făcute la croitor, bărbieriți și impecabili – îl salutară la unison pe nou-venit, dar în așa fel încât să stea în fața lui, excluzându-l pe Tulbure din câmpul lor vizual.

— Domnule maior, sunt maiorul Galvani.

Cel mai înalt în rang i se adresă într-o germană excelentă. Înalt, cu ochii albaștri, avea constituția energică și viguroasă a unui alpinist sau a unui pădurar. În ciuda bronzului și a părului des, nu trebuia să fi fost departe de vârsta de mijloc; Bora aprecie cam la patruzeci sau patruzeci și cinci de ani.

— Bun-venit în Piazza Roma! Vi-i prezint pe colegii mei: căpitanul Giovambattista Mori, conte de Serra San Bruno, și căpitanul inginer Emilio Dossi.

— Bună ziua!

Bora răspunse în italiană, refractar la titlurile nemilitare:

— Sunt maiorul Martin Heinz Bora.

Și cu o scurtă înclinare din cap:

— Domnule maior… domnule căpitan… domnule căpitan.

O expresie de enervare se lăsă asupra lui Dossi, ca și pe frumoasa față mustăcioasă a lui Serra San Bruno. Bora, atât de atent la etichetă, recunoscu o dezamăgire apropiată de antipatie. Se întrebă dacă era așa pentru că nu se așteptau să vorbească italiană sau pentru că se limitase să-i salute după gradul militar. Oricum, cei doi se scuzară cu răceală și se îndepărtară.

Dacă i-ar fi urmărit cu privirea, ar fi însemnat să arate un interes pe care nu-l simțea, așa că Bora se concentră cu o atenție serioasă, dar politicoasă, asupra lui Galvani.

— Avem vești despre dispăruți?

— Nu încă.

Cu un gest de invitație, Galvani arătă spre clădirea din fața lor. Judecând după picăturile galbene de pe iarba de lângă pereți, trebuia să fi fost vopsită recent. *Rigoare militară*, se gândi Bora. *Semn bun*.

— Vă rog să intrați, domnule maior, ca să vă pot pune la

curent.

Când o ordonanță bărboasă se apropie purtând pe umăr geanta vizitatorului, Bora îi zări pe Tulbure și pe interpret încă nemișcați la marginea pieței.

— Nu ni se alătură și colegul nostru român?

— Nu.

Galvani ridică din umeri:

— Ne-a anunțat că vor face singuri cercetări.

Așa părea. Tulbure făcu o întoarcere bruscă, îndreptându-se spre o mașină de serviciu de fabricație germană care îl aștepta. Dincolo de mașină, praful făcea rotocoale în locul de unde Storch-ul se pregătea să decoleze spre Millerovo.

În prag, Galvani își băgă boneta în buzunar. Cu piciorul deja pe treaptă, se dădu înapoi de parcă ar fi vrut să-l lase pe Bora să treacă, dar cu intenția clară de a spune ceva.

— Vă rog să-mi înțelegeți colegii, domnule maior. Dau importanță titlurilor academice și de familie.

Era valabil și pentru armata germană, în ciuda național-socialismului ei. Bora nu răspunse și nici nu intră primul. *Super partes* nu însemna să se adapteze la sensibilitățile celorlalți și nu era acolo – cuvintele lui Lolo – să-și facă prieteni. Nu era mirat de reacția celor doi căpitani, ci, mai degrabă, de propriul resentiment față de răceala care i se arătase. Se prefăcu surprins că Galvani îi dădea explicații.

— Subsemnatul nu are alte titluri, doar grad militar, zâmbi Galvani. Deci, în ceea ce mă privește…

Bora trecu pragul, întorcându-se brusc. Purtând cascheta înăuntru, arăta că este în serviciu și sub ordine.

— Căutarea înainte de toate. Vă rog să-mi spuneți când putem să plecăm. Câte unități sunt pe teren în acest moment?

— O patrulă pe motociclete și două vehicule de teren. De îndată ce se întorc și raportează, plecăm noi, cam într-o oră. Românii au trimis o patrulă motorizată, iar o alta de la comandamentul nostru de la Millerovo explorează zona de sud. Suntem în legătură radio cu cartierul general.

Ochii lui Bora se adaptau la schimbarea luminii. Cu ușa larg deschisă, aerul din cameră era aproape la fel de sufocant ca afară. Se simțea un miros de podele de pământ și var proaspăt,

ca în multe case rusești în care intrase înarmat și agresiv sau doar pentru a cere o înghițitură de apă. Scoase harta lui Stumbeck din portharta sovietică pe care o avea la brâu.

— Vă rog să-mi arătați zona pe care ați acoperit-o până acum.

Galvani păru uluit.

— Nu ar trebui mai întâi să discutăm situația?

— Indicațiile pe hartă, vă rog.

Bora îi întinse și un creion roșu-albastru bine ascuțit.

Galvani făcu un pas spre centrul încăperii simple, unde o masă masivă de nuc, pe cât de frumoasă, pe atât de nelalocul ei în mijlocul stepei, servi drept suport pentru harta desfăcută.

— Am calculat aproximativ că, pe jos sau cu căruța, chiar și cu câteva ore de avans față de noi, cei doi dispăruți nu ar fi putut să se îndepărteze de avion mai mult de cincisprezece sau douăzeci de kilometri. Credem că au plătit-o pe țărancă să-i ducă spre drumul către Millerovo, la est de calea ferată… aici. Dar acolo nu am găsit nimic. Acum, că avem la dispoziție și o unitate de la Ternovskaia, intenționăm să explorăm drumurile și câmpurile din jurul locului de aterizare.

Era ceea ce ar fi făcut și Bora. Dar trei ace într-un car cu fân nu sunt mai ușor de găsit decât unul singur. Studiară împreună harta, aplecați peste masă. Hârtia îngălbenită dădea un aspect învechit rețelei complexe de linii, puncte și simboluri, unde numele chirilice aveau suprascrise caractere latine. De la vest la est și de la sud la nord, înfățișa granița ucraineană până la Morozovsk, unde Kalitva se vărsa în Donețul de Nord, iar văile șerpuitoare se întindeau spre Don dincolo de hartă. Tot în afara hărții era și bucla dublă a Donului, așa-numita „bonetă frigiană”, unde italienii luptaseră victorios, precum și ravenele împădurite unde se stabiliseră blindatele germane și Divizia 71, față în față cu pușcașii ruși. Drumul care ducea de la Millerovo la Degtevo și tăia în două regiunea ținea de Corpul 29 al armatei germane.

Galvani urmărea cu privirea localitățile, având grijă să nu le atingă cu creionul colorat.

— Văd că ați marcat deja locul accidentului. Ieri am mers de aici… până aici. Momentan oamenii noștri se află în această

zonă, spre Saranov. În funcție de informații, vom pleca imediat ce se întorc.

La un pas de el, Bora urmărea mișcările creionului cu un fel de năucire. Noaptea petrecută călare, zborul până acolo dintr-un ordin cu totul neașteptat și căldura verii târzii începeau să se simtă, făcându-l hipersensibil la culori și mirosuri. Pe ușa din spatele lui intra o zăpușeală roșiatică și opacă de praf. Dacă ridica privirea, peretele pe care erau fixate trei rânduri de ordine de serviciu emana un miros înțepător de var. O carte poștală într-o ramă aurie mică îi atrase atenția. Era o imagine a Sfintei Fecioare Maria de la Loreto, neagră și înfășurată ciudat într-o haină piramidală bogată, fără mâini sau picioare. Bora știa că piloții italieni o considerau patroana lor. Nașa lui de la Roma îi dăruise fratelui său, Peter, un medalion cu Fecioara. Se întreba cine dintre italienii din Piazza Roma avea rude în forțele aeriene.

Vocea lui Galvani îl readuse la realitate.

— Colegul dumneavoastră, căpitanul din Divizia 295 care v-a precedat, a căzut aici, la intersecția de la Kamennik. Nu e o consolare, dar am pierdut și noi pe cineva.

Bora se uita fix la punct.

— Ce s-a întâmplat, mai exact?

— Greu de spus. Plecase cu un carabinier și au fost doborâți unul după altul. Probabil de un partizan sau un lunetist. O ambulanță de la Millerovo l-a luat pe al dumneavoastră în urmă cu două ore.

Doamne, nici măcar nu-i știu numele. Bora luă creionul de la Galvani și marcă locul unde își găsise moartea „primul pe lista" lui Lolo Stumbeck. Era adevărat: pe o suprafață de dealuri și văi înierbate, întretăiate ici și colo de viroage și râuri mlăștinoase, o căruță nu putea înainta mai mult de patru-cinci kilometri pe oră. Bora trebui să recunoască în sinea lui că italienii se mișcaseră bine deocamdată.

— Vă mulțumim că l-ați adus înapoi pe fratele nostru ofițer.

— Datoria.

Chipul aspru al lui Galvani schiță un zâmbet prietenos.

— Ați mâncat?

— Da, mulțumesc.

— Pot să vă ofer ceva de băut, atunci?

— Apă, va rog.

— Bine, dar pun în ea un strop de maraschino.

— Nu îmi displace.

O carafă și două pahare adevărate apărură dintr-un dulap de colț care semăna cu o comodă. Pe ea, Bora observă un teanc de cărți: opere literare, judecând după titluri; un alt semn bun. Volumul de deasupra era o antologie de versuri.

După toast, cu riscul de a trăda o oarecare camaraderie, Bora își scoase cascheta și vorbi în germană.

— Spuneți-mi, domnule maior, aliații români chiar dau vina pe dumneavoastră?

— *Pe mine?*

Galvani păru căzut din nori.

— Pe mine, pentru doi inconștienți care merg să se plimbe prin stepă? Asta-i culmea!

Bora își dădu seama prea târziu că a depășit linia *super partes*.

Da, s-a simțit jignit. Cu italienii trebuie să mergi mereu ca pe ouă; găsesc aluzii acolo unde nu există niciuna. Și nu sunt niciodată transparenți sau dintr-o bucată. Se așteaptă la încurcături de formă care pentru noi, germanii, sunt doar o pierdere de timp. Începu să plieze harta cu atenție. *Nu-l las să înțeleagă că îmi pare rău dacă s-a simțit jignit, nu. Nu o fac.*

— Sunt de acord asupra diferenței dintre asumarea responsabilității și învinovățire, replică el conciliant. Și, din toate punctele de vedere, cuplul s-a comportat nesăbuit.

— Da, iar oamenii mei au avut destule treburi în ultima vreme, fără să socotim loviturile de mortier și problemele de pe Don! Cartierul nostru general de la Millerovo nu a fost informat nici despre sosirea avionului dumneavoastră de legătură, nici despre aterizarea forțată. Aici ne-am activat imediat ce am aflat. Și am aflat doar pentru că alaltăieri am fost la Millerovo în interes de serviciu.

— În regulă. Dați-mi o cronologie a evenimentelor și câteva detalii suplimentare.

Galvani deveni nerăbdător.

— Toate la rândul lor, domnule maior. Dacă m-ați fi lăsat să

vorbesc înainte să recurgeți la hartă! Am fost avertizat de un locotenent maghiar, în serviciu la Divizia 295 a voastră, detașat la comandamentul de la Millerovo. Venea de la Rossoș. Dar nu, nu i-am cerut numele; și el se grăbea, iar eu aveam de dat alarma.

Bora surprinse frustrarea lui Galvani de a fi nevoit să-și justifice acțiunile.

— Domnule maior Bora, v-ați gândit la numărul uriaș de prizonieri capturați în ultimele confruntări? A scoate pe teren oamenii noștri înseamnă de fiecare dată a-i expune lunetiștilor în fugă, dezertorilor, partizanilor… Predecesorul dumneavoastră nu a rezistat nici o oră. Dacă am fi știut de zborul celor doi români, în loc să fim informați post-factum, am fi fost în alertă. Dacă acel cuplu ar fi rămas lângă avion, una dintre patrulele noastre l-ar fi salvat, așa cum a făcut cu pilotul. Este de neconceput ca doi civili, străini și, cu siguranță, neechipați, să se aventureze singuri în stepă. Chiar și fără această bătaie de cap suplimentară, avem destule probleme de rezolvat, nu în ultimul rând, un grup de cazaci care aleargă zi și noapte, fără să le pese de ordine.

Bora puse harta deoparte, așezând-o în porthartă fără să-și ia ochii de la Galvani. După ce blindatele generalului Geyr cuceriseră Millerovo, gestionarea nenumăraților prizonieri ruși necesitase o abordare inovatoare, precum acordarea unei forme de libertate celor care se declarau anti-bolșevici. Niște călăreți locali, buni cunoscători ai pământurilor pe care le considerau ale lor în ciuda colectivizării forțate, ar fi putut fi de mare folos într-o căutare.

— Foști prizonieri de război? întrebă el, referindu-se la cazaci.

— Corect, aprobă din cap Galvani. Ei se consideră o miliție pro-germană liberă și independentă. Săptămâna trecută au intrat în conflict cu unul dintre punctele noastre de control pentru că nu voiau să se identifice. Tot ce știm despre ei provine de la SIM.

După ce menționase Serviciile de informații italiene, Galvani făcu o pauză.

— Destul. Nu vreau să pară că am prejudecăți față de cazaci

sau de alții. Sunt deja destule în jur.

Avea dreptate. Bora se gândi că, oricum, trebuia să se poată mișca independent.

— Am văzut niște cai afară. Vă rog să-mi rezervați unul. S-ar putea să am nevoie.

— Desigur. Bagajul dumneavoastră este deja în cameră. Ordonanța mea vă stă la dispoziție.

Politețea lui Galvani îl uimi pe Bora. La urma urmelor, nu se simțise jignit. Stumbeck spunea că provine dintr-o familie de hotelieri. Poate că era vorba de toleranța față de clasica austeritate germană, sau de simpla politețe profesională față de un oaspete. Spuse pe un ton mai înțelegător:

— Vă mulțumesc, domnule maior, și apreciez ceea ce faceți.

Mai era timp până la plecarea în stepă. Galvani îi arătă lui Bora clădirea mică, dar bine aprovizionată a comandamentului și îl însoți până în spate, unde o cămăruță separată era accesibilă din exterior. Acolo îl așteptau un pat, o masă și un scaun mult mai confortabile decât mobilele similare din tabăra germană. Ligheanul era plin și era și un prosop curat. O lampă cu petrol promitea să se poată citi și scrie după lăsarea întunericului.

Aproape că mă aștept să-mi dea cheia ca la hotel, zâmbi Bora în sinea lui, *și să-mi trimită în cameră o frapieră cu o sticlă de vin.*

Sticla de vin lipsea, dar Galvani îi întinse cheia: primul și neașteptatul semn de intimitate pe care îl primea pe front.

1. Fieseler Fi 156 *Storch* (*Barza*), avion german folosit pentru recunoașterea aeriană, menținerea legăturii între diferite comandamente ale armatei sau la evacuarea răniților (n.r.).
2. Elena Constance Rosetti-Solescu (n.tr.).
3. Azi, Donețk (n.tr.).
4. În original, Krasnogorsk (n.tr.).
5. Messerschmitt Bf 109, unul dintre cele mai moderne avioane de vânătoare germane în timpul Celui de-Al Doilea Război Mondial (n.r.).
6. Autoarea îi consideră pe români slavi (n.tr.).
7. În original, Carol I. Aflat la Veneția, Carol al II-lea trimite în 5 decembrie 1925 o scrisoare de abdicare. Regele Ferdinand îl decade din drepturile de moștenitor și cere declararea lui Mihai, fiul lui Carol și nepotul lui Ferdinand, ca viitor Rege al României (n.tr.).

II

„Sunt întotdeauna
impresionat de centralitatea
poziției observatorului.”
H.D. THOREAU, *Vara*

În aceeași zi, ora 9:20

Jurnal scris în tabăra italiană „Piazza Roma”, așteptând să-mi vină rândul să plec în căutare. Până acum, pe baza datelor actuale, am reconstituit o cronologie aproximativă a evenimentelor de vineri, 14 august, sperând să o completez după întoarcerea celor dispăruți.

Ora 6:20 – Avionul de legătură cu soții Tincu la bord decolează de la Stalino.

Ora 7:40 circa – Avionul aterizează forțat la aproximativ 25 km nord-vest de Millerovo.

Înainte de ora 8:00 – Cei doi pasageri conving o țărancă din partea locului să îi ia în căruță; se îndepărtează de locul de aterizare, îndreptându-se, probabil, către Millerovo. Un ofițer auxiliar maghiar, care mergea și el la Millerovo (notă: trebuie să-i aflu numele de la Armata a 8-a), sosește la fața locului, află de accident și de dispariția soților Tincu.

Ora 9:00 circa – Maiorul Galvani, care se deplasează la Millerovo în interes de serviciu, se întâlnește cu ofițerul maghiar la intersecția de la Kamennik și află informațiile la mâna a doua.

Ora 13:00 – După alarma dată de Galvani, salvatorii italieni pleacă din Degtevo, Piazza Roma și Millerovo. Armata a 8-a italiană raportează accidentul la cartierul general al Armatei

noastre a 6-a, unde călătorii erau așteptați a doua zi.

Ora 14:00 – Salvatorii ajung la avion, fac reparațiile și continuă căutarea. Pilotul decolează spre Millerovo.

Ora 16:00 – Pilotul aterizează la Millerovo și comunică prin radio cu Armata a 6-a.

Ora 18:00 – Un ofițer din Servicii de pe lângă Divizia 295 germană sosește la fața locului pentru a conduce căutarea.

Ora 19:00 – Ofițerul din Divizia 295 și un carabinier italian cad, aparent sub focul inamicului.

Ora 20:00 – Unitățile se întorc la sediile lor fără să fi găsit persoanele dispărute.

Având în vedere amploarea și natura peisajului rusesc, suntem chiar norocoși că cineva a observat accidentul. Timpul presează; dar dacă reușim să găsim cuplul teafăr, totul se va liniști.

În timp ce stăteam de vorbă, nici eu, nici Galvani (care îi știa pe cei doi cu numele oficial de Ionescu) nu am dezvăluit ce ne trecea prin minte… sau, cel puțin, ce îmi trecea mie *prin minte: adică posibilitatea ca profesorul și soția lui, din motive necunoscute, să fi trecut la ruși. Poate că exagerez, pentru că malul vestic al Donului este în mâinile noastre, dar nu o pot exclude. E ciudat că Lolo nu a sugerat-o. În „meseria" noastră, așa cum o definea el, suspiciunea se lipește de piele mai ceva decât lenjeria. Oamenii de știință nu sunt mai presus de trădare dacă sunt bine recompensați.*

Să sperăm că motivul călătoriei lor este, într-adevăr, o vizită de curtoazie la generalului Paulus. În acest caz, va trebui doar să îi culeg și să îi trimit la destinație pe un platou de argint.

Lipsa unei acoperiri radio adecvate, aici și în rândul italienilor, în general, este la fel de descurajantă ca lipsa de combustibil. Galvani are un aparat „Dora", care nu depășește o rază de 15 km dacă se comunică în Morse. Dar merită felicitat că a reușit să obțină unul pentru o tabără atât de mică. Stumbeck mi-a recomandat să folosesc stația radio puternică pe care am instalat-o la Millerovo anul trecut în iulie. Cu drumurile de țară de aici, înseamnă timp pierdut înainte și înapoi până la micul oraș, la vreo 20 de km de aici.

Am stabilit cu Lolo că nu voi da semne de viață decât dacă am vești utile. Dacă totul merge bine, va trebui să las „pachetele” (numele de cod pentru soții Tincu) în Piazza Roma, să telegrafiez de la Millerovo, așa cum am convenit, și să cer un avion de la Dobrinka. De asemenea, plănuiesc să aflu mai multe despre ofițerul maghiar de la cartierul general al Armatei a 8-a. Dacă nu erau el și Galvani, pilotul nostru ar fi putut sfârși prost.

Într-o dispoziție mai mondenă, ospitalierul Galvani a insistat să mă invite la masă. Oare de ce, oriunde merg, italienii își fac o casă și se cocoloșesc înăuntru?

Trebuie să spun că ofițerii lor mănâncă și beau bine. În comparație cu a lor, masa noastră este franciscană și împărtășită de toate gradele. Deși nu sunt epicurian, am fost impresionat. În afară de lapte proaspăt, aveau pâine albă abia scoasă din cuptor, unt și miere. Și ce surpriză să găsesc cafea. Cafea-cafea, o numesc ei, pentru că este cea adevărată, și nu zeama pe care va trebui să o beau la Kumovka atunci când se va termina mica mea provizie personală.

Bora era prezent când echipa de căutare îi dădu raportul lui Galvani. Acoperiseră ore întregi o zonă amplă între Vinogradovka și malurile râului Svinurka, unde căruțele și țărăncile erau destul de rare după evacuarea din ultimele luni. Puținele femei întâlnite nu aveau nicio legătură cu atelajele rusești sau cu civilii români. Nu erau urme de lunetiști inamici și nici de alte prezențe ostile. Salvatorii trăgeau focuri de armă la intervale regulate pentru a-și semnala prezența, în cazul în care cei dispăruți ar fi fost suficient de aproape pentru a-i auzi. Niciun rezultat, dar, în schimb, înhățaseră câțiva soldați ruși flămânzi și dezarmați și cinci iepuri sălbatici.

Prizonierii fuseseră trimiși în zona de detenție de la Millerovo, iar în ceea ce privea vânatul, era pentru a putea spune că nu irosiseră primele ore ale zilei.

Carburantul – întotdeauna o problemă – trebuia raționalizat pentru următoarele ieșiri. Două canistre de douăzeci de litri erau așteptate să ajungă din tabăra principală de la Degtevo. Cât despre Bora, acesta era pregătit să iasă călare, dar vastitatea zonei și starea de urgență impuneau

sprijinul vehiculelor cu motor. Cu ajutorul lui Galvani, și fără a da atenție planurilor românilor, puse la punct fazele următoare ale căutării.

Trebuiau să traverseze Kalitva la nord de Gureev pentru a se îndrepta spre sud-est, mai întâi urmând malul râului și apoi tăind către vest, spre intersecția de la Kamennik. Vehiculele ar fi mers separat, pentru a se întâlni din nou la Gureev în jurul orei 18:00. Se făcu 9:45 până când reușiră să facă plinul. Galvani și Bora plecară într-o mașină de serviciu, urmați de o patrulă de carabinieri pe motociclete Guzzi cu două locuri.

Bora îi auzise adeseori pe superiorii lui – mulți dintre ei veterani ai Marelui Război – criticând aspru abilitățile de luptă ale italienilor. Dar carabinierii erau forțe de ordine, cu reputația, pe timp de pace, de perseverență absolută și încăpățânare solidă. Angajați ani la rând în sudul Italiei împotriva banditismului, erau de preferat personalului armatei când era vorba de căutări pe teren. Pe motocicletele robuste ca elanul de la care își trăgeau numele, asigurau și protecție cu M38-urile lor.

Automobilul 508CM, versiunea militară a legendarei Balilla, îi forța pe Bora și Galvani să stea destul de incomod. Și totuși își croia drum prin stepă chiar și acolo unde drumurile erau întrerupte sau impracticabile. În timp ce vehiculul se scălda în vadul Kalitvei ajungând fără efort la celălalt mal, Bora trebui să se recunoască impresionat pozitiv.

Nu că și-ar fi arătat bunăvoința. Se baricada în spatele conciziei lui obișnuite, încruntate, pe principiul că, așa cum învățase în Creta cu un an în urmă, cel mai bine era să nu le arate familiaritate meridionalilor. Sfârșeau întotdeauna prin a profita de ea. Conta prea puțin că Galvani și colegii lui veneau din nordul industrializat al Italiei.

Urmară curentul Kalitvei pe malul drept, de-a lungul unei poteci printre tufișuri, până când ajunseră la o poiană cu pietriș în fața Ternovaiei, unde își avea tabăra cea mai mare parte a Diviziei Rapide. Cotind la dreapta, merseră pe la poalele dealurilor joase, calcaroase, spre o câmpie mai largă, din care se ramificau spre sud și spre vest câteva drumuri. Aici se separară: două motociclete plecară în direcția stabilită, în

timp ce a treia escorta mașina de serviciu.

Înaintau încet, în alertă, gata să observe orice semn de trecere recentă. Se opreau la intervale regulate, cu motorul oprit, pentru a-i striga pe cei doi dispăruți și a aștepta un răspuns de la ei. Din când în când, Bora, Galvani sau amândoi, escortați de un carabinier înarmat, coborau în râpe, printre pâlcuri de copaci tineri, sau se uitau după zidurile de piatră, fără succes.

Sus, deasupra lor, un avion de legătură german zbură în cercuri mari timp de aproximativ o oră. Bora își spuse că trebuia să fi fost trimis de la Millerovo, deturnat de la alte sarcini, fără îndoială mai importante, mai ales în ajunul unei operațiuni ca ofensiva împotriva Stalingradului.

Și Galvani observă avionul. Chiar dacă evită comentariile, probabil că se întreba și el despre motivul acestei extravaganțe inutile.

Clima rămânea moderat de caldă. Schimbătoare, tulburată de rafale bruște care îndepărtau zăpușeala. În ciuda tensiunii, Bora își dădu seama treptat că simțea, nu pentru prima dată, o senzație amețitoare de timp suspendat, de parcă ar fi trăit un interludiu ciudat după care avea să revină la momentul exact în care lăsase Kumovka.

Poate că această senzație se datora unei zile și jumătate de veghe. Orele păreau să se contopească una în alta. Nu găsiseră urme de căruțe, nici obiecte personale, cu atât mai puțin pe cei dispăruți. De o parte și de alta a drumului, pe terenul ondulat, se zăreau grădini sălbăticite și ferme devastate, unele arse până la fundații. Stâlpi prăbușiți semnalau grajduri și garduri în ruine. Apoi apărură pâraie ușor de traversat, șanțuri și canale. Acolo unde vadurile pietroase mai aveau un văl de apă, broaștele săreau în lături din calea vehiculelor.

Dacă vreo izbă cu acoperiș de paie sau de metal mai era în picioare, unul dintre carabinieri cobora și mergea să verifice: atent și cu M38-ul pregătit, pentru că nu se putea ști niciodată.

De pe o poartă ieși în fugă un trio înspăimântat de câini slăbănogi și ciufuliți. Se împrăștiară fără un lătrat și dispărură într-o râpă întortocheată înainte ca cineva să se gândească să

tragă în ei. Apoi veni rândul unui bătrân păros. Stătea acolo, ținând într-o mână o găină decapitată și în cealaltă o secure. Protestă furios la Bora, care îl chestiona în rusă, spunând că nu văzuse pe nimeni de zile întregi. Și dacă ar fi apărut cineva, ar fi sfârșit la fel ca găina.

Bora se uită fix la sângele care picura din gâtul păsării pe picioarele goale ale bătrânului.

— *Pravo*? Chiar așa? Încearcă și cu noi, răspunse el și îl împinse deoparte pentru a intra în izbă.

În secret îi admira pe țăranii care nu se lăsau intimidați. Când nu găsi altceva decât capul găinii în coliba mizeră, îl chemă înapoi pe carabinier și plecă fără să rechiziționeze securea. Iarna, bătrânul avea să aibă nevoie de lemne pentru a supraviețui. *Și noi la fel*, se strecură în el un mic gând îngrijorător, *dacă nu ne stabilim la Stalingrad până atunci*.

Când ajunseră în zona în care se dăduseră lupte în ultimele săptămâni, nimeriră peste schelete de catâri și cai, cadavre de soldați ruși, chiar și de aripa mutilată a unui avion de vânătoare, atât de deteriorată încât era imposibilă orice identificare, presupunând că ar fi contat să se știe dacă aparținuse uneia sau alteia dintre armate. Scheletele animalelor nu mai aveau șei, hamuri, podoabe; chiar și potcoavele fuseseră smulse de la cai pentru a fi reutilizate; rămășițele umane zăceau în zdrențe sau goale, iar câinii fără stăpân le sfârtecaseră deja. Cu excepția lui Bora și a lui Galvani, oamenii priveau în altă parte când treceau pe lângă ele.

Războiul însuși, la urma urmei, este o perioadă de jaf prelungit.

— Logic, observă Galvani la un moment dat, dispăruții noștri, odată ce au părăsit locul de aterizare, ar fi trebuit să încerce să ajungă la calea ferată spre Millerovo sau să continue până la primul punct de control de la periferia orașului. Dacă s-au oprit peste noapte și sunt încă pe drum, nu putem renunța la niciuna dintre ipoteze. Nu știm însă câte ore au petrecut în căruță.

Bora studia harta pe care o ținea pe genunchi. Marcase

timpul scurs între un punct de referință și altul. Vârful ascuțit al creionului albastru rămânea pe hârtie, în ciuda zguduiturilor Balillei.

— Și nu știm dacă țăranca i-a dus, sau îi duce, unde au convenit.

— Exact.

Galvani scoase din buzunar un portțigaret din argint satinat.

— Mai ales că logica nu are întotdeauna legătură cu deciziile oamenilor… Țigară?

Când Bora refuză, își puse una în gură și se aplecă să-i dea o alta șoferului.

Le aprinse pe amândouă cu flacăra unei brichete identice cu portțigaretul.

Din modul grijuliu cu care manipula atent acele obiecte de zi cu zi, Bora își imagină că erau cadouri de la o femeie. *De ce nu, toți purtăm cu noi amintiri de la femeile noastre. Nu renunț niciodată la stiloul cu peniță de aur pe care mi l-a dat Dikta înainte de a pleca sau la lucrușoarele pe care le trimite mama.*

— Trecerea orelor nu ne ajută, domnule maior Galvani. Amândoi știm asta. Pentru doi civili fără experiență, lipsa hranei și a apei potabile ar putea deveni o mare problemă, cu toate consecințele pe care le implică.

— Aveți dreptate.

Galvani aprobă cu o ridicare din umeri și o privire undeva între regret și acceptarea realității.

— Măcar suntem mulți care îi căutăm.

Savură gânditor fumul în timp ce-l sufla pe gură.

Aroma care ajunse la nările lui Bora avea un gust puțin învechit. Acesta era unul dintre motivele pentru care nu fuma în Rusia: țigările reduceau simțul mirosului, atât de important atunci când te aventurezi în recunoaștere. Bora ajunsese în punctul în care putea distinge fumul de țigară care ieșea de pe geamul coborât al unui vehicul în mișcare.

— Nu știu ce credeți dumneavoastră, domnule maior Bora…, Galvani își îndepărta cu două degete resturile de tutun de pe buze,… dar, din experiența mea, țăranii ruși sunt obișnuiți să împartă puținul pe care îl au cu străinii.

O, da. Italieni, sentimentali din Alpi până în Sicilia.

— Corect, comentă Bora amuzat, mai puțin când te primesc cu securea în mână. Dar în general… e adevărat, știu să fie generoși.

Nu se întâmplă nimic semnificativ în timp ce dimineața făcea loc prânzului. Umbrele se îngustară, ca niște bălți care se usucă lent. După două ore și jumătate de rătăciri inutile, se opriră să se odihnească și să ia ceva în gură.

Pe o ridicătură de pământ, o moară de vânt dărăpănată reprezenta sugestiv inutilitatea sarcinii lor. Bora se îndreptă spre ea, sorbind apă călduță din ploscă. Luptau împotriva morilor de vânt… Scuza era că voia să fotografieze acea ruină, dar, de fapt, avea nevoie de aceste momente de singurătate, ca și de amenințarea pericolului care le însoțea inevitabil. Trăgătorii experți iubeau clădirile dărăpănate. Asumarea riscurilor devenea mai mult decât o obișnuință profesională. Privit retrospectiv, serviciul său pe timp de pace, când ca aghiotant al generalilor, când ca atașat militar de ambasadă, părea ceva teribil de irelevant, o pierdere de timp în comparație cu prima linie, unde se amestecau două valuri secrete: cel al cercetașilor inamici și al tău. Valuri care arareori creau spumă, pentru că trucul era să agiți curenții și să formezi un singur vârf, fără ca celălalt să își dea seama.

Statul în picioare pe o înălțime vizibilă tuturor îi oferea acel mic fior care ar fi trebuit să-i fie suficient până la întoarcerea la Kumovka.

Când reveni la mașină, după ce aruncase o privire în interiorul morii pentru a se asigura că nu se oprise nimeni acolo, văzu că Galvani era ocupat să scrie. Folosea un album mare, precum caietele de desen, și înșira fraze lenețe pe hârtia de culoarea fildeșului. Nu așa cum se iau notițe, ci mai degrabă ca o scrisoare sau un jurnal. Obișnuit să scrie mult, Bora nu fu surprins. *De obicei aștept până seara,* se gândi el, *sau până sunt singur, însă înțeleg că, uneori, anumite gânduri trebuie puse pe hârtie fără întârziere.*

Dar maiorul italian nu îi scria iubitei lui, pentru că un îndrăgostit ar fi acoperit imediat foaia.

Galvani aștepta ca Bora să se așeze înainte de a-i dezaproba imprudența.

— Ar fi trebuit să luați un carabinier cu dumneavoastră, îi spuse calm și în germană, având în vedere prezența șoferului. L-am pierdut deja pe colegul dumneavoastră.

Bora răspunse în italiană.

— De ce ar fi trebuit să-i cer unui carabinier să mă însoțească? Nu am nevoie de gărzi de corp când fac o fotografie.

N-au decât să creadă că mă dau mare. Nu îmi schimb felul în care procedez pentru că m-au detașat printre soldații Majestății Sale, Regele Italiei și Albaniei și fost Împărat al Etiopiei.

Cu trecerea orelor și fără vreo evoluție demnă de remarcat, starea de spirit a lui Bora începu să intre pe o pantă descendentă.

Păcat, pentru că nu se simțea melancolic de săptămâni întregi. În ultima vreme nu mai fusese loc decât pentru entuziasmul și adrenalina luptei.

Astăzi, aruncat într-o vânătoare absurdă, încerca să se convingă că în spatele problemei se afla mai mult. Din ce motiv doi universitari români deveniseră o chestiune de cea mai mare importanță? Trei armate aliate se chinuiau să-i găsească, iar prietenia lor cu Paulus nu era suficientă pentru a justifica atâta implicare. Enrico Fermi și colegii săi studiaseră atomul și radioactivitatea. Tincu îi cunoscuse și îi frecventase. Serviciile germane cunoșteau acest lucru; și totuși Stumbeck, întins pe patul de campanie, se prefăcea că nu știe nimic.

Uneori se întâmplă să trebuiască să începi doar cu câteva informații. Dar dacă astăzi un sâmbure de melancolie reușea să submineze siguranța calmă a lui Bora, era din cauza acelei reticențe opace. Românii se lăudau cu oamenii lor de știință și îi voiau înapoi. Italienii voiau să-i găsească primii pentru a evita să facă o impresie proastă. Iar nemții, care aveau cu totul alte obiective în minte, se prezentau ca arbitri imparțiali. *În această poveste*, își spuse Bora, *nimic nu are sens*.

Ajunseră în cele din urmă la locul indicat de pilot drept

drumul pe care plecaseră nedisciplinații lui pasageri. Bora îl marcase pe hartă: un drum care mergea spre sud, dar se termina nu departe de intersecția de la Kamennik. De atunci, mai multe vehicule îl parcurseseră în toate direcțiile, într-atât încât devenise efectiv imposibil să găsești vreo urmă a unei căruțe în acel haos.

Acolo, la această răscruce sterilă de pietriș și pământ, care se ramifica în șase direcții diferite, „primul pe lista" lui Stumbeck și carabinierul italian își întâlniseră destinul. Nimic nu indica locul ambuscadei, cu excepția dârelor lăsate pe sol de ambulanța care recuperase corpurile.

Bora ceru să oprească și să închidă motorul. La est și la vest, drumurile de țară șerpuiau de-a lungul unei zone întrerupte de dâmburi, nepotrivită pentru o *panye*. La șapte sau opt kilometri distanță, strada principală și calea ferată de la Millerovo mergeau de la nord la sud. Fuseseră inspectate primele, fără succes. La sud, păduri și iazuri. Când își îndreptă binoclul spre nord, Bora zări prin lentile șesul care flanca unul dintre afluenții Kalitvei, mărginit de sălcii gri-argintii.

Soții Tincu erau străini, în schimb țăranca din *panye* trebuia să cunoască bine drumul spre Millerovo. De acolo se ajungea ușor în împrejurimile orășelului pe două drumuri diferite. Primul ducea într-o oră la șinele de cale ferată și la o gară mică. Al doilea se termina la Popovka, un sătuc la nu mai mult de optsprezece kilometri de Millerovo.

Bora coborî încet binoclul. La răscruce, vârtejuri de praf calcaros se ridicau mute de pe solul palid, prăbușindu-se la scurt timp după aceea pentru a se transforma în rotocoale care se pierdeau la pământ.

Tăcerea era neîntreruptă, perfectă în felul ei. Era marea trădătoare, tovarășă cu lunetistul. În al doilea an al lui pe Frontul de Est, Bora știa că, uneori, trăgătorul rus putea fi depistat după tremurul ierbii… dacă nu se afla la sute de metri distanță, de unde putea trimite moartea fără ca cineva să-l vadă sau să-l audă. Așa i se întâmplase camaradului necunoscut din Divizia 295. Așa, în '37, murise în Spania locotenentul Jover, și el *primul pe lista* cuiva. Pentru a doua oară în viață, Bora lua locul unui mort și ocupa spațiul unui

pion pierdut pentru totdeauna.

Opriți pe motocicletele lor, carabinierii se echilibrau cu un picior la pământ, mestecând biscuiți. Galvani aștepta răbdător lângă Balilla, cu un chiștoc în gură, închizând ochii de strălucirea zilei. Când Bora îl ajunse din urmă, își scoase țigara din gură și spuse:

— Permiteți-mi să vă pun la curent, domnule maior. Ieri am cercetat zona la vest de aici, de la Kolodezi până la Malcevskaia. Românii nu au încredere în noi și o parcurg astăzi. Cei din Millerovo au mers de la periferia nordică până la Maslov, la mai puțin de trei kilometri de aici în direcția sud. Secțiunea de nord a zonei de căutare formează un pătrat de aproximativ cincizeci de kilometri pe fiecare latură. L-am păstrat pentru final pentru că se îndepărtează de Millerovo.

— Să mergem.

— Este o zonă mai puțin deluroasă, dar mlăștinoasă. Ar putea dura mai multe zile.

Bora rânji. *Îmi pune asta în vedere pentru că el sau mai degrabă colegii lui răuvoitori vor să știe cât timp voi sta cu biciul pe ei. Probabil nu își imaginează că abia aștept să-i găsesc pe cei doi români și să ridic ancora.*

Răspunse doar:

— Am câteva zile.

Se urcară înapoi în mașină și o luară pe o potecă albă, îngustă, care părea trasată cu o riglă și continua până la capătul lumii.

Grupurile se reîntâlniră și, pe la șapte seara, erau înapoi. Față de ceilalți, Bora avea mai multe motive să se simtă obosit, înfometat și dezamăgit. Era bucuros că nu trebuia să-l contacteze pe Stumbeck. Cum poți înfrumusețea cruda realitate a unui eșec? Nu întotdeauna era adevărat că nicio veste este o veste bună.

Patrula căpitanului Tulbure, care plecase înaintea carabinierilor italieni, se întorsese. Bora recunoscu câteva uniforme românești în vehiculele germane, la intrarea în Piazza Roma. Judecând după expresia fețelor, nici lor nu le mersese bine. Tulbure, prăfuit din cap până în picioare,

mergea îndeaproape după un colonel în vârstă cu un aer marțial și cu rozete de alamă la cizme. Foarte probabil, era comandantul Nemoianu.

De ce oare, își spuse Bora iritat, *trebuie să stea acolo ca niște prădători la pândă, cu fețele întunecate?*

— Domnule maior Bora, strigă Tulbure. Un cuvânt, vă rog.

Nu putea să-i evite.

Sacoul elegant cu croi englezesc, pantalonii de călărie făcuți la comandă, de culoare crem, și mai ales roșul vișiniu al vipuștilor îl identificau pe Nemoianu ca ofițer de cavalerie detașat la Statul-Major.

Bora salută. Își impuse imediat să nu simtă nicio simpatie pentru că aparțineau aceluiași corp: elegant și impunător, românul avea aerul disprețuitor pe care și-l putea permite orice colonel în împrejurări similare. Tatăl vitreg al lui Bora trebuia să fi privit în acel fel cine știe câți ofițerași în timpul Marelui Război. *La naiba*, se gândi, *chiar și ca* Generaloberst *pensionar, există zile în care bătrânul m-ar face praf cu privirea.* Nu era loc de politețuri.

— Trebuie, poate, să vă amintesc, domnule maior, că însuși generalul Antonescu, începu Nemoianu cu o voce de tenor care într-o piață cu militari ar fi sunat ca o fanfară, *că el însuși în persoană* solicită încheierea cu succes a căutării cât mai curând?

Cererea superiorilor lui Nemoianu nu era decât versiunea românească a ceea ce îi spusese Stumbeck în zori. Pentru a doua oară în aceeași zi, Bora îndepărtă posibilitatea de a-și potoli setea, de a se spăla sau de a se odihni prea curând.

— Este exact ceea ce am de gând să fac, domnule colonel.

— Vreau să sper. Inutil să vă reamintesc importanța de a-i găsi pe iluștrii noștri compatrioți, în timp ce italienii pierd timpul.

Nu era așa. Totuși, Nemoianu o spuse chiar dacă – sau poate tocmai pentru că – în acel moment Galvani trecea pe lângă el.

Bora nu clipi.

— Regret că aveți această impresie.

În lumina blândă a serii, mărginită de roșu-aprins la vest, părul țepos și mustățile gri ale colonelului îl îmbătrâneau, sau

chiar avea vreo șaizeci de ani, fiind din acea generație care nu avea încredere în germani, indiferent de relațiile lor cu Garda de Fier.

— Nu e vorba de impresii și mă aștept să o recunoașteți.

Ah, da? De parcă n-ar fi fost vina soților Tincu dacă s-au rătăcit. O face pe superiorul, dar nu e decât un grad diferență între noi, iar eu aparțin armatei de departe cea mai puternică din această alianță.

Bora trebui să-și amintească să rămână *super partes*. Obosit cum era, își menținu siguranța fermă pe care o învățase din zilele petrecute la ambasadă.

— Domnule colonel, vă asigur că astăzi căutările s-au realizat corespunzător. După cum știți, sarcina mea este să acționez păstrând o maximă obiectivitate. Orice acuzație de neglijență va trebui să aștepte până la întoarcerea soților Tincu printre noi.

Cu coada ochiului văzu că Tulbure, bazându-se pe prezența superiorului său direct, se înțepenise și se uita urât la el.

— Mă puteți pune la curent cu importanța științifică a muncii profesorului?

— Ce face?! se răsti Nemoianu. *Cum vă permiteți?!!!*

De mânie, amestecă limba germană cu româna.

— Sunteți prost sau nu ne auziți?

Insulta îl luă pe Bora pe nepregătite. Fu sigur că roșește. De la întâlnirea cu Stumbeck, după entuziasmanta plimbare nocturnă călare, stima lui de sine scădea constant. Dar Lolo se limitase să-l împiedice să mănânce în liniște și să se odihnească puțin; acestea, pe de altă parte, erau jigniri inacceptabile.

Nemoianu vorbea bine germana, imposibil să-l fi înțeles greșit. Bora răspunse în franceză, adresându-i-se lui Tulbure, care se încrunta de încordare.

— Mă îndoiesc că am auzit bine, domnule căpitan. Ce a vrut *de fapt* să spună domnul colonel?

Spre norocul lui, Tulbure nu trebui să intervină. Nemoianu, care și în asta semăna cu generalul Sickingen, făcu o strâmbătură prin care nu-și punea nicidecum problema unor scuze, dar trăda o oarecare jenă. Părea că suge o lămâie.

— Sunt un soldat cu grade, explică, și așa mă exprim. Lăsați-mă să vă întreb, domnule maior, ce știți despre distinșii noștri compatrioți.

Ei bine, asta deja e mai mult decât s-ar scuza un colonel din Statul-Major german.

Bora se îmbună. Hotărî să nu dezvăluie ceea ce aflase din dosarul dat de Stumbeck, pe principiul că a te preface că nu știi este uneori cea mai bună metodă de a obține informații noi.

— Soț și soție, oameni de știință români care au călătorit mult.

— Vă bateți joc de mine! izbucni din nou Nemoianu, pentru a i se adresa apoi furibund căpitanului Tulbure. *Ăsta își bate joc de mine!*

Urmă un schimb de cuvinte în limba română, care i se păru lui Bora o combinație bizară, incomprehensibilă, de dialecte italiene și dunărene. Nu înțelese nimic, dar avu timp să-și ajusteze tirul.

— Am fost chemat în grabă, domnule colonel. V-aș fi recunoscător dacă m-ați lămuri în privința profesorului Nicolae Tincu și a doamnei lui.

Douăzeci de minute mai târziu, fricțiunile cu Nemoianu deveniseră mai puțin acute, iar acest lucru îi permise să adauge câteva comentarii la însemnările sale.

După întoarcerea românilor la tabăra lor provizorie de dincolo de Kalitva, Bora ar fi putut folosi micul transmițător al lui Galvani pentru a contacta Armata a 8-a la Millerovo. Dar nu era cazul încă să se informeze despre ofițerul maghiar detașat acolo. Nu avea numele lui, ci doar gradul, și cunoscând comandamentele – mai ales pe cele italiene –, renunță imediat la idee. Nici Galvani și nici colegii lui nu mai erau prin preajmă când deschise ușa cămăruței sale pentru a-și oferi un moment de liniște.

Dimineața pusese prosopul pe grilajul ferestruicii fără sticlă, astfel încât să-și asigure puțină intimitate și să țină afară insectele. Dar imediat ce își scoase cămașa transpirată pentru a se spăla, observă că țânțarii bâzâiau deja deasupra ligheanului, însoțitori de seară ai vastei armate de muște din timpul zilei.

Era prea obosit ca să-i mai pese. Se spălă de praf și pământ, și, în timp ce încerca să decidă dacă să mănânce ceva sau să se ducă direct la culcare, surprinse niște voci afară care se apropiau până când deveneau inteligibile.

I se păru că îl recunoaște pe Galvani, poate la un pas distanță de fereastră. Ceilalți doi trebuiau să fie Dossi și Serra San Bruno. Evident, nu-l văzuseră intrând. Prosopul îl ascundea vederii, așa că Bora cedă curiozității. Printre profesioniștii din Abwehr, trasul cu urechea era o artă.

— Nu-mi cere să stau lângă el la masă, spunea Serra San Bruno pe un ton nazal și trufaș. Îl detest. A trebuit să-i suport semenii luni în șir și mi-a ajuns până peste cap. Dumnezeule! Nu intenționez să fiu prețul lui. Și cine este, la urma urmelor? Numai aroganță de călăreț și mică nobilime din Saxonia!

— Nu tocmai mică.

Vocea cu o inflexiune ironică era cea a lui Galvani.

— Trebuie să aibă peste un metru nouăzeci.

Vorbea de parcă știa motivul supărării colegului său și i se părea amuzant.

Era probabil Dossi, inginerul, cel care prinse mingea din zbor.

— Nu găsesc nimic de râs, Amerigo. Suntem la o lume depărtare de casă, iar nemții ne târăsc spre infern în trăsură.

— Nici mai mult, nici mai puțin! replică Galvani ironic. Așa ceva aș putea spune eu, care sunt un mobilizat. Nu m-aș fi așteptat niciodată la asta de la un voluntar ca tine.

Serra San Bruno mormăi ceva indescifrabil, dar tonul era cu siguranță ranchiunos.

— De ce nu? spuse apoi cu voce mai tare. Dacă vor să ia Stalingradul înainte de iarnă, germanii trebuie să se miște în câteva zile și, în orice caz, fiți siguri că generalului Gariboldi nu-i prea plac nemernicii ăștia cu cizme. Câteva telefoane la Millerovo, la vărul meu Vittorio de la biroul generalului, și, odată ce îl trimitem înapoi pe front, neamțul va avea alte treburi de făcut.

La doi pași de el, Bora zâmbi pentru sine. N-aveau decât să încerce să scape de el.

— Ce spui!

Era clar că umorul dispăruse din vocea lui Galvani.

— Nici nu se pune problema. Sunt uimit de voi, camarazi. Sunt lucruri care nu se fac și, în plus, cu doi civili încă dispăruți.

— Ei și? răspunse Dossi. Toată tevatura asta pentru doi boșorogi care nici măcar nu sunt italieni. Păstrează-ți uimirea pentru alte chestiuni, Amerigo. Dacă acest nenorocit de neamț ar fi rămas la el acasă, n-ar fi trebuit să irosim cele câteva zile de odihnă pe care le avem. Și pentru ce, până la urmă? Sunt de aceeași părere cu Titta.

— Ei bine, sincer, puțin îmi pasă de părerea voastră. Peste patruzeci și cinci de minute mâncăm *toți împreună,* domnilor. Fără excepții, fără scuze.

— Dar nu stau lângă el…

Serra San Bruno încă protesta în timp ce se îndepărtau de fereastră.

Jurnal, 15 august, ora 20:20

Cei trei care discutau afară în fața camerei mele păreau dintr-o operă, demni de o scenă din Rigoletto. *M-ar amuza dacă nu m-ar deranja. Ei vorbesc din pură antipatie. Iar în ceea ce privește irosirea zilelor lor de odihnă, acestea sunt și zilele* **mele** *de odihnă și iată-mă aici. N-au decât să încerce să mă oprească. Galvani este mai puțin ostil decât ceilalți, dar toți trei mă bârfesc pe la spate. Nu e prima dată când întâmpin rezistență având de-a face cu italienii. Pun bot imediat ce mă văd: evident, sunt nenorocitul de neamț. Eu nu o fac special; mă comport serios, iar ei cred că sunt țeapăn. Noi, germanii, nu le suntem pe plac aliaților noștri; practic, este singurul lucru cu care sunt toți de acord. Au nevoie de mijloacele noastre, de logistica noastră și, cum nevoia creează adesea resentimente, iată că ne detestă sau, cel puțin, ne suportă cu greu. Mă îndoiesc că relațiile cu Dossi și San Bruno ar fi fost mai bune dacă i-aș fi salutat folosind mult iubitele lor titluri. Nu știu de câte ori m-am certat cu tatăl meu*

vitreg pe tema titlurilor academice și nobiliare. Era să facă infarct când l-am șters pe von *din livretul meu militar. I-am spus că, vorbind bine cinci limbi, cultura mea ar fi fost oricum remarcată. „Ori mă iau drept un aristocrat cu diplomă, ori drept un chelner-șef la Adlon", am adăugat eu în glumă. Generalul a luat-o și mai rău.*

După o zi atât de agitată, voiam să ronțăi ceva singur și să mă arunc pe pat, dar acum nu aș pierde cina cu italienii nici pentru tot aurul din lume.

Dar să revenim la misiunea mea.

După ceea ce mi-a spus Tulbure, nu mă miră că, de fapt, lui Nemoianu nu-i plac prea mult soții Tincu. Fiind un nostalgic al Gărzii de Fier, probabil că nu moare nici de dragul Conducătorului Antonescu. Dar este loial regulilor și îi vrea înapoi pe cei doi, teferi, pentru prestigiul național. Își umple gura cu fraze precum „România Mare" și „Să redăm României prestigiul de altădată", de parcă înapoiata lui țărișoară s-ar putea lăuda cu ceva, în afară de faptul că a fost colonizată de romani în urmă cu două mii de ani. Când l-am întrebat ce i-a determinat pe soții Tincu să facă acea călătorie, a răspuns punându-mi aceeași întrebare. I-am repetat că știu la fel de puține ca el. Poate că este presat de sus și se comportă astfel pentru că nu are încotro. Îi cunoaște personal pe soții Tincu, așa cum mi-a spus Tulbure? Nu, nu, i-a văzut pe fugă o dată, la o recepție. Dacă nu minte, înseamnă că știe ce a citit în ziare. Cred că îl consideră pe Tincu un oportunist, iar pe ea o snoabă xenofilă. Ca bigot ortodox de tipul celor care au dat României Liga Apărării Național-Creștine și Frăția de Cruce, colonelul detestă presupusul libertinaj al cuplului. Singurul detaliu util pe care l-am aflat este că soții Tincu sunt sportivi și că se pot descurca mai bine decât s-ar crede, pe jos sau într-o căruță.

A mers ceva mai bine cu o a doua lectură a documentelor de la Stumbeck. Lolo, ca mulți agenți operativi dintr-un teritoriu prieten (sau ocupat), are tendința de a urmări bârfele. Pălăvrăgeala mi se pare de un interes marginal într-o anchetă ca aceasta, dar sunt gata să ascult tot ceea ce poate explica prezența soților Tincu în Rusia, relația privilegiată cu Armata noastră a 6-a și, mai ales, decizia lor de a se îndepărta de avion

fără să aștepte ajutor. Neînarmat, nici eu n-aș hoinări prin stepă. Intenționez să-i întreb personal când o să-i văd, pentru că motivul călătoriei mă interesează chiar mai mult decât salvarea lor.

Bianca Costin, cu o diplomă de licență de la Humboldt și un doctorat în chimie la Universitatea din Paris, a asistat cu ani în urmă la conferințele de la Praga ale lui Albert Einstein, la Clementinum. De mai multe ori, nu întotdeauna cu succes, și-a împins soțul introvertit să caute și câștiguri personale, pe lângă notorietate științifică. Înainte de război, a provocat scandal în cercurile elegante prin critici acerbe la adresa „românilor subdezvoltați", arătându-se invidioasă pe cei care au dublă cetățenie, în special a unor națiuni avansate „precum Germania sau Franța". Printre prietenele ei se număra chiar și Magda Lupescu, supranumită Duduia*, amanta burgheză și cheltuitoare a Regelui Carol al II-lea, și fosta cântăreață de operă și soție a prim-ministrului, doamna Veturia Goga, cunoscută și ca „Văduva Națională".*

„Se pare că" – citez din documentele lui Stumbeck – „profesoara *Costin-Tincu a avut o* liaison *cu fizicianul italian Ettore Majorana". Interesant. Evident că este același Majorana fotografiat plimbându-se cu Nicolae Tincu la Leipzig. Din câte știu, Majorana a lucrat cu profesorul nostru Heisenberg la Institutul „Kaiser Wilhelm" din Berlin, înainte de a dispărea în mod misterios acum patru ani și jumătate. Sursele de la București sunt delicios de răutăcioase: „În februarie '38, când Bianca Costin avea cincizeci și unu de ani, iar profesorul Majorana cu douăzeci mai puțin, a fost observată de informatorii din OVRA în camera de hotel a lui Majorana de la Napoli (Hotel Bologna, via De Pretis, 72). La acea vreme, susnumitul Majorana era titularul catedrei de fizică teoretică de la Universitatea «Federico II».* Cherchez la femme?*". Citesc și că ultimele informații despre Majorana datează dinaintea momentului în care nu s-a întors la Napoli dintr-o călătorie de două zile în Sicilia natală. Plecase pe mare în seara zilei de 25 martie, îndreptându-se către „Grande Albergo Sole, Corso Vittorio Emanuele, 291" din Palermo. Două zile mai târziu, prietenii care îl așteptau la debarcaderul napolitan nu l-au văzut*

coborând. Joi, 31, Bianca Costin a luat rapidul de la Napoli la Roma, unde locuia oficial împreună cu soțul ei. Profesorul Tincu a primit-o înapoi în casă și și-a reluat viața și cercetarea alături de ea.

Printr-o coincidență curioasă, despre Majorana, o stea în ascensiune a fizicii, nu s-a mai știut nimic de atunci. Autoritățile italiene cred că s-a sinucis, dar cine știe.

În afară de presupusa relație cu fizicianul sicilian, nu știu cât de mult credit să dau OVRA atunci când o descrie pe doamnă drept „deosebit de provocatoare și, dacă este prinsă în flagrant, înclinată să-i acuze pe colegii tineri de hărțuire; un obicei care i-a atras, în cercurile academice, porecla mitologică de Fedra".

Uau! Aproape că mi-aș dori să fie adevărat. Dintre cei doi, va fi cea mai interesantă de întâlnit. Pare genul de femeie care îți flatează egoul masculin sau îți dă una după cap pentru că ai îndrăznit să o salvezi.

Documentele de la București nu insistă asupra escapadelor sexuale ale profesorului. Și, mai rău, nu adaugă nimic util în privința cercetărilor sale despre structura atomului. Cu siguranță nu îmi va spune nimic atunci când îl voi vedea. O să fie deja mult dacă îmi va mulțumi, împreună cu toți cei care s-au dat peste cap să-l aducă acasă!

Asta dacă reușim să-i găsim pe cei doi. E ceva care mă roade de azi-dimineață: este oare posibil ca soții Tincu să fi profitat de aterizarea de urgență a avionului pentru a întâlni pe cineva la Millerovo, fără ca italienii sau noi să știm? Ar fi putut intra în oraș fără să fie văzuți? În război se întâmplă lucruri chiar mai ciudate. Cu cei 15.000 de locuitori ai săi, Millerovo este destul de mare după standardele locale, cu un centru de comandă și spitale militare, cu trupele Axei care provin din mai multe națiuni și sunt în contact strâns. Intrigile iubesc confuzia.

Adăugat după cină

Să nu-ți vină să crezi! Chiar și aici, la dracu-n praznic, mesele

ofițerilor italieni sunt servite pe farfurii cu monogramă, cu tacâmuri de argint. Tagliatelle cu ragù și parmigiano, friptură cu garnitură de cartofi. Salată de boeuf, vin și băuturi tari... nici vorbă de comparație cu rațiile reci pe care le împart cu oamenii mei! Nu e de mirare că au nevoie de siestă sau de trabuc după masă. În locul meu, Lolo Stumbeck ar fi renunțat cu siguranță la dieta lui de iepure.

Mă așteptam la eventuale impolitețuri din partea lui Dossi și a lui Serra San Bruno, dar s-au limitat să mă ignore, poate pentru că Galvani – care are autoritate – invitase un medic veterinar de la Brigada Rapidă și pe cei doi ofițeri români să ni se alăture. Tulbure a acceptat; Nemoianu, nu.

După câteva vodci care au urmat vinului roșu, Tulbure a declarat că Nicolae Tincu merită Premiul Nobel pentru fizică. Exagerează? Nu știu, nu este domeniul meu. Ca absolvent de filosofie, prefer științele umaniste celor reale. Poate că Tincu este cu adevărat important. În timpul căutărilor avem cu noi pături, apă și rații de mâncare, astfel încât să îi putem face pe el și pe soția lui să se simtă confortabil de îndată ce îi găsim. Galvani și cu mine le vom ceda locurile noastre în mașina de serviciu. Galvani va sta în față, iar eu o să mă descurc în ataș ul motocicletei Guzzi.

Tulbure, am descoperit, a crescut într-unul dintre așa-numitele Șapte Sate din Transilvania, foste colonii germane, până de curând în mâinile ungurilor. Nemoianu, în schimb, e de loc din Transnistria. Totul pare „dincolo" în geografia românească. Dacă nu este „dincolo de păduri" (Transilvania), este „dincolo de râul Nistru" (Transnistria), sau altceva. Moldova, Basarabia... nume care mi se păreau atât de exotice în copilărie. Astăzi sunt doar regiuni smulse Uniunii Sovietice de armata Conducătorului, cu scuza obișnuită de a revendica pământurile pierdute după Marele Război. Vom vedea dacă pe viitor românii vor dori să încaseze un glonț pentru noi. Nu putem face altceva decât să-i alipim de-a lungul Donului la unguri și italieni. Toate bune, până acum; dar Dumnezeu să ne ajute dacă ar fi să cedeze!

În orice caz, în plină afacere Tincu, între românii nerăbdători și italienii suspicioși, nenorocitul ăsta de neamț își păstrează

calmul, fiind oricum acuzat că nu este imparțial. Galvani nu mă place prea mult, dar fără el ar fi greu să-i motivez colegii. Mă asigură că ni se vor alătura mâine-dimineață.

P.S. Galvani nu-și imaginează ce înseamnă pentru mine cheia pe care mi-a dat-o. În timpul războiului civil din Spania, ca voluntar în Legiunea străină, am pierdut în luptă paspartuul pe care îl purtam cu mine din copilărie, cel pe care îl foloseam să deschid pe ascuns toate ușile casei. Mi-am dat seama cât de mult îmi lipsește imediat ce am avut în mână cheia acestei cămăruțe. De ce? Pentru că îmi permitea să pretind o putere secretă asupra unor spații din care altfel aș fi fost exclus.

Mă opresc aici, pic de somn. Salteaua este irezistibilă.

Duminică, 16 august, ora 4:37

În ultimul timp, Bora dormea profund. Cu toate acestea, când se trezi înainte de zori, se simți suferind și neliniștit. Erau probabil efectele secundare ale unei nopți agitate. Nu știa dacă visase sau nu. Nu-și amintea. La început nici nu înțelegea unde se află, de ce patul era atât de comod sau de ce exista o fereastră acoperită. Și de unde naiba răsărise? Nu erau ferestre în cortul lui!

Oricum, totul îi reveni în minte în câteva clipe. Trebuia să plece din nou, și încă repede. *Astăzi îi vom găsi pe blestemații de români. Sper doar că vreo câteva nopți în stepă le-au mai coborât nasul.* Bora se ridică, făcu patul și ieși în răcoarea dimineții, sub un cer palid și deja fără stele.

Chiar înainte de Kumovka, dacă timpul și locul îi permiteau, obișnuia să înceapă ziua făcând baie sau înotând în cel mai apropiat curs de apă. Subordonații lui erau obișnuiți cu asta, deși bătrânul sergent Nagel dezaproba acel moment de libertate și îl avertiza în mod regulat.

Astăzi nu existară obiecții. Odată arătată arma de serviciu, postul de control italian îl lăsă să treacă, pe baza principiului că, dacă ai o armă, permisiunea superiorilor și dacă ești maior

german, ceea ce ți se întâmplă nu este vina santinelelor.

Cu o zi înainte, Bora observase un iaz la vreo două sute de metri de Piazza Roma, provenit dintr-un braț secat al Kalitvei, ignorat de hărți ca și alte iazuri care dispăreau de la un an la altul. Se îndreptă spre el.

Aerul, cât vedeai cu ochii, era cețos în apropierea solului și se înălbea rapid deasupra capului său. Oricât de diferită ar fi fost natura terenului, cerul era identic cu cel din Spania. În munții Aragonului, nuanțele blânde îl făcuseră să se gândească la goliciunea unei femei. Așa era și acum. La cinci ani după incursiunile sale înainte de zori către torentul de la poalele lui Riscal Amargo, Bora simțea aceeași grabă veselă de a se scufunda în iaz.

Cine știe cum se descurcau soții Tincu, oameni de oraș, în această regiune agricolă cu câmpii nesfârșite și sate îndepărtate. Cât despre *el*, iubea iazurile mărginite de sălcii de-a lungul râurilor rusești, unde nisipul îi aluneca printre degete ca mătasea, iar păsările cântau în stufăriș.

Când se întoarse în tabără, o săgeată de culoarea focului – arcul superior al soarelui – tocmai țâșnea din orizontul infinit, marcat ici și colo de coline joase. Forma sa amintea de cupola unui palat îndepărtat în flăcări, a cărui structură încă se ascundea vederii, dar nu pentru mult timp. Bora nu se aștepta să se simtă neliniștit de răsăritul soarelui; și totuși acel vast acoperiș în flăcări, acea cupolă de foc ce ieșea încet din noaptea care murea, îl ținea nemișcat și uluit.

Asta e! Iată ce am visat azi-noapte! Dar de ce? Am văzut zece mii de răsărituri până acum. Este într-adevăr ca o clădire mare boltită care ia foc…

Nu îi veni nimic altceva în minte.

În clădirea comandamentului, Galvani era singurul care se sculase deja. El și Bora băură o cafea împreună, discutând despre ziua lungă pe care o aveau în față.

— Va fi foarte cald, domnule maior Bora, dar vremea se va schimba înainte de seară. Se întâmplă întotdeauna când este ceață la orizont, iar cerul e atât de roșu dimineața devreme.

Încă un motiv pentru a ne pune imediat în mișcare.

Ora 6:30

Contrar așteptărilor, Dossi și San Bruno nu se alăturară echipelor de căutare. Plecară să asculte slujba în tabăra de la Degtevo. Cât despre Nemoianu, acesta ajunse devreme și îl găsi pe Bora așteptându-l.

Pe un ton destul de politicos, dat fiind că avea nevoie de germani, mormăi:

— Oamenii noștri sub comanda căpitanului Tulbure vor inspecta zona de la est de acel deal.

Cu degetul arătător gros și bine îngrijit, arătă spre o colină în formă de șa, dincolo de care, potrivit hărții, curgea un pârâu sezonier.

— Bine. Noi vom merge pe aici.

Bora arătă pe hartă direcția convenită cu Galvani. Înainte de a se despărți, însă, își îndreptă umerii în acea poziție aflată la jumătatea distanței dintre respect și insolență care de obicei funcționa cu tatăl său vitreg.

— Pot să știu adevăratul motiv care justifică această desfășurare de forțe, în afară de preocuparea umană evidentă pentru cei dispăruți?

Urmă un moment ce păru suspendat între un reproș și o concesie (uneori cei în vârstă știu să-și surprindă interlocutorii).

Nemoianu se înălță cât era de lung.

— Întrebați-l direct pe profesorul Tincu când îl veți întâlni.

— S-ar putea să nu-mi răspundă.

— Și nici eu.

— Și doamna Tincu?

— Nu se întreabă o doamnă ce face soțul ei.

Pentru a treia zi consecutiv, bersalierii motocicliști din Divizia Rapidă se alăturară salvatorilor. Erau un grup pitoresc, unii cu cozi de cocoș pe coifuri, alții cu fesuri stacojii care

păreau lipite de cap. Prin comparație, Bora trebui să admită că mohorâtul coif teuton era destul de trist.

Dossi și Serra San Bruno plecaseră la Degtevo pe doi cai frumoși, pe nume Yanez și Calembour, pe care Bora îi admirase deja cu o zi înainte. Veterinarul Lorenzi, cinic, amuzant și numai religios nu, spuse că vrea să se alăture căutării.

— Mă plictisesc, mărturisi. Dați-mi ceva de făcut.

Era vorba să parcurgă atent malurile mărginite de copaci ale râurilor și pâraielor și câteva sate pustii, care trebuiau oricum controlate. De data aceasta aveau cu ei și o ambulanță, în cazul în care dispăruții ar fi avut nevoie de asistență medicală. Împrumutată de la Armata a 8-a, era un model robust GAZ, pradă de război smulsă sovieticilor în retragere.

Ajunseră repede pe malul de sud mlăștinos al Kalitvei, plin de păsări de apă. Sub vântul ușor care anunța o schimbare a vremii, suprafața râului părea o piele de șopârlă. Singurele clădiri din cărămidă erau niște bisericuțe izolate, profanate de ani de zile, și școlile rurale abandonate. Când ploua, auzise Bora, nisipul care venea din deșertul calmuc acoperea totul în roșu.

Galvani mergea înainte, chiar mai hotărât decât colegul său german. Se opriră doar pentru scurt timp pentru a-și consuma rațiile pe un câmp în care grâul putrezea și apoi porniră din nou. Pe măsură ce orele treceau, începeau să se teamă de ce era mai rău.

Dacă întâlneau un țăran, invariabil bătrân și speriat, Bora întreba despre doi străini; iar dacă nu primea niciun răspuns, insista pretinzând să afle cine avea o *panye*.

— *Ne ponimaiu*, îi răspundeau.

Nu știau. Și chiar dacă ar fi știut, nu i-ar fi spus.

Din vremea Poloniei, Bora învățase să nu insiste. Nu avea rost să-i maltrateze pe țărani. Fuseseră bătuți de stăpâni, de poliția țaristă, de revoluționari și contrarevoluționari; Wehrmachtul și SS-ul erau doar ultimii veniți pe lista torționarilor. Bora se simțea ca un câine care pierduse urma. Uniformitatea stepei era de natură să dezorienteze. Un schit de cărămidă roșie pe un deal singuratic i se păru cel mai maiestuos monument. Semn al unei vechi devoțiuni, cineva

pusese acolo un buchet de flori. *Ei bine, poți găsi habotnici peste tot. Pun pariu că până și comisarii politici îl redescoperă pe Dumnezeu atunci când au probleme.*

Veni seara, de o culoare pastelată, transparentă, care promitea ploaie. Bora începea să suspecteze că pilotul mințise cu privire la țărancă și căruță, când dădu peste câțiva băieți care se întorceau de la pescuit într-un pârâu. Erau fascinați de penele bersalierilor și răspunseră fără teamă la întrebări. Da, văzuseră o *panye* cu roți roșii și o fată în coviltir care biciuia calul. Când și pe ce drum? Vineri după-amiază, pe drumul către Kalitva de Sus. Sigur? Sigur. Nu mai era nimeni altcineva în căruță și tot ce puteau descrie erau roțile roșii de la *panye*.

Puțin, dar totuși ceva.

— Nu avem nimic altceva, spuse Galvani după ce i se traduseră răspunsurile celor doi tineri martori. Și nici măcar nu știm dacă e aceeași căruță.

— Cel puțin băieții au văzut-o în după-amiaza zilei potrivite.

— Atunci de ce era singură țăranca? Doar dacă nu i-a lăsat pe soții Tincu pe undeva…

Galvani desfăcu harta de pe capota mașinii.

— Și atunci, de ce mergea spre nord, îndepărtându-se de Millerovo?

— În acest moment, găsirea țărăncii și a căruței ei s-ar putea dovedi decisivă.

Bora trasă un semn cu creionul între locul de aterizare și drumul pe care fusese văzută căruța. Din păcate, soarele apunea, iar continuarea căutării ar fi însemnat întoarcerea la bază pe întuneric; o mișcare inutilă și riscantă.

Piazza Roma, ora 18.30

Colegii lui Galvani tocmai se întorseseră și ei. Nimic nou la Degtevo, așa încât călăriseră în lung și lat, mai ales pentru a pierde timpul. Caii erau în spume, iar călăreții destul de enervați. Lorenzi era singurul care mesteca un trabuc și

declara că se distrase.

Seara era nădușitoare. Ploaia întârzia, dar în depărtare se vedeau fulgere.

La un moment dat, niște împușcături de avertizare la marginea taberei îi puseră pe toți în alertă. Nu le luă mult să își dea seama că era vorba de o alarmă falsă. Cu câteva ore mai înainte ajunsese știrea unui atac rusesc eșuat împotriva Diviziei Sforzesca și, deși Piazza Roma era la mare distanță de Don, pichetele reacționau mai nervos decât de obicei. În realitate, era vorba doar de câțiva ofițeri de la Degtevo care se apropiau de tabără, în vizită.

Nu prea aveau ce sărbători, dar aduseră voioșie, vin, trabucuri și – după părerea severă a lui Bora – o dâră exagerată de after-shave. Conversația la masă se îndreptă curând către soții și femei, de parcă ar fi fost două specii diferite. Bora observă că Galvani râdea cu ceilalți, dar mai puțin animat. Cât despre el, își ceru scuze celor prezenți și se întoarse în cămăruța lui pentru a-și actualiza jurnalul.

I-am spus lui Lolo că super partes *este prenumele meu, dar, de fapt, este „curiozitate”. În această dimineață, în timpul unei opriri în stepă, am zărit albumul lui Galvani când se retrăsese pentru o nevoie fiziologică. Și șoferul se îndepărtase din același motiv, așa că nu am rezistat tentației de a-i arunca o privire. Ce surpriză. Nu erau nici notițe, nici vreo scrisoare către iubita lui. Mai degrabă, păreau fragmente dintr-un roman, sau poate dintr-o nuvelă, amplasată în vremurile domnițelor și cavalerilor. Cine și-ar fi imaginat?! O poveste de capă și spadă de genul care încă place, mai ales doamnelor. Și nu scrie rău. Îmi place că poate să facă abstracție de amestecul de plictiseală și teroare care este războiul. Dacă nu greșesc, erau și câteva încercări de versuri. Ca profan, știind că editura familiei mele a publicat în traducere câțiva poeți italieni din primii ani ai acestui secol, pot spune că, în comparație cu un Saba sau un Ungaretti, Galvani este mai degrabă tradițional. Doar dacă nu este atât de îndrăgostit încât să devină siropos. Cu toate acestea, pare tipul care nu și-ar bate capul în vecii vecilor cu arta poeziei. Îndrăgostit. Oare de asta, spre deosebire de prietenii lui, nu s-a lăudat cu cuceririle sale?*

După ce închise jurnalul, Bora ieși și se așeză afară. Oaspeții plecaseră. Noaptea era caldă, dar în ciuda roiurilor de țânțari și musculițe, Galvani era încă acolo, pregătindu-se să fumeze. Spuse că a împrumutat un trabuc de la Lorenzi, pentru că funcționa împotriva țânțarilor. Apoi, după ce se întoarse către german, reveni fără să i se ceară la subiectul serii:

— Știți, domnule maior… Vorbim mult despre femeile noastre pentru că nu sunt aici.

Ce noutate, se gândi Bora. *Azi se împlinesc trei ani de când m-am căsătorit cu Dikta. Distanța cântărește mai mult ca de obicei în nopți ca acestea.*

— Totuși, replică el, colegii dumneavoastră nu vorbeau chiar despre femeile lor.

— E vreo diferență?

— Ei bine, cel puțin o diferență lexicală.

— Credeți?

Galvani mesteca trabucul și, poate, și observația.

Bora aprobă din cap.

— Ieri am observat că aveți niște cărți. Nu mi-am adus nimic de citit și mă întrebam dacă îmi puteți împrumuta ceva ca să-mi exersez limba italiană.

— Nu mi se pare că aveți nevoie, răspunse Galvani. Dar voi fi bucuros să vă fac pe plac. Preferați ceva anume? Îmi place să citesc și am cu mine o mică bibliotecă.

— Gusturile mele sunt destul de eclectice. Literatură, jurnale de călătorie, istorie…

— Romane? Poezii?

— Și asta.

Galvani fumă în tăcere câteva clipe. Apoi întrebă:

— Sunteți cumva rudă cu familia Bora care a publicat în Germania *Cançonierul* lui Umberto Saba?

Desigur. Galvani, ca și Saba, era din Trieste. Păcat că astăzi evreul Saba era interzis atât în Italia, cât și în Germania. Bora s-ar fi putut enerva din cauza provocării; în schimb, răspunse politicos:

— Da. Dar acea ediție datează de acum douăzeci de ani.

Galvani păru să-și dea seama de gafă.

— Versurile bune rămân bune chiar și douăzeci de ani mai târziu.

— E adevărat.

— Veniți. Vă arăt cărțile.

Camera mare pe care Galvani o împărțea cu Dossi și San Bruno conținea o sobă de zidărie și trei paturi de campanie de-a lungul peretelui. O pătură cenușie militară atârnată de o frânghie crea un mic spațiu privat pentru maior, care era poate obișnuit să citească sau să scrie noaptea. Bora își dădu seama de politețea care i se arătase când i se oferise o cameră și un pat doar pentru el.

Văzu sertare pline cu cărți, ale căror titluri se puteau citi cu ușurință pe cotoare. Deasupra patului lui Galvani era agățată fotografia înrămată a unei femei brunete frumoase. Avea cam treizeci de ani, era într-o rochie lejeră în picioare la prora unei bărci cu pânze pe fundalul turnurilor albe de pe coastă, de la Miramare.

Ei bine, cel puțin nu e superstițios, își spuse Bora. *Castelul acela are o faimă proastă de când arhiducele Maximilian a părăsit Trieste pentru a se duce să fie împușcat în Querétaro.* În briza mării, rochia scotea în evidență formele femeii într-un mod neafectat. Exact grațiile care ar fi făcut să li se învârtă capul bărbaților pe stradă, la Trieste ca și peste tot. Era pe punctul de a întreba: „E soția dumneavoastră?”, totuși observase că Galvani nu purta verighetă, așa că preferă să evite orice eventuală neînțelegere. Rămase tăcut privind în jur, dar era o cazare temporară și nu era nimic de observat, în afară de reviste și haine de schimb.

În timp ce Galvani cotrobăia printre cărți cu trabucul care i se consuma în gură, Bora observă o altă fotografie mică pe un dicționar lângă patul maiorului. Înfățișa doi băieți, poate copiii lui. Cine știe de ce, cele două figuri fuseseră decupate dintr-o imagine mai mare și lipite pe un fundal de staniol. Bora își notă în minte. Se uita inocent la tavan când colegul se întoarse spre el cu un braț de cărți.

— Alegeți, vă rog, spuse arătându-i-le. Acesta este Quasimodo, un poet sicilian modern… Acesta este Leopardi, pe care cu siguranță îl cunoașteți. Dar nu sunt versurile lui, ci

scrierile filozofice. Personal le consider încă valide, chiar dacă a trecut un secol de la publicarea lor… Dacă vreți ceva mai puțin solicitant, iată câteva romane maghiare în traducere italiană. Nu dați atenție notelor de pe marginile paginilor; îmi place să scriu idei și comentarii.

Bora mulțumi.

— Voi alege ceva și vă voi da restul înapoi mâine.

Părăsi camera mare știind foarte bine că o favoare, oricât de mică ar fi, creează o obligație a beneficiarului și îi conferă celui care o face un avantaj psihologic. Ceruse cărți tocmai pentru a îmbina plăcerea cititului cu un gest care să-l flateze pe colegul lui, făcându-l mai disponibil față de el. Nu că Galvani s-ar fi lăsat neapărat păcălit, dar merita încercat.

Deși niciunul dintre texte nu îl atrăgea prea mult, Bora îl puse deoparte pe Leopardi.

Jurnal, actualizare

Ei bine, știu un lucru. Femeia din fotografie se numește Veronica. Numele a apărut în seara asta, în timp ce vorbeam cu italienii. Veterinarul, care pare avid de detalii private, a fost cel care l-a menționat cu voce tare. A observat verigheta pe care o am pe deget și m-a întrebat de cât timp sunt în lanț *(cuvintele lui), câți copii avem etc. Vorbăria obișnuită. Mi-am măsurat cu atenție răspunsurile, pentru că și ceilalți, prefăcându-se că nu-i interesează, ascultau. Fericit căsătorit de trei ani, copii pe drum. Referitor la acest ultim punct, sunt sigur – sigur – că am lăsat-o însărcinată pe Dikta la Praga în mai. Când, la mijlocul lunii iulie, Nina mi-a scris într-o scrisoare veselă că Dikta nu se simțea prea bine, am înțeles mesajul. Mamele știu cum merg lucrurile astea. Nu au mai urmat alte știri, așa că nu pot spune mai multe. Expresia „copii pe drum” acoperă toate posibilitățile și e suficient pentru colegi.*

Dragă Veronica,

Imaginează-ți, ieri am primit niște scrisori de acum câteva luni. (*Galvani nu preciza că două erau de la fostul socru, iar una, foarte dură, de la fosta soție*). Erau chiar și cele trei pe care mi le-ai scris înainte să trec granița! Te asigur că voi răspunde la fiecare în parte imediat ce voi putea.

Dar, în primul rând, te rog să nu-ți faci gânduri triste, nedemne de o femeie cu inteligența ta. Știu că în scrisorile lor către front, soțiile și logodnicele nu fac altceva decât să se plângă. Înțeleg asta: restricțiile și depărtarea sunt o povară pentru toată lumea. De fapt, ceea ce ne neliniștește pe noi, bărbații, sunt temerile voastre iraționale. Uneia îi este frică că el o va trăda sau, pentru că este însărcinată, este îngrozită de naștere; cealaltă s-a săturat de soacra ei... Putem suporta aceste plângeri. Dar nu și fleacurile despre vise urâte, presimțiri, profeții sau alte asemenea prostii răspândite de chiromante sau de ghicitoare.

Soldații, în special cei mai tineri, sunt deja destul de superstițioși și fără asta. Imaginează-ți cum se pot simți atunci când mama sau prietena lor le spune într-o scrisoare că a visat că vor fi uciși sau răniți grav! Zilele trecute, un secretar, speriat de premonițiile soției lui, a mimat o criză de epilepsie pentru a fi repatriat. Medicul ofițer a înțeles imediat că este un caz de frică și a rezolvat situația grație unei manevre grosolane masculine pe care nu o descriu în detaliu. Este suficient să spun că ea constă în apucarea fermă a perechii de anexe corporale tipice fiecărui pacient din sexul puternic și strângerea lor cu forță: ce mai sar în sus urlând falșii epileptici și bolnavii cataleptici!

Te-am făcut să râzi, nu? Ei bine, chiar trebuie să râzi, prostuțo. Îmi dau seama că prin munții tăi sunt oameni bătrâni care încă mai cred în Drekavac (dacă așa s-o fi scriind) și în chemarea lui înfiorătoare la moarte. Dar tu ești profesoară, Vivi! Nu poți confunda o pasăre de apă cu alte lucruri. În scrisoarea ta spui că l-ai auzit de-a lungul râului

în aprilie, exact când corcodelul cântă să se împerecheze. Nu înseamnă nimic. Nu are nimic de-a face cu noi. Este doar viersul unui animal.

Alungă-ți din minte ideea că mi se poate întâmpla ceva. Nu mi-ai dat tu o iconiță a Maicii Domnului din Loreto, care mă va proteja chiar dacă nu pilotez un avion?

Înainte de a încheia, lasă-mă să adaug câteva rânduri despre motivul care l-a adus pe maiorul german printre noi.

L-au trimis aici pentru că vorbește bine italiana. Probabil că a studiat-o cu profesori nativi, poate din Toscana. Nu are accente regionale, nici „r”-ul dur enervant al rasei sale, cu excepția cazului în care își pronunță numele de familie. Pentru noi, din Trieste, cum se știe, cuvântul *bora* indică vântul furios de nord-est, pe care îl cunoaștem bine și se pronunță cu „o” deschis. Când maiorul s-a prezentat însă, numele lui suna mai degrabă ca „Burha”, la care Emilio Dossi mi-a șoptit la ureche: „Dar sunt cu adevărat barbari!”

Ca majoritatea cercetașilor, provine din rândurile cavaleriei. Titta Serra San Bruno, al cărui frate comandă o escadrilă în batalionul Savoia, mi-a spus că, la începutul campaniei, înaltele comandamente germane îl trimiteau pe Bora ori de câte ori era planificată o cursă de cai între aliați. În cele din urmă, generalii noștri au fost nevoiți să insiste să trimită pe altcineva, pentru că ajungea întotdeauna să câștige. Tactul și considerația, zic eu, ar fi trebuit să-l determine să lase din când în când laurii victoriei unuia de-al nostru. Dar e tânăr și îi place să exceleze; cu excepția cazului în care nu are ordin să ignore diplomația când vine vorba de excelență pentru Germania. Cine știe cum s-ar descurca dacă ar concura împotriva vreunuia dintre campionii noștri din batalioanele Savoia sau Piemont! Păcat că recordurile sportive sunt de domeniul trecutului. Pentru romantica ta soră, Alda, adaug că are fizicul uscățiv de cavalerist și o sobrietate zâmbitoare mai matură decât anii lui. Exact tipul care i-ar plăcea Aldei. Și, de asemenea, mamei tale, căreia încă îi mai bate inima pentru lăncierii austro-ungari din Marele Război.

Oricum, acum este aici. Să sperăm că face ceea ce are de

făcut și apoi se întoarce de unde a venit. Bineînțeles că vom colabora, dând dovadă de mai multă camaraderie decât o fac nemții cu noi.

Acum ajunge. Trimite-mi o fotografie cu tine în rochia verde, cea pe care o purtai când am vizitat Pula. Îi cunosc pe de rost fiecare cusătură și fiecare nasture drag.

Cu multă, multă dragoste,
Amerigo

III

„Trebuie să privim mult
timp înainte să vedem.”
H.D. THOREAU, *Istoria*
naturală
a statului Massachusetts

Luni, 17 august

Dimineața, căutările nu duseseră nicăieri. Era deja trecut de amiază când vremea uscată, care ajuta la menținerea drumurilor în stare practicabilă, se înrăutăți rapid. Veni o ploaie torențială care își datora toată puterea verii; ploaia căzu brutal, cu găleata. Avură noroc să găsească adăpost în singura încăpere încă în picioare dintr-un colhoz pe jumătate distrus de bombe. Văzut din prag, drumul părea să fiarbă din cauza vaporilor care se ridicau sub furtună din solul uscat. Iarba de jur împrejur, prea uscată pentru a-și reveni după aversă, se aplecase sub rafalele de ploaie, rămânând culcată, de un galben cu sclipiri argintii.

Oamenii stăteau fumând țigări proaste sau moțăiau. Galvani scria. Din când în când Bora ieșea să privească cerul, ca și când în felul acesta ploaia i-ar fi făcut favoarea să se oprească.

Trecu o jumătate de oră înainte ca norii să se disipeze, ghemotoace uriașe care se duceau să se descarce în altă zonă. Continua să plouă ușor dintr-o ceață rară, dar nerăbdătorul Bora, care nu mai voia să „piardă timpul”, părăsi adăpostul de unul singur. Galvani nu putuse să-l facă să se răzgândească, așa că le spuse celorlalți să aștepte și îl urmă.

Întârzierile erau oricum imposibil de evitat; drumurile de

pământ aveau să rămână impracticabile până după revenirea vremii bune, ceea ce însemna că ar fi trebuit să înainteze cum puteau prin stepă, unde pământul putea oferi ceva aderență roților.

Pe Bora îl interesa marginea spațiului gol din fața colhozului: plat la prima vedere, cobora în depărtare, putându-se presupune că era un loc potrivit pentru a observa împrejurimile. Pe drumul scurt până acolo, noroiul cleios încetinea chinuitor pașii lui Bora, ca și pe cei ai lui Galvani. Din stofa umedă a uniformelor de vară începu să se ridice în aerul răcoros un abur ușor.

Terenul cobora cu trei sau patru metri, către o câmpie asemănătoare cu cea de sus, unde parcelele cultivate alternau cu cele necultivate. Deși orizontul dispărea în ceață, chiar și fără binoclu cei doi putură distinge un câmp întins, plin de floarea-soarelui din anul precedent, reduse la cioturi întunecate. Ici și acolo, din semințele căzute răsăriseră plante noi. Resturile ruginite ale unui tractor blocau șanțul în locul unde se înțepenise cine știe cu cât timp în urmă.

— Văd, confirmă Galvani ceea ce îi indica Bora.

Dincolo de o ridicătură ierboasă asemănătoare unui terasament, care se curba către o pădure rară, se zărea o construcție de lemn în stare proastă, cu acoperișul de tablă. Grajd sau magazie, aparținând sau nu colhozului, construcția permitea observarea câmpiei ofilite, iar mai încolo, a uneia din obișnuitele ravene abrupte, ca niște riduri pe chipul străvechi al lumii.

Pentru a nu lăsa nimic neîncercat, Bora și Galvani se pregătiră pentru încă o variațiune pe tema zilei. Coborâră unul după altul cu ghetele dezlegate din prudență. Pământul ceda, exhalând un miros greoi, intim și puternic. Cizmele lui Bora se scufundară până la pinteni.

Apropiindu-se de magazie, nu se mirară că intrarea nu avea balamale și încuietoare. În această perioadă orice închizătoare era furată cu mult înainte de iarnă de cei care nu aveau o ascunzătoare sigură; pentru cei care căutau refugiu din fața războiului în pereții râpelor, o ușă detașată putea transforma o văgăună într-o locuință. În decurs de o lună, chiar și tabla

acoperișului avea să dispară, iar apoi, treptat, scândurile vechi care formau structura.

Un fâșâit ușor din interior îi puse în alertă.

— Așteptați, îl avertiză Galvani când Bora trecu prin fața lui pentru a intra.

Din fericire pentru ei, înăuntru nu era nimic din ceea ce putea constitui un pericol. Doar vizuini de rozătoare în furajele îngrămădite de-a lungul pereților și șoapta picăturilor de ploaie pe acoperiș.

Nu. De fapt mai era și altceva.

Au fost aici. S-au oprit aici. O frântură de gând apăru și dispăru ca urma de miros care îi rămâne câinelui după ce și-a pierdut prada. În acest caz, prima reacție a câinelui este agitația. Cea a lui Bora fu o pauză, suspendată între speranță și neliniște.

Îl văzu pe Galvani, care îl ajunsese din urmă și se uita în jur, aplecându-se să ridice ceva.

— Uitați-vă.

Era o cataramă mică cu o bucată a unei curelușe din piele de culoarea fildeșului încă atașată de ea.

— Ce spuneți de asta?

Părea tipul de încuietoare care se vede la o poșetă sau la un pantof elegant de damă. Nimic din ce și-ar putea permite o țărancă rusă. Începură să scormonească în mănunchiurile de paie care acopereau o mare parte a podelei. Păianjenii și șoarecii mici cu coada lungă își căutară refugiu afară, strecurându-se printre firele de iarbă uscată. Printre vârtejuri impalpabile de praf foarte fin, dintr-un colț răsări stofa albastru-închis a unei jachete masculine atent împăturite.

— …Și mai e și asta.

Bora, care se pregătea să inspecteze jacheta, o lăsă să cadă când văzu o servietă ieșind dintre paiele de la picioarele lui Galvani.

— Repede, spuneți-mi: este deschisă sau închisă?

— Închisă… cu cifru, se pare.

— Dați-mi-o. Vedeți dacă sunt acolo bagajul și poșeta ei.

Scuturând servieta, Bora își dădu seama că aceasta mai conținea niște hârtii. Se luptă cu clapetele de alamă, care nu

vădeau niciun semn de stricăciune, și rezistă cu greu tentației de a le forța. Își vărsă năduful scotocind violent în jachetă, pipăind și bâjbâind până când găsi și scoase un portofel din buzunarul interior. Îl deschise și, sub privirea năucită a lui Galvani, îi examină conținutul.

Numără cincizeci de mărci germane în bancnote de zece, două mii de lei românești – echivalentul a vreo patruzeci de *reichsmark* – și trei timbre cu portretul lui Corneliu Codreanu, șef și martir al Gărzii de Fier. Într-un compartiment separat era păstrată o hârtiuță cu o secvență de numere, probabil combinația cifrului. O repetă în șoaptă pentru a o memora și se ghemui imediat cu servieta în poală pentru a introduce numerele.

— Dar ce faceți? izbucni Galvani. Nu o puteți deschide în lipsa proprietarilor!

— De ce nu? Îndeplinesc ordinele comandanților mei.

Combinația funcționa. În interiorul servietei, într-un dosar pe care era lipită o carte de vizită cu numele, prenumele, titlul academic și adresa lui Nicolae Tincu (Strada Cobălcescu, 27, București), Bora găsi un teanc de foi dactilografiate în limba germană, unele capsate, altele prinse cu agrafe. Recenzii și scurte monografii, probabil rapoarte ale conferințelor științifice, articole despre cercetări încă în desfășurare. Era și o foaie volantă, aparent inventarul conținutului. Fără să se preocupe pentru moment de analiza subiectelor tratate, Bora se asigură că numărul de piese corespundea inventarului. La fiecare dintre ele, paginile numerotate erau complete. În panoul despărțitor din interiorul servietei se afla o revistă ilustrată, un rând de schimburi de lenjerie și o cravată de mătase italiană. Trusa tipică a călătorului care ia cu el necesarul pentru a fi impecabil la sosire. *Eu aș fi luat și o cămașă*, își spuse Bora, dar deja atenția lui se deplasa către numărul din luna curentă din *Cultura romînă*. Un semn de carte identifica un reportaj de o pagină întreagă și, chiar fără să cunoască limba română, reieșea din fotografii că soții Tincu fuseseră primiți la curte cu mare pompă.

Când ridică privirea, îl deranjă să-l vadă pe Galvani clătinând din cap a dezaprobare.

— Trebuie să vă informez, domnule maior Bora, că, în cazul unui protest oficial, armata italiană se va distanța de această acțiune a dumneavoastră.

— Cum doriți. Pe mine mă interesează să aflu cum naiba au ajuns aici.

— Obiectele, vreți să spuneți? Au fost așezate cu grijă.

— Știți foarte bine că mă refer la *cei dispăruți*!

Galvani nu dădu atenție comentariului enervat.

— Scuzați-mă, dar cine ne asigură că țăranca nu i-a lăsat pe jos? Dacă cei doi și-au pierdut simțul direcției, puteau să fi rătăcit ore în șir… Oricum, în acest moment sunt în altă parte, iar sub paie nu pare să mai fie nimic altceva.

Bora închise servieta și apăsă pe clapete.

— Chiar credeți că se vor întoarce?

— Ceea ce credem eu și cu dumneavoastră, domnule maior, nu schimbă caracterul ilegal al percheziției dumneavoastră.

Era destul de adevărat. Bora acționase din impuls, când încă nu știa dacă să acorde prioritate neliniștii în fața speranței, sau invers.

Galvani făcu un pas lateral pentru a-l ocoli și a ieși.

— Mă duc să văd dacă există alte efecte personale afară.

Rămas singur, Bora simți un amestec de descurajare și furie. Și acum? Lucrurile luau o întorsătură alarmantă. *Ne învârtim în jurul evidenței și al semnificației acestor obiecte abandonate. Iar dacă eu sunt excesiv de pesimist, Galvani este exact pe dos.* Dar extremele nu se compensau reciproc. Oricum ar fi ajuns în acel loc, cei doi soți români nechibzuiți puteau să renunțe la niște hârțoage pentru a continua să se deplaseze mai ușor, dar, cu siguranță, nu ar fi renunțat la bani: erau și rămâneau indispensabili.

Și apoi, nu se protejează cu o combinație cu cifru un mănunchi de hârtii inutile.

— După părerea mea, au rătăcit multă vreme.

După câteva minute, Galvani apăru cu o sanda de damă în mână.

— Cureaua este ruptă și lipsește tocul. Dacă doamna nu avea altă încălțăminte în bagaj, nu puteau să fi mers departe.

Pielea deschisă la culoare, îmbibată de apă, corespundea cu cea a fragmentului de curelușă găsit deja în interior. De ce ar fi plecat din nou purtând o sanda ruptă, doar ca să o piardă ceva mai încolo? Bora își impuse să nu-și analizeze gândurile.

— Ați mai găsit ceva?

— Nu.

Afară, ploicica se stingea. Spre vest, furtuna bubuia la orizont, sub norii care gemeau de fulgere. Puteau să fi trecut zile sau ore de când soții Tincu trecuseră pe aici. Dar cât de departe puteau să fi mers?

Mirosurile tind să se ascută la umiditate și, dintr-odată, nu mai fu necesar să se consulte cu privire la următoarea manevră.

— Aveți un chibrit? întrebă Galvani.

De îndată ce Bora îi întinse o cutie, aprinse unul, suflă peste el și îl ținu ridicat pentru a studia direcția fumului.

Era metoda vânătorilor de a identifica mortăciunile. În fața lor, dincolo de câmpul cu floarea-soarelui ofilită, se întindea marginea verde-pal a ravenei, atât de asemănătoare cu toate celelalte din ținut, încât era mai bine să nu se întrebe de ce îi atrăgea atât de mult.

— Doamne!

Galvani se aplecă primul. În spatele lui, Bora nu-i putea vedea expresia, dar îi citi limbajul corpului din felul în care i se încordară gâtul și umerii de om de munte.

— Doamne, n-aveam nevoie de asta.

Mormăia, fără să se retragă și fără să se uite în spatele lui.

Era unul dintre acele rare momente în care Bora ar fi preferat să nu facă pasul următor. Avea dorința arzătoare de a fi altundeva; oriunde, numai acolo nu. Dar era acolo, în ploaia slabă, și pasul următor trebuia făcut.

Ravena – balcă era denumirea mai potrivită, dată fiind lungimea și adâncimea ei relativă – se deschidea în fața lor ca o rană cu marginile neregulate retrase. Înăuntru stagna apa neagră noroioasă, adusă de scurgerea din câmpiile saturate de ploaie. Pe fund, nămolul era la fel de negru, dens și unsuros ca gudronul.

Se distingeau imediat două corpuri care nu purtau uniforme. Un picior de femeie destul de lung și ciudat de umflat, gol până la genunchi, ieșea cu laba desculță din acea matriță de noroi și ploaie. Soț și soție zăceau cu fața în jos, aproape suprapunându-se din cauza îngustării fundului.

Deodată, ceea ce Bora credea că nu-l mai putea îngrozi deveni din nou îngrozitor. Amintirile din Polonia îi reveniră în minte; recunoscu fiecare detaliu a ceea ce se întâmplase de parcă ar fi fost acolo. Și se simți ca în pădure, la câteva ore distanță de Cracovia, când asistase, fără să fie văzut, la execuțiile de pe marginea șanțurilor special săpate, iar la o sută de zile de la începerea războiului înțelesese că războiul nu era, sau nu mai era, ceea ce sperase. Îi reveni furia acelor luni. Și i se păru o blasfemie că Galvani îl invocase pe Dumnezeu.

Nu mai anunță: „Cobor eu” sau ceva asemănător. Se lăsă să alunece greoi de-a lungul pantei aproape perpendiculare, căptușite cu mărăcini și iarbă uscată, până la noroiul de la fund.

Gesturile inutile de constatare a morții. Duhoarea, abia sesizabilă de sus, în fundul bălcii era densă și uleioasă ca noroiul. Îl luă de gât în timp ce încerca să-și desprindă cizmele, chinuindu-se să facă ceva ce era de prisos, pentru a confirma ceea ce știa deja. Schimbă rola de film din aparatul de fotografiat pentru a poza locul înainte de a face altceva.

— Nu e nevoie să coborâți și dumneavoastră, îl reținu cu voce tare pe Galvani care se pregătea să-l urmeze. Ți se întoarce stomacul pe dos.

Mai târziu, avu nevoie de ajutorul colegului său pentru a urca înapoi pe panta alunecoasă.

— O singură împușcătură în ceafă. Nu știu dacă mai există și alte răni, nici dacă aveau valori asupra lor. Lipsesc ceasurile de mână și, presupunând că le purtau, verighetele. Femeia mai are încă în picior cealaltă sanda.

— Urât sfârșit.

Galvani privea scena gânditor și, între timp, își trecea batista peste mâna cu care apucase dreapta plină de noroi a lui Bora.

— Da.

— Sunt aici jos de ceva vreme, nu credeți?

— Ba da.

De două zile? Trei zile? Lui Bora îi era greu să gândească rațional, cu răceala obișnuită. Ghemuindu-se pentru a se clăti într-o baltă de pământ, se simțea deosebit de apăsat, de parcă ceea ce se întâmplase ar fi fost vina lui. Ca să se usuce, scoase batista pe care mama i-o strecurase în bagaj la plecarea spre Frontul de Est, brodată de ea însăși cu ochiuri minuscule. Regretă imediat că o făcuse. Avea o gelozie superstițioasă față de obiectele pe care femeile sale – mama, soția – i le încredințau. Dar era bun făcut, iar acum pânza aceea subțire curăța degetele cu care atinsese cadavrele în descompunere și încâlceala sângerândă de păr fără viață.

Chiar și ofițerii germani cedează unor impulsuri iraționale. Spălă și stoarse în baltă batista, de parcă ar fi vrut să o separe pe mama lui de atingerea murdară a morții, indiferent la ce ar fi putut crede Galvani, în picioare lângă el.

Din fericire, maiorul italian studia harta. Când Bora îl întrebă:

— Unde suntem, exact? colegul lui avea răspunsul pregătit.

— După cum vedeți, spuse arătând pe sub protecția transparentă a hărții sectorul în care se găseau, nu suntem foarte departe de locul aterizării forțate. Această zonă era de competența patrulelor române. Dar, sincer, este suficient să fi parcurs un drumeag în loc de un altul pentru a nu observa magazia sau ravena.

Așa era. Erori, întârzieri, calcule greșite… Bora își simțea inima pulsând în gât. Ca expert în interogatorii, știa cum acea mică palpitație convulsivă sub piele trăda frământarea interioară în fața unui observator antrenat. Se grăbi să spună, încercând să pară detașat:

— Metoda este cea a unei execuții. Rapidă, nimic personal.

Orice ar fi gândit, colegul italian nu îl contrazise:

— Ei bine, observă el, comisarii politici sovietici fug adesea din lagărele de prizonieri.

— Pentru că voi doar îi *internați*.

Bora o spuse impasibil, conștient că în Rusia nici pentru el,

nici pentru alți ofițeri din Servicii nu ar fi existat măcar vreo speranță de a supraviețui unei eventuale capturi.

— Dar, da, adăugă, este o execuție de politruc.

Și totuși, logica și experiența îi sugerau altceva: *Este o execuție de politruc, dar un politruc nu ar fi lăsat în urmă o servietă.*

Încerca să pară echilibrat emoțional, dar, în realitate, era îngrozit. Când Galvani îi oferi tabachera, acceptă fără ezitare. Bricheta pe care colegul o aprinse și i-o întinse avea un mic cartuș pe o parte, în care era gravat *Amor*.

Un alt cuvânt nelalocul lui într-o zi ca asta.

Se gândea cu regret cum îi va raporta lui Stumbeck, iar Stumbeck generalului Paulus și Abwehrului. Îngrijorarea și preocuparea erau atât de mari, încât nu își dădea seama dacă îi părea rău cu adevărat pentru cei doi morți de acolo. Orele următoare aveau să fie decisive; și, în funcție de reacțiile de sus, chiar și durata și scopul misiunii lui s-ar fi putut schimba.

După câteva pufăituri din țigară, gândi cu voce tare:

— Fie au fost luați prin surprindere, fie au fost atrași într-o capcană. Nu văd alte scenarii.

Galvani puse la loc bricheta. Cu țigara lipită de buza de jos și statura lui impunătoare, era portretul solid al militarului dintr-o bucată. De altfel, își putea permite: trebuia să se confrunte doar cu nemulțumirea românilor. Observă:

— Oricum, au avut totuși timp să ascundă servieta și jacheta lui.

— E adevărat.

— Dacă pentru un motiv oarecare țăranca i-a abandonat pe drum, sau chiar aici, în loc să-i ducă la destinație…

— Mă îndoiesc că i-a ucis ea, domnule maior Galvani, chiar dacă ar fi putut să-i jefuiască de o parte din bunurile lor. În același timp, furtul nu face parte din obiceiurile comisarilor politici.

— Ei bine, astăzi nu putem face nimic altceva.

După o privire la ceas, Galvani întoarse spatele ravenei adânci.

— Este aproape ora două. Ar fi mai bine să recuperăm efectele lor personale și să cerem hamalilor să coboare pentru

a prelua cadavrele.

— De acord.

Plecară în timp ce primele zări albastre se deschideau pe cerul înnorat. Recunoscător că își îndepărtase din nări mirosul morții, Bora fuma savurând tutunul. O marcă bună, nu porcăriile pe care le numeau *Milit*. Camarazii italieni știau să trăiască, în toate împrejurările.

Intenționa să rămână acolo doar timpul necesar pentru a aduna efectele personale ale soților Tincu. În mijlocul câmpului de floarea-soarelui, însă, se trezi privind absorbit și oarecum uimit magazia cu acoperiș de tablă, de parcă el și Galvani nu ar fi ieșit de acolo cu doar câteva minute mai devreme. Din acel unghi, recunoștea ceva oarecum familiar în geografia locului, aproape o amintire. Nu că ar fi trecut deja pe acolo în acea dimineață, sau cu o zi înainte, sau în timp ce înaintau în luna iulie. Peisajele rusești erau monotone. Și totuși… Chiar înainte de a-l zări împreună cu Galvani, văzuse deja acel câmp ofilit, acea ridicătură ierboasă care semăna cu un terasament ce aproape că atingea magazia și apoi se îndrepta către crângul de sălcii. Fu ca și cum s-ar fi trezit după multe ore de somn.

— Ții asta.

Îi întinse în grabă lui Galvani aparatul de fotografiat care îi atârna pe piept.

Galvani îl privi înotând prin noroiul de pe câmp pentru a urca apoi pe poteca înălțată de unde ajunse fără efort la marginea acoperișului.

— Ce mai faceți acum?! exclamă el nerăbdător.

Ar fi fost riscant să meargă pe tabla găurită care acoperea clădirea. Ancorându-se acolo unde grinda principală îi putea susține greutatea, Bora se aplecă spre centrul acoperișului. Una câte una, mută cele patru pietre care fixau pe suprafața metalică cămașa albă, lungă fotografiată de un Fritz Gehrmann curios în timp ce zburau deasupra zonei.

— Am văzut asta duminică dimineața din avion, fără să dau importanță, recunoscu, luând-o cu el pentru a o arăta colegului.

— Ia te uită!

Galvani examină cu interes cămașa udă fleașcă.

— Un sistem rudimentar, dar ingenios, pentru a avertiza salvatorii de prezența lor. Bineînțeles că se așteptau să-i căutăm în orice fel, chiar și din cer.

Bora era dureros de conștient de asta.

— Nu le-a prea folosit. Gândind retrospectiv, ar trebui să-mi dau palme.

— Nu puteați ști.

Drumul de întoarcere fu sumbru. Bora își umplu caietul cu detalii despre ceea ce se întâmplase, având în vedere raportul pe care urma să-l întocmească pentru Stumbeck. Galvani fuma ca un turc și se limita să-l îndrume pe șofer cu monosilabe pentru a evita bălțile mai adânci.

Extragerea cadavrelor din noroi dură mult. Le urcară înfășurate în cearșafuri până la punctul de unde se vedea colhozul, iar apoi le încărcară în ambulanța rusească. Drumurile, așa cum era de așteptat, erau impracticabile după ploaie; vehiculele cu două și patru roți trebuiră să se aventureze în stepă pentru a nu rămâne înnămolite și fu o călătorie lungă.

În cele din urmă ajunseră la intersecția de la Kamennik, unde se despărțiră. Galvani și două dintre motociclete se îndreptară spre nord-est pentru a li se alătura celorlalți și a se întoarce în Piazza Roma. Precedat de a treia motocicletă, sub escortă armată, Bora merse mai departe în ambulanță pe drumul care, trecând prin Elenovka, ducea la Millerovo.

Singura consolare era că nu se mai împiedica de colegii lui Galvani în acea seară. Și-i putea imagina bucurându-se de eșecul lui; și nu în disprețul morților, ci doar pentru figura urâtă pe care o făcea.

De la geamurile deschise, dulceața zilei pe sfârșite, în contrast atât de mare cu povara tristă a ambulanței, îl făcea să aprecieze generozitatea (sau poate doar indiferența) naturii față de bestialitatea oamenilor. Orice li s-ar fi întâmplat, soții Tincu erau acum dincolo de salvare. Bora voia doar să închidă acea paranteză neplăcută și să se întoarcă la îndatoririle sale de recunoaștere… chiar dacă înainte, fie că îi plăcea sau nu (și

nu-i plăcea deloc), trebuia să se justifice pentru tot ce mersese prost.

Șoferul ambulanței era un napolitan vioi și experimentat. Ani de zile stătuse la volanul unui taxi în oraș – „cel mai bun din Piazza Municipio", cum ținuse să precizeze –, și nu exista șanț, băltoacă noroioasă, smoc de iarbă sau zonă alunecoasă care să-l îngrijoreze. Le depășea pe toate zâmbind, cu o țigară rulată pusă după ureche.

Suprafața drumului redeveni decentă prin dreptul Elenovkăi, un sat în care bătrâni și fete vindeau legume la adăpostul arcadelor dărăpănate, de parcă războiul era un impediment neglijabil pentru mica lor afacere. Ambulanța trecu de două posturi de control operate de carabinieri și de *Feldgendarmerie* și continuă spre sud, de-a lungul drumului paralel cu calea ferată. Aeroportul din Millerovo era primul complex care se întâlnea venind dinspre nord: nu cine știe ce destinație, dar pentru Nicolae Tincu și soția lui ar fi putut face diferența dintre viață și moarte.

Ajunseră la marginea orășelului pe la patru și jumătate. Bora recunoscu în aer mirosul de grâu ars, care îi amintea de primele zile ale invaziei. Armata Roșie aplica adeseori regula „pământului pârjolit", distrugând sistematic silozurile și depozitele. Cerealele și furajele continuau să ardă săptămâni întregi.

Totuși, în comparație cu alte comunități, orașul cazac Millerovo era prosper, cu micile sale grădini împrejmuite și clădirile publice modeste, dar îngrijite. Vorbind desigur din experiență, șoferul napolitan spuse că localnicii schimbau bucuroși fleici de porc cu tutun sau iconițe. Brigada Rapidă amplasase panouri albe și negre la colțurile străzilor, dar Bora le urmărea pe cele pline de litere și secvențe de numere care indicau structurile militare germane.

În scurt timp, văzură clădirea atribuită spitalului *Sanitätskompanie 128*. Era o construcție lungă cu două etaje, cu ferestre mari, miraculos intacte. După toate probabilitățile, fusese cândva o școală. Bora știa că școlile erau cele mai curate și mai solide clădiri pe care le puteai găsi pe pământul rusesc.

Nu lipseau niciodată geamurile duble, podelele din lemn, apa curentă și sobele; și nu aveau purici, păduchi sau alți paraziți.

Sanitätskompanie 128 aparținea Diviziei 23 Panzer care, în iulie, precedase Divizia 71 a lui Bora. Asemenea legături aveau importanța lor în război. Întâlni doar un strop de curiozitate la macabra lui predare a doi morți civili, înregistrați drept „domnul și doamna Ionescu". Medicul primar voia numai să știe cât timp vor rămâne acolo.

— Suntem pe picior de mutare, domnule maior, pentru a lăsa clădirea colegilor italieni.

Și ei se pregătesc să avanseze spre Stalingrad. Bora, deși nu se bucura că trebuia să-l contacteze pe Stumbeck, îl asigură că avea să primească instrucțiuni în această privință până seara.

De altfel, prezența germană la Millerovo era slabă, după ce armate întregi și nenumărate convoaie trecuseră pe acolo îndreptându-se zgomotos spre vadurile Donului și zonele joase de la porțile Stalingradului. Se vedeau mai ales soldați italieni, mai puțin îngrijiți, dar mai veseli decât camarazii germani și deja adaptați la noua lor viață pe pământ rusesc. Din fericire, rămânea o stație radio germană puternică, a cărei rază includea Voroșilovgrad[8], aeroporturile „Moro" și Taținskaia (sau „Tazi"), precum și cartierul general al Armatei a 6-a. Stația era situată la mică distanță de spitalul Diviziei 23 Panzer, dincolo de o esplanadă creată de bombardamente și folosită acum ca parcare. Bora îi spuse șoferului să aștepte și porni către ea.

Permisele de liberă trecere de la Stumbeck se dovediră de folos. Imediat ce intră în stație, radiotelegrafiștii începură să-i vorbească de rău pe italieni.

— Din fericire suntem aici noi, *Herr Major*. Cu cutiile lor de conserve, n-ați putea comunica la mai mult de douăzeci de kilometri distanță. Folosesc doar telefoanele de teren, dar Ivan[9] continuă să le taie firele.

Era adevărat, dar lui Bora i se păru un mod răutăcios de a se lăuda și nu încurajă personalul printr-o aprobare.

Stumbeck dăduse ca adresă pentru mesaje importante biroul generalului Schmidt din Dobrinka. Așa cum stăteau

lucrurile, era imposibil de îndulcit pilula, având în vedere necesitatea de a transmite cât mai multe informații în cel mai scurt timp posibil. Bora nu trebui să aștepte mult pentru a-l avea pe recepție.

— Azi, la ora 14:00, am recuperat cele *două pachete*, domnule colonel. Din păcate, complet deteriorate și imposibil de predat mai departe.

Poate că Stumbeck se aștepta la vești bune. Când primi exact opusul, reacția lui întârzie să apară. Probabil pentru că perspectiva de a fi nevoit să-l informeze pe Paulus despre dezastru nu i se părea dintre cele mai îmbietoare. În alte momente, cine știe, indiferența lui de fațadă ar fi lăsat loc vreunei emoții. De data aceasta, însă, natura contactului radio nu îi dădu ocazia să ridice tonul. Cu sau fără inamici care să asculte, intervalul dintre întrebări și răspunsuri împiedica dialogul lor să ia amploare.

Ceea ce spuse după o lungă tăcere fu:

— *Pachete complet deteriorate și care nu pot fi predate mai departe?* Când s-a întâmplat?

— În prima zi, aș spune.

— Sunteți sigur de asta? Nu sunteți expert în domeniu.

— Am văzut destul de multe pachete distruse până acum, domnule colonel. Cred că o analiză atentă a rămășițelor va confirma sau nu ceea ce am spus.

Încă o pauză, și apoi:

— Regretabil. *Foarte* regretabil.

De parcă eu aș fi bucuros. Bora își ținu gândul pentru el.

— Trebuie să returnez pachetul expeditorului sau să îl trimit mai departe așa cum este?

— Trimiteți-l așa cum este.

— Recepționat. Există instrucțiuni privitoare la modul în care să informez expeditorii despre incident?

— Nu. Important este să vă ocupați dumneavoastră de pachete, fără să vă grăbiți să comunicați cu expeditorii. Expunerea pachetelor prea devreme ar putea înrăutăți lucrurile.

Adică: *așa veți avea ocazia să părăsiți Millerovo înainte ca românii să vină să revendice morții și capul dumneavoastră*. Ce

se întâmplase cu respectul datorat dragilor aliați? Nu era momentul să-i reamintească lui Stumbeck instrucțiunile sale inițiale; cu toate acestea, Bora observă:

— O vor considera o impolitețe.

Veni un răspuns care nu avea nimic cifrat.

— Ei bine, curul meu e cel care va trebui să meargă să raporteze această veste minunată. Cereți o *examinare foarte precisă* a mărfii. Mă înțelegeți? Foarte precisă, și telegrafiați-mi aici rezultatele.

Solicitarea unei autopsii în timp de război, mai ales când zăpușeala verii și zilele care se scurseseră de la deces complicau fatal lucrurile, sugera două posibilități: fie Stumbeck spera astfel să-i convingă pe români că germanii și italienii făcuseră toate eforturile posibile, fie bănuia ceva mai îngrijorător decât un asasinat întâmplător. Sau poate ambele.

Bora adăugă și că *accesoriile pachetului unu* – adică hârtiile și documentele lui Nicolae Tincu – fuseseră recuperate aparent intacte.

— Bine. Păstrați-le dumneavoastră.

— Alte instrucțiuni?

— Mâine-dimineață. Fiți pe recepție la ora nouă fix.

Ca orice soldat care se respectă, șoferul ambulanței profita de ocazie pentru a trage un pui de somn. După ce părăsi stația radio, Bora hotărî să se întoarcă pe jos la spitalul german. Acolo, medicul primar fu uimit de noua cerere și aprecie că o autopsie nu va fi de prea mult folos:

— Ar fi un miracol să descoperim altceva în afară de glonțul din craniu.

Bora răspunse că orice informație nouă va fi binevenită și ceru ca toate detaliile – de la presupusa dată a morții până la eventuale alte semne de violență pe corpuri – să fie transmise direct la cartierul general al Armatei a 6-a.

Când ieși, dâre lungi și subțiri pe cerul care redevenise perfect senin trădau prezența unor bombardiere altfel invizibile. *Adesea pericolul este exact așa,* se gândi el. O pasăre de pradă cu aripi silențioase.

Trebui să scuture șoferul pentru a-l trezi.

— Comandamentul Armatei a 8-a, ordonă.

Următoarea destinație era un complex de clădiri din cărămidă de-a lungul Străzii Lenin. Spera să primească informații despre ofițerul aghiotant maghiar care ajunsese la avionul avariat înaintea oricui altcuiva.

Fu primit cu o oarecare răceală. Italienii și germanii își disputau birourile și serviciile în oraș, iar antipatia generalului Gariboldi pentru Wehrmacht și pentru germani, în general, era exact reflexia în oglindă a disprețului tatălui vitreg al lui Bora pentru armata italiană. Aceasta era moștenirea Marelui Război, împărtășită între inamici constrânși acum să lupte împreună.

Nimeni nu fu însă nepoliticos pe față cu el. Datorită permiselor de liberă trecere, Bora avu acces ușor la biroul aghiotantului lui Gariboldi.

Putea fi vorba de vărul lui Serra San Bruno? Desigur, starea jalnică a uniformei germane după acea zi de teren nu trecu neobservată de ofițerul din spatele biroului și Bora nu oferi nicio justificare pentru ea. După o scurtă așteptare și câteva telefoane, i se spuse că informația pe care o căuta se găsea în altă parte.

Adevărat sau fals, Bora trebui să rătăcească prin alte birouri înainte de a descoperi numele maghiarului: Andreas (Endre, în fapt) Lázár, *Föhadnagy* (adică locotenent) în Divizia 1 Blindată a Armatei a 2-a ungare. Când întrebă unde și când îl putea întâlni, răspunsul fu:

— Imposibil.

— De ce?

— Pentru că locotenentul Lázár a plecat lunea trecută la noul său post.

— Adică?

Angajații nu știau. Bora ar fi trebuit să li se adreseze foștilor superiori ai lui Lázár din Divizia Blindată sau lui Stumbeck însuși.

Părăsi comandamentul în timp ce colegii italieni alergau la popota ofițerilor. Ora 18:30 era prea devreme pentru cina tradițională din Italia, dar în Piazza Roma se auzise că trebuiau să se grăbească oricum dacă doreau să-și asigure un loc și cele

mai bune feluri de mâncare.

Mirosul de grâu ars încă impregna aerul. În Prusia de Est, acesta era anotimpul și momentul în care, la marginea cea mai îndepărtată a grădinii, se auzea lovitura înfundată a jaluzelelor care se închideau pentru noapte, iar parfumul pădurilor venea în valuri dinspre granița cu Lituania.

Se lăsa întunericul și trebuia să găsească un pat unde să doarmă. Bora îl lăsă liber pe șofer. Căută zadarnic ici și colo înainte de a se întoarce la spitalul german, unde i se oferiră o masă și un pat în camera unui ofițer medic, originar și el din Saxonia, care era de serviciu în *Sanitätskompanie 128* și făcuse rezidențiatul la spitalul Sankt Jakob din Leipzig când unchiul lui Bora era directorul medical. Printre altele, în viața civilă se ocupa de autopsii, așa că raportul post-mortem privitor la soții Tincu urma să îi revină lui.

Scris la Sanitätskompanie 128 din Millerovo, luni, 17 august, ora 22:07

De astăzi, Divizia 71 face parte din Corpul 24 de Armată Blindat. Stumbeck vrea autopsia românilor cât mai curând posibil. Aici nu au obiectat pe față chiar dacă cererea este, într-adevăr, ieșită din comun. Pe de altă parte, n-ar mai lipsi decât să descoperim că Tincu și soția erau încă în viață când am sosit eu. În acel caz, n-aș putea evita acuzațiile de neglijență din partea a cel puțin cinci superiori (Paulus, Nemoianu, Gariboldi, Stumbeck și, mai ales, Canaris, Bătrânul însuși). Amiralul nu tolerează neatenția, iar o dublă execuție trece cu mult de simpla neatenție.

Ca un bun italian, Galvani s-a spălat imediat pe mâini, spunând că oamenii lui nu ar fi putut evita în niciun fel cele două decese. În calitate de catolic german, am tendința de a-mi asuma păcatele lumii, dar, în acest caz, trebuie să-i dau dreptate omologului meu: ceea ce s-a întâmplat nu este vina noastră. Dacă soții Tincu nu s-ar fi îndepărtat de avion, ar fi evitat să primească un glonț în cap. Galvani m-a întrebat dacă, după

părerea mea, țăranca rusă i-a atras intenționat într-o capcană. Poate. În acest caz, mai ales dacă la mijloc este un politruc, am putea-o găsi și pe ea moartă. Complicii pot fi incomozi în calitatea lor de martori și adeseori sfârșesc la fel ca victimele. Dacă este vorba, după cum cred, de o dublă execuție, iar vinovat este un comisar rus care a fugit de internare, știind din ce aluat sunt făcuți, la ora asta trebuie să fie deja fugar pe malul celălalt al Donului.

Să revenim la motivul încă necunoscut al prezenței soților Tincu în zona de război. Orice politruc demn de acest nume ar fi reușit să scoată adevărul de la cei doi înainte de a-i lichida. Este o presupunere de-a mea, dar, dacă ar fi existat documente secrete, cu siguranță ar fi pus mâna pe ele.

Oricum, cei doi pe care trebuia să-i salvez sunt morți; și, la fel ca „primul pe lista" lui Stumbeck înaintea lor, au murit urât.

Cum mă simt în privința asta? Mai mult decât orice, urăsc ideea că am eșuat și că italienii vor râde pe la spate după ce am ajuns printre ei cu steagurile în vânt, ca să nu mai vorbim de disprețul pe care mi-l vor rezerva cu siguranță blestemații de români. Știam că era arogant să apar cu insigne și medalii! Dacă aș avea țigări la îndemână, aș fuma un pachet întreg. Dacă aș avea un whisky scoțian acceptabil, m-aș lipi de el. Neavând nici tutun, nici băuturi tari, mă descarc scriind.

— Vrei un somnifer?

Doctorul saxon îl tutui, când ajunse în cameră la vreo douăzeci de minute după Bora.

— Când operez toată noaptea, am nevoie de puțin ajutor pentru a-mi recupera luciditatea a doua zi dimineața. Iar apoi, cu siguranță n-aș reuși să mă opresc fără un alt ajutor.

Bora îi mulțumi.

— Sunt deja destul de obosit, iar mâine plec devreme.

— Ferice de tine.

Celălalt puse două pastile lângă pat. Desculț, se întoarse la ușă, se uită să vadă dacă era cineva pe coridor și încuie cu cheia.

— Ascultă, șopti încet descheindu-și bluza, ești în corespondență cu ruda ta, profesorul Reinhardt-Thoma?

— Uneori. Mai mult întreb de el când scriu acasă. De ce?

— Nimic special.

Bora, deja dezbrăcat și întins pe pat, se ridică.

— Scuză-mă, dar îmi permit să insist: de ce întrebi de unchiul meu?

Chirurgul făcu o pauză. Înghiți pastilele cu o jumătate de pahar de apă. Termină metodic dezbrăcatul și fumă cu calm o țigară mentolată înainte de a relua conversația.

— Pentru un oraș de dimensiunile sale, spuse pe un ton cam prea relaxat, Leipzigul este mai bârfitor decât ți-ai putea imagina. Profesorul… ești din familie, probabil știi… a fost întotdeauna un tip cu idei proprii. Dar la Leipzig, Partidul se făcea că nu vede… În schimb, de când s-a… mutat la Berlin pentru a deschide clinica de pediatrie, noi, cei care am studiat cu el… ne făceam griji… pentru dușmanii pe care și i-ar putea face… acolo.

Cu spatele pe perna sprijinită de perete, întoarse o privire somnoroasă către Bora.

— Încep să bolborosesc cuvintele?

— Puțin.

— În regulă. Într-o clipă… pastilele vor începe să-și facă efectul, iar mâine nu-mi voi aminti ce îți spun acum. Data… viitoare când scrii acasă, asigură-te… că unchiul tău înțelege… că la Berlin… trebuie să se uite… *pe unde merge*.

Nu era cu siguranță o noutate pentru Bora și familia lui. Reinhardt-Thoma nu se înclinase niciodată în fața presiunilor ideologice sau a directivelor incompatibile cu profesia lui și, în ciuda avertismentelor, nu s-ar fi aliniat nici acum. Bora știa și asta; dar datorită firii și pregătirii, nu lăsa niciodată să se vadă efectul pe care o veste proastă îl avea asupra lui. Cu atât mai mult cu cât prea des, chiar și printre colegi, se menționau special anumite subiecte doar pentru se a obține informații compromițătoare. În cele câteva secunde de care avu nevoie pentru a elabora un răspuns suficient de neutru, gazda lui căzuse deja într-un somn greu.

Bora se duse să-i așeze perna sub cap, astfel încât să nu se trezească cu gâtul înțepenit, stinse lampa de lângă pat și se pregăti să vegheze până când oboseala avea să învingă

îngrijorarea.

În noaptea aceea visă, nu pentru prima dată, că rătăcea printr-o câmpie întinsă, acoperită cu iarbă. Un peisaj care îi era familiar încă din verile copilăriei lui în Prusia de Est, ca și din zilele agitate ale campaniei din Polonia și din prima rundă pe pământul sovietic. În vis, ziua și ora erau nedefinite. Nu existau temeri, scopuri sau dorințe legate de plimbarea lui.

La un moment dat însă, la o depărtare nu prea mare – nu la orizont, unde ar fi trebuit să înceapă să-l perceapă – întrezări profilul unei clădiri mari. Și nu o clădire oarecare. O sinagogă.

Mai asemănătoare cu un Kremlin în miniatură decât cu un templu, acea clădire fortificată, cu acoperișurile luminoase și decorate, se desprindea dintr-o mare nemărginită de iarbă.

Oricât înainta, nu reușea să scurteze distanța dintre el și sinagogă, care rămânea mereu la două-trei sute de pași în fața lui, imobilă și de neatins. Cărămizile roșu-aprins, țiglele de diferite culori, ferestrele, cornișele și portalurile trebuiau totuși să se apropie, dar nu se întâmpla niciodată.

Cum de știa că era o sinagogă? Știa pur și simplu.

Chiar și în vis se întreba ce înseamnă. Era evident că mergea înainte zadarnic. Atunci de ce nu renunța sau, cel puțin, nu accepta acea zădărnicie? Pentru că a o accepta ar fi însemnat să se simtă neliniștit, frustrat, dezamăgit, iar Bora nu era pregătit să cedeze acelor sentimente. Așa că în vis continua să meargă în stepa imaginară, împotriva unui vânt care făcea iarba să se unduiască precum valurile în furtună, indiferent la inutilitatea hotărârii lui.

La trezire, nu-și aminti imediat visul. Îi zburase din minte până când nu luă în mână briciul în fața chiuvetei de la spital.

La naiba! Sinagoga țiganilor! Trecuseră ani buni. *Sinagoga țiganilor… Tocmai am revăzut-o și este aceeași pe care o visam în copilărie fără să o recunosc. Mă întreb de ce s-a întors, la fel de inaccesibilă ca întotdeauna*. Fu ceva mai mult de un gând trecător, o paranteză la începutul unei zile de lucru. Cunoscându-se, abia seara – una dintre acele seri blânde de vară târzie care aveau parfum de fructe – și-ar fi amintit viziunea din noapte și s-ar fi întrebat despre semnificațiile ei.

Încă nu știa, dar în lunile următoare imaginea fantasmă a Sinagogii țiganilor urma să-i apară din nou, înaltă, senină și inaccesibilă.

Marți, 18 august

Bora avea alte treburi de rezolvat înainte de a se întoarce în Piazza Roma. Cap de listă era apelul radio programat la ora nouă. Căutarea locotenentului Lázár trebuia să aștepte. În condiții de pre-avertizare – toate permisiile anulate, comunicațiile reduse la minimum, utilizarea obligatorie a codurilor și a cifrurilor – era mai bine să-i lase acea muncă de birou lui Lolo Stumbeck. Armata a 2-a ungară nu ar fi fost mai generoasă cu informațiile decât Armata a 8-a italiană.

În timp ce se afla încă în oraș, hotărî să facă rost de două canistre de douăzeci de litri de motorină, în semn de apreciere pentru sprijinul pe care i-l oferise Galvani în căutarea soților Tincu. Combustibilul era prețios și avu nevoie de multă diplomație și câteva minciuni pentru a-l putea rechiziționa.

Între timp, sosise o cerere urgentă din partea spitalului italian. Medicii Armatei a 8-a voiau înapoi șoferul și ambulanța. Așa că Bora riscă să rămână pe jos, așteptând pe cineva care să-l ducă în Piazza Roma. Îl privi pe șoferul napolitan plecând cu mii de scuze și cu promisiunea de a trimite un înlocuitor pentru a-l lua pe „signor maggiore” înainte de prânz.

Nevrând să piardă timpul, Bora depozită canistrele la spitalul german. Cu servieta și alte obiecte recuperate împreună cu Galvani din magazia colhozului, se îndreptă către stația radio pentru a aștepta apelul lui Stumbeck.

Ora 9:00

Lolo își recăpătase aplombul. Într-adevăr, judecând după folosirea directă a cuvintelor – *pachetele* redeveniseră persoane –, ceva se schimbase, chiar dacă Bora nu înțelegea ce anume. Oricare ar fi fost importanța cazului pentru Abwehr, români și generalul Paulus, putea jura că Stumbeck *nu* suna din biroul lui Schmidt.

În ciuda orei matinale, raportul autopsiei ajunsese deja la Dobrinka. După cum era de așteptat, adăuga puține informații la ceea ce se știa deja.

— Inițial, explică Stumbeck, starea avansată de descompunere a cadavrelor sugerase că moartea avusese loc înainte de vineri. Având însă în vedere că soții Tincu erau în viață în dimineața zilei de 14, medicul afirmă că moartea s-a produs la câteva ore de la aterizarea forțată. Din fericire pentru dumneavoastră, domnule maior Bora, v-am angajat când deja nu mai era nimeni de salvat.

— Nu este o mare consolare pentru mine, mai ales dacă dubla crimă a precedat sosirea la fața locului a „primului pe lista" dumneavoastră. Probabil colegul a murit *degeaba*.

— Și ce dacă?

Tot așa ar gândi și dacă aș fi murit eu. Bora încasă replica cu stoicism. *Ce frumos să crezi că ești la fel de greu de înlocuit ca un ciocan sau o șurubelniță.*

— Oricum, domnule maior, să nu credeți că puteți pleca imediat. Azi și mâine va trebui să vă suflecați mânecile ca să dați de urma țărăncii și să o faceți să dea totul pe goarnă prin orice mijloace.

Bora se aștepta la asta, dar oricum nu-i plăcu. Cine știe ce se întâmplase cu fata și cu căruța; cât despre datul pe goarnă… Întrebă, prevăzând răspunsul:

— Cum au luat-o superiorii?

— Deloc bine. Într-o oră va veni cineva trimis de *el* să preia raportul dumneavoastră și toate efectele personale ale defuncților.

Deci trebuia să ajungă un avion de legătură al Armatei a 6-a. Ideea că pilotul personal al lui Paulus se îndrepta spre Millerovo pentru a-i lua în primire raportul îl aruncă pe Bora în pragul panicii. Nu avea un mijloc de transport și, în

următoarele șaizeci de minute, trebuia să găsească un colț liniștit în care să-și transforme notițele dezordonate într-un document coerent, să preia ceea ce lăsase la spitalul german și apoi să se grăbească la aeroportul de la marginea de nord a orașului pentru a preda raportul, servieta, cămașa, portofelul lui Tincu… *și tot restul*?

— Dar colegii noștri, protestă, referindu-se la români, sigur au intenția să-și ducă în țară cadavrele pentru funeraliile de stat! Nu le putem trimite înapoi fără haine și bunuri!

— Putem și încă cum. *Nu renunțați la nimic.* Înțelegeți? Presupun că aveți efectele lor personale cu dumneavoastră. Bine. Morții pot pleca, dar tot restul nu trebuie să părăsească Rusia.

Conversația lor devenea suprarealistă. Nici măcar inamicul nu ar fi înțeles ceva. Bora își putea imagina reacția explozivă a lui Nemoianu la acele evoluții.

— Voi avea nevoie de ordine scrise, domnule colonel. Fără o bucată de hârtie, *colegii noștri* nu se vor lăsa călcați pe bătături.

Stumbeck ignoră cererea.

— Personalul sanitar are instrucțiuni să pună deoparte îmbrăcămintea celor doi. Recuperați-o. Într-o oră, pregătiți-vă să le predați.

— Ce s-a întâmplat cu *respectul* cuvenit Aliaților?

— Nu este treaba dumneavoastră.

Va fi treaba mea de îndată ce Nemoianu va descoperi că i-am dezbrăcat efectiv pe soții Tincu sub nasul lui. Bora avea amar în gură, dar ordinele erau ordine. Se uită la ceas. Pentru a rezolva totul până la 10:15, 10:30 cel mult, avea nevoie de altceva.

— Pot insista cu respect să primesc un ordin scris?

— Nu m-aș baza pe asta. În acest moment, rămășițele sunt deja pe drum spre spitalul de campanie italian.

Spitalul de campanie italian? Dar cum și de ce? Cel german era la doi pași de stația radio! Bora era pe cale să replice, când își aminti ceva ce auzise la cina cu doctorii cu o seară înainte. Chirurgii comentaseră dificultățile întâmpinate de colegii italieni pentru a-și asigura un sediu decent la Millerovo. Se pare că erau închiși într-o fermă păduchioasă de la periferie,

din care, întâmplător, Sănătatea germană era pe punctul de a-i evacua.

— Mâine, spusese medicul primar, nefericiții s-ar putea găsi în corturi în tabăra *de lângă aeroport*. Și jumătate dintre medici suferă de enterocolită!

La urma urmelor, transferul corpurilor acolo ar fi putut scurta timpul plecării lor spre România.

Odată închisă comunicarea cu Stumbeck, Bora telefonă imediat la *Sanitätskompanie 128* pentru informații proaspete. Toți chirurgii erau în sala de operație. Infirmierul care se ocupa de rămășițe confirmă totuși că veniseră ordine „de sus", astfel că cele două cadavre și îmbrăcămintea lor plecaseră spre sediul temporar al spitalului de campanie italian 837.

Păcat, Bora spera să meargă cu ambulanța lor până la periferia orașului Millerovo.

— Apropo, adăugară de la celălalt capăt al liniei, o delegație militară românească va ajunge aici înainte de prânz. Care sunt instrucțiunile în această privință?

— Nu sunteți autorizați să oferiți nicio informație.

Imediat după, neștiind dacă Stumbeck (sau cineva pus de el) îi avertizase pe italieni de neplăcuta livrare, Bora dădu o serie de telefoane rapide la centrala Armatei a 8-a, până când reuși să intre în contact direct cu spitalul de campanie 837.

Vorbi cu căpitanul Monticelli, medicul primar epuizat și destul de iritabil, deloc încântat că trebuia să preia o sarcină suplimentară în mijlocul acelui haos.

— Nu avem nici măcar un acoperiș deasupra capului, iar voi ne trimiteți două cadavre!

Bora nu avea timp să empatizeze. Îi explică lui Monticelli că nu trebuia să se considere autorizat să predea rămășițele și lucrurile care le însoțeau nimănui altcuiva decât lui însuși. Voia să se asigure că, în cazul în care, ca prin magie, Nemoianu ar fi ajuns înaintea lui, un refuz din partea italiană i-ar fi îndreptat energia spre depășirea acelui obstacol neprevăzut. În timp ce încerca să recupereze cadavrele compatrioților săi, poate că nu ar fi observat că erau deja în zbor spre Dobrinka.

Sunt surprins cât de multă importanță mi se dă pentru că sunt ofițer german. Aliații noștri nu ne iubesc, în special italienii,

totuși cedează mereu la cerințele noastre.

De obicei, redactarea unui raport, chiar și în forma sa preliminară, necesita mai mult de o oră. Bora lucră cu furie într-o debara de la stația radio, apoi rechiziționă o mașină de la departamentul de transmisii și conduse cu toată viteza până la aeroport.

Când ajunse, plin de praf și sudoare și cu peste douăzeci și cinci de minute întârziere, avionul trimis de Paulus nu aterizase încă. Bora trebui să aștepte neliniștit alte douăzeci de minute, doar pentru a descoperi după aterizare că la bordul aeronavei se afla un pasager, iar acesta nu era nimeni altul decât Lolo Stumbeck însuși.

Aeroportul de la Millerovo, ora 11:07

— Ce risipă blestemată de combustibil doar pentru a merge înainte și înapoi, fu răspunsul lui Lolo la salutul lui Bora.

Cu capul gol, cu valul moale al părului blond lipit de tâmplele transpirate, lăsa să se vadă toată neplăcerea pe care i-o provocau căldura și călătoria.

— Aveți lucrurile la dumneavoastră?

Bora îi înmână servieta, portofelul și cămașa găsită pe acoperișul magaziei, împreună cu filmul cu fotografii de la fața locului. Apoi veni rândul raportului, scris cu cerneală albastră, destul de detaliat.

— I-aș fi dat o formă mai bună dacă aș fi avut mai mult timp sau o mașină de scris.

— Dați-mi-l.

Stumbeck aruncă o privire pe foi.

— Și îmbrăcămintea?

— Pregătită la spitalul de campanie italian, la câteva minute de mers cu mașina. Credeam că trebuie dată prioritate predării raportului, așa că m-am grăbit să ajung aici.

Prevăzând întrebări despre un posibil autor al dublei crime, Bora scrisese cu majuscule paragraful care trata subiectul. Îl

văzu pe Lolo parcurgând atent rândurile; singurul lui semn de neliniște fu că le reciti.

— Hm.

Nu reacționă deschis la ipoteza unui comisar politic.

— Ceva interesant printre hârtiile lui Tincu? Sunt sigur că v-ați aruncat o privire.

Nici vorbă, își spuse Bora.

— Nimic care să mi se pară util. Trebuia oare să fie ceva important?

Obrăznicia lui căzu în gol. Stumbeck transferă obiectele într-un rucsac, pe care și-l puse în spate.

— Și românii? Vin să-i preia pe decedații iubiți?

— Din câte știu eu, vor fi aici la prânz.

— Și nu știu nimic despre această operațiune?

— Nu despre transferul trupurilor către italieni și, cu siguranță, nimic despre înlăturarea obiectelor lor personale. Dacă Nemoianu încearcă să urmeze pista până la colaboratorii căpitanului Monticelli – care din întâmplare suferă de enterocolită –, am avut grijă să opresc predarea sicrielor, ca să-i mai dau un os pe care să se năpustească.

Pe neașteptate, Lolo izbucni în râs. Pentru o clipă semăna mult mai mult cu feldmareșalul Göring decât cu Siegfried Nibelungul.

— Ați procedat bine. De aici mă ocup eu. Le voi da vestea bună că își pot trimite gloriile naționale înapoi în patrie și vă voi acoperi cu privire la efectele personale. Cât despre îmbrăcăminte, nu îi va interesa. Dacă cumva insistă pe lângă dumneavoastră, spuneți-le că v-am ordonat să-mi predați totul. Dacă Galvani sau prietenii săi își bagă coada, spuneți-le că problema este în mâinile armatei germane.

Pe pistă se iscase un vânt dinspre est, care transforma rapid bolta pătată de nori într-un cer acoperit. Averse ușoare de ploaie învăluiau ici și colo orizontul, dar erau oricum prea departe pentru a aduce răcoare la Millerovo. Stumbeck adulmecă aerul, cu ochii mijiți.

— Ce este acest miros?

— Depozitele de cereale. Sovieticii le-au dat foc înainte de a se retrage. Unele încă ard înăuntru.

— Ah, da? Ei bine, continuați să mă puneți la curent în timp ce mergem cu mașina dumneavoastră la spitalul de campanie. Apoi mă aduceți înapoi și vă întoarceți în Piazza Roma.

— Aș prefera mult mai mult să mă întorc la Kumovka, *Oberstleutnant*.

— Încă nu ați terminat pe aici.

Stumbeck studie ceasul masiv de oțel de la încheietura mâinii.

— Duceți-vă dumneavoastră să recuperați lucrurile lui Tincu. Nu vreau să risc să iau enterocolită de la medici.

Bora îl precedă pe Lolo spre mașină. Evident, nu aveau să existe reacții mai dure. Se simți la fel de confuz ca sâmbătă dimineața, când locotenent-colonelul minimalizase importanța misiunii lui.

— Poate că nu ar trebui să întreb, îndrăzni, dar victimele erau sub supraveghere sau sub protecție?

— Dacă ar fi fost sub protecție, nu ar fi sfârșit așa.

— Îl iau ca pe un nu. Dar călătoreau sub un nume fals și nimeni nu părea să știe nimic despre zborul lor. Cu toate acestea, a fost vorba de o execuție. Chiar vrem să dăm de capătul acestei povești? Dacă da, sunt gata să ofer toate detaliile necesare colegului care îmi va lua locul.

Stumbeck aruncă rucsacul în mașină înainte să intre.

— Deocamdată misiunea dumneavoastră se încheie odată cu predarea țărăncii ruse.

— Presupunând că de data asta îmi merge mai bine, cui trebuie să o predau? Conform regulilor, ar trebui preluată de români, sau de italieni, care sunt responsabili de acest sector.

— Nici să nu vă gândiți la așa ceva. *E a noastră*.

— Permiteți-mi să observ că îi călcăm pe bătături pe camarazii Conducătorului Antonescu și uităm și de respectul cuvenit învingătorilor de la Serafimovici.

— Nu vă permit. La ce vă așteptați?

— Ei bine, din moment ce am petrecut câteva ore lucrând la caz, mi-ar plăcea cel puțin să știu de ce comandantul nostru pretinde să primească un maldăr de haine însângerate. Oricât de neplăcut era, am cercetat puțin locul crimei și singurul lucru demn de remarcat pe care l-am aflat a fost că soția lui

Tincu avea mărci germane ascunse în sutien.

— Găsiți-mi țăranca și gata.

La jumătatea drumului către spitalul italian, Stumbeck arătă brusc un dram de simpatie față de Bora; sau poate era doar puțin sarcasm.

— Pot face ceva pentru *dumneavoastră*?

— Da, *Oberstleutnant*. Înainte de a preda totul celui de-al treilea pe listă, aș dori să-i dau de urmă locotenentului Andreas Lázár din Divizia 1 Blindată, Armata a 2-a ungară, până de curând aghiotant la Divizia 295 a noastră. Nu se mai ocupă de legătura cu Armata a 8-a, dar nu știu altceva. Vă amintiți că a fost primul care a ajuns la avionul lui Tincu.

Stumbeck nu răspunse imediat. Se uită fix la Bora câteva clipe, fără să-și trădeze în niciun fel gândurile. Apoi spuse:

— Nu ați citit notele pilotului pe care vi le-am dat la început?

— Ba da. Dar nici el, nici Galvani nu se gândiseră să-l întrebe pe ungur cum îl cheamă. Îmi dă de bănuit că a fost transferat în treizeci și șase de ore de la accident.

— Nu exagerați puțin? Este posibil să fi fost transferat din oficiu.

— Nu contează. Și se știe că între români și maghiari nu e mare dragoste.

— Bine, voi lua măsuri pentru a vă face pe plac. Dacă macaronarii au un radio în Piazza Roma…

— Nu e cine știe ce, dar au.

— …vă voi trimite ceea ce vreți să știți prin stația noastră de la Millerovo. Apropo, unde ați luat cina ieri?

— La spitalul 128, cu medicii.

Indicatoare proaspăt pictate semnalau unde trebuiau să schimbe direcția pentru a ajunge la spitalul de campanie. Bora vorbi cu ochii fixați pe drumul accidentat.

— Mâncare la cutie, trebuie să spun, și fără sare.

— Există un han în oraș?

— Trebuie să existe, dar cu siguranță nu pentru vegetarieni.

— De ce râdeți? Aveți ceva împotriva vegetarienilor?

— Nu, nu. Bunica și tatăl meu vitreg sunt și ei… doar că la Millerovo se găsește din belșug slănină, în primul rând.

Bora viră brusc la dreapta, unde o potecă mică de nisip tăia o întindere mare de iarbă călcată în picioare. Un soldat italian făcea ultimele retușuri pe un panou pe care scria „Spitalul de campanie nr. 837”.

— Am ajuns.

Doctorul Monticelli făcuse tot posibilul să așeze corturile și să adune ambulanțele.

— Doamne Sfinte, explodă Stumbeck, clătinând din cap. Dă un nou sens termenului de spital *de campanie*.

Bora coborî amuzat din mașină.

— Așteptați aici cât intru și mă expun la enterocolită.

Când se întoarse după câteva minute cu un pachet de pânză cerată, Stumbeck îi spuse să-l pună pe bancheta din spate.

— M-am răzgândit, domnule Bora. Să ducem asta la avion și apoi mă însoțiți în oraș.

8. Azi, Lugansk (n.tr.).
9. Nume folosit generic pentru a-i desemna pe ruși (n.tr.).

IV

„Dacă știi să bați un cui și ai
cuie de bătut, bate-le.”

H.D. THOREAU, *Jurnal*,
indisponibil, 1850

Marți, 18 august, Piazza Roma

Era ora prânzului când locotenent-colonelul Nemoianu, întorcându-se după o dimineață de căutări inutile, apăru în tabăra italiană cu intenția de a-l recruta pe Bora pentru o a doua ieșire după-amiază. Îl găsi în schimb pe Galvani, care îl puse la curent cu dubla crimă și descoperirea macabră din balcă.

Românul reacționă cu o furie glacială. Odată informat că trupurile fuseseră duse la spitalul german de la Millerovo, îl trimise pe căpitanul Tulbure să le recupereze. Apoi, așezat în mașina lui de serviciu, îl așteptă pe Bora la intrarea în complexul italian.

Din fericire pentru Bora, când se întoarse la Piazza Roma, Tulbure încă scotea foc și pară la medicii germani de la Millerovo, de altfel fără să obțină nimic, în timp ce Nemoianu încă nu știa că cele două cadavre fuseseră deposedate de bunurile lor și transferate din nou.

Observând scena din pragul comandamentului, Galvani era prea departe pentru a înțelege ce se întâmpla între cei doi. Mimica și gesturile nu ajutau prea mult. Bora, încă la volanul mașinii rechiziționate, trebui să frâneze brusc pentru a-l evita pe Nemoianu, care i se postă în față ca un polițist furios.

Confruntarea dură doar câteva minute, dar Galvani avu oricum impresia că, la un moment dat, colonelul era pe cale să se năpustească asupra germanului.

Bora stătea lângă mașină cu capul puțin pe spate și un aer ușor plictisit; exact genul de detașare arogantă pe care Galvani și-o imagina pentru cavalerul lui romantic din Rusia Ecaterinei cea Mare. În realitate, Bora era la un pas de a încălca orice regulă de comportament. Se controla doar pentru că știa că în acel fel era și mai insuportabil.

— Deci, domnule colonel, ce vreți de la mine? Balca este situată în zona controlată de trupele dumneavoastră, dar a fost ignorată. Eu am urmat ordinele pe care le aveam. Noi am consumat timp, resurse și am sacrificat un ofițer de-al nostru în această operațiune. Același lucru este valabil și pentru italieni. Profesorul Tincu și doamna au fost preluați cu demnitate de unde zăceau și transportați la cel mai apropiat spital german. M-am ocupat eu însumi de asta.

Și am făcut și ca tu, cel puțin încă o zi sau două, să te dai peste cap ca un nebun pentru a-ți da seama unde au ajuns cadavrele. Și, cum ești din aceeași specie blestemată ca tatăl meu vitreg, te voi lăsa să urli până când o să-ți dai seama cât ești de ridicol. Apoi te voi lăsa aici.

Mânia lui Nemoianu, care nu-i prețuise niciodată pe soții Tincu atunci când erau în viață, mirosea a dezamăgire față de oamenii săi, a invidie pentru eficiența germană și a frustrare pentru că trebuia să se prezinte superiorilor cu un fiasco solemn, iremediabil…

Bora nu avea chef de alte discuții când îl văzu pe Galvani venind în întâmpinarea lui. În spatele maiorului italian, colegii lui stăteau încă la un prânz în aer liber. Aghiotanții lor – puteau fi admirați pentru asta – instalaseră un spalier pe care întinseseră apoi o pânză pentru a crea o pergolă umbrită. În jur, o plasă de țânțari îi proteja de insecte pe Dossi, Serra San Bruno, medicul veterinar și ceea ce părea a fi un preot.

— Avem noutăți, domnule maior Bora.

Cuvintele lui Galvani se intersectară cu o frântură de gând al lui Bora privitor la alimente. Plecase de la Millerovo după ce

îl lăsase pe Lolo într-un han condus de civili ucraineni. Nu mâncase nimic de dimineață, iar acum murea de foame.

Dar aveau prioritate *noutățile*. Semnul pe care i-l făcu lui Galvani voia să însemne: „Vă rog, informați-mă".

— Avem vinovații.

Bora nu reacționă. Observarea lui Galvani, care se străduia să-și stăpânească entuziasmul, îl determină să întrebe, alegând cu grijă cuvintele în italiană:

— Care sunt dovezile împotriva lor?

— Credeam că vreți să știți despre cine e vorba.

— Care sunt dovezile împotriva lor?

— E ușor de spus. Câteva obiecte aparținând victimelor constituie *dovezile*. Iar vinovați sunt cazacii, prinși în flagrant delict în timp ce jefuiau un tren de marfă al armatei cu destinația Italia. Carabinierii ne-au avertizat prin radio; o patrulă a lor va fi aici în curând.

Putea fi adevărat. De-a lungul secolelor, cazacii ridicaseră tâlhăria la nivel de artă. Bora își rearanjă prioritățile pentru a face față noilor evoluții.

— Cum să interpretez „în curând", domnule maior Galvani?

— Aș spune într-o jumătate de oră.

Din acele treizeci de minute, Bora petrecu cincisprezece spălându-se și schimbându-se, pentru a scăpa de hainele îmbibate de sudoare, lăsându-le aghiotantului lui Galvani. Alte zece îi fură necesare pentru a actualiza jurnalul:

Mai bine să trecem cu vederea reacția lui Nemoianu la vestea celor două decese. M-ar fi jupuit de viu dacă ar fi putut. Trebuie să recunosc că atrocitatea înjurăturilor lui atestă o excelentă cunoaștere a limbii germane. Susține că este vorba de o catastrofă nu numai pentru știința românească, ci și pentru cea a lumii întregi; acuză fără jumătăți de măsură Germania și Italia și avertizează că „Antonescu se va purta ca Antonescu", orice va fi însemnând asta. Promite să transmită cel mai vibrant protest generalului Messe, trimițând o copie superiorului său, generalul Gariboldi. „După tot ce a cumpărat pe sub mână din țara mea!" Acestea au fost cuvintele lui exacte. Cred că se referă la

achizițiile considerabile de material de război care au avut loc la începutul campaniei, pe la spatele nostru, al germanilor. Minunat! Messe nu ne iubește, dar Gariboldi este un perfect incompetent, cum o dovedește trecutul său în Africa.

Niciun cuvânt de la Nemoianu despre plângerea pe care ar intenționa să o înainteze Armatei noastre a 6-a. Deocamdată se află în drum spre Millerovo.

Pe de altă parte, mor de curiozitate să știu ce transporta trenul de marfă al Armatei Regale Italiene.

Carabinierii ajunseră dinspre nord-vest într-un auto-tanc Fiat, aducând cu ei un văl făinos de praf de culoarea cărnii. Bora văzu un caporal coborând cu o geantă pe umăr și îndreptându-se spre comandament, probabil pentru a-i raporta lui Galvani. Acesta din urmă apăru în prag și chemă o santinelă pentru a-i convoca pe Dossi și pe Serra San Bruno, încă așezați sub pergolă. Întorcând capul către ei, din vorbăria lor înceată Bora avu impresia că preotul îl spovedea pe Dossi.

Înainte ca Serra San Bruno – probabil în așteptarea rândului lui la spovedit – să se îndrepte spre comandament, Bora i se alătură neinvitat lui Galvani. Ce contrast: ofițerii impecabili, iar caporalul acoperit de praf din cap până în picioare ca un morar. Geanta pe care o purta – probabil conținând bunurile furate – era, fără îndoială, rusească. Localnicii o numeau *meșok*; un fel de traistă în uz încă din epoca țaristă și, poate, dintotdeauna.

La început, caporalul păru să se întrebe cui trebuia să i se adreseze. Galvani era comandantul, dar neamțul avea același grad cu italianul și se știa cât de aroganți erau germanii.

Bora îl ajută să se hotărască.

— Aici, în Piazza Roma, domnul maior Galvani dă ordinele.

Galvani acceptă respectul cu un semn din cap și îl invită pe caporal să raporteze. Accentul său puternic din sud îl obligă pe Bora să facă un efort de atenție pentru a înțelege ce spunea.

Aparent, în acea dimineață, în timp ce trenul de marfă care venea de la Voronej și se îndrepta spre Italia prin Millerovo și Rostov începetinise să intre în gara Sîsoevo, o mică trupă de cazaci îl atacase, luând ostatic personalul. Timp de aproape o

jumătate de oră îi ținuseră sub amenințarea armelor, jefuind un vagon și plecând apoi cu mărfuri destinate Italiei. Conductorul anunțase carabinierii, iar aceștia plecaseră în urmărire, recuperând în scurt timp bunurile. Până în acel moment, majoritatea obiectelor furate fuseseră aduse înapoi la tren, iar convoiul își reluase drumul spre sud.

— Patrula mea a fost cea care i-a prins pe cazaci în câmp deschis. Și, când ne-au văzut, au deschis focul asupra noastră.

— Au fost pierderi, de o parte sau de alta? vru să știe Galvani.

— Nu, domnule.

Caporalul lăsă jos geanta pe care o avea pe umăr.

— Până la urmă au fugit, dar am recuperat *și aceste bunuri furate*.

Erau, fără îndoială, obiecte personale ale soților Tincu, pe care nici Bora, nici Galvani nu le găsiseră în magazie sau asupra cadavrelor.

— Cum ați făcut să identificați proprietarii? întrebă Bora.

Din geaca prăfuită a caporalului se iviră două pașapoarte ale Regatului României.

— Vinerea trecută am fost primii care au ieșit în căutarea celor dispăruți, explică el. Fotografiile din pașapoarte se potrivesc cu cele pe care ni le-au distribuit.

Serra San Bruno fu mai rapid decât colegii săi. Luă pașapoartele pentru a le examina.

— Credeam că numele de familie era Ionescu!

Galvani îl privi pe Bora cu un aer întrebător, iar Bora se prefăcu că nu s-a întâmplat nimic.

— Presupun că fotografiile sunt relevante, se limită el să observe.

Caporalul continuă spunând că bănuielile i se întăriseră atunci când observase printre caii cazacilor un armăsar cu urme de hulube pe șolduri.

— Ne avertizaseră că cei doi dispăruți fuseseră văzuți într-o *panye*, așa că…

Deodată apărea ceva mai urgent decât bunurile furate. Calm, Bora ridică mâna dreaptă pentru a-l întrerupe pe carabinier.

— Unde sunt cazacii în acest moment?

— I-am lăsat pe lângă Saranov.

— Vă rog…

Bora se întoarse către Serra San Bruno:

— …am nevoie de astea.

Îi înșfăcă pașapoartele din mână și îi ceru lui Galvani permisiunea de a vorbi singur cu caporalul. Cererea lui, politicoasă, dar fermă, nu fu bine primită. Serra San Bruno protestă pe față, susținând că „maiorul german” nu avea niciun drept de a se face stăpân în casa altuia; Galvani nu reluă ideea și îi permise caporalului să îl urmeze pe Bora în afara comandamentului.

Oricât de curioși erau să știe ce conținea geanta, pentru a doua oară în aceeași zi italienii trebuiră să se mulțumească să citească de la distanță ce părea să sugereze postura celor doi.

Vizibil jenat, carabinierul părea să-și fi pierdut o parte din siguranță. În fața lui, Bora era imobil, cu excepția mișcării rapide a stiloului în carnețel. Deasupra lor, cerul înnorat era apăsător de zăpușeală. Un vânt de la est, vestind ploaia, ridica mici vârtejuri de praf de-a lungul malului Kalitvei, unde păsările de apă pluteau printre trestii.

— Ei bine, ce se întâmplă? vru să știe Dossi, care între timp li se alăturase colegilor împreună cu preotul.

Când Serra San Bruno îl puse la curent enervat, se întoarse spre Galvani exclamând:

— Dar, Amerigo! Îi dai mână liberă?

Galvani ridică din umeri.

— După părerea ta, s-ar opri dacă i-aș cere-o? La urma urmei, este mai mult treaba lui decât a noastră.

— Eu n-aș permite niciodată unui nemțălău să mă trateze ca pe un preș, șuieră Serra San Bruno de sub mustața lui blondă.

— *A furore normannorum libera nos, Domine*, cită preotul. De nouă sute de ani ne rugăm Domnului nostru să ne ferească de furia oamenilor din Nord, iar ei încă se distrează să ne înfurie. Conte Serra San Bruno, vreți să vă spovediți…? Sunt așteptat cât de repede în tabăra de la Degtevo.

— Stați, părinte, replică turbat San Bruno. Mai întâi vreau

să văd ce se află în geantă.

La câțiva pași de ei, caporalul italian făcea tot posibilul pentru a ține piept interogatoriului germanului însoțit de alunecarea rapidă a stiloului. La un moment dat Bora puse în buzunar carnețelul și desfăcu portharta pe care o avea la șold, cerând să i se arate ceva pe harta întinsă.

— Rahatul ăla îl chinuie ca să afle unde i-au ajuns carabinierii pe cazaci, sugeră Dossi.

Galvani aprobă pe jumătate.

— Asta și altceva. Îl ține pe caporalul nostru pe cărbuni încinși; cine știe de ce.

— Pentru că e un foarte mare rahat, iată de ce, Serra San Bruno se făcu ecou căpitanului Dossi. Mă iertați pentru limbaj, părinte.

— Nu este nevoie să vă cereți scuze, domnule conte. Chiar și excrementele fac parte din natura pe care a lăsat-o Dumnezeu.

Câteva minute mai târziu, Bora era înapoi cu caporalul. Expresia lui de nepătruns nu permitea să se înțeleagă dacă interogatoriul îl satisfăcuse.

— Ei bine, acum putem încheia și această farsă.

Serra San Bruno spuse asta înainte ca Galvani să poată interveni.

— Se poate ști, în sfârșit, ce conține atât de prețios acea geantă?

Bora se prefăcu că nu aude, dar îi ceru lui Galvani permisiunea de a folosi masa de la comandament.

Odată intrați, caporalul vărsă conținutul *meșokului* pe tăblia de lemn. Ieșiră din ea patru seturi de lenjerie de damă (cămășuțe și chiloți cu dantelă), două perechi de ciorapi de mătase și o cutiuță rotundă de carton, din cele folosite pentru pudră, marca *Trandafir de București*. Țesătura foarte fină a ciorapilor se prinse între degetele noduroase ale caporalului; când o îndepărtă, se desprinse un fir subțire ca pânza de păianjen.

— Ia te uită!

După ce prinse bretelele între arătător și degetul mare, Dossi ridică amuzat una dintre cămășuțe.

— Nu e chiar ceea ce te-ai aștepta să poarte o femeie în vârstă.

— Taci, Emilio.

Severitatea de pe chipul lui Galvani în timp ce îl certa pe Dossi – Bora fu sigur de asta – o oglindea pe a lui. Luă în mână cutiuța de pudră pentru a verifica dacă era sigilată. Cum nu era, o scutură ușor, pentru a permite conținutului să se așeze pe fund înainte de a o deschide. Amestecă încet pudra roz cu capătul neascuțit al unui creion, fără rezultat.

— Nimic altceva de valoare, domnule caporal? Ceasuri, inele…

— În geanta asta, nu.

Obiecte sugestive, dar dezamăgitoare. Serra San Bruno îl privi pe Bora răsfoind pașapoartele.

— Vedeți, domnule maior? comentă el acid. Nu era nevoie să veniți până aici. Alte câteva ore de răbdare și v-am fi expediat dovezile la domiciliu.

Bora nu-și ridică privirea. Pașapoartele, tipărite în română și franceză, purtau antetul „În numele Majestății Sale Mihai I”. Cursivele care umpleau prima pagină erau rotunde, pompoase, birocratice. Fotografia Biancăi Costin era de cel puțin zece ani. Bora înțelese după data nașterii că avea patru ani mai mult decât îi raportaseră lui Stumbeck informatorii români. După ce puse deoparte pașapoartele, binevoi în cele din urmă să-i arunce o privire distrată lui Serra San Bruno, ca și când comentariile despre inutilitatea prezenței sale în Piazza Roma nu aveau nimic de-a face cu el. *Știu că te arde că m-am calificat la Jocurile Olimpice*, își spuse, *în timp ce tu nu ai trecut de probele inițiale. Dar nu-ți dau satisfacția de a răspunde*.

— Vă rog, domnule caporal, spuse în schimb, repetați *tot* ce mi-ați raportat mie. I se adresa carabinierului pe același ton detașat și politicos pe care îl folosea cu cei de același grad cu el; o politețe care, însă, li se păru italienilor doar cea a unui stăpân binevoitor. Insistența sugera că dialogul între patru ochi modificase cumva relatarea oficială.

După ce carabinierul își termină raportul, dezamăgirea printre ofițerii italieni întârzie să găsească un nivel la care să

se așeze, ca apa agitată într-un borcan. Preotul repetă că trebuia să meargă mai departe în tabăra de la Degtevo și părăsi camera.

Galvani vorbi pentru toată lumea:

— Oricum, domnule maior Bora, rămâne faptul că acești cazaci aveau cu ei obiecte aparținând victimelor; și, chiar dacă au scăpat de carabinierii noștri trăgând focuri de armă, indiciile împotriva lor rămân copleșitoare.

Serra San Bruno crescu doza.

— Voi, germanii, ne-ați pus alături de aceste triburi de necivilizați, iar acum plătim consecințele.

Dossi nu vru să fie mai prejos.

— Acum nu vă rămâne decât să le dați de urmă acelor barbari. După aceea, trimiteți-i la o curte marțială italiană. Și dacă tot sunteți aici, făceți-ne favoarea de a-i informa pe români.

Bora era mult mai iritat decât lăsa să se vadă. De pe latura mesei unde se afla, era perfect orientat spre sud-est, spre Stalingrad și Volga. În altă parte, departe de acolo. În timp ce colegii săi italieni, însetați de revanșă, vorbeau pe un ton aprins, el încercă în zadar să-și recupereze neliniștea voioasă care îl însoțise până cu câteva zile în urmă în așteptarea înaintării iminente. Ar fi făcut ceea ce sugera Dossi, desigur, cu excepția trimiterii la o instanță italiană. Și totuși, nu voia să se pronunțe asupra vinovăției cazacilor.

— Domnilor, spuse el adresându-se fiecăruia dintre cei prezenți și nimănui în mod special, sunt singurul căruia i se pare preocupant faptul că, până la interogatoriul meu de acum câteva minute, poliția dumneavoastră militară a neglijat să raporteze că trenul de marfă transporta obiecte furate din bisericile locale?

Caporalul își plecă privirea.

— Dar eu n-am spus *furate*, ținu să precizeze.

Dossi, la rândul său, acuză:

— Ia te uită cine ține predici despre prada de război!

Bora decise să nu-i dea atenție și i se adresă politicos lui Galvani:

— Vă cer acces la radio și calul înșeuat pe care mi l-ați

promis. Intenționez să merg la cazaci.

Tocmai trecuse pragul comandamentului, când un alt comentariu din interior îl făcu să se întoarcă.

— În această privință, domnule căpitan Dossi, nu sunt de acord cu părerea dumneavoastră. Nu este adevărat că zicala voastră „E mai bine să comanzi decât să fuți" ni se aplică și nouă, germanilor. Pentru informarea dumneavoastră, prefer de departe să fut decât să dau ordine.

Câmpia aluvionară a râului Kolodezianka

Cazacii se deplasaseră spre nord după conflictul armat și fuga de carabinieri. Bora le urmări cu ușurință mișcările până în câmpia umedă de-a lungul Kalitvei, care forma ici și colo bălți și lacuri. Pe cer norii alergau, semn că în curând vor începe averse de ploaie.

Văzu grupul de fugari de pe una dintre ridicăturile care marcau peisajul. Erau adunați pe un câmp de un verde deosebit de strălucitor și lăsau caii să pască fără a descăleca.

Bora era sigur că și cazacii îl identificaseră. Se afla în raza de acțiune a unei arme ușoare. Călări către ei, neștiind la ce să se aștepte, dar convins că se va descurca chiar dacă ar fi ajuns la un conflict.

Când sosi lângă ei, vreo cincisprezece cazaci se întoarseră să-l privească. Călăreau cai mici calmuci cu profil de oaie și ochi răi. Ar fi sărit să muște calul lui Bora dacă i-ar fi lăsat să se apropie.

— *Tpr, tpr, sciuìt…*

Bărbații șuierau și fluierau să-i oprească. Cei aflați mai în spate stăteau liniștiți în picioare pe șei, în echilibru perfect.

Căluții ascultară. Până și armăsarul lui Bora, crescut pe Don, păru că vrea să răspundă la acele comenzi. Erau probabil foști prizonieri de război, eliberați de conducerea Corpului 40 de Armată, cu permisiunea de a se organiza autonom și de a se alătura forțelor germane. Uniformele lor, care numai

regulamentare nu erau, arătau o serie de variații pe tema costumului național. Bluzele gri semănau cu cele ale Wehrmachtului; cizmele și pantalonii albaștri cu vipuști roșii erau în stil pur cazac. Chiar și în această căldură purtau *papacia* fără cozoroc, turtite la spate pe craniu. Doi aveau *kubanka* triburilor caucaziene, care le acopereau capetele ca niște peruci ondulate. Fețele dure și mustăcioase erau suspicioase și ostile. Cei care erau pe jos aveau pușca în mână, cu degetul arătător pe trăgaci.

Îi conducea un bătrân *sotnik*, cu o barbă argintie în formă de evantai și omniprezentul pumnal cu lama curbată la brâu. Văzându-l mai de aproape, Bora îi dădu vreo șaizeci de ani. Albul părului era cel care îl îmbătrânea.

— *Zdarovo*, spuse el, pentru că în Rusia, ca peste tot, nu este niciodată greșit să saluți primul.

Bătrânul îl lăsă să aștepte un răspuns, într-atât încât Bora începu să se îndoiască că se va descurca. Era riscant să rătăcești prin stepă fără interpret. Dialectele sudice îi puteau fi de neînțeles și nu exista nicio modalitate de a evalua starea de spirit dominantă printre cazaci acum, când asaltul lor asupra trenului eșuase.

Sotnik-ul conduse calul într-un cerc lent în jurul lui Bora. Fără îndoială, recunoștea că era vorba de un armăsar local; șaua era italiană, suportul de hărți rusesc, iar în șa stătea un maior german. După ce îl observă din cap până în picioare pe noul-venit, rupse în cele din urmă tăcerea.

— Văd, *batiușka*, că nu ne aduci înapoi ceea ce ne aparține.

Ce tupeu! Bora fu aproape amuzat.

— Ei bine, *batiușka*, nu vă aparține cu adevărat, nu-i așa?

— Nu chiar, dar nici vouă.

Sotnik-ul scotea în evidență pe frunte smocul lung de păr al burlacilor de pe Don și, deși nu mai purta cercelul tradițional în urechea stângă, gaura mică în piele indica faptul că îl purtase recent.

Încă din primele zile ale campaniei din Rusia, Bora își formase obiceiul de a nu-i judeca pe voluntarii cazaci și, în general, pe străinii înrolați în armata germană. Știa bine că minoritățile etnice precum cazacii, sau națiunile mici precum

Ungaria și România, sprijineau de fiecare dată aliatul care oferea cele mai mari garanții de succes. *Sunt precum câinii la masa vânătorilor. Nu se așteaptă la resturi – luptă prea bine pentru a le accepta –, ci vor recompensa promisă: independență, recunoaștere internațională, noi teritorii… Și, odată obținut ceea ce își doresc, nu ești sigur că nu îți întorc spatele.*

Renunță la chestiunea despre ce aparținea cui. Aruncă o privire către cei doi cazaci din Caucaz.

— Tovarășii tăi de acolo… nu sunt puțin cam departe de Terek?

— Terek este mai aproape decât oricare dintre râurile tale, *moi dorogoi batiușka*. Sunt Serghei Tomilin, Serioja pentru prieteni. Și te-am fi putut termina pe dealul acela dacă am fi vrut.

A se numi unul pe altul „dragă tătic” și a conversa în șa era modul de a fi cazac. Bora explică de ce se afla acolo și întrebă despre obiectele recuperate de carabinieri. Și, așa cum se întâmplă adesea când se pun întrebări, află mai multe decât se aștepta.

— Le-am găsit, răspunse Tomilin. Lucru foarte diferit de ce fac cei care se strecoară în bisericile noastre și fură sfintele icoane.

Lipsi puțin ca Bora să nu izbucnească în râs.

— Le-ați *găsit*? Unde?

— Într-un *pisok*… un crâng la vest de aici. Am fost acolo acum câteva zile, să ne odihnim. Am văzut o căruță răsturnată și un biet cal încă înhămat la ea. Așa că l-am hrănit și adăpat.

Tomilin vorbea ca cineva care își așază amintirile una după cealaltă.

Poate să mintă sau să inventeze totul din nimic, își spuse Bora.

— Și nimic altceva? insistă.

— *Tchort basmi!* Pe dracu', nimic! Mai era o femeie moartă, așa cum nu ai vrea niciodată să-ți găsești soția: moartă și pe jumătate goală.

Tomilin adăugă detalii care nu lăsau nicio îndoială: roțile roșii, valiza doamnei Costin deschisă, dar încă plină de lenjerie de damă… Iată sfârșitul țărăncii care fusese văzută luându-i pe

cei doi români.

Cazacii erau siguri că fusese violată și strangulată.

— O priveliște rușinoasă, *batiușka*. Am îngropat-o și i-am luat lucrurile. Ce să mai facă acum cu ele? Nu este deloc același lucru cu furtul de icoane sfinte. Deloc.

Nu era timp de pierdut. Bora se târgui să fie condus acolo unde oamenii lui Tomilin dăduseră de căruță și de cadavrul fetei. În realitate, voia să le sondeze reacțiile, pentru că nu putea exclude că vinovații erau chiar ei. Tomilin se duse la tovarășii lui să se consulte cu ei, apoi se întoarse clătinând din cap.

— Nu, *batiușka*. Nu am fost tratați bine la gara de la Sîsoevo. Nu avem chef.

— Dar nu au fost germanii, ci italienii cei care v-au creat probleme.

— Soțul și soția se pot certa despre cine va tăia gâtul găinii, dar seara se culcă împreună.

Când o cultură tribală începe să citeze proverbe, nu se mai ajunge nicăieri. Cu o smucitură rapidă de frâie, Bora întoarse cu pricepere calul.

— Bine. La vest, zici? Mă duc singur. Și dacă descopăr că nu se potrivește ce mi-ați spus, vă trimit ceva mai serios decât carabinierii.

Îndemnă calul în direcția locului unde oamenii lui Tomilin pretindeau că au îngropat-o pe femeie.

Parcurse câțiva kilometri cu frâiele libere, doar pentru a demonstra că nu trebuie să fii cazac pentru a călări bine. Era la jumătatea celui de-al treilea kilometru când ei îi apărură de o parte și de alta, în timp ce țâșneau pe burtă, făcând cascadorii pe șei. Atunci trase de frâie și încetini brusc, rămânând mult în urmă.

Într-un final se puseră de acord asupra ritmului și continuară împreună. Ultimul era calul de tracțiune, încă marcat de hulubele căruței pe șoldurile osoase.

Probabil Tomilin găsise pe placul lui mica provocare ecvestră. Observă, evaluând cu ochii mici, calul mediocru repartizat lui Bora:

— Cu un armăsar mai puternic, *batiușka*, te-ai putea

descurca mai bine.

Nu o recunoscu deschis, dar era clar că hotărâseră să-l însoțească.

— Dar… vorbești bine rusa, pentru un străin.

Nu era neapărat un compliment. Puteau să nu aibă încredere în el. Așa că, departe de a-și dezvălui calitatea de membru al Serviciilor, Bora făcu astfel încât să simplifice brutal lucrurile.

— Tatăl meu a trăit șase luni printre cazaci.

Între bărbați se răspândi surpriza.

— Și de ce ar fi făcut asta, *batiușka*?

— Un capriciu, cred.

Bora scosese harta pentru a se orienta, dar Tomilin o respinse cu dispreț, ca și când un om de felul lui nu avea nevoie de asemenea mijloace.

— Dar de ce tocmai *acel* capriciu? insistă.

— A vrut să studieze muzica voastră, presupun. Obiceiurile voastre. Era cu mult înainte de Revoluție. Timp de șase luni, familia nu a știut nimic de el. Îl credeau mort.

— Unde, printre cazaci? vru să știe unul dintre cei doi cu căciulă de pe Terek, în timp ce călărea lângă Tomilin.

Unde? Era posibil ca amanta rusoaică a tatălui său, Larisa Malinovskaia, să fi menționat locul exact în scandaloasele ei memorii. Bora nu-și amintea detaliul.

— Nu știu. În anii pe care i-a petrecut ca burlac în Rusia, locuia de obicei la Moscova sau la Sankt Petersburg, pentru că era dirijor.

— Ah, *dirijer*! Tomilin dădu din cap. Nu urmăresc muzica de teatru. Dar, dacă tatăl tău, *dirijerul*, a petrecut jumătate dintr-un an întreg printre cazaci, probabil a învățat de la ei, a luat ceva cu el.

— Cred că da, dar multe dintre lucrurile lui s-au pierdut în timpul Marelui Război.

Era cu adevărat tot ceea ce știa Bora. Tatăl lui alterna perioade de grafomanie cu tăceri lungi, astfel încât familia, la Leipzig, avea o idee imperfectă despre viața lui dincolo de succese și turnee. În orice caz, ar fi ținut sub tăcere iubirile slave ale Maestrului. Nu atribuia unui destin special faptul că

el se regăsea, la douăzeci și opt de ani de la moartea lui, în aceleași granițe în care Friedrich von Bora trăise mai mult de un deceniu.

Printre bărbați atât de viguroși, trebuia să aibă grijă să nu-și arate oboseala. Părea efectiv imposibil să fie aceeași zi în care rătăcise prin spitalele de la Millerovo, îl întâlnise pe Stumbeck, se certase cu Nemoianu și se simțise iritat de colegii lui Galvani. Cine știe ce frenezie microscopică de furnică trebuia să pară a lui, văzută de Dumnezeu. Tomilin, învăluit în mirosul de tutun prost, avea înfățișarea cuiva care încă se gândește la ce a auzit.

— Și nu ți-a relatat nimic, nici măcar ca o poveste?

— Mie nu.

Sub el, Bora simțea cum calului începuse să-i placă să fie printre mânjii din aceeași rasă cu el. De altfel, el însuși era mai degrabă în largul lui.

— A murit când aveam șase luni.

— Ah. Trist. Este trist să crești fără tată.

— Nu i-am simțit niciodată lipsa; m-a crescut tatăl meu vitreg, militar. Despre cazacii împotriva cărora a luptat în Marele Război, spune că nu uită niciodată o jignire.

Încă o dată, atenția acelor bărbați deveni acută, iar Tomilin o interpretă în felul lui.

— Și nemții, uită?

Touché.

— Nu, suntem destul de ranchiunoși, zâmbi Bora. Întotdeauna am crezut că, pe drept sau nu, cazacii se aseamănă cu imaginea pe care ne-am făcut-o despre scoțieni sau despre sicilieni: clan, cuțit, încăpățânare. Și un puternic sentiment al onoarei.

Continuând spre vest, aveau în față soarele care intra și ieșea din straturi lungi de nori. Cu o grimasă, Tomilin punctă:

— Noi pe germani ni-i imaginăm fără fantezie, pretențioși și nu prea șmecheri.

— E destul de adevărat.

Bora încă zâmbea. Era un zâmbet de băiat amabil, dar și felul lui de a-i face pe ceilalți să lase garda jos. La fel de abil, Tomilin zâmbea și el. Astfel, amândoi rămâneau în defensivă;

prefăcându-se că vorbesc despre altceva, se studiau unul pe celălalt. Indiferent dacă se simțea în largul lui sau nu, și din câte își dădea seama rațional, Bora putea fi pe punctul de a sfârși prost. Fu un moment teribil și absolut perfect.

Judecând după descrierea pe care o făcuseră cazacii, se apropiau de acum de locul descoperirii. Tomilin dădu drumul frâielor, conducând calul cu mici lovituri de călcâi.

— Și nu te gândești la tatăl tău, acum, că ești printre noi?

În mod neașteptat, chiar și pentru el însuși, Bora reacționă cu un gest de nervozitate.

— De ce ar trebui? Nu avem nimic în comun în afară de sânge.

— Faci foarte rău când spui asta, *batiuṣka*. Pentru un bărbat, tatăl este totul.

— Pentru mine nu.

Cu greu acel loc ar fi putut să fie definit drept un *pisok*, așa cum făcuse Tomilin. Nu era un crâng, ci o adunătură de câțiva copaci și tufișuri rare care se bucurau de prezența unui pârâu. Nu departe de unul dintre miile de drumuri care mergeau și se intersectau în toate direcțiile, putea servi foarte bine drept punct de oprire, mai ales pentru un vehicul avariat.

Lăsară caii pentru a continua pe jos. Deși nimic nu prevestea o amenințare imediată, cazacii se așezară rapid în defensivă, întorcându-se pentru a lua puștile de la șa. *Dacă nu se pregătesc să mă lichideze*, își spuse Bora, *atunci și-au dat seama că a fost cineva aici după ei*.

Acele șanțuri de roți și acele urme de oameni, vizibile în iarba care creștea deasă, puteau fi de câteva zile sau de câteva ore. Tomilin și ceilalți trecură în fața lui Bora. Schimbară cu voce joasă câteva cuvinte de nedumerire și de enervare, pentru că în spațiul dintre copaci nu se mai zărea nimic asemănător cu o căruță.

Lui Bora îi reveni în minte intrarea de la magazie, unde, după ce se apropiase cu Galvani, observase lipsa încuietorilor.

Se distingea clar traiectoria pe care o luase vehiculul părăsind drumul, aproape înnămolindu-se. Tomilin înainta cu grijă, scormonind cu privirea ceea ce părea a fi locul unei

dezmembrări. Spuse că la sosirea lor, cu câteva zile înainte, butucul uneia dintre roți părea despicat, astfel încât căruța era înclinată. Valiza cu lenjeria nu alunecase de pe podea doar pentru că era din lemn brut. În seara aceea, prin iarba călcată în picioare și pământul sfărâmicios, era imposibil să separi semnele violenței și ale morții de urmele celor care veniseră după. S-ar fi putut spune că o procesiune de insecte distrugătoare nimicise totul. Refugiați, oameni fără adăpost, țărani, dezertori și evadați… Stepa era evident mult mai populată decât și-ar fi putut imagina un străin.

— *Boje moi*, au venit să ia tot, fu comentariul dezgustat al lui Tomilin.

Rămâneau pietrele stivuite pe mormântul femeii. Bora merse în jurul lor gânditor, fără să vorbească. Puțin mai încolo, unde pământul forma un fel de castron, observă cenușa unui foc mic, aprins cine știe când.

I-o arătă cazacului.

— De asta ce îmi spui?

Tomilin veni lângă el.

— O tabără. Am văzut-o sâmbătă. Doi oameni cel mult.

Făcu un semn cu *papacha*-ul lânos spre mormânt.

— Cu ceva timp înainte să sosească fata. Dar nu cred că o așteptau. Stăteau la umbră în treaba lor. Apoi apare ea cu căruța deșelată.

Își strânse buzele.

— Femeie, tânără, singură. Eu zic doi bărbați. I-au făcut ce i-au făcut, apoi au plecat, pe jos și în grabă, pentru că erau multe patrule în zonă vineri și sâmbătă, și în zilele următoare.

Patrulele noastre, evident, și echipele românilor… Aș vrea să cred fără rezerve ce spune el: că există într-adevăr o femeie îngropată sub aceste pietre și că nu ei au fost cei care au violat-o și au ucis-o.

Tomilin arătă spre vest.

— Drumul duce la Novoselovka. De aici, dacă lăsa căruța avariată și calul la umbră, fata ar fi putut ajunge acolo pe jos într-o oră. Pe la noi, știi, oamenii merg pe jos chiar și zile întregi.

Folosi apoi două cuvinte, unul în rusă și unul în ucraineană,

ukrijvat' și *peredershanka,* care, după părerea lui, erau la baza a ceea ce se întâmplase în crâng.

Bora înțelese că se referea la primirea de bunuri furate. Poate că femeia se întâlnise cu niște complici, iar aceștia o eliminaseră; sau poate căzuse pradă unor străini violenți.

Nu era nimic altceva de văzut. Ceea ce știa fata era îngropat cu ea. Nu avea rost să insiste cu cazacii, indiferent dacă spuneau sau nu adevărul. Stumbeck avea să fie din nou dezamăgit, ca să nu mai vorbim de generalul Paulus.

Umbrele se întindeau fără măsură, iar cerul se umplea iarăși de nori. Noaptea urma să fie destul de rece. De acolo unde soarele încă se mai vedea printre panglicile orizontale ale norilor cirus – acolo, foarte departe, era Germania –, lumina venea razant, cu o nuanță de chihlimbar. Printre ei se lăsase un sentiment puternic de singurătate și dezamăgire. Pentru Bora, și de melancolie.

Tomilin sări în șa, agil ca un tânăr de douăzeci de ani.

— Noi nu te însoțim înapoi, *batiuṣka*. Tu ești cel care a vrut să vină.

Urcă și Bora pe cal, impecabil.

— Nu v-am cerut să mă însoțiți. Găsesc singur drumul.

La urma urmei, era șeful cavaleriei lui într-un ocean de iarbă. Dar nu putea ajunge în Piazza Roma înainte de lăsarea întunericului. În acele părți apusurile erau scurte, iar nopțile rareori senine. Chiar dacă ar fi știut direcția de urmat, odată ce harta nu se mai vedea în întuneric, doar stelele ar fi putut să-l îndrume. Și, între timp, mai în față, la sud-est, o ceață ușoară se ridica deja din Kalitva.

Curând, întunericul veni să stingă lumea, cu acompaniamentul lui de mici zgomote de animale, strigăte protectoare ale păsărilor de pradă, distanțe de nepătruns. Ascunse de nori denși, nici stelele, nici semiluna nu-l puteau ajuta.

Toate acestea îi aminteau de septembrie ’41 când, în timpul unei recunoașteri deosebit de riscante, îi omorâseră calul și îl luaseră prizonier. Fugise câteva zile mai târziu, cu o mână ruptă și un comisar politic după el. În nopțile deja reci, sângerând și amorțit de durere, își încredințase sufletul lui

Dumnezeu și trupul constelațiilor, pentru ca să le indice alor săi poziția lui… Ca atunci, și în seara aceasta era din nou singur, preocupat să caute un adăpost sigur în întuneric. Când oamenii lui, care nu încetaseră să-l caute, îl văzuseră în fața lor, ajunseseră la concluzia, pentru a mia oară, că norocul era de partea lui.

O lună și jumătate de ghips mai târziu, se afla din nou în șa, căutându-i pe cei care îl capturaseră și călărind unul dintre caii familiei.

Dacă n-am fi în întuneric, își spuse, poate aș putea zări acolo, departe, Sinagoga țiganilor, inaccesibilă și sigură, la o distanță de nestrăbătut.

Bora înțelese că se apropia în sfârșit de Piazza Roma după mirosul adus de vânt a vehicule pe petrol, cai, lemn ars și după strălucirea unor lumini în depărtare.

Bun. Putea să se considere în siguranță. Sau nu? Brusc își aminti că nu știa parola de trecere. Cu siguranță exista una și, având în vedere tipul uman al soldatului santinelă, nu exista nicio garanție că nu va fi împușcat înainte de a se înțelege că era ofițer german.

Totul depindea dacă va fi întrebat cine era acolo, la care, măcar, putea să răspundă în italiană.

În schimb, îl ajunseră câteva focuri de armă. Nu la înălțimea unui om sau a unui cal. Dar trecură peste capul lui din două locuri diferite.

— Sunt maiorul Bora, se identifică în italiană, cu o voce calmă.

Din partea cealaltă se auzi o zarvă și, imediat după aceea, vocea enervată a lui Galvani, în germană:

— Dar vi se pare că e cazul să vă întoarceți pe întuneric, domnule maior Bora?

Și apoi, adresându-se către santinele, în italiană:

— Lăsați armele, e neamțul.

Neamțul. *De fapt așa este. În buletinele de război suntem camarazi germani, dar între ei încă ne mai numesc nemți, de fapt,* nemții. *Ei bine, o meritam.*

Înaintă la pas. Ajuns la ultima porțiune de drum, cu

lanternele care deja dansau în jurul lui, descălecă și continuă pe jos. Se gândea încă dacă să-și ceară scuze sau nu (dar, în realitate, hotărâse deja că nu o va face), când Galvani – cu silueta robustă luminată de fasciculele lanternelor – îl surprinse complet.

— A mai rămas o farfurie de mâncare decentă, cadou de la preot. Veniți să cinăm împreună?

Bora, care era flămând ca un lup, trebui să facă tot posibilul să o ascundă și să nu se năpustească asupra mâncării. Din fericire pentru el, cinară singuri. Dossi și Serra San Bruno îl urmaseră pe preot în tabăra de la Degtevo, unde, printre altele, era sărbătorită ziua de naștere a unui prieten comun. La „mâncarea decentă" de cotlet cu sos se adăugă nelipsitul tovarăș de la granița de nord-est a Italiei: un maraschino pe care Galvani îl păstra gelos pentru el.

Sorbindu-l, Bora îi povesti ce îi spusese Tomilin. Galvani îl ascultă fără să-l întrerupă.

— Este posibil să fie vorba de mărfuri furate, comentă apoi. Iar piața neagră este tot mai înfloritoare. Din câte știu, nu există sătuc sau oraș care să nu aibă una, sau mai mult de una. De cele mai multe ori este vorba de țărani, bărbați și femei care fac naveta de la câmp la oraș, parcurgând uneori zeci de kilometri. Cei doi Ionescu, sau cum se numeau cu adevărat nefericiții, puteau să fi cerut să fie luați de o fată din zonă, care a profitat imediat de ocazie pentru a-și însuși ceva ce, după părerea ei, putea revinde profitabil pe piața neagră.

Bora se întrebă în tăcere dacă unitățile italiene, și poate chiar cele germane, obișnuiau să aibă legături economice cu localnicii.

— În timpul popasurilor și al cantonamentelor, continuă Galvani, am observat că banii de hârtie îi fac nervoși pe țărani, întrucât se tem că ar putea trezi curiozitatea gărzilor. Portofelele nu-i interesează deloc. Bijuterii, ceasuri, îmbrăcăminte elegantă, alcool… astea se vând bine.

— Cred că e așa peste tot.

— Da. Și nu e obligatoriu ca atunci când bunurile furate apar pe piața neagră, vânzătorul să fie și hoțul originar… sau criminalul.

Galvani scoase portțigaretul de argint și îl deschise cu un gest prietenesc.

— Aveți o problemă foarte complicată de rezolvat, domnule maior Bora.

Dacă ar fi după mine, nu mi-aș pierde timpul cu astfel de probleme. Bora refuză țigara, dar se pregăti să-i miroasă cu plăcere aroma.

Jurnal, actualizare

Totul e un schimb de acuze. După ce am vorbit cu Tomilin, văd un joc de responsabilități care ricoșează, adevărate sau false, cum or fi. Românii îi acuză pe italieni, italienii pe cazaci, în timp ce noi, germanii, avem îndoieli rezonabile cu privire la un ungur. Dar lenjeria Biancăi Costin și pașapoartele erau în mâinile lui Tomilin. Caporalul a avut prezență de spirit când a făcut legătura între cazaci, calul de tracțiune și crimă, dar nu i-a putut interoga în rusă, așa cum am făcut eu.

Tomilin jură că nu știe nimic despre ceasuri sau alte lucruri prețioase, cu atât mai puțin despre profesori morți. Spune că sâmbătă dimineață oamenii lui au dat peste căruță, într-o pădurice pe care harta o arată nu departe de Tali. O tânără țărancă (a definit-o selianocika*, în ucraineană; în rusă ar fi* krestianka*) zăcea lângă ea, goală de la brâu în jos și într-o stare care lăsa să se înțeleagă că fusese sugrumată după o violență feroce. Potrivit lui Tomilin, era moartă de cel puțin o zi. Cazacii au folosit uneltele care erau în căruță pentru a o îngropa. Iubitori de animale de șa cum sunt, nu au vrut să lase calul acolo să moară, așa că l-au luat cu ei împreună cu ceea ce găsiseră în valiza deja răsturnată de ucigași. „Țărăncii nu-i mai trebuiau. Sunt lucruri cu care cumperi o noapte cu o fată", a fost scuza lui Tomilin.*

„Da", am răspuns, „dar pașapoartele?"

Nu mi-a dat un răspuns credibil. Erau în fundul genții și le-a luat. Știa că sunt documente de călătorie, dar citește doar

chirilice. Nu avea planuri cu ele; le-ar fi păstrat sau aruncat. Am întrebat de căruță, iar el a confirmat detaliul roților roșii. Același vehicul văzut de băieți vinerea trecută. Țăranca era deja moartă când am vorbit cu ei. În ceea ce privește solicitarea lui Lolo de a o găsi cu orice preț, cu siguranță nu se gândea la acest final.

Dar cum s-a petrecut totul, pentru numele lui Dumnezeu?

După părerea mea, femeia avea în plan să-i jefuiască pe soții Tincu de la bun început. Cei doi nu erau genul care să-și predea de bunăvoie lucrurile de preț. În pustietate, putea să-i fi amenințat că îi lasă pe jos dacă nu renunțau la bunurile lor. Dar de ce să nu ia și servieta și portofelul, pe care Galvani și cu mine le-am recuperat apoi din magazie? Sugerez că soții Tincu aveau bani în buzunare (ea în sutien, după cum am văzut), deci țăranca trebuie să fi pus mâna pe ceva. Așa că a plecat, luând valiza cu pașapoartele și poșeta doamnei Costin, pe care însă Tomilin spune că nu a găsit-o.

Un politruc nu este mai presus de viol, dar n-ar pierde timpul să sugrume victima.

N-am nici cea mai vagă idee cine a surprins-o pe țărancă, pentru a o jefui apoi de pradă și a o ucide. Moartea ei îmi amintește de o altă situație tristă, din Polonia. Spre rușinea noastră, cazul de viol pe care l-am investigat acolo era opera soldaților germani.

În timp ce vorbeam din șa, am avut și varianta cazacă a jafului trenului. Tomilin susține că șefii italieni, chiar sus-puși, fură obiecte prețioase din toate părțile și le trimit acasă cu trenul. Oamenii cazacului nu făceau altceva decât să „ia înapoi ceea ce trebuia să rămână aici".

Posibil? Posibil. Când am insistat, carabinierul italian a admis prezența unor obiecte de cult în vagonul asaltat, în special icoane vechi. Desigur, așa cum vedea el lucrurile, cazacii voiau doar să le fure și să le păstreze. Pentru a clarifica chestiunea, înainte de a porni pe urmele grupului lui Tomilin, am telegrafiat din Piazza Roma, prin Millerovo, o solicitare urgentă de a se opri și inspecta trenul armatei italiene la sosirea lui la Rostov. Feldgendarmeriei *și Serviciului de Siguranță le place să acționeze fără prea multe politețuri atunci când miros o*

infracțiune, așa că am specificat „suspiciune de marfă nedeclarată la bord”, ca să-i dezlănțui corespunzător.

Ce altceva? Tomilin nu este un nume de familie cazac. Tatăl lui era de loc din regiunea Tambov, dar mama lui era o „cazacă pură de pe Don”. Șașka *ascuțită pe care o are la brâu îi aparținea bunicului matern, cazac al țarului.*

La întoarcere am discutat despre asta cu Galvani, dat fiind că, din fericire, colegii lui erau plecați peste noapte. Recunosc că nu-i pot suferi. Noi doi am rămas să vorbim până târziu. Suntem de acord că lipsa amprentelor copitelor în jurul magaziei indică faptul că este posibil, dar doar posibil, să nu fi fost cazacii cei care i-au ucis pe români. Sugestia lui că o piață neagră înfloritoare există peste tot în Donbas îmi este de ajutor. Țăranii vin și pleacă din locuri ca Rossoș sau Millerovo, pe jos sau în căruțe (când își pot permite una), pentru a-și procura produse alimentare pe care apoi le revând la prețuri mai mari. Uneori fac comerț și cu alte lucruri, mai valoroase decât napii sau cartofii. Fata care i-a luat pe soții Tincu nu era neapărat o țărancă, putea fi un tâlhar tâlhărit. Păcat că toate astea nu mă ajută să explic moartea lor.

Galvani are, probabil, dreptate să presupună că cine a ucis-o pe fată a făcut-o pentru ceea ce avea la ea, și anume verighetele și ceasurile soților Tincu. În orice caz, ucigașul (dar poate ar trebui să folosesc pluralul) nu a pierdut timp să repare căruța. A plecat prin stepă, ascunzându-se ici și colo, folosindu-se de natura terenului, așa cum am făcut și eu în septembrie anul trecut, pentru a scăpa de ruși.

Ultimul comentariu al lui Galvani referitor la moartea fetei m-a adus totuși înapoi cu picioarele pe pământ: chiar pot avea încredere, în aceasta și în alte privințe, în cuvântul unei cete de cazaci gata să apese pe trăgaci?

Răspunsul este nu. Mai am două zile să descâlcesc ițele acestei afaceri înainte ca Lolo să trimită după mine. Galvani s-a declarat dispus să mă sprijine dacă vreau să exhumez trupul femeii. Nu vreau*, dar ar trebui.*

Voi decide mâine. Doamne, ce zi. Departe de front, timpul nu trece deloc. În afară de santinelele nervoase care trag câte un foc de armă din când în când, totul în jur pare atât de liniștit. Dar

aparențele înșală. Galvani mi-a spus neoficial că de trei zile sovieticii fac presiune pe Sforzesca, despre care nu are o părere prea bună. Există, de asemenea, știri neconfirmate ale unei traversări inamice în sectorul Diviziei Pasubio. Dar are mare încredere în Divizia Rapidă și în cavaleria italiană.

Ambiția mea rămâne aceeași: să fiu primul care vede Volga. Ei bine, mai am și o alta, mai puțin nobilă, cultivată de când am pus piciorul în Rusia: să smulg un jeep american de la Armata Roșie.

Miercuri, 19 august

Dimineața, Bora avu mai mult decât o simplă impresie că pauza de odihnă a italienilor se încheiase. Absorbit de sarcinile sale de serviciu, Galvani era deosebit de taciturn. Dossi și Serra San Bruno se întorseseră foarte târziu, probabil cu vești proaste. Cât despre Bora, nu trebui să decidă dacă să meargă sau nu la mormântul din crâng. Soarta, în acest caz cea a generalului Paulus, decisese pentru el și pentru toți ceilalți.

Un mesaj de la cartierul general al Armatei a 6-a sosi prin telegraf de la aeroportul din Millerovo; îl informa pe maiorul Galvani că un zbor special îl va prelua pe maiorul Martin-Heinz *Freiherr* von Bora într-o oră.

Putea însemna doar că marșul către Stalingrad era pe cale să înceapă și că unitățile de recunoaștere urmau să traverseze Donul. Bora nu-și mai încăpea în piele de bucurie. Brusc, nu mai avea timp să facă altceva, cu sau fără italieni. Întregul front de pe Don era în frământare. Divizia Rapidă și celelalte unități care își refăcuseră forțele după bătăliile din iulie se grăbeau spre malul drept al fluviului. De parcă i-ar fi măturat un vânt năprasnic, și românii lui Nemoianu și Tulbure dispăruseră din tabăra lor provizorie.

Galvani și Bora se salutară în grabă. Bora restitui cheia cămăruței pe care o ocupase.

— Îmi pare rău că nu veți putea folosi camera un timp, spuse.

Galvani se strâmbă.

— E un eufemism.

Ca și colegii săi ofițeri, nu se bărbierea niciodată singur. În acea dimineață, însă, nu mai era timp pentru bărbier, așa că avea pe obraji barba țepoasă de o zi întreagă.

— Și dumneavoastră?

Bora zâmbi, scoțând o carte din buzunarul jachetei.

— Știți în ce direcție merg. Vi-l restitui pe Leopardi. Îmi cer scuze că nu am terminat cartea.

— Păstrați-o, păstrați-o! i-o dădu înapoi Galvani. Va fi o garanție că ne vom revedea. Dacă doriți, după ce o terminați, mi-o puteți trimite la adresa mea de poștă militară de la Millerovo.

— Mulțumesc. Atunci o voi păstra drept gaj.

După o scurtă ezitare, Bora adăugă încet:

— Dumneavoastră înțelegeți că nu pot să-mi cer scuze colegilor pentru comportamentul meu exigent. Am fost educat așa și cred că așa trebuie să se comporte un soldat.

— Stați liniștit că nu și-ar cere scuze nici ei, replică Galvani. Sunt ofițeri buni, dar Titta nu vă iartă pentru victoriile în concursurile de cai, iar Emilio…

— Da, da, nu-mi spuneți. Nu-i plac nemții. Dacă aflați ceva nou despre crime – toate trei, vreau să spun –, vă rog, dacă aveți posibilitatea, să informați poliția noastră militară de la Millerovo.

— Nu pe dumneavoastră?

— Nu, sper să am alte lucruri de făcut.

Galvani îl însoți până la marginea poienii, unde își dădură mâna. Bora își luă geanta de la aghiotantul care îi urma și se îndreptă către fâșia de pământ de-a lungul Kalitvei, unde urma să aterizeze avionul.

Nu era acolo nici de cinci minute, sub un cer agitat de vânt, când recunoscu călușul cazac în tufișurile de pe malul celălalt și pe Serghei Tomilin în șa. Evident, ocolise santinelele italiene, iar acum căuta un vad. Găsindu-l, înaintă stropind în jur și își îndreptă călușul cu profil de berbec și ochi răi în susul râului.

Bora nu se mișcă și nici nu spuse nimic. De acum nu mai era nicio discuție despre tați și fii care să-l intereseze.

Tomilin avea totuși o privire smerită pe chipul bărbos.

— Te-am mințit, *batiușka*.

Nici măcar atunci Bora nu reacționă pe față. Dar înăuntrul lui fu cuprins de un fel de excitație nervoasă la ideea că era pe cale să audă cuvinte care ar fi putut să schimbe lucrurile și, cine știe, să rezolve cazul.

— În ce privință nu mi-ai spus adevărul?

Tomilin coborî din șa cu agilitatea unui acrobat.

— Nu-i adevărat că nu am găsit ceea ce tu numești *poșetă*.

Scoase din buzunarul șeii obiectul cu pricina, din piele de culoarea fildeșului, închisă cu o cataramă identică cu cea a sandalelor Biancăi Costin.

Era mult mai puțin emoționant decât dacă l-ai fi auzit recunoscând uciderea țărăncii sau a soților Tincu. Bora încercă să nu se simtă dezamăgit, pentru că un recipient este un recipient și există lucruri pe care interiorul său le poate dezvălui. Primul lui impuls fu să apuce poșeta și să privească înăuntru, dar se abținu.

— De ce nu mi-ai spus asta înainte?

— Deoarece, cazac fiind, voiam să-mi cumpăr o noapte cu două surori la Kolodezi.

Tomilin ridică din umeri, trăgându-se de smocul lung de păr. Coborât de pe cal, era mic și musculos și suficient de aproape de Bora încât să-l poată amenința cu înfricoșătoarea *șașka*.

— Dar, cazac fiind, nu pot să mint un om al cărui tată a trăit șase luni printre ai mei.

Adevărat? Fals? Era ca tot ce mai spusese Tomilin. Cazacii, ca și marinarii, aveau o foarte proastă reputație privitoare la adevăr. Suspendat între ei, acel obiect feminin care aparținuse unei moarte, și apoi altei moarte, putea fi o soluție sau o a doua dezamăgire. Bora știa că trebuie să respecte tradiția ospitalității și să nu ofere bani, pentru ca Tomilin să nu se simtă tratat ca un negustor.

Întrebă:

— Ai găsit-o deschisă și golită, ca valiza?

— Era deschisă, dar nu știu dacă au luat ceva. Ceea ce am găsit noi este încă înăuntru.

Bora se uita fix la poșeta din piele fină, zgâriată, dar altfel intactă. Ce altceva își păstraseră cu adevărat cazacii? O luă din mâna lui Tomilin și apăsă pe cataramă.

Ruj marca *Trandafir de București* (la fel ca și pudra), o oglindă cu două fețe, o batistuță brodată, un pieptene din carapace de țestoasă și o cutie cu tablete de ghimbir împotriva răului de avion… Toate foarte banale și lipsite de importanță. În schimb, obiectele de hârtie din buzunarul interior îi atraseră atenția: o scrisoare sigilată, o agendă cu margini aurite și câteva cărți de vizită.

— *Batiușka*, spuse el vesel, cred că putem ieși amândoi mulțumiți din această întâlnire. În semn de apreciere pentru respectul pe care l-ai arătat față de tatăl meu, care a locuit timp de șase luni cu ai tăi, voi lua doar aceste hârtii. Restul, folosește-l ca un cazac cu cele două surori de la Kolodezi. Măcar sunt frumoase?

Tomilin băgă poșeta înapoi în buzunar, urcă în șa și întoarse repede calul pentru a traversa din nou râul.

— Sunt frumoase acolo unde contează, *batiușka*, strigă el la jumătatea vadului. Între picioare!

Zgomotul îndepărtat al unui avion mic anunță sosirea Storch-ului. Nu se vedea încă, vântul creștea în intensitate și poate că pilotul urma să facă niște viraje înainte de a lua direcția potrivită pentru aterizare.

Bora se aștepta să vină dinspre est-sud-est. În schimb, avu impresia că vuietul vine de la sud, de parcă aeronava s-ar fi oprit pentru alimentare pe aeroportul de la Millerovo înainte de a se îndrepta spre Piazza Roma.

Se ghemui în iarba rară pentru a studia hârtiile.

Faptul că nu păstrase poșeta pentru a i-o preda lui Stumbeck era o încălcare a ordinelor, dar Bora vedea avantajele de a-și fi asigurat ceva neașteptat și potențial util. *O să mă ocup de Siegfried când îl voi întâlni*, își spuse, nerăbdător să descopere noi dovezi.

Cărțile de vizită – două duzini, dintre care patru ale

doamnei Costin – sugerau evantaiul persoanelor pe care le frecventa. Ieșeau în evidență cele ale altor oameni de știință celebri, români și germani (cum ar fi Heisenberg), și ale unor femei la putere, precum Magda Lupescu. Nu lipsea cartea de vizită sobră a Conducătorului Antonescu, nici cea a generalului Paulus. De altfel, tocmai generalului Paulus îi era adresată scrisoarea în plic sigilat, dar fără timbru, semn fără echivoc în privința faptului că expeditorul, sau cineva în numele lui, avea intenția de a i-o înmâna personal.

Un politruc nu ar pierde timpul să sugrume pe cineva și, cu atât mai puțin, nu ar neglija pașapoarte și hârtii… mai ales o scrisoare pentru comandantul unei armate germane.

Deschiderea plicului probabil depășea îndatoririle lui de investigator, mai ales acum că lăsa altora acea misiune pentru a reveni în prima linie. Bora hotărî să se gândească la asta în timp ce verifica numele, adresele și numerele de telefon din agenda doamnei Costin. Văzu imediat că și acele pagini micuțe ofereau o perspectivă asupra călătoriilor, prieteniilor și colegilor decedatei: nume românești, franceze, germane, italiene, de bărbați și femei, însoțite de titluri profesionale sau nu. Doamna Costin păstrase fără să le șteargă și nume care nu mai erau de actualitate din diverse motive: cel al profesorului Fermi, care se afla de ani de zile în America, și cel al lui Majorana, care murise sau dispăruse în ’38.

O potențială mină de aur, dacă nu s-ar fi transformat într-un morman de hârtii inutile. Era clar că Bianca Costin gestiona treburile soțului ei, cultivând pentru el prieteniile și favorurile pe care acele prietenii i le-ar fi putut aduce. Erau multe nume de familie pe care Bora nu le recunoștea: Anastasiu, Maltese, Neninescu, Saronio, Pugnani… Acestea în special, vagi cum erau, urmau să devină un teren de vânătoare pentru *al treilea pe lista* lui Stumbeck.

La urma urmei, este treaba lui. Eu merg la Stalingrad. Și dacă merg la Stalingrad, ochii care nu se văd se uită…

Tentația de a citi ce conținea plicul fu prea puternică. De obicei, Bora folosea metode mai puțin invazive, ridicând la rangul de artă citirea prin plic cu ajutorul unei surse de lumină puternică sau utilizarea aburului pentru a topi lipiciul. De data

aceasta, folosi cuțitul pe care-l avea de când era adolescent; cadou de la bătrânul unchi elvețian „Onkel Tuck” Heimsauer, bancher și colecționar de artă.

Știa că săvârșește un act temerar, deschizând corespondența privată a șefului Armatei a 6-a. Pentru a nu fi trădat de amprentele digitale, își puse mănușile de cavalerist înainte de a lua în mână foaia din interiorul plicului.

Era o scrisoare de câteva rânduri, în limba germană, semnată de ambii soți. Din păcate, părea să reia ceva ce fusese convenit în alte scrisori sau verbal. Oricum, se referea la o înțelegere care ar fi avut aspecte de „satisfacție reciprocă”. Lipseau mențiunile referitoare la obiectul tratativelor. Singurul scop al mesajului părea a fi confirmarea scrisă a unui acord deja încheiat neoficial.

Deși puțin dezamăgit, Bora nu regretă că examinase conținutul plicului. *Îi voi spune lui Lolo Stumbeck că l-am găsit gata deschis, când mi-a fost predat de Tomilin împreună cu agenda și celelalte hârtii. Mai bine nu menționez poșeta.*

Storch-ul deveni vizibil, făcu un cerc larg și ateriză aproximativ zece minute mai târziu. Bora îi recunoscu atât pe pilot, cât și pe Fritz Gehrmann, ale cărui abilități profesionale erau evident solicitate în altă parte acum, când armata era din nou în mișcare.

— Avem vânt contrar, *Herr Major*, și vom dansa puțin până la destinație.

Bora dădu din cap. Din fericire, având în vedere micul-dejun consistent și cafeaua-cafea consumate cu o oră înainte, nu suferea de rău de avion. Își aranjă geanta și urcă la bord. Gehrmann, înghesuit pe scaunul din spatele lui, îl salută cu zâmbetul nervos al cuiva care ar prefera să evite un zbor cu turbulențe.

Storch-ul viră spre vest și apoi spre est pentru a câștiga altitudine. Făcu un cerc larg ascendent peste periferia orașului Millerovo înainte de a se îndrepta spre est. Se ridică pierzând altitudine deasupra zonei de sud a orășelului; o problemă care probabil îl făcu pe bietul Gehrmann să regrete că se născuse vreodată.

Cât despre Bora, era liniștit. Nimic nu putea să-l conturbe înainte de a ajunge la Stalingrad, nici măcar un accident de avion.

Într-adevăr, nu avură probleme. Storch-ul făcu față momentului dificil și își reluă ruta, dincolo de lagărul dublu de concentrare în care prizonierii ruși se înghesuiau în aer liber. De sus, cele două văi în care bieții oameni erau încă îndesați în așteptarea transferului semănau cu niște castroane pline de viermi sau insecte, mai ales acum, când erau mutați dintr-un loc în altul pentru îndepărtarea periodică a deșeurilor și a morților.

— O fac din când în când pentru a evita epidemiile, periculoase și pentru noi, strigă Gehrmann din spate.

Dacă nu făcea poze, era pentru că avea ordin să nu facă.

Bora privi în jos. *Mă întreb dacă îi lăsăm acolo pentru că nu avem de ales sau dacă îi folosim ca scuturi umane pentru a evita ca sovieticii să ne atace din spate pe măsură ce înaintăm spre est.* Era un gând cu implicații neplăcute, pe care preferă să-l lase deoparte. În timpul zborului, oricât era de incomod, copie în carnețel numele găsite în agenda doamnei Costin. Puse originalele în *meșok*, împreună cu pașapoartele și celelalte efecte personale recuperate de carabinieri, și totul în geanta lui.

Acum e rândul celui de-al treilea pe lista lui Stumbeck, și să aibă noroc bun, că de acum înainte se va putea bucura de acest puzzle.

Scrisoarea lui Galvani către iubita lui

Dragă Veronica,

Cred că ar fi frumos, iubirea mea, să scriu un roman autobiografic, eventual amplasându-l într-o altă perioadă istorică, precum cea a Ecaterinei cea Mare. Câteva idei în privința Rusiei, după cum îți poți imagina, le am deja. Va trebui să existe și o puternică poveste de dragoste, ca la D'Annunzio, sau chiar ca la D.H. Lawrence. O prevăd chinuită, foarte senzuală, cu scene de cunoaștere carnală

care să-i șocheze pe cenzori. Oricum, asta s-ar întâmpla după război, deci cine știe cum va fi lumea literară în acel moment. O să traduc romanul în franceză, în caz că îmi vor crea probleme în țară. Vreau să modelez protagonista după tine, desigur. O femeie puternică, nu o copilă. Totuși, răbdătoare și tandră. Răbdătoare, pentru că răbdarea este o virtute care nu poate lipsi la o femeie. Tandră, din același motiv, dar și capabilă de ieșiri furioase, în anumite momente.

Cum ți se pare? Ar fi vorba despre doi aristocrați italieni care călătoresc în Imperiul Rus. El este nefericit în căsătorie. Ea este necăsătorită; dar, deși a crescut la mănăstire, are dorințe intense. El este soldat și poet, un om cu multe mistere. Ea îl întâlnește întâmplător în timpul unei furtuni de zăpadă, într-un han singuratic, aproape pustiu. Aici natura învinge. Am scris deja notițe despre cum el nu reușește să-și înfrâneze instinctul. O râvnește. Ea rezistă, dar se știe că rezistența unei femei în fața unui bărbat superior nu poate dura mult. Cedează și îl lasă pe amant să-i ia virginitatea într-un pat mare, unde țarina însăși se culcase din capriciu cu unul dintre ofițerii ei.

Puțin cam ca povestea noastră de dragoste, nu crezi? În mâinile potrivite, poate ieși de aici un roman bun.

Aici… ei bine, aș avea multe lucruri să-ți spun. Ne vom muta curând. În cercul nostru restrâns, oaspetele german și colonelul român s-au certat aprins în urmă cu două zile. Trebuie să spun că neamțul s-a comportat bine. Oricine altcineva s-ar fi chircit în fața furiei românului. L-a lăsat să-și termine benzina și să-și dea seama că era ridicol până s-a oprit. Mai bine pentru neamț că erau în altă parte colegii mei. S-ar fi bucurat foarte mult de furtuna care s-a abătut asupra campionului nostru de echitație.

Partea a doua

Volga

V

„Uneori există ceva uriaș și
monstruos
în dimensiunea și în
distanța obiectelor.”

H.D. THOREAU, *Vara*

În aceeași zi (19 august), tabăra cercetașilor la sud de Kumovka

În tabără îl așteptau diverse lucruri, unele plăcute și altele nu. Poșta de acasă, un mesaj de la Crucea Roșie Internațională și Lolo Stumbeck, deloc prietenos.

Vizibil fără nicio intenție de a-și justifica prezența acolo, nu-l lăsă pe Bora să deschidă gura.

— Scrisorile pot aștepta, domnule maior. Puteți vedea ce vă trimite Crucea Roșie, dat fiind că, de obicei, nu sunt vești bune.

Bora își lăsă cu părere de rău corespondența privată, după ce se uită la numele expeditorilor. Două scrisori de la Dikta (scurte, judecând după cât erau de ușoare și după dimensiunea redusă a plicurilor) și una mai consistentă de la mama lui, Nina.

Mesajul Crucii Roșii, în schimb, era la înălțimea tristei sale reputații. Îl informa despre moartea pe mare a unui văr scoțian, ofițer de marină, care se înecase în ianuarie după un atac al navelor italiene în Marea Egee.

Lui Bora îi păru rău cu adevărat. De la izbucnirea războiului nu mai era în contact cu verii Carrick din Dumfries, deși ca adolescenți se frecventaseră și țineau unii la alții. În vara lui ’39, odată cu posibilitatea tot mai mare a unui conflict

mondial, își promiseseră că vor păstra legătura chiar dacă ar fi urmat să lupte pe fronturi adverse. Alexander avea vârsta lui, iar în ’38 Bora îi fusese martor la nunta din Carlisle. Din câte știa el, era în serviciu la bordul submarinului *Triumph*.

Stumbeck îi luă hârtia din mână.

— Ei bine, se pare că, din când în când, italienii știu să facă ceva cu bărcile lor.

O spuse fără ironie, în felul lui imperturbabil.

— Ar fi fost mai rău dacă ne-am fi aflat noi în spatele morții vărului dumneavoastră, nu?

Îi dădu înapoi misiva.

— Îmi pare rău pentru pierderea dumneavoastră, dar avem alte lucruri de discutat.

Bora nu avea chef să se certe cu Stumbeck. Judecând după cât de confortabil se așezase în cortul său, trebuia să fi locuit acolo zile întregi. Se întrebă dacă toate obiectele soților Tincu pe care se chinuise să le recupereze cu o zi înainte erau acum pe biroul lui Paulus. Singurul semn că Lolo era pe cale să se întoarcă la Dobrinka fu că începu să-și strângă calm hainele, niște borcane goale și o pungă cu migdale decojite.

— În primul rând, v-ați molipsit de ceva de la macaronari?

— Vă referiți la enterocolită? Nu.

— Bun. Conform ordinelor, vineri ne mutăm, așa că trebuie să ne grăbim. Ce mi-ați adus?

Bora trebui să curețe măsuța de coji și borcane înainte de a putea pune *mețokul* pe ea. În timp ce Lolo examina pașapoartele, lenjeria și conținutul poșetei, relată concis întâlnirea cu Tomilin și ce dedusese din inspectarea crângului împreună cu cazacii. Având în vedere circumstanțele și timpul scurt la dispoziție, obținuse mai mult decât putea nădăjdui Stumbeck.

Bora nu se aștepta să primească felicitări pentru munca lui, și într-adevăr nu veniră. După o tăcere zgârcită, Lolo clătină din cap și puse totul la loc în geanta rusească. În schimb, scrisoarea cu puținele detalii ale acordului nespecificat dintre soții Tincu și șeful Armatei a 6-a îi alunecă în buzunar.

— Frumoasă afacere, mormăi. Primul pe listă îmi moare într-o oră. Al doilea îi găsește morți și pe soții Tincu, și pe

femeia care i-a jefuit și, poate, i-a ucis. Nu sunt fericit. Și *dumneavoastră știți cine* nu va fi fericit.

Bora nu reușea să-și ia ochii de la buzunarul care înghițise scrisoarea.

— Ei bine, răspunse el sec, ca noi toți, comandantul-șef va avea alte lucruri de care să se ocupe odată cu *mutarea*. Am permisiunea să mă întorc la sarcinile mele acum că nu mai este cazul meu?

— Numai după ce îmi raportați în detaliu.

O rafală de vânt cald pătrunse în cort când Bora își scoase gânditor capul afară. Norii făcuseră loc soarelui, iar lumina se uniformiza, devenind orbitoare. La amiază ar fi anulat pentru privitor distanțele și perspectivele. Nagel aștepta în apropiere să-și prezinte raportul; mai la distanță, pilotul lui Paulus supraveghea realimentarea Storch-ului. Ca un bun fotograf de război, Gehrmann era probabil prin preajmă să facă instantanee pentru cititorii de acasă, astfel încât să-i fascineze, dar fără să dezvăluie numele locurilor fotografiate. De obicei, legenda care însoțea imaginile era: *Undeva pe Frontul de Est*.

După ce ascultă prima parte a relatării lui Bora, Stumbeck spuse:

— Spre deosebire de așa-numita Armată Rusă de Eliberare a lui Kaminski, de lângă Vitebsk, cazacii dumneavoastră văd că sunt complet lipsiți de un statut oficial. Unii își organizează propria regiune semiautonomă, cu sistem școlar propriu și administrație judiciară independentă. Ceilalți sunt câini vagabonzi. Nu poți prevedea niciodată ce vor face sau înțelege în ce cred cu adevărat.

Judecând după felul în care stătea pe patul lui Bora, cu rucsacul între genunchi, și după apariția unui borcan și a unui suc de fructe, Stumbeck se pregătea pentru o gustare înainte de călătorie.

Bora își întoarse privirea pentru a nu lăsa să i se vadă nerăbdarea.

— Cazacii mei cred că aliații lor nu ar trebui să fure icoane sfinte.

— Ce vă pasă? Italienii sunt hoți din născare, dar avem nevoie de ei. Din teritoriile estice, armata noastră trimite zilnic

în Germania convoaie întregi încărcate cu cereale și alte produse agricole. Doar că atunci când îți însușești câte ceva se numește furt, iar când jefuiești în stil mare se numește rechiziție de război. La hoție, ca și la sex, dimensiunea contează. Nu știați?

Își scoase gustarea din borcan, o tulpină tristă de țelină, pe care începu să o ronțăie.

— Ați reușit doar să-l scoateți din sărite pe generalul Messe când ați blocat trenul italian la Rostov. Vă las să vă imaginați scena când s-au trezit cu SS-ul la bord. Messe a aruncat foc și pară asupra noastră prin radio. Are o reputație bună printre generalii fasciști; a câștigat pe teren în Marele Război două avansări și o jumătate de kilogram de medalii pentru vitejie. Nu spuneți nimic, știți că e adevărat. Iarna trecută, cu trupele în criză de echipament, a avut inițiativa să meargă să-l cumpere de pe piața neagră din România, chiar sub nasul nostru. Așa că a trebuit să dăm drumul trenului acela blestemat încărcat cu vechituri religioase și să ne cerem scuze. Încercați să nu ne mai puneți în încurcătură cu aceste demonstrații de moralitate, adăugă el enervat. Nu suntem plătiți pentru asta.

— Nu suntem plătiți nici ca să furăm.

Cu frunzele de țelină atârnându-i din gură, Lolo Stumbeck arăta ca un uriaș iepure blond cu cizme.

— Oh-oh. Nu erați dumneavoastră ofițerașul care l-a escortat pe nestăpânitul nostru colonel Schenck la Cracovia, când ați „eliberat" mai multe volume rare din „întemnițarea" lor în Biblioteca Națională Poloneză? Bârna din ochiul dumneavoastră este prea voluminoasă pentru a avea grijă de paiul din ochiul altcuiva.

Bora știa că fusese bătut.

— Nu pot nega, recunoscu el.

— Tocmai, și nu ar trebui să răniți sensibilitatea italienilor ori să pierdeți timpul să înțelegeți de ce acest Tomilin și banda lui au luat un cal sau chiloții doamnei Costin.

— Cazacii aceia ar putea fi implicați în una sau în ambele crime. Același lucru este valabil și pentru locotenentul maghiar, ca să nu mai vorbim de rolul pe care l-ar fi putut juca

un politruc în toate acestea. Și chiar pilotul care i-a adus pe soții Tincu din România poate că nu a spus tot ce știa!

— Apropo de români…

Stumbeck extrase din borcan și consumă o a doua tulpină de țelină.

— …vă voi spune de ce nu m-am întors încă la cartierul general. Ieri după-amiază mi-am pierdut timpul pe la Millerovo, încercând să-l conving pe idiotul de Nemoianu de generozitatea eforturilor noastre în căutarea savanților lui. Lăsând în sfârșit nasul în jos, a recunoscut că ai lui credeau că Reich-ul vrea să profite de cercetările profesorului Tincu asupra atomului și că cei doi erau în avion spre front din acest motiv.

O noutate. Bora se întrebă ce altceva i se mai ascunsese despre acest caz.

— Atomul! izbucni. Și de ce nu s-ar fi discutat la Berlin despre descoperirile științifice de interes național? Ce rost ar avea să o faci la un cartier general al armatei de pe Frontul de Est?

— Exact ceea ce i-am răspuns românului.

Lolo mesteca încet, uitându-se la *meșok*.

— Tincu și doamna, oricât de costisitoare era călătoria lor, erau doar într-o vizită de curtoazie.

Bora avea îndoielile lui, dar le ținu pentru sine. Dacă închidea ochii, vedea chipul vesel al lui Alexander Carrick în ziua nunții.

— Tu ești următorul, îi făcuse cu ochiul Alex, admirându-i iubita spectaculoasă. Acesta este sfârșitul copilăriei noastre, dar cu siguranță nu ne putem plânge!

Își trecu degetele peste mesajul Crucii Roșii pe care îl avea în buzunar. Era un semn că aflase de moartea lui Alex în ajunul înaintării? Erau multe feluri de *a fi următorul*.

Abia aștepta ca Lolo să plece. Voia să citească ordinele, să discute cu colegii și să le vorbească soldaților. Dar se părea că nu se va putea elibera înainte de sfârșitul acestui interogatoriu deghizat într-o conversație.

— Dacă pot întreba, spuse, cum ați explicat faptul că am deposedat cadavrele de toate bunurile lor?

— Nu am explicat. L-am asigurat pe Nemoianu că îi vom restitui totul.

Nimic din cele spuse nu-l convingea pe Bora. Această poveste părea să fluctueze între extremele unei reacții exagerate din partea lui Paulus și posibilitatea ca spionajul să fie implicat. Ca și când ar fi vorbit singur, observă:

— Sigur, dacă profesorul Tincu avea o formulă la el, s-a pierdut pentru totdeauna.

— Formulă?

Stumbeck aruncă borcanul pe pat.

— Cine vorbește despre o *formulă*? Toate astea sunt prostii românești! De ce emiteți o astfel de ipoteză?

— Materia mea cenușie nu încetează să funcționeze doar pentru că nu mai este cazul meu.

— Nu am spus niciodată că nu mai este cazul dumneavoastră.

— Ba da!

Bora făcu tot posibilul să nu-și arate frustrarea.

— Ați spus textual: „Misiunea dumneavoastră se încheie odată cu predarea țărăncii ruse."

— Nu. Am spus: „*Deocamdată* misiunea dumneavoastră se încheie odată cu predarea țărăncii ruse." Și nu fiți așa de surprins sau iritat. Dumneavoastră rămâneți în așteptare, și cazul rămâne *în așteptare*, și toată lumea dumneavoastră nefericită rămâne în așteptare până după Stalingrad. *În așteptare* nu înseamnă în afară. Peste câteva săptămâni veți putea relua de unde ați rămas.

Stumbeck arătă taburetul de lângă măsuța pliantă.

— Așezați-vă și învățați de la cel mai bun. Învățați ce se poate face în câteva ore. Postul de radio de la Millerovo este o bijuterie, iar ieri până la apusul soarelui adunasem mai multe pepite decât un căutător de aur.

Bora se așeză.

— Scumpul nostru maghiar Lázár are mâncărimi la picioare. În mai puțin de doi ani a schimbat patru unități. Cum? Ei bine, a început cu Batalionul 22 de Poliție de Frontieră ungară. A participat la marșul trupelor care au ocupat nordul Transilvaniei în anii 1940, când arendașii români și maghiari

au luat-o la picior de frica violențelor și răzbunărilor.

— Scuzați-mă. Acesta este punctul de vedere românesc sau maghiar?

Stumbeck îl ignoră.

— Așa că Lázár ajunge în satul Treznea la începutul lunii septembrie a acelui an, cu Batalionul 22. A fost o abatere întâmplătoare. Trupele nu au fost primite cu brațele deschise, și le-au scăpat câteva focuri de armă… Știți cum se termină anumite lucruri. Fie că este adevărat sau nu că preotul român a fost ars de viu în biserică pentru că încuraja Rezistența, pare sigur că la 9 septembrie numărul morților se ridica la nouăzeci de civili.

Bora auzise despre incident.

— Treznea nu este satul pe care îl numim Izvorul Diavolului în germană?

— Exact: Fântâna Dracului în română sau Teufelsbrunnen în germană.

Bora urmărea spiralele muștelor în cort, atrase de sucul de fructe și de borcanele de mâncare.

— Mi se pare că s-a vorbit și despre complicitatea unui fost nobil maghiar, în cazul respectiv.

— Un oarecare Ferenc Bay. Încă locuiește acolo, în castelul său în stil venețian. Sursele mele românești arată că el a chemat Batalionul 22 pentru a-și pune la punct foștii vasali. Cine știe. Între timp, au rezultat jumuliți și niște evrei, dar pe ei nu-i numărăm.

Stumbeck reluă fără chef făcutul bagajelor.

— De parcă n-ar fi fost de ajuns, la jumătatea lunii septembrie, Armata a 2-a ungară a general-locotenentului Gusztáv Jány, aceeași care astăzi ne protejează cu atâta dragoste dosurile, ajunge în satul din apropiere, Ip. Și aici, domnule Bora, lucrurile devin interesante. Oficial, cineva aruncă cu o grenadă în soldați. Sursele mele din București, în schimb, susțin că a fost un accident în timpul unui transport de explozibil. Oricum, se încheie cu represalii și 150 de morți. Un anume locotenent Endre Lázár, aflat în mod misterios în acțiune în Regimentul 32 al Armatei a 2-a, comanda plutonul de execuție.

Lolo nu lăsa să se vadă dacă era iritat sau nu de lipsa de reacție a lui Bora.

— Veți spune că represaliile în timpul unei ocupații sunt regula. Rămâne faptul că, odată ce Ungaria și România devin aliate și colege de bancă împotriva demonului sovietic, Lázár se dă la fund. Se alătură Diviziei 1 Blindate ungare, devine ofițer de legătură la Divizia 295 a noastră și face naveta între Rossoș și Armata a 8-a italiană de la Millerovo.

Stumbeck își mângâie smocul de Nibelung de pe frunte.

— Cum vi se pare?

— Deocamdată, doar că se mișcă foarte mult; și că, dacă ești arendaș sau evreu, mai bine stai departe de el.

Comentariul căzu în gol.

— Oricum, domnule Bora, pentru a vă răspunde la întrebarea despre destinația finală a lui Lázár, trebuie să știți că, după ce a părăsit postul de legătură, s-a alăturat glorioasei noastre Divizii 24 Panzer, sub ordinele vechii cunoștințe a dumneavoastră, Emil Schenck.

Atenția lui Bora deveni ascuțită. Schenck, cu un singur ochi și cu o inimă de oțel, era o figură din trecutul său pe care ar fi preferat să nu o mai întâlnească. Servise sub conducerea lui în Polonia; iar dacă existase vreun om capabil să creeze o fisură în siguranța sa ideologică, acesta fusese tocmai Schenck. Bora luase în serios încurajarea lui formală de a denunța crimele de război, atât împotriva germanilor, cât și din partea germanilor. Se devotase cu zel identificării acestora, doar ca să-și vadă rapoartele disprețuite sau ignorate de superiorul său. Atunci îndrăznise să treacă peste el și să-și ducă denunțurile la cele mai înalte niveluri ale Guvernoratului General din Polonia.

Schenck știa? La începutul anilor 1940, drumurile lor se despărțiseră; colonelul plecase în „războiul ciudat” din Franța, iar Bora urmase Școala superioară de război de la Berlin, de unde începuse să îndeplinească misiuni pentru Abwehr.

— Să știți, îl informă Stumbeck, că Schenck a fost avansat la gradul de general de brigadă și nu exclud posibilitatea de a vă întâlni curând.

Voi face tot posibilul să nu se întâmple. Bora se abținu să mai întrebe ceva. Intenționa să evite cu orice preț o dispută

privitoare la Lázár cu fostul său comandant. Recunoscător pentru avertisment, își păstră decizia pentru sine.

Dar Stumbeck îl ținea în undiță.

— Ați lucrat pentru Schenck la Cracovia, iar 24 Panzer este fosta dumneavoastră unitate.

— Când era Brigada 1 Cavalerie.

— Tancurile lor încă poartă blazonul cavaleristului săritor, nu? Oricum, Serviciile îl urmăresc pe Schenck de ceva vreme.

Când se ridică, imediat imitat de Bora, Lolo se uită în jur pentru a se asigura că nu a uitat nimic de-al lui.

— Din punct de vedere profesional, generalul nostru s-a umplut de insigne și medalii. Știu că cedează de bunăvoie către SS câteva unități din Brigada 24 a lui pentru ceea ce numește „operațiuni mătură-și-curăță". Nu cereți detalii, nu vi le-aș da nici dacă le-aș avea. În privat, însă, pare să fi îndrăgit paharul.

O strângere de pleoape păru un semn prietenesc din partea lui Lolo.

— L-au surprins urinând pe zidul unei biserici ortodoxe din Voronej, beat mort. Având în vedere palmaresul său excelent, incidentul nu ar fi făcut decât să provoace zâmbete dacă nu ar fi fost acolo un fotograf de război care l-a imortalizat. Tipul care a zburat cu dumneavoastră, Fritz Gehrmann. Întrebați-l dacă nu mă credeți. El l-a eternizat pe Schenck cu picioarele depărtate în timp ce stropea cu pipi arian acel zid. *Din pură întâmplare*, s-a apărat când SS-ul l-a făcut să scuipe filmul. Tocmai fotografia biserica etc., etc. Dar se pare că o copie este încă în sertarul cuiva, în cazul în care ar trebui investigat fotograful sau Schenck. Acum, însă, generalul nostru de granit își încălzește mușchii în așteptarea triumfului pe Volga.

— Cred.

Voronej era locul în care Divizia 71 luptase recent. Într-un alt moment, și fără vestea morții lui Alexandru, Bora s-ar fi distrat. În 1939, Schenck îl înnebunise cu lecții despre fertilitate și despre nevoia de a evita alcoolul atunci când plănuiești să devii tată.

— Câți copii are acum?

— Cinci, se pare. Plănuiește să organizeze o petrecere după cucerirea Stalingradului, când se va naște următorul, în

noiembrie.

— Voi ține cont de asta, domnule colonel. Trebuie să mai știu ceva, în caz că nu voi putea evita o întâlnire cu el?

— Oriunde merge, adăugă Lolo cu lejeritate, ia cu el un trăgător de elită.

Bora spuse că va avea grijă. *Rămânerea în așteptare* îi permitea puțină impertinență, așa că îndrăzni să întrebe:

— Printre hârtiile pe care tocmai vi le-am predat, este ceva util?

— Nu. Și printre ele *n-am văzut nicio scrisoare*.

Joi, 20 august – marți, 25 august

Revenirea în tabăra cercetașilor după transferul în Piazza Roma fu ca o revenire la viața adevărată. A doua zi după plecarea lui Stumbeck, care îl luase cu el pe Fritz Gehrmann, Bora și ai lui săriră etapele. Trimiși la nord pentru a se alătura grosului diviziei, călătoriră înghesuiți în autocare Opel și mașini de serviciu pe drumurile de pământ nisipos până în apropiere de Golubinskaia, pe malul de vest al Donului, la nord de Kalaci. La Golubinskaia erau în fierbere pregătirile pentru transferarea cartierului general al Armatei a 6-a, acum la Osinovski, avându-se în vedere trecerea fluviului și avansarea spre Stalingrad.

Sosiră noaptea târziu, în formație de luptă. Spre deosebire de oamenii lui, care aveau câteva ore să se odihnească înainte de asalt, Bora trebui să participe la o conferință de informare cu colegii săi din Divizia 295. Cuvintele care se repetau cel mai mult – Peskovatka, Vertiaci, Brigada 137 Blindată sovietică – confirmară ceea ce sperase. *Se mutau*, iar orașul Stalingrad era la capătul străzii.

Dar exista un preț de plătit pentru glorie: Bora fu separat temporar de ai lui. Experiența sa în recunoașterea armată împreună cu stăpânirea limbii ruse îl făceau să fie un adaos util la secția de comandă a Batalionului Recunoaștere al

Diviziei 295, primul care urma să traverseze fluviul.

Ar fi trebuit să-i facă plăcere solicitarea din partea unor ofițeri pe care îi cunoștea, dar ei îi spuseră că, dacă nu puteau avea un Brandenburger, atunci măcar pe maiorul Bora. Brandenburgerii, care operau sub acoperire, erau subordonați Diviziei 24 Panzer. Să fie încă o dată *al doilea pe listă* (și în locul Brandenburgerilor, ale căror operațiuni temerare erau celebre pentru natura lor disperată și aproape criminală) putea fi un compliment sau nu.

Timpul presa. Ceru să-l aibă măcar pe Nagel cu el, dar nu i se permise. Își încredință oamenii comandantului adjunct, căpitanul Grossmann – credinciosul și echilibratul *Rittmeister* Grossmann, conform nomenclatorului cavaleriștilor cercetași –, și plecă. Oamenii lui se supărară pentru că rămâneau fără noroc, iar el fu lipsit de plăcerea de a traversa Donul cu ei.

Cu puțin timp înainte de zorii zilei de 21 august, la optzeci de kilometri de tabăra de la Kumovka, Bora își scoase verigheta înainte de a coborî la râu. I-o încredință preotului, pentru a nu risca să se piardă „în caz de deces sau altceva". Când colegii săi predară livretele personale și plăcuțele de identificare, făcu același lucru, știind bine ce presupunea asta.

Când traversezi, ești mereu într-un non-loc, se gândi el. *Există locul din care vii și cel în care mergi. În mijloc, fie că este o treaptă, un prag, un pod, o scară sau un râu, se deschide un non-loc.* Își prinse casca sub bărbie, surprins de greutatea și forma ei medievală, de felul solid și trist în care protejează capul și își spuse că rara ei purtare îl făcea să o aprecieze și mai mult. *Ultim vestigiu al armurii teutonice, nu era diferită de cea purtată de Cavalerul care înainta cu Moartea și Diavolul în xilografia lui Dürer. Și el se îndreaptă către un loc invizibil, călărind în non-locul prin excelență, pădurea primordială.*

Cu cinci minute înainte de ora zero, Bora acceptă ideea de a merge spre necunoscut. La urma urmei, lumea era alcătuită din praguri, vizibile și invizibile. Câte erau interzise, evitabile sau inevitabile, nu știa. Abia după ce le treceai, descopereai dacă mai exista posibilitatea de a te întoarce înapoi. Nu era vorba de evenimente cronologice obișnuite – zile de naștere, nunți, promovări… Erau cu totul altele pragurile care făceau

diferența. Presupuneau decizii morale secrete și neașteptate. *Merg în infern*, îi veni în minte. *Trebuie să continui să înaintez până îmi învăț lecția.* În orice caz, în acea zi, ca în orice altă zi, fiecare trecere se făcea în cea mai completă singurătate, oricare ar fi fost circumstanțele reale. Martin Bora trecea pragurile singur, chiar și în mijlocul unei mulțimi. Și nu îi invidia pe cei care observau la timp pragurile ca să le evite.

Să mori pe Don. Cum ar fi fost să fii doborât pe această maiestuoasă panglică de apă? Mai semnificativă decât orice altă moarte, sau nu? Bora se întreba. Nu. Îl aștepta Stalingradul. Soarta nu ar fi permis abateri sau incidente. *Odată ce ajung la Stalingrad, odată ce văd Volga… ei bine, atunci regulile nu se mai aplică. Cine știe, s-ar putea să nu mai fiu invulnerabil, dar voi rămâne invincibil.*

Fluviul, în ziua aceea, avea culoarea ochiului unui orb. Unitățile de asalt se deplasară spre malul estic, verde și împădurit. Un vânt de nord-est puternic, arid, destul de cald pentru anotimpul târziu, unduia și zburlea torentul în timp ce plutele îl tăiau zguduindu-se. Celălalt mal, așa cum se întâmplă adesea cu *celălalt mal*, părea blând sub un cer cu nori de culoarea turturelelor. Numai lansarea de rachete de către sovietici l-ar fi putut face ostil; și așa se întâmplă.

Dar germanii erau de neoprit. În zgomotul puternic al exploziilor – trombe de apă care se ridicau și se izbeau, bulgări de pământ cu iarbă și pietricele din albie care zburau în toate direcțiile, nisip și sânge –, Bora abia aștepta să pună piciorul pe malul dușman, să alerge pe sub sălcii prin pământul noroios și să se împrăștie cu colegii săi pentru a începe treaba.

În puțin mai mult de o oră traversă un batalion întreg. Din spate, artileria germană asalta inamicul pentru a elibera drumul celor care urmau după primul val. Capul de pod, inițial lat de patru kilometri, avea să devină în curând de opt.

De acolo înainte era pământ necunoscut. După-amiaza, Bora și ceilalți făcură bilanțul situației și stabiliră obiectivele pentru noapte. Afluxul de trupe părea să nu se mai termine. Materialul abandonat de ruși, inclusiv unele hărți, reprezentă o recompensă neașteptată.

Avangarda cercetașilor se deplasă în noaptea răcoroasă cu lună între colina de la nord de Peskovatka și pârâul din apropiere, pentru a se îndrepta apoi spre sud, în susul fluviului, în direcția Dmitrievka.

La jumătatea traseului, se împiedicară efectiv de o mână de recruți ruși, trimiși să sprijine Brigada 137. Se ghemuiau uluiți într-un șanț, unde ciocnirea artileriei îi forțase să rămână ore întregi. Neștiind că cercetașii germani operau cu mult dincolo de propriile linii, se așteptau să fie împușcați pe loc. Când înțeleseră că vor fi „doar" luați prizonieri, deveniră vorbăreți la interogatoriul liniștit al lui Bora.

Bora nu se aștepta să-i fie milă de ei; în schimb, fără să o arate, o simți. În copilărie, fratele lui fusese cel cu sufletul blând. Astăzi, datorită distanței emoționale dintre trapa pentru bombe și țintele sale, Peter rădea la pământ fără remușcări fabricile, suburbiile și cartierele urbane. La rândul lui, Bora reușea să se elibereze de o compasiune morocănoasă.

În penumbra dintre noapte și zi (un alt non-loc, plin de posibilități și pericole), luă act și evaluă ce îi spuneau tinerii ruși. Unitatea lor fusese făcută bucăți înainte de a se putea retrage dincolo de calea ferată nord-sud, în spatele căreia se desfășura frontul sovietic cu brigăzile blindate, unitățile antitanc și unitățile de infanterie.

Îi aduceau aminte de băieții desculți care, întorcându-se de la pescuit, îl informaseră despre căruța cu roți roșii condusă de o fată. Se întâmplase cu adevărat cu doar câteva zile în urmă? Păreau să fi trecut secole de la Piazza Roma.

Îi privesc în față pe acești bieți recruți, care nu au nicio speranță de a supraviețui prizonieratului sau comisarilor lor politici dacă vor reuși vreodată să se întoarcă în patria lor. Nimic – și totul – mă leagă de ei. Suntem soldați. Ce reprezentau pentru mine Nicolae Tincu și soția lui? Moartea lor nu mă face să mă simt mai mic, așa cum ar face-o cea a acestor nenorociți.

Sâmbătă, 22 august, la sud de Peskovatka

Zorii îi găsiră pe cercetași și pe prizonierii lor într-o zonă la câțiva kilometri est de Don, din care puteau observa marele tumul de la Gorganul Kazaci, la 400 de metri înălțime pe un podiș plat. Judecând după loviturile de tun, se apropia momentul să o luăm la picior și să ne întoarcem. Dar lumina dinspre est, de dincolo de dealuri, devenea atât de intensă, purpurie ca o rodie desfăcută, încât Bora nu se putu abține să nu urce înaintea celorlalți pe creastă pentru a se uita apoi în jur.

Prin aerul limpede, dincolo de stepa bătută de vânt, dincolo de stânci, râuri șerpuitoare și sate pustii, dincolo de urmele de fum ale tancurilor și vehiculelor în flăcări, întrevăzu profilul îndepărtat, plin de hornuri, al Stalingradului.

În curând, bombardierele aveau să înceapă să efectueze lovituri aeriene masive împotriva orașului. În această dimineață, datorită lentilelor neutre și clare ale binoclului, orizontul crenelat de fabrici și clădiri înalte părea sigur și inaccesibil, totuși la îndemână, ca Sinagoga țiganilor. Dumnezeu avu milă de el și îi ascunse faptul că toți oamenii din micul său grup de ruși și germani, cu excepția unuia, își contemplau, de fapt, propria moarte.

În zilele următoare fu mulțumit de sarcinile lui și toate i se părură bune. Entuziasmul îl târa nebunește înainte. N-avea idee despre ce se întâmpla pe celelalte sectoare ale frontului și nici nu-i păsa, cel puțin atât timp cât înaintarea continua. Dormea puțin și bine oriunde s-ar fi aflat și, trezindu-se după două-trei ore, i se părea că nu se oprise deloc. Uita să mănânce până când foamea nu îl chinuia, nerăbdător să continue să meargă, să se târască, să conducă…

Jurnalul zilei de marți, 25 august,
la circa 15 km de Don

De astăzi, Stalingradul este oficial sub asediu.

Duminica trecută au detașat aici un întreg regiment din

divizia noastră, cu sarcina de a apăra ceea ce am câștigat până acum. Ieri ne-am mutat la sud de Dmitrievka, securizând satul Sokarevka împotriva Diviziei 87 Pușcași și a Diviziei 35 Gardă. Rezistența rușilor crește, dar noi rămânem cei mai puternici.

De 72 de ore, un bombardament fără precedent face praf Stalingradul. Misiunile bombardierelor Stuka au fost cel puțin două mii. Vuietul este asurzitor. Pot să-mi imaginez cum este pentru civilii care, până duminica trecută, probabil făceau plajă pe tumulul tătar pe care îl numesc Gorganul Mamaiev, precum și pe malul Volgăi, unde încă mai erau în picioare restaurante precum celebrul Shanghai*. Primele care s-au întrerupt trebuie să fi fost liniile electrice și conductele de apă, cu tot ce presupune – iluminat, tramvaie, apă potabilă… și pentru noi, odată ce intrăm în oraș. Între forțele noastre și ale lor, ca în Evul Mediu, se întinde o linie de apărare supranumită Zidul Tătar, ca să nu mai vorbim de tripla sau cvadrupla centură de blindaje navale, de buncărele de beton armat cu oțel și de miile de posturi de mitraliere. Mirosul clădirilor în flăcări, de praf de cărămidă, cauciuc lichefiat și grâu ars vine noaptea, sub o lună în creștere; fața ei mare pare să roșească de fiecare dată când fumul o acoperă. În timpul zilei pare infern.*

Mi-aș dori doar ca oamenii mei să fie cu mine. Dacă totul merge bine, voi ajunge în curând lângă ei.

Paradoxal, zilele par eterne când ai atât de multe de făcut. Timpul zboară, da, dar seara ți se pare că ziua care a început cu 12-14 ore înainte este la fel de îndepărtată ca o viață trecută.

Cu doar patru zile în urmă, eram implicat în sarcinile obișnuite care precedă bătălia. Am aranjat hărțile, i-am încredințat preotului niște scrisori pentru familia mea și am înlocuit verigheta cu alta, pe care Dikta mi-a dat-o pentru ocazii de acest fel. Cred că i-a sugerat-o tatăl meu vitreg; nu din superstiție – bătrânul nu știe ce înseamnă –, ci dintr-un motiv practic. În război, nu se pierd doar membre sau viața. Din fericire, mai des riști să pierzi obiecte de neînlocuit. Verigheta este un simplu inel de aur, ca celălalt, dar nu poartă numele Diktei gravat în interior cu data nunții, 16 august 1939. Ne-am grăbit să cumpărăm originalele la Halle, în dimineața cununiei civile. O săptămână mai târziu, dat fiind că ai mei insistau, a

urmat ceremonia religioasă în Prusia de Est, în capela cazărmii, cu patru zile înainte de invadarea Poloniei. De altfel, am plecat în dimineața de după nuntă. Din fericire, ne bucuram de drepturi conjugale încă din data de 16, fără a socoti, sporadic, cei trei ani dinainte. A doua verighetă mi-a făcut-o cadou pe 4 mai 1941, când eram în permisie pentru nunta lui Peter și Duckie la Dresda.

Verigheta din 1939 este în siguranță acolo unde se află. Nu cred că o voi purta din nou înainte de a lăsa definitiv în urmă cucerirea Stalingradului.

Miercuri, 26 august

În cursul acelei săptămâni, detașamentul lui Bora atacă acolo unde situația tactică impunea prezența lui, adesea în colțul riscant de sud-est al frontului care avansa, încă deschis în așteptarea Diviziei 71. Dădeau peste cercetași ruși, dar din ce în ce mai rar. În fața lor, ariergarda sovietică se retrăgea luptând. După un conflict armat, rămâneau semnele unei plecări bruște, organizate în grabă, dar totuși metodic. Pe măsură ce zilele treceau, înaintarea deveni mai puțin feroce, dar Bora și ceilalți comandanți de pe teren știau că era vorba doar de o încetinire temporară.

În acea miercuri, într-un câmp vălurit și puțin împădurit, întâlniră un foc neașteptat de brutal.

Nu fu timp de pregătiri pentru a trece de la tăcerea obligatorie a recunoașterii la zgomotul mitralierelor care răscoleau pământul. Bora tocmai trimisese o ștafetă pentru a avertiza despre mișcări suspecte dincolo de un gard viu de arbuști înalți când veni atacul. Și, deși atragerea focului inamicului făcea parte din îndatoririle lor, violența reacției merse cu mult dincolo de focul de baraj împotriva unui grup de cercetași.

Era un semn a ceea ce avea să vină. Detașamentul se retrase la timp, exact înainte de a fi copleșit.

Ne așteptam să cedeze? Încercăm de luni de zile. Știau că vom veni! Nu e iunie '41, când i-am luat prin surprindere.

În câteva ore, odată întors și reorganizat, detașamentul avu ordine diferite. Noua directivă era să lupte în câmp deschis, să avanseze neutralizând sate și colhozuri, să înainteze cu protecția departamentelor de deminare.

Lui Bora nu-i părea rău. În aceeași seară, la amurg se așeză pentru a se răsfăța cu zece minute de lectură din cartea pe care i-o împrumutase Galvani. Gândurile lui Leopardi păreau să nu aibă nicio legătură cu sarcinile lui la vest de Don. Zile întregi nu făcuse altceva decât să studieze hărțile cu împrejurimile Stalingradului. Orașul se ridica la o oră de mers cu mașina; rezistența rușilor era cea care îl îndepărta. Memora terenul și posibilele obstacole, astfel încât pentru el Stalingradul nu era altceva decât un sistem de cazărmi, sedii ale partidului, gări, fabrici cu nume care evocau Revoluția, blocuri care trebuiau ocupate, cucerite sau demolate. Era aici printre mii de oameni. Adevărat, tatăl său petrecuse ceva timp în această regiune, făcând Dumnezeu știe ce legat de muzică, etnografie și femei. Dar atunci orașul de pe Volga se numea încă Țarițîn.

Jurnal, actualizare

Au mai fost și alte fluvii în viața mea, dar niciunul atât de important precum cele rusești. Numele lor sunt adesea grațios de evidente. Don provine dintr-un cuvânt care înseamnă „apă", ceea ce face din Doneț o „apă mică". Și Volga? Într-o scrisoare trimisă de tatăl meu stră-unchiului meu (întâmplător și bunicul meu, din moment ce ai mei erau veri primari), am aflat că numele vechi al fluviului era Sarísin, un cuvânt turcesc care înseamnă „blond auriu". Ca Tibrul la Roma. Ce coincidență ciudată! Tatăl meu îl numise Sarísin pe ogarul pe care-l dăruise amantei sale, Larisa Malinovskaia, abandonată apoi în favoarea fiicei adolescente a unchiului lui, mama mea. Și tocmai la Țarițîn, astăzi numit Stalingrad, mă duc să-mi întâlnesc destinul.

Trecură alte două zile, în timpul cărora nu se putu gândi decât la următoarea fâșie de pământ rusesc. Ore întregi nu era atent la ceea ce se întâmpla în jurul lui. Deconectate de bazele lor de plecare, companii și întregi batalioane depindeau de antrenament și de al șaselea simț. Hărțile se identificau cu teritoriul, pentru că marcau șanțuri, creste, păduri și orice alt loc potrivit pentru ambuscade.

Existau momente emoționate în care trebuia să gândească rapid și să reacționeze la neprevăzut. Nicio legătură cu războaiele strămoșilor lui, făcute din aliniamente geometrice și văi largi, în care generalii stăteau pe cal, uitându-se unul la altul de pe înălțimi opuse. Și apoi, mai erau momentele de tăcere suprarealistă, ca atunci când trecură prin fața unei colibe îngrădite, unde o bătrână locuia între cele două fronturi cu grădina și animalele ei de curte. Când merseră mai departe, încetul cu încetul chemarea cocoșilor se pierdea în depărtare, diminuându-se de la patru note lungi la ultimele două, sugrumate.

Așa distanța simplifică lucrurile, își spuse Bora. *Așa spațiul (sau timpul, sau ambele) tocește, nivelează, anulează. La urma urmei, uitarea este un proces de scădere.*

Îl făcea să se gândească la cât de multe din amintirile lui erau făcute din sunete. Și nu voci, neapărat. Nu auzise niciodată vocea tatălui său natural – sau, mai degrabă, fusese prea mic pentru a o identifica. Existau înregistrări ale muzicii sale, dar vocea Maestrului se pierduse pentru totdeauna.

Vineri, 28 – hramul zilei era Sfântul Augustin, filozof și doctor al Bisericii –, detașamentul lui Bora ajunse la un pârâu care se curba spre el însuși atât de mult încât pe hartă semăna cu urechea unui ac. Împădurită și mai înaltă pe malul opus, bucla ascundea o vale mică în care până de curând funcționa o cooperativă agricolă, excelentă ascunzătoare pentru apărători.

Era de neconceput să ieși din adăpost fără sprijinul artileriei; atragerea focului inamic ar fi fost sinucidere. Oamenii rămaseră pe loc până când fu restabilit contactul radio cu batalionul. Când, în sfârșit, obuzele germane trecură pe deasupra capului lor, se pregătiră să se deplaseze.

Într-o ceață de praf și fum, unitatea lui Bora ocupă rapid cooperativa și li se păru un rezultat bun până când harta le aminti că se aflau într-un punct nesemnificativ, printr-o infinitate de puncte la fel de nesemnificative.

Exploziile dărâmaseră ușile caselor și șoproanelor care formau colhozul; cercevelele, sticla, balamalele și pragurile erau împrăștiate pe terenul nisipos. Nu puteau exista obiecte de recuperat pentru un adăpost de iarnă. Soldații ruși (nu mulți, pentru că se tot retrăgeau) zăceau fără viață acolo unde căzuseră. Bora se uită în jur, turnându-și în cap ce mai rămăsese din apa caldă din ploscă. O magazie încă în picioare sub un acoperiș de tablă ar fi trebuit să-i amintească de cea în care intrase cu Galvani în căutarea soților Tincu, dar nu o făcu.

Înainte de lăsarea întunericului aveau să lupte din nou cu rușii, care își lingeau rănile la marginile cele mai îndepărtate ale câmpurilor din apropierea colhozului.

Deasupra germanilor, ca niște șoimi prietenoși care voiau să-i preceadă, bombardierele Stuka loveau continuu apărarea exterioară a Stalingradului și cartierele muncitorești. Orașul stătea ca o regină barbară pe tron, acoperită de coliere, sângerând impasibilă, dornică de sânge și de la unii, și de la ceilalți. Uneori neștiința este o binecuvântare. Să nu știi cum se descurcau celelalte corpuri de armată, românii sau italienii pe Don, era aproape reconfortant.

Jurnalul de sâmbătă, 29 august

Toată ziua a plouat. Puțină liniște din cauza vremii și a drumurilor impracticabile. Este timpul să recapitulez evenimentele.

În primul rând, o considerație abstractă: motivul unei călătorii (o avansare militară este o călătorie, așa cum, în fond, au fost și cruciadele) își pierde conturul într-o țară imensă precum Rusia. Românii sunt cei mai norocoși, dat fiind că se învecinează cu Ucraina la est. Italienii, în schimb, chiar și în linie

dreaptă, se află la nu mai puțin de 3.500 de kilometri de patria-mamă.

Pentru noi, care am crescut în oraș sau în alte locuri circumscrise, măsurarea distanțelor în mii de kilometri este neverosimilă. Le calculăm rațional pe hărți a căror scară nu este niciodată mai mică de 1:100.000; le înțelegem cu mintea. Din punct de vedere emoțional, cu toții avem, unii mai mult, alții mai puțin, un sentiment de amețeală. Și totuși, în aceste zile înaintăm câteva sute de metri odată sau chiar mai puțin.

Altminteri, luând în considerare toate evenimentele, ne-am impus victorioși în zona Kalaci, dincolo de Don, la nord și la sud de Vertiaci, și ne apropiem din ce în ce mai mult de Stalingrad. Sunt foarte mândru de băieții noștri, dar nu pot spune același lucru despre aliați.

Ce dezastru. La o săptămână de la plecarea mea din Piazza Roma, italienii au pierdut multe din pozițiile smulse sovieticilor pe Don. De altfel, pe măsură ce se retrăgea spre est din fața noastră, Armata Roșie contraataca pe fluviu în sectorul Corpului 17 de Armată german, luând, din păcate, drept țintă Divizia Sforzesca, recent sosită și nerodată în războiul de pe Frontul de Est. Două dintre regimentele sale – 53 și 54 – au căzut și numai printr-o minune, după câteva episoade de panică, au reușit să se oprească la Cebotarevski.

Pe 23 a intervenit generalul Hube, din trupele noastre blindate. **Situația a fost restabilită datorită performanței excelente a cavaleriei italiene; o satisfacție pentru unul ca mine**. *Aș fi vrut să fiu acolo! Au încetinit strălucit înaintarea acelor blestemați de pușcași ruși. A fost mai rău în 25-26 august, când prăbușirea sectorului părea iminentă. Generalul Hollidt a obținut comanda supremă, inclusiv pe cea a Corpului 35 de Armată al generalului Messe. După cum era de așteptat, Messe s-a înfuriat atât de tare încât a trebuit să dăm înapoi.* **Din fericire, erau din nou acolo Rapida și cavaleria**. *Totuși, în ciuda eforturilor lor, în seara zilei de 26, sovieticii ocupaseră poziții tactice importante în dreapta Donului. Acum știu unde și împotriva cui să pună presiune.*

Mă întreb cum se descurcă Galvani, Dossi și Serra San Bruno. Piazza Roma pare acum un episod îndepărtat. Cine are timp să

se ocupe de trei crime? Cu siguranță nu comandantul nostru. Și ancheta a devenit un lux.

Dar Lolo greșește când mă acuză că dau crezare orbește celor spuse de Tomilin sau de alții (inclusiv el) despre cazul Tincu. Faptul că știu să ascult nu mă face naiv.

De mic mi-am irosit abilitatea de a asculta pentru că îi auzeam pe ceilalți, în special pe adulți, și încercam să înțeleg ce însemnau cuvintele pentru mine. *Le traduceam pentru a se potrivi cu lumea mea. Încă mai făceam asta parțial când urmam cursurile la facultate, deși studiul filozofiei ar fi trebuit să mă determine să renunț la interpretările personale și să mă împingă mai degrabă să înțeleg conceptele care îmi erau propuse.*

Am început să ascult în armată, pentru că ordinele nu trebuie supuse exegezei. Așa am trecut printr-o fază în care cuvintele erau clare și inconfundabile.

Timp de aproape doi ani am fost poros și transparent, un recipient aproape necritic pentru tot ce intra. A urmat o etapă care continuă și astăzi: cea a ascultării atente în căutarea conținuturilor, a semnificației, a tonului, a aluziilor, a ce nu se spune, a minciunilor. Acestea din urmă, mai ales. Mă consider destul de abil în a surprinde falsitatea. Este mai dificil atunci când vorbitorul crede ceea ce spune. Atunci mă pot înșela, dar nu se întâmplă des.

În curând voi pleca într-un sat nu departe, unde se pare că sovieticii au abandonat o mulțime de echipamente de bună calitate: știu ce caut.

Duminică, 30 august

Ambiția lui de a pune mâna pe un jeep american folosit de Armata Roșie se materializă sâmbătă seara, într-o tabără abandonată în grabă la nord de Karpovka, unde inamicul nu avusese timp să distrugă echipamentul, vehiculele și carburantul. Nu i se putu desemna un șofer; voia să îl conducă el însuși. Doar dacă ar fi dat peste un pian s-ar fi entuziasmat

mai mult; și se întâmplase și asta când, în ’41, găsise un admirabil Petrof într-o gară îndepărtată din Ucraina.

În astfel de momente trebuia să recunoască faptul că, și pentru el, conflictul era o continuare îndelungată a războaielor medievale, cu trena lor de razii: porthartă rusească, țigări rusești, camionetă americană, Ray-Ban americani luați de la un englez. Erau trofee, chiar înainte de a fi unelte de lucru. Dar, până la urmă, războiul în sine era o chestiune arhaică.

Fermele deveniseră tot mai rare; trebuiau să parcurgă zone întinse de stepă aridă, care piloților trebuiau să li se fi părut suprafețe lunare, înainte de a ajunge la o căsuță cu câteva găini, un câine râios și copii… Sau chiar și fără găini, câini râioși și copii.

Donul era deja o amintire; Volga, imaginabilă, dar încă invizibilă. Nemții se deplasau luptând printr-un peisaj dezolant, între amintire și așteptare, ca în largul mării. Dar apa era rară. Bora o păstra cu parcimonie pe cea din ploscă.

Optimismul predomina. Numai în zilele cu pierderi grele (până la sfârșitul lunii, Divizia 71 avea să lase pe câmpul de luptă jumătate din oameni și 170 de ofițeri) era imposibil să nu te gândești la acel marș furios ca la un elastic care se subțiază pe măsură ce se întinde. Apoi lucrurile se îmbunătățeau, depășeai sau ocoleai un obstacol, luai un deal, cucereai un nod de cale ferată și nu te mai gândeai la un elastic, ci la un cablu indestructibil. Bora nu avea timp să-și actualizeze jurnalul, dar scria note stenografice pe care să le adune mai târziu.

Note pentru marți, 1 septembrie

Ne îndreptăm spre Zidul Tătar, vechea apărare a Stalingradului, dispunându-ne într-un unghi îngust; este vechea modalitate germanică de atac, folosită deja împotriva legionarilor romani sau a celorlalte triburi. Nivelul focului împotriva noastră este intens, iar ofițerii nu dau înapoi. Când nimerim peste teribilii Pușcași sau peste Gardă, lupta devine

brutală și nu cruță pe nimeni. Supraviețuirea depinde de evitarea unui fragment de plumb, nu mai mare ca o falangă a degetului mic, care poate tăia o arteră de la gât sau poate sfărâma inima. Tensiunea este imensă.

În astfel de momente nu știu către ce se îndreaptă restul vieții noastre. Cu toții suntem orfani, necăsătoriți, fără copii sau persoane dragi. Nu ne putem gândi la ei, și dispar. Dispare și nevoia de a evita acel fragment de plumb. Vedem doar vârful unei case, un șanț, un post. Suntem orbi și surzi la orice altceva.

Ne înrăim când nu reușim să atingem obiectivul zilei. Uneori sunt o sută de pași, sau doar un grajd care trebuie golit de ruși și umplut de noi. Răutatea ne face infantili. O citesc pe fețele celorlalți, aprinse de oboseală și cruzime. Copiii care se luptă pentru o minge din zdrențe au o expresie asemănătoare de tenacitate totală și nesăbuită. Dar pentru noi și inamic ea se transformă într-o măcelărire reciprocă.

Când obiectivul este atins, rămânem acolo, așezați sau ghemuiți, tăcuți și prostrați. Câteva secunde. Avem nevoie de ele, pentru a ne reveni după bătălie. Cu toate acestea, nu putem lenevi. Ne așteaptă imediat obișnuitele treburi „casnice", de la stabilirea legăturilor telefonice până la pregătirea cazării, de la găsirea apei potabile până la întocmirea unui raport pe care cineva îl va preda în mână comandantului de regiment. Devenim gospodine experte.

Temperatura începea să scadă. Ploua cu întreruperi, iar vântul răcoros făcea marșul mai suportabil. Diviziile de infanterie germană câștigau constant teren, stabilindu-se pe noi poziții la nord-vest pentru a începe apoi să se rotească spre sud-est și spre Stalingradul însuși.

Diminețile învăluite în brumă dădeau soarelui o nuanță roz-pal. Avioanele de la „Moro", „Tazi" și alte piste improvizate șuierau înainte și înapoi; tancurile tocau drumurile de pământ, creând brazde pe care se sărea ca pe un *montagnes russes*. Peste tot se aflau comandanți și generali; treceau rapid în mașini de serviciu marcate cu steguleț sau în vehicule blindate. Fumau trabucuri, răspundeau la saluturi sau mergeau înainte, făceau conversații pline de viață cu cei de

lângă ei sau priveau muți și încruntați în fața lor.

La trei zile după ce puse mâna pe jeepul american, la sfârșitul unei scurte averse de ploaie, Bora trebui să-l ia cu mașina pe comandantul Diviziei 71, *Generalmajor* Alexander von Hartmann.

Pentru a-l cita pe Nemoianu, și Hartmann era un „soldat cu atribute" și, recunoscându-l pe Bora drept unul dintre ofițerii lui, insistă să stea în față cu el.

Bora nu avusese niciodată ocazia să vorbească familiar cu comandantul. Fiu vitreg al unui general, era sensibil la nuanțele gradului; în ierarhia cerească a armatei, considera un general de divizie pe același plan cu un sfânt. Și, dacă în termeni catolici, un maior era un „slujitor al lui Dumnezeu", un locotenent-colonel și un colonel corespundeau unui „venerabil" și unui „fericit". Simple trepte către canonizare. Deasupra comandanților de divizie, gradele cele mai înalte, cele de general, făceau parte din corurile angelice supreme. Tatăl său vitreg, *Generaloberst* Sickingen, în rezervă, zbura printre heruvimi imediat sub un feldmareșal serafim.

În uniforma simplă de luptă, totuși, von Hartmann își ascundea bine sfințenia. Îi puse lui Bora întrebările tipice de superior, despre experiențele lui cu Divizia 295 în timpul traversării Donului, și îl asigură în privința apropiatei lui întoarceri la Divizia 71.

— Spune-mi, i se adresă la un moment dat folosind vechiul „tu" al ofițerilor prusaci, ce planuri ai în caz că va trebui să inversăm direcția?

Întrebarea neașteptată anulă brusc diferența de grad. Uitând că unui superior trebuie să i se dea oricum un răspuns, Bora se grăbi să spună că, în acel moment, o astfel de perspectivă era lucrul cel mai îndepărtat în mintea lui.

— Te cred.

Cu o jumătate de zâmbet, Hartmann nu se supără.

— Suntem învățați că trebuie să înaintăm ca o haită de lupi, și e corect.

Preț de aproape un kilometru, jeepul trecu de camioane lente, vehicule avariate și blindate rusești răsturnate în șanț. Praful plutea peste drumul de țară, creând o imagine

fantomatică prin aer de-a lungul întregului traseu. Uneori întuneca soarele, care strălucea fără a mai arde. De sus, coloana în mișcare trebuia să pară ca un șir de turme însetate căutând Volga. Soldații țâșneau în picioare imediat ce-l recunoșteau pe general în jeepul pradă de război.

— Dar îți spun – Hartmann reluă firul discursului – că în război, pe măsură ce lucrurile progresează, trebuie adoptat comportamentul animalului care se potrivește cel mai bine momentului. În lupta corp la corp – și vom avea din astea când vom intra în oraș – poate fi util să purtăm ideal „cămașa de urs", care le garanta strămoșilor noștri furia fiarei.

Zâmbi, văzându-l pe Bora aprobând din cap.

— Dar, în funcție de situație, nu trebuie uitați nici șarpele și vulpea, și nici măcar maimuța, cu capacitatea ei grotescă de a ne imita pe noi, oamenii.

Bora avea o idee despre unde voia să ajungă generalul. În timp ce conducea, trase cu ochiul la profilul noduros, mai bătrân decât cei cincizeci și doi de ani pe care îi avea, și se întrebă dacă ar fi avut îndrăzneala să pronunțe, în timpul unei înaintări, cuvântul de nerostit: repliere. Sau mai rău.

— În caz de retragere, reluă Hartmann ignorând reacția imediat reprimată a ofițerului său, și, mai ales, *nu* de retragere strategică, animalul de luat drept exemplu este umila și prevăzătoarea veveriță.

Își aranjă gulerul jachetei, de parcă praful și căldura puteau fi învinse prin gesturi.

— Când se lasă iarna, fiecare bob, fiecare sămânță contează.

Cuvântul de nerostit. *Îndrăznise* să-l pronunțe.

— Cu tot respectul, domnule general, niciunul dintre noi nu are nici cea mai mică intenție de a da înapoi.

— Ah!

De data asta Hartmann vorbi fără să-l privească.

— Cum folosim cuvintele, tinere! A se replia, a se regrupa, a da înapoi, a se retrage… Toate sunt nuanțe, deși înseamnă exact același lucru. Chiar dacă bunicul tău feldmareșal a avut ca motto *Minime recessi*, te sfătuiesc să te obișnuiești să te gândești la cuvintele de mai înainte. Și să înveți și termenul oribil de *dezastru*, care sperăm cu toții să nu se aplice în cazul

nostru.

Bunicul Friedrich Wilhelm, general de cavalerie în războiul victorios împotriva francezilor cu șaptezeci de ani mai devreme, împrumutase mottoul personal „Nu am dat înapoi niciodată” de la tatăl lui, erou al războiului împotriva lui Napoleon. Bora simți în comentariul lui Hartmann nu un reproș adresat unui subordonat, ci un avertisment pentru întreaga lui generație de tineri infatuați și agresivi. Nu scrisese el oare în jurnalul lui cu nici măcar o lună înainte: *Eu sunt invincibil*?

Rămase în tăcere, pentru că nu-l putea contrazice pe general, dar nici nu voia să accepte ipoteza unei replieri din fața inamicului. Reținu doar imaginea puțin militărească a veveriței, descurcăreață înnăscută, rapidă și fără scrupule.

Ici și colo pe marginea drumului creștea ovăz sălbatic. Forma un gard viu delicat, înalt de un metru, acum palid și uscat, lipsit de semințe, care se unduia la trecerea coloanei. Hartmann îl privea, dacă nu cumva voia să evite privirea tânărului.

— În retragerea strategică, rușii sunt specialiști. Nu își fac probleme să dea înapoi sute de kilometri.

Nu mai spuse altceva. Între timp, Bora conducea gânditor. Generalul își pierduse un fiu în război; trebuia ținut cont de acel doliu când vorbea așa.

În lunile de vară, întregi armate sovietice trecuseră rapid dincolo de Don, fără să le pese că lăsau în urmă aproape 100.000 dintre oamenii lor, ajunși apoi prizonieri la Millerovo și în alte părți. Pe acest drum străbătut de trupe entuziaste, coloane de camioane, escadroane de vehicule blindate și unități de artilerie, Bora nu se putu abține să nu-și spună: *E de înțeles. Suferă pentru moartea fiului său.*

Atunci de ce îi veni în minte xilografia lui Hokusai pe care bunica Ashworth-Douglas o adusese din Japonia? *Marele Val de la Kanagawa* nu avea nicio legătură cu aceste zile entuziasmante. În scena retușată de mână, Marele Val părea să fi dat înapoi. Și totuși, pe fragila barcă a pescarilor aruncată la picioarele lui, deja se ridica o creastă monumentală de apă înspumată.

Desigur, nu era prima dată când auzea vorbindu-se despre retrageri; în școlile militare erau date ca temă de realizat. Dar erau doar descrieri tehnice, grafice, hărți. Astăzi, observația lui Hartmann avea greutatea unei profeții.

Nu era nici naiv și nici nu-și făcea iluzii. Sau, poate, nu era naiv, dar își făcea iluzii. Își astupă urechile și mintea la cuvintele superiorului său.

După o pauză umplută de mirosul greu de combustibil și de geamătul motoarelor sub sarcină, generalul i se adresă din nou:

— Mi s-a spus că ai reputația de șofer nesăbuit. Cum se face că acum mergem practic la pas?

Bora vorbi ca un băiat prins cu mâța în sac.

— Nu mi se părea a fi cazul, având la bord un general…

— Dar, dacă mergi singur?

Răspunse fără să se gândească:

— Eu sunt sacrificabil, *Herr General*.

— Și eu nu?

Ce întrebări.

— Nu toți suntem sacrificabili în aceeași măsură, *Herr General*.

— Poate.

Hartmann avea aerul cuiva care zâmbește fără să vrea sau care se forțează să nu zâmbească cu adevărat. Cine știe dacă cele două lucruri erau echivalente pentru el.

— Dar încearcă să găsești o modalitate mai bună de a te expune la sacrificiu.

Nu era o critică, Bora înțelegea bine. Superiorii îl respectau, de aceea generalul îi reamintea pur și simplu să nu riște inutil. Mai degrabă, era o mare diferență între a te simți invincibil și a te considera sacrificabil. Ce se schimbase?

Prelegerea nu avu darul să modifice obiceiurile de condus ale lui Martin Bora. Dar îl făcu conștient de o anumită prostie din partea lui, acel reziduu de adolescență pe care îl detesta în el, și care îi permitea totuși să fie comandantul care era. *N-ar trebui să ni se dea războiul pe mână,* se descoperi gândind. *În mâinile tinerilor, războiul devine prea periculos.*

Hartmann mergea la un post de lângă satul Malaia Rossoșka. Poate se grăbea să ajungă sau poate nu, dar îl provocă pe Bora să-i arate ce putea face această „nouă jucărie americană", iar Bora fu mai mult decât bucuros să se supună. Apăsă pe accelerație și lăsară în urmă toată coloana, creând o furtună de pulbere fină ca talcul acolo unde drumul era uscat, și de pământ lipicios în locurile încă ude de ploaie.

Ajunși la destinație – un loc în care orizontul nu putea fi mai larg, mai plat sau mai lipsit de repere –, jeepul frână lângă râu, sub un tufiș rar de sălcii. Sosiseră prea devreme și încă nu se vedeau ofițerii care ar fi trebuit să-l întâmpine pe general.

Sub copaci, umbra era transparentă. Calitatea luminii însă nu părea ecranată, ci complet diferită. Dezlănțuirea tardivă a soarelui, de jur împrejur, era una; această penumbră delicată, inutilă pentru odihnă, dar încântătoare pentru privire, era alta.

Hartmann, amuzat de cursă, decise să-i ridice moralul lui Bora după predica despre replieri.

— Ne vom onora reciproc, spuse (și așa urma să fie). Vei vedea, în săptămânile următoare, Divizia 71 a noastră va fi mândria Germaniei.

— Avem deplina intenție de a ne face mai mult decât onoare, *Herr General*.

— Nu mă aștept la altceva de la voi.

Confirmarea evidenței nu avea impactul unui reproș. Bora se simți flatat, dar inconfortabil, ca și când generalul, după ce îi spusese adevărul cu puțin timp înainte, ar fi vrut să scape ca un comandant care laudă mâncarea și cizmele lustruite înainte de a părăsi tabăra.

Se înșela în privința lui Alexander von Hartmann. Când mașina pe care o așteptau se apropia deja cu dâra ei de praf, i se adresă din nou lui Bora.

— Ai văzut vreodată o viespe înecându-se într-un pahar plin cu apă?

Bora rămase uluit.

— Nu mi s-a întâmplat niciodată, *Herr General*.

— Atinge suprafața în căutare de lichid pentru a-și construi cuibul și nu știe că se îndreaptă către un dezastru.

Hartmann îl privea fix în ochi ca și când i-ar fi privit și pe oamenii lui Bora și, împreună cu ei, pe toți soldații unei divizii deja sever încercate.

— Aripile i se îngreunează, nu se mai poate ridica și se termină.

Miercuri, 2 septembrie – Joi, 3 septembrie

Comparația cu viespea nu se aplica Armatelor a 62-a și a 64-a Sovietice, care scăpară de încercuirea germană pentru a se retrage în interiorul Stalingradului. La următoarea conferință informativă, Bora primi ordinul la care spera, de a se întoarce la ai lui, și fu bucuros să afle că îi vor avea înapoi pe Tessin și pe ceilalți cai.

Între timp, Divizia 71 tocmai făcuse joncțiunea cu românii din Divizia 20 Infanterie la gara Voroponovo[10], la mai puțin de cincisprezece kilometri de oraș. Ceva mai la nord se aflau Divizia 24 Panzer, generalul de brigadă Emil Schenck și, poate, și hoinarul locotenent Lázár.

Bora nu avea timp să se gândească la ei. Surprins, la întoarcere, că nu îl văzuse imediat pe vicecomandantul Grossmann, ceru informații locotenentului Schertl. I se raportă – accentul din Saxonia de Jos al lui Schertl avea iz olandez – că o rachetă rusească de dincolo de Don lovise în plin ambarcațiunea căpitanului în mijlocul râului.

— Nu a mai rămas nimic din el, *Herr Major*.

Nagel adăugă câteva detalii. Își notase pe o bucată de hârtie punctul aproximativ de pe malul estic al râului, la sud de confluența cu Bolșenabatovski, unde înfipseseră în grabă o cruce.

Așadar, acela fusese ultimul prag al lui Grossmann, non-locul morții lui. Nici măcar nu lăsase un mormânt adevărat pe care familia să poată plânge atunci când acest pământ va fi devenit german.

Când Schertl îndurerat îi înmână efectele personale ale

căpitanului, Bora își spuse că existența unui soldat lasă după ea atât de puține urme. Preluând înapoi comanda, prima lui sarcină, neplăcută, fu de a scrie o notă personală văduvei lui Grossmann, în care putu să-și exprime părerea de rău cu mai mult suflet decât și-ar fi putut permite într-o scrisoare oficială de condoleanțe.

În ciuda tristeții momentului și fără să vrea să se gândească la așa ceva, avu impresia deconcertantă că putea citi pe fețele oamenilor lui o senzație mută, păcătoasă, de ușurare. Se întorsese comandantul preferat de soartă. De acum înainte totul avea să meargă bine.

Să fie oare așa? Lui i se părea că transferul temporar coincidea cu o suspendare a acelui noroc. Mai rău, că traversarea *Donului liniștit* (aproape toți aveau cu ei o copie a romanului lui Șolohov) reprezentase un semn de discontinuitate în istoria detașării și a înseși vieții lui.

Luptele deveniră violente când Divizia 71 începu să urmărească inamicul care fugea de-a lungul căii ferate Kalaci-Stalingrad. În decurs de două zile, anihilară Divizia 112 și decimară Diviziile 87 și 196 Pușcași, ocupară gara Gumrak și stabiliră comandamentul diviziei la Krasnîi Pahar.

De acum se vedea periferia Stalingradului; în momentul în care oamenii lui Bora făcură, în sfârșit, o pauză în apropierea terasamentului feroviar pe care ar fi trebuit să-l cucerească în ziua următoare, simplul fapt de *a nu se mișca* îi ului. De atâtea ore, senzațiile și procesele interioare se rezumau la un nivel de bază: mâncat, băut, spălat… nu mai era nimic altceva în mintea lor.

Bora, în schimb, avu timp să sufere pentru o nouă pierdere. I-l omorâseră pe Tessin în ajunul acestei ultime porțiuni de înaintare, în timp ce urca în șa – un avertisment acut despre cât de iluzorie era invincibilitatea pentru ei toți. Singura slabă consolare, proiectilul inamic secerase frumosul cal într-o secundă.

Bora își petrecu cele două zile care urmară în căutarea încăpățânată a clădirii din care lunetistul rus, vinovat de moartea lui Tessin, continua să țină în bătaia puștii avangarda

germană; după aceea, îi mai trebui o zi pentru a prelua și securiza arealul înconjurător. În noaptea următoare, împreună cu Nagel, așteptă momentul potrivit pentru a amplasa încărcăturile explozive, iar apoi aruncă în aer, fără remușcări, refugiul trăgătorului solitar.

Asigurarea deplasării oamenilor lui era o practică militară corectă și un avantaj tactic. Dar, în realitate, Bora îl jertfise simbolic pe rus pe mormântul lui Tessin, inversând obiceiul germanic de sacrificare a calului peste războinicul mort. Dintre ai lui, își dădu seama doar Nagel, care citea mereu gândurile comandantului: răzbunarea era un obicei printre luptătorii de pe Frontul de Est, iar unui membru al cavaleriei animalul îi era la fel de drag ca un tovarăș de arme. Când veni momentul de a da un nume de cod sectorului cucerit, sergentul avu motiv să propună Tessin-Platz.

De zile întregi, aviația lovea fără încetare pozițiile inamice, într-un du-te-vino frenetic de bombardiere. De pe Volga se ridica un vuiet neîncetat, punctat de zgomotele exasperante ale antiaerienei rusești. Nopțile, care nu mai erau foarte scurte, ardeau. Strălucirea incendiilor îi amintea lui Bora de răsăritul aprins care îl uimise în Piazza Roma, dar și de îndepărtata, inabordabila Sinagogă a țiganilor.

După ce avansaseră săptămâni la rând cu ciocniri sângeroase și câteva salvări miraculoase, Bora și oamenii lui erau bucuroși, dar și neliniștiți la gândul că vor trece la lupte de stradă. Instinctul lor era să înainteze mereu. Nemărginita periferie a Stalingradului, plină de barăci muncitorești și fabrici gigantice – multe pe jumătate distruse, altele încă în picioare –, reprezenta, pentru trupele mobile, un obstacol de care voiau doar să se debaraseze pentru a merge mai departe.

Soarele alterna cu ploaia, dar la prânz domnea zăpușeala. Imediat ce veni ordinul de a înainta de-a lungul povârnișurilor și ravenelor care se ramificau către fluviul încă îndepărtat, germanii profitară de ocazie pentru a-și reface proviziile de apă. Nu exista apă în satele devastate, în școlile rurale în ruină sau în fântâni. La Stalingrad, conductele erau cu siguranță uscate ca niște vene moarte.

Vineri, în timp ce corespondenții de război români în cămășile lor mimetizate erau în vizită ghidată, iar generalul Paulus se întâlnea cu Divizia 295 însoțit de plenipotențiarul Fritsche de la Ministerul Propagandei, Martin Bora mânca, după multe zile, prima sa masă caldă. Prețioasa lui pradă de război, însă, ajunse la comandantul regimentului pentru că jeepurile erau foarte râvnite, iar gradul se bucură de privilegiile sale, chiar și sub amenințarea unui contraatac inamic.

10. Azi, Gorkovski (n.tr.).

VI

„Rămâi dincolo de zid și nu
ți se va întâmpla nimic rău;
pericolul este să nu rămâi
închis înăuntru.”

H.D. THOREAU, *Vară*

Vineri, 4 septembrie, lângă gara Gumrak, la aproximativ un kilometru de Stalingrad

La mijlocul după-amiezii sosi corespondența.

Nimic de acasă și nimic din Germania. Doar corespondență oficială, circulare și memorandumuri. În teanc era și un plic gros, mototolit și cu un colț rupt, care îi atrase imediat atenția lui Bora. Eliminase cu totul din minte misiunea care îi fusese încredințată în acea dimineață senină de la jumătatea lui august – șuvoiul mirositor al urinei cailor, păsările care se ridicau maiestuoase de pe malurile râului Liska… –, încât vederea marcajului *P.M. 40* al Diviziei Rapide îl izbi de parcă ar fi apărut dintr-un trecut mort și la fel de îndepărtat ca Grecia Antică.

Recunoscu scrisul maiorului Galvani pentru că trăsese cu ochiul la notițele lui. Ce surpriză. Era adevărat că își promiseseră să rămână în contact, dar, având în vedere vremurile, nu crezuseră nici ei că se va întâmpla. Timp de o clipă, Bora fu tentat de ideea de a direcționa scrisoarea către Stumbeck, dar apoi își spuse că era posibil să nu se refere la cazul Tincu. La urma urmei, trebuia *să rămână în așteptare*.

Deschise plicul, observând că textul era scris jumătate în

germană și jumătate în italiană, probabil în două momente diferite, în condiții improvizate și pe suprafețe denivelate. Recunoscu la Galvani obiceiul pe care îl avea și el, de a trece de la o limbă la alta fără să-și dea seama, așa cum li se întâmplă adeseori celor care sunt perfect bilingvi.

Datată 25 august, scrisoarea se deschidea cu o adresare emfatică și formală, *Domnule maior, sehr geehrter Herr Major!* Iar după o scurtă formulă de salut, intra direct în subiect.

Povestea că în orele care urmaseră plecării lui Bora – și nu putea fi altfel, pentru că Divizia Rapidă trebuise să se deplaseze în mare grabă pentru a merge în ajutorul diviziilor aflate sub atac intens pe Don –, o patrulă de carabinieri staționată la Millerovo primise o informație importantă.

> …Se referă, domnule maior Bora, la ce am discutat despre activitățile de pe piața neagră și de bunuri furate. Carabinierii regali, obișnuiți cum sunt să ia pulsul teritoriilor de sub jurisdicția lor, și-au găsit câțiva informatori printre țăranii din Millerovo și din împrejurimi. De obicei, din câte îmi spun, semnalările sunt de mică importanță. Totuși, de această dată, în seara zilei de 19 august, perseverența lor a fost răsplătită. Au reușit să prindă doi vagabonzi care se învârteau de câteva zile prin zona aeroportului din nordul orașului. Încercau fără succes să plaseze două ceasuri și două verighete de aur în schimbul a ceva de mâncare și a unor haine noi. Disproporția dintre ofertă și cerere i-a pus în alertă pe informatori. Nu am toate detaliile operațiunii, dar rezultatul final a fost o arestare. Cei doi au fost preluați de voi, de *Feldgendarmerie*. Potrivit carabinierilor, este vorba despre foști prizonieri ruși care se ascundeau în stepă după ce evadaseră din lagărul de concentrare de la Millerovo. La interogatoriu au explicat cum intraseră în posesia prăzii. Presați de anchetatori (*Bora știa cum să citească acele cuvinte, date fiind metodele folosite de* Feldgendarmerie), au recunoscut că au sustras obiectele de valoare de la o țărancă, cam pe la data de 14 august. Totul sugerează că sunt vinovați de moartea ei. Cu toate acestea, neagă că au jefuit și ucis cuplul despre care știți

dumneavoastră.

Acestea sunt informațiile pe care le-am obținut. Poate că ajunseseră deja la dumneavoastră, dar m-am gândit să vi le transmit oricum.

Bora puse prima pagină înapoi în plic. Episodul era interesant, dar nu adăuga prea multe la afacerea Tincu. Sugera că Tomilin spusese adevărul, cel puțin cu privire la țărancă.

Dacă vinovații erau în mâinile poliției militare germane, mărturisirea era credibilă. Având însă în vedere scenele lui Nemoianu, era de așteptat ca românii să-i ceară pe cei doi arestați. Aveau să pretindă restituirea bunurilor și, probabil, aplicarea pedepsei cu moartea, pentru a-i face să plătească și pentru asasinarea cuplului Tincu.

O execuție imediată nu era de dorit și trebuia împiedicată. O astfel de reacție la cald ar fi subminat ancheta riguroasă pe care o solicita generalul Paulus. Bora se întrebă cum ar putea face ca mesajul lui Galvani să ajungă la Lolo Stumbeck, a cărui adresă actuală nu o cunoștea.

A doua parte a scrisorii, în germană, purta două date diferite și un post-scriptum. Galvani adăuga că guvernul român depusese un protest oficial împotriva Armatei a 8-a, ale cărui consecințe erau încă necunoscute.

...Ne acuză că am permis transportarea cadavrelor la Millerovo și „confiscarea" bunurilor lor, precum și că, în general, ne-am lăsat cuprinși de o „relaxare de neiertat", cauză indirectă a dublei crime! Bineînțeles, comandamentul italian respinge toate acuzațiile. Vărul colegului meu Serra San Bruno mă informează că o plângere patetică a Conducătorului Antonescu a ajuns și la Comandamentul Armatei a 6-a germane. Dacă așa este, sper că ați supraviețuit furtunii.

Bora nu știa nimic despre o *plângere patetică*, iar în acel moment lamentațiile românilor erau la coada listei lui de preocupări. Continuă să citească.

Având în vedere evenimentele petrecute între timp – *continua* Galvani, referindu-se cu siguranță la bătăliile defensive sângeroase de la sfârșitul lunii august –, mă veți ierta dacă aceste note vi se vor părea fragmentare. Cu siguranță vă amintiți, domnule maior Bora, după-amiaza în care am intrat în magazia cu acoperiș de tablă. Ei bine, acel loc trist, o adevărată scenă a crimei, este poziționat de-a lungul liniei de înaintare folosite de trupele noastre când am fost rechemați pe Don, la 20 august. Aflându-ne acolo în timpul unei opriri, am hotărât să explorez, împreună cu un gradat bersalier, balca de la capătul câmpului de floarea-soarelui, unde zăceau morți cei doi soți. Noroiul care împiedicase cercetările dumneavoastră se uscase între timp, făcându-ne inspecția mai ușoară.

Gradatul a găsit în fundul bălcii trei cartușe goale de 9 milimetri, pe care le includ în plic. Mă întreb dacă vă vor fi de folos, dată fiind ampla răspândire a acestui calibru printre toți participanții la conflict. Vi le trimit să faceți ce credeți cu ele.

Bora reciti paragraful. În plic se afla doar scrisoarea. Dar starea proastă a plicului se putea datora tocmai prezenței unor obiecte metalice în interior, care să fi rupt ambalajul, ieșind prin gaură. În acest moment puteau fi oriunde, printre milioanele de cartușe goale de pe ambele maluri ale Donului.

Fu dezamăgit, dar știrile proaste nu se terminaseră.

P.S. O știre proaspătă, domnule maior. Se pare că, după interogatoriu, jandarmii germani i-au restituit pe fugarii ruși Carabinierilor Regali. Autoritățile române au amenințat cu un incident diplomatic în cazul în care infractorii nu le sunt încredințați. Generalul Gariboldi a decis să-i predea pentru condamnarea la moarte, care a fost deja executată.

Trecând la subiecte mai plăcute, în ciuda vremurilor agitate, încă mai găsesc câteva momente pentru a lucra la manuscrisul meu…

Chinurile unui romancier în devenire erau foarte departe

de interesul lui Bora. Nu îi era milă pentru vinovații de viol și crimă. *I-aș fi ucis eu însumi pe porcii ăia*, se gândi el, dar decizia lui Gariboldi era cel puțin neadecvată. Nu făcu bucățele scrisoarea doar pentru că trebuia să i-o transmită și lui Stumbeck. La urma urmelor, Stumbeck, care avea șanse mai mari să obțină de la *Feldgendarmerie* o transcriere a interogatoriului, ar fi putut avea dreptate. Două brute care comit o violență sexuală, iar apoi încearcă să schimbe aurul cu o pâine, nu puteau avea nimic de-a face cu o execuție curată precum cea a soților Tincu. Ultimul era un *modus operandi* care li se potrivea mai degrabă unor personaje precum locotenentul Lázár.

Dar cine știe unde era Lolo, ca să nu mai vorbim de Lázár.

Dacă aș fi încă activ în acest caz, aș merge în căutarea ungurului chiar cu riscul de a mă ciocni de Schenck. Pierderea cartușelor e un păcat, dar Galvani în mod corect sugerează prudență: s-ar putea să nu aibă legătură cu soții Tincu. Doamne, nu putea fi mai precis? Pe frontul acesta sunt pistoale de toate felurile! Mauser, Frommer și Browning, de exemplu, sunt folosite de noi, de ruși și de maghiari. Arsenalul rusesc include pistoale automate și revolvere. Ungurii, și uneori și germanii, folosesc încă arme bazate pe Frommer-ul din Marele Război, inspirat la rândul său de Browning-ul care îmi plăcea atât de mult în Spania. Cazacii înșfacă ce pot. Ca toți nomazii, au preferințele lor, dar se descurcă cu ce găsesc.

Bora intenționa să-i trimită lui Stumbeck scrisoarea de la Galvani la Comandamentul Armatei a 6-a. Dar dacă Lolo se întorsese la biroul său din București?

Putea să nu se agite. Fără ca Bora să știe, Stumbeck era în vizită în zona de război împreună cu generalul Paulus și plenipotențiarul Fritsche, iar în acel moment întreba de Bora la cartierul general avansat al Diviziei 295.

În aceeași zi, Gumrak

— Vă caut de ore bune. Am fost informat că ați trecut Donul cu Divizia 295, dar când am ajuns cu comandantul cel mare la comandamentul lor de la Borodkin, mi s-a spus că v-ați reîntors la oamenii dumneavoastră. M-ați făcut să mă învârt ca un titirez.

— Îmi cer scuze că v-am provocat un asemenea deranj, domnule colonel.

Stumbeck se încruntă.

— Sunteți ironic? Pentru că, dacă sunteți ironic, trebuie să știți că românii vă poartă sâmbetele. Deci, pentru binele dumneavoastră, vă iau oficial cazul o dată pentru totdeauna. Nu spuneți nimic. E așa și gata. În plus, simpaticul dumneavoastră comandant din vremea Cracoviei v-a luat urma. A auzit despre interesul dumneavoastră pentru trecutul militar al lui Lázár, bănuiește că vreți să-l interogați și nu-i convine. Deloc.

De parcă Bora nu știa că Schenck ar face orice pentru a-l proteja pe Lázár. Asemenea imixtiuni în anchetarea unei crime din partea acelui fanatic de Nemoianu, sau a oricui altcuiva, în timpul unei operațiuni militare de această amploare, erau pur și simplu grotești. Studie supărat stofa cămășii purtate de Lolo. Nu era un model de camuflaj german, cel puțin nu din armată, iar croiul era manual.

— Nu știam că sunt atât de căutat, răspunse. De ce ar vrea generalul de brigadă Schenck să mă vadă? Nu am avut nici timpul, nici ocazia unei confruntări cu protejatul lui. Recunosc însă că, dacă aș putea, aș face orice pentru o mică discuție cu Lázár. Din păcate, nu se poate. Și, oricum, n-aș avea cum să îl leg de soții Tincu doar pentru că a luptat în România acum doi ani.

— Aha! Om neîncrezător, aici greșiți. Să nu credeți că tanchistul nostru rătăcitor a uitat de ura pentru români, sau invers. Cum cazul nu mai este al dumneavoastră, pot să vă spun că, la sfârșitul lui 1940, câțiva intelectuali, universitari și oameni de știință români au semnat la București un manifest împotriva „abuzului și masacrelor” comise de trupele maghiare în Transilvania.

Discuția avea loc într-o cameră mică fără ferestre, privată,

dar înăbușitoare. Făcându-și vânt cu un carnețel cu legătură scumpă, Stumbeck nu-și ascundea proasta dispoziție.

— Cu acea ocazie, universitarii au încercat să asalteze legația maghiară din oraș, iar când au fost respinși, numele ofițerilor ungari responsabili de evenimentele de la Ip și Treznea au fost făcute publice în presa națională.

— Nu am citit nimic de acest fel în dosarul pe care mi l-ați dat, răspunse Bora puțin iritat.

— Nu părea relevant, și nici nu v-ar fi ajutat să-i găsiți pe cei doi români. Amintiți-vă că, atunci când echipa mea a alcătuit acel material, soții Tincu încă se plimbau bine-mersi la nord de Millerovo.

Putea fi un detaliu semnificativ, dar nu explica de ce Lázár se afla nu departe de locul în care aterizase forțat avionul soților Tincu. Bora se arătă prudent.

— Nominalizat sau nu în presa românească, și chiar dacă superiorii locotenentului i-au făcut morală, asta nu îl leagă neapărat de cele două crime.

— Dacă lista ofițerilor maghiari, ca și revoltele studențești, nu i-ar fi avut ca inițiatori pe soții Tincu.

Iată de ce călătoreau sub un nume fals. Bora aproape că își pierdu răbdarea.

— Pentru numele lui Dumnezeu, domnule colonel! Dacă aș fi avut aceste informații de la bun început, nu mi-aș fi pierdut timpul căutând țărănci și cazaci, ca să nu mai spun de Galvani și Nemoianu. Aș fi putut construi un caz împotriva celui mai probabil suspect!

— Ușor de spus, privind în urmă. Nici dumneavoastră, nici eu nu i-am dat atenție locotenentului Lázár până când dumneavoastră n-ați descoperit transferul lui subit după cele două morți.

— Și ați făcut tot acest efort să mă găsiți doar ca să îmi spuneți în față că îmi luați cazul?

— Sunt aici să vă avertizez, pentru că Schenck nu va crede nicio secundă că vi l-am luat cu adevărat. Oficial, am sarcina de a escorta o delegație de militari români, pentru a le arăta succesele noastre pe teren. Știți, rude viclene. E mai bine să fii cu ochii pe ei.

Așa se explica decizia interesantă a lui Stumbeck de a purta uniforma română de camuflaj, căci despre asta era vorba. Bora scotoci în buzunar, găsi scrisoarea lui Galvani și i-o înmână.

— Am primit-o astăzi. Conținutul ei l-ar putea interesa pe cel în drept.

Făcu o pauză înainte de a întreba:

— Vă veți ocupa dumneavoastră sau există un al treilea pe listă *in fieri*?

Stumbeck îi ceru să-i traducă fragmentul în italiană. Apoi îl citi pe cel în germană, cu voce joasă. Fără să ridice privirea de pe hârtia mototolită, spuse:

— Există întotdeauna un *al treilea pe listă,* domnule maior Bora.

Odată terminată lectura, nu lăsă să se vadă dacă arestarea fugarilor ruși era o noutate pentru el. Totuși, existența stenogramelor de la jandarmeria germană era ceva ce putea trezi curiozitatea unui ofițer din Abwehr. Cine știe, poate Lolo se gândea să facă rost de o copie.

— Ei bine, fu comentariul lui final, unde sunt cartușele?

— Nu știu. Probabil au căzut prin colțul rupt.

— Încă un ghinion. Se întâmplă o dată în viață ca macaronarii să trimită ceva util, iar geniile de la poșta militară le pierd pe drum!

Bora îl privi pe Stumbeck împăturind și băgând plicul în buzunar. Din motive știute doar de el, colonelul tăcea în privința viitorului anchetei. Nu-i rămânea altceva de făcut decât să-și ascundă enervarea cât putea de bine. Bănuia că Abwehrul nu prea era preocupat să-l protejeze de mânia lui Antonescu, ci mai curând cedase în fața presiunii aliaților români de a-l exclude din investigație.

Dacă așa stăteau lucrurile, era puțin probabil să apară un al treilea pe listă, indiferent de ce spunea Stumbeck.

Bora își luă la revedere fără să întrebe cum reacționase șeful Armatei a 6-a la oprirea anchetei. Dar chiar și lui Paulus cucerirea Stalingradului trebuia să i se pară ca un munte în comparație cu delușorul a doi români morți.

O notă după întâlnirea cu Stumbeck. Când încă îmi

perfecționam cunoștințele de rusă, am avut ocazia să citesc mai multe lucrări ale autorului sovietic Maxim Gorki. Printre acestea, și jurnalul politico-literar dedicat experienței sale reale sau fictive pe calea ferată de la Kalaci la Țarițîn, adică Stalingrad... Aceeași cale ferată pe care am urmat-o pentru a ajunge până aici.

Gorki povestește despre atacurile repetate și îndrăznețe ale cazacilor împotriva convoaielor, în urma cărora obțineau tot felul de mărfuri. Mă concentrez prea mult asupra unui politruc misterios sau a unui locotenent maghiar brutal? Nu ar putea fi vorba de banda lui Serghei Tomilin, care să fi adăugat la jafuri și moartea a doi călători bogați? Din câte știu eu, cei doi fugari ruși puteau să fi făcut parte dintr-o unitate de cazaci. Aș da orice să citesc stenograma interogatoriului lor, pe care Lolo Stumbeck, ferice de el, va reuși să o obțină.

Acea primă săptămână din septembrie ne rezervă zile mai grele. Vremea se schimba; diminețile însorite erau urmate de nopți reci, dar nu mai era zăpușeală în timpul zilei. Batalionul continua să avanseze în detașamente de optzeci de oameni, pe care divizia le folosea unde era nevoie. În fiecare zi, câte cineva din Divizia 71 cădea în ciocniri neașteptate sau în ambuscade. Răniții grav, bolnavii și dispăruții nu se deosebeau de morți în privința capacității de luptă; o pierdere continuă, încă dinainte de a ajunge la ceea ce îi aștepta cu adevărat la porțile Stalingradului. *Porțile* Stalingradului! Ce cuvânt învechit pentru această realitate. Dar și crezul, mottoul sau parola comandanților germani semăna cu vechiul *Divide et impera*.

Orașul fusese împărțit între divizii pe sectoare, toate cu fabrici, silozuri, spitale, sedii de partid și cu o rețea de străzi rezidențiale atât de ordonată, încât putea stârni invidia unei metropole americane. Sectoarele de la XVI la XXI indicau centrul orașului și acolo se îndreptau oamenii lui Bora.

Înainte de bombardamente, fuseseră cartiere noi, dar neimportante arhitectonic. Faima istorică a orașului era legată de tumulul străvechi, Gorganul Mamaiev, și de ceea ce rămânea din Zidul Tătar, ridicat împotriva hoardelor, cândva

un obstacol însemnat în drumul către Volga. E inutil să cauți catedrale, piețe impunătoare, clădiri vechi. Pragmatismul socialist ridicase pe fluviu un adevărat monument în onoarea Tătucului, al cărui nume de oțel îl purta Stalingradul.

Bora memorase cartierele vestice din fotografiile aeriene: o fâșie de treizeci de kilometri de la nord la sud, unde cocioabele muncitorești și micile grădini de legume îngrădite creau o panglică neregulată în jurul coșurilor de fum și al fabricilor masive precum castelele medievale. De sus păreau situri arheologice, și nu doar din cauza bombelor. Era o topografie asemănătoare cu cea a piramidelor egiptene sau mexicane, înconjurate de bordeiele celor care le construiseră.

Chiar și după cincisprezece luni petrecute în Rusia, Bora era încă uimit că stepa monotonă și pustie ajungea până la marginea centrelor urbane precum Stalingrad. Se trecea de la un deșert stâncos la est de canalul Don-Volga la această țesătură aglomerată, în care numai două aeroporturi despărțeau nimicul de o mulțime de barăci, garduri, ulițe prea înguste pentru un vehicul cu motor, atât de sufocantă, încât un incendiu – darămite un bombardament – ar fi devorat-o ca pe o fâneață.

Văzuse în Spania incendii de vegetație străbătând în tăcere câmpia aridă a Aragonului. Urcând spre Riscal Amargo, Piscul Amar din acele zile, Bora urmărise cu privirea hăurile negre șerpuitoare și fumul alb care se ridica din ele, căutând unde să se oprească. Noaptea păreau râuri de lavă.

Dar focurile de vegetație se sting. După patru zile de lovituri aeriene, distrugerea din vestul Stalingradului amintea de incendierea Moscovei în vremea lui Napoleon. Astfel, fotografiile aeriene arătau un oraș dispărut, precum legendarul Kitej din folclorul rus: odată intrați în Stalingrad, germanii aveau să fie înconjurați de ruine.

Jurnalul săptămânii de luni, 7,
până luni, 14 septembrie 1942

S-ar putea să nu mai fie niciodată zile ca astea în istoria diviziei noastre. Pe 7, după ce am cucerit gara, aeroportul și satul, am părăsit Gumrak-ul în ceață pentru a ocupa Goncear, unde ne-am amenajat apoi spitalul de campanie și cartierul general. De acolo, am înaintat binedispuși către principalul spital din Stalingrad, în ciuda celei mai puternice rezistențe întâlnite până acum. Duminica următoare, deși situația devenea tot mai serioasă, am obligat să se retragă trei divizii sovietice care apărau cu dinții aeroportul Stalingradski și Școala de Aviație din apropiere. Ne-a luat până la apusul soarelui să smulgem căminele piloților de la dușman. Prizonierii pe care i-am capturat, din Divizia 42 Pușcași și din Brigada 6 Blindată, se laudă că ajung doi frontoviki *pentru a pune peste treizeci de mine într-o noapte. Sunt convinși și că generalul Ciuikov în persoană, comandantul Armatei a 62-a, și-a transferat comandamentul pe valea Țariței, un râu care taie în două Stalingradul.*

Urmând parțial calea ferată, am ocolit cu detașamentul meu suburbiile Razguleaevka și Gorodișce și așa-numitul Sector de Întreținere Tractoare. Sovieticii au creat tot felul de obstacole pentru a ne obliga să folosim doar anumite străzi și i-au plasat în calea noastră pe siberienii din Divizia 284, deosebit de temuți. Totul ardea când ne-am apropiat în sfârșit de centrul orașului, la nord de Țarița: clădiri întregi în flăcări; căldura și duhoarea ne-au copleșit. La un moment dat, cu toții – ruși și germani – ne-am trezit alergând să ne salvăm pielea, uitând că eram acolo pentru a ne ucide unii pe alții.

Ieri, luni, 14, după ce ploaia a stins flăcările, Divizia 71 a condus atacul german asupra orașului propriu-zis. Inamicul a trimis tot ce a putut împotriva noastră, inclusiv o divizie a NKVD și o divizie de Pușcași (Divizia 13, se pare), care traversaseră Volga dinspre est pentru a veni peste noi.

Acum Razguleaevka și Gorodișce sunt în mâinile noastre. În oraș, grupul meu s-a numărat printre cei care au trecut de un zid înfricoșător de foc, ajungând la Gara Centrală de pe Strada Kommunisticeskaia. La amiază totul se terminase. Kurskaia este un bulevard larg și cândva frumos, care duce la un cvartal de clădiri publice și la Banca Națională de pe malul fluviului.

Mergând în zig-zag pentru a evita împușcăturile lunetiștilor, la ora 15:15 (i-am cerut lui Nagel să-mi fotografieze ceasul de la mână) am ajuns la Maica Volga!

E doar un gest simbolic, știu. Pentru cucerirea definitivă a Gării Centrale, a magazinului universal Univermag, a Teatrului Gorki, a sediilor Partidului și a debarcaderului va mai fi nevoie de câteva zile. Văzut dinspre fluviu, complexul de clădiri administrative, militare și comerciale de-a lungul malului trebuie să fi arătat, înainte de război, ca o pădure de piatră.

Cu toate acestea, rămâne oricum un obiectiv atins. Visam de săptămâni întregi. Divizia noastră pereche de mai la nord, 295, susține că a ajuns la fluviu cu cincisprezece minute înaintea noastră, dar nu contează. Dacă am fi avut șampanie, am fi destupat-o. Ne-am mulțumit cu șnapsul marca Hägers.

Deci am fost primul care a văzut Volga, sau nu? Cu ochii minții, cu siguranță da. Să încerci să înțelegi cine a văzut-o fizic înaintea celorlalți, dincolo de cele câteva grădini de pe mal încărcate cu fructe chiar și după bombe, este ca și cum te-ai întreba care dintre veteranii disperați ai lui Xenofon a văzut primul marea după retragerea din Persia. Nici măcar tânărul lor comandant (pe atunci generalul grec avea câțiva ani mai mult ca mine) nu a pretins primatul. „Marea! Marea!" a fost strigătul lor acum douăzeci și două de secole. Noi suntem epuizați după bătălii, moleșiți de căldura care alternează cu frigul, însetați și cu gurile uscate. Când am văzut fluviul mult râvnit, nu am spus nimic.

Divizia noastră și-a pierdut jumătate din efective. În această zi de marți de la mijlocul lunii, vântoasă, înnorată, siberienii din Divizia 284 – care ne-au oprit ieri, dar nu au recucerit gara sau debarcaderul – sunt aliniați în fața noastră.

Comandantul regimentului nu se aștepta să ajungem atât de repede. Din vocea lui la telefonul de campanie îmi dau seama că e mulțumit. Dacă așa și este, va cere o distincție de merit generalului von Hartmann. Nagel nu o spune, dar gândește ca mine: e pe drum o mențiune de onoare pentru unitatea noastră. Având în vedere ceea ce ne așteaptă (am urcat un munte și suntem la poalele altuia), un elogiu le-ar face bine oamenilor mei. Printre altele, aflu că astăzi Paulus vizitează

comandamentul avansat al Corpului 60 de Armată, imediat în afara orașului, așa că probabil a fost deja informat despre treaba bună pe care am făcut-o.

Tatăl meu vitreg ar fi mândru de mine (la urma urmei, îmi pasă). Abia aștept să mă spăl. Un duș ar fi binevenit; o baie, raiul pe pământ. Dar, având în vedere situația, voi fi norocos dacă voi putea aduna suficientă apă pentru a mă șterge cu buretele, așa cum faci cu un cal transpirat.

Adăugat pe 15 septembrie

Sunt încântat să semnalez că detașamentul a fost lăudat pentru eroismul său, cu o mențiune specială pentru capacitatea mea de comandă. Nu le arăt niciodată băieților emoții de acest fel, dar sunt în al nouălea cer. Pentru noapte, ne-am stabilit la parterul unei clădiri pe jumătate prăbușite, abandonată atât de repede, încât farfuriile erau încă pe masă. Am măturat resturile și ne-am mâncat rațiile, apoi ne-am instalat confortabil, de parcă nu ar fi trebuit să ne mișcăm în câteva ore.

O observație banală: un oraș văzut când ești îndrăgostit nu este același cu cel pe care îl vezi când ești trist, bolnav sau în formă proastă. Se schimbă? Sigur că nu. Tu ești cel care se schimbă. Poate că așa este pentru toate experiențele umane: măruntele noastre variabile individuale ne modifică percepția despre lume și, totuși, avem aroganța să credem că lumea este cea care se adaptează la sentimentele noastre.

Mă întreb astăzi, în acest oraș imens, cum vedeau lumea muncitorii care locuiau aici. Știu că munceau din greu în fabricile cu coșuri de fum pe care le-am dărâmat. Îmi imaginez bărbați și femei care se trezeau înainte de zori pentru a merge pe jos la muncă: ture lungi, lozinci propagandistice pe pereți pentru a încuraja productivitatea și stahanovismul... Îmi imaginez femei și fete, care probabil munceau și în afara casei, sau nu, având grijă de bucătăriile lor modeste, dar decente, sau de sobele primitive din barăcile de la periferie, la fel ca cele ale

bunicilor lor de la țară.

Evacuate sau fugind la sosirea noastră, nu pot vedea de pe celălalt mal ce se întâmplă în orașul lor. Le e dor de blocul acesta, care acum e cuibul dușmanilor? Cum își imaginează că suntem? Propaganda lor ne înfățișează ca pe niște monștri, dar o cred?

Malul de sud al Țariței

Cu greu s-ar fi putut găsi un loc mai periculos pentru o întâlnire. Viroaga adâncă a râului era încă puternic disputată. Ambele părți aveau refugii și cuiburi de mitraliere pe malurile abrupte și, deși se spunea că Ciuikov și comandamentul lui se deplasaseră deja mai departe, toți combatanții din apropiere se simțeau îndreptățiți să apere sau să cucerească Țarița.

Bora nu se miră că generalul Schenck de la Divizia 24 Panzer, învecinată la sud cu sectorul Diviziei 71, voia să-l vadă acolo, obligându-l să parcurgă un kilometru de străzi înțesate de lunetiști. Îi trebuiră trei sferturi de oră agasante pentru a străbate distanța, urmărind terasamentul șinelor atunci când era posibil sau oprindu-se la adăpostul vreunei porți devastate ai cărei stâlpi erau plini de sânge și fragmente de carne umană. La jumătatea drumului, se dezlănțuise focul, în timp ce el se împiedica și apoi se târa printre ruine, între clădirea mare a închisorii și calea ferată.

Într-un loc în care un blindat ajunsese cu botul în jos în șanț, peste drum de fabricile de îmbrăcăminte, o pasarelă improvizată îți permitea să ajungi pe propriul risc pe malul de sud. Câțiva tanchiști unguri curățaseră o porțiune de pe margine, pentru a face posibilă întâlnirea. Asemenea suitei unui principe medieval, acum făceau de pază la un spațiu de zece metri pătrați, de unde se vedea mai jos vegetația bogată.

Când sosi Bora, singur și hotărât să-și ascundă furia pentru că trebuia să traverseze din nou la întoarcere acei o mie de metri înspăimântători, fostul lui comandant îl aștepta cu

mâinile în șolduri, în picioare pe un tanc.

— *Herr Generalmajor*.

Schenck era foarte slab, mai slab decât era în Polonia. Pielea și mușchii îi stăteau lipiți de țeastă, de corp, ca pe coastele unui iepure. Sări jos de pe tanc, aterizând cu călcâiele lipite, ca un gimnast. La prima vedere, nu-ți venea să crezi că avea viciul băuturii. Resortul interior viguros părea același de altădată.

În zăpușeala de vară târzie, încărcată de praf, lui Bora îi reveni în minte melancolia ploioasă și înăbușitoare a Cracoviei, unde – sub comanda lui Schenck – executase ordine neplăcute. Ruperea cărților de rugăciuni pentru a smulge din ele imnul polonez, scotocirea Bibliotecii Naționale în căutare de texte de furat pentru Reich: acțiuni rușinoase, da, dar comise în timp ce în alte părți SS-ul extermina civili. *Totuși, n-am fost eu acela*, se trezi întrebându-se gânditor, *care i-a ucis cu pistolul pe cei pe care alții i-au adus în pragul morții? Nu cumva atunci mila a început să ia forme insuportabile?* Deodată locul, timpul și cei din jurul lui i se părură străini.

Trecuseră trei ani, timp în care cei doi nu se căutaseră deloc, contrar obiceiurilor celor care luptaseră în aceeași campanie.

Dezmințind așteptările lui Bora, Schenck nu făcu nicio referire la conversațiile lor de pe pământul polonez. Problema necesarei „căliri a inimii" în război, unul dintre refrenele epocii, era probabil considerată rezolvată. De altfel, arma tanchiștilor era perfectă pentru un om de oțel.

— Cum vă trece prin cap să implicați un ofițer de-al meu în această farsă? începu el, ignorând cele mai esențiale preliminarii, precum răspunsul la salut sau, măcar, moderarea tonului în fața soldaților de rând.

Bora se reîntoarse în prezent; timpul și locul îl împresurară din nou. Circumstanțele erau de așa natură – se auzeau împușcături în toate direcțiile – încât numai rațiuni strict militare puteau să justifice acea convocare. În ciuda avertismentelor lui Lolo cu privire la dușmănia lui Schenck, îi displăcu și micimea jignitoare a cuvintelor lui.

Prudența impunea să se declare oficial în afara anchetei, chiar dacă interlocutorul său nu l-ar fi crezut.

— Domnule general, răspunse, mă tem că locotenentul Lázár s-a implicat singur.

Fu unica aluzie la caz pe care Bora și-o permise, deși activitatea lui la Biroul pentru Crime de Război, care încă exista cu numele, avea ceva greutate.

Din moment ce Lolo tăcuse în această privință, Bora nu știa dacă Schenck îl bănuia că vrea să-l denunțe pe Lázár pentru faptele lui de la Ip și Treznea. În consecință, explică faptul că dorea să-l audieze pe ofițerul maghiar doar în legătură cu un episod recent.

Schenck se întunecă sub boneta neagră, împodobită cu cap de mort. Își pierduse ochiul stâng cu patru ani înainte, în bătălia de la Madrid, iar cel de sticlă ce îl înlocuia nu era diferit de cel bun și nici mai puțin rece. Privirea lui era atât de fixă, încât propria sa mamă nu i-ar fi putut deosebi.

Se învârti lent în jurul lui Bora, studiindu-l cu dispreț.

— Și așa, l-ați trădat pe Cavaleristul Săritor pentru *infanterie*, îl acuză el. Nu m-aș fi așteptat niciodată la asta de la dumneavoastră.

Nu te așteptai la multe lucruri de la mine și asta e valabil și în prezent. Bora era profund supărat că i se reproșa decizia de a nu servi într-o unitate blindată, dar nu voia să-i ofere lui Schenck plăcerea unei revanșe. Era acolo pentru că un maior nu poate, evident, refuza invitația unui general de brigadă și pentru că dorea să înțeleagă în ce măsură Schenck s-ar fi opus continuării unei anchete, a lui sau a altcuiva.

Începuturile sale militare, în vreme de pace și de război, văzuseră superiori acizi, din când în când disprețuitori sau ofensați din cauza educației lui, a categoriei sociale, a victoriilor sportive. Cziffra, Kinzel, Schenck… Din Spania până în Polonia, până în Franța, până la Nemoianu, rezultatele pe care familia le aștepta de la el se transformau regulat în defecte în ochii celor care se aflau în poziția de a-l denigra. Îl lăsă pe Schenck să dea la iveală variațiunile previzibile pe temă:

— Să nu îndrăzniți, sub niciun motiv, să-l insultați pe vreunul dintre ofițerii mei!

Și tot așa, înjurând, până când tonul deveni deschis

amenințător:

— O să vă fac viața grea, domnule Bora. Și știți foarte bine că o pot face.

Bora se aștepta și la asta. Lăsă să treacă vreo zece secunde înainte de a răspunde calm:

— Nu prea cred, *Herr Generalmajor*.

Cine știe ce credea Schenck despre răspunsul impertinent. După ce făcu un al treilea cerc în jurul lui Bora, i se postă în față, privindu-l fix. Acum, că se afla la un pas de el, silueta lui zveltă – uscată de soarele de vară, cu adevărat roșie ca un iepure jupuit – avea ceva respingător.

Oricare ar fi fost starea anchetei, știau amândoi că diferența de grad era compensată de faptul că Bora obținuse aprobarea comandantului Armatei a 6-a. De altfel, Paulus era și el un general de divizie blindată.

În Polonia, Schenck împiedicase și, în parte, anulase încercările aghiotantului său de a trasa o linie etică. Dacă Polonia reprezentase începutul unui război de exterminare, astăzi gropile comune și masacrele civililor formau o dâră a înaintării germane în spațiile imense ale Rusiei. Tânărul de douăzeci și șase de ani idealist și încăpățânat, dispus să-și riște cariera prin rapoartele sale la Biroul pentru Crime de Război, nu mai exista. Fusese înlocuit de un bărbat de douăzeci și opt de ani, care putea să fie dezamăgit, dar era mai încăpățânat decât înainte și mult mai sigur de sine.

Siguranța este ceva ce bărbații recunosc imediat. Probabil Schenck mușca zăbala, fără să o arate.

— Vom vedea, spuse aspru.

Și apoi, de parcă dădea un sfat prompt de comandant, cu aer autoritar, adăugă:

— Păziți-vă spatele odată ce ne stabilim la Stalingrad.

Ar fi fost în stare de așa ceva dacă ar fi avut ocazia?

De data aceasta Bora nu putu zâmbi în sinea lui. *Uneori, nu e suficient să numeri până la zece pentru a evita răspunsul greșit, iar eu i l-am dat. Acum nu are îndoieli despre voința mea de a merge până la capăt în privința subalternului său. Păcat că nu pot să o fac. Spusese prostii? Nu. Suntem vecini de sector. Dacă se va întâmpla vreodată să luptăm în haosul aceleiași*

străzi, e mai bine să nu subestimez posibilitatea focului prietenesc.

Ca și cum ar fi reacționat la tensiunea care caracteriza vocile celor doi ofițeri, soldatul așezat lângă șoferul tancului se ridică în picioare. Iată-l, expertul lunetist despre care vorbea Stumbeck… Bora observă arma – SVT 40, dotată cu lunetă telescopică – și modul în care lunetistul supraveghea viroaga și împrejurimile vaste.

S-ar putea ascunde cu ușurință într-o mansardă ori s-ar putea ghemui în spatele terasamentului căii ferate, la un kilometru distanță, și mi-ar sfărâma țeasta ca pe un dovleac copt.

Schenck-ii de pe lumea asta se mulțumesc rareori să aibă ultimul cuvânt. Trebuie să-și asigure și post-scriptumul.

— Puteți fi sigur, domnule Bora, amenință el. Nu cred o vorbă din ceea ce spuneți și nu intenționez să vă mai tolerez îngâmfarea. Orice veți zice sau veți face, voi încerca să anihilez. Și acum, plecați din fața mea.

Mustrarea unui ofițer în prezența unor inferiori în grad și, în plus, dintr-o armată aliată, încălca practica și eticheta militară. În cazul improbabil în care ungurii nu înțelegeau limba germană, surprinseseră totuși agresivitatea confruntării. Cât despre expertul lunetist, imperturbabilitatea lui era echidistantă între indiferență și înclinația de a împușca direct, fără avertisment.

Bora suporta prost grosolănia. Oricât de îndepărtată era posibilitatea de a primi înapoi cazul și de a-și multiplica eforturile pentru investigarea lui Lázár, se gândi la ea pentru a reuși să-și înghită amarul. *Așa, da? Atunci să știi, ticălos blestemat, că nu-mi pasă dacă mi-a fost luată ancheta. O să-l vânez oricum pe prețiosul tău locotenent și apoi îl voi interoga, chiar dacă ăsta e ultimul lucru pe care îl fac la Stalingrad.*

Nu se mișcă din loc, așa cum i se ceruse, iar Schenck trebui să-l ocolească pentru a se urca înapoi în tanc. Era încă acolo, în picioare, uitându-se la el, când Bora se întoarse să înfrunte iadul întoarcerii.

Pe 17 septembrie, unitățile germane se treziră izolate în

centrul orașului. Timp de trei zile, lumea lui Bora se reduse la un poligon de tir delimitat de clădirea neregulată cu trei etaje a bine dotatei Fabrici de Cuie. Apărată cu înverșunare, bloca vederea pieței unde Univermag și Teatrul Gorki adăposteau alți dușmani. Fu nevoie de o luptă corp la corp pentru a ocupa clădirile fortificate de pe mal. În acea sâmbătă, Stalingradul fu tăiat în două, iar Divizia 71 ridică steagul german în centrul orașului. Prada ei includea aproape treizeci de trenuri (inclusiv cele blindate), sute de vagoane, numeroși prizonieri de război și câțiva dezertori speriați.

În acel moment, Bora și oamenii lui se pregătiră să coboare în cartierele sudice. În timpul bătăliei, Gara Centrală trecu de mai multe ori de la unii la alții; imediat după aceea, ordinul de a curăța malurile Țariței îi oferi detașamentului posibilitatea de a înainta într-o zonă necunoscută. La sud de râu, Divizia 24 se reunise cu Divizia 71 și veni vremea să se renunțe la imparțialitatea hărților și la fotografiile de recunoaștere aeriană, depășite acum de evoluțiile din teren. În timpul recunoașterii la sud de Țarița, Bora trebui să interogheze prizonierii, inclusiv pe cei din NKVD, să identifice unitățile inamice și să facă rapoarte precise despre condițiile drumurilor, disponibilitățile de cazare, prezența lunetiștilor și a cuiburilor de mitraliere. Sub focul rezistenței ruse, supraveghe și ultima evacuare a populației civile lipsite de apărare din cartier. În orice moment, riscul era acela de a rămâne blocați, izolați sau șterși de pe fața pământului.

Duminică, 20 septembrie, oamenii aflați în recunoaștere dincolo de liniile inamice aveau un singur mod de a înțelege cum se desfășura bătălia feroce pentru centrul orașului: să fie atenți la artilerie și să încerce să interpreteze semnificația diferitelor bubuituri pe care le producea. Judecând după zgomotul și mirosul de substanțe chimice, atacatorii foloseau explozibili și aruncătoare de flăcări pentru a curăța pivnițele și a neutraliza pușcașii inamici.

La zece zile după începerea bătăliei pentru Stalingrad, temuta Divizie 284 Siberiană începu să avanseze de pe Volga, în încercarea de a opri Divizia 71. Între timp se pornise ploaia, iar dimineața veni ordinul de a purta uniformele de iarnă.

Acea schimbare de uniformă, pe data de 23, marcă o cotitură psihologică. Chiar înainte să sosească frigul adevărat, în dimineţile cu ceaţă umedă, sub cerul cu nori joşi, fu clar că armata germană nu avea să treacă Volga prea curând.

Înţepenită pe poziţii, o armată tehnologizată devine la fel de vulnerabilă ca banda cea mai primitivă, dacă nu chiar mai mult. Bora, întorcându-se cu oamenii săi în centrul oraşului, începea să perceapă ezitant că îi aştepta ceva îngrozitor, necunoscut şi totuşi imaginabil. Îi amintea de Marele Val de la Kanagawa sau de litografia lui Goya din biroul editurii din Leipzig pe care bunicul său, Franz-August, o avea pe Grimmaische Strasse. O figură colosală ce se înalţă deasupra unor oameni microscopici care fug printr-un pustiu. Acestea erau imaginile care se repetau în cursul zilei. Noaptea nu visa; dar dacă visa, îi apărea în faţă clădirea decorată pe care o numea Sinagoga ţiganilor, ca întotdeauna inaccesibilă.

Jurnalul zilei de joi, 24 septembrie, în apropierea Străzii Gogol

Se pare că noi vom fi cei care trebuie să cucerească ceea ce ruşii numesc Teatrul Dramatic. *Dedicat lui Gorki, este la fel de central ca şi centrul comercial Univermag. Îl apără trupe sălbatice, înarmate cu proiectile explozive. Chiar dacă unitatea noastră este de voluntari, a trebuit să le spun oamenilor că va fi greu. Nu am un plan al teatrului, dar tatăl meu l-a frecventat împreună cu amanta lui rusoaică, iar ea, în memoriile ei pre-revoluţionare, s-a oprit îndelung asupra intimităţii lor din pauze. Scrisese în franceză pentru a ocoli cenzura din jumătate de Europă, iar cartea ei a devenit un fel de Biblie laică pentru iubitorii genului, vândută pe sub tejghea într-un plic anonim sau transmisă din mână în mână făcând cu ochiul. Ce naiba, în adolescenţă am făcut dragoste câteva minute furioase cu prietena mamei mele care mi-a arătat cartea! Încă mă jeneză să mă gândesc cum căzusem, la un moment dat, de pe canapea*

fără să ne despărțim din îmbrățișare. Am avut o vânătaie pe sacrum timp de câteva săptămâni.

Oricum, am o idee destul de clară despre interiorul teatrului, inclusiv scările și camerele de serviciu. Apărători demni de acest nume ne-ar ține în bătaia puștii din loje. Suntem cu siguranță în dezavantaj. Și chiar dacă e necivilizat din partea mea, plănuiesc să dau foc la tot ce este inflamabil (draperii, scaune, tapet), pentru ca fumul să-i scoată afară. Inutil să spun că, pe lângă importanța alungării sovieticilor de acolo, ecourile tatălui meu nu mă fac să iubesc locul.

Mă întreb de ce continui să mă gândesc la Sinagoga țiganilor și ce înseamnă ea pentru mine. Cert este că în 1905 tatăl meu a colaborat la crearea muzicii unui ciclu numit astfel cu trei compozitori din celebrul Grup al celor cinci – Balakirev, Kui și Rimski-Korsakov –, plus Glazunov și Ippolitov-Ivanov. Maestrul scria de la Moscova că ideea sinagogii datora mult mitologiei ruse și amintea de orașul pierdut Kitej, celebrat într-una dintre operele lui Rimski-Korsakov. Kitej, pentru cei care cred asta, era un oraș mitic de pe Volga, scufundat sub ape în timpul asediului lui Genghis-Han și al Hoardei sale de Aur. Poate că a existat cu adevărat, sau poate nu. Situl este necunoscut sau uitat, așa că ni-l putem imagina oriunde de-a lungul puternicului fluviu. Tatăl meu nu a lăsat nicio explicație scrisă privitoare la motivul titlului, care rămâne la fel de nesigur ca orașul pierdut.

De două secole în Rusia există așa-numita „zonă de reședință" pentru evrei, certa osedlosti. *Ocupă, sau ocupa înainte de sosirea noastră, abia o cincime din partea cea mai de vest a țării. Nu atinge, sau nu atingea, imensele câmpii centrale, nici estul sovietic. Mai aproape de noi, Pskov, Oriol, Kursk, Harkov și districtele lor nu s-au lăudat niciodată cu comunități evreiești de vreo oarecare importanță. Cred că Stalingradul însuși găzduia doar o sinagogă mare, destul de modernă.*

Țiganii, însă, nu sunt evrei: de ce să se dea numele lor unei sinagogi? Termenul în sine ar putea indica un lăcaș de cult evreiesc (shul)*, amplasat poate într-un cartier sărac, dat fiind că nomazii sunt întotdeauna asociați cu cerșetoria sau mai rău. Ori se poate referi la natura rătăcitoare a poporului evreu după diaspora sau poate fi un termen disprețuitor pentru a-i defini pe*

țigani și pe evrei. De la școală îmi amintesc că „sinagogă”, cuvânt de origine greacă, înseamnă doar „adunare”. Mai târziu, însă, a căpătat sensul negativ de grup dezordonat, și chiar de haos, ca în limba franceză. În unele zone, sinagoga încă indică locul horei vrăjitoarelor.

Niciunul dintre aceste considerente (pe care le înșir aici în grabă, pentru că mi-e puțin teamă înainte de atac) nu mă ajută să înțeleg natura Sinagogii țiganilor. Și, în afară de asta, acum am de cucerit un teatru.

Ocuparea Teatrului Gorki necesita un efort extraordinar, care se prelungi ore întregi. Rușii rezistau cu dârzenie, iar oamenii lui Bora trebuiră să meargă la asalt sub o ploaie de proiectile. Acustica clădirii amplifica zgomotul împușcăturilor atât de mult, încât de ambele părți ordinele nu mai puteau fi auzite. Deplasarea în semiîntuneric, printre rândurile de scaune, era imposibilă sub foc. Germanii stăteau pe lângă ziduri pentru a supraviețui suficient cât să reușească să ajungă la scări. Își deschiseră drumul cu grenade, distrugând interiorul. Când cortina și draperiile începură să ardă, aerul deveni irespirabil, iar rușii se înverșunară. Dar unitatea lui Bora se înverșună mai tare ca ei. Zgomotul asurzitor al împușcăturilor îi ameți pe toți; gloanțele ricoșate ucideau la fel de mult ca tirul direct.

La sfârșitul operațiunii, învingătorii ieșiră afară clătinându-se pentru a-și trage sufletul, cu uniformele pârjolite și pline de funingine, atât de impregnate de fum acru, încât duhoarea avea să rămână în păr și pe corp zile întregi.

Sâmbătă, 26 septembrie

În zilele luptelor casă cu casă, pierderile în rândul ofițerilor se înmulțiră. Comandanții mai tineri trebuiră să preia responsabilități mai grele; Divizia 71 așteptă până la amiază pentru a arbora steagul pe Univermag și pe Teatrul Gorki.

Potrivit rapoartelor oficiale, malul Volgăi era în mâinile germanilor pe o lungime de opt kilometri. Fără preoți și adesea fără vreun protocol, se săpau gropi nu departe de clădirile cucerite.

Fumul și haosul aprig al zilei precedente îl lăsară pe Bora cu o durere de cap severă și fără niciun medicament care să o calmeze. Stătea jos în fața subsolului care îi servea drept comandament temporar, recent abandonat de inamic, mirosind a vodcă și benzină. Geniștii lucrau de-a lungul terasamentului căii ferate, sau poate pe strada din apropiere, pe care germanii o numeau Bahnhofstrasse. Sunetul metalic adus de briză, care făcea ecou printre ruine, îi aminti lui Bora de munca dură a lucrătorilor din secolul al XIX-lea. Îi veni în minte, fără niciun motiv anume, o dimineață cu câțiva ani mai devreme, când, în picioare lângă un brad bătrân, simțise că pământul se ridica și cobora sub picioarele lui, în timp ce copacul se agita pradă unui vânt violent.

Jurnal

Cele pe care acum le numim Strada Muzeului și Strada Morii au fost concepute să se îndrepte spre Țarița, unde un pod lega centrul orașului de Strada Astrahanskaia și de viitoarea zonă industrială de dincolo de râu. În timp ce căutam un loc potrivit pentru comandament, am văzut la stânga de Strada Morii, înspre sud, ceva care m-a lăsat cu gura căscată. Un castel mic, gotic, decorat cu creneluri, acoperișuri ascuțite și balcoane; o bucată de fals Ev Mediu bavarez la o aruncătură de băț de Volga. L-a construit un industriaș german la sfârșitul secolului trecut. Nu s-a uitat la bani, chiar dacă proprietatea este mică și nu doar din cauza Țariței. Cert este că e amplasat pe un mal mult mai jos decât cel de vizavi. Îi spunem Deutsche Burg. *Bătălia l-a deteriorat vizibil, distrugând uși și ferestre, dar structura este încă solidă. Majoritatea bombelor dinainte de asediu au căzut peste așa-numitul cartier industrial, la mai mulți kilometri spre*

nord. În schimb, tirurile de artilerie și împușcăturile lunetiștilor au marcat confruntările de aici.

În momentul în care l-am văzut, m-am gândit: „Iată comandamentul meu, măcar pentru câteva zile.” Ambele maluri ale râului sunt destul de sigure cât să ne organizăm pentru a-i alunga pe sovietici dincolo de Volga. În ciuda diferenței de nivel, priveliștea din turnul principal, cu balconul său cu vedere la fluviu, trebuie să fie frumoasă de moarte.

Asta mi-a arătat cu respect Nagel când i-am prezentat ideea mea: „Oricine urcă în acel balcon, Herr Major*, s-ar putea să se bucure de o priveliște splendidă, dar va face un cadou oricărui lunetist decent de dincolo de Volga.”*

Bineînțeles că are dreptate.

Luni, 28 septembrie, Comandamentul Avansat al Corpului 60 de Armată, Razguleaevka

Ultima săptămână a lunii începu cu o forfotă de generali care se deplasau în stânga și în dreapta pentru a oferi felicitări. Într-un ping-pong de locații la care ajungea cu Storch-ul sau cu mașina de serviciu, Paulus plecă de la Golubinskaia către aeroportul Gumrak. Aici i se alătură generalului Seydlitz-Kurzbach, șeful Corpului 60 de Armată, pentru a vizita cartierul general al lui Hartmann, într-o balcă la mai puțin de 15 kilometri de Stalingrad. După ce lăudară realizările Diviziei 71, se adunară cu toții la Razguleaevka, atât de aproape de centrul orașului, încât și unii comandanți angajați în luptele recente fură invitați să asculte măgulitorul raport oficial.

În acel moment Bora era detașat cu oamenii săi la Țarița, la jumătatea distanței de Volga, în districtul pe care începeau să-l numească neoficial Hartmann-Stadt. Acționau cum puteau printre ruine, lângă un șanț umed care șerpuia spre râu, fiind astfel destul de important. Dacă te târai înăuntru fără să fii ucis, puteai să supraveghezi inamicul la jumătate de kilometru distanță: atât de mare era lățimea Volgăi în acel punct.

Bora nu știa despre vizitele oficiale, până când un curier nu îi aduse ordinul de a se deplasa la comandamentul avansat al Corpului 60. Fără detalii. După confruntarea cu generalul Schenck cu câteva zile mai devreme, nu putu să nu se întrebe ce i se pregătea.

Căldura verii se întorsese, iar kilometrii care trebuiau parcurși până la destinație într-o tanchetă pe drumuri pline de cratere îi arătară lui Bora măsura descurajantă a sarcinii pe care o avea în fața lui. Peste tot în jurul orașului rămâneau pungi de rezistență ca niște insule de necucerit, iar de la fiecare fereastră suficient de înaltă lunetiștii ruși nu-și ratau aproape niciodată țintele.

Pe drum l-au luat și pe un căpitan de la Servicii, al cărui șofer avusese o soartă tragică.

— Era lângă mine, povesti, și o clipă mai târziu îi explodează capul sub ochii mei. Noroc că treceați pe aici.

Într-un vehicul deschis, nu era ceea ce își doreau să audă interlocutorii săi. Dar, cel puțin, căpitanul cunoștea motivul întâlnirii.

— În sfârșit, mai marii ne vor mângâia pe spate, îi spuse lui Bora pe un ton confidențial. Numai că sunt puțin îngrijorat de atacul de sâmbăta trecută împotriva românilor, la sud de aici… Să le ținem pumnii.

— Și italienii?

— Rezistă. Acum cinci zile a fost ceva tensiune lângă Bolșoi, dar alpinii s-au descurcat. Știți, domnule maior, dacă este chiar adevărat că Divizia 10 NKVD a fost făcută praf, veți trece la interogatorii în următoarele zile, nu? Eu, cu siguranță.

O asemenea trinitate de comandanți nu se vedea adeseori, mai ales pe front. De fapt, Paulus venea frecvent în prima linie, însoțit de doi sau trei dintre cei mai apropiați colaboratori ai săi. Punea întrebări, asculta, citea rapoarte; privea cu binoclul dincolo de Volga. Arăta grija unui director sau a unui contabil-șef, care este preocupat de bunăstarea studenților sau a muncitorilor.

Când sosiră, șeful operațiunilor Armatei a 6-a, colonelul Adam, îl preluă pe ofițerul de la Servicii. Cât despre Bora, fu

introdus într-o cameră în care generalul Schmidt, mâna dreaptă a lui Paulus, îi spuse că văzuse fotografia cu steagul înălțat în centrul orașului. Care dintre ele? ar fi vrut să întrebe Bora. Divizia ridicase steagul de trei ori într-o săptămână.

Dat fiind că Stumbeck zburase direct din biroul lui Schmidt pentru a-i încredința sarcina găsirii soților Tincu, era posibil să fi fost convocat să răspundă pentru acea treabă terminată cum nu se putea mai prost. Dar Schmidt puse întrebări banale despre bătălia pentru Gara Centrală și capturarea teatrului. Când Bora confirmă că trebuiseră să dea foc interiorului pentru a-i îndepărta pe apărători, păru ușor amuzat. Glumi cu un aghiotant, spunând că asta însemna cu adevărat să „aprinzi publicul" și să „zgudui teatrul".

Urmându-l pe Schmidt, Bora ajunse la biroul lui Seydlitz. Din ușă îl văzu pe Paulus discutând cu șeful Corpului 60 și observă cum condiția fizică a lui Paulus, descrisă cu atâta cruzime de Stumbeck, nu se îmbunătățise. Era pământiu, ca un obiect abandonat de multă vreme în soarele de vară. Părea bolnav și slăbise atât de mult încât gâtul îi înota în cămașă.

Tot așa era bătrânul preot aragonez din Castellar, un bătrân agasant cu o sănătate precară, venit călare pe un măgar să se plângă de voluntarii spanioli ai lui Bora din cauza unei fete. La Razguleaevka, în anul Domnului 1942, i se păru că se întorsese în cămăruța de la Riscal Amargo, în '37. Răspundea la întrebările lui Schmidt, dar cu coada ochiului îl vedea pe Paulus la fel de cenușiu și slăbit ca preotul din Castellar.

Paulus îl văzu și el. Îi strânse mâna lui Seydlitz și se îndreptă țeapăn spre ușă, semn că ceea ce avea să-i spună lui Bora nu era de natură oficială. Se încruntă, dar nu comentă scuzele subalternului său pentru uniforma care încă purta urmele incendiului. I se adresă ca maior *von* Bora și ieși înaintea lui din birou.

La capătul coridorului slab luminat se întoarse să-l privească, aproape ținându-se lipit de peretele lateral. Bora trebui să facă un pas într-o parte și unul înainte, ca un cal[11] pe tabla de șah, pentru a ajunge acolo unde îl voia generalul.

— ...Domnule maior von Bora, cum merge treaba?

Spuse „treaba", nu „cazul Tincu" sau „ancheta".

Bora își imaginase, evident, că îndepărtarea lui din anchetă, dacă nu fusese decisă în biroul lui Paulus, trebuia să fi fost cel puțin convenită cu el. Era puțin probabil ca *Oberkommando Est* să fi decis de unul singur, să-l fi implicat pe Stumbeck și să-l fi informat pe Bora fără acceptul comandantului-șef.

— *Herr General*, răspunse puțin jenat, mi-a fost luat cazul acum două săptămâni.

Jurnal, 28 septembrie, la Hartmann-Stadt

Doamne, comandantul nu știa nimic despre asta! Îl admir că nu a arătat cât trebuia să fi fost de furios și surprins – în ordinea aceasta – când i-am comunicat știrea. Mie nu mi-a spus nimic altceva. Nu m-a întrebat de unde știam sau din ce motiv Lolo nu-l informase… nimic. Nici măcar nu mi-a dat timp să cer să mi se restituie cazul.

Zece minute mai târziu, căpitanul de la Servicii pe care îl adusesem, un alt maior și cu mine am fost convocați de cei trei generali prezenți la Razguleaevka. Vestea bună este că Schmidt ne-a citit cu voce tare următorul raport: „Divizia 71 saxonă și-a dovedit excelența în timpul bătăliei pentru cetatea Stalingradului… În douăsprezece zile de luptă acerbă în clădiri fortificate, fabrici și buncăre, în ciuda pierderilor… a curățat de dușmani sediile Partidului și a ajuns la Volga. A capturat 3.600 de prizonieri și a distrus 37 de tancuri grele și super-grele, distrugând sau capturând și 87 de tunuri, 163 de mortiere și 242 de mitraliere.”

Vestea proastă este că de astăzi Divizia 71 este subordonată Corpului de Armată 48 Panzer, care include, printre altele, și Divizia 24. Va simplifica planurile de răzbunare ale lui Schenck, îndepărtându-ne de divizia noastră pereche, Divizia 295. Dar nu ajută să mă plâng; ordinele sunt ordine.

Mă întorc pentru o clipă la Sinagoga țiganilor și la ciclul muzical care poartă acest nume. În calitate de dirijor celebru, Maestrul a pretins compozițiile; ca muzician, și-a rezervat cele

două bucăți care încadrează lucrarea. Probabil că era fermecător dacă a reușit să facă să i se supună artiști care nu erau de acord cu multe lucruri, inclusiv cu tradițiile muzicale occidentale (mai precis, germane) și convingerile antisemite. Toți însă credeau în valoarea sufletului rusesc și poate că vârsta îi muiase pe cei trei supraviețuitori ai Grupului celor Cinci, chiar și pe ursuzul Balakirev.

Ciclul a anticipat cu șase ani revoluționara Sărbătoare a primăverii *a lui Stravinski, la fel de legată de folclorul rus, și a obținut un succes răsunător. În ciuda titlului provocator (de ce țigani? de ce sinagogi?), a făcut furori în Rusia și în străinătate. Era în curs o adaptare pentru balet, la care lucrau două vedete absolute precum Diaghilev și Nijinski, când izbucnirea Marelui Război și Revoluția din Octombrie au pus capăt acelei lumi. Și, de asemenea, celebrității tatălui meu în Rusia, deși în 1917 era deja mort de trei ani.*

Nu-mi amintesc titlurile celor cinci piese centrale din La Synagogue des gitanes *(în rusă,* Țiganskaia Sinagoga*); îmi amintesc, totuși, că tatăl meu a numit-o pe cea de la început* La glace se fond*, sau* Dezghețul*, iar pe cea finală,* Liturgie païenne*, sau* Liturghie păgână.

Tot gândindu-mă la asta (este reconfortant să te gândești la altceva când ești la război), mi-a venit în cele din urmă în minte un loc pe care poate l-aș putea indica drept Sinagoga țiganilor.

Una dintre clădirile demolate cu ani în urmă la Praga, în timpul refacerii ghetoului, era o sinagogă, cunoscută în germană drept Zigeuner*. Tehnic „a țiganilor", deși își datora numele bogatului negustor care finanțase construcția, un anume Cikán, sau „țigan" în cehă. Într-unul dintre albumele de familie, se afla o vedere colorată de mână care o reprezenta. Simplă, cu trei ferestre pe fațadă… altceva nu-mi amintesc. Acea vedere îi fusese trimisă de un prieten tatălui meu, pe atunci tânăr cadet pe punctul de a părăsi armata pentru muzică. Nu-mi amintesc textul – cu siguranță, doar salutări – și nici numele expeditorului care trebuie să fi fost evreu. De ce altfel ar fi ales imaginea unei sinagogi deja pe punctul de a fi demolată?*

Vederea era una dintre sutele pe care tatăl meu le colecționa din tinerețe în casa de vară de la Trakehnen. Cine știe dacă mai

sunt acolo. Nina îmi scrie că au început să dea deoparte obiectele mai importante, „dat fiind că nu mergem prea des acolo în această perioadă”. Să fie oare felul ei blând de a-mi aminti și de a-și aminti că soarta Prusiei de Est, ca a tuturor teritoriilor de graniță, este îmbibată de neliniște și pericol?

11. În textul italian, greșit, „ca un nebun” (n.tr.).

VII

„Fă ceea ce ceilalți nu pot
face pentru
tine. Lasă tot restul
deoparte.”
H.D. THOREAU, *Jurnal*, 1850

Pe 30 septembrie, în discursul său de la Sportpalast din Berlin pentru strângerea de fonduri de iarnă, Hitler declară: „Ocuparea Stalingradului… va extinde și întări această victorie uriașă și puteți fi siguri că nimeni din lume nu va putea vreodată să ne alunge din acel loc.”

În aceeași zi, deși rezistența sovietică părea să stagneze, Divizia 71 epuizată nu reușea încă să îngenuncheze infailibila Divizie 13 Pușcași.

Trecuseră săptămâni de când întețirea luptei îi alungase pe corespondenții de război. Dar reapărură imediat ce rușii fură împinși cu greu dincolo de cartierul Gării Centrale.

Înfricoșătoare, redusă de explozii la o carcasă goală, Gara oferea reporterilor genul perfect de decor cu nuanțe puternice pe care să-l împărtășească celor de „acasă”, cum aveau grijă să spună. Nu aveau permisiunea să se aventureze pe terasamentul căii ferate, prea expus la focul de precizie de la sute de metri distanță. Se plimbau însă prin marea de moloz care fusese Bulevardul Kurskaia, curioși să vadă unde se afla Casa Specialiștilor și să atingă și celelalte dovezi materiale ale masacrului reciproc. Urcau pe una dintre străzile oblice care formau o legătură între tabla de șah de la est de gară și nucleul cu Univermag, Teatrul Gorki și Muzeul. Zăboveau sub escortă

înarmată la rezervorul înalt de beton al gării care, cu forma sa între o ciupercă uriașă și un falus, arunca o umbră lungă asupra cercului format de ruinele din jur.

Bora și oamenii lui îi urmăreau fără resentimente, resemnați să joace rolul animalelor de la zoo până când ziariștii se mutau în altă parte, în căutare de noi emoții. Cu toate acestea, cineva mormăi:

— Dacă doar unul dintre ei ar primi un glonț în frunte… Oare de ce Ivan nu trage niciodată când este nevoie?

Luni, 5 octombrie, la nodul de cale ferată Stalingrad Sud

În fiecare zi, soarele răsărea de dincolo de Volga din ce în ce mai învăluit în ceață. O pauză în ostilități fu prilejul de a relua activitățile întrerupte: scris acasă, dormit, bărbierit, cusut, citit… Bora avea la dispoziția lui doi dintre sutele de „voluntari" ruși și ucraineni care munceau pentru nemți. Le ordonă să umple o cadă recuperată cu apă curată (o adevărată realizare, deoarece rigola de la capătul șanțului era infectă, Volga fiind singura alternativă) și reuși în cele din urmă să scape de mirosul de fum de pe corp.

Din apa aceea nu irosiră nicio picătură. Cei doi *hiwi* o luară cu gălețile pentru a-și spăla hainele, a-și clăti picioarele și, în cele din urmă, a o trimite prin șanț înapoi la Maica Volga.

Erau zilele în care Wehrmachtul evacua civilii din zona Voroponovo spre Kalaci și la vest de Don, până în lagărele de concentrare de la Karpovka și „Moro", nu departe de aeroportul folosit de Luftwaffe. Bora auzise că erau locuri mizerabile, adeseori conduse de ucraineni care îi urau pe ruși. Prin comparație, cei doi servitori ai lui Bora – îi rebotezase pentru comoditate Piotr și Pavlo, Petru și Pavel pentru oamenii lui – cu siguranță nu se puteau plânge. Atât de asemănători că păreau frați, nici nu proveneau măcar din același district. Până la război, unul fusese miner în zona Voroșilovgrad, iar celălalt,

țăran din districtul Tambov. În afară de statutul lor semi-servil, aveau în comun un repertoriu bogat de cântece ca soliști în corurile locale și speranța de a supraviețui.

Bora primi în sfârșit câteva scrisori de acasă. După multe recomandări materne afectuoase, Nina scria: „Tatăl tău vitreg a început să dea firmituri de pâine vrăbiilor din grădină, lucru pe care nu l-a mai făcut până acum. Nu știu dacă să mă bucur sau să mă îngrijorez."

Era felul ei să se exprime atât de discret. Tatăl generalului Sickingen – care murise la 102 de ani, solid ca un stejar și după ce își îngropase două soții – își petrecuse ultimul deceniu din viață complet alienat. Plecase în ziua în care ajunsese la putere Hitler, convins că Führerul era un fost valet de-al lui, deghizat în austriac. Nina îi oferise personal bătrânului cea mai bună îngrijire la moșia lui din Prusia de Est, de unde nu putea fi luat, și a cărei depărtare de orice alt semn de civilizație în afară de Trakehnen sau Lituania oferea refugiul perfect pentru demența senilă.

Șaptezeci de ani în uniforma artileriei Gărzii Prusace ar fi făcut pe oricine să înnebunească, chiar și după părerea conservatoare a lui Bora. *Grossvater* Karl Peter, coleg de școală și prieten personal al prințului Hohenlohe-Ingelfingen, supraviețuise după patru războaie, cinci răni pe câmpul de luptă, șapte cai uciși sub el și o duzină de fii și fiice, dintre care opt îl precedaseră în mormânt.

Cu toate defectele lui, tatăl său vitreg era încă departe de infirmitatea mentală. Bora înțelegea că hrănirea vrăbiilor înainte de iarnă era o modalitate de a-l invoca pe Dumnezeu – divinul Domn al Războiului, așa cum îl numea Sickingen – pentru a-i proteja fiul și fiul vitreg pe pământul Rusiei.

Scrisoarea Diktei, ținută deoparte ca premiu, includea trei fotografii într-un costum de baie îndrăzneț; cuvintele mici scrise pe spatele lor compensau concizia mesajului și îl făcură pe Bora să roșească de plăcere. Textul era irezistibil de indecent. Pe hârtie fină, tăiată manual, post-scriptumul spunea: „Întoarce-te *bellissimo*, Martin, și întreg".

Înainte de nuntă, în timpul unei călătorii cu el în Italia, ea

se îndrăgostise de acel adjectiv. Pentru fotografii italieni ea era *bellissima*, iar Bora, *bellissimo*. Italia în sine era o țară *bellissima*, la fel și dragostea pe care o făcuseră acolo.

Pentru Dikta, tot ceea ce era de calitate superioară se definea cu acel cuvânt. Așa că Bora, care, ca toți ceilalți la Stalingrad, încerca să-și salveze viața printre ruine, trebui pentru prima dată să-și alunge mica îndoială că, dacă s-ar fi întors, dar nu „*bellissimo* și întreg", nu i-ar mai fi plăcut.

Acea ipoteză l-ar fi îngrijorat dacă ar fi avut timp să se îngrijoreze. Inamicul, dând dovadă de o involuntară solidaritate masculină, se gândi că era cazul să atace blocul vecin doar o oră mai târziu, înlăturându-i toate gândurile personale. Un obuz german prost dirijat din capătul străzii perfecționă opera. Căzu în camera mică de pe colț în care se afla Bora cu puțin timp înainte și făcu praf măsuța cu corespondența din acea zi. Numai fotografiile Diktei fură salvate, în siguranță în buzunarul lui și gata să-l ispitească în continuare.

Vineri, 9 octombrie

În acea zi, Stalin reduse puterea comisarilor politici în cadrul Armatei Roșii, restabilind primatul ierarhiei militare. Temutul politruc deveni „comandant adjunct în sectorul politic" și nu mai putea lua decizii cu caracter tactic.

Bora nu știa acest lucru. Oricum nu i-ar fi schimbat reacția la ordinul de a se deplasa cu un grup selecționat în arhipelagul de clădiri care se aflau încă în picioare în cartierul distrus, cu misiunea de a ocupa un birou nesigur cu două etaje în triunghiul de teritoriu încă în mâinile inamicului la Stalingrad Sud, pentru a-i evalua apărarea.

Precaritatea poziției lor viitoare fu imediat evidentă. Lăsând la o parte celelalte pericole, străzile erau înțesate de lunetiști, iar în planificarea propriilor mișcări Bora trebui să se inspire din lecțiile trecutului.

Jurnalul zilei de 9 octombrie

La încurajarea instructorilor mei, la Academia de Război am tradus din limba rusă, încercând totodată o lectură critică, fragmente consistente din Manualul de reguli pe teren *al Armatei Roșii, în ediția din 1929 și în cea revizuită și corectată din '36. La acea vreme mi s-a părut doar un exercițiu abstract, precum studierea tacticii lui Alexandru cel Mare la Gaugamela. La trei ani de la absolvire (*cum laude*), îmi dau seama de înțelepciunea profesorilor mei. Dacă astăzi înțeleg ce trece prin mintea rușilor pe care îi am în față, adăpostiți la etajul al patrulea al unei clădiri sau într-o pivniță protejată de foc continuu, este pentru că ei înșiși au scris-o. Ce bine că am renunțat să iau cu mine câteva cărți pe care abia așteptam să le citesc, pentru a face loc manualelor de tactică și notițelor mele din școală.*

Lucrul cel mai interesant este că, imediat după Revoluție, sovieticii teoretizaseră că orice formă de război urban va avea loc inevitabil pe pământ străin unde, după logica lor, cei asupriți și dezmoșteniți li s-ar fi alăturat. Marea majoritate a populației Stalingradului a fost evacuată de ruși și de noi cu mult timp înainte, așa că aici principiul nu se aplică. Rămâne faptul că în 1936 capii strategi ai Armatei Roșii, dintre care mulți aveau să cadă în Marile Epurări, își revizuiseră și își îmbunătățiseră teoriile. Treptat, ideea de a transforma un cartier, o stradă sau chiar o singură clădire într-o fortăreață de neînvins (ein feste Burg*, ne învață compatriotul meu și aproape rudă Martin Luther) s-a îmbinat cu dezvoltarea apărării antitanc.*

Recent, noi, cei din Divizia 71, am avut dovada.

În timp ce fortărețele izolate sunt greu de cucerit ca pierderi umane și materiale, dar în cele din urmă cedează, coordonarea dintre redute creează un sistem de apărare aproape imposibil de doborât cu arme ușoare. Rușii iau drept țintă tancurile noastre, știind că fără vehicule blindate suntem într-un mare dezavantaj.

Mai am și impresia că, spre deosebire de început, când dușmanii se speriau ușor și se predau cu miile, acum comandanții de companii și mulți subofițeri din Armata Roșie încep să-și exercite libertatea de judecată atât în apărare, cât și în contraatac. Dacă greșesc și sunt învinși (cu cât se întâmplă mai repede, cu atât mai bine), îi așteaptă un glonț de la NKVD. Nici nu vreau să mă opresc asupra gândului că ar putea fi altfel. Decuplarea noastră de Stalingrad ar fi un coșmar.

În această dimineață, soarele și luna în descreștere au răsărit împreună.

Sâmbătă, 10 octombrie

Cu două zile înainte de a atinge poziția avansată, o vizită neașteptată a lui Fritz Gehrmann trezi amintiri din august. Era același tânăr slab, cu un aer isteț; un pic miop, s-ar fi spus, după felul în care mijea ochii, cocoșându-și spatele când se uita la ceva. Dar poate că era doar curios și încerca să surprindă cât mai multe detalii despre obiectul sau persoana din fața lui.

Așa cum se întâmplă adesea când te întâlnești din nou cu cineva pe care l-ai cunoscut, oricât de scurt și superficial, ei avură impresia că se știau ca prietenii vechi. Iar pentru Bora ar fi fost plăcut să discute cu cineva care nu avea nicio legătură cu moartea.

De fapt, Gehrmann era acolo cu treabă. Dar Bora, după ce îl auzi explicând despre ce era vorba, i-o tăie scurt:

— Oamenii mei nu vor să fie fotografiați, declară sec, și nici eu.

Dar putea câștiga ceva din acea vizită neașteptată, așa că puțină cordialitate era oricum necesară.

— Veniți înăuntru să beți o cafea proastă și să stăm de vorbă.

Și Gehrmann voia să-și atingă scopul, prin urmare acceptă.

Aproape ca și cum ar fi vrut să-și prezinte referințele, povesti imediat că la începutul carierei lucrase într-un

important studio fotografic din München, dându-i lui Bora impresia că ar fi putut fi vorba despre cel oficial al Partidului. Acolo învățase să surprindă indivizi și grupuri de oameni și se familiarizase cu lumina din interior.

Oricum nu-i voi permite să facă poze, se gândi Bora, dar asculta între timp.

— …Apoi, domnule maior, în vara lui ’37 niște prieteni m-au invitat să vizitez sudul Franței.

Descoperise peisajele. Mont Sainte-Victoire, spunea, „îl dăduse pe spate”. Chiar dacă era doar un delușor, înțelesese de ce atâția pictori doreau să îl reprezinte.

— Timp de o săptămână am fost ca posedat. Căutam peisajele și priveliștile așa cum alții… nu exagerez… cum alții merg la femei. Trebuia *să le am*, acele priveliști. Dar continuau să-mi placă și chipurile umane. Când, din pură întâmplare, am răsfoit într-o cafenea din Marsilia o revistă cu instantanee din Războiul Civil din Spania, care era atunci în plină desfășurare, mi-am spus: „Aceste fotografii îmbină peisaje cu chipuri și trupuri umane. Este ca o reprezentare sacră. O *icoană*.” Chiar așa. Spania era acolo, iar eu riscam să ratez Războiul Civil spaniol.

Gehrmann se entuziasma vorbind despre asta. Își scoase ochelarii aburiți de la cafea și îi șterse cu marginea jachetei.

— Așa că am plecat în Spania. Bucurie și teroare. Vă jur, domnule maior Bora, nu-mi vin în minte alte cuvinte.

Era adevărat. Așa era. Bora își îndepărtă privirea de la Gehrmann, pentru că nu voia să dezvăluie că și pentru el acei doi termeni conțineau experiența spaniolă. Bucurie și teroare. Lecția despre ucidere și îngroparea morților, sexul cu Remedios care era o *bruja*, și galben-roșul unui steag care nu era al lui, sub care luptase aproape doi ani.

Gehrmann oftă.

— Până acum, cele din Spania s-au dovedit a fi cele mai bune fotografii ale mele. Știu că ați fost acolo.

Pentru Bora fu timpul să revină la obiceiul său de a-l privi pe celălalt în ochi, fără ezitare.

— De unde știți? întrebă. Nu port insignele din acea campanie.

— Le aveați în avion.

Ah, da, insistența lui Stumbeck de a le purta pentru a-i impresiona pe italieni.

— Domnule maior, am ordin să fac o serie de fotografii intitulate „Luptători pe mai multe fronturi". Fără nume și fără detalii, evident. Dar va trebui să redau ideea că ai noștri, aici, la Stalingrad, sunt soldați de înalt profesionalism și rodați cu fiecare experiență. Reportajul va fi publicat în „Semnal", știți. Și în „Deutsche Wehrmacht".

Bora schiță un semn de enervare.

— Dați-mi voie, dar asta e mai mult pentru piloți.

— Da, și vom face o serie și pentru aviație, care va apărea în „Der Adler". Dar slavă Domnului, pentru acea sarcină au ales pe altcineva.

Gehrmann își goli ceașca de cafea proastă.

— În avion vorbesc mult pentru că experiența zborului mă face nervos, dar vorbitul și fotografiatul nu se potrivesc deloc.

— Vă repet că oamenii mei nu vor să fie fotografiați, și nici eu.

— Dar de ce? Nu e vorba despre *vanitate*! Este pentru cei de acasă. Oamenii *au nevoie* de icoane.

Pentru a-l convinge, Gehrmann recurse la toată elocvența sa.

— Privești o imagine, alegi o încadrare. Atunci înțelegi dacă fotografia ta va avea un caracter iconic. Pentru că asta va fi tot ceea ce va ști lumea despre un anumit episod… orice episod. Luați atacul asupra Poloniei. Imaginea soldaților noștri ridicând bariera de la frontieră: spune tot ce trebuie știut. Este puternică. Gândiți-vă la adunările de la Nürnberg! Aici, la Stalingrad, știu deja ce simboluri vor exprima cel mai bine sensul bătăliei noastre.

Bora se întrebă: *Oricum se va termina?*

— Oricum se va termina, continuă Gehrmann de parcă i-ar fi citit gândurile. Va fi profilul fostului Cartier Industrial. Arată ca o pădure întunecată din nord, iar asta vorbește minții cititorilor germani. Și tot așa piața Gării Centrale, pentru că se numește Piața Roșie, ca cea de la Moscova, și din cauza statuii cu dansul copiilor. Monumentul este urât; nu înseamnă nimic,

cu acel crocodil care zâmbește printre cei mici. Dar cine va vedea fotografia își va spune: „Ah, sigur, exact asta înseamnă războiul: nevinovați neștiutori de pericolul care planează asupra lor! Cât e de simbolic!" Ceea ce probabil nu are nicio legătură cu oroarea aceea. Credeți-mă, domnule maior, un simbol este ca frumusețea: se află în ochii celui care privește.

Bora replică morocănos:

— Voi fi de acord cu fotografiile doar dacă există un motiv militar.

— Nu aș vrea să insist asupra acestui punct, domnule maior, dar alte unități ar fi bucuroase de atenție.

De câte ori am studiat instantaneele soldaților și ofițerilor sovietici pentru a deduce informații? Politrucii nu reușesc întotdeauna să se îndepărteze la timp din fața obiectivului. Iar în ceea ce îi privește pe generalii lor, sunt ca generalii oricărei armate: își iubesc propriile portrete.

Bora nu spuse nici da, nici nu. Voia să închidă paranteza privitoare la caracterul de icoană al unor instantanee și să discute ce îl interesa pe el.

— Când am zburat împreună spre Millerovo, la jumătatea lunii august, ați făcut mai multe fotografii de sus. V-o amintiți pe aceea cu o magazie cu acoperiș de metal cu o cămașă de bărbat întinsă peste el?

Gehrmann își strânse pleoapele, parcă pentru a-și ajuta memoria.

— Da, un loc ciudat de uscat rufele. Totuși, nu cred că am tipărit-o. Nu era atât de relevantă, și ieșise și puțin mișcată.

— Aș vrea o copie.

— Am negativul pe undeva. Pot să întreb de ce? Scuzați-mă, dar nu era tocmai o privelițte memorabilă.

— Iconicitatea se află în ochiul observatorului, dumneavoastră ați spus asta. Dacă este posibil, aș dori o copie mărită.

— Este posibil.

Gehrmann nu știa încă dacă i se va permite să-și facă reportajul fotografic.

— Totuși, nu va fi mai devreme de o săptămână.

O spuse așa, fără motive ascunse, chiar dacă la Stalingrad,

în acele zile, o săptămână putea însemna că unul sau altul ar fi putut muri între timp, iar acest cartier, cu aceste clădiri, ar fi putut sări în aer fără să lase urme.

Bora nu se descumpăni.

— Pe săptămâna viitoare sau când va fi, deci. Și fără fotografii aici.

Jurnal, 11 octombrie, lângă nodul feroviar

În afară de Piotr și Pavlo, avem și muncitori ruși cu noi. Spală, gătesc, curăță uniformele, lustruiesc cizmele. Sunt umili și serviabili. Dar, spre deosebire de ucraineni, unii dintre ei – le-o citesc în ochi – ne-ar tăia gâtul cu plăcere, dacă ar putea.

De înțeles, din punctul lor de vedere. Oamenii mei nu par să se gândească la asta, dar eu mă întreb ce aș face în locul rușilor. În această pustietate, la ei acasă (sau foarte departe de ea, pentru că vin și din Siberia, din Crimeea, din Caucaz), trebuie să se supună hotărârilor învingătorului. Și, odată ce au fost printre noi, NKVD-ul îi va elimina ca lași sau trădători.

Unul dintre ei, pe nume Roghinski, este tipograf. Înainte de Revoluție, avea o familie înstărită. Șase copii, băieți și fete, toți convertiți la comunism, unii din credință, alții din disperare, alții pentru a-și salva bătrânii. Roghinski este fiul celui mai mare, care s-a remarcat în celebra armată călare a lui Budionnîi împotriva Albilor și a corpurilor de luptători străini. Cu toate acestea, eroul a căzut în dizgrație în timpul Războiului Civil spaniol, în care luptase și tipograful. Roghinski povestește că, în urmă cu patru ani, NKVD-ul a venit noaptea la casa bătrânului, a dat toată familia jos din pat și i-a târât în stradă, pentru a-i doborî cu focuri de armă: părinții, fiicele și un nepot. Roghinski a reușit să-și ascundă soția și copiii în podul casei vecine, unde locuia, și de acolo a privit la bălțile de sânge de sub morți, care scoteau abur în aerul rece.

Asta nu îl face însă anticomunist. Fără să clipească, susține convins că familia o merita. El îl venerează pe Tătucul Stalin,

tehnologia sovietică, centralele electrice, căile ferate și stâlpii de electricitate. Deși pare resemnat cu starea sa actuală și este suficient de șmecher pentru a-și ascunde resentimentele în spatele unui calm prietenos, cred că ne urăște de moarte. A suferit mai mult decât alții sub regim, dar e omul în care am cea mai mică încredere. Vorbesc des cu el, chiar dacă faptul că îi cunosc bine limba și îi pot cita pe marii autori ruși trebuie să mă facă detestabil în ochii lui.

Să nu ai niciodată încredere în servitori, *spunea bunicul meu, feldmareșalul. Se referea, în stilul romantismului, la națiuni și popoare care, departe de a se ridica la luptă pentru a-și scutura jugul străin, se limitau să jure răzbunare împotriva acestuia.*

Eu spun că națiunile mici sunt obișnuite să fie învinse. O acceptă. Statele mari și imperiile sunt cele care nu suportă să piardă, chiar și atunci când își imortalizează înfrângerile ca simboluri ale răzbunării viitoare, aproape onorând aceste monumente ca și cum ar fi vorba de triumfuri.

La Stalingrad, monumentele și statuile au căzut pradă războiului chiar înaintea oamenilor. Pe jos se văd împrăștiate peste tot membre de bronz, piatră, beton; mâini colosale încă mai țin săbii, seceri, ciocane sau bețe de steag.

Gehrmann consideră că monumentul urât din Piața Roșie locală (Piața Mare pe hărțile noastre) este o icoană. Are dreptate. Va deveni una, pentru că după război icoanele contează mai mult decât în timpul războiului.

Nu voi avea mult timp să scriu când vom înainta, așa că profit acum. Icoana mea personală este Sinagoga țiganilor, parțial shul, *parțial catedrală ortodoxă, parțial cetate sau castel de zâne. Există dinainte de Stalingrad și va supraviețui Stalingradului. Ca multe imagini spontane ale minții, sugerează un concept sau o idee care încă scapă înțelegerii mele. Numai când voi rezolva acest mister voi putea ajunge la Sinagogă.*

Larisa Malinovskaia povestește în memoriile sale că, într-o pauză a spectacolului cu acel ciclu muzical la Sankt Petersburg, ea și tatăl meu s-au retras împreună, așa cum se pare că obișnuiau să procedeze chiar și atunci când el dirija orchestra. Așa s-a întâmplat și aici în oraș în Teatrul Gorki, pe atunci nou

construit, acum vreo treizeci și cinci de ani. Mi-a rămas în minte programul: Ceaikovski, sub bagheta lui Glazunov, pe atunci dirijorul concertelor simfonice rusești. Frumoasa Larisa, în cuvintele ei scandaloase de neuitat, s-a lăsat „posedată nebunește, dorind un fiu de la Maestro".

Fiul nu a venit, dar nu este de mirare că după mulți ani cunoștințele răutăcioase din Leipzig ale mamei mele au devorat cartea, au râs de tânăra văduvă pe la spatele ei și, în fine, l-au adus în patul lor pe nerăbdătorul și sălbaticul fiu adolescent al lui Friedrich von Bora.

Am învățat multe de la acele doamne!

Uneori îmi imaginez că o întâlnesc pe Larisa aici, în Rusia. Într-o revistă sovietică am citit că locuiește la Harkov. A supraviețuit amantului german, sfârșitului Romanovilor, Revoluției, lui Lenin. Probabil că îl va îngropa și pe Stalin, în ciuda aventurilor ei cu deviaționiști de tot felul (Troțki, Frunze), acum câteva decenii.

Ce i-aș spune dacă ne-am întâlni? Are peste șaizeci de ani. După îndelungata lor pasiune, tatăl meu a părăsit-o pentru verișoara lui adolescentă, adică mama mea. Schimbarea lui a stârnit certuri furibunde în camere sofisticate de hotel, încercări senzaționale de sinucidere și, în cele din urmă, o carte de memorii interzisă în jumătate din Europa. Ceea ce scrie această femeie jignită în sentimente și mândrie îmi face dificilă cultivarea unei amintiri afectuoase a tatălui meu. Nina și-o poate permite, pentru că nu a citit cartea.

De aceea, incendierea interiorului Teatrului Gorki – un act de război necesar – mi-a permis poate inconștient să distrug imaginea nerușinată a unui bărbat care se retrăgea în culise cu amanta lui. Cred că tocmai comportamentul tatălui meu cu atât de multe femei mă face să încerc să fiu opusul lui. Pentru mine există doar Dikta, de parcă ar trebui să ispășesc păcatul lui.

Titlul pe care Larisa l-a ales pentru introducerea la memoriile ei (Vieți de exces) *este „Cronicile unei servitoare". Ar părea ciudat, având în vedere că trăiau împreună o viață privilegiată în Rusia țaristă. Tatăl meu îi dăruia bijuterii fabuloase, iar pentru ea se deda la orice extravaganță, cum ar fi fost să îi aducă din Crimeea, cu un tren special, căpșuni*

proaspete în mijlocul iernii. Și totuși, Larisa se prezintă cititorilor ca o sclavă, supusă puternicului străin. Deșertăciune sau o încercare de a minimaliza cei șapte ani în care Friedrich o răsfățase încălcând orice decență? Dacă aș întâlni-o vreodată, nu știu dacă aș pălmui-o pentru ceea ce i-a făcut indirect mamei mele sau aș îmbrățișa-o pentru plăcerea păcătoasă pe care i-a oferit-o tatălui meu.

Sclavia, reală sau percepută, trebuie să fie una dintre cele mai infame stări ale existenței.

Suntem la Stalingrad de ceva vreme și s-au schimbat multe. Lucrurile se schimbă mereu când ești în interiorul lor. Din exterior mă văd altfel. În orașul Tătucului, invincibilitatea a devenit un cuvânt gol pentru toată lumea: germani, ruși, aliați; și pentru mine. Greșeala mea a fost mai degrabă lingvistică decât ideologică. În această lume, dacă vrei să folosești adjectivul invincibil*, trebuie să-l califici și să-l cuantifici, să-l pui în context. Există o mare diferență între victorie și invincibilitate. După o lună la Stalingrad, trebuie să-mi schimb afirmația de la* Sunt invincibil *la* Intenționez să fiu victorios. *Aș putea spune* Voi fi victorios*, dar, în calitate de comandant antrenat în Servicii, meseria mea este să evaluez probabilitățile.*

Rușii luptă bine. Sunt hotărâți. La camuflaj și război urban sunt aproape de neîntrecut. Gândesc ca țăranii care luptă pe pământurile lor. Deși ar fi greu să definești filmul Aleksandr Nevski *altfel decât ca propagandă (sau icoană?) antigermană, în sos medieval, reușește să surprindă spiritul sovietic, comparat cu cel al cavalerilor teutoni.*

Printre strămoșii mei din Livonia au fost cavaleri teutoni și cavaleri din ordinul purtătorilor de spadă. În ciuda cuceririlor lor din Est, nici măcar ei nu erau invincibili. Dacă germanicii i-au învins pe romani la Teutoburg, polonezii ne-au înfrânt la Tannenberg. Și, chiar dacă este o invenție că – fix în urmă cu șapte secole – gheața lacului Peipus i-a înghițit pe teutonii grăbiți să se lupte cu rușii, victoria a fost totuși a lui Nevski. Păcat că apoi a cedat în fața mongolilor Hoardei de Aur! Asta dovedește că nici rușii nu sunt invincibili.

Luni, 12 octombrie

Aproape ajuns în poziția avansată, lui Bora i se păru – nu pentru prima dată – că putea vedea ce se întâmpla de jur împrejur dintr-un punct de observație mai înalt, dar nu îndepărtat. Tranșee, posturi, miile de adăposturi în care se ghemuiau nemții; dar și, iar aceasta era doar fantezie, desfășurarea liniilor inamice. O diorama mentală, reconstituirea din carton a unei bătălii celebre, completată cu soldăței care se înfruntă și pe care o atingere cu degetul îi poate face să cadă pe spate.

Încă din copilărie, își notă, *puteam să mă văd din exterior; acum o fac cu o claritate halucinată, ca o dedublare. Și totuși, rămân logic, lucid, precis. Nu am niciodată slăbiciuni sau răzgândiri. Funcționez bine. Nu mă întreb ce cred ceilalți despre mine. Mă interesează doar să par ferm oamenilor mei, în deplină și, aș spune, aproape senină siguranță de sine… Sunt momente când tot restul devine de prisos. Aș vrea să fiu gol.*

Singurul risc pentru seninătatea lui hotărâtă provenea din faptul că scrisese despre Larisa Malinovskaia. Bineînțeles că se vedea foarte clar pe sine, dar asta i se aplica și imaginilor Diktei. Îi veneau în minte și atunci când ar fi fost mai bine să nu se gândească deloc la ea. La femei se gândeau toți, poate cu excepția ofițerilor în vârstă, pentru care anumiți stimuli erau de domeniu trecutului sau ușor de controlat. Dar pentru majoritatea celorlalți, indiferent de grad, povestea era diferită. Bora ajunse chiar să dea deoparte fotografiile soției sale, pentru a nu se expune acelei pierderi de luciditate.

Pe lângă lipsa momentană de material disponibil, nu tuturor le plăcea ideea de a merge la prostituate. Câtă masturbare, câte vise erotice, câte ejaculări involuntare erau printre nemții de la Stalingrad, mai bine să nu se știe. Își doreau soția, amanta, logodnica… dacă era genul de logodnică cu care făceai dragoste, cum făcuse Bora cu Dikta. Pe de altă parte, și în vremuri mai puțin periculoase Bora își asuma voit

mai multe riscuri decât ar fi trebuit, numai ca să și-o scoată din minte.

Tocmai din cauza acelor îndrăzneli individuale neobișnuite – cărora le supraviețuia –, oamenii, deja convinși de steaua lui norocoasă, începuseră să teoretizeze norocul întregii unități. Îl lăsă să înțeleagă acest lucru Nagel, în felul lui atent, dar respectuos.

— Nimeni nu știe dacă e adevărat sau nu, domnule maior, și în ce măsură. Dar băieții cred asta.

Bora îi spunea adesea:

— Dumneavoastră sunteți nostromul meu, subliniind relația de încredere dintre ei, care trecea chiar și peste ceilalți ofițeri.

De data aceasta deveni gânditor. Își imagina că aveau încredere mai mult sau mai puțin oarbă în el, dar această supraestimare înaintea unei misiuni periculoase nu era deloc benefică.

— Ce mă sfătuiți, domnule Nagel?

Sergentul, soldat deloc rigid – dimpotrivă, elastic și gata să se adapteze la împrejurări –, se gândi câteva momente înainte de a răspunde… Deși Bora o intuia, dădu apoi exact răspunsul care de multă vreme trebuia să clocotească în el.

— Poate că ar trebui să vă asumați mai puține riscuri, *Herr Major*.

Rareori Bora se simțea atât de expus.

— Știți de ce mi le asum?

— Cred că da. Dar *Majorin*, soția dumneavoastră, nu vă va dispărea din minte doar pentru că riscați să vă rupeți gâtul.

Pe oricine altcineva, oricine altcineva, chiar și pe tatăl său vitreg, Bora s-ar fi înfuriat. De această dată nu o făcu. Bineînțeles, nu-i dădu în niciun fel dreptate lui Nagel. Dar începând cu acea zi își moderă dorința de a face să galopeze alți hormoni pentru a compensa excesul de testosteron.

Prea târziu pentru a le schimba părerea soldaților despre norocul lui excepțional (și desăvârșit).

Miercuri, 14 octombrie, Stalingradul de Sud

Asta e o istorie pe care trebuie să o povestesc personal. Nu pot exista intermediari de niciun fel, chiar dacă presupun că vor mai avea loc multe întâmplări asemănătoare în ceea ce rămâne din orașul acesta.

Ieri, în timp ce ne îndreptam spre o poziție avansată, ne-au tăiat cablurile de telefon. Acum suntem complet izolați și ținuți pe loc de focul inamicului.

Ca și cum nu era suficient, undeva pe bulevardul care merge de la depoul tramvaielor la depozitul de grâu pe care îl numim Marele Siloz, chiar în fața noastră, se află un lunetist rus. Pare să fie acolo de o săptămână, o perioadă care la Stalingrad echivalează cu mai mult de un an. Atât de scurte sunt viețile celor care luptă printre aceste ruine.

O noutate? Nu. Lunetiștii profesioniști sunt pâinea noastră cea de toate zilele. Îi avem pe ai noștri; îi au pe ai lor. Pur și simplu, e vorba de o femeie. Nici măcar o femeie: o fată.

De unde știm? A fost văzută. Aici cineva vede tot timpul ceva.

Mă îndoiam; așa că ieri, când mi-au spus, am răspuns că mulți lunetiști sunt adolescenți și e practic imposibil să găsești un frizer: putea fi vorba de un băiat de șaptesprezece ani, nu de o fată.

— Niciun băiat de șaptesprezece ani nu s-ar aranja la geamul ferestrei de la care trage, a venit răspunsul.

Mai sunt încă geamuri intacte la Stalingrad? S-ar părea că da.

— Se aranjează… cum adică?

— Adică își desface părul, se piaptănă și îl prinde la loc.

Nici măcar un cazac de pe Don cu ciuful lui nu ar face așa ceva, și niciun calmuc sau un siberian.

Deci este o fată.

I se atribuie peste douăzeci de morți germani de când a apărut pe bulevard. Până acum nimeni nu a trecut prin fața ei și a supraviețuit. Iar toate încercările de a lua cu asalt clădirea au eșuat din cauza mitralierelor din împrejurimi.

De când circulă știrea, reacțiile oamenilor mei sunt amestecate. Unii o denigrează (curvă, târfă…), în timp ce alții – puțini – deplâng faptul că Bestia Roșie le obligă pe fete să lupte.

Nicidecum. Nimeni nu le obligă. De prea multe ori sunt

voluntare gata să moară pentru Maica Rusia.

Este inutil să-ți pui întrebări. Dilema mea e de alt tip. Distanța dintre noi și lunetist este de circa două sute de metri. Posturile rusești sunt ascunse între ruinele de la est și de la vest, creând un foc încrucișat; dar ea este cea care doboară fiecare german pe care îl vede. Trebuie să trecem dincolo. Dacă ea se află pe bulevardul pe care va trebui să avansăm, presupunând că reușim să evităm cuiburile de mitraliere, nu putem lăsa în spate un lunetist care să ne împuște ca pe cutiile de conserve de pe un zid.

Nu va fi ușor să o eliminăm. Nagel și cu mine discutăm despre asta. Și el este un trăgător excelent, așa că studiem cu atenție cartierul în care ne aflăm. Bulevardul e larg și aproape că lipsesc acele movile de moloz care, de obicei, oferă protecție. Singurul adăpost disponibil ar putea fi terasamentul unei șine smulse.

Clădirea din care trage fata (în picioare sau ghemuită) este situată aproape pe colț față de noi și este separată de bulevard printr-o piață goală. Ne aflăm în fața colțului clădirii, în timp ce ea, la patru etaje mai sus, are o vedere completă asupra refugiului nostru, nu de la una, ci de la două ferestre. Poate acoperi cu ușurință ambele laturi ale bulevardului. De altfel, ni s-a spus că obișnuiește să se mute de la o fereastră la alta, ca și când ar privi prin ochii unui cal gigantic.

Nagel este convins că e singură, cu multă muniție. Noi, în schimb, avem puțină, și fiecare lovitură de-a noastră trebuie să-și atingă ținta.

Nu există multe moduri de a anihila un lunetist și toate presupun moartea. Grenadele pe care le avem ne vor trebui pentru a neutraliza mitralierele. Cum nu avem la dispoziție o cantitate de explozibil care să o poată arunca în aer pe fată împreună cu clădirea, va trebui să ne bazăm pe viclenie: dacă este posibil, să o obligăm să se expună și să o eliminăm.

Nagel se ciupește de nas, așa cum face de obicei când se concentrează.

— E prea șmecheră să se expună, Herr Major. *De aceea, chiar dacă unul dintre noi ar ieși și ar încerca să atragă focul asupra lui – felul în care mă privește demonstrează că știe că mă*

gândesc la asta –, n-ar face decât să se aleagă cu un glonț în cap.

— Dacă nu o putem anihila ziua, ce spuneți dacă traversăm noaptea și ne târâm în jurul clădirii fără să fim văzuți, trecând pe sub ferestrele ei?

A vorbit locotenentul Schertl. Este un biet începător și nu știe ce spune.

Observ că am pierde jumătate din efective în încercare, dată fiind lățimea bulevardului și prostul obicei al mitraliorilor ruși de a aprinde faruri puternice după apusul soarelui.

— Uitasem, se scuză Schertl.

Nagel se ciupește din nou de nas.

— Și, oricum, nu ar rezolva problema celor care vin după noi. Domnule maior, domnule locotenent… trebuie să o omorâm. În plus, pun pariu că fata sau ai ei au minat intrarea. Poate și etajele de dedesubt. Rușii fac adeseori asta. În acest fel, ea nu poate ieși, iar noi nu putem intra.

Dacă e adevărat, înseamnă că fata a fost lăsată acolo, sau s-a instalat acolo, pentru a muri.

Schertl nu greșește complet. Dacă vreunul dintre noi ar reuși să treacă în timp ce ceilalți o țin ocupată, am putea să ne cățărăm pe o fereastră din spate, evitând intrarea. Dar și în acel caz ar rămâne scările minate – cel puțin trei rampe de urcat, înainte de a ajunge la obiectivul nostru. Iar cuiburile de mitraliere nu ar cruța pe nimeni care ar încerca să se apropie de lateralele clădirii pe care focul fetei nu le poate acoperi.

Dintr-o crăpătură a adăpostului nostru, și nu pentru prima dată, o caut cu binoclul. Bineînțeles, nu reușesc să o zăresc nici pe ea, nici țeava puștii ei de precizie. Văd doar fereastra deschisă pe latura cea mai periculoasă pentru noi. Doamne, geamul din dreapta ei – stânga mea – chiar este intact. Mă întreb cum e posibil.

E acolo sus de o săptămână. Dar e complet singură? Trebuie totuși să doarmă, să mănânce, să bea, să-și facă nevoile fiziologice… Cu binoclul mă uit la fereastra deschisă.

Pentru cine se piaptănă? Pentru cine?

Și cum de o consider o ființă umană, în timp ce pentru ea suntem doar ținte? Poate pentru că nu are nicio speranță de a supraviețui, în timp ce eu astăzi încă mai sper? Odată ce ești

condamnat, viețile celorlalți ți se par o insultă.

Își desface părul; își strânge părul. Se gătește pentru Moarte.

Asta îmi trece prin cap.

În timp ce privesc spre ea, ceva invizibil pentru noi, la vest de aici și în afara tirului mitralierelor, îi atrage atenția. Ar putea fi băieții de la Comunicații, care încearcă să reconecteze cablurile telefonice.

Țeava puștii se întrezărește pentru o clipă în timp ce trage. Împușcătura de lunetist nu seamănă cu vreo alta. Nu vin lovituri de răspuns sau alte reacții. Nimic. Și nici telefonul. Pun pariu că oricine se mișca înainte, acum nu se mai mișcă.

Își desface părul; își strânge părul. Se gătește pentru Moarte.

În orele următoare, fraza continuă să mi se învârtă în cap, în timp ce Nagel și cu mine ne gândim la modul cel mai puțin costisitor – ca vieți și muniție – de a rezolva problema mitralierelor. Rulăm și legăm strâns o saltea găsită aici, prea uzată și păduchioasă pentru a dormi pe ea. La apusul soarelui o rostogolim afară ca să atragem focul și să ne dăm seama unde sunt mitralierele. Apoi Nagel identifică și marchează pe hartă cele două puncte din care au tras rușii până când salteaua a fost făcută bucăți. În noaptea asta muniția noastră ar putea fi încă suficientă pentru a acoperi un voluntar. Dacă ar reuși să arunce grenade în una dintre cele două poziții, făcând să sară în aer și farurile, ne-am putea reduce problema cu 50%.

În timp ce ne chinuim să găsim o soluție, nu există niciun semn de activitate de la ferestrele de sus. Aceste calcule nu-i privesc pe lunetiști.

Până seara stăm cu ochii pe mitralierele dușmane, vrând să verificăm dacă își schimbă poziția. Trimit pe unul dintre cei mai buni oameni ai mei, care reușește să facă ceva. Acum, în lumina zorilor, resturile unuia dintre cele două posturi, inclusiv farurile, blochează bulevardul. Celălalt este încă activ. Fata nu a intervenit în timpul operației. După puțin timp, însă, o auzim trăgând calm, repetat, într-o țintă invizibilă. Abia la prânz telefonul de campanie revine la viață. Comandamentul regimentului ne ordonă să ne deplasăm către o nouă poziție, nu

înainte, ci lateral și puțin înapoi, de unde ne putem aproviziona cu muniție pentru a relua înaintarea.

Ordine imediate, nu e timp de discuții. Am oamenii mei care trebuie să treacă de mitraliera rămasă și de poziția dublu letală a lunetistului, fără garanții că nu mai sunt alte mitraliere și alți lunetiști după colț.

Tot ce s-ar putea întâmpla nu este ceva la care să mă pot gândi acum. Am cinci minute să mă mișc.

Adesea, luciditatea se întunecă în astfel de momente, dar nu este cazul meu. Panica, sau sentimentul cel mai apropiat de panică pe care îl pot simți, durează un minut. Apoi sunt din nou rece și rațional.

Își desface părul; își strânge părul. Se gătește pentru Moarte.

Mai trece un minut până să fim gata de plecare. Cei mai buni trăgători ai noștri – Nagel și caporalul Barth – se pregătesc să-și concentreze focul asupra ambelor ferestre, astfel încât fata să fie forțată să se retragă. Nu este momentul să economisim gloanțe. Le ordon să evite cu orice preț să lovească geamul întreg, ceea ce eu nu aș fi în stare, dar ei da. Eu (am un SVT-40 sovietic) voi ținti spre singura fereastră de la etajul al treilea pe care ea ar putea-o folosi – în cazul în care scările nu sunt minate – dacă ar coborî pentru a relua focul. Grosul oamenilor, cu Schertl, vor alerga în grupuri mici pe bulevard, trăgând pentru a se acoperi și aruncând ultimele grenade în mitraliori.

Cele două minute care urmează sunt suprarealiste.

Nagel și Barth ochesc în cele două ferestre ale lunetistului, atât de precis încât fata nu poate răspunde când trag în ea. Știu că stă jos sub pervaz, așa că nu o vor lovi decât prin ricoșare. Schertl și grupul lui aleargă în zig-zag pe bulevard; grenadele de mână fac o singură tumbă în aer înainte de a cădea printre mitraliori. Îi văd pe câțiva dintr-ai mei clătinându-se, căzând și ridicându-se la timp pentru a se rostogoli la adăpost în șanțul puțin adânc al șinelor rupte.

Au neutralizat mitralierele? Nu se mai aud focuri, dar cine știe. Oricum, oamenii trebuie să facă un al doilea sprint dacă vor să ajungă la noua noastră destinație, o mică clădire de școală acolo în spate, mai departe de bulevard. Din păcate, cea mai

mare parte a traseului este în câmp deschis și exact acolo unde fata noastră de la etajul patru îi va putea ținti pe rând de îndată ce își va da seama că Nagel și Barth nu mai au muniție.

Eu am doar trei gloanțe. După cum am convenit, trimit unul către fereastra de la etajul al treilea, în caz că este acolo. Când nu se întâmplă nimic, îi îndemn pe cei doi subofițeri ai mei să țâșnească înainte, încrezător că Schertl va face orice pentru a-i acoperi în timp ce traversează. Reușesc cu greu, sub focul fetei. Dar Barth se clatină, cu brațul drept atârnând moale și cariera lui de trăgător expert încheiată pentru totdeauna.

În ceea ce mă privește, odată ce am folosit primele două gloanțe, cu ultimul nu voi avea prea multe speranțe să concurez cu abilitatea adversarei mele, cu vizorul telescopic și punctul ei de observație. Indiferent dacă mitraliorii ruși sunt în acțiune sau nu, pistolul nu-mi va fi de mare folos împotriva ei imediat ce voi ieși din adăpost.

Mă retrag în spatele zidului de cărămidă care ne ascunde unul de celălalt.

Ea nu mă poate vedea, eu nu o pot vedea. Dar știm că suntem amândoi, vânător și pradă. Îmi repet că trage mult mai bine decât mine, este perfect echipată și acționează dintr-o poziție avantajoasă. Fie că aceasta este doar o slujbă pentru ea, fie că este motivată de ura față de noi, sângele ei rece este admirabil – calitatea de neînlocuit a lunetistului. Ce mă face să presupun că voi mai fi încă în viață peste câteva clipe?

Mă gândesc la soția mea. Și la mama mea, Nina, dar mai ales la soția mea. Că nu îmi vine în minte Remedios (femeia la care mă voi gândi imediat înainte de a muri) nu este o garanție împotriva sorții, căreia nu-i pasă de ce speră sau de ce se tem oamenii.

La cine se gândește oare fata? Are pe cineva? Încerc să nu mi-o imaginez, pentru că mi-ar afecta determinarea. A ei este absolută.

Își desface părul; își strânge părul. Se gătește pentru Moarte.

Ies în afară pentru a ținti și trag al doilea foc în fereastra încă intactă de la etajul patru.

Totul devine lent, ca un film care se desfășoară cu

încetinitorul. Văd și aud sticla spărgându-se ca o explozie de gheață limpede și strălucitoare, în timp ce îmi este complet imposibil să observ de la această distanță detaliile prăbușirii, cu atât mai puțin să aud.

Aproape simultan, în timp ce îl percep pe Nagel care sare de cealaltă parte a bulevardului pentru a mă acoperi, fata apare la cealaltă fereastră, cea din dreapta, cea mai periculoasă.

Pentru o fracțiune de secundă o văd, neîncrezătoare, jignită, în timp ce țintește spre bărbatul care a îndrăznit să-i distrugă oglinda umilă a ultimei sale vanități. Sunt în câmp deschis, conștient de sacrilegiul meu, un simbol a tot ceea ce ne împinge pe noi, bărbații, să încălcăm spațiul femeilor. Pentru prima dată, înțeleg că o facem pentru că suntem răuvoitori și pentru că ne place.

Fracțiunea de secundă este un punct infinitezimal de timp în care, abia zărindu-ne contururile cu ochii noștri muritori, ne privim fix cu ochii minții. Ne urâm și suntem legați, așa cum pot fi doar doi străini care privesc reciproc în față moartea.

Momentul, punctul de timp zboară. Legătura se desface. Oh, poate să mă vadă bine cu cel de-al treilea ochi, cel al lunetei.

Dar trag primul și lovitura nimerește.

Ce s-a întâmplat? Cum se face că nu mi-am dat seama că se trage din cuibul de mitraliere care supraviețuise? Poate că Degteariovul lor era defect, dar cineva trage cu pușca în timp ce alerg în diagonală spre șinele rupte. Oamenii mă acoperă cât pot, în timp ce traversez aproape neatent, privind spre fereastra fetei.

Mi-o imaginam pe tânăra mea adversară prăbușită sau căzută pe spate. În schimb, este acolo sus, răsturnată pe pervaz; cu fața în jos, brațele lăsate să cadă. Părul i se desface, iar șapca plutește în jos de la etajul al patrulea. Pare atât de mică, dar poate pentru că e sus și departe.

Rușii au terminat muniția sau poate decid să nu tragă. Poate că și ei se uită în direcția fetei lor moarte și o plâng. Am timp să cobor printre ai mei.

Înainte de prânz suntem dincolo de bulevard, reînarmați, reechipați și pregătiți pentru următorul obiectiv al acestui război.

Cu un lunetist de sex masculin, nici nu m-aș gândi la asta.

Cu ea, simt un sentiment ciudat de melancolie care subminează orice satisfacție a unui soldat care a eliminat un inamic. Din legătura pe care am împărtășit-o în acea clipă letală, un rest de ură m-ar ajuta, dar nu îl simt. Ceea ce rămâne este o senzație de neînțeles de tristețe pentru fata căreia i-am luat viața.

Fără să-i socotim pe cei pe care i-a omorât cât am fost noi acolo, ea a ucis peste douăzeci de când a apărut pe bulevard. Poate că a ucis de două ori mai mulți înainte de venirea noastră și cine știe câți alți germani ar fi eliminat dacă ar fi trăit.

Speram să se întâmple, dar cum a putut spargerea unui geam să ducă la moartea ei?

Geamul intact era singurul lucru pe care îl avea. Poate, ca în basme, suprafața reflectorizantă era talismanul ei feminin și dublul ei.

Nu este adevărat, așa cum cred mulți, că brutalitatea este tot ceea ce ne face să ne mișcăm în război; uneori se strecoară o conștiință mai înaltă, care ne încredințează în mâinile singurei morți de care putem muri.

Nagel și Barth erau trăgători excelenți, nu eu. Dacă s-a întâmplat așa cum s-a întâmplat, trebuie să fi fost pentru că ea s-a predat acelei conștiințe superioare a morții pe care numai eu i-o puteam oferi.

Sunt mândru de asta? Nu. Mi-e rușine de asta? Nu. Îmi amintesc una dintre puținele critici la adresa armatei pe care tatăl meu vitreg le-a exprimat vreodată: „A întreba un soldat dacă îi este rușine de sine este ca și cum ai întreba o prostituată dacă este virgină."

În economia acestei lupte, incidentul de astăzi nu va merita nici măcar o notă de subsol. Tovarășii ei îi vor recupera corpul, noi ne vom îngriji rănițiii noștri, deșeurile vor fi măturate sau îngropate sub alte deșeuri.

Noi toți, de multă vreme, am lăsat în urmă virginitatea și capacitatea de a simți rușinea.

Joi, 15 octombrie

Când ne întoarcem în centru cu informațiile cerute, descoperim că, așa cum se întâmplă la fiecare două zile, comandantul-șef se află la Stalingrad. A vizitat sectorul Diviziei 71 cu generalul nostru, von Hartmann, interpretul său șef (care îi este și ginere), von Kutzschenbach, și ofițerul de stat-major, locotenentul Manfred von Plotho, pe care-l cunosc. Plotho, pe vremuri foarte plăcut, pare acum îmbălsămat; s-a îngrășat și joacă perfect rolul celui care lucrează la înaltul comandament. Nu aș schimba locul cu el pentru tot aurul din lume.

Eu eram departe, mai la sud, într-una din acele tranșee naturale care îți ajung până la mijloc, pe unde nu se poate trece decât în șir indian, incomode, dar utile în caz de lovituri de tun. Cu puțin timp înainte de masă, Schertl m-a informat că aveam ordin să mă întorc și să fac un raport informal despre misiunea noastră recentă și să prezint micul comandament pe care ni l-am creat în subsolul Univermagului. Am intrat oficial în posesia lui ieri, deși mă îndoiesc că vom rămâne acolo mult timp.

Știind cât de mult ține la asta marele comandant, în timp ce mă îndreptam spre piață, mi-am încheiat nasturii la manșete și gulerul cămășii și, literalmente, mi-am curățat cu scuipat cizmele. Ajungând în fața magazinului, mi-am dat seama că aș fi putut să mă cruț de efort.

În hainele lor de piele până la glezne, comandanții se ofileau sub căldura care încă asuprește Stalingradul când iese soarele. Bietul Plotho gâfâia când mi-a povestit că „au fost ținta câtorva împușcături rare” în timp ce inspectau Țarița. Știu, a fost terenul nostru de joacă zile întregi și noi am fost cei care l-am curățat. În timpul zborului, însă, avionul lui Paulus a beneficiat de atenția antiaerienei ruse de dincolo de Volga. Dar, sigur, malul inamic al Maicii Volga este o altă poveste.

Nimeni nu știe câte divizii concentrează rușii. Imensitatea teritoriilor lor și stocurile de echipament american încep să fie îngrijorătoare dacă au și oameni care să le folosească. Indiferent de câți ne descotorosim, vin mereu alții. Ca în mitul antic al lui Cadmus, în care se năștea războinici din dinții balaurului ucis. Poate că ar trebui să facem ceea ce a făcut el mai apoi: să

aruncăm cu pietre ca să-i încurcăm, până când se măcelăresc între ei.

Vizita ghidată la comandamentul nostru a mers bine. N-aș ști să spun dacă generalului Paulus i-a plăcut, dar generalul Hartmann avea privirea satisfăcută. „Văd că nu ai uitat veverița”, mi-a spus. Ceilalți nu au înțeles, dar eu, da. Din întâmplare, generalii călătoreau în jeepul pe care l-am „eliberat” noi la începutul lui septembrie: vehiculul meu înaintează în grad.

Sâmbătă, 17 octombrie

Fritz Gehrmann se întoarse așa cum promisese. Avea pelicula cu fotografiile făcute din avion în timpul zborului spre Piazza Roma, dar și o mână în ghips. O „amenajase”, după cum explicase el, căzând în timp ce cobora de pe mormanul de oțel care fusese un tramvai, pentru a-și salva camera foto pe care o ținea la gât.

— Azi am făcut câteva fotografii decente. Vă rog să mă scuzați că nu pot rămâne. Sunteți sigur că nu vreți să fac poze aici?

— Mai mult ca sigur. Pot să le păstrez? întrebă Bora răsfoind fotografiile.

— Sunt toate ale dumneavoastră, păstrați-le. Din păcate, niciuna nu este o icoană.

Depinde. Poate că din acele fotografii putea rezulta ceva util pentru investigație.

În imaginea defocalizată a magaziei cu acoperiș de tablă de la o altitudine de vreo sută de metri („poate mai puțin”, observă Gehrmann), își dădu seama că era vizibilă în colțul din stânga sus o parte din balca în care zăceau încă de atunci cele două cadavre. Unghiul de fotografiere și ora dimineții mențineau în umbră denivelarea de teren, astfel că era complet imposibil să-i zărești din avion. Se distingea destul de clar cămașa profesorului de pe acoperiș. *Ca semnal de ajutor, nu a servit la mare lucru*, își spuse Bora.

Celelalte fotografii nu adăugau nimic la cunoștințele lui

despre acea porțiune de teren, cel puțin raportat la dubla crimă. Căuta vreo urmă de vehicul tras de cal sau cu motor, de grupuri de călăreți sau indivizi. Din nefericire, Storch-ul nu virase suficient de amplu pentru a zbura pe deasupra pâlcului de copaci unde căruța țărăncii rămăsese înțepenită mai multe ore. Bora recunoscu vehiculele parcate și adăpostul de cai de la Piazza Roma, ba chiar și acoperișul înclinat al camerei în care stătuse câteva zile. De-a lungul albiei șerpuitoare a Kalitvei, se vedea o pasăre de râu – nu i se păru un stârc, ci un cufundac –, care se ridica în zbor de pe apă. Ultimele imagini, nesolicitate și neautorizate, înfățișau întâlnirea dintre Bora, căpitanul Tulbure și grupul mic de ofițeri italieni care îl așteptau pe colegul german.

Totul s-a schimbat acolo, perceptibil sau imperceptibil. Imediat după fotografiere, deveniseră imagini din trecut. Cufundacul își luase deja zborul când Gehrmann a mișcat pârghia pentru a face următoarea fotografie; apa curgea în Kalitva. În partea de jos a bălcii, descompunerea cadavrelor avansa. Și ucigașul era deja departe. Iar noi, fotografiați fără permisiune în Piazza Roma – Tulbure, Galvani, Dossi, Serra San Bruno și cu mine –, nu mai suntem așa cum eram. Suntem mai aproape de moarte cu zilele care au trecut de atunci.

Există momente în care nu înțeleg farmecul albumelor de familie, decât pentru a medita la efemeritatea lucrurilor. Totuși, la Leipzig, Borna, Trakehnen, Edinburgh, în toate casele alor mei există peste tot fotografii și portrete.

Luni, 19 octombrie, aeroportul de la Gumrak

Existau zile când comandantul-șef arăta ca un sfânt. În afară de vremea rea (ploaie densă cu câțiva fulgi de zăpadă) și în ciuda calmului relativ din cartierele ocupate, într-o astfel de zi chipul slab și marcat al lui Paulus semăna cu cel al unui preot nefericit sau al starețului unui sumbru ordin contemplativ. Comentariul lipsit de respect și nesolicitat al lui

Lolo către Bora, ultima dată când se întâlniseră, fusese: „Comandantul pare tensionat și ascetic, dar este vorba doar de dizenterie.”

Convocat de Paulus, aflat în vizită la comandamentul Corpului 8 al Luftwaffe, Bora era puțin îngrijorat. În anticamera biroului pus la dispoziția generalului, cu câteva secunde mai devreme un tânăr locotenent dichisit îi adusese două perii.

— Pentru uniformă și cizme, *Herr Major*. Înainte de a intra.

Bora îi răspunsese că își curățase deja cizmele și își verificase uniforma după ce lăsase paltonul pe coridor.

— Pentru uniformă și cizme, *Herr Major*. Înainte de a intra.

Nu era vina locotenentului, dar scandarea tip școală militară era la fel de enervantă ca și insistențele lui. Bora repetă curățarea, având grijă să-și ascundă iritarea. Exista o cutie de carton unde se depozitau periile după folosire, iar când se apropie pentru a face acest lucru, văzu că pe o latură a cutiei scria cu majuscule UNIFORME și CIZME, pentru a se evita orice eventuală confuzie.

Locotenentul bătu încet la ușa lui Paulus – o bătaie discretă de majordom – și, imediat ce veni un răspuns, neinteligibil pentru Bora, deschise doar cât să lase vizitatorul să intre, fără să dea drumul mânerului.

Biroul emana un miros puternic de acid carbolic de spital, cu siguranță pentru a neutraliza putoarea latrinei de alături.

Biroul generalului, împins la distanță de peretele din spate, era aproape în mijlocul încăperii; lăsa un loc amplu pentru mișcare în spatele fotoliului. De altfel, Paulus stătea acolo, în picioare, cu spatele la fereastră. Silueta lui lungă, strânsă în umeri, nu dădu niciun semn de răspuns când Bora se prezentă. Trucul de a-și ascunde trăsăturile datorită luminii exterioare era de pe vremea preoților păgâni și a împăraților bizantini… și, de asemenea, a femeilor care nu mai sunt tinere și frumoase, cum experimentase Bora în Polonia. Pentru Paulus putea fi un mod de a-și ascunde ticul nervos cauzat de stres: nu ar fi vrut să i-l arate unui maior de douăzeci și opt de ani.

La gât purta bine-cunoscuta eșarfă de mătase albă, o notă de eleganță pe care Bora ar fi apreciat-o în Germania; mai

puțin acolo, la câțiva kilometri de Stalingrad. Se văzuseră în vinerea precedentă, așa că se îndoia că întâlnirea avea vreo legătură cu amenajarea micului lui comandament din subsolul Univermagului.

Primele cuvinte ale generalului au clarificat însă imediat de ce dorise să-l întâlnească departe de staff-ul său și de Divizia 71.

— Domnule maior von Bora, cum a fost posibilă această crimă… această dublă crimă?

Întrebarea nu ignora numai raportul detaliat al lui Bora, ci și pe cel pe care Stumbeck trebuia să i-l fi prezentat, fără a mai vorbi despre povestirea pilotului, care le preceda pe toate celelalte. Era superfluu să comenteze prostia de a se depărta de Storch sau pericolele unei zone de război. La două luni după eveniment, întrebarea lui Paulus suna retoric.

— Depinde, *Herr General*. Din punct de vedere practic, doi civili neînarmați sunt ușor de eliminat. Dacă, din câte am înțeles, călătoria profesorului Tincu era de natură privată, probabil că motivul crimei nu avea nicio legătură cu profesia lui sau a doamnei. Jaful rămâne o posibilitate. Pe de altă parte, naționalitatea sau convingerile cuplului ar fi putut juca un rol important în mintea ucigașului. Cu alte cuvinte, s-ar putea să fi existat cauze politice.

Bora făcu o pauză, în așteptarea unei confirmări a acestei ultime ipoteze, care desigur nu veni.

— Atunci când se investighează o crimă, trebuie în primul rând clarificat motivul, iar eu nu sunt informat despre motiv.

Era cât pe ce să întrebe direct dacă Paulus avea vreo teorie. Singurul răspuns fu o tăcere rigidă, urmată de alte întrebări.

— Ați descoperit *personal* servieta pentru documente și cadavrele, domnule maior? Le-ați percheziționat *personal*?

Totul era foarte ciudat. Să se afle acolo vorbind despre doi morți, în măcelul de la Stalingrad… Bora simțea un disconfort în acel birou în care mirosul chimic îți stătea în gât, fiind totuși preferabil duhorii de latrină.

Răspunse cu concizia obișnuită, dar cu mintea în altă parte.

— Maiorul Galvani și cu mine nu ne-am scăpat niciodată din ochi… Am percheziționat cadavrele cu mâna mea și am

condus personal corpurile de la locul descoperirii până la spitalul 128…

Cuvinte pe care le scrisese deja cu câteva săptămâni înainte.

Paulus asculta și nu arăta niciun semn că acceptă sau respinge ceea ce i se spunea.

Punea întrebări de parcă ar fi suspectat că Bora sau Galvani, sau amândoi, umblaseră la efectele personale ale victimelor. De ce? De fapt, era adevărat în ceea ce îl privea pe Bora, dat fiind că găsise în poșeta doamnei Costin scrisoarea care vorbea despre „satisfacția reciprocă" dintre soții Tincu și comandantul Armatei a 6-a. Instinctul îi spunea că Lolo nu i-o predase niciodată lui Paulus: adeseori Abwehrul gestiona lucrurile în felul său. Așadar nu recunoscu că o găsise, cu atât mai puțin că o citise.

Dar Stumbeck întocmise cu siguranță un raport despre moartea țărăncii și despre cei doi ruși condamnați la pedeapsa capitală atât pentru acea crimă, cât și pentru că fuseseră găsiți în posesia bunurilor pe care ea le furase de la soții Tincu. Nu încăpea îndoială că lui Paulus i se spusese și numele lui Lázár.

Atunci de ce insista cu întrebări care nu aveau răspuns sau la care răspunsul fusese dat deja? Bora rămase pe poziții, reafirmând ceea ce îi spusese deja la Razguleaevka despre înlăturarea sa din anchetă.

— Cu permisiunea dumneavoastră, pe 19 august locotenent-colonelul Stumbeck a primit toate probele adunate de la locul crimei. În aceeași zi am fost suspendat din anchetă până la noi ordine, iar din 4 septembrie nu mai este de competența mea.

Tonul lui Paulus era oarecum distrat, la fel și expresia lui.

— Ah, da, ziua în care divizia dumneavoastră a fost elogiată. În urmă cu două duminici, comandantul dumneavoastră de divizie a fost decorat cu Crucea de Cavaler pentru rezultatul excelent. Iar vinerea trecută dumneavoastră ați fost cel care ne-ați arătat Univermag, nu? O treabă bună.

Cu doar șase luni mai devreme, aprobarea unui general l-ar fi umplut de mândrie. Dar, în realitate, cele douăsprezece zile pe care le petrecuse cu oamenii săi târându-se de-a lungul unor străzi devenite poligoane de tragere, de la o groapă la alta, nu ca să mai atragă focul inamic, ci luptând pentru a câștiga

palme de pământ sau sectoare de asfalt, erau dincolo de orice laudă.

— Să ne întoarcem la noi, domnule maior von Bora. Sper că ați predat tot ceea ce ați găsit.

Bora răspunse imediat că da. Nu era o minciună, pentru că poșeta și efectele personale pe care le conținea nu constituiau dovezi, iar în ceea ce privește scrisoarea, i-o dăduse lui Stumbeck. Ce făcuse Lolo cu ea, nu era responsabilitatea lui.

Toți joacă cu cărțile ascunse: comandantul-șef, Stumbeck, românii... Paulus se aștepta ca soții Tincu să-i predea personal scrisoarea? Da. Dar despre ce acord era vorba? Lolo neagă existența unor formule științifice secrete. De când am fost suspendat din anchetă, aproape că am uitat conținutul acelui mesaj... Iar acum, numai timp să investighez nu am.

Fereastra din spatele lui Paulus lăsa să se vadă o parte a pistei de decolare și clădiri lungi, gri. Bora le privea, încă nemișcat din locul unde se oprise când intrase, zbătându-se între o curiozitate reînnoită, neliniștită și dorința de a se întoarce la munca letală care-l aștepta afară.

Cu siguranță din cauza scrisorii nu vrea sau nu poate să-mi spună de ce îl interesează atât de mult Nicolae Tincu și Bianca Costin. Satisfăcător *este un adjectiv prea vag pentru a permite speculații. Nu știe că am găsit-o și nici că Lolo i-a ascuns-o. Cel mai rău este că, deși am bănuiala că interesul lui pentru soții Tincu coincide cu motivul morții lor, nu-l pot întreba direct.*

— Nu cred în povestea comisarului politic, domnule maior. Veniți cu alternative.

După acele cuvinte, Paulus lăsă încă o dată să cadă tăcerea. Mirosul de dezinfectant și acea siluetă slăbită dădeau o impresie de melancolie și răceală sterilă, asemănătoare cu cea din sălile de așteptare sau de la morgă. Se apropie de birou doar cât să poată folosi interfonul. Imediat după aceea intră tânărul locotenent, cel cu periile, cu o cutie de carton pe care o puse pe biroul generalului. Bora recunoscu dosarul cu șină pe care i-l dăduse Stumbeck pentru a aduna datele despre caz.

Paulus îl deschise, arătându-i hârtiile pe care le conținea.

— Este materialul dumneavoastră sau nu, domnule maior von Bora?

— Este, domnule general.

— Deci cazul este al dumneavoastră. Nu vreau să aud altceva.

Oare de ce Paulus era cunoscut drept un comandant patern, sever, dar înțelegător? Lui Bora i se părea că gândea ca un contabil, de parcă avea în față un bilanț pe care să-l încheie corect; un simplu exercițiu tehnic, în care aspectul uman a ceea ce se întâmplase nu avea nicio importanță. Angajat, demis, angajat din nou. Nu avea sens.

— Domnule general, trebuie să știu dacă mi se ordonă să continui de la Stalingrad o anchetă de crimă.

— Exact.

Bora putea deja să îl audă pe sfrijitul general Hartmann vorbindu-i, așa cum ar i-ar fi vorbit fiului său mort. „Ce-i cu povestea asta? Aici e vorba de cucerit un oraș, nu de suportat ciudățeniile comandantului-șef! Du-te, du-te. Ai oamenii tăi de care trebuie să ai grijă”.

Luă încet dosarul. Unde era Lolo Stumbeck când aveai nevoie de el? Trebuia să fi existat un motiv foarte serios pentru a nu-i fi predat scrisoarea lui Paulus. Și nimeni, cu atât mai puțin conducătorul unei armate germane, nu se complăcea în treburi private în timpul unui asediu. Nu putuse să-l întrebe pe Lolo despre scrisoare ultima dată când se întâlniseră, pentru că fusese deja suspendat din anchetă. La următoarea întâlnire cu el, avea să pretindă răspunsuri.

Un ofițer de campanie ar fi plecat deja cu respect. Un maior, oricât de tânăr, își putea permite să insiste pe câteva puncte.

— Domnule general, dacă și când situația militară o va permite, voi avea nevoie de sprijin pentru a planifica interogatoriile și a continua ancheta.

— Nu mă aștept să vă neglijați îndatoririle de ofițer de teren, răspunse Paulus cu generozitate la prima parte a cererii. Veți avea timp să vă ocupați activ de caz imediat ce lucrurile se stabilizează în oraș.

Așteptarea ca lucrurile să se *stabilizeze* în oraș sau în Rusia suna a propagandă și nu era limbajul unui general. Bora se încăpățână.

— Voi avea nevoie de sprijin pentru a planifica

interogatoriile și a continua ancheta.

Paulus îl lăsă să aștepte, dar Bora nu intenționa să plece înainte de a obține asigurări în acest sens. În timp ce generalul se întorcea la siguranța emoțională a spațiului din spatele biroului, Bora se întrebă despre posibilele motive ale comandantului său șef.

Vrea să știe cine i-a ucis pe soții Tincu, cine a furat scrisoarea pe care o aștepta de la ei și dacă cele două acțiuni sunt legate. Aș putea deja să-i spun că cine a luat scrisoarea nu este criminalul, dar nu știu dacă scrisoarea are vreo legătură cu moartea lor. Când ucigașul i-a găsit în magazie, poșeta și conținutul ei erau deja în mâinile țărăncii. Dar nici ea, nici cazacii nu s-au obosit să deschidă sau să ia plicul. Adevărul este că nu știu cât de multe i-a spus Stumbeck și cât de multe i-a ascuns.

Precizia cererii păru să-l convingă în cele din urmă pe Paulus într-atât, încât dădu din cap cu un scurt semn de încuviințare.

— De ce anume aveți nevoie?

Bora părăsi biroul cu impresia că laconicitatea generalului avea de-a face cu intenția de a ascunde motivul (sau motivele) pentru care nu se resemna cu pierderea prietenilor săi români. Satisfacție reciprocă… Satisfacție reciprocă. Când discutaseră cei trei despre acea chestiune care i-a determinat pe doi dintre ei să se îndrepte în pripă către o zonă de război? Lipsa de importanță obiectivă a cercetărilor profesorului Tincu nu justifica un asemenea exces. Sau da? Doar dacă atrăgătoarea și bine conectata Bianca Costin… Gândul i se stinse în amintirea felului în care o văzuse, umflată de moarte, în noroiul negru al bălcii.

În anticameră, calitatea aerului era diferită. Mirosea a mobilă lustruită și a lemn prea verde pentru a arde bine în sobă. Locotenentul sări în picioare și îl conduse până la ușă. Aceasta dădea spre un coridor pe ale cărui laturi se aflau, probabil, birourile Corpului 8 Aerian. Dacă tancheta care îl adusese se întorcea să îl ia, ar fi fost oricum nevoie de o oră pentru a ajunge la Stalingrad din cauza vremii proaste: cei cincisprezece kilometri se multiplicau pe drumuri denivelate și

acoperite cu zăpadă.

Cu doar șase luni în urmă, se uitase la semilunile trasate de șenile în praf, acolo unde tancurile își schimbau direcția. Din avion ar fi arătat ca un complicat desen geometric. Sfârșit de august, început de septembrie, când nori impalpabili de praf se ridicau din corpul chinuit al pământului; când șanțurile mai adânci se umpleau de ploaie, iar apa călduță atrăgea insectele… De atunci, praful devenise mlaștină din cauza ploii și lapoviței.

Tancheta întârzia să se întoarcă de la Razguleaevka. Cum pe coridor nu erau nici scaune, nici bănci, Bora aștepta sprijinit cu spatele de perete, aducându-și la zi notițele.

19 octombrie. Câteva întrebări privitoare la întâlnirea mea cu generalul, în așteptarea transportului

Credeam că Paulus, chiar și în felul lui aluziv, îmi spusese totul atunci când mi-a promis că voi avea acces liber la martori (pilotul), la persoanele eventual informate asupra faptelor (Lázár) și la documente (stenogramele interogatoriului evadaților ruși). De altfel, executasem deja o întoarcere impecabilă, când mi s-a adresat din nou. Și aici lucrurile au devenit interesante.

Mi-a spus cu o voce reținută că nu crede că un „politruc în trecere" i-a ucis pe profesor și pe doamna Tincu. I-am răspuns că sunt de acord în privința caracterului incert al unei astfel de prezențe. Și totuși, tocmai capturasem un număr imens de dușmani, așa cum demonstra lagărul de la Millerovo; un comisar politic din cadrul Armatei Roșii putea foarte bine să se învârtă prin zonă, încercând să evite capturarea. Să nu uităm că multe dintre unitățile noastre execută politrucii pe loc.

A răspuns iritat că sarcina mea este să dovedesc dincolo de orice îndoială, prin orice mijloace (adică?), că asasinul nu a fost un comisar politic.

Din ce motiv, Doamne Dumnezeule?

Am spus: „Dar e posibil să fi fost un politruc. Ba chiar este foarte probabil să se fi întâmplat așa.” Apoi, observând o anumită ostilitate din partea lui, am adăugat că sunt conștient de profundele conflicte politice care agită și astăzi România. „Nu pot ignora implicațiile lor”, am precizat, „deși cu siguranță nu sunt în măsură să le aprofundez de unde mă aflu. Și îmi sunt foarte clare și posibilele consecințe diplomatice dintre noi și aliații noștri unguri, dacă ne-am hotărî să căutăm un vinovat în rândurile Armatei a 2-a maghiare.”

Paulus m-a îndemnat să renunț la „pista Bucureștiului” (cuvintele lui, dacă nu cumva Lolo le-a folosit în raportul său preliminar). De înțeles, dată fiind naționalitatea soției lui. De fapt, nu am emis niciodată ipoteza unui vinovat român, deși încercarea lui Nemoianu de a da vina pe italieni, și indirect pe noi, lasă loc pentru o oarecare rezervă.

Este greu de spus ce crede comandantul despre „pista maghiară” sau despre cea „cazacă”. Pe Lázár știu mai mult sau mai puțin unde să-l găsesc. Tomilin, pe jumătate cazac pe Don și pe jumătate negustor de cai, ar fi putut să mintă și despre altceva decât despre furtul unei poșete. Cine știe pe unde călărește în acest moment. Oricum, cel puțin Stumbeck va avea în continuare un rol de jucat. Am permisiunea comandantului-șef să-i cer lui Siegfried al nostru să realizeze pentru mine acele investigații care nu îmi sunt posibile aici.

P.S. Dacă prelungește așteptarea, se va face noapte înainte să ajung la destinație.

VIII

„Ori de câte ori unui om îi
este frică,
este implicat un
răzbunător.”

H.D. THOREAU, *Jurnal*, 27
iunie 1852

Marți, 20 octombrie

Marți, un vânt înghețat aduse o lapoviță care se transformă curând în zăpadă abundentă. Când se înserina însă, temperaturile erau încă acceptabile. Pentru a tranzita, vehiculele trebuiau să aștepte ca drumurile de pământ să se usuce sau să înghețe complet. Șanțurile și văile rămâneau mereu umede, iar cei care se refugiau pe marginile lor se mișcau cu greu sau rămâneau înțepeniți.

Așa cum era de așteptat, locația Univermag atrase interesul înalților gradați din Divizia 71. Bora și oamenii lui fură evacuați prietenește și trebuiră să se întoarcă la sud de Țarița, unde continuară să alterneze sarcinile de recunoaștere cu luptele în câmp deschis, pentru a apăra ceea ce smulseseră cu mult efort de la ruși.

La nivel de regiment, se hotărî să i se dea mână liberă curajosului maior. Până la sfârșitul lunii, batalionul urma să fie reorganizat ca grup de asalt. Avea să poarte numele semi-serios de *Feuerwehr Sachsen*, indicând proveniența saxonă și sarcinile de urgență asemănătoare cu cele ale unei brigăzi de pompieri. Bora îl luă drept un semn pozitiv al angajamentului reînnoit de a traversa Volga.

Ambele părți își lingeau rănile după luni sângeroase. Și

erau deja în curs pregătirile pentru iarnă. Oricine scria acasă că se aștepta la o permisie de Crăciun avea dreptul să viseze, dar Bora vedea înaintea lui zile scurte și nopți lungi, petrecute cu haina în spate și cizmele în picioare, în așteptarea capitulării cartierului industrial de la nord și cu ordinul de a respinge Divizia 13 Pușcași de Gardă în jos, pe malul Volgăi.

După moartea lui *Rittmeister* Grossmann pe Don, înlocuitorul său nu sosise încă. Doi căpitani cu experiență fuseseră repartizați la un batalion decimat, iar locul lor fusese luat de locotenenți. Dintre ei, locotenentul Schertl nu era încă pregătit pentru a comanda în prima linie, dar reputația de pricepere a Diviziei 71 îi permise oricum lui Bora să-l folosească în mod util.

Georg Schertl era un tânăr de douăzeci și șapte de ani, slab și cu ochelari. Cea mai evidentă caracteristică a lui era lipsa de familiaritate cu viața armatei și cu educația militară. Era stânjenitor de timid față de superiorii ierarhici și reușea cu greu să susțină privirea celuilalt. Cu cât gradul era mai mare, cu atât mai puternic era disconfortul lui.

Așa că Bora trebui să se ocupe de nesiguranța subalternului său, ceea ce nu-i displăcu. Locotenentul era un geniu al aprovizionării. Familia sa deținea la Lübeck o firmă de import de bunuri coloniale cu filiale în toată Germania; îl încurajaseră pe băiat să studieze economia și, încă din copilărie, îl pregătiseră să devină moștenitorul Companiei Schertl. Sprijiniseră logodna lui cu o domnișoară franțuzoaică a cărei familie producea vinuri alese, chiar dacă băiatul nu o mai văzuse de doi ani din cauza războiului. Ea îi spunea Georges, în franceză, așa că pentru prietenii germani devenise *Schorsch*.

La începutul verii, domnul și doamna Schertl făcuseră o greșeală care aproape că îl costase pe singurul lor fiu poziția din secția de comandă a lui Bora. Aflând cine avea să fie următorul comandant de batalion, îi trimiseseră un coș cu produse de primă calitate, printre care celebrul marțipan de Lübeck și câteva sticle de Rotspon, vin francez învechit în Germania. Bora îi trăsese un perdaf locotenentului – care nu avea nimic de-a face cu chestiunea – și aruncase mâncarea scumpă la gunoi… Lucru pe care astăzi, cu iarna la poartă, nu

s-ar fi încumetat să-l facă din nou.

Din acea zi, în funcție de condițiile din teren, Schertl fusese singurul destinatar al trufandalelor de acasă. În ultima vreme, sticlele de Rotspon începuseră să se epuizeze, fie din cauza scăderii rezervelor familiei Schertl, fie din cauza lăcomiei celor responsabili cu poșta militară. Fără să-l îndepărteze de îndatoririle sale, Bora îl luase deoparte pe locotenent de îndată ce se stabiliseră la Stalingrad. Îi ordonase să evalueze în exces nevoile detașamentului și să facă tot posibilul pentru a le satisface. Orice lucru care se putea mânca, bea sau fuma, pe care rușii îl lăsau în urmă, mai ales dacă era bine sigilat și nu expira imediat, trebuia pus deoparte pentru viitor.

— Ne vom muta, domnule Schertl, dar unele locuri din oraș vor rămâne mereu în mâinile germanilor. Desenați o hartă și vedeți să depozitați bunurile cu grijă, în diferite locuri din sectorul nostru. Marcați-le clar, verificați-le și apoi dați-mi o copie a hărții. Același lucru pentru lista cu provizii. Mergeți împreună cu câțiva oameni și cu sergentul Nagel, și faceți o copie și pentru el.

Schertl nu-l privi pe Bora în ochi, dar luă treaba în serios. Împărți harta sectorului ocupat în pătrate regulate și numerotate și i-o arătă superiorului său. După ce Bora făcuse unele modificări, eliminând printre altele locațiile de pe Strada Morii și Strada Volga – sub control german, dar prea aproape de malul râului –, locotenentul se puse pe treabă.

Începuse încă de la jumătatea lui septembrie alegerea celor mai potrivite ascunzători și, poate din simpatie pentru magazinele mari sau din cine știe ce alt motiv, Univermag devenise unul dintre principalele sale centre logistice. Dar acum, că oamenii lui Bora urmau să nu mai aibă acces exclusiv, trebuia să reia căutarea.

Bora mai voia și să înceapă să strângă echipament sovietic de iarnă, dar materialele ocupau mult loc și adeseori starea lor după un conflict armat le făcea inutilizabile. Hotărî să aștepte până când temperaturile scădeau sub zero sau, în cel mai rău caz, era proclamată starea de urgență. Avea mai puține rețineri în a cere să i se predea căciulile de blană, mănușile și alte articole de îmbrăcăminte pe care prizonierii ruși le purtau în

rucsac. Ca de fiecare dată, le revenea voluntarilor ruși și ucraineni, *hiwi*, sarcina să le perie, să le spele, să le dezinfecteze, să le pieptene și să le facă purtabile.

În acea zi de 20 octombrie, aceeași în care Stalin repetase ordinul *Nici un pas înapoi!* sub sancțiunea împușcării imediate, o duzină de recruți (nu cei duri din Divizia 13 a lui Rodimțev, ci începători proaspăt trimiși cu barca din Insula Mare) se apropiară de santinelele din Divizia 71 să se predea. După interogatoriu, lui Bora nu i se părură nici lași, nici în panică – categorii care în Armata Roșie presupuneau plutonul de execuție –, ci doar tineri care, la fel ca Schertl, puteau excela cu ușurință în activități ce nu implicau masacrarea ființelor umane. Îi înțelegea, chiar dacă dispozițiile armatei germane față de propriii dezertori nu difereau prea mult. De altfel, faptul că îi înțelegea nu îl împiedică să le sustragă toate proviziile calorice și hainele de iarnă pe care le aveau la ei, înainte de a-i trimite în captivitate.

Jurnal, 21 octombrie

Locurile noastre de cazare sunt mai puțin spațioase și impunătoare decât subsolul de la Univermag. Ocupăm trei clădiri, iar „biroul" meu, cu radio și telefon de campanie, se află la parter. Solid și confortabil pentru un război, cu condiția să uităm de casele noastre din țară.

Proprietatea familiei din Prusia de Est, la care țin mai mult ca la celelalte, este cel mai greu de uitat. Casa le părea adormită ochilor mei de băiat. Acolo ne petreceam doar verile, cu excepția unei vizite din când în când pe parcursul anului.

Îmi amintesc de o lună de iulie când, dintr-un motiv oarecare, am ajuns înaintea părinților mei și chiar înainte ca servitorii să fi pregătit camerele. Totul părea abandonat nu de luni, ci de secole. Mobilele și tablourile mai mari dormeau sub protecțiile de pânză; obloanele închise țineau departe căldura umedă a verilor baltice. În sacii lor, sfeșnicele erau protejate de praf și de

păianjeni. Încăperile aveau miros de ceară de albine și frunze de dafin.

Camera mea (Peter și cu mine am dormit întotdeauna separat) era în spate, la etaj. În ziua aceea am urcat cele patru rânduri de scări până acolo, dar nu am avut curajul să deschid ușa și să mă uit înăuntru, de teamă că, sub prelată, patul meu ar fi semănat cu un catafalc. După-amiaza, casa a revenit la viață. Ferestre larg deschise; totul spălat, periat, lustruit. Flori proaspete, geamuri strălucitoare. Și totuși, nu-mi puteam scoate din minte acele camere moarte.

Vor fi așa odată ce vom fi plecat pentru totdeauna? Mă întrebam atunci, mă întreb și acum. Oare așa arată casele după moartea proprietarilor lor?

De când sunt soldat (acesta este al patrulea an de război al meu), știu că locuințele morților nu seamănă întotdeauna cu lumea acoperită cu pânză pe care am văzut-o la Trakehnen. Casele, fabricile (și bisericile, și sinagogile) sunt adeseori distruse împreună cu cei care se află în interior; nu supraviețuiesc ocupanților lor. Altele își schimbă brutal stăpânii; alți oameni se instalează în ele, folosesc nepedepsiți mobilele, paturile și farfuriile. Casa de pe Podzamce de la Cracovia, unde am locuit cu ceva timp în urmă patru ani, aparținuse unui evreu; totuși, a fost repartizată ofițerilor germani. Stăteam la masa lui, dormeam în patul lui, citeam cărțile lui. Acea casă poloneză era trează sau adormită, vie sau moartă? Eram musafirul, cuceritorul sau doar păianjenul care apare după ce stăpânul nu mai este?

Aici, unde blocuri întregi au fost făcute praf, iar ultimele hornuri spectrale sunt pe cale să fie dărâmate, totul pare dincolo de orice posibilă înviere. Nu-mi pot imagina pe cineva care intră și deschide ferestrele pentru a lăsa să circule aerul proaspăt; nimeni nu va mai face ordine în casă cu grijă, nici nu o va pregăti pentru cel nou-venit. Trăim și murim ca șobolanii și păianjenii în ruina zidurilor, a mobilierului, a stofelor.

Și Sinagoga țiganilor înseamnă ceva, deși nu știu ce anume. Nu întotdeauna ceea ce ai nevoie să știi îți va fi dezvăluit. Nu întotdeauna dacă bați, ți se va deschide.

Joi, 22 octombrie

În ciuda dimineții ploioase, avioanele rusești mitraliară și bombardară cartierele ocupate. Când raidul se încheie, trupurile victimelor – mulți erau muncitori forțați – zăceau pe străzile care duceau de la terasamentul căii ferate la malul râului, și chiar mai departe, acolo unde Institutul Pedagogic și fabrica de cutii marcau cele două capete dintre Țarița și nodul feroviar. Din felul în care brancardierii accelerau sau încetineau pasul lângă o siluetă întinsă pe jos, se înțelegea care era numărul morților.

După o adiere rece, norii se răreau. Un cadavru zăcea în nămolul de zăpadă topită de la capătul de vest al Străzii Volga. De la brâu în jos nu mai rămăsese nimic din el. Prin lentilele binoclului, Bora nu putea spune dacă era rus sau german. Sângele se scursese în întregime, încât mâinile și fața lui căpătaseră o paloare liniștită, spălată de ploaie. Bora știu că era german când infirmierul care stătea în picioare în apropiere își aprinse fără grabă o țigară, înainte de a se ghemui să caute tăblița.

Vineri, 23 octombrie

A fost nevoie de o zi întreagă pentru a găsi și îngropa morții.

Contrar zicerii evanghelice, morții nu-i îngroapă pe morți; trebuie să o facă cei vii. Ne-am îngropat camarazii și le-am ordonat hiwilor *să-i înhumeze pe ruși, atât civili, cât și militari. Am hotărât să-i îngropăm pe toți laolaltă și cu câțiva băieți (strămoșii mei victorieni i-ar fi numit „ștrengari de stradă”) care ne făceau mici servicii. Chiar și așa, Dumnezeu îi va cunoaște pe nume, unul câte unul.*

La sud de Țarița, ca în toate cartierele de periferie, abundă

cimitirele. Cel principal, pe dealuri, la un sfert de secol după Revoluție, încă mai are zonele mari ortodoxe și cele mai mici, rezervate musulmanilor. Harta îmi spune că mai sunt mici cimitire ici și colo în această vastă întindere de spitale și aziluri de psihiatrie, stații electrice și cazărmi. De mult timp morții, nebunii și bolnavii protejează Stalingradul Sud de stepă și de pericolele ei. Înainte, toate clădirile erau orientate spre Volga. Astăzi, peisajul este remodelat de ruine. Din poziția noastră actuală, depozitul principal de grâu – Marele Siloz – domină totul. Și sub pământ? Drenuri, canalizare, șanțuri lungi. Nu poți scăpa, nici măcar într-o zi liniștită, de senzația că ești înconjurat de moarte.

Sunt imun la această influență?

Cea mai cumplită amintire din copilăria mea era fotografia portret comandată de străbunica scoțiană, Georgina Carrick, a unchiului James, mort după ce s-a împușcat la nouăsprezece ani. Oficial a fost un accident de vânătoare, dar, așa cum am spus în altă parte în acest jurnal, decapitarea tatălui său la Khartoum, în timp ce lucra cu Gordon-Pașa, a dus probabil la declanșarea unei crize emoționale la tânăr.

Portretul, retușat în acuarelă, îl arăta și pe Toby al II-lea, al doilea setter din familie cu acest nume, îmbălsămat și dotat cu ochi de sticlă. Străbunica purta cu ea acel tablou oriunde mergea. Când venea la noi la Leipzig, îl ținea lângă pat. Peter refuza să intre în camera ei, așa că, oricât de frică îmi era, eu eram cel care trebuia să-i spună noapte bună. Puteam să-l suport pe Toby al II-lea, monumentul taxidermiei unui câine credincios. Dar mă neliniștea unchiul Jamie, pozând cu creierul lui mort. Îl văd și astăzi, susținut de suporturi metalice în poziția cuiva care se odihnește sprijinindu-și obrazul pe mâna stângă strânsă în pumn, într-un peisaj cu tufișuri pictate, cu pușca alături în iarba falsă, cu ochii închiși de parcă dormea.

Recent, o cerere îndurerată din partea mamei lui Grossmann m-a făcut să înțeleg ce forme ciudate poate lua iubirea maternă. Îi trimisesem scrisoarea de condoleanțe soției lui, dar bătrâna doamnă a fost cea care mi-a răspuns. Habar n-avea că fiul ei sărise în aer pe Don deoarece, așa cum se face de obicei, îi comunicasem că murise eroic pe front, primind o înmormântare

demnă. M-a întrebat oricum dacă aș putea face demersurile necesare ca să fie exhumat și să îi trimit o șuviță din părul lui. A adăugat că și-a permis să mă roage pentru că ea este din Dresda și a auzit de la fiul ei că am crescut la Leipzig, în apropiere.

Nu puteam să-i satisfac dorința nici dacă aș fi vrut.

Donul cu mormintele sale este un râu acum uitat. Și totuși îmi amintesc încă marile păsări de apă cu penaj dungat pe care le vedeam în zori pe mal. După cum dispăreau brusc din vedere, știam că erau cufundaci, al căror țipăt adânc, asemănător cu o sirenă de ceață, se aude primăvara și de-a lungul râurilor germane. Îl fascinau pe unchiul Jamie, vânător încă din copilărie, atât de mult, încât mama lui a gravat pe piatra funerară versul unei poezii intitulate Bitterning. *Cufundacul –* bittern *în engleză – are obiceiul de a-și înțepeni gâtul lung printre trestii, mimetizându-se.*

Poezia poetului victorian, altfel necunoscut, Thomas Rhys-Jones, spune mai mult sau mai puțin așa: „Ca aripa dungată a acestei păsări viclene/ sufletul meu caută o deghizare/ pentru a putea ajunge la Rai și la Dumnezeu”.

Pentru un străin, aceste versuri puteau reprezenta o referire criptică la sinucidere, păcat de moarte pentru religia creștină. Dar pentru familia lui Jamie aveau un sens complet diferit. În fond, era vorba de implorarea salvării eterne pentru sinucigaș, „ascunzându-i” vinovăția.

Și asta e deja mai mult decât a obținut Grossmann, ca să nu mai vorbim despre nefericiții pe care bombele de ieri i-au făcut bucăți.

Dacă mă gândesc bine, Grossmann avea părul castaniu scurt, ca al meu. Aș putea aștepta încă o săptămână, până va crește suficient încât să pot tăia o șuviță pe care apoi aș putea să i-o trimit mamei lui, ca și când i-ar fi aparținut.

Acumulez minciuni peste minciuni. Am fotografiat unul dintre mormintele anonime de lângă terasamentul căii ferate, dintr-un unghi care ar putea părea în câmp deschis, chiar dacă nu pe Don. Odată developată, acea fotografie va oferi familiei Grossmann o imagine pe care să plângă. Dacă știu specia (bătrâna doamnă era profesoară), cred că ar fi capabilă să meargă la Leipzig să-mi mulțumească prin Nina. Să sperăm că

nu-i arată șuvița de păr, pentru că Nina ar putea să-și dea seama că e a mea. Ar înțelege de ce am făcut-o, dar s-ar întrista la gândul că părul meu poate fi crezut ca aparținând unui mort.

Ne mințim mamele, soțiile, logodnicele. Ne mințim pe noi înșine. Doar între noi, soldații, ne spunem adevărul.

Trecând la chestiuni mai vesele, datorită sprijinului generalului Paulus am luat decizia riscantă de a trece peste Schenck și a mă adresa direct comandantului Diviziei 24 Panzer, Arno von Lenski, pentru a-i cere permisiunea de a mă întâlni cu locotenentul Lázár cât de curând posibil. De la începutul lunii, Divizia 24 luptă cu înverșunare pentru a cuceri fabricile mari (Barrikadî, Octombrie Roșu) din Stalingradul de Nord. După toate calculele, dar nu în această ordine, voi avea nevoie de permisiunea lui von Lenski, de o pauză în lupte și de supraviețuirea lui Lázár în bătălia pentru ultima redută a tovarășului Stalin, în orașul care îi celebrează numele.

Sâmbătă, 24 octombrie

Avantajul de a fi primit cazul înapoi fu că Stumbeck reapăru, chiar dacă indirect. Lui Bora îi fu predat un plic din partea lui în timpul următoarei vizite a marelui comandant la Stalingrad. Deci Lolo se afla încă la comandamentul Armatei a 6-a de la Golubinskaia, iar corespondența lui călătorea la bordul avionului comandantului-șef. Cu toate acestea, totul sugera că echilibrul dintre cei doi se schimbase ușor în favoarea lui Bora.

Era vorba despre un pachet mare, plat, însoțit de un bilet scurt, de dimensiunea unei cărți poștale. Lolo îi scria: „Scuzați-mă dacă am deschis corespondența de la colegul dumneavoastră italian. Pare să fie vorba despre un manuscris și o scrisoare. Am vrut să mă asigur că ajungeau la dumneavoastră.”

Bora răspunsese la prima scrisoare a lui Galvani abia după bătălia pentru centrul orașului, pe 1 octombrie. Nu se aștepta

ca maiorul din Piazza Roma să dea semne de viață atât de repede, date fiind dificultățile întâmpinate de italieni pe Don. Dar era chiar el. Galvani scria că primise veștile de la Bora într-un „timp record", în zece zile. Răspunsese în aceeași seară, așa că fondul scrisorii reflecta situația Brigăzii Rapide înainte de jumătatea lunii. Bora se rușină puțin că nu își respectase promisiunea de a rămâne în contact, cum făcuse triestinul.

Stumbeck avea dreptate. Scrisoarea însoțea un manuscris dactilografiat pe hârtie subțire, unde *o*-urile lăsau o gaură în pagină. Bora îl privi.

Titlul, *Simțuri și zăpadă*, trimitea probabil la romanul de capă și spadă al maiorului: pseudonimul arthurian – Sir Gawain – era transparent, dar îl ascundea rudelor și prietenilor.

Bora se simți ca la sosirea pachetului-cadou de la familia Schertl. Punea pariu că editura familiei avea de-a face cu această corespondență nesolicitată. Bunicul Franz-August nu publica romane de acest gen, dar avea colegi care o făceau. Pentru moment puse deoparte manuscrisul, interesat mult mai mult de celelalte noutăți.

> ...Eram nerăbdător să vă aud părerea despre cartușele găsite în balcă. E o mare deziluzie să aflu că s-au pierdut la transport. Având în vedere situația de război, îmi va fi imposibil să efectuez o a doua inspecție a locului crimei.
>
> Totuși, mă gândeam din nou la locotenentul maghiar care m-a informat primul despre aterizarea forțată de unde a început această poveste. Privind retrospectiv, ar fi trebuit să-i cer numele, dar se grăbea, iar anunțul lui necesita atenție imediată, așa că nici nu m-am gândit la asta. Mi-a spus (cred că v-am menționat deja) că era în serviciu la Divizia 295 și funcționa ca legătură cu Armata noastră a 8-a. Ați reușit să-i dați de urmă? Cine știe, ar putea da și alte detalii. Nu se știe niciodată.
>
> Îmi cer scuze dacă insistența mea asupra acelei crime vi se poate părea deplasată. Dacă este așa, ignorați cele de mai sus. Sunt conștient de timpul și efortul pe care războiul ni le cere nouă, tuturor.

Manuscrisul parțial atașat, vă asigur, nu este ceea ce ați putea bănui pe drept cuvânt: o invitație sau, și mai rău, o cerere de a-l propune spre publicare baronului dr. F.A. von Bora de la Bora Verlag. Ar fi inadmisibil din partea mea să mă folosesc de legăturile dumneavoastră de rudenie cu acel excepțional editor și gentilom. Detest scriitorii care recurg la astfel de expediente pentru a ajunge sus. Cu toate acestea, domnule maior, v-aș fi recunoscător dacă ați vrea să aruncați o privire asupra lucrării mele când aveți un moment liber, în calitate de cititor subtil cum consider că sunteți. Evident nu sunteți obligat să o faceți, și cu atât mai puțin vă cer să jucați rolul criticului literar. Dar noi, scriitorii, suntem cu toții un pic vanitoși; ne place ideea de a fi citiți. Poate că ați observat că printre colegii mei, de altfel persoane excelente în toate celelalte sensuri, dragostea pentru arte lasă puțin de dorit. A scrie despre relații sexuale nu este foarte obișnuit în Italia de astăzi; dar, dat fiind că scenele de dragoste explicite au un rol important în *Simțuri și zăpadă*, prefer să apelez la un străin care vorbește atât de bine limba noastră.

Vă cer îngăduință pentru îngâmfarea mea. La oamenii de calibrul dumneavoastră, disciplina și autocontrolul coexistă adesea cu un interes viu pentru anumite aspecte ale naturii umane. Când întâlnim o persoană atât de riguroasă, cei dintre noi care avem impulsuri puternice sau am suferit chinurile iubirii recunoaștem imediat o afinitate și, ca să spunem așa, un tovarăș de călătorie.

Scuzați-mi sinceritatea. Veți fi de acord că în război relațiile ajung să devină mai false sau mai adevărate.

Vă voi fi recunoscător pentru orice comentariu sau critică veți dori să îmi trimiteți: ambele îmi vor fi foarte utile pe măsură ce continui să scriu. Vă mulțumesc și pentru că mi-ați trimis înapoi textul lui Leopardi. Sper că v-a plăcut.

Vă transmit cele mai bune urări dumneavoastră și oamenilor dumneavoastră, oriunde v-ați afla. Noi suntem bine și ne menținem ferm pozițiile.

Ihr ergebener,
Amerigo Galvani

Bora nu se aștepta la un ton atât de introspectiv. Nu se destăinuia cu ușurință celorlalți, iar prima lui reacție fu una de deranj. În contactele de serviciu prefera formalitatea. Lumea lui afectivă era protejată cu gelozie și limitată la câteva persoane, la fel și dorința lui sexuală. Faptul că apăruse atât de transparent cuiva cu care se întâlnise doar câteva zile i se păru un eșec. Unde și când greșise? Își răsucea creierul pentru a identifica momentul. Fusese oare graba cu care clătise batista mamei după ce atinsese cadavrele soților Tincu, sau privirea pe care o aruncase fotografiei fetei de pe barca cu vele de la Miramare? *„Un interes viu pentru anumite aspecte ale naturii umane…”. Par un om care se gândește la sex, se gândește prea mult la sex sau are nevoie de el?*

Ei bine, nevoie avea. Nagel observase deja.

Lăsă problema deoparte, cel puțin pentru moment. *Nu este îndrăzneală din partea lui Galvani; este impertinență. Dar a ajuns la aceeași concluzie cu mine: Lázár trebuie interogat cu orice preț. Păcat că s-au pierdut pentru totdeauna cartușele.*

Și pe urmă, de ce deschisese Stumbeck un plic adresat lui și de ce poșta lui trecea pe la comandamentul Armatei a 6-a? Dacă și prima scrisoare a lui Galvani urmase aceeași cale, ruptura plicului fusese într-adevăr un accident? Bora ținea de obicei plicurile și scrisorile la un loc. Căută plicul în cufărul lui, îl examină din nou, dar nu reuși să stabilească dacă deteriorarea era accidentală sau nu.

În acea seară, fiind singur, răsfoi câteva pagini din manuscris. Stilul și conținutul erau mai bune – și mai rele – decât se aștepta. Nu-i era somn după lectură, așa că își așternu ideile în jurnal.

Noaptea dintre 24 și 25 octombrie

Galvani mă surprinde. Ce pot să-i scriu? Frazele care descriu pe larg „coapse umede” și „tije de oțel”, completate cu deflorare

și penetrări repetate, nu sunt lucruri pe care le citești în fiecare zi. Mi se pare însă că descrierile sale erotice se plasează la mijlocul distanței dintre nerușinatul secol al XVIII-lea și stilul decadent de la sfârșitul secolului al XIX-lea, mai degrabă decât în zilele noastre. E drept că romanul se desfășoară pe vremea Ecaterinei cea Mare, ceea ce îl justifică parțial.

Cunoscându-l destul de puțin pe Galvani, dar nefiindu-i inferior ca sensibilitate, înțeleg că subiectul vorbește despre o poveste de dragoste care există cu adevărat. La un moment dat înșiră detalii care ar face-o ușor de identificat pe tânăra femeie în chestiune. Pentru decență menționez doar „părul pubian brunet foarte fin", „umflătura cărnoasă nevirginală", „somptuoasa curbă interioară a coapsei"… Și aș putea adăuga alte câteva atribute semnificative, ușor de intuit pe sub rochia fetei care cred că e Veronica, în fotografia pe care Galvani o ține deasupra patului.

Nu cred că mi-aș folosi soția și mama copiilor mei ca model pentru o scenă erotică. Dar draga mea Dikta este atât de explicită când îmi scrie, încât ajung să răspund la fel.

Ce sfat pot să-i dau bunului Galvani? Simțuri și zăpadă, *fie și numai pentru subiect, ar putea scandaliza și s-ar vinde bine. Rămâne de văzut cum tratează autorul situațiile care nu au loc în alcov. Bunicul Franz-August susține că nu există niciun scriitor pe lume care să ceară sfaturi pentru a primi critici. Decizia lui de a publica filosofie clasică și un număr mic de romane și poezii, adesea în traducere, provine în parte din intoleranța sa față de narcisismul multor autori. Spune că cei mai răi sunt poeții, urmați îndeaproape de romancieri. Iar Galvani aspiră să fie ambele.*

Blestemați amatori! Problemele pe care le am pe cap nu au nimic de-a face cu literatura. Somnul este prețios și iată-mă aici, încercând să nu mă gândesc la coapse, tije și umflături virginale sau nu.

Completare la jurnal, duminică, 25 octombrie

Noutăți despre un schimb de prizonieri mâine în sectorul nostru. O întâlnire, ia te uită! În afară de prizonieri și de morți, nu-i vedem des pe ruși. Deși ne luptăm dur, nu avem prea mult chef să ne privim în față.

În bătălie, frenezia momentului face totul neclar. Arme, corpuri, vehicule… tot ceea ce are de-a face cu inamicul devine o funcție egală și opusă cu a noastră. Suntem ținte reciproce.

Odată ce dăm nume lucrurilor și persoanelor, relația noastră cu ei nu mai este aceeași. Le-am încredințat ofițerilor mei două secțiuni ale brigăzii, cu consemnul să se comporte cum consideră ei de cuviință. În ceea ce mă privește, știu pe de rost numele oamenilor din unitatea mea. Cunoașterea numelor tuturor oamenilor tăi este importantă. Ignorarea numelor dușmanilor este la fel de importantă, dacă nu mai mult.

Nu trebuie să-i vedem ca pe ființe umane; nu mai mult decât o fac ei.

Pentru dușmani suntem paraziți fasciști, ciuma hitleristă; pentru noi, ei sunt Fiara Roșie și păduchi bolșevici. „Ivan" când suntem bine dispuși, dar nu e un nume adevărat, doar un apelativ generic, disprețuitor. Pe de altă parte, rușii îi denigrează pe cazacii lor numindu-i ciufuri, iar noi îi numim pe italieni macaronari…

De aceea noi și rușii preferăm să nu cunoaștem numele celorlalți. În momentele de pauză abia dacă ne privim, în treacăt, fără să ne dăm timp să deschidem focul. Doar lunetiștii, ca zeii din Olimp, văd și controlează totul. Nu este rar să auzi despre soldați germani care ies intenționat, știind că în jur există lunetiști pricepuți. Este o moarte atât de curată; greu de găsit una ca asta.

Binevoitor în cruzimea sa, lunetistul este un zeu. Arareori ratează sau doar rănește. Există o aură de destin în jurul lui (sau al ei, după cum știu bine). Lunetistul este departe de mizeriile acestei lumi; el alege și distribuie soarta oricui intră în cercul magic letal al țintei sale.

Luni, 26 octombrie

Intenția lui Bora de a menține anonimatul reciproc primi luni o lovitură dură.

Începu în bruma dinainte de zori, gălbuie și mirosind a cauciuc ars și a focuri aprinse. Bora tocmai se terminase de bărbierit. Se trăseseră câteva focuri de armă către râu, așa că îl trimise pe unul dintre căpitanii săi mai tineri să vadă despre ce era vorba. Ofițerul, *Rittmeister* Kern, se întoarse în fugă exact când Bora ieșea din comandament în ceea ce ei numeau Strada Oraș.

Vederea malului se deschisese după prăbușirea mai multor clădiri. Dincolo de fluviu, soarele se ridica în negură ca un balon roșu turtit la poli; ceața dimineții crea un fel de aureolă difuză în jurul figurii agitate a lui Kern.

— Sunt Beretele Albastre, gâfâi.

Pentru o clipă, fu înfiorător să audă că erau pomenite trupele NKVD. Le crezuse scoase din luptă de la sfârșitul lunii septembrie. Întrebă:

— Împușcăturile veneau de la ai noștri, nu?

— Da, tir de avertizare. O delegație a NKVD urcă pe râu, poate de la docul pentru feriboturi. Îi ținem sub tir pe Strada Volga.

— Steag alb?

— Steag alb regulamentar. Trebuie să fie Divizia 10. Credeam că i-am anihilat, *Herr Major*.

Era neobișnuit ca NKVD-ul, la fel de politizat ca și diviziile SS, sub comanda unor politruci și foști membri ai CEKA, să ceară o întâlnire. Din prudență, Bora trimise ștafete pentru a avertiza diviziile vecine 295 și 371.

Strada Splaiului (*Lesnoi Pristan*, vechiul debarcader de lemn) mergea de la nord la sud, de la mica zonă aflată încă în mâinile sovieticilor până la gura Țariței și până la docurile de dincolo de nodul feroviar. Se învecina cu un cartier de birouri de stat amestecate cu mori, depozite și hidrocentrale, cu vedere la o fâșie din malul de unde se vedeau vârfurile nisipoase ale clădirilor încă ocupate de ruși. Acolo, apele Volgăi se despărțeau pe laturile insulei principale – Insula Mare pentru germani, Insula Foamei pentru ruși – și aveau să înghețe înaintea restului fluviului.

Bora se gândi la informarea pe care o primise de la regiment privitoare la un schimb de prizonieri în sectorul său; era vorba de doi oameni, câte unul din fiecare parte, ambii simpli soldați. Nu tocmai genul de mărfuri care se schimbă individual, dacă nu ar fi fost persoane importante din alte motive: *krasnîi armeeț*[12] Kotkin, pictor de icoane, și artileristul Steinbacher, un celebru alpinist.

Dar de ce NKVD-ul și la această oră a dimineții? De obicei, comisarii politici căutau „limbi", porecla îngrijorătoare pe care le-o dădeau prizonierilor germani. Siguri că îi pot face să vorbească, nu îi eliberau cu ușurință. Bora verifică să aibă acordul de schimb îndoit în manșetă, la loc sigur.

— Bine, Kern, spuse. Stați aici. Mă duc să văd.

Fu suficient un semn pentru a-l activa pe sergentul Nagel, care încredință steagul de pace unui soldat îngrijit și îl trimise să-l urmeze pe Bora.

Cerul schimbător de octombrie târziu se deschidea deasupra lor. În ciuda frigului orei, Bora, îndreptându-se către Strada Volga, percepu clar mirosul noroios al țărmului prin bruma strălucitoare; cu fiecare pas lăsa în urmă duhoarea de cauciuc ars și de împușcături. *Mamă Volga*, se trezi gândindu-se, *nu îngheța încă. Nu vrem un pod de gheață de jumătate de kilometru care să ni-i aducă aici pe ruși.*

Când viră la stânga la colț (acolo era locul unde văzuse trunchiul de om îmbibat de ploaie cu câteva zile în urmă), își zări oamenii la jumătatea drumului, în timp ce supravegheau delegația sovietică – doar un ofițer și stegarul.

Rușii purtau șepcile albastru aprins ale Comisariatului Poporului pentru Afaceri Interne. Bora pierduse socoteala situațiilor în care agenți în uniforme la fel de impecabile îi ceruseră documentele pe străzile Moscovei.

În uniforma de *starșI maior*, echivalentul unui locotenent colonel, ofițerul îl aștepta cu picioarele depărtate pe omologul său german. În aerul rece, respirația i se condensa în față în norișori liniștiți, care se împrăștiau repede.

După un salut reciproc, rusul arătă un comunicat bilingv identic cu cel al lui Bora.

Spuse într-o germană impecabilă că se aștepta ca amândoi

să rămână acolo unde erau, până la încheierea schimbului. Toți ceilalți, inclusiv stegarii, trebuiau să rămână la distanță, încât să nu poată auzi nimic.

— Fără aparate foto, adăugă, deși, ca și Bora, avea unul la gât.

Bora îi răspunse într-o rusă excelentă că nu avea nicio obiecție. Amândoi își scoaseră aparatele și le așezară la picioare.

Deoarece în orice armată aparența este totul, iar detaliile contează, se studiară unul pe celălalt. În afară de însemnele de culoare roșu-cărămiziu cu cele două romburi care indicau gradul, *starșiy maior* nu purta medalii sau alte simboluri care să indice locul unde servise – doar trei trese deasupra buzunarului drept pentru rănile primite. Bora recunoscu răni minore în tresele galben-pal și o rană gravă în panglica roșie.

Datorită norocului său proverbial, nu putea concura cu ele. Alesese să poarte doar Crucea de Fier clasa I și insigna de asalt.

Un timp stătură unul în fața celuilalt ca niște persoane într-un lift care evită să se privească pentru a nu fi nevoite să converseze. Totuși, cu coada ochiului, Bora consideră ținuta celuilalt ca fiind tipică pentru un soldat de cavalerie. Înainte de a pleca, își scosese de la centură portharta rusească, pentru a nu da impresia că Germania nu-și putea permite una proprie sau încuraja capturarea de trofee. Îl enervă să constate, după buzunarele exterioare pentru creioane, că ofițerul NKVD era echipat cu o porthartă nemțească.

Strada Volga, ca tot ce se află la sud de Țarița, nu avea niciun monument istoric deosebit pe care războiul să-l poată distruge. Ducea la spitalul de dincolo de calea ferată, pe ambele părți. Dintre ruine se mai ridicau câteva fabrici. Iar de la o jumătate de kilometru distanță, Marele Siloz, atât de sângeros disputat, continua să emane miros de grâu ars. Pentru o clipă, îi aminti lui Bora de periferia orașului Millerovo, cu căsuțele sale îngrijite și grădinile bine întreținute.

— Știm multe *lucruri* despre dumneavoastră.

Cuvintele readuseră atenția lui Bora la omologul său. Era un mod de a-l avertiza că, în calitate de ofițer din Servicii vorbitor de limbă rusă, nu ar fi avut mari speranțe să supraviețuiască

în caz că ar fi fost capturat. Bora alese să pară senin.

— Păi, ne-am înfruntat o vreme, în septembrie.

Răspunsul evoca victoria germană în luptele stradă cu stradă. Din acel motiv, sau pentru că NKVD-ul nu era celebru pentru simțul umorului, *starși maiorul* își păstră expresia sumbră.

— Vă aflați la Moscova înainte de război.

— Nu.

— Nu? Nu cumpărați cărți de la tarabele de lângă Teatrul Balșoi? Nu v-ați întors acasă înainte să vă expulzăm oficial?

Era rândul lui Bora să se încrunte. La urma urmei, se întâmplase în vara lui '41 – o expulzare rapidă și fără scandal, convenită pentru a se evita un incident diplomatic. Călătoria într-un vagon blindat o zi întreagă fusese o neplăcere și o insultă, chiar dacă ajungea într-un final la divizia lui pentru atacul iminent asupra Uniunii Sovietice.

Rusul se încruntă. Cu părul negru, cu ochii albaștri, frigul îi dădea o culoare aprinsă sănătoasă. Aerul era înțepător, dar nu înghețat, și poate de aceea nu purta paltonul lung. Bora făcuse același lucru, în primul rând pentru a demonstra că tresele lui – la vedere, fără protecția din stofă care trebuia să le ascundă de lunetiști – ar fi spus alte *lucruri* despre el.

— Iar tatăl dumneavoastră nu era regretatul Maestru, *veliki dirijer*?

Bora era hotărât să nu admită nimic. Dar îl deranja că umbra incomodă a tatălui său îl însoțea chiar și aici, pe acest front, și pe drumul spre inaccesibila Sinagogă a țiganilor.

Încruntarea maiorului senior se transformă într-o mică grimasă, de parcă tăcerea lui Bora l-ar fi amuzat, având în vedere tot ceea ce știa despre el.

— Era un dirijor minunat. Mama mea era vioara întâi și verișoară cu Fiodor Șaliapin, un mare cântăreț de operă, chiar dacă îndoielnic din punct de vedere politic.

Pauza dintre norișorii de abur din fața feței lui Bora trădă faptul că își ținea respirația de interes.

— Așa că, vedeți, din toate situațiile în care ne-am putea întâlni ca dușmani, aceasta este cea mai puțin nocivă.

Rusul ridică degetul arătător.

— Doar că eu port uniforma a ceea ce sunt. Dumneavoastră nu.

La naiba, e o diferență uriașă între a lucra în Servicii și a comite asasinate politice la ordinele tovarășului Stalin. Bora ignoră provocarea.

Trecură alte câteva minute înainte ca oamenii lui Bora și ai maiorului rus să escorteze, de la cele două capete ale străzii, prizonierii care trebuiau schimbați. Ofițerii, așteptând cu documentele în mână, îi urmăreau cu privirea, nemișcați.

Kotkin și Steinbacher, pictorul de icoane reabilitat politic și celebrul alpinist, pentru guvernele lor mai prețioși ca civili decât ca soldați, nu păreau să fi suferit în timpul prizonieratului lor. Bora privi cu interes căciula din lână de oaie de pe capul pictorului. Odată coborâte protecțiile pentru urechi, ar fi fost un accesoriu de iarnă perfect. Păcat că nu putea să și-o însușească. Cât despre alpinist, în ciuda uniformei, Bora îl recunoscu dintr-o serie de afișe turistice populare din Alpii austrieci.

Față în față, cele două mărfuri de schimb așteptau permisiunea ofițerilor.

Bora îl fixă cu privirea pe *starși maior*.

— Eram la Moscova în timpul războiului, spuse, deși nu cel dintre Germania și Uniunea Sovietică. În acel moment, Balșoiul era în restaurare, iar pe acea scenă, ca peste tot, Șaliapin îl depășea cu mult pe Kastorski. Continuăm cu schimbul, domnule maior?

— Să continuăm.

Nu se întâmpla în fiecare zi să vezi un ofițer NKVD zâmbind.

Jurnal

Gavrilo Nikitivici Kotkin. Acesta este numele cunoscutului „scriitor de icoane” – cum se spune aici în Rusia – pe care l-am schimbat cu Matthias Steinbacher, alpinistul de afiș turistic din

Austria Superioară. Este un alt semn că Tătucul face totul pentru a întări patriotismul compatrioților săi, ajungând chiar să reabiliteze un persecutat religios înrolat la vârsta de cincizeci de ani. Trebuie să spun că iconițe se găsesc în rucsacurile multor ruși căzuți pe teren. Hiwii *susțin că, în mintea populației simple, soldații Armatei Roșii care mor în război devin sfinți.*

Evident, o relicvă din epoca țaristă precum Kotkin nu ar fi utilă într-o divizie a NKVD. Îmi închipui că omologul meu elegant și meloman a primit ordin să-l ceară, tot așa cum și eu a trebuit să mi-l iau pe Steinbacher, de la Divizia 100 Vânători. Mie și oamenilor mei nu ne place ideea că acest băiețoi se poate întoarce în patrie doar pentru că a jucat într-un film de alpinism cu Leni Riefenstahl[13]*, care s-a și culcat cu el. N-aș fi surprins dacă i s-ar da vreo sarcină de propagandă pentru tot restul războiului. Sper că se va gândi la noi ceilalți, bieți nenorociți, în timp ce își bea cafeaua îndulcită cu lapte înainte de o escaladare!*

Am întrebat, dar nu am aflat informații despre ofițerul NKVD.

A fost o consolare a doua zi să am confirmarea că Wehrmachtul controla de acum 90% din Stalingrad, inclusiv cartierul disputat feroce cu fabricile de tractoare și oțelăria „Octombrie Roșu". Armata a 62-a sovietică era grav slăbită, iar alte șase sau șapte divizii inamice, aproape complet scoase din luptă. Lunetiștii ruși se postau încă printre ruine, dar capul de pod de pe malul de vest se micșorase la doar câteva străzi. Ordinele transmise verbal continuau să sosească pentru ca activitatea de recunoaștere să nu se oprească niciodată, nici măcar în zilele reci prevăzute pentru viitorul imediat. Acest lucru era valabil și pentru căutarea și eliminarea eventualelor „grupuri teroriste și de sabotaj".

Sâmbătă, 31 octombrie

Ne-am întors de la Kuporosnîi. I-am bătut, dar cu ce preț.

Situația la sud de aici este îngrijorătoare. În sectorul nostru cad bombe zi și noapte, iar dacă nu fac praf nervii oamenilor, după ceva timp îi buimăcesc. Uneori nici nu reușești să gândești. Pe partea pozitivă, am mai aflat câte ceva despre starși *maiorul pe care l-am întâlnit acum câteva zile. Este o practică obișnuită în Armata Roșie să maltrateze prizonierii noștri pentru a afla detalii despre comandanții lor. Încearcă să ne intimideze făcându-ne să credem că știu mai multe decât știu. În cazul meu, totuși, având în vedere funcția pe care o ocupam la ambasada de la Moscova (nu eram acolo doar pentru a capsa foi de protocol), este probabil să aibă mai multe date. NKVD-ul știa cine erau atașații militari la ambasada Reich-ului, așa cum noi îi știam pe ai lor de la Berlin. Înainte de operațiunea Barbarossa, regula era aceea a toleranței reciproce. Ne limitam să ne interceptăm unii pe ceilalți, să ne deranjăm și – în cazul ofițerilor mai tineri, ca mine, care eram căpitan – să fim urmăriți de agenți în civil oriunde mergeam. Zbirii în uniformă de NKVD, așa-zisele Berete Albastre, făceau același lucru, dar cu mai puțină discreție.*

Mi-a luat câteva zile, dar am descoperit prin Amt Ausland Ost *că maiorul în chestiune se numește Țezar Andreevici Stasov. În primăvara lui '41, urmărea personalul de ambasadă străin de la Moscova. Poate că s-a încrucișat cu mine atunci sau agenția lui a fost informată despre mine. Kern presupune că Stasov aparține Diviziei 10 NKVD, pe care am învins-o în septembrie. Nu purta niciun însemn specific. În ceea ce privește traseul său pentru a ajunge în sectorul nostru, există două posibilități: fie a ieșit din acel 10% din Stalingrad încă în mâinile lor, fie a ajuns cu barca de pe Insula Mare sau a Foamei, ceea ce ar fi mai îngrijorător. Ramura Volgăi care curge de-a lungul părții de vest a insulei măsoară puțin peste patru sute de metri, pe care, teoretic, oamenii noștri ar trebui să-i țină sub foc constant.*

Textul bilingv al acordului prevedea că, după schimb, prizonierii trebuiau trimiși imediat la diviziile respective. A trebuit să-l expediez pe Steinbacher înapoi la Divizia 100, fără măcar să-l pot întreba unde fusese ținut prizonier, sau ce traseu parcursese pentru a ajunge în sectorul nostru. Mi-ar fi plăcut să-l apuc de gât pe acel dobitoc privilegiat și să-l scutur cum trebuie.

Vreau mai multe informații despre Stasov. Primul meu suspect pentru moartea soților Tincu nu era oare un politruc? Am câțiva prieteni în biroul potrivit; să vedem ce descoperă.

Între timp, mai aproape de noi, Kern este praf. După patru zile de contraatacuri brutale la Kuporosnîi, primește o scrisoare de acasă în care logodnica îi scrie că și-a găsit pe altcineva.

De obicei, astfel de lucruri jenante sunt păstrate secrete sau sunt relatate doar prietenului cel mai bun. În cazul lui Kern, credeam că prietenul era Schertl, pentru că merseseră la același liceu. În schimb, a trebuit să-i ascult eu toată povestea. Voia să-l ajut să-și dea seama cine putea fi tipul care l-a înlocuit în grațiile iubitei lui. Dar cum să-ți dai seama, când ea îți scrie scurt: „Am găsit pe altcineva" și „Îți doresc toate cele bune"? Doar dacă o femeie ar scrie „Te iubesc ca pe un frate" ar putea face mai rău!

Am vorbit vreo zece minute și nu mă rușinez să spun că am apelat la tot tacâmul obișnuit în aceste cazuri: sunt mulți pești în mare, meritați mai mult, o să vedeți că lucrurile se vor îndrepta... Adevărul este că am văzut, de-a lungul anilor, colegi care se deprimă dintr-o dezamăgire în dragoste până la punctul în care devin distrați. Kern nu era în micul meu grup atunci când lunetista ne-a ținut pe loc o vreme, dar zgomotul puștilor de precizie se aude în fiecare zi. L-am pus să promită că nu va lăsa garda jos. Nu este credincios, așa că nu am putut nici măcar să-i recomand o vizită la preot. Va merge să discute cu medicul nostru? Cine știe?

I-am spus nostromului meu să-l supravegheze discret.

Duminică, 1 noiembrie

De Ziua Tuturor Sfinților, Bora nu se aștepta să-l vadă pe Stumbeck în persoană. Nu se întâmplase de la începutul lunii septembrie. Până să primească ultimul plic de la el, cu doar câteva zile în urmă, își imaginase că se întorsese la biroul său din București.

Când Stumbeck ajunse la bordul unei mașini blindate,

echipat cu o servietă și vizibil iritat de întârzierile provocate de punctele de control, sări în ochii tuturor că în ultima lună slăbise suficient încât să-și recapete aspectul de Nibelung de odinioară.

— Ei bine, iată-vă, începu el fără cine știe ce preliminarii. Mor de foame.

Înainte de a-i permite lui Bora să întrebe despre motivul vizitei sale, începu un lanț de plângeri. După zborul de la Golubinskaia la sediul Corpului 8 Luftwaffe de la Razguleaevka, continuase cu vehiculul blindat spre „locuri părăsite de Dumnezeu", iar apoi pe străzi urbane devastate, prin – cum spunea – „scenarii wagneriene".

— E o foame nervoasă, explică el, uitându-se la gamela de pe un zid prăbușit, lângă binoclul lui Bora. Ce aveți acolo?

— Pâine de secară și tocană de cal, domnule colonel. Luați carnea; am jurat să nu mă ating niciodată de ea.

Stumbeck nu așteptă o altă invitație și se năpusti la mâncarea rece.

— Nu e carnea lui Tessin? ezită înainte să înghită.

— Tessin al meu a fost ucis de un lunetist, dar nu este el.

Bora fu deranjat de amintire.

— Mai degrabă aș muri de foame decât să mănânc animalele noastre.

— Românii ne-au cedat patru mii pentru măcelărie.

— Nu le-aș mânca nici pe acelea.

Lolo nu putu fi distras de la acea antiteză a unei mese vegetariene, așa că Bora se resemnă să aibă răbdare. În timp ce aștepta să afle ce mesaj îi trimisese comandamentul, reluă ceea ce făcea cu puțin timp înainte: revizuirea estimării de provizii oficiale și neoficiale pe care i-o înmânase Schertl. Tatăl său vitreg prusac făcuse bine să le insufle celor doi frați vitregi virtuțile contabile ale proprietarului de pământ. Lucrul cu numerele atenua tensiunea și dădea o aparență de normalitate acolo unde nu mai exista.

Ca la carte, pâinea de secară urmă soarta tocanei. Dacă ar mai fi fost ceva, Stumbeck s-ar fi servit. Sergentul Nagel, a cărui ocupație principală în momentele de calm părea să fie grija pentru comandantul său, aruncă o privire discretă de

dincolo de zid și se încruntă.

— Dacă vreți să fumați, am *papiros* rusesc.

Bora scotoci în buzunare și scoase un pachet mototolit, pe care i-l puse în față lui Stumbeck pe pupitrul școlar pe care îl folosea ca să scrie. Conceput pentru un băiețel, era foarte strâmt și doar adâncitura în care se punea călimara îi era utilă pentru așezarea hărților rulate.

Stumbeck adulmecă tutunul rusesc și dădu înapoi pachetul. Avea propriile țigări și începu să fumeze fără să-i ofere și lui Bora. Trase câteva fumuri, uitându-se în jur. Se aflau într-o anticameră ai cărei pereți exteriori se prăbușiseră, formând o zonă împrejmuită în aer liber de cam patru metri pe patru. Spuse:

— Nu știam că vi se spunea Scoțianul.

— Doar prietenii de pe vremea cavaleriei. De ce? Cum ați aflat?

Stumbeck nu răspunse. Probabil vorbise cu vreun fost coleg al lui Bora. În timp ce savura tutunul german, adăugă:

— Sunt aici din ordinul marelui comandant.

Cum altfel? gândi Bora fără să o spună.

— Își mută comandamentul avansat la Gumrak, iar eu am venit cu avionul cu niște documente administrative.

Bora dădu din cap.

— Ce frumos e să-l ai pe comandant aproape.

Când o explozie de artilerie rusească veni de dincolo de Volga, îi înmână calm o cască lui Stumbeck și și-o puse pe a lui.

— Nu e pentru noi; este pentru Divizia 371 de alături.

Într-adevăr, o explozie înflori ca o corolă la sud față de unde se aflau; creă o coloană de fum și praf cam la un kilometru depărtare, în zona spitalului de la Minina, sau a fabricii de cauciuc de lângă șanțul pe care îl numeau cu numele de cod Leopard. Dacă vântul era favorabil, ar fi putut să-și dea seama care țintă a fost lovită după mirosul fumului. Bora așteptă până când se întrerupseră schimbul de focuri și litania inconfundabilă, seacă, a lunetiștilor pitiți pe străzile din apropiere. Adeseori exploziile trezeau războiul urban. Un nor de ciment se ridică spre cer pentru a se prăbuși apoi în jur, ca și când clădirile scuipau aer cenușiu.

— Comandantul vrea să vă întâlniți cu locotenentul Lázár mâine, în zona de reorganizare a Diviziei 24, lângă Gumrak.

Bora primi vestea cu un zâmbet.

— Ei bine, domnule maior?

Bora redeveni indiferent. Dar știa că ochii îi continuau să zâmbească în umbra căștii. Nu că ar fi fost ceva amuzant. Și nici nu putea spune ce îi stătea pe vârful limbii; și anume că, având în vedere ultimele evoluții, cu o amenințare tot mai mare la sud și o bătălie aprigă tocmai încheiată între fabrici, ca să nu mai vorbim de loviturile constante cu bombe pe timp de noapte și cu obuziere în timpul zilei, ar fi fost de așteptat ca generalul Paulus să accepte fără atâtea discuții pierderea soților Tincu, oricare ar fi fost legătura lui cu aceștia.

Știa cum să simuleze nerăbdarea unui absolvent de Academie.

— Să presupun că Divizia 24 a refuzat un loc de întâlnire neutru? Ordinele pe care le-am primit acum două săptămâni erau să lucrez la caz imediat ce situația se „stabiliza” în oraș. Să aflu cine i-a omorât pe soții Tincu din mijlocul Hartmann-Stadt la începutul lunii noiembrie necesită o mobilitate pe care nu o am.

În mod vizibil, Stumbeck era atent la vuietul artileriei germane care le răspundea rușilor dinspre vest.

— Impertinent, dar pot înțelege. Este total greșit. Vrea vinovatul *acum*.

— Scuzați-mă, domnule colonel: în lipsa unor ordine scrise de la comandant, avem permisiunea formală de la generalul von Lenski de la Divizia 24?

— Nu. Au discutat la telefon. Trebuie să vă ajungă. Și dacă vi se pare neplăcut, gândiți-vă cum este să vi se ordone să produceți rapoarte în flux continuu din birourile și punctele noastre de ascultare din trei țări. În ultimele două săptămâni, a trebuit să zbor la București și apoi să mă întorc aici de două ori, prima oară cu poșta, a doua oară cu răniții. Nu mai vreau să văd interiorul unui Ju 52[14] în viața mea.

Stumbeck luă o atitudine de dezgust.

— Bătrânul Canaris trebuie să fi fost supărat pe mine când m-a transferat la Armata a 6-a.

— Bucureștiul ar fi mai calm.

— Nu caut *calm*! În fine. Comandantul vrea să continuați să lucrați la caz prin prisma noilor date.

Își puse servieta pe genunchi pentru a o deschide și a scoate câteva pagini capsate.

— Iată stenogramele interogatoriului celor doi evadați. Și apropo… vă amintiți de pilotul care i-a adus pe soții Tincu în Rusia?

Bora aproape că abandonase ideea de a-l întâlni pe ultimul om, în afară de ucigaș, care văzuse victimele încă în viață.

— Cum să nu, răspunse.

Aviatorii comandanților erau în continuă mișcare, înfruntând mii de pericole, de aceea se aștepta să trebuiască să se târâie printre ruinele Stalingradului până la luminișul unde avea să găsească Storch-ul și pe pilotul care îi avusese la bord pe soții Tincu pentru ultima lor călătorie.

— …S-a prăbușit azi-dimineață în timpul unui zbor de rutină.

Cuvintele lui Lolo puseră capăt speranțelor lui.

— Tot cu avionul cu care îi dusese pe cei doi români. De data aceasta nu a ieșit viu dintr-o aterizare forțată.

Bora era dezamăgit, dar nu avea ce să facă.

— Unde?

— În fața ferestrei mele, înainte să ies să mă urc în avionul comandantului.

Răspunsul sugera că accidentul avusese loc la Golubinskaia, departe de antiaeriana rusă.

— Îmi pare rău să aud asta, domnule colonel.

— Mai bine așa decât să fii la bord cu el, nu?

— Da.

În timp ce Lolo își ascuțea urechile, Bora nu dădea prea multă atenție scăderii volumului împușcăturilor. Un alt interogatoriu se prăbușise împreună cu avionul și pilotul acestuia. Dacă Abwehrul excludea sabotajul, atunci așa era; dar rezultatul nu se schimba.

— Ce știm despre el?

— Nu prea multe. A servit cu Paulus timp de doi ani, când comandantul era încă administrator general.

— Numele lui?

Cu arătătorul și cu degetul mare, Lolo aruncă mucul de țigară dincolo de zid.

— Nu prea vă este de folos. Se numea Legler. Nu rezultă că ar fi avut cunoștințe dubioase sau că ar fi fraternizat cu vreun localnic, aici, în Rusia. Singura legătură posibilă este familia mamei, germani de pe Volga dintre Frații Moravi[15], originari din Sarepta.

Sarepta era o comunitate la sud de Stalingrad, legată, ca alte câteva municipalități din secolul al XIX-lea, de o tentativă religioasă și industrială de a-i converti pe supușii țarului la virtuțile germane de ordine, devotament și etică a muncii. Cei mai mulți dintre ei fuseseră eliminați în pogromurile de rusificare de după 1917.

Bora ridică din umeri.

— Să fii german de pe Volga nu înseamnă nimic în sine. Cu siguranță a trecut prin toate verificările pentru a ajunge în statul-major al comandantului-șef.

— Da, însă… Avem doar cuvântul lui că accidentul din august nu a fost premeditat. Același lucru este valabil și în ce privește nerăbdarea soților Tincu și decizia lor de a continua cu căruța… Ar putea fi adevărat sau nu. Ați văzut cumva căruța cu ochii dumneavoastră?

Bora păstra o amintire foarte vie a după-amiezii petrecute cu cazacii în crângul pe care Tomilin îl numea *pisok*.

— Nu. Am vorbit cu cei doi băieți care o văzuseră pe țărancă în căruță vineri după-amiază.

— Doi băieți localnici v-ar fi spus și că au văzut-o pe Fecioara Maria pe un nor, pentru a câștiga un ban de la un ofițer german.

— Serghei Tomilin, cazacul, a confirmat existența căruței cu roțile roșii. Eu nu-i vorbisem despre ea.

— Dar dumneavoastră nu ați văzut căruța și nici țăranca, vie sau moartă.

— Nu.

Bora se ridică din bancă și își scoase casca.

— Nu i-am văzut nici pe evadații ruși care ar fi violat-o și ucis-o.

— Nici umbra unui comisar politic.

— Pot recunoaște modul de a acționa al unui politruc.

— Care este aproximativ la fel cu al dumneavoastră și al meu.

Părăsind vestibulul, Stumbeck îl urmă pe Bora înăuntru, într-o cameră mică unde puteau vorbi fără să fie ascultați.

— Suntem de acord că pierderea cartușelor este un păcat, în ciuda încercării maiorului Galvani de a ni le trimite. Dar vă spun un lucru: cu excepția cazului în care dați aici, la Stalingrad, peste politrucul care s-ar putea să îi fi împușcat în cap pe români, sau poate că nu, veți putea lucra doar la locotenentul Lázár din Divizia 24 Panzer. Notați-vă data și potriviți-vă ceasul: comandantul vrea să îl interogați, și vrea să o faceți *mâine* la ora treisprezece.

Bora îi oferi lui Stumbeck singurul scaun din cameră.

— Dacă mi se ordonă, voi merge oriunde mi se cere să merg. Dar de ce Gumrak?

— Ordin de la comandant, și atât.

— Nu chiar, mă scuzați. Vreau ceva în schimb. Întâlnirea unui suspect la el acasă înclină balanța în favoarea lui. Pentru a o reechilibra, vreau să știu adevărata natură a relației dintre profesorul Tincu și marele comandant.

Pe neașteptate, de pe fața lui Stumbeck dispăru orice urmă a obișnuitei lui apatii.

— Nu există.

— Cum adică? Și scrisoarea sigilată adresată generalului Paulus pe care v-am predat-o la Kumovka? De ce ați pus-o în buzunar și apoi mi-ați spus că nu ați văzut-o? Nu încercați să mă convingeți că șeful nostru avea o relație cu Bianca Costin!

— Mă îndoiesc.

Ceva în aspectul lui Stumbeck lăsa să se presimtă o schimbare de ritm în anchetă, deși Bora nu știa cum.

— Ei bine, am o oră liberă, așa că e mai bine să știți tot ce știm noi.

În sfârșit.

— *Noi*? Vă referiți la biroul de la București, la Firmă sau la comandant și dumneavoastră?

— Biroul de la București. Insistența lui Paulus de a vă

reatribui cazul îi înfurie pe români și pe generalul Schenck și, accidental, îmi minimalizează rolul. După cinci ani cu noi, ar trebui să știți că Firma nu le oferă *toate* informațiile agenților săi operativi înainte ca lucrurile să se așeze. Dar în acest moment, după scrisoarea pe care soții Tincu i-au scris-o lui Paulus, trebuie neapărat să ne întrebăm care sunt motivele reale ale comandantului.

Bora era viguros, iar ziua nu deosebit de rece. Fiorul pe care îl simți nu putea să vină decât de la acele cuvinte.

— Dumneavoastră vă bucurați de încrederea lui Paulus… Stumbeck îi vorbea unui spectator mut, …iar eu am ordine de la amiralul Canaris să vă sprijin. Așadar, ascultați. Povestea asta nu are nicio legătură cu atomul, cu profesorul Fermi sau cu orice altceva cu care se chinuia Nicolae Tincu. Este vorba despre soția lui și despre veșnica noastră nevoie de combustibil. Blestemații de unguri, ca să nu mai vorbim de macaronari, continuă să ne ceară benzină când nu avem suficientă nici pentru vehiculele noastre.

Cum singura reacție a lui Bora fu să se sprijine cu spatele de peretele din beton, Stumbeck ridică ștacheta.

— Bianca Costin, cu frumoasele ei unghii lăcuite, juca rolul de susținătoare devotată a soțului ei, dar numai ca să nu bănuim că dezvoltase ceva extrem de util pentru cauza noastră… un fel de combustibil nou sintetic. Încă din vremurile în care făcea cercetare în Franța, sub aripa doamnei Curie…

Lui Lolo îi trebuiră optsprezece minute să povestească aproape totul.

Când își permise o pauză, cazul căpătase un aspect care nu îmbunătățea probabilitățile lui Bora de a-l rezolva, dar răsturna complet părerea pe care o avea asupra rolului lui Paulus în toată povestea. Făcu un pas spre ușă, o deschise, îl chemă pe Nagel și îi ordonă să stea de gardă afară și să nu lase pe nimeni să se apropie.

Stumbeck își aprinse o a doua țigară. Profesionist, dacă îl deranja să fie dat deoparte de Canaris, nu o arăta.

— Experimentele efectuate în secret în laboratorul lor privat din București erau suficient de promițătoare încât să se

poată scoate la vânzare invenția doamnei Costin. Din moment ce, după cum știm, România geme de petrol, nu se puteau aștepta să obțină acasă un preț bun. Următorul cumpărător evident era Germania; cu toate acestea, era ușor de imaginat că generalul Antonescu ar fi apăsat pe pedala patriotică, încercând să-i convingă pe oamenii de știință să cedeze formula guvernului român gratis sau aproape. Atunci, Conducătorul ar fi făcut frumosul gest de a o împărți cu Reich-ul, câștigând puncte pentru regimul său.

Bora nu deschise gura, dar era atât de concentrat, încât risca să nu observe dacă s-ar fi apropiat un obuzier.

— De aceea credem, domnule maior, că doamna Costin și soțul ei, siguri de descoperire, nu au vrut să irosească oportunitatea economică a vieții lor. Datorită prieteniei doamnei cu soția românca a șefului nostru, bănuim că au pus la punct o variantă de acord; aceea cu „satisfacția reciprocă" menționată în scrisoarea pe care ați găsit-o. Știu că ați deschis-o și ați citit-o, așa că nu încercați să negați.

Cu un gest teatral, Stumbeck lansă chiștocul spre tavan și îl privi căzând pe podea.

— Imaginați-vă. Mijlocul lunii august. Avântul spre Stalingrad se apropia. Într-un moment atât de delicat al războiului, iată că șeful Armatei a 6-a se poate prezenta în ochii lumii drept comandantul capabil să învingă o dată pentru totdeauna Uniunea Sovietică, cu condiția livrării către Führer a formulației capabile să producă tot combustibilul de care avem nevoie, mai eficient și la un cost mai mic. E atât de glorios, încât reușesc cu greu să mă gândesc la asta. E... wagnerian.

Bora, fără înclinații pentru teatralitate, se lupta să rămână cu picioarele pe pământ.

— De cât timp știți, domnule colonel? Dumneavoastră, biroul de la București, Biroul Central... Să nu-mi spuneți că m-am concentrat numai pe doi români morți când trebuia să recuperez formula!

Stumbeck făcu o strâmbătură.

— Calm. După ce au percheziționat laboratorul lui Costin din spatele vilei familiei de pe Strada Cobălcescu, băieții mei din București au descoperit despre cercetările ei câteva detalii

inutilizabile, dar care intrigau.

— Și asta… când?

— Acum două săptămâni.

— Trebuie să mai fie ceva. Cercetările doamnei Costin nu implică neapărat manevrele politice pe care le presupuneți și nici nu-l implică neapărat pe comandantul nostru șef.

— Ei bine, știți că atunci când este necesar, face parte din munca noastră să supraveghem guvernele aliate și pe soțiile străine ale gradaților noștri.

Bora zdrobi cu cizma mucul fumegând al lui Lolo. Născut la Edinburgh, cu strămoși pe linie maternă în Lowlands, luă acel comentariu sarcastic ca pe un avertisment că, pentru Abwehr, nimeni nu era mai presus de orice bănuială.

— Nu ar fi prima dată când un acord oficial începe cu tratative private, domnule Bora. Dacă totul ar fi mers bine, șeful și-ar fi câștigat un prestigiu enorm chiar înainte de a pune piciorul în Stalingrad. Germania s-ar fi putut lipsi de petrolul străin. Iar recompensa pe care Paulus ar fi putut-o negocia pentru prietenii lui români ar fi fost cu siguranță mai mare decât orice sumă pe care Antonescu ar fi putut-o promite. Astfel, toată lumea ar fi fost fericită.

Povestea aceea nu era deloc ușor de înghițit. Oricare ar fi fost sentimentele lui pentru Paulus, Bora cunoștea chiar prea bine ambiția nestăpânită a unor generali germani, care ar fi făcut orice pentru a se afirma la Berlin. Cu șapte ani mai devreme, tatăl său vitreg demisionase din comandamentul Dresdei tocmai pentru a nu avea nimic de-a face cu noua armată național-socialistă. Dintr-odată, mirosul de țigară din cameră deveni irezistibil, iar Bora își întrerupse abstinența din prima linie aprinzându-și o *papiros* rusească.

— Comandantul încă mai speră împotriva oricărei probabilități să recupereze formula sau îl vrea pe asasin? Prima, probabil, dispăruse încă din 14 august. Cât despre asasin…

Stumbeck tăcea și observa simplitatea clară a mediului înconjurător.

— Cât despre asasin, continuă Bora, totul depinde de mobilul crimei. Cazacii lui Tomilin sau țăranca puteau să fi

comis asasinatul, dar cu siguranță fără legătură cu formula. Dacă este vorba de combustibil, rușii nu au nevoie, dar ar face orice pentru a ne împiedica pe noi să-l avem. Un politruc… sau ar trebui să spun un „însărcinat cu chestiuni politice", așa cum vrea acum Stalin… este încă posibil, presupunând că se afla acolo întâmplător și că aterizarea Storch-ului a fost un accident.

— Dar poate că nu a fost.

— Dacă nu era, politrucul s-ar fi putut afla acolo special, nu pentru a scăpa de prizonierat. Poate nici măcar într-o uniformă rusească. Același lucru este valabil și pentru Lázár, dacă nu este pur și simplu un tanchist agitat.

Stumbeck miji ochii, ca și când l-ar fi privit pe Bora de departe.

— Continuați.

— Ar fi tipic pentru metodele destul de inventive ale NKVD-ului să racoleze o țărancă locală, iar apoi să se folosească de doi fugari disperați pentru a o reduce la tăcere. Doi idioți care se lasă prinși cu ceasurile și verighetele soților Tincu. Ei nu recunosc că au acționat din însărcinarea unui politruc, pentru că asta ar duce la împușcarea lor imediată. Tac, dar asta nu îi salvează de plutonul de execuție românesc. Politrucul știe să omoare curat. Vrea formula, nu hârtiile lui Nicolae Tincu, pe care, într-adevăr, nu le ia. Lázár ar fi putut acționa în același fel pentru guvernul său. Și ce prilej de a se răzbuna pe soții Tincu, care îl ostracizaseră în presa românească…

Pe Bora îl deranja să recunoască vreo greșeală în acțiunile lui, dar era destul de bărbat pentru a o face.

— Sfinte Doamne, nici măcar nu am dat atenție sandalei rupte a doamnei Costin înainte să mi-o arate Galvani. Și dacă blestemata formulă fusese ascunsă în tocul lipsă? Era primul lucru la care ar fi trebuit să mă gândesc! Nu pot să cred că am avut asemenea prejudecăți față de femei încât să presupun că geniul în familie trebuia să fi fost soțul.

— Bine spus, dar am greșit cu toții.

Cu mâna stângă, Stumbeck ridică servieta care zăcea la picioarele lui.

— Sunt sigur că și Nibelungii au subestimat mânia

Brunhildei. După părerea dumneavoastră, așadar, formula este acum la Moscova, la Budapesta sau la gunoi. Dar dacă aterizarea a fost accidentală, întreg castelul dumneavoastră de cărți de joc se prăbușește complet.

— De ce? Soții Tincu puteau fi supărați pentru întârziere și grăbiți să plece pentru că aveau o întâlnire cu cineva, poate pentru un acord alternativ. Lázár nu era în drum spre postul său de legătură din Millerovo în ziua aceea?

— Motiv pentru care sunt aici.

Cu servieta pe genunchi, Lolo avea aerul cuiva care ascunde un as în mânecă.

— Indiferent dacă pilotul era implicat sau nu și dacă cele câteva cuvinte pe care le-a schimbat cu Lázár făceau parte sau nu din plan, ungurul nostru a avut grijă să îndepărteze suspiciunile de la el, delegând responsabilitatea de a alerta ajutoarele primului ofițer pe care l-a întâlnit, prietenul dumneavoastră.

— Galvani nu este prietenul meu.

Stumbeck bătea ritmul pe servietă ca la o mașină de scris.

— Despre ce este vorba în manuscrisul pe care vi l-a trimis?

— Este un fragment dintr-un roman.

Veselia de pe chipul lui Lolo îl irită pe Bora.

— De ce nu? Și nu scrie rău.

— Creativitate meridională! Sunt *deliziato*[16]. Ferice de el, care are timp să se dedice literaturii fix în mijlocul unui război.

Stumbeck zâmbea răutăcios.

— Știți că ofițerii italieni încă mai iau micul-dejun cu pâine, unt, miere și cafea cu lapte? Ar trebui să-i cereți lui Galvani un pachet cu mâncare, nu lucruri de citit. Și sunt și plătiți mai bine ca noi! Dar poate că trebuie să-i plătești mai bine pe macaronari pentru a-i convinge să-și riște pielea. Cum a fost micul-dejun *al dumneavoastră*?

— Mai puțin entuziasmant.

Bora își întoarse privirea. Își imagina următoarele gesturi ale lui Lolo; va deschide clapetele și va folosi trei degete pentru a extrage din servietă ce mai avea pus deoparte pentru el. Când apărură două plicuri mari, știa că se refereau direct sau indirect ori la cadavrele din balcă, ori la amenințările lui

Schenck, ori la intrigile de dinainte de război dintre oameni de știință desfrânați… Se întrebă dacă într-adevăr Paulus nu știa că viețile tinerilor lui ofițeri nu erau altceva decât o luptă zilnică pentru supraviețuire.

Stumbeck îi flutură plicurile în față.

— Rapoartele românești despre represaliile de la Ip și Treznea. Ar fi bine să vă uitați pe ele, dat fiind că Schenck va face orice să-l protejeze pe Lázár. Și gândiți-vă repede la o modalitate de a-l sili pe locotenent să dea pe goarnă ce știe.

— Depinde ce știe.

Bora răsfoi rapoartele.

— Dar îmi va lua ceva timp să diger tot materialul, domnule colonel. Ca să știu, mă pot aștepta la sprijin dacă guvernul maghiar reacționează când îi frec ridichea lui Lázár pentru trecutul lui?

— Vom trece acel hop când ajungem acolo.

Unul dintre darurile lui Lolo era că știa să redevină prietenos într-o clipă.

— Știți că v-ați amenajat un locșor drăguț?

Știa că fuseseră dați afară de la Univermag? Probabil că da. Bora se reținu.

— Da, având în vedere că am petrecut mult timp cu fundul în noroi.

— Apropo…

În camera închisă, vocea lui Stumbeck, de obicei limpede și așezată, scăzu la o șoaptă.

— Ieri a sosit ordinul de a-i trimite înapoi la unitățile lor pe toți cei care deservesc comandamentele. Vom avea nevoie de fiecare om disponibil pentru a închide jocul în acest blestemat de oraș.

Bora ridică privirea din documente. Semn rău. Mai întâi mutarea în prima linie a cartierului general al lui Paulus, iar acum asta. Mișcări logice, dar neliniștitoare. Cine știe dacă tânărul locotenent cu periile va continua să evalueze luciul cizmelor la Gumrak sau va deveni mai util patriei.

— Ah, observă cu un calm forțat. O ocazie de a schimba muzica.

— Hm-m. Cum a mers la Kuporosnîi?

Bora nu avea chef să povestească cât de grele fuseseră acele zile. Spuse doar:

— I-am respins.

— Asta e tot?

— Nu. Fabrica de muniție de la Beketovskaia încă funcționează douăzeci și patru de ore pe zi, în timp ce noi ne numărăm gloanțele. Prizonierii spun că punga pe care sovieticii o au pe mal la sud de Stalingrad merge de la Beketovskaia până sub canalul Don-Volga. Am aflat personal despre două divizii și două brigăzi de pușcași.

Stumbeck îl privi fix uluit.

— Domnule Bora, există între *zece și cincisprezece* unități mari în pungă, inclusiv diviziile blindate. Toate extraordinar de bine echipate. E ca un sac cu puroi care așteaptă să explodeze.

Imposibil de judecat reacția lui Bora după tăcerea lui, iar Lolo profită pentru a schimba subiectul.

— Plec în zece minute. Dați-mi, vă rog, o cafea.

Bora se duse să deschidă ușa. Spera că Nagel, acolo, dar nu suficient de aproape ca să asculte, nu îi va observa paloarea. Comanda dată unuia dintre *hiwi* de a aduce surogatul îi dădu timp să-și revină. Marele Val de la Kanagawa… nu voia să se gândească dincolo de acea imagine. Prefera sinagoga fantomă, încă de neatins.

Când se întoarse, neliniștea era aproape sub control.

— Domnule colonel, numele Țezar Andreevici Stasov vă spune ceva?

Stumbeck se încruntă la o întrebare aparent marginală.

— Ar trebui?

— Vă spune ceva sau nu?

— Nu.

— A fost omologul meu la ultimul schimb de prizonieri, lunea trecută. Părea să știe multe despre mine, fie pentru că era la Moscova în ’41, când eram acolo și eu, fie din alte motive. Ar fi util să-l avem în vedere în legătură cu soții Tincu, cu formula noului combustibil sintetic sau cu ambele.

— Dacă spuneți dumneavoastră.

Stumbeck își notă numele.

— Ați face mai bine să vă concentrați doar pe câte un suspect. Acum este rândul lui Lázár.

— Am înțeles. Vreun sfat despre cum să ajung la Gumrak?

— Echipajul tancului mă va duce înapoi la Razguleaevka, unde voi aștepta sosirea comandantului. Vor veni să vă ia mâine la zece. Va trebui să vă descurcați la întors, dar vouă, celor de la Recunoaștere, vă place să improvizați și să vă strecurați printre probleme, nu-i așa?

Bora nu avu timp să replice. La vederea căpitanului Kern, care bătu energic la ușă și se năpusti înăuntru, se întrebă pentru o secundă de ce aducea cafeaua adjunctul comandantului și nu un *hiwi*. De fapt, Kern tocmai îl împinsese la o parte pe rus și cănile lui aburinde.

— *Herr Major*… se întrerupse când îl văzu pe Stumbeck în cameră. Comandamentul regimentului este la telefon. Urgent.

O interceptare care anunța deplasarea de trupe sovietice proaspete dincolo de Volga avea prioritate față de orice altceva. Traversarea riscantă cu barca pe un fluviu deja plin de plăci de gheață explica focul pregătitor pe care artileria rusă îl declanșase cu puțin timp înainte.

Bora se puse imediat în mișcare, pentru că o zonă destul de largă a malului era în sectorul său. Lolo se trezi înconjurat de un vârtej de activități. Bora însuși îl însoți în afara comandamentului și îi sugeră să plece în grabă.

— Domnule colonel, promit să fiu mâine la Gumrak, dar numai dacă îmi va fi posibil. În caz contrar, voi trimite un mesaj, sau veți vedea ieșind fum din acoperișul comandamentului nostru.

— Ar trebui să fie o glumă?

Deloc. Bora se întorsese deja, fără să dea atenție la orice altceva cu excepția urgenței.

12. „Krasnaia Armia” – Armata Roșie (n.r.).

13. Leni Riefenstahl, născută Helene Bertha Amalie Riefenstahl (1902-2003) – fotograf, operator de film, regizor de film, dansatoare și actriță germană, care s-a remarcat prin estetica proprie și tehnica de realizare a filmelor, fiind și una dintre cele mai controversate personalități feminine ale secolului XX (n.r.).

14. Junkers Ju 52/3m (poreclit „Mătușa Ju” și „Annie de Fier”) – aeronavă de

transport proiectată și produsă de compania germană de aviație Junkers, care s-a dovedit a fi un avion de pasageri extrem de fiabil. Din acest motiv Luftwaffe l-a adoptat ca model de avion standard. Dar fiind slab înarmat și cu o viteză maximă de numai 265 km/h, Ju 52 s-a dovedit foarte vulnerabil la atacurile de luptă, fiind necesar să fie permanent escortat atunci când zbura într-o zonă de luptă. Multe Ju 52 au fost doborâte de tunurile antiaeriene și de luptători în timp ce transportau provizii, mai ales în timpul încercării disperate de a reaproviziona Armata a 6-a germană prinsă în fazele finale ale bătăliei de la Stalingrad din iarna 1942-1943 (n.r.).

15. Sectă religioasă protestantă fondată în 1457 în Boemia și cristalizată după 1722 de Nikolaus Ludwig Graf von Zinzendorf ca o „bisericuță în sânul bisericii”. Credința este o îngemănare a ideilor lui Jan Hus, de pietism și calvinism (n.r.).
16. „Încântat” (n.tr.).

IX

„Simțim nevoia să ne
grăbim să ne terminăm
munca înainte de apusul
soarelui.”
H.D. THOREAU, *Jurnal*, 1
noiembrie 1858

În aceeași zi (1 noiembrie)

Alarma din sectorul lui Bora se termină seara. În pauza artileriei ruse de dincolo de Volga, tăcerea părea aproape dureroasă pentru urechi.

În fața comandamentului, unde se afla după o masă destul de hrănitoare și un pahar de Rotspon oferit de Schertl colegilor săi, Bora era pe cale să aibă o revelație.

Citise despre sunetul pe care îl face gheața când se mișcă și atinge malurile fluviilor rusești iarna. Dar la ora aceea, cu soarele palid în spate apunând printre colinele vestice și gerul nopții ridicându-se de la pământ, nu se aștepta să audă dinspre țărm un sunet atât de blând și seducător.

Semăna cu foșnetul unei haine feminine care se șifonează, se sfâșie și se desface. Dacă își întorcea capul, foșnetul se schimba treptat, devenind ca șoapta nisipului care alunecă prin gâtul îngust al unei clepsidre.

Un sunet feminin, de timp care fuge, și de moarte.

Și-o aminti pe fata cu pușca de precizie, care dobora bărbații unul după altul, și totuși găsea timp să se pieptene în reflexul fragil al unui geam. Femei și moarte. Le asociase prima dată în Spania, locul în care moartea i se păruse cel mai aproape de suprafața lucrurilor, unde Remedios îi prezisese

misterios viitorul în patul în care erau întinși.

Nu tăiase niciodată complet acea legătură.

Putea cita versurile lui Lorca, învățate în acele zile de beție, care spuneau: *Fusta de mătase marmorată tremură între coapsele ei de aramă...*

Chiar și cu Dikta, dorința și dragostea fizică aveau ceva întunecat, periculos, de parcă destrămarea s-ar fi ghemuit sub dorință, seducție și plăcere.

Bora rămase să asculte cât putu; apoi se întoarse pentru a intra, sustrăgându-se sunetului râului și riscului de a se gândi la altceva decât la Stalingrad.

Stenogramele *Feldgendarmeriei*, datate sâmbătă, 22 august, umpleau trei pagini dactilografiate. Bora se așeză să le citească, deși era epuizat după evenimentele agitate din ultimele ore.

Redactate în stilul birocratic standard al poliției militare, raportau ceea ce evadații ruși, arestați de carabinieri la nord de Millerovo, recunoscuseră despre violarea și uciderea țărăncii. După cum presupunea Tomilin, își făcuseră tabăra lângă un pârâu din câmpia râului Kolodezianka, supraviețuind datorită puținului pe care îl găseau în stepă, iar atunci mureau de foame. Poți să înșfaci cele necesare traiului numai dacă există locuri sau persoane de la care să le înșfaci.

Se întâmplase în după-amiaza târzie a unei zile de la mijlocul lunii august. Cei doi evadați nu aveau calendar, dar Bora deduse din spusele lor că trebuia să fi fost vineri, 14 august, la câteva ore după aterizarea forțată a soților Tincu. Coincidea cu mărturia băieților ruși despre întâlnirea lor cu fata și căruța care se îndrepta în mare grabă spre nord.

Foștii prizonieri auziseră apropiindu-se un vehicul în timp ce se aflau într-un tufiș; același *pisok* pe care Bora îl vizitase marțea următoare cu cazacii lui Tomilin. Era vorba despre o *panye* cu roțile roșii condusă de o țărancă cu vârsta între douăzeci și treizeci de ani. Urmărind-o, își dădură seama că era singură și că o roată a căruței părea avariată. Recunoșteau că se apropiaseră de ea în căutare de hrană și de bunuri de valoare; dar ea, de îndată ce îi văzuse, aruncase ceva din căruță (poșeta doamnei Costin, știa Bora). La început se

oferiseră să îi repare căruța în schimbul a ceva de mâncare, dar, cum fata nu avea încredere și apucase un baston sau „ceva de genul ăsta” pentru a-i alunga, situația degenerase.

Bora remarcă detaliul. O fată cu bâtă i-ar fi putut forța cu ușurință pe soții Tincu să se dea jos, după ce le luase obiectele de valoare.

Cel mai mare dintre cei doi bărbați – un ucrainean, după numele de familie, de treizeci și opt de ani, – voia orice se putea mânca, bea, fuma sau schimba pe mâncare. Tovarășul lui mai tânăr, de douăzeci și unu de ani și dornic de o femeie după luni de război, voia și altceva. Fata încercase să reziste, dar inutil. O dezarmaseră, o amețiseră cu pumnii; iar în timp ce tânărul „își făcea cheful” cu ea, celălalt scotocea printre lucruri. Găsise pâine, cârnați, bancnote (Bora se întrebă dacă nu cumva era plata convenită cu soții Tincu pentru drum). Apoi se hotărâse și el să ceară mai mult.

Odată ce fata își revenise și începuse să urle, o bătură și în cele din urmă o sugrumară, „ca să o facă să se oprească”. Apoi forțară încuietoarea servietei care era în căruță și recuperară poșeta pe care ea o aruncase pe malul pârâului. Înăuntru găsiră două ceasuri, două verighete de aur și alte valori mici. Restul lucrurilor – oglindă, machiaj, documente – le abandonară pentru că nu prezentau vreun interes. Apoi împărțiră prada în mod egal.

La urma urmei, Serghei Tomilin spusese adevărul.

Sub presiunea *Feldgendarmeriei*, fugarii recunoscură că li se făcuse imediat frică. Drumul de țară care ducea la Novoselovka nu era departe și fuseseră îngrijorați că țipetele fetei puteau fi auzite sau urmele căruței, descoperite. Înșfăcaseră ce putuseră și fugiseră pe jos, fără măcar să desprindă calul din hamuri.

Numele victimei nu apărea în stenograme. După arestarea celor doi, situația la nord de Millerovo se precipitase odată cu colapsul italian de pe Don, iar ancheta se întrerupsese. Poate că nici *Feldgendarmerie*, nici carabinierii nu avuseseră timp să inspecteze *pisokul*. Bora știa însă că apoi cazacii îngropaseră femeia, deshămaseră calul de la căruță, luaseră lenjeria din valijoară și, imediat după, și poșeta doamnei Costin. Niște necunoscuți, probabil refugiați sau localnici, trecuseră apoi să

ia căruța sau să o dezmembreze pentru a obține piese utile.

Un adaos scris de mână, datat 30 august, dovedea însă că încăpățânarea germană macină încet, ca morile zeilor, dar produce făină. La o săptămână după aterizarea forțată a Storch-ului, un țăran bătrân din zona Balka Juravka denunțase dispariția unei anume Mașa Ivanovna Fokina, nora sa de douăzeci și șase de ani. Căsătorită și cu soțul pe front, evacuată ca mulți alții dintr-o fermă din sudul Donului, se mutase pe micul teren al bătrânului. Țăranul relata că fata obișnuia să fure și că, după o mustrare, fugise cu prețioasa *panye* cu roțile roșii a familiei. Pierderea căruței și a calului părea să-l deranjeze mult mai mult decât soarta nurorii.

După ce identificase provizoriu victima drept „o anume Mașa Fokina", *Feldgendarmerie* predase evadații armatei italiene, din a cărei detenție fugiseră cu câteva zile mai devreme. Având în vedere gravitatea crimei, anchetatorii sugeraseră să nu se procedeze la „o internare într-un lagăr de prizonieri, ci la un proces rapid și o condamnare exemplară".

Cum se terminase, Bora citise deja în scrisoarea lui Galvani. Vindicativul colonel Nemoianu îi ceruse imediat pe fugari în legătură cu cazul Tincu. În ciuda insistențelor lor de nevinovăție, cei doi fuseseră împușcați câteva ore mai târziu.

Conținutul stenogramelor prezenta un oarecare interes, dar nicio relevanță reală, iar Bora începu să creadă că în acel moment nimic nu l-ar fi putut ajuta să rezolve cazul. Parcurse rapid relatarea atrocităților ungare de la Ip și Treznea, iar această lectură îi confirmă ceea ce știa deja: că bestialitatea umană iubește uniformele.

Pierduse martori utili (sau chiar suspecți), precum țăranca, iar acum și pilotul lui Paulus. Mai mult, dincolo de toate obstacolele pe care Schenck le putea pune în calea anchetei, va trebui să aștepte până a doua zi pentru a-l interoga pe Lázár.

Îi rămânea oricum să ia în considerare primul său suspect, misteriosul politruc. Interesul lui Bora pentru Țesar Andreevici Stasov nu era doar simplă curiozitate privitoare la cine îl spionase, poate, la Moscova.

Luni, 2 noiembrie. Ziua morților

Mi-aș dori pur și simplu să pot scrie că, după o noapte rece, săptămâna a început cu soare și cer albastru. Totuși, astăzi dimineață în zori – în ziua în care germanii de confesiune catolică, inclusiv părinții mei, merg la liturghie în memoria morților –, inamicul a declanșat un foc de artilerie violent; iar asta a fost prima problemă. Majoritatea loviturilor erau îndreptate către așa-numitele Coline de cretă, la sud de aici, dar o rachetă și-a ratat ținta și ne-a provocat o sperietură zdravănă. A doua problemă a fost haosul care a apărut după căderea unei grinzi pe casa scării. A treia problemă a fost provocată de Roghinski, tipograful.

De data asta a făcut-o lată.

Mi-aș fi pus mâna în foc că am reușit, dacă nu să-l îmblânzesc, măcar să-l fac să înțeleagă că era inutil să încerce să scape. Este o opțiune de neconceput pentru vreunul dintre foștii prizonieri – muncitori forțați sau voluntari – care se află printre noi. Dacă ar încerca să fugă, am trage în ei, iar rușii ar face exact același lucru; nu numai cu ai noștri, ci și cu ai lor care s-au predat Wehrmachtului.

Îi spuneam: „Anton Evghenovici, tu nu mai aparții Uniunii Sovietice. Nici măcar tovarășul Stalin nu va dori să te primească înapoi odată ce ai fost printre noi. Te avertizez: dacă ai ideea nefericită de a încerca să fugi, oamenii mei au ordin să deschidă focul."

Dădea din cap că da, puțin convins. Nu pentru că se gândea că nu voi da curs amenințărilor. Mai degrabă pentru că, la fel ca mulți locuitori ai Stalingradului, credea că știe mai bine. La urma urmelor, a crescut în suburbia pe care o numim Vorstadt Minina, chiar la sud de aici. Tatăl lui (cel pe care NKVD-ul l-a eliminat în stradă cu soția și alte trei rude) lucra la fabrica mare de cherestea de la est de Strada Beketovskaia.

L-am ținut întotdeauna pe Roghinski în lesă scurtă. Spre deosebire de Piotr și Pavlo, care s-au adaptat, se simt bine și, religioși fiind, se tem să se întoarcă printre cei care pentru ei vor fi mereu farmazoni *(francmasoni) și „fără Dumnezeu", l-am pus să lucreze aici la comandament. Nu aș fi avut încredere să-l*

trimit în diverse locuri ca pe Piotr și Pavlo, cărători de apă și spălători oficiali ai departamentului.

În afară de întâlnirea cu Lázár, astăzi trebuia să particip la o conferință la Gumrak, așa că eram deja în picioare de circa o oră pentru a redacta raportul către comandamentul diviziei. Studiam la biroul meu improvizat – cândva o bancă de școală – o hartă a orașului împreună cu Kern, care suferă de insomnie de când l-a părăsit logodnica. Tunurile rusești nu mai trăgeau și totul părea liniștit. Dintr-odată, însă, Kern și cu mine am auzit o serie de împușcături separate, apoi o rafală mai consistentă în direcția Marelui Siloz, unde Strada Volga se deschide spre ceea ce era cândva o vastă zonă industrială. Schertl era în patrulare acolo – nu era o misiune care să necesite cine știe ce abilități militare –, și la început mi-am spus că probabil, ca de obicei, devenea isteric din orice fleac. Poate că ordonase să se deschidă focul pentru că o țiglă căzuse de pe acoperiș.

L-am trimis pe Nagel să arunce o privire. S-a întors după vreo zece minute, timp în care nu s-au mai auzit împușcături. Mi-a spus că Roghinski era întins pe pământ, mort, în piața unde se afla brutăria municipală. Am întrebat cum a reușit să ajungă atât de departe. Mă îngrijora ideea că un prizonier de război ar putea izbuti să o întindă parcurgând aproape un kilometru înainte de a fi oprit. Nagel mi-a răspuns că strigaseră la el să se oprească încă de la colțul Străzii Grâului, iar când nu s-a supus, au deschis focul. Chiar dacă a fost atins de cel puțin trei gloanțe, a continuat să alerge până la colțul cu Strada Silozului, urmărit de doi oameni din patrula lui Schertl, conștienți că fuga lui urma să se termine imediat.

De fapt, a ajuns la mai puțin de doi kilometri de gaterul care pe hărțile noastre este indicat cu numărul 76, ultimul de pe lista clădirilor. Gloanțele pe care le avea în corp ar fi trebuit să-l omoare instantaneu, spune Nagel. Lucrul cel mai ciudat este că purta sub cămașă un portret în creion al Tătucului. „Icoana" lui, ca să folosesc limbajul lui Fritz Gehrmann, dar, din păcate pentru tipograf, nu și talismanul lui.

Într-adevăr, Iosif Vissarionovici Djugașvili, zis Stalin, trebuie să fie cumva parte din divinitate, dacă în calitate de zeu crud poate să masacreze o familie și, în același timp, să aibă un

portret (o holy picture[17]*, ar fi spus străbunica mea scoțiană) făcut de către un supraviețuitor al masacrului.*

Am ordonat ca Roghinski să fie îngropat în prezența mea, acolo unde se afla, datorită unui crater de bombă care ne-a scutit de oboseala de a săpa. Și n-ar fi trebuit, dar profitând de faptul că înțeleptul meu nostrom mă acoperea în ochii oamenilor, am pus la loc sub cămașa tipografului blestemata icoană a lui Stalin.

Desigur, le-am frecat ridichea soldaților care îl lăsaseră să fugă.

La ora zece fix apăru o tanchetă a Diviziei 24 Panzer pentru a-l duce pe Bora la Gumrak. Șoferul îi explică faptul că divizia era în mișcare, declarativ se găsea la vest de Stalingrad pentru a se regrupa, dar, de fapt, se întorcea deja pentru a apăra pozițiile în zona oțelăriei Octombrie Roșu.

Strada către Gumrak urmărea periferia urbană devastată, șerpuind prin Gara Centrală, închisoarea, depozitul de combustibil, oțelăria de lângă aeroport; urme spectrale ale bătăliilor sălbatice din septembrie. Bora nu dorea să zăbovească cu privirea pe acele ruine. Dincolo de periferie, traseul Zidului Tătar, bălcile și văile deveniră în scurt timp puncte de referință necesare pentru orientare. Dacă voia să meargă spre vest, un vehicul trebuia mai întâi să meargă spre nord, până la intersecția către aeroportul orașului, de unde începea drumul spre Gumrak.

Pe neașteptate, izvorâtă din nimic sau poate din ceea ce era în jurul lui, Bora simți o melancolie acută pentru lucrurile pe care de obicei le alunga din minte. Liniștea camerelor în timp de pace, mirosul prietenos al încăperilor din interiorul caselor, cazărmilor, hotelurilor; urmele celor care fuseseră acolo, ca un iz care rezista chiar și după cea mai riguroasă curățenie. Și camerele fetelor. A lui Remedios, a Diktei, a câtorva colege ospitaliere de la universitate… Lăsând în urmă Stalingradul dezolant pentru a pătrunde în stepa fără mirosuri în acea perioadă a anului sau cu miros de incendii îndepărtate, nostalgia pentru parfumul acelor camere familiare, acum atât de departe, îl asalta timidă.

Șoferul fluiera, mulțumit de sarcina ușoară. Nu părea să dea atenție naturii de surogat a vieții lor pe front, codificată prin termenul *Ersatz* – „înlocuitor” – de pe zahăr, cafea și ciocolată, de mult terminate și imposibil de înlocuit. Ca și când, dat fiind că lucrurile reale nu mai existau, ar fi fost disperat de inutil, dar totuși obligatoriu, să se mențină aparența de normalitate. Așadar, din ce motiv fluiera? Minute lungi, lui Bora i se păru absurd să se afle într-o tanchetă, pe pământ străin, ascultând o melodie fără cuvinte și fără nume.

Atât cartierul Gumrak, cât și pista de aterizare de la periferia lui deveniseră mai haotice de la ultima sa vizită. Vehicule, muniție, lăzi cu provizii care așteptau să fie expediate, colectate, distribuite. Pe șine nu se deplasau convoaie. *Hiwii* transportau pachete sau împingeau roabe pe poteci din bușteni. Șoferii mașinilor de serviciu leneveau în așteptarea coloneilor sau generalilor pe care să-i transporte. Unul dintre avioanele de legătură ale lui Paulus era pe pistă. Se spunea că șeful păstra aceeași schemă strictă pentru fiecare zbor de la Golubinskaia la Stalingrad și în jurul orașului. Idee foarte proastă, pentru că o scurgere către Serviciile de informații rusești l-ar fi putut costa viața.

Stumbeck nu se vedea pe acolo, dar, din punctul de vedere al lui Bora, era mai bine. Sosiseră prin telegraf mai multe informații despre „Stasov, Țezar Andreevici”, două păginuțe curate care îl așteptau în clădirea principală.

După cum era de așteptat, coincidențele și întâlnirile întâmplătoare nu erau mai frecvente în război decât în timp de pace. Fost căpitan al poliției militare la vârsta de douăzeci și unu de ani, în timpul conflictului ruso-polonez, Stasov intrase în NKVD la recomandarea generalului Ciuikov pentru a-și perfecționa pregătirea ideologică. În 1934, în timpul invaziei sovietice din Xinjang, îndeplinise funcția de comisar politic. Pe vremea Marii Epurări, când pentru a face carieră era suficient să îndrepți pistolul și să arunci în aer capul unui „dușman al poporului”, servise ca ofițer investigator și comandant de plutoane de execuție. În schimb, nu era confirmată o misiune în Spania în calitate consilier al republicanilor în timpul

războiului civil.

Stasov ar fi putut afla despre Bora încă din vremea conflictului spaniol, dat fiind că NKVD-ul avea o listă cu agenții operativi ai Abwehrului și cu voluntarii din *Tercio*. Cu siguranță era în serviciu la Moscova în 1940-41, cu sarcina de a supraveghea personalul ambasadelor străine. Despre mișcările lui după începutul operațiunii Barbarossa se știau mai puține lucruri. Era probabil să fi operat în unitatea specială a NKVD-ului însărcinată cu purificarea etnică a germanilor din Rusia, cu interogarea foștilor prizonieri de război și cu pedepsirea lașilor și a dezertorilor. Chiar și infanteristul sovietic tipic îi numea cu teamă „cei care stau în spatele tău”! Stasov putea să fi fost printre ofițerii care deschideau focul asupra recruților înspăimântați în primele luni ale invaziei germane sau printre cei care apărau Harkovul. La Stalingrad, probabil făcea mult mai mult decât să se ocupe de schimburile de prizonieri.

Bora dădu hârtiile deoparte. Oare unde servise Stasov în vara lui ’42? Și dacă era unul dintre acei politruci care trecuseră Donul pe sub nasul italienilor pentru a executa ordine speciale… poate cu misiunea de a elimina o savantă aflată în posesia unei formule magice?

La naiba, s-ar putea să mai fie și alți jucători la masă acum că știm care este miza. Bora și-i imagina pe soții Tincu după aterizare, neliniștiți și avizi de profit, hotărâți să momească un alt potențial cumpărător. De ce nu? Un agent NKVD ar fi putut fi acolo pentru a facilita o astfel de întâlnire. Sau, poate, pentru a o împiedica. Atât el, cât și Lázár puteau ști despre formulă mult mai multe decât Abwehrul în acele zile.

Bora cântări posibilitatea. *Un politruc de acel calibru ar fi cu siguranță interesat să-l întâlnească pe cel care se ocupă de afacerea Tincu din însărcinarea Abwehrului. De altfel,* starși maior *Stasov corespunde perfect profilului unui comisar politic trimis să elimine cu sânge rece doi cercetători. „Nimic personal”, ca întotdeauna în aceste cazuri.*

Cu toate acestea, mă îndoiesc că va fi o pierdere de timp să vorbesc cu locotenentul Lázár.

Bora află că Stumbeck fusese trimis în vest, probabil pentru

a sonda starea trupelor române și a face apoi un raport. La scurt timp după aceea, auzi de la Jochen Scherer, un fost coleg de cavalerie aflat acum în Divizia 24, că generalul von Lenski fusese rănit cu o zi înainte, dar starea lui nu părea să justifice o repatriere. Scherer nu-l cunoștea pe Lázár personal, totuși avusese câteva întâlniri urâte cu Schenck.

— Nu îi plăceam încă din vremea campaniei din Polonia, spuse el. Acum că von Lenski este rănit și Schenck a preluat comanda, mă țin cât mai departe posibil de el. Nu este un moment bun pentru a te lua în coarne cu ticălosul acela, Scoțiene.

— Este aici astăzi?

— Da.

O scurtă discuție cu comandanții de batalioane, brigăzi și regimente confirmă suspiciunea unei presiuni inamice în creștere pe întreg frontul. Paulus și von Seydlitz discutaseră despre asta în privat. Se vorbea de împărțirea sectoarelor în puncte de forță și de extinderea utilizării grupurilor de asalt… deciziile unei armate pentru care acțiunile ofensive nu mai sunt viabile. *La o săptămână după ce am cucerit 90% din Stalingrad*, medită Bora, *suntem deja în defensivă*. Îl văzu pe Paulus doar pentru o clipă, când traversă camera și toată lumea se ridică la trecerea lui. Era imaginea vie a îngrijorării; își ridică mănușa în semn de salut, dar nu privi în față pe niciunul dintre ofițeri.

Întâlnirea cu Lázár urma să aibă loc într-un birou dintr-un colț de clădire, prevăzut cu masă, dar fără scaune, prea încălzit chiar și pentru acel anotimp. Indiferent de ce știa sau nu ungurul de afacerea Tincu, Schenck îl avertizase despre activitatea lui Bora la Biroul pentru crime de război; în consecință, era probabil în defensivă.

Bora sosi cu câteva minute mai devreme, conștient că vizita lui nu era binevenită. Generalul von Lenski fusese asistentul judecătorului Freisler la temutul Tribunal al Poporului; și, chiar dacă își dăduse consimțământul la interogatoriul lui Lázár, nu se putea spera că ar fi luat măsuri împotriva unui ofițer bun din trupele sale blindate.

Recunoscând vocea lui Schenck răsunând din biroul alăturat, urmată de aplauze și urale, Bora se crispă. Se putea aștepta la orice de la maniacul acela fără scrupule.

Ajunsese abia de un minut când Lázár își făcu apariția în salopeta neagră ridicolă de tanchist, unul dintre motivele nemărturisite pentru care Bora preferase să nu se alăture trupelor blindate. Cu toate acestea, culoarea închisă și simbolul craniului nu fură primele lucruri pe care le observă la locotenent. Purta la gât o cruce strălucitoare de cavaler, ceea ce explica uralele care se auziseră cu o clipă înainte. Ținea în mână o cravașă, iar înfățișarea lui exprima o inteligență disprețuitoare.

— Domnule maior.

— Domnule locotenent.

Cravașa nu era apanajul exclusiv al cavaleriei. Conducătorilor de escadrilă de aviație – inclusiv fratelui lui Bora – le plăcea să fie fotografiați cu acel instrument flexibil de comandă ținut strâns în mână. De altfel, tanchiștii și trupele mobile se considerau moștenitori legitimi ai tradițiilor unităților călare, așa cum și erau. Pe Bora, în schimb, cravașa nu-l interesa deloc. Se recunoștea în regula bunicului său feldmareșal, pentru care un ofițer demn de acest nume nu are nevoie de cravașă pentru a comanda un animal sau un om.

Era oare cazul să-l felicite pe Lázár pentru prestigioasa decorație? Bora hotărî să rămână la neutralitatea solidă a interogatorului, atât de detașat încât să nu lase să se vadă dacă venise ca prieten sau ca dușman.

În afară de crucea de cavaler, un ofițer de vreo treizeci de ani care începuse ca sublocotenent ar fi trebuit să dețină cel puțin gradul de căpitan. Informatorii lui Stumbeck menționau o mustrare oficială după evenimentele de la Treznea, anulată apoi din dosarul lui Lázár de un comandant mai patriot sau mai înțelegător. Cariera lui, însă, probabil că suferise din cauza acelor morți din Transilvania și a protestelor românești violente.

— Domnule locotenent, am venit să discutăm despre un episod recent…

— *Știu* de ce ați venit.

Impolitețea întreruperii îl deranjă pe Bora fără să-i afecteze calmul.

— De obicei mi se acordă timpul să îmi explic motivele.

Cravașa adera atât de bine la șoldul lui Lázár, încât părea lipită.

— Sunteți aici pentru a-mi pune întrebări despre accidentul de la nord de Millerovo. Vă trimite maiorul italian?

— Nicidecum, el nici măcar nu vă cunoaște numele.

Conștient că dacă lua notițe le provoca automat nervozitate martorilor sau suspecților, Bora alese să renunțe.

— Pe 14 august, un avion de-al nostru a trebuit să facă o aterizare forțată. Cum de vă aflați în împrejurimi?

Lázár, blond și îndesat, era întruchiparea soliditații, dar și a unui oarecare complex copilăresc. După toate probabilitățile, și el trăgea propriile concluzii privitoare la un superior care purta doar insigna de atac.

— Lăsați-mă să răspund cu o întrebare, domnule maior Bora. Dacă ar fi trebuit să călătoriți de la Rossoș la Millerovo, iar trenul s-ar fi oprit la Sîsoevo, nu ați fi continuat cu mașina?

Bora nu răspunse. Era un aspect al personalității sale de care nu era mândru, dar unii indivizi îl contrariau într-atât, încât nu-și mai dorea să o ascundă. Lipsa lui de răbdare față de Lázár se datora poate intruziunilor lui Schenck; sau, după ce citise despre represaliile din România, recunoștea în el acel tip de fanatism căruia i se opunea încă de la campania din Polonia.

Totuși, nu era acolo pentru a discuta despre Balcani. Bora scoase și puse pe masă o hartă pe care o împăturise anterior pentru a izola zona în cauză. Spuse, indicând un punct de pe hartă:

— Aici este o stradă care duce de la gara din Sîsoevo la Millerovo și care nu trece pe lângă locul de aterizare.

— Vă referiți la drumul de serviciu de-a lungul șinelor? Era întrerupt de o coloană de camioane. Uitați-vă mai bine. Există o potecă aici, care merge cinci kilometri spre est, către pădure.

Lázár lovi obraznic hârtia cu mânerul cravașei.

— De acolo am făcut dreapta și am reluat drumul spre sud.

Era credibil. Bora marcă traseul cu creionul roșu.

— Bine. Și apoi ce s-a întâmplat?

— Nu sunt multe de spus. Am văzut de la distanță avionul care pierdea altitudine, clătinându-se. Era clar că avea să se izbească de sol, chiar dacă un deal îmi împiedica vizibilitatea. Mă așteptam la o prăbușire, așa că am fost surprins de lipsa unei coloane de fum. În acel moment am hotărât să merg să verific. Am avut nevoie de trei sferturi de oră să ajung la Storch.

Pe hartă, între potecă și locul de aterizare șerpuia lunga Balka Pescianaia. Era plauzibil că Lázár trebuise să o ocolească pentru a acoperi distanța.

— Când ați ajuns, ce ați găsit?

— Pilotul stătea în iarbă lângă avion. Sângera puțin la frunte, dar era o simplă tăietură pe care și-o făcuse la aterizare. M-am oferit să-l însoțesc acolo unde ar fi putut cere ajutor. Mi-a răspuns că nu putea sau nu voia – nu-mi amintesc exact – să abandoneze aparatul. Prefera să îi trimit pe cineva în ajutor cât mai curând posibil. A spus că se îndrepta spre Millerovo cu doi civili la bord, dar că zborul nu era așteptat. De ce? *Nu știu*, domnule maior! A insistat să anunț autoritățile germane și să trimit un mecanic de la aeroport. Dat fiind că era singur, am întrebat, evident, despre pasageri.

Până acum totul se potrivea cu ceea ce declarase pilotul; nimic altceva.

— Și v-a precizat cine erau?

— A vorbit despre doi civili plecați de la Chișinău, care s-au enervat din cauza accidentului și a întârzierii inevitabile. Se îndepărtaseră cu puțin înainte de sosirea mea, în *panye* a unei țărănci care se oprise să se uite. În orice caz, am acceptat să dau alarma. Cum mă îndreptam spre Millerovo din motive de serviciu și pierdusem deja mult timp, chiar speram să dau de cineva care putea face asta în locul meu. Din fericire, am putut raporta ce se întâmplase unui maior italian pe care l-am întâlnit la următoarea intersecție. El a alergat imediat să alerteze salvatorii, iar eu mi-am reluat drumul către comandamentul Armatei a 8-a. Asta e tot.

„Intersecția următoare” era cea de la Kamennik, unde *primul pe lista* lui Stumbeck fusese doborât de un lunetist rus.

Bora adăugă încă un semn la cercul pe care îl desenase cu roșu.

— Kamennik este la aproximativ optsprezece kilometri de Millerovo.

— Da, și?

— Înțeleg că nu ați ajuns la Armata a 8-a înainte de ora paisprezece și treizeci.

Lázár își încleștă dinții.

— Cu tot respectul, nu vă privește cât timp mi-a luat să ajung la Millerovo.

— Credeam că vă grăbeați și considerați că ați pierdut prea mult timp.

Bora își dădu seama că părea ostil și încercă fără prea mult succes să modereze tonul.

— Domnule locotenent, sunt nevoit să insist asupra acestui punct: ce ați făcut între nouă și paisprezece treizeci în acea vineri?

— Oare mă acuzați pentru că am anunțat autoritățile italiene despre accidentul unui avion german?

Cravașa freca stofa neagră așa cum coada unei pisici se mișcă înainte de a ataca.

— Refuz să răspund.

Apărură pixul și carnețelul.

— Foarte bine, notez. Puteți confirma ceea ce susține ofițerul din ziua aceea de la comandamentul italian de la Millerovo, adică faptul că ați raportat o aterizare forțată, dar nu și prezența a doi civili?

— Mi se părea important să vin în ajutorul pilotului german și al aparatului său. Iar apoi, maiorul italian dăduse deja alarma, deoarece mi se spusese că plecase o echipă de salvare.

— Nu a ajutat prea mult.

Bora abia dacă își ridică privirea din carnet.

— Pasagerii au fost împușcați la scurt timp după aterizarea forțată; cadavrele lor au fost descoperite câteva zile mai târziu.

Cizma lui Lázár lovi puternic podeaua.

— Ah! Trebuia să-mi dau seama, Doamne! Trebuia să o înțeleg din solicitarea acestei discuții și din presiunile exercitate asupra generalului Schenck ca să accepte să vorbesc

cu dumneavoastră.

Lázár se întoarse spre sobă, unde lemnul verde ardea șuierând.

— La două luni și jumătate de la incident, nu înțeleg toate discuțiile astea pentru soarta a doi români. Chișinăul *este* în România zilele astea, nu-i așa?

Nu era tocmai o gafă, pentru că tanchistul ar fi putut afla ulterior naționalitatea pasagerilor. Bora cunoștea limitele presiunii pe care îi era permis să o exercite asupra unui coleg, dar nu rezistă unui pic de răutate. Din pliurile hărții scoase fotografiile pe care le făcuse cadavrelor și le așeză pe masă.

— Faptul că erau români reprezintă o problemă pentru dumneavoastră?

— România în sine reprezintă o problemă, domnule maior Bora.

Degetele groase ale lui Lázár mișcară lent fotografiile.

— În ultimii două sute cincizeci de ani, românii au masacrat mii de maghiari. Din punct de vedere istoric, libertățile și privilegiile acordate de Ungaria minorității române nu au fost niciodată reciproce sau recunoscute de vreun arbitraj internațional. Nu există represalii maghiare pe lume care să poată restabili echilibrul.

Cu dispreț, dar fără furie, folosi cravașa pentru a muta fotografiile, ca un jucător care respinge un pachet de cărți trucat.

— Vederea morților nu mă deranjează deloc, domnule maior.

— Sunt *sigur*.

— Nici sarcasmul și agresivitatea nu mă intimidează. Păstrați-le pentru altcineva.

Bora încasă acel prim semn de intoleranță. În intervalul de timp dintre cuvintele schimbate cu pilotul și sosirea la Millerovo, un individ înflăcărat de pasiuni puternice precum Lázár ar fi putut să-i vâneze pe cei doi români, iar cu instinctul de fost grănicer să urmărească pista până îi găsea. Studie tocul maghiarului.

— Erați înarmat în vinerea aceea?

— Ca orice ofițer care traversează teritorii recent pacificate.

Răspunsul este da. Aveam pistolul la mine.

După cum știa Bora, maghiarul Fég 37M folosea gloanțe scurte de 9 mm, dar la fel și multe alte pistoale de război.

— *Aveam pistolul la mine…* repetă cu voce tare scriind. Și șoferul dumneavoastră era înarmat? Pentru că aveați un șofer, nu?

— Dat fiind că nu am obiceiul să dau importanță șoferilor, nu am observat dacă era înarmat sau nu. Mi-e greu să cred că mă urmăriți de săptămâni întregi doar pentru că am raportat o aterizare forțată. Dacă nu aveți altceva la mână cu excepția unui interval de câteva ore, domnule maior, trebuie să insist să încheiem această conversație.

După o privire rapidă la ceasul de mână, Lázár se îndreptă spre ușă. Odată ajuns acolo, se opri cu mâna pe clanță.

— Fiți sigur că voi denunța această hărțuire la cele mai înalte niveluri, spuse întorcându-se. Amintiți-vă că aveți în față un om care a meritat crucea de cavaler.

Bora se aștepta la o astfel de frază. Îl ajunse din urmă pe tanchist și închise ușa în fața lui.

— Încă nu am terminat, *Herr Ritterkreuzträger*[18].

Față în față, încercară în zadar să se oblige unul pe celălalt să coboare privirea.

— Cât despre succesele dumneavoastră – Bora hotărâse că venise momentul să lovească sub centură –, am citit relatările despre evenimentele petrecute la Ip și Treznea… Fântâna Dracului în română, dacă preferați, sau Teufelsbrunnen în germană.

Lázár făcu un pas înapoi, dar asemenea cuiva care voia să-și stăpânească dorința de a se lua la bătaie.

— Să clarificăm un lucru, domnule maior. Nu sunteți judecător militar. Aceasta nu este o anchetă oficială și, până acum, nu au fost formulate acuzații împotriva mea. Deci, cu excepția cazului în care aceasta este o investigație oficială și doriți să mă acuzați de o infracțiune, pot refuza, și refuz, să răspund la alte întrebări.

— Chiar dacă îi privesc pe Bianca Costin și pe Nicolae Tincu, ce se aflau la bordul acelui avion și vă cunoșteau bine trecutul?

Fără alte dovezi, Bora nu putea merge mai departe de atât.

Dintr-odată, nerăbdător să-l găsească pe șoferul lui Lázár, își pierdu interesul pentru dispută și se limită la deschiderea ușii. Când tanchistul, luat poate pe nepregătite de acele ultime cuvinte, ezită înainte de a trece pragul, Bora adăugă pe un ton politicos:

— *Acum* am terminat.

În realitate era frustrat și dezamăgit. Rămas singur, respiră aerul acru de lemn verde, foindu-se înainte și înapoi în micul birou, pentru că discuția iminentă cu ceilalți comandanți presupunea să-și regăsească stăpânirea de sine. Puse deoparte carnetul, harta, fotografiile și apoi îl urmă pe Lázár afară din clădire.

După doi pași, dădu peste generalul Schenck, care îl pândea în soarele rece de la Gumrak.

Schenck îi trase o săpuneală de genul bine cunoscut în armată drept *șut în cur*. După aceea, Bora trebui să meargă la latrină să se clătească pe față pentru a se calma. Și, chiar dacă era adevărat că, date fiind circumstanțele, mânia lui Schenck nu avea o greutate mai mare decât cazul lui Bora împotriva lui Lázár, scena îl ardea oricum.

Jurnal

Eram cu moralul aproape la pământ în timpul conferinței. Dat fiind că melancolia nu face parte din stările mele, a trebuit să spun că mă durea capul. Scherer, Bauml și von Lippe, foștii mei colegi de cavalerie, mă cunosc prea bine și cunosc caracterul lui Schenck. Scherer vrea chiar să se transfere la Divizia 11 Panzer. Ei erau de partea mea, dat fiind că scena se auzise peste tot.

Divizia 24 are alte probleme, mai mari. Are în față trei divizii inamice (39, 45 și 139) în apropierea oțelăriei Octombrie Roșu. Și apoi mai sunt paisprezece sau cincisprezece divizii sovietice aliniate în sus și în jos pe malul Volgăi, ca să nu mai vorbim de situația precară a românilor la sud de oraș. Șeful a cerut

întăriri, dar cine știe dacă le vom primi. Recheamă artileriști și geniști pentru a curăța clădirile și a înlătura ceea ce numește „obstacole mari”. Noi, cei din Divizia 71, trebuie să întărim legătura de pe flancul de sud pentru a ajuta Divizia 371 să facă față la ceea ce urmează. Se pare că aliații noștri de pe Don – italieni, maghiari și români – încep să se clatine. Generalii lor pompoși ne asigură că totul este în regulă, dar noi nu credem. Nu au stofa Gărzii Rinului. Îmi pare rău pentru soldații lor prost conduși. Mi-a venit în minte imaginea armatei germane ca un acrobat uriaș în vârful unei piramide de mici acrobați neatenți.

Slavă Domnului, șeful m-a ignorat. Nu aș fi suportat o altă tiradă. Este imposibil să treci cu vederea înfățișarea lui slăbită: seamănă cu Sfântul Ludovic al IX-lea al Franței, care a murit de dizenterie la vârsta de 52 de ani, în timpul ultimei sale cruciade.

Nu a fost ușor să mă întorc la Hartmann-Stadt. Par secole, dar au trecut doar câteva ore de la moartea lui Roghinski. În această seară hiwi*, inclusiv Piotr și Pavlo, sunt supărați. De înțeles, l-am ucis pe unul de-ai lor. Se comportă ca niște fiare duse la măcel, totuși sunt aceiași pe care NKVD-ul îi arunca asupra noastră, gata să-i împuște în spate dacă nu alergau urlând „Na rodinu! Na Stalina!”.*

Nu sunt supărat pe hiwi*. Ca prizonier al rușilor, dacă nu m-aș fi eliberat imediat și n-aș fi alergat ca iepurele pentru a scăpa de împușcături, aș fi în locul lor sau mai rău. Le văd nefericirea; nu au nicio speranță.*

Am hotărât să vorbesc cu acești soți, frați, fii și tați aflați în mâinile noastre și nu i-am înșelat. Atâta timp cât se comportă corect, voi avea grijă de ei; îmi aparțin. În caz contrar… Esența este: nu încercați. Care ar fi soarta lor dacă, Doamne ferește, lucrurile s-ar înrăutăți pentru noi? Ne-ar urma? I-am lua cu noi? Hrănirea prizonierilor este ultima preocupare a unui comandant aflat sub presiune, ca să nu mai vorbim despre un comandant sub asediu.

Spre consolarea mea, la întoarcere mă așteptau poșta și un pachet de vitamine de acasă. Nu-mi plac dulciurile, așa că Dikta și Nina fac cumpărături pentru mine în cea mai bună farmacie din Leipzig. Dacă mor, nu va fi din lipsa vitaminelor A, B, C, D sau alte litere din alfabet. Dikta scrie că fratele ei, Harald, este pe

front. Ia te uită, l-am judecat greșit. Credeam că îi plac doar fetele și muzica ușoară și că profita de relațiile tatălui său diplomat pentru a evita pericolele din prima linie. În schimb, servește în artileria Diviziei 75, la nord-vest de aici. Are vârsta mea și datorită lui (și competițiilor ecvestre de calificare la Jocurile Olimpice de la Berlin) mi-am cunoscut soția. Îi sunt recunoscător.

Adăugat mai târziu

M-am calmat suficient pentru a reflecta la întâlnirea mea de la Gumrak. Nu mă așteptam să primesc răspunsuri exhaustive de la Lázár, care îl are pe Schenck și jumătate din Divizia 24 de partea lui, ca să nu mai vorbim de foarte recenta sa Cruce de Cavaler, care îl plasează printre cei de neatins. Dar acele cinci ore lipsă mă pun pe gânduri. Acum că știu de existența unui șofer din Divizia 295, voi muta munți și mări pentru a da de el. După ce am fost prăjit pe cărbuni încinși de Schenck, nu voi avea milă de un gradat; îl voi face să dea totul pe goarnă dacă nu vrea să ajungă chiar în prima linie!

Când m-am întors, eram furios, dar rezultatul nemulțumitor al călătoriei la Gumrak nu mă va opri. Voi afla de ce Lázár a trecut de la Divizia 22 Grăniceri a colonelului Ákosy la Regimentul 32 al Armatei a 2-a, iar apoi la Divizia 24 Panzer prin Divizia 1 Blindată și Divizia 295. În primul și al doilea caz, probabil că au contat represaliile împotriva țăranilor români. Și nu uit că ultimul lui transfer a fost la o zi după execuția soților Tincu.

Aparține Serviciilor maghiare? Nu știu multe despre asta. Dar, dacă italienii la Millerovo se plângeau că nu au fost nici măcar avertizați de sosirea Storch-ului, asta nu înseamnă că ungurii de la Rossoș nu știau acest lucru. Unii dintre comandanții lor avuseseră multe probleme după protestele organizate de soții Tincu la București. De ce am nevoie să

presupun că Lázár avea ordine secrete cu privire la cei doi oameni de știință și că le-a executat punctual în apropiere de Millerovo? M-am împotmolit, mental și fizic. Iar dacă Stumbeck nu mai conduce biroul din București, mi-am pierdut și principalul instrument de colectare a datelor.

Când era disperat să aibă informații, căpitanul Bruno Lattmann era omul căruia să i se adreseze. Bora știa că prietenul și colegul său din Abwehr se învârtea în interes de serviciu în zona Stalingrad, cu misiunea de a face lucrul în care excela: interceptări și punerea la punct a celor mai bune instrumente de radiofonie și telefonie pe malul Volgăi ocupat de germani. Dar trebuia să-l găsească.

Miercuri, 4 noiembrie – duminică, 8 noiembrie

După ce primiră întăriri, rușii atacară peste tot, hotărâți să găsească un punct slab de-a lungul Donului, la sud și chiar în Stalingrad. Generalul Hartmann ordonă împărțirea ariei divizionare în zone care să fie protejate pe toate laturile. Vineri se terminară zilele însorite. Căzu o ploaie înghețată. Te puteai deplasa doar în vehicule de teren, și chiar și acestea se puteau scufunda sau aluneca în șanțuri. Zi și noapte ploua cu rachete de peste Volga sau de la Krasnoslobodsk, dincolo de Insula Foamei, în fața sectorului lui Bora. Vuietul continuu al artileriei ruse, ca și al bombardierelor germane care loveau insula, împiedica somnul.

Brigada lui Bora, care avea o amplă libertate de mișcare, fu bucuroasă să se deplaseze la sud de nodul feroviar, unde Divizia 371 era din nou sub atac. Curând, temperatura nocturnă scăzu mult sub zero grade și nu se mai auzi sunetul mătăsos al gheții pe râu. Volga era plină de gheață semi-topită, numită *salo* de ruși, dar în curând avea să înghețe complet, mai ales în jurul insulei. După aceea, orice va putea trece pe deasupra.

Jurnal, luni, 9 noiembrie

Vânt polar. Ieri-noapte temperatura a scăzut la –15°C. Dimineață însorită, îngheț puternic la sol. S-ar putea merge cu mașina dacă am avea combustibil și am putea porni motoarele. A sosit confirmarea presiunii puternice a inamicului asupra Armatei a 3-a române. Încercăm să ne reorganizăm în interiorul orașului.

Jurnal, miercuri, 11 noiembrie

Există modalități mai bune de a sărbători o zi de naștere. Brigada a fost trimisă pe malul Volgăi împreună cu alte unități divizionare împotriva Diviziei 13 Gardă, adversara noastră dintotdeauna. Am făcut imposibilul împotriva unei rezistențe acerbe, dar speranța de a alunga Gărzile dincolo de râu e din ce în ce mai palidă. Aveam explozibil pentru a arunca în aer buncărele, iar aproape de Volga am distrus două dintre bastioanele inamice care ne fuseseră repartizate. Cu puținele mijloace disponibile, nu puteam face mai mult. Oamenii din cele trei detașamente ale noastre sunt frustrați, în special căpitanul Rolland și locotenentul Levinsky (nou și fără legătură de rudenie cu feldmareșalul Lewinski von Manstein). De altfel, și eu sunt frustrat.

La Stalingrad trăiesc două vieți distincte: cea cu oamenii mei, care mă ascultă cu răbdare și au încredere în mine, și cea a întâlnirilor cu colegii și comandanții când, chemați să raportăm, aflăm cum stau lucrurile. Printre noi își fac loc disciplina și neliniștea (disciplina este însoțită de neliniște, ceea ce nu li se poate arăta trupelor). Noi trebuie să hotărâm cât de mult le putem spune oamenilor noștri, de la locotenenții mai tineri – nu neapărat ca vârstă, ci ca experiență – până la subofițerii în etate.

Ceea ce rezultă este că devenim inevitabil mincinoși.

Singurul pe care nu-l mint este Nagel. Mă cunoaște prea bine; este unul dintre acei soldați care surprind cea mai mică nuanță în comportamentul comandantului lor. Minciuna ar distruge legătura de încredere dintre noi, solidă și absolută din punct de vedere profesional. Niciodată în armata tatălui meu vitreg, ca să nu mai vorbim de strămoșii mei, nu ar fi fost posibilă această legătură între bărbați de grade și ranguri diferite. În Noua Germanie, se poate întâmpla.

Acum că ceea ce rămâne din curajosul căpitan Grossmann zace pe Don, am la ordinele mele ofițeri și gradați destul de capabili, dar nu deosebit de ageri. Îi ține împreună speranța. Și, chiar dacă nu trebuie să lipsească niciodată (speranța este cu adevărat ultima zeiță), nu are sens să îndulcim realitatea.

Dorm mai puțin, dar visez mai mult și mai viu. Cu puțin timp înainte de a mă trezi, am visat că ploua pe o parte a clădirii, dar nu și pe cealaltă. Ce ciudat. Priveam în sus și vedeam un nor mare de furtună întinzându-și marginea zimțată chiar deasupra noastră pe cerul albastru. Aceea era granița dintre ploaie și ne-ploaie.

Înseamnă ceva? Sigur, trebuie să existe un loc sau un moment în care se trece de la o stare la alta. De asta Sinagoga țiganilor a dispărut din visele mele? Nu am ajuns niciodată la ea.

M-am trezit confuz, gândindu-mă că la Stalingrad unele dimineți miros a incendiu, altele a pământ umed și ciuperci. Acestea trebuie să fie mirosurile pe care morții le simt în morminte.

Și procesele mele mentale au devenit mai vii. Din filosofia presocratică pe care am studiat-o la universitate, îmi amintesc ce spunea Heraclit despre război: că este „suveran” și că, printre mulți oameni obișnuiți, dezvăluie natura divină a câtorva aleși.

La Stalingrad, păduchii sunt suverani, mai mult decât războiul în sine.

Jurnal, joi, 12 noiembrie

Prima ninsoare abundentă din an. Nivelul Volgăi se ridică. Măcar de-ar crește suficient pentru a inunda insulele unde au artileria sovieticii! Cercetașii lor – razvedciki *– se întrec în a captura germani de la care să stoarcă informații. Oamenii mei au ordin să tragă pentru a ucide, căci un cadavru nu poate lua prizonieri. Între timp, am avut micul nostru succes împotriva Diviziei 13 și ne-am întors în propriul sector.*

Jurnal, vineri, 13 noiembrie

Întors de puțin timp cu oamenii mei, descopăr că în timpul absenței noastre au avut loc mai multe lovituri de artilerie. Schertl îmi spune că un obuz de 152 mm a explodat în fosta zonă industrială de pe Strada Volga, lângă brutăria municipală. Impactul a format un crater cam pe unde l-am îngropat pe Roghinski, distrugându-i mormântul.

Mă duc să vad. Este o priveliște teribilă: fragmentele de carne umană nu mai sunt ale unui om. I s-a întâmplat lui Grossmann, a cărui mamă are o șuviță din părul meu; i s-a întâmplat lui Roghinski și multor altora. Doar în Ziua Judecății Domnul nostru va reface aceste trupuri – dacă vrem să credem asta.

Le cer inginerilor de la Divizia 371 să ne ajute cu un mic excavator. Aruncăm totul înapoi în crater: pământ, asfalt, țevi, cărămizi, bucăți din Roghinski și curățăm pământul în așteptarea următorului obuz.

Singura veste bună e că am dat de Bruno Lattmann. Este în adăpost, nu departe de noi, în tranzit între un punct de ascultare și altul. Mâine mă duc să-l văd.

Sâmbătă, 14 noiembrie

Faptul că Lattmann se afla în apropiere nu excludea pericolul de a ajunge la el pe jos. Bora își puse casca nu pentru că spera să-l protejeze de loviturile lunetiștilor, ci pentru că

Nagel insista. Geografia orașului Hartmann-Stadt, de la cimitirele și spitalele de pe deal până la estul luminos – soare rece pe un râu rece –, era acum un câmp de ruine în care încercau cu disperare să se înghesuie companiile reduse la câțiva oameni și plutoanele infestate de păduchi. Iar puțin mai departe se aflau rușii, în echilibru pe creasta valului care era pe cale să-i lovească pe toți.

Un strat invizibil de gheață acoperea pământul. Bora era deja în apropierea demisolului unde prietenul său avea un punct de ascultare, când alunecă și doar printr-un miracol evită o cădere urâtă. Puțin mai încolo, la intrarea denivelată a unui alt refugiu, o santinelă care bătea din picioare pentru a se încălzi abia dacă îl privi.

Lattmann, în schimb, înfășurat într-un palton cu guler ridicat, cu părul roșu, țepos, în dezordine și o barbă de două zile pe față, se arătă într-o ușă izolată cu ajutorul unei plăpumi.

— Te așteptam, îl întâmpină zâmbind. Când am auzit *Doamne Sfinte!*, am știut că erai tu.

— Era să îmi rup gâtul, zâmbi Bora la rândul lui. De obicei spun doar *Doamne!* Și, fiind catolic, nici asta nu ar trebui să fac. Ce mai faci, Bruno?

Își strânseră mâna și intrară, coborând câteva trepte până într-o încăpere slab încălzită și plină de aparate de radio, presărată cu rumeguș, ca o cușcă de hamster.

— *Ce mai fac*, Martin? Nu mi-o trag de trei luni.

— Bun-venit la mănăstire. Eu nu mi-o trag de cinci.

Bucuros de vizită, Lattmann îi înmână o ceașcă de surogat dres cu șnaps.

— Și noroc că Ivan ne ține sub tir. Așa ne împiedică să ne masturbăm gândindu-ne la toate porcăriile pe care am vrea să le facem.

Între ei era mereu o atmosferă glumeață. După fratele său Peter, Lattmann era colegul preferat al lui Bora, camaradul de încredere cu care putea trece imediat la subiect.

Ascultându-l, Lattmann luă un aer gânditor. Își scosese mănușa pentru strângerea de mână, dar acum și-o puse la loc, parțial pentru a se încălzi și parțial, după cum știa Bora, pentru a rezista tentației de a-și roade unghiile.

Nu-i trebui mult până să-și dea seama de implicațiile a ceea ce îi cerea prietenul său.

— Știi, observă, acest Lázár are ceva dreptate. Nu poți pretinde un interogatoriu oficial fără vreo dovadă cât de mică, și îți spun imediat că visezi dacă te gândești că Biroul pentru Crime de Război va interveni în această chestiune.

Făcu o strâmbătură în timp ce înghiți surogatul fierbinte.

— Dar „Siegfried" Stumbeck nu te ajută?

Bora dădu din cap afirmativ.

— Până acum, pe partea românească. Dar am nevoie și de cea maghiară. Trebuie să înțeleg de ce Lázár se mișcă atât de mult. Dacă voia să conducă un tanc în Rusia, putea să rămână în Divizia 1 Blindată a țării lui. De ce să treacă la Divizia 24 la scurt timp după asasinarea soților Tincu?

— Un moment.

Lattmann își croi drum prin rumeguș pentru a lua alt șnaps.

— Fă-mă să înțeleg. Crezi că locotenentul este un criminal de război, un agent al Serviciilor maghiare sau ucigașul pe care îl cauți?

— Chiar dacă a comis crime pe teritoriul României în urmă cu doi ani, mă interesează doar să știu despre dubla crimă. Dacă este din Servicii, modul de operare coincide.

Lattmann turnă alt lichior în ceașca lui Bora.

— Nu trebuie să fii din Servicii pentru a elimina doi civili. Amândoi știm bine asta.

— Mă bazez pe faptul că știa cine erau soții Tincu și, poate, și când trebuiau să sosească. Italienii au fost lăsați în beznă, dar înalții ofițeri maghiari puteau aștepta prima ocazie utilă de a se răzbuna pe cei care îi puseseră într-o lumină proastă.

— Dar și dacă Lázár i-ar fi ucis, de ce ar recunoaște asta?

Era într-adevăr un punct slab în planurile lui Bora.

— Sau a fost el, sau a fost un comisar politic.

— Ei bine, Martin, dorința ta de răspunsuri nu-l va face să mărturisească. Va dura, mai ales acum. Este riscant să supraveghezi Serviciile aliate, având în vedere tensiunile dintre România și Ungaria. Te pot ajuta doar dacă misiunea ta este oficială.

— Nu am nimic scris, dar este la fel de oficială ca un ordin direct de la comandantul-șef.

Bora sorbea încet, lăsând ca vaporii de alcool să ajungă la nări.

— Știu că îți cer mult, Bruno. Dar mă cunoști: în acest punct aș scotoci prin trecutul lui Lázár și dacă șeful nu mi-ar sufla în ceafă. Cunoști pe cineva din Armata a 2-a maghiară?

— Nu.

Lattmann își țuguie buzele concentrat.

— Totuși, am ceva mai bun. Îl cunosc pe fostul aghiotant al generalului Henrik Werth, fostul șef de stat-major al armatei maghiare.

Atenția lui Bora deveni acută.

— Vorbești serios? Am crezut că Werth a fost pus la naftalină de oamenii lui pentru că era prea pro-german. Nu știu dacă cineva din cercul lui va dori să riște să dezgroape vechi crime comise în România, dacă ele sunt în spatele plimbărilor lui Lázár de la un departament la altul, și tot restul.

— Cine știe. În august, ungurii i-au dat un șut unui anume colonel Deák pentru uciderea fără discernământ a unor civili în Iugoslavia.

Lattmann scrise o notă pe o tăbliță.

— Voi încerca să mă ocup. Dacă găsesc ceva, te avertizez prin radio. Dar ai grijă, Martin: dacă te tot iei în coarne cu foștii tăi colegi de la Cavaleristul săritor, mai devreme sau mai târziu Schenck va interveni în apărarea lor. Și îți va pune un minunat băț în roate.

— A, da? Am impresia că mi l-a pus deja în altă parte. E clar că trebuie să îl ocolesc dacă vreau să obțin ceva.

— Mult noroc. Schenck este de neoprit și înghite destule lucruri ca să riște să-și piardă simțul măsurii.

Ca de obicei, Lattmann îl uimi pe Bora cu cunoștințele sale despre zvonurile de coridor cele mai întunecate.

— Alcool? Care alcool, prietene! Pastilele îl fac să acționeze. A îndreptat pistolul spre aghiotantul lui pentru că i-a atras atenția să nu-i lovească pe *hiwi*. Eu aș fi prudent. Dacă îl întâlnești din nou, întreabă-l mai întâi pe aghiotant – îl cheamă

Csató – dacă generalul este *dotat*. Așa fac cei din Divizia 24 pentru a afla dacă este înarmat.

— Sper că glumești.

— Ultima dată când l-ai văzut, ai observat dacă avea pistolul?

— Da, dar îl aveam și eu.

— Doar că tu nu ți-ai îndrepta arma spre un camarad.

— Csató. Nu e un nume de familie maghiar?

— Ba da. Schenck are o poveste de dragoste cu cei din Divizia 1 Blindată maghiară, întrucât îi sunt recunoscători pentru echipamentul bun pe care li-l oferă, și apoi, se luptă bine. Csató poate avea rezerve, dar este loial șefului său. Mai bine îl contactezi direct pe fostul aghiotant al lui Werth.

În adăpost, deasupra echipamentelor radio, rafturile improvizate conțineau o varietate de alimente, de la piersici în sirop la ulei de măsline italian în cutii aurii, ambalaje de tot felul și dulciuri. Etichetele, când galben-pal sau maro-închis, când foarte colorate și îmbietoare, reprezentau natura eterogenă a vieții în război, precum și originea receptoarelor radio de la două armate diferite și opuse.

Lattmann surprinse atenția lui Bora și profită pentru a se lăuda.

— Radio 12 AK luat de la sovietici, format de divizie. Aparat bun de la Stalingrad Nord. Îl stricaseră, dar am reușit să îl repar. Are o rază de transmisie de 75 de kilometri, iar în condițiile potrivite recepția este de două ori mai mare. Simplu, ușor, robust. Îl ador. Acest telefon de câmp al lui Ivan își face treaba, dar este doar o copie ieftină a modelului nostru. Chiar și carcasa este la fel cu a noastră…

Așezat pe o cutie, Bora îl lăsă pe Lattmann să-i arate jucăriile lui, în speranța că va fi dispus apoi la alte conversații informale.

— Apropo, Bruno… Ce se spune la nivelul Corpului de Armată?

Lattmann clătină din cap.

— În realitate? Nimic bun. Știu că feldmareșalul von Weichs vrea să sustragă zece mii de oameni din unitățile de genișți și artileriști ai Armatei a 6-a. Intenționează să-i trimită la sud, să

întărească apărarea de rahat a românilor.

Preocuparea lui Bora crescu prea mult pentru a fi ascunsă. Se gândea la Divizia 71, acum lipsită de personal și „utilizabilă doar în scopuri defensive", dar trimisă la atac în fiecare zi.

— Și înlocuitorii noștri? Divizia 71 este la 50% dintre efective. Avem mai mulți *hiwi* decât trupe pregătite să lupte.

— Ei bine, Martin, tu ai vrut să știi. În taberele noastre de antrenament, recruții refuză să se alăture infanteriei sau să facă școala de ofițeri de teama riscurilor. Bineînțeles că ni-i trimit cu forța, așa că îți poți imagina materialul uman care vine la noi. Le este frică de Stalingrad chiar înainte de a ajunge.

Cu cizma, Lattmann scormonea rumegușul de pe podea ca un cal care dă din copite.

— Și mai este și situația combustibilului, care este pur și simplu *disperată*. L-am auzit cu urechile mele pe Seydlitz folosind acel cuvânt.

Bora hotărî că era timpul să pună toate cărțile pe masă.

— Apropo de combustibil, cum merge producția de alternative sintetice?

— N-am nicio idee. Dacă am fi avut cu adevărat alternative eficiente la petrol, nu am fi spart în două Frontul de Est pentru a-l căuta prin puțuri în sudul Rusiei. Dacă ar apărea un geniu capabil să pună la punct ceva mai bun decât hidrogenarea gudronului fosil sau a lignitului – poate un proces bazat pe gunoi de grajd, pe apă fiartă sau pe sângele curat al fecioarelor poloneze –, fiecare națiune aflată în război s-ar întrece în a-l acoperi cu aur.

— Bruno, poți să-mi verifici niște date despre combustibilii sintetici? Lolo crede că soția lui Tincu dezvoltase o formulă care mergea în această direcție, iar comandantul-șef s-ar fi autodesemnat reprezentantul geniului despre care vorbești.

Singurul semn de agitație din partea lui Lattmann fu că își scoase mănușile și își privi fix unghiile, de parcă s-ar fi forțat să nu le devoreze.

— Ce naiba, Martin! Combustibilul interesează pe toată lumea. Dacă ar fi adevărat, cercul suspecților s-ar extinde la jumătate din mapamond!

— M-aș mulțumi cu un ungur sau un politruc.

Faptul că Lattmann nu se scandalizase de posibila implicare a lui Paulus îi confirmă lui Bora ceea ce știa deja: comandantul-șef al Armatei a 6-a, expert în planificare logistică și mult mai puțin în strategie, nu era popular în rândul ofițerilor din Abwehr, și nu doar printre ei.

— Păstrează detaliile pentru tine, Bruno. Avem destulă treabă și așa.

— Doamne, așteaptă iarna asta… va fi nebunie în oraș.

Reapăru șnapsul. Observând deprimarea lui Bora, Lattmann adăugă:

— Nu reușim să cucerim complet Stalingradul. Acesta este adevărul. Ar trebui să luăm act și să începem să ne retragem *acum*.

— …Știu.

În cești era acum mult mai mult alcool decât surogat, dar ambii îl dădură pe gât ca pe apă.

— Martin, o să iasă prost. Așa a fost de la început… Iată de ce de data asta am vorbit cu socrul meu cu inima deschisă, în caz că se întâmplă ce e mai rău.

Bora făcu semn că da. Propriul său tată vitreg – militar dintr-o bucată, deloc înclinat spre confidențe – îl întrebase la sfârșitul permisiei din ianuarie: „Cum vrei să-i spun mamei tale, în cazul în care cazi în luptă?”

Pentru bătrân, un fiu vitreg crescut de el nu putea decât *să cadă în luptă*. Împușcătura unui lunetist sau explozia unei bombe nu erau luate în considerare. Bora își aminti de iritarea lui la acea întrebare, dar numai pentru că Dikta nu fusese inclusă. Răspunsese: „Vă rog să le spuneți Ninei *și soției mele* că știam ce fac și că le port în suflet.” Își privi încruntat prietenul care stătea lângă sobița improvizată, un butoi de metal ce trebuia să fi fost aproape incandescent la atingere.

— Ewa nu mi-a spus-o în față, pentru că avem un copil mic, continuă Lattmann, dar cred că este din nou însărcinată.

Ah, da. Moarte, dragoste, sex – toate astea. Acolo unde crusta de gheață se topise în jurul tălpilor cizmelor lui, Bora văzu cum umezeala fusese absorbită de rumeguș. Își depăși reticența obișnuită.

— Cred că i s-a întâmplat și Diktei.

Fu surprins că o spusese, pentru că nu se mai gândise la asta de ceva vreme. Când Lattmann insistă (*Serios? Când?*), se simți jenat.

— Ei bine, da. La Praga, la sfârșitul lunii mai.

De parcă acele câteva cuvinte ar putea exprima furia și încântarea absolută a acelei nopți de dragoste într-o cameră de hotel.

— Sunt aproape sigur, chiar dacă femeile de acasă nu vorbesc despre asta.

— Ah-ah. După cinci luni, Dikta ar trebui să știe. Pentru Ewa este încă puțin prea devreme, chiar dacă ultima dată când am fost în permisie, Dumnezeu mi-e martor, am tras toate gloanțele.

Nu era stilul lui Lattmann să ocolească un subiect, iar șnapsul contribuia la simțul umorului.

— Dacă scot nasul afară și arunc o privire în jur, îmi spun că trebuie să fim doi nenorociți iresponsabili să ne lăsăm partenerele însărcinate… Dar suntem și al naibii de irezistibili.

Intenția era senină, dar nu și vocea. Bora privea fix rumegușul călcat și noroios de la picioarele lui. Siguranța lui depindea de faptul că nu se gândea la casă sau la familie. Nu voia să împărtășească nimic altceva. Scoase din palton o pungă roșie asemănătoare unui mic *meșok*, folosit de ruși pentru a păstra tutunul vrac.

— Pentru tine. Trei pachete de țigări locale. *Belomorskanal*, dacă nu te deranjează filtrul.

Lattmann se năpusti asupra pungii.

— Doamne, muream de poftă de fumat. *BMK*-urile sunt foarte bune, cu filtru și tot. Acum două săptămâni am terminat ultimul chiștoc pe care îl cerșisem de la un muncitor bătut în cap.

— Bucură-te de ele. Ți le-aș fi dat și dacă mi-ai fi spus că nu mă poți ajuta, Bruno.

Puțin mai târziu, Lattmann îl însoți pe Bora până la ușa capitonată, dincolo de care era gerul.

— Dacă ar trebui să adun lecțiile învățate în ultimii doi ani,

mormăi, aș spune că m-am obișnuit cu duhoarea, cu pișatul într-un borcan și cu fumatul porcăriilor… și, de asemenea, să suport faptul că frigul îți face bilele să se retragă în corp. Din punct de vedere intelectual, nu știu dacă am învățat ceva. Ai grijă la cap când te întorci, Martin.

Afară, vântul îți tăia răsuflarea. Bora își ridică gulerul paltonului pentru a se proteja de rafale, având grijă unde călca pe gheață.

Făcuse vreo douăzeci de pași precauți, când Lattmann strigă după el:

— Apropo, la mulți ani!

Apelul îl făcu să se întoarcă.

Bora înțelese cât de aproape fusese să-i ofere tatălui său vitreg trista ocazie de a le comunica femeilor din casă moartea lui când glonțul unui lunetist îi trecu șuierând la un centimetru de ureche.

În fața intrării accidentate, în refugiul care se găsea puțin mai încolo față de cel al lui Lattmann, pata de sânge care explodă și rămase pe perete după ce santinela înghețată alunecă la pământ fu pentru o clipă ca o aureolă nelegiuită în jurul capului său.

17. „Icoană” (engl., în original) (n.r.).
18. „Domnule *purtător de Cruce de Cavaler*” (germ., în original) (n.r.).

X

„Nu depindem de ceea ce
vedem.
Călăul pe care îl văd nu mă
poate spânzura.
Pământul pe care îl văd nu
mă poate îngropa…
Nu vezi nimic până când nu
te îndepărtezi.”

H.D. THOREAU, *Jurnal*, 1
noiembrie 1858

Mijlocul lunii noiembrie 1942

Situație de război. Aproape 50% dintre batalioanele încadrate în Armata a 6-a germană nu mai sunt operaționale. Moartea și bolile au înjumătățit efectivele majorității companiilor, care sunt, așadar, forțate să se combine cu alte unități. La sud-est de Stalingrad, Grupul de Armate B al lui von Weichs este desfășurat împreună cu părți din Armata a 4-a Panzer și Armata a 4-a română. La nord-vest, în cotul mare al Donului, se află Armata a 8-a italiană și Armata a 3-a română. În fața lor, la nord față de râu, se află Frontul sovietic de Sud-Vest al lui Vatutin[19], cu Armata 1, Armata a 5-a Blindată și Armata a 21-a. De-a lungul liniei de la Don la Stalingrad este aliniat Frontul Donului al lui Rokosovski, care cuprinde unități ale Armatei a 62-a, precum și, cu rol de întărire, unități ale Armatei a 24-a și a 66-a. La sud de oraș este atestat Frontul Stalingrad al lui Eriomenko, cu Armata a 62-a a lui Ciuikov, a 57-a a lui Tolbuhin și a 51-a a lui Trufanov.

Duminică, 15 noiembrie

La nivel de batalion veneau doar știri parțiale, dar transferul unor întregi unități către perimetrul exterior al pungii, în afara cercului urban al Stalingradului, sugera o situație în rapidă deteriorare.

Bora nu prea avea timp pentru activitățile care nu erau strict militare. Înaintase câteva cereri neoficiale privitoare la șoferii în serviciu pe lângă Divizia 295 în august, fără prea multe speranțe. Divizia 295 se găsea pe flancul stâng al Diviziei 71, așa că mai avea încă un canal de legătură cu aceasta. De la comandamentul diviziei spuseră că îi vor răspunde și că, pentru moment, trebuia să se declare satisfăcut cu atât.

Pentru a doua oară în două săptămâni, primi corespondență de acasă. O felicitare plină de umor de la Dikta, trimisă cu o lună mai devreme, nu de la Leipzig, ci de la vila de țară de la Borna, din apropiere. Adăugase o foaie de hârtie elegantă cu antet în care îi povestea despre o călătorie cu mama ei în Olanda în iulie. Altfel, la ce bun să ai un tată în diplomație?

> …Douăzeci și nouă de ani, Martin. Nu pot să cred că ești atât de bătrân! Încă puțin și vei deveni un domn serios, complet matur.
>
> Glumesc, știi.
>
> Prietenele mele se arată foarte îngrijorate pentru logodnicii și soții de pe front. Eu sunt liniștită și sigură că te vei întoarce *bellissimo* și întreg. Și, dacă tot suntem la subiect, iubire: ce trebuie să fac să te conving să-mi trimiți niște fotografii? O țin la mare cinste pe cea pe care ai expediat-o vara trecută, cu pieptul gol și acei pantaloni apetisanți până la genunchi. Păcat că erai printre colegi. O fată are și ea dreptul să aibă o fotografie numai cu bărbatul ei!
>
> Serios, îmi pare foarte rău că l-ai pierdut pe Tessin. Știind

cât țineai la el, am fost la cumpărături cu mama la crescătoria familiei von Bohlen. Cadou de ziua ta, ți-am luat un armăsar suedez spectaculos, cu care îți trimit un instantaneu. Îți spun doar că este fiul lui Altair și Joyeuse, și urmaș al lui Kokard. L-am numit Tessin Secundus. Este aici, la Borna, unde vin să călăresc ori de câte ori pot, ca să nu stau printre picioarele tatălui tău vitreg. Dacă mai menționează o dată cuvântul „nepoți" – așa cum face adesea când mama ta nu este prin preajmă, pentru că ea are mult mai mult tact decât el și nu se amestecă niciodată în treburile noastre –, jur că îi spun câteva. Data viitoare când vei fi aici – și abia aștept –, te rog să-i amintești că în viața unui cuplu tânăr există și alte lucruri decât scutece și biberoane!

Dacă nu altceva, mesajul lămurea măcar că Dikta nu era însărcinată. Bora o luă drept ceea ce era: o informație venită într-un moment și un loc în care până și Bruno Lattmann definea ca iresponsabil să faci copii.

Ca Dikta, și Bora vedea căsătoria ca pe o poveste de dragoste perpetuă; erau fiecare semnul de carte pasionat din viața celuilalt, neinteresați de restul lumii atât timp cât își aparțineau. Mai devreme sau mai târziu vor trebui să-și facă planuri, deoarece generalul nu mai suporta prezența ambelor nurori în casa lui. Dar mai devreme sau mai târziu nu înseamnă mare lucru când fiecare zi a ta ar putea fi ultima.

Nu una, ci două fotografii erau atașate felicitării. Ca de obicei, Bora păstra imaginile Diktei pentru final, așa cum ar fi făcut-o alții cu cel mai gustos desert după o masă bogată sau frugală. Un mic instantaneu alb-negru îl înfățișa pe frumosul mânz Tessin Secundus. Fotografia mai mare era color. O făcuse „instantaneu" soția lui Peter, Duckie, cum se spunea pe verso. Bora o contemplă avid pe Dikta plimbându-se în grădina de palmieri, lângă moșia Lindenau. Într-o rochie de vară înflorată și sandale albe înalte, se uita peste umăr cu un zâmbet complice care îți lăsa gura apă. Înclinarea capului sub pălăria largă de paie, unghiul brațului și gestul plin de viață al mâinii înmănușate de dantelă cu care strângea o poșetă mică și plată

erau în ochii lui imaginea perfecțiunii. Dreaptă și zâmbitoare, răutăcioasă chiar și atunci când era doar Duckie cu ea, Diktei nu puteai niciodată să-i faci o fotografie cu adevărat instantaneu: se născuse pregătită să fie admirată.

Cu mâna ei, scrisese în colț: *Te văd!*

Cuvintele erau ca ea: provocatoare, simulau o naivitate care nu-i aparținea și sunau irezistibil de lejer. *Este iubita mea*, își spuse Bora. *De ce tatăl meu vitreg nu acceptă că o iubesc? Aș prefera să mor recunoscător pentru cei câțiva ani petrecuți cu ea decât pentru că am fost crescut în casa unui general prusac.*

Nu era vina Diktei că data plimbării în parc era aceeași în care căpitanul Grossmann și mulți alții își găsiseră moartea pe Don.

Luni, 16 noiembrie

În prima zi de luni de la jumătatea lunii sosi ordinul de dislocare a unei treimi din efectivele din *Feuerwehr Sachsen*. Nu se putea spune că Bora nu se aștepta la asta, mai ales după discuția cu Lattmann. Dar, dată fiind situația precară la sud de sectorul lor, momentul părea greșit. Fu îngrozit, iar ai lui și mai mult.

— Nu se împarte o „brigadă de pompieri", protestară subofițerii în vârstă care erau cu el de la începutul campaniei în Rusia.

Ceea ce nu spuneau era că se temeau să nu fie îndepărtați dintr-o unitate norocoasă, comandată de un ofițer norocos, din cadrul unei divizii al cărei simbol-talisman era trifoiul norocos cu patru foi.

— Nu se poate face nimic, copii.

Când împrejurările nu erau roz, Bora li se adresa oamenilor săi în felul acela patern, de modă veche.

— Mă aștept să vă faceți datoria cu onoare oriunde v-ați afla. Este spre binele țării.

Ar fi putut adăuga: *Nu există amulete, nu există* mana *decât*

în fanteziile voastre. Ați luat nesăbuința mea drept bunăvoință divină, când sunt doar un biet om ca voi, căruia un lunetist și mâine îi poate face capul să explodeze.

Dar nu-ți trimiți oamenii să fie hrană la tigri lipsindu-i de o iluzie. Bora avea puține lucruri personale la el. Unul dintre acestea era un dinte de lup pe care el și Peter îl găsiseră în copilărie în pădurea Trakehnen, de lângă granița cu Lituania. Se luptaseră pentru el până când, puțin mai departe, găsiseră altul, asigurându-și astfel amândoi râvnitul talisman.

Ani mai târziu, în perioada căsătoriei lor, soția lui Peter îi ceruse în repetate rânduri să-l arunce pe al lui, „pentru că amuletele nu sunt creștine și cu atât mai puțin romano-catolice". *Și totuși*, își spunea Bora, *i-a pus în mână o medalie mică binecuvântată de Papă, care în opinia mea nu este altceva decât o amuletă.*

În timp ce soldații desemnați să fie transferați își pregăteau posomorâți rucsacurile, se duse să scotocească în fundul cufărului lui, unde ținea schițe, scrisori, discuri și o cutie prețioasă cu minuni. În interiorul acelei mici cutii de aluminiu păstra o bucată de material din rochia de culoarea perlei purtată de Dikta în ziua nunții lor, o șuviță din părul ei blond și, printre alte relicve ale trecutului, și dintele de lup. În copilărie, făcuse cu grijă o gaură în el, astfel încât să-l poată atârna la gât. Tatăl său vitreg îl făcuse repede să-i treacă pofta de a purta fetișuri de acel fel, fie și la doisprezece ani, în versiunea de piele roșie; cu toate acestea Bora nu se descotorosise niciodată de el.

Crezuse vreodată că dintele acela de lup îi aducea noroc? Nu. Dar îl avea mereu cu el.

Modul în care avea intenția să-l folosească astăzi friza un fel de gândire magică pe care armata național-socialistă nu l-ar fi tolerat niciodată în rândurile sale. De altfel, nu-i vorbi despre asta sublocotenentului care urma să comande detașamentul care pleca, ci experimentatului sergent-major. La acesta din urmă aveau să se uite cu încredere de atunci înainte toți oamenii din companie, inclusiv tânărul ofițer. Se numea Wiechert și, din întâmplare – la fel ca scriitorul cu același nume –, era din Kleinort în Prusia de Est, la sud-vest de

Trakehnen.

Bora îi puse amuleta în mână.

— Ia asta, Wiechert. Din iunie 1941 până astăzi, am absorbit toată puterea lupului și norocul pe care trebuia să mi-l garanteze. Dacă nu face altceva, cel puțin îi va ajuta pe băieți să nu ne uite.

— Ne vom aminti de voi toți, răspunse sergentul-major în dialectul său dur, răgușit de emoție. Și cu siguranță nu îl vom uita pe *Martin al nostru*, domnule maior.

Jurnal, seara zilei de luni, 16 noiembrie

Starea de spirit a brigăzii e la pământ. Toți speram că activitatea noastră bună și multele goluri pe care le-am astupat (la naiba, am continuat chiar să mergem în recunoaștere prin șanțuri și canale) ne vor scuti de dezmembrare. În schimb…

La început, eram peste 600, fără a-i socoti pe cei 180 de hiwi *pe care i-am inclus în rândurile noastre imediat ce am ajuns la Stalingrad. Pierderile și repatrierile din cauza bolilor și-au spus cuvântul asupra numerelor, reducându-ne la 450 de oameni. Dintre aceștia, o treime curată – o companie de 150 de soldați – a fost preluată astăzi. Deși înțeleg nevoia de a întări bastioanele românești de la sud de aici, mi s-a părut corect să remarc la comandament importanța de a menține intacte și bine echipate pozițiile noastre defensive. De la regiment mi-au răspuns că am dreptate și că, poate, îmi vor ajunge niște înlocuitori. Nu vreau înlocuitori de proastă calitate în locul oamenilor mei antrenați pentru luptă!*

Din câte știu, Wiechert și ceilalți se îndreaptă către fabrica de cărămidă și cea de prelucrare a pieilor la sud de locul unde ne aflăm, într-un sector deosebit de delicat. De altfel, Divizia 71 își trimite și Regimentul 211 de rezervă în suburbia Mininei, cu câteva tancuri ale Diviziei 24 Panzer.

Indiferent dacă putem conta pe aliați sau nu, suntem un sfert de milion de oameni într-o zonă de 40×60 de kilometri, adică un

perimetru între 120 și 140 de kilometri; un teritoriu de aproximativ 1.000 de kilometri pătrați, format din stepă, șanțuri și râuri pe care vehiculele blindate conduse cu pricepere le pot traversa cu ușurință.

E vorba întotdeauna de cifre, până la urmă.

Războiul din oraș a devenit ca o bătălie navală pe hârtie, din cele pe care le făceam când eram copii, când ne desenam în secret ambarcațiunile pe foaia cu pătrățele, marcând marginile cu cifre și litere din alfabet. Dacă spuneam „M3" tovarășului nostru de joc și rezulta că la intersecția dintre litera M și cifra 3 lovisem unul dintre distrugătoarele lui de două pătrățele, nu trebuia să facem altceva decât să insistăm, la alegere, cu L3, N3, M2 sau M4, iar nefericitul distrugător s-ar fi scufundat definitiv.

Astăzi, pentru noi clădirile rămase și puținele repere încă în picioare sunt exact ca acele nave pe hârtie în căsuțele lor. Știm că am reușit să neutralizăm inamicul care pândește acolo doar dacă nu se mai aud împușcături în orele și zilele următoare. Dar s-ar putea să mai fie cineva înăuntru, și atunci trebuie mers și controlat în persoană. Câte paliere prăbușite pe jumătate, câte coridoare slab luminate. Câte uși mitraliate sau dărâmate cu patul puștii. Odată ce pătrundem în camere, frica – pe care o simțim cu toții – se transformă în adrenalină. În ceea ce mă privește, redevin pentru câteva minute febrile tânărul invincibil al cercetașilor armatei. E ca și cum Dumnezeu mi-ar fi pus mâna pe cap. Presupunând că Dumnezeu ar vrea să-și țină mâna Lui protectoare pe capul unui om care merge să-și omoare semenii, riscând aceeași soartă.

Din când în când ne împiedicăm, cădem prin podele sparte până la parter, riscăm să ne rupem gâtul sau să nimerim glonțul fatal.

Din când în când în spatele ușii găsim ruși morți sau grav răniți, sau nu găsim pe nimeni. Dispăruți. În acest din urmă caz, nu putem bara cu un x ultima căsuță a distrugătorului.

Acum că suntem mai puțini, văd oamenii suspendați între cinism și teama de a muri; următorul pas va fi între cinism și euforia nebună sau între cinism și disperare.

În Spania, acum cinci ani, m-am aflat deja sub asediu iarna, la Belchite. Îmi pot imagina cum se simt acum puținii civili

rămași aici la Stalingrad și cum, Doamne ferește, s-ar putea să ne simțim noi nu peste mult timp. Groază, foame, păduchi… invincibilitatea se duce de râpă. Devii monstruos de egoist.

Eu rămân lucid. Sunt pozitiv, dar nu-mi fac iluzii. Lucrurile se pot schimba și pot lua o turnură urâtă. La mii de kilometri de casă, cu Volga și toată Rusia în față, și numai cu Donul și șubrezii noștri aliați de pază în spatele nostru… Mai bine să nu te gândești la asta.

Pe marea foaie cu pătrățele a lui Dumnezeu (același care îmi pune ocazional mâna pe cap), este posibil să se știe deja care intersecții de litere și cifre vor trăda flota noastră imobilă.

Poimâine va avea loc o întâlnire la nivel de divizie. Niciunul dintre noi nu știe ce ne rezervă viitorul, chiar dacă fiecare dintre noi și-o poate imagina.

Miercuri, 18 noiembrie, în ceața înghețată a zorilor, inamicul a atacat la Kuporosnîi, copleșindu-i pe români și aruncând în haos unitățile germane din sudul Stalingradului. Cu detașamentul lui de dimensiuni reduse, Bora avu alte lucruri la care să se gândească decât la întâlnirile la nivel de divizie. La răsăritul soarelui, când ceața căpătă o culoare sângerie și o cupolă de flăcări pluti în mijlocul cerului, îi reveni în minte Sinagoga țiganilor. Oamenii lui își păstrară poziția și patrulară pe malul Volgăi toată ziua și toată noaptea. Pe râu, plăcile de gheață își încetineau alergarea; în curând urmau să se unească și să sigileze curentul.

Abia sâmbătă dimineață Bora află că întâlnirea dintre comandanți fusese amânată. Într-o auroră de aburi reci, în care degetele se lipeau de metalul pușților, iar plămânii dureau la fiecare respirație, oamenii care se pregăteau amorțiți să-și facă datoria simțiră exact lucrul de care se temeau de multă vreme.

Bora se ridică în picioare din șanțul înghețat în care își petrecuse noaptea cu alți câțiva, așteptând ca tancurile rusești „să încerce”, cum spunea Nagel. Își scoase casca pentru a asculta mai bine. În depărtare, dar din ce în ce mai limpede, prin tot ce se întindea între Stalingrad și marele cot al Donului – sate distruse, linii de cale ferată, râuri și pâraie care brăzdau

stepa –, vuietul întunecat și profund al tunurilor grele ajunse până la ei. Țurțurii tremurară și căzură de pe marginea șanțului. Pământul înghețat începu să vibreze sub soldații ghemuiți. Cât de masiv trebuia să fie bombardamentul de artilerie dacă putea crăpa și sparge gheața de pe bălțile din Hartmann-Stadt?

În ceață, ecourile care ricoșau din clădirile disputate de pe malul Volgăi amețeau simțurile.

— E foarte departe, spre vest, le spuse Bora oamenilor săi.

Cu toate acestea ordonă alertarea tuturor patrulelor ghemuite în văgăunile și craterele din jurul lui.

Din câte știau ei, bombardamentul putea fi o simulare menită să ascundă un atac în forță dinspre sud. Ascultând încordați, forțându-și ochii și urechile în aerul aproape orb de dimineață devreme, așteptară înfrigurați aproape o oră și jumătate. Ceața se închega și se mișca lent peste și între ei; forma un zid înalt pe Volga, făcea să dispară dealurile cu spitale și cimitire. Lăsa un praf înghețat pe orice obiect metalic, pe paltoane și mănuși, pe căști și arme; o inflorescență albă ca mucegaiul.

Când, într-un final, recunoscură zgomotul puternic al șenilelor de oțel și văzură dinspre Beketovskaia un T-34 care înainta pe o alee cu turela albă de gheață, fu ca o vrajă care se rupse.

Bora ordonă să se deschidă focul. Armele antitanc de fabricație sovietică din echipa lui Nagel nu-i dădură timp tunului de pe T-34 să se rotească în direcția germanilor. Unul după altul, proiectilele nimeriră ținta. Impactul zgudui vehiculul blindat. Fără să se oprească, derapă în lateral, iar gura tunului se blocă în zidul din dreapta sa. Prins în capcană, țipa și gemea puternic, precum un animal.

Bora înțelese de ce se numea „uciderea” unui tanc. Invizibilitatea echipajelor făcea vehiculele blindate să semene cu Leviatanii, dotați cu viață proprie. Lupta zadarnică a lui T-34 de a se elibera era dureros de urmărit. Semnul pe care i-l făcu lui Nagel să-l termine fu, într-adevăr, mai asemănător cu uciderea unui cetaceu decât cu distrugerea unei mașini. Inițial pești mici și baracude din vastul ocean de iarbă, cercetașii din

Divizia 71 se transformaseră în vânători de balene și harponieri.

Oamenii se bucurară, dar Bora nu-și făcea iluzii. *Sunt sute din acestea peste tot în jurul nostru, conduse de echipaje mai experimentate și călite în luptă. Fără resurse, victoria asupra unui tanc nu poate deveni un obicei.*

Nu-și părăsi poziția avansată înainte de zece seara. T-34 se dovedise un singuratic. În cel mai bun caz, un echipaj rătăcit. Bora nu știa dacă existau divizii blindate la pândă la periferia sudică, iar, pe de altă parte, tanchiștii ruși se ascundeau uneori perioade îndelungate printre ruine. Dacă nu era vorba de o avangardă și un semn a ceea ce urma.

Nu se semnalaseră ciocniri semnificative; recunoașterea de-a lungul Străzii Beketovskaia și înspre spitalul de pe Strada Pescianaia nu dezvăluise nimic.

Timp de o oră, Bora bâjbâi în întuneric în direcția comandamentului de pe Strada Cetății. Ajunse răvășit de cele – 23 de grade de afară doar pentru a găsi un ordin transmis de șeful Grupului de Armate B, generalul von Weichs, lui Paulus și întregii Armate a 6-a. Era un text de câteva rânduri care dispunea „suspendarea imediată a tuturor operațiunilor ofensive din orașul Stalingrad”.

Bora trebui să-l recitească și chiar și așa i se păru de neînțeles.

Își înghiți neliniștea.

— Ce înseamnă acest ordin? se informă la radio.

De la regiment, îi răspunseră fără ocolișuri:

— Înseamnă că inamicul a spart apărarea română și italiană la Serafimovici și năvălește cu oameni și tehnică militară. Nu vă mișcați până la noi ordine.

În văgăuna fără ferestre, sub un bec cu lumina pâlpâind, Bora rămase consternat lângă radio un minut foarte lung. Apoi, încă îmbrăcat cu paltonul plin de zăpadă, se așeză efectiv pe jos.

Când *hiwiul* numit Pavlo îi aduse o gamelă cu ceva fierbinte, nu-și dădu seama dacă era cafea surogat sau o supă fără niciun gust.

Cunoștea prea bine adevăratul sens al ordinului. I se păru că vede valuri de tancuri aventurându-se printre mine după ce bombardamentele pulverizaseră traseele marcate. Panica răspândită printre germani și aliați, abandonarea pozițiilor pentru a fugi spre vest sau spre sud, depozitele de muniții lăsate în mâinile inamicului, rezervele de provizii jefuite sau incendiate… *Nu pot fi opriți*. Cuvintele îi răsunau în minte. Cu ochii închiși, își rezemă capul de peretele din beton. Marele Val lovise și nu exista nicio salvare pentru fragila barcă de pescari.

Vineri, 20 noiembrie

Dimineața, Bora își recăpătase obișnuitul autocontrol. După ce îi încredință căpitanului Kern comanda grupului care se afla cu fața la strada spre Beketovskaia și le ordonă lui Rolland și Levinsky să supravegheze drumurile care duceau spre sud, merse patru kilometri pe o zăpadă făinoasă spre comandamentul diviziei din subsolul Univermag. La vest, tunurile trăgeau din nou. Bubuitul ricoșa din pereții și fațadele încă în picioare; tencuiala și cărămizile cădeau. Cu un pas precaut după altul, Bora căuta punctele în care zăpada lipicioasă făcea terenul mai puțin alunecos. Aerul înghețat purta izul acru al focurilor și al sobelor improvizate, amestecat cu nelipsitul miros de grâu ars în silozuri. Pentru a ajunge în centrul orașului, trebui să treacă de două puncte de control, primul în apropiere de șanțul Leopard, iar al doilea pe malul Țariței.

Văzându-l trecând cu mitraliera pe umăr, colegii de la unitățile adăpostite în acea zonă veneau spre el înotând prin zăpadă, nerăbdători să primească vești. Majoritatea erau izolați și aveau puțină muniție.

I se strânse inima recunoscând frica de pe fețele nebărbierite, înfofolite inutil împotriva frigului. *E ca o cangrenă*, se gândi el. *Așa începe*.

Întrebau cât va mai dura până când Ivan va ataca în forță,

iar Bora răspundea că nu știe. Își ferea privirea de la ochii tulburi ai fiecărui om pe care îl avea în față. La est ceața începea să se împrăștie; se ridica din Volga pentru a se rupe apoi în fâșii opace ca hârtia velină.

— Pot garanta că în curând vor deschide focul de pe celălalt mal.

Nu putea spune altceva.

— Doar ceața i-a reținut până acum. Întoarceți-vă înăuntru.

La comandamentul diviziei, unde ajunse în jurul orei opt după ce trecuse pe lângă el glonțul unei santinele agitate, găsi un fel de haos tăcut.

Nu putu să-l întâlnească pe generalul Hartmann și nici pe vreun alt ofițer de rang înalt. Comandanții de regiment, precum coloneii Bussche și Kroh, erau pe teren, în timp ce ceilalți erau ascunși în birourile lor. În cele din urmă, responsabilul cu Serviciile pentru divizie – numele lui era Ralph Uckermann, iar Bora îl cunoștea personal – îi recunoscu vocea și ieși să-i vorbească.

Nu îndulci pilula. Inamicul năvălea din toate părțile, ici și colo, fără a întâmpina rezistență. Raporturile dintre Armata Roșie și Wehrmacht oscilau între 2 la 1 ca efective și 4 la 1 ca armament. Cu complicitatea desăvârșitelor angrenaje ale birocrației militare, marii șefi pierduseră timpul reorganizând forțele germane sub noua denumire de Grupul de Armate Don, condus de feldmareșalul von Manstein.

— Comandamentul Armatei a 6-a se află încă în Golubinskaia, dar este în pericol. Ne așteptăm ca generalul Paulus să se transfere aici dintr-un moment în altul.

Bora primi veștile proaste ca și cum ar fi fost obiecte pe care nu le putea arunca, dar nu ar fi vrut să le păstreze. Întrebă, în acea ordine, dacă fuseseră emise instrucțiuni de contraatac sau dezmembrare și care era noua dată pentru întâlnirea la nivel de divizie care fusese anulată.

Uckermann ridică din umeri. Mustața lui de obicei îngrijită era încâlcită și încadra o strâmbătură.

— Știu la fel de multe ca și tine, Bora. Dar dacă nu ne grăbim să aruncăm în aer podul de la Kalaci, îi vom avea la

ușă.

— La ușă?

Bora trebui să-și impună să nu ridice vocea.

— Uckermann, ieri le-am eliminat un tanc! Îi avem deja *la ușă*, la sud de nodul feroviar. De îndată ce se ridică ceața, artileria va începe să ne lovească din nou din insule și de pe celălalt mal. Trebuie să-l previn pe Kern să revină imediat la comandamentul nostru. Unde este radioul?

Jurnal

O profeție ușoară. Oamenii abia au avut timp să ajungă la adăposturile lor când s-a dezlănțuit infernul. Eram încă la Univermag, iar lumea părea să ne cadă în cap. Artilerie grea – pachetele mari*, cum le numim noi. O lovitură a nimerit în plin unul dintre adăposturile pe lângă care trecuserăm pe drum. La întoarcere, am văzut că explozia îi omorâse pe toți cei care se aflau încă înăuntru, inclusiv pe colegul care mă întrebase când va sosi Ivan. Pentru el fusese mai puțin de o oră. Cu excepția sângelui care îi curgea din nas și din urechi, părea că se gândește la ceva care îi ținea ochii holbați și îl făcea să rămână cu gura căscată.*

Se pare că românii cad prizonieri cu miile. Cei care sunt încă liberi fug în dezordine spre Millerovo. Unele unități o iau la picior cu viteza incredibilă, date fiind zăpada și frigul, de patru kilometri pe oră. Italienii sunt în dezordine, la fel ca unele unități germane.

Inutil să mă întreb ce s-a întâmplat cu Galvani și colegii lui impecabili, cu Nemoianu, Tulbure, cu cazacii lui Tomilin… sau chiar cu Lolo Stumbeck.

Dacă sosesc ordine în timp util, putem totuși să ne retragem înainte să fim prinși în capcană. La comanda mea, Schertl și Nagel vor trebui să fie gata să adune proviziile și îmbrăcămintea pe care le-am depozitat în ascunzători. Dar niciunul dintre noi

nu se va putea mișca înainte de a înțelege, cel puțin aproximativ, unde se află trupele inamice în sectorul nostru. Abia atunci vom putea alege calea de ieșire din Stalingrad și ne vom putea alătura celorlalte armate din afara pungii.

În cele din urmă, ceea ce mi-a spus generalul von Hartmann în jeep s-a adeverit. Nu mă pot gândi la asta, pentru că veverița trebuie să dobândească abilitatea iepurelui de a alerga în zigzag dacă vrea să supraviețuiască.

Întâlnirea cu comandanții a fost amânată pentru mâine, Totensonntag*, Ziua Morților pentru bisericile protestante. Mă aștept la instrucțiuni despre cum să ne retragem pentru a contraataca apoi, odată ce ieșim, fără impedimentele războiului urban.*

Duminică, 22 noiembrie

Așteptările lui Bora fură satisfăcute pe jumătate. Când ajunse la colegii săi, la ora trei după-amiaza, cu cerul înnorat care începea să se întunece, avu impresia că toți cei prezenți erau de acord asupra necesității retragerii și reorganizării forțelor. Dar Paulus, în zbor către noul comandament al armatei de la Gumrak, nu spunea încă nimic.

Comandanții de regiment și batalion din Divizia 71 făcură raport. Se plânseră de lipsa de muniție, provizii, camioane și vehicule blindate. Aveau mâncare pentru o săptămână; două, dacă înjumătățeau rațiile.

Aceea fu partea oficială a întâlnirii. Când Hartmann își adună ofițerii la un binevenit păhărel de coniac, le dădu cu voce scăzută vestea proastă că, în ciuda utilizării care i-ar fi putut-o da rușii care înaintau, podul de la Kalaci era, în mod inexplicabil, încă în picioare. Doar două linii de cale ferată rămâneau în mâini germane, încă disponibile pentru transportul proviziilor: cea de la Harkov prin Millerovo și cea de la Stalino prin „Moro”.

După ce Hartmann părăsise încăperea, fu nevoie de mai

mult coniac, iar discuția se animă. Von Weichs voia să se retragă; Paulus era cel care ezita. De la Don, NKVD-ul urmărea îndeaproape Armata Roșie pentru a trage în „lași", dezertori și *hiwi*. Acolo unde depozitele germane nu fuseseră distruse la timp, rușii se îndopau cu mâncare și alcool până pocneau. Între timp, continua evacuarea personalului feminin, în special a asistentelor, dar și a „curvelor mai-marilor", așa cum le califică fără prea multe rezerve un colonel înciudat de la Sănătate.

— E ca atunci când răniții tăi dau colțul pe podeaua spitalului, cu mii de purici agitați care abandonează carnea moartă. Mai degrabă mă voi omorî decât să cad în mâinile sovieticilor.

Era *Totensonntag*, Ziua morților. Iar aceea fu prima dată când Bora auzi un coleg vorbind despre sinucidere la Stalingrad.

La întoarcere soarele apusese de mult. Bora găsise o tanchetă care să-l ducă până la Țarița, dar de acolo trebuia să meargă pe jos. La sud de albia adâncă a pârâului ar fi fost mai puțin complicat să se orienteze după răsăritul lunii, dar și lunetiștii, mereu treji, așteptau luna. Știa traseul pe care trebuia să-l urmeze printre cratere și mormanele de moloz; în amurg, o pereche de cruci de pe mormintele germane îi indicară că va trebui în curând să treacă pe sub sârma ghimpată, riscând să ajungă ținta unui trăgător expert.

Aglomerația și singurătatea coexistau la Stalingrad. Calitatea vieții lor era dincolo de orice regulă de precauție: singur sau împreună cu alții, moartea te putea găsi în orice moment, în orice împrejurare. Bora se străduia să-și învingă un dor copleșitor de singurătate; dorința de a sta departe de toți în această lume ostilă. Doar simțul datoriei față de oamenii săi îl ancora în măsurile de precauție. *Uneori mă întreb dacă sunt prost sau lent în înțelegere, pentru că ar trebui să-mi fie frică și nu-mi este.*

În acel întuneric adânc, din locuri înalte precum ultimul etaj al spitalelor din oraș sau punctul de belvedere al pitorescului *Deutsche Burg* de pe Țarița, se puteau probabil

zări incendiile depozitelor germane din vest. Uneori, abandonarea speranței nu trece prin distrugerea podurilor, ci prin păstrarea lor în picioare. Singură în fața inamicului, Armata a 6-a semnala prin acele focuri nelegiuite că era gata să se lipsească de provizii atunci când avea cea mai mare nevoie de ele.

Bora se împiedică în ceva, alunecă și reuși cu greu să-și mențină echilibrul. Pentru o clipă nu-și dădu seama unde se afla.

A te pierde este o formă de orbire. La trei luni de la plecarea din Piazza Roma, acel mic univers era deja irecuperabil. Cine știe de ce, îi trecu prin cap: *Exemplarul meu ar putea fi singurul rămas din romanul lui Galvani*.

De parcă ar conta. Poate că Galvani era deja mort, pierdut pentru lume și pentru cei dragi la fel ca acele cartușe pe care încercase fără succes să le trimită ca ajutor la cazul Tincu. Prezența sa lângă robustul coleg italian în zorii zilei când i se arătase Sinagoga țiganilor în răsăritul soarelui fusese o clipire în viața lor. Iar acum că Divizia 24 Panzer se grăbea spre vest pentru a face față asaltului rusesc, Lázár însuși ar fi putut scăpa de anchetă căzând pe câmpul de luptă.

Când străjile de la șanțul Leopard își îndreptară puștile spre el și îi cerură parola, Bora răspunse și trecu mai departe.

Orbii pot să-i conducă pe orbi? Trebuia să se gândească ce să le spună oamenilor săi și cum.

Jurnal, 22 noiembrie, scris noaptea la Hartmann-Stadt

Hostis ante portas: *dușmanul este la porți.*

Pot orbii cu adevărat să-i conducă pe orbi?

Când eram copil la Leipzig – poate în 1922, când aveam nouă ani –, mi s-a întâmplat să fiu oprit pe stradă când mă întorceam de la ora de pian. Pe atunci încă nu aveam voie să cânt la pianul mare de concert care îi aparținuse tatălui meu, așa că în fiecare

zi, după școală, mergeam în cartierul Rudnitz, acasă la Herr *Weiss, profesorul meu. Mă întorceam de la casa soților Weiss de pe Nordstrasse când am fost oprit de un bătrân orb și bărbos. După cum țopăiam pe trotuar, trebuia să-și fi dat seama că eram foarte tânăr. Era evident un străin, pentru că purta un caftan și mi s-a adresat într-o limbă care părea germană, dar nu era, sau poate era un dialect.*

„Es iss noch vayt zu der shul?"

Totuși, întrebarea putea fi înțeleasă. Pentru o clipă am rămas uluit: omul acela mă întreba dacă suntem încă departe de sinagogă. Respectabilul Herr *Weiss, un evreu reformat, nu îmi vorbea niciodată în idiș; purta haine civile și arăta ca orice alt profesionist din oraș.*

De obicei, coboram din tramvai la stația de pe Karl-Heine Strasse, dar de data aceasta hotărâsem să merg pe jos ultimii doi kilometri de drum și apoi să traversez Podul Zeppelin, așa că nu eram departe de templu, cel puțin de cel de pe Niklach Platz frecventat de Weiss. Îmi imaginez că, poate însoțit de cineva până în cartier, bătrânul evreu nu știa că a oprit un tânăr goi*, printre altele un descendent al soției lui Luther, un antisemit furibund. Altfel s-ar fi adresat cu siguranță altora.*

I-am dat indicația dorită în germană. Dar bătrânul nu cunoștea străzile și, având în vedere handicapul lui, i-ar fi fost oricum greu să se orienteze. Așa că m-am oferit să-l însoțesc până la intrarea în sinagogă. Optsprezece ani mai târziu, într-un tren francez, aveam să înșel din nou involuntar – cel puțin la început – un străin lipsit de vedere.

Asta e tot, nu e nimic altceva. Sau poate că mai e ceva. Mi-a întins 50 de pfenigi ca recompensă pentru ajutor, iar eu, bineînțeles, am refuzat. Cum, însă, insista, iar un alt refuz ar fi fost jignitor, am acceptat în cele din urmă moneda. Prejudecățile familiei mele erau de un alt fel și, cel puțin dinspre partea mamei, gândeam destul de liberal pentru vremea respectivă. Dar nu puteam să mă prezint acasă și să-i povestesc tatălui meu vitreg, pe atunci pe punctul de a primi gradul de general-locotenent, că luasem bani de la un bătrân evreu orb. Așa că, înainte de a mă întoarce acasă, am făcut un ocol larg până la parohia noastră, unde am lăsat moneda în cutia milei.

De ce îmi vine astăzi în minte acel mic episod infantil? Poate pentru că încă mai păstrez o cutie cu minuni și visez la Sinagoga țiganilor? Sau pentru că, după ultimele vești, mă simt pierdut și orb și simt nevoia de îndrumare?

De-a lungul anilor m-am întrebat nu o dată ce se întâmplase cu bătrânul. De ce căuta sinagoga, de unde venea și dacă mi s-a adresat cu adevărat în idiș, crezând că sunt de aceeași religie cu el.

A trecut mult timp de atunci, iar lucrurile – în Germania și nu numai – s-au schimbat mult. După trei ani de război, conflictul nu este singurul eveniment, oricât de important, care a făcut diferența.

Le-am spus oamenilor mei că situația era riscantă, dar că am trecut prin unele și mai rele (e într-adevăr așa?). Deocamdată, trebuia doar să așteptăm.

Germania nu își va abandona fiii.

Marți, 24 noiembrie

În ziua cel mai puțin favorabilă pentru activități de investigație – Führerul declarase Stalingradul o „fortăreață", respingând orice ipoteză de dezmembrare a trupelor din partea generalilor săi uluiți – comandantul-șef al Armatei a 6-a a solicitat prezența maiorului Martin-Heinz *Freiherr* von Bora sâmbăta următoare, la ora 10:00, la noul comandament de la Gumrak.

Bora nu aprecie deloc convocarea. Admitea că se afla în ceea ce fratele său Peter definea râzând „dispoziția lui morocănoasă", dar brigada tocmai primise ordin să-și schimbe din nou rolul din unitate de apărare mobilă în unitate antitanc.

Pe hârtie comanda încă un batalion, deși dispunea de numai o fracțiune din oamenii și armamentul necesar. În ultimele douăzeci și patru de ore făcuse naveta de la un depozit la altul pentru a-și asigura minimul necesar: mine, lansatoare de grenade, unelte de săpat, sârmă ghimpată. Până

acum obținuse un număr dureros de mic de mitraliere MG34 (insistase pentru țevi suplimentare, dat fiind că aveau tendința de a se supraîncălzi), carabine K98 – unele cu lunete telescopice – și mortiere ușoare. Speranța de a obține un tun antitanc de 75 mm cu vehiculul de transport aferent dispăru când deveni clar că nu era disponibil pentru brigada lui. În acel caz s-ar fi mulțumit cu unul rusesc de 76 mm.

În timpul nopții, pregăti un plan pe care să-l supună aprobării superiorilor. Sectorul său la sud de Țarița se întindea neregulat, de la Strada Volga la est, până la Strada Kalaci în interior. Cuprindea complexul spitalicesc, valea cu două bifurcații din apropiere și partea de est a vechiului cimitir. În lipsa întăririlor, ar fi trebuit să-și împartă oamenii în mai multe puncte fortificate, amplasând cele câteva mortiere pe care le avea în spate și spre dreapta și amenajând posturi de ascultare înaintate sub ordinele locotenentului Levinsky și ale sergentului Nagel. Lunetiștii ar fi ocupat etajele cele mai înalte ale unor clădiri selectate.

Nu era tipul de război pe care Bora să îl prefere, mai ales în mediul urban. Îi lipsea libertatea de mișcare, emoția de a atrage focul asupra lui și de a vâna inamicul. Nu-și arăta dezamăgirea, dar o simțea.

Era enervant să primești o convocare de la Paulus într-o zi ca aceasta, cu un soare blând și temperatura peste zero, într-atât încât să te poți amăgi că este primăvară sau o vară indiană târzie. O zi perfectă, în orice caz, pentru a inspecta linia defensivă care ar fi trebuit să reziste în viitorul apropiat. Ce putea să mai vrea de la el comandantul-șef? După toate probabilitățile, la puțin peste trei săptămâni de când se întâlniseră la Gumrak, Paulus era probabil nerăbdător să afle ce reieșise din interogatoriul lui Lázár. Bora ar fi trebuit să raporteze o confruntare neconcludentă, care îl costase o săpuneală din partea lui Schenck.

Își petrecu ziua în căutare de arme și muniție. Când norii se împrăștiară, un cer albastru-intens străluci peste un peisaj selenar de ruine și șine de tren distruse; țurțurii picurau la soare și plăci de zăpadă înghețată căzeau nepăsătoare de pe acoperișuri și streșini. Transparența aerului făcea umbrele

bidimensionale, ca niște foi de hârtie neagră care se puteau culege și mototoli cu mâinile înmănușate.

Îl neliniștea prezența considerabilă a *Feldgendarmeriei* pe străzi. Rolul ei aducea din ce în ce mai mult a transferuri forțate de oameni către marginile exterioare ale pungii. Bubuituri îndepărtate – în special lovituri de tun – dădeau impresia că frontul de acolo era lovit periodic cu ciocanul ori zguduit de o tuse profundă.

La întoarcere, înfrigurat și abia la jumătatea inspecției, Bora descoperi că două treimi din *hiwii* alocați unității lui dispăruseră.

Un Kern descurajat îi explică ce se întâmplase. *Feldgendarmerie* sosise cu armele în mână, cu ordin să adune muncitori forțați și voluntarii străini de peste tot din oraș, pentru a-i transfera apoi la vest, unde era nevoie urgentă de oameni. Cei mai norocoși urmau să fie distribuiți în alte sectoare ale Stalingradului, pentru a servi drept întărire logistică de urgență la unitățile cu personal insuficient.

Pierderea *hiwilor* însemna să nu aibă asistență manuală exact atunci când brigada avea nevoie de fiecare om disponibil pentru a pregăti linia de apărare, a umple sacii cu nisip, a construi adăposturi, a săpa gropi și tranșee. Furia neputincioasă a lui Bora se epuiză în runda obișnuită și inutilă de telefoane.

— Ar trebui să fie cel puțin cincizeci de mii de voluntari străini de aici și până la Don, protestă el. Nu îi puteți lua din altă parte? Trebuie să avem mâinile libere pentru a lupta!

Răspunsul veni mai întâi cu dezinteres, apoi cu enervare.

— Nu sunteți mai grozav decât ceilalți, domnule maior. Puneți-i pe *hiwii* rămași să lucreze dublu.

Nu avea să fie ușor să compenseze lipsa muncitorilor ruși. Bora se zbătea între dorința de a insista și tot ceea ce necesita atenția lui imediată. Întărit de notițele din facultate despre metodele de gherilă sovietică și de sugestiile ofițerilor săi, continuă să elaboreze detaliile planului defensiv pe care îl schițase.

Ca întotdeauna, la căderea nopții temperatura scăzu brusc.

Trebuiau să poarte cizmele de pâslă și în interior. Crengile adunate de *hiwi* mai garantau ceva căldură, dar întrebarea era dacă vor dispărea mai întâi crenguțele sau *hiwii* însărcinați cu adunarea lor. Schertl era ghemuit lângă o lampă cu kerosen, ocupat să noteze numere minuscule într-un caiet. În ultima vreme devenise zgârcit cu proviziile și, din când în când, Bora trebuia să-i dea o comandă fermă pentru a obține o cutie de chibrituri sau un borcan de lapte condensat. În acea noapte, ideea că la vest trupele germane aruncau în aer depozitele era mai greu de acceptat ca niciodată.

Bora împinse cu piciorul o cârpă sub ușă, pentru a ține departe zgomotul vântului, dacă nu frigul. Mâncare, mai aveau încă. Lemne de foc, mai puține. Muniție, puțină. Dacă nu soseau provizii din cer, era mai bine să se pregătească să le ordone oamenilor săi să omoare dușmanii doar ca să le fure uniformele de iarnă.

Pe la zece seara îl convocă pe Nagel să mai arunce o privire asupra planului. Îi oferi una dintre puținele țigări decente rămase (*Carpați*, marca românească), semn pe care sergentul îl interpretă ca pe o invitație de a vorbi liber. Fumară studiind hărțile. Odată satisfăcuți de rezultate, Bora îi ceru lui Nagel să rămână și să discute situația în general.

Jurnal, scris la ora 23:10, marți, 24 noiembrie

Nagel și cu mine am vorbit despre moralul oamenilor noștri. El e ca mine: nu se gândește la dânsul sau la casă și de aceea își face treaba bine. Luptăm împreună de doi ani, de când ne-am întâlnit într-un tren care mergea în Bretania, pentru care furniza escorta armată. Aici, în Rusia, e cu mine încă de la începutul operațiunilor. Totuși, nu știm multe unul despre celălalt. Știm că suntem căsătoriți amândoi și că el se referă la Dikta ca pe vremuri, ca Die Majorin. *Tatăl lui era poștaș. Are trei copii. Unul dintre ei, de vreo șaptesprezece ani, servește într-un post antiaerian.*

Despre mine, nu cred că știe mai multe decât colegii mei. Pentru ei, sunt uniforma pe care o port, decorațiile pe care le-am câștigat, lucrurile pe care le spun (sau nu le spun) soldaților. Nimeni, nici măcar Nagel, nu știe că am un frate mai mic în Forțele Aeriene. Sergentul și cu mine suntem atât de solidari tocmai pentru că nu ne cunoaștem detaliile private care ar putea sta în calea relației noastre.

Mă asigură că, la urma urmelor, moralul general este bun. Oamenii nu sunt atât de naivi încât să creadă că norocul nu ne va abandona mai devreme sau mai târziu (știind asta, mi se ridică o piatră de pe umeri). De fapt, sunt doar autoritatea cea mai apropiată de ei, în care au implicit încredere, dat fiind că au încredere și în Divizia 71, în Armata a 6-a, în Corpul 60 de Armată, în Grupul de Armate Don și în Führer ca garant al celor de mai sus.

Pe de altă parte, Kern este destul de deprimat – așa este întotdeauna în perioada asta. Rămâne faptul că nu putea să nu îi predea pe hiwi *la* Feldgendarmerie*, cum i-am spus de mai multe ori. Muncitorii ruși care ne rămân, vreo douăzeci, se comportă din nou ca niște vite care se tem de măcel. De unde să știe dacă tovarășii lor nu au fost împușcați în masă? Avem mare nevoie de voluntari, dar nu e sigur că ne lasă să-i păstrăm. Îmi storc creierii să înțeleg ce ar trebui să le spun. Cu siguranță nu că îi voi ține aici cu forța, că nu voi lăsa să fie luați. Și cu atât mai puțin că acum suntem toți în aceeași barcă.*

O barcă fără cârmă și în derivă, pentru că asta am devenit.

Stultifera navis morta. *Așa se numește în latină cartea lui Sebastian Brant din 1572, scrisă în germană cu mulți ani înainte cu titlul* Narrenschiff *sau* Corabia nebunilor.

Este textul catolic cel mai apropiat de spiritul Reformei. Bunicul Franz-August a publicat o ediție critică în primăvara trecută, cu o selecție de xilografii originale, realizate poate de Albrecht Dürer în tinerețe. Bora Verlag a trebuit să obțină permisiunea Ministerului Culturii, pentru a evita acuzațiile de propagandă defetistă sau critică la adresa politicii naționale. Când azi, la rundele mele de aprovizionare, un intendent-șef m-a sfătuit să-i fac pe oameni să creadă că vor sosi mai multe arme decât ne vor trimite, am recunoscut esența cărții lui Brant:

„Oamenilor le place să fie înșelați: să le dăm ceea ce le place.”

În latină ar fi Mundus vult decipi; decipiatur. *Dar Brant o spunea cu amărăciune. Nu era o invitație la minciună.*

Stultifera navis morta *este exact ceea ce suntem în acest moment: fără speranță și, din cauza comandanților noștri nehotărâți, fără ieșire.*

M-ar enerva dacă ar trebui să murim la Stalingrad la secole după ce acea expresie, poate încă de atunci o zicală populară, fusese scrisă profetic.

Jurnal, vineri, 27 noiembrie

Noutăți importante în vederea întâlnirii de mâine cu șeful.

Mi-au trebuit trei săptămâni să dau de șoferul lui Lázár. Am reușit doar pentru că „neesențialii” au fost de curând repartizați în prima linie, iar Divizia 295 vecină cu noi mi-a furnizat informația care mă interesa. A fost detașat la ei, iar acum servește pe front într-una dintre multele unități mixte create în ultima vreme; o colecție singulară de bucătari, șoferi, paznici și diverse gărzi, cărora nu le va fi ușor să se obișnuiască cu viața noastră și cu tot ceea ce noi ceilalți înfruntăm în fiecare zi.

Am ajuns așadar la numele omului meu, unul dintre mulții (aproximativ o duzină) luați de la munca de șofer la cartierul general al Diviziei și trimiși să lupte în centrul orașului. Totuși, a-l găsi nu însemna a-l întâlni. Apare ca fiind rănit pe 29 octombrie. Nu grav, dar suficient pentru a fi internat la cea mai apropiată secție de chirurgie. Din fericire, pentru că dacă ar fi fost vorba de secția mai mare, de la Karpovka, nu aș fi putut nicidecum să mă eliberez și să ajung până acolo. Caporalul Immanuel Roth se află acum într-un spital subteran în interiorul orașului unde, în ciuda unei furtuni de zăpadă care ar intimida și o haită de lupi, plănuiesc să-l vizitez.

Ce să zic? Spitalele de campanie nu sunt cele mai vesele locuri din lume. Cele de sub nivelul străzii i-ar deprima chiar și pe cei mai joviali dintre noi. Penumbra și spațiile înguste dau fiori claustrofobi. Paturile sunt limitate, astfel că răniții ușor și bolnavii – inclusiv cei care au o temperatură puțin sub 40 de grade – sunt externați după o medicație generică. Spitalizarea este rezervată celor care au cu adevărat nevoie.

Roth a fost nimerit de tirul unui lunetist rus și trebuie să-i mulțumească Domnului că glonțul i-a rupt doar pavilionul urechii stângi. Potrivit ofițerului medic, infecția îi va garanta alte câteva zile un pat curat și un minimum de protecție față de artileria inamică.

Își amintește bine acea zi de la jumătatea lui august. Trenul de la Voroșilovgrad ajunsese – incredibil – mai devreme în gară. Cu toate acestea, locotenentul Lázár l-a mustrat imediat pe Roth pentru că nu era acolo să-l aștepte. Când intraseră deja pe drumul spre Millerovo, care se află la vreo douăzeci de kilometri de Sîsoevo, Lázár i-a ordonat să vireze și să o ia pe un drum de pământ spre Kalitva. Își amintește și el că în depărtare se zărea o aeronavă aflată în vădită dificultate și că locotenentul hotărâse să meargă la locul presupusei aterizări. Cum mai fusese acolo, șoferul mi l-a indicat pe hartă: coincide perfect cu ceea ce știam deja.

Când au ajuns în sfârșit la locul aterizării forțate, Lázár i-a spus lui Roth să rămână în mașină. Apoi a ieșit să discute cu pilotul. La întoarcere, după câteva minute, în loc să-i ordone să se întoarcă la drumul care urmează calea ferată spre sud, și care era departe, a consultat o hartă și i-a cerut să continue drept spre Millerovo. O decizie logică, având în vedere că se aflau pe unul dintre drumurile de țară care duceau la intersecția de la Kamennik.

În acest moment l-am luat repede. „Cât era ceasul? Ce s-a întâmplat după aceea?”

Ei bine, surpriza surprizelor. Cu puțin înainte de ora nouă, Lázár i-a cerut să coboare din mașină în intersecție, cu ordinul de a nu se mișca până la întoarcerea lui. Apoi a cuplat

marșarierul. Era pe cale să parcurgă cu spatele drumul care șerpuiește spre nord, când, de pe strada dinspre Cekunovka (cea care duce la Piazza Roma), a venit o camionetă a armatei italiene, care a virat rapid la intersecție în direcția Millerovo. Asta corespunde cu ce mi-a spus Galvani. Șoferul povestește că locotenentul a efectuat un viraj brusc și a urmărit camioneta câteva zeci de metri, claxonând pentru a atrage atenția ofițerului de la volan să se oprească. Din mimică, a înțeles că Lázár îl avertizase pe italian despre ceea ce se întâmplase. Camioneta a continuat imediat spre sud, în timp ce locotenentul s-a întors spre Teplițki, pe lângă care trecuseră cu puțin timp înainte.

Lázár nu a reapărut la Kamennik decât pe la unu și jumătate după-amiaza. Potrivit șoferului, roțile vehiculului erau „înnoroiate rău", iar sub apărătorile din spate erau înțepeniți bulgări de pământ. Fără să-i dea nicio explicație, locotenentul l-a pus să continue până la comandamentul Armatei a 8-a italiene de la Millerovo, unde au ajuns pe la două și jumătate, cum știam deja. La comandament era zarvă pentru că sosise o informare (cu siguranță de la Galvani) privitoare la aterizarea Storch-ului și se activau echipele de salvare. Lui Roth nu i s-a părut că, în agitația momentului, italienii au dat prea multă atenție întârzierii lui Lázár.

În rest, nu știe nimic altceva. Nu este genul care să-și pună întrebări, nici măcar din curiozitate, despre motivele ordinelor. Nu am putut rezista tentației de a-l întreba dacă locotenentul i-a impus să tacă cu privire la cele două ocolișuri din stepă. Nu a clipit și mi-a răspuns că nu.

Bineînțeles că știu cât știam și până acum despre motivele care l-au determinat pe Lázár să ia o mașină de serviciu și să dispară ore întregi. Îi căuta oare pe pasagerii dispăruți? Dacă da, de ce să meargă singur? Vehiculul său putea găzdui confortabil patru persoane.

Din cele de mai sus nu pot deduce în niciun fel că ungurul nostru i-a urmărit, i-a ajuns și i-a ucis pe cei doi Tincu. Nici nu o pot exclude.

În timp ce vorbeam, pe patul de lângă cel al omului meu zăcea un nenorocit căruia îi amputaseră un braț până la cot.

Pradă delirului, repeta continuu un nume de femeie. Printre nenorocirile noastre de soldați pe front se numără și lipsa aproape totală de intimitate. Ar fi trebuit să mă obișnuiesc până acum. Totuși, după caz, încă mă jenează, mă enervează sau mă întristează să văd și să aud bărbați care înjură, plâng sau își satisfac nevoile fiziologice.

Am ieșit în grabă din acel semiîntuneric neliniștitor și am găsit un adăpost unde să pot studia harta pe care trasasem direcția aproximativă luată de Lázár. Dacă ar fi știut unde să meargă, ar fi avut tot timpul să găsească șopronul cu acoperișul de tablă, cu soții Tincu înăuntru sau în imediata apropiere.

O a doua întâlnire cu ungurul nu va fi un lucru ușor. Comandamentele diviziilor se folosesc de toți oamenii, târâind de guler convalescenții și lașii până la Stalingrad pentru a-i arunca apoi în prima linie. Mă îndoiesc foarte mult că gradele superioare vor dori să urmărească un ofițer care își face datoria cu atâta desăvârșire. Generalul Paulus ar putea insista și interveni, dar comandantul-șef al Grupului B, din care face parte Armata a 6-a, ar putea să nu-i lase mână liberă.

Eu, în cea mai bună tradiție a Abwehrului, mă limitez să iau notițe și să emit ipoteze.

Adăugat noaptea târziu

„Armata a 6-a este înconjurată: nu este vina voastră."

Așa începe scrisoarea oficială cu care generalul Paulus ni se adresează tuturor aici, la Stalingrad.

Suntem înconjurați. O mulțime de decizii greșite și suntem înconjurați.

Mărturisesc că, după ce am terminat de citit, am vomitat puținul pe care îl mâncasem. Ideea că propriul nostru comandant-șef îndrăznește să-și imagineze că ne-am putea simți vinovați pentru cele întâmplate mi-a făcut greață. A trebuit să mă reped afară și să vomit în zăpadă, pentru a respinge fizic acea idee.

Zece rânduri de text și o promisiune pe care niciunul dintre

noi, ofițerii, nu o crede cu adevărat: „Rezistați, Führerul ne va scoate de aici!" Va fi cumplit să le transmit acest mesaj oamenilor.

I-am informat deja pe ofițeri și pe subofițerii în vârstă. Văzând cât de tulburat eram, nu mi-au pus la îndoială cuvintele. Dintre cei patru din grupul meu de comandă, Kern a luat-o foarte prost, în timp ce Rolland, care are aproape patruzeci de ani, a amuțit. Cât despre Schertl și Levinsky, ei nu au încă suficientă experiență pentru a înțelege că aceasta nu este o încercuire oarecare. Acum va trebui să găsesc o modalitate de a nu-i face pe băieți să-și piardă curajul în timp ce le spun că suntem sub asediu.

Aș plânge de furie dacă aș putea plânge și dacă nu ar trebui să mă gândesc la mișcarea următoare. Dar ce spun? Mișcare este exact ceea ce nu putem face.

Sâmbătă, 28 noiembrie

După acea veste, starea de spirit a lui Bora era de așa natură încât ar fi făcut orice pentru a se sustrage întâlnirii cu comandantul-șef, oricare ar fi fost motivul convocării.

Singurul aspect consolator era că nu trebuia să meargă la Gumrak. În acea zi, Paulus hotărâse să viziteze centrul Stalingradului fără escorta sa obișnuită, însoțit doar de șofer și de colonelul Adam, șeful său de operațiuni. Bora trebuia doar să ajungă la Univermag pentru a-l întâlni.

Într-o dimineață nemilos de limpede, aniversarea abdicării kaizerului Wilhelm după Marele Război, temperatura era de –20°C, dar vântul feroce făcea să se simtă ca cel puțin –25. Mersul rapid îl ajuta pe Bora să suporte frigul. Între timp, la Leipzig, ca în fiecare an, tatăl său vitreg era cu siguranță în drum spre biserică pentru o liturghie în memoria Germaniei imperiale. Bora respecta armata prusacă, dar nu și Kaizerul – încă un motiv de dezacord cu bătrânul. *Doamne*, se gândea încercând să-și ofere umărul și nu fața vântului mușcător,

chiar și în exil, Wilhelm al nostru s-a distrat până la sfârșitul zilelor sale, liniștit și fericit într-un salon olandez. Și mie ar trebui să-mi pară rău pentru el?

La Univermag îi spuseră că trebuia să aștepte înainte de a fi primit. Îi fu recunoscător ofițerului care îi oferi trei degete dintr-un lichid fierbinte, surogat de cafea sau cacao, cu care își încălzi judicios mâinile înainte de a-l sorbi din cana de ceramică. Ceramica era un alt material care se vedea din ce în ce mai rar la Stalingrad. Se mânca și se bea din gamelă, dacă nu direct din borcan.

După gerul de afară, banca pe care se așezase părea atât de confortabilă, încât trebui să aibă grijă să nu aţipească. Observase că mașina lui Paulus nu era parcată afară, iar înăuntru nu era niciun semn al activităților care însoțesc întotdeauna vizita unui general. Probabil comandantul-șef, în calitate de expert în logistică, voia să verifice cum se pregătea infanteria să apere centrul orașului.

Bora aștepta de un sfert de oră când Ralph Uckermann apăru în ușa biroului său și îi făcu semn din mână. Zece minute mai târziu, dat fiind că era încă așezat acolo, Uckermann veni să-i spună că părăsea comandamentul pentru a se alătura unei unități de artilerie din Divizia 60 Motorizată, la nord de Bezrodnenski. Căsătorit cu o fată din Abruzzo, înjură în italiană.

— *Che cazzo!* Totuși trebuie să contraatacăm.

Bora aprobă din cap. *Are dreptate, „Che cazzo" este expresia cea mai potrivită. Pe dealurile de la nord de Stalingrad ne jucăm posibilitatea de a opri Armata a 66-a rusă să se răspândească.*

— Măcar te vei mișca, Uckermann.

Ce să mai spună? Își strânseră mâna, apoi toți se întoarseră spre intrare. Bora se ridică în picioare când Paulus își făcu intrarea alături de Adam, cu o expresie de detașare sumbră pe față.

Un *hiwi* cu o găleată și o cârpă intră în biroul comandantului-șef înaintea lui Bora, cu siguranță pentru a usca podeaua de urmele de noroi și zăpadă topită pe care le lăsaseră cizmele generalului. Când termină treaba, înainte de a pleca, rusul stoarse cârpa și o întinse ca pe un preș în fața ușii,

pentru ca maiorul să-și curețe bine cizmele. Bora își reprimă cu greu furia. *Dumnezeule, după ce a recunoscut el însuși că suntem înconjurați de Armata Roșie, îl interesează să fie uscată podeaua!*

Mai trecură câteva minute, timp în care Bora recapitulă mental răspunsurile pe care urma să le dea la întrebările inevitabile ale lui Paulus. Stumbeck nu era genul care să dezvăluie informații. Povestea formulei pentru combustibil sintetic făcea parte dintre subiectele pe care, în astfel de cazuri, Abwehrul le păstra pentru sine cât mai mult timp posibil. Prin urmare, trebuia să se comporte în așa fel încât să nu lase să se înțeleagă ce au descoperit Serviciile. *Dacă unu și cu unu fac doi, până la ora asta oamenii lui Lolo vor da din nou peste cap laboratorul privat al doamnei Costin din București, pentru a descoperi o copie a formulei sau necesarul pentru a o reconstitui. Dacă șeful nu pomenește nimic despre asta, cu cât spun mai puține, cu atât e mai bine. De fapt, oricum cu cât spun mai puține, cu atât e mai bine.*

Paulus nu-și scosese paltonul și nici mănușile. Faptul că se limitase să spună „Raportul dumneavoastră, vă rog", fără preludiu, le economisea timp amândurora.

Bora relată pe scurt întâlnirile sale cu Lázár și Immanuel Roth, apoi îi predă generalului notițele pe care le scrisese imediat după interogatoriul celor doi.

— Mărturiile adunate până acum – avu grijă să adauge – par să sugereze că locotenentul Lázár dorește în mod deliberat să ascundă motivul absenței sale de aproape cinci ore de la intersecția de la Kamennik în acea dimineață de august. Nu rezultă neapărat, dar rămâne o ipoteză credibilă că moartea soților Tincu s-ar putea datora unor motive care nu sunt de natură privată. În acest caz, este la fel de posibilă ideea implicării în dubla crimă a unor forțe aliate sau ostile nouă, pentru care lucrează locotenentul Lázár sau alții.

Calmul vocii și lipsa absolută de detalii dădeau impresia că Bora bâjbâia în întuneric și nu avea nimic altceva de propus decât teorii vagi. Paulus îi observa cu atenție limbajul corpului și, dacă Bora nu putea să ascundă de pe uniformă urmele liniei întâi, se putea ascunde totuși în spatele răcelii pe care, chiar

înainte de a se alătura Abwehrului, învățase să i-o arate tatălui său vitreg.

— Și deci?

O clipire din ochi îl trădă pe Bora. *Ei bine, nu știu câți jucători sunt pe teren sau cât de implicat sunteți* dumneavoastră. *Și de partea cui.* Cu voce tare, spuse:

— Suntem tot în zona supozițiilor, domnule general.

Mergea atent de la un cuvânt la altul, de la un concept la altul, ca un jucător de șah care anticipează mișcările adversarului său. Făcu o pauză, înainte de a adăuga:

— Trebuie totuși să spun că, dacă ar fi fost vorba de o chestiune de interes național – (suna mai bine sau mai rău decât *spionaj*?) – negociată la cele mai înalte niveluri, ar fi fost rezonabil să ne așteptăm la măsuri de securitate mai mari din partea guvernului sau a guvernelor interesate astfel încât să se evite ceea ce apoi s-a întâmplat, din păcate.

— Domnule Maior von Bora, vă repet: și deci?

Cu o situație de criză militară fără precedent de gestionat, Paulus nu putea nici pe departe să spere că formula soților Tincu putea fi recuperată și nici că dubla crimă putea fi rezolvată într-un oraș asediat. Doar nevoia disperată de combustibil a armatei germane putea să-l facă să se agațe, împotriva oricărei logici, de dorința unei recuperări, a unei soluții sau a unei simple răzbunări.

Bora, căruia, în mod ciudat pentru el, îi era destul de frig și nu se simțea foarte bine, nu se lăsă intimidat. Ceea ce scrisese și îi predase generalului era tot ceea ce avea să dezvăluie. Spuse:

— Locotenentul în cauză, cetățean al uneia dintre țările aliate cu noi, se află în prezent la Divizia 24 Panzer, chiar în prima linie de apărare a pungii. Cât despre unitatea mea, domnul general știe mai bine decât oricine la ce sacrificii va fi chemată în zilele următoare. Orice activitate de investigație este exclusă. Dar, dacă astăzi capacitatea mea de a lucra eficient pentru rezolvarea cazului este extrem de redusă, vă dau cuvântul meu de ofițer german că, în cazul în care norocul armelor ne susține și mai sunt încă în viață după luptele care vor urma, voi găsi vinovatul și vă voi prezenta o relatare

detaliată a faptelor.

Asta voia Paulus să audă? Nu avea controlul mușchilor faciali pe care Bora și-l perfecționase. Cu toate acestea, oboseala emoțională și amărăciunea momentului îi veneau în ajutor, făcându-i de nedescifrat înfățișarea suferindă.

— Domnule maior von Bora, în cazul nefericit în care nici dumneavoastră, nici eu nu supraviețuim acestui asediu, aștept o formă a rechizitoriului împotriva locotenentului Lázár, completat cu documente despre crimele sale de război din Transilvania, pe biroul aghiotantului meu până la sfârșitul lunii. Ocupați-vă de asta.

— La ordinele dumneavoastră, *Herr General*.

Bora răspunse astfel, fără să-i vină să creadă că Paulus vorbea serios. Dovezile erau circumstanțiale. Putea fi vorba de apropierea lui, și personală, de cauza românească?

— Oricare ar fi soarta noastră în luptă, observă el, va fi nevoie de mai multe dovezi pentru a-l acuza pe Lázár de o dublă crimă. În privința evenimentelor din 1940, fie că au sau nu o legătură de cauzalitate cu moartea soților Tincu, locotenentul va trebui să răspundă separat.

Paulus îl străpunse cu privirea.

— Dați înapoi?

— Nicidecum. Anticipez doar obiecțiile din partea unei curți marțiale sau a unui tribunal civil. În plus, în opinia mea, un eventual rol al unui comisar politic mai este încă de interes.

— Din nou ipoteza politrucului? Simt un anumit disconfort la dumneavoastră, domnule maior von Bora. Dar știți că nu ne este permis întotdeauna să alegem calea cea mai ușoară. Uneori trebuie să luăm decizii dificile, chiar și atunci când le-am evita cu plăcere.

Mulțumesc pentru predică. Până acum, deciziile lui ne-au împins în capcană. Bora rămase impasibil.

— Voi ține cont de asta, domnule general. Și, cu permisiunea dumneavoastră, nu simt niciun disconfort.

Felul în care Paulus se lupta cu hârtiile de pe birou anunța sfârșitul întâlnirii.

— Apreciez prudența dumneavoastră, domnule maior, spuse pe un ton mai prietenos. Rămâne faptul că un individ

precum locotenentul Lázár este cel mai credibil suspect.

Asta, cel puțin, era adevărat.

Bora se aștepta, așa cum se întâmplă efectiv, ca generalul, înainte de a-l lăsa să plece, să se informeze despre cum decurgeau lucrurile în sectorul lui și dacă existau lipsuri semnificative de raportat.

Răspunse concis că lucrările pe linia de apărare decurgeau rapid, în ciuda transferurilor unei părți din personal. Din lista lungă de lucruri necesare care îi fusese furnizată de Schertl la cererea sa, Bora solicită doar trei, începând cu un tun antitanc de 75 mm. Își baza speranțele pe principiul că, dacă ceri trei, vei primi măcar unul.

„Vom vedea" care veni de la Paulus suna exact ca „vom vedea" al oricărui birocrat.

— Este destul de greu să manevrezi un PAK de 75 mm, cu greutatea de o tonă și jumătate. Nu sunteți de acord, domnule maior?

— Numai dacă am avea intenția să avansăm sau să ne retragem, *Herr General*.

Bora știa că era răspunsul corect. Dacă Paulus ar fi obiectat că oricum era imposibil ca PAK-ul să se rotească pe propria axă cu 180 de grade, ar fi admis implicit că liniile de apărare de la sud de Țarița se puteau aștepta în scurt timp ca centrul orașului să cadă înaintea lor.

19. În armata rusă a vremii, un Front era o unitate de luptă formată prin unirea mai multor armate (nota traducătorului italian).

XI

Semper cadendo numquam cadit.
„Căzând mereu, nu cade niciodată.”
H.D. THOREAU, *Jurnal*, 20 iunie 1840

Sâmbătă, 28 noiembrie – marți, 1 decembrie

După ce lăsă în urmă fațada semicirculară a Univermagului, Bora se trezi în vântul care îți tăia răsuflarea. Starea de rău se accentuă pe parcursul zilei și făcu câteva liniuțe de febră. Trei dintre oamenii lui manifestau aceleași simptome care se înrăutățiră în timpul nopții.

În schimb, Bora își reveni în douăzeci și patru de ore. Marțea următoare, în mijlocul unui viscol, el și Schertl reușiră să se urce într-un camion de aprovizionare până la aeroportul din Stalingrad, unde se zvonea că depozitele erau încă pline cu bunuri de tot felul.

Într-adevăr, în spatele unui hangar mare din care mai rămăsese doar structura, clădirile masive ale mândrei Școli de aviație de odinioară fuseseră transformate într-un fel de depozit mare. Roiuri de *hiwi*, cu glugă, dar fără mănuși, încărcau și descărcau provizii; de la un parter amenajat drept cantină venea o aromă de cafea autentică ori de câte ori ieșea sau intra cineva.

Bora îl lăsă pe locotenentul Schertl să se învârtă fericit, căutând ceea ce, datorită semnăturii colonelului Kroh, putea să preia în numele regimentului și merse prin zăpada scârțâitoare, sub un cer pestriț, până la pista de aterizare.

Stalingradski nu era un loc pentru bombardiere. Intrând în zona aeroportului, observase însă forma unghiulară a unui Junkers 88 bimotor, oprit pe iarba înghețată a pistei. Nu era nimeni lângă avion. Cu toate acestea, când se îndreptă spre cantină, îl recunoscu pe slăbănogul mareșal copilot Puls, care ieșea în echipament de zbor, și auzi râsul lui Peter, zgomotos, în stil saxon, provenind din interior.

Excelent aviator, căsătorit de puțin timp și promovat căpitan în urmă cu câteva săptămâni, fratele lui Bora se distra spunându-le povești colegilor pe care tocmai îi întâlnise.

Primul lucru pe care Bora vru să-l știe imediat ce puse piciorul în clădire fu:

— Peter, ce naiba faci aici?

— Martin!

Peter se ridică brusc de pe banca unde stătea.

— Te-aș putea întreba același lucru.

Îmbrățișatul nu făcea parte din educația lor. Frații își strânseră mâna și se loviră prietenește pe spate. Bucuroși de întâlnirea neașteptată, căutară o masă la care să stea singuri să discute.

În acele zile, Peter avea sediul la baza de la Taținskaia. Spuse că „se chinuise teribil cu avionul” din cauza vremii rele și deviase atât de mult de la traseu și atât de jos, încât rușii trăseseră în el de pe malul Volgăi. Prin urmare, fusese constrâns să aterizeze la Stalingradski.

— Meriți premiul întâi pentru că ai reușit, comentă Bora, ascunzându-și cu greu îngrijorarea.

Doar experiența fratelui său îi permisese Junker-ului să aterizeze fără avarii serioase pe o pistă prea scurtă pentru bombardiere.

— Mulțumesc. Am ajuns aproape uscați, de la cât ne-am învârtit.

Peter râdea.

— Și apoi, de parcă n-ar fi fost de ajuns, a trebuit să ne descurcăm cu contra-aeriana rusească. În cele din urmă, ne-am gândit că această pistă scurtă era oricum mai bună decât nimic. Am ajuns pe câmp mult dincolo de limita ei, alunecând

ca pe patine olandeze de argint[20]. Am fost remorcați înapoi, iar acum așteptăm să ni se repare câteva manivele și să primim suficient combustibil pentru a ne întoarce la „Tazi". L-am trimis pe Puls să se informeze despre prognoza meteo.

Coborî vocea.

— Să nu spui acasă; știi cum e.

— Nu spun acasă nici măcar 20% din ceea ce facem, Peter.

— Cred. Și pe la tine?

— Bine, bine.

Beau cafea adevărată, venită din Germania. Peter o primise de la socri și o păstrase pentru ocazii speciale. Vreo zece minute discutară intens, ca niște frați care nu se văzuseră de peste șase luni.

— Mai stăm la „Tazi" câteva zile, apoi ne întoarcem la baza de la Rostov. Dar tu, Martin… spune adevărul.

— Nu ne vom mișca o vreme. Lucrurile sunt destul de complicate în acest moment.

Peter avea o trăsătură copilărească ce îl făcea să treacă de la râs la plâns, deși nu dura niciodată mult.

— Când m-am întors în permisie la începutul lunii septembrie, am văzut cât de îngrijorați erau ai noștri. Tata a scos hărțile vechi și petrece ore întregi studiindu-le, de parcă ar înțelege în ce situație ne aflăm.

— Da, *este* un general prusac. Și Nina…?

— Mami ține totul înăuntru, de dragul fetelor. Face voluntariat pentru a-și ascunde neliniștea. Deși acum… sunt noutăți.

Bora s-ar fi îngrijorat, numai că Peter zâmbea. Savură cafeaua excelentă, privind zăpada învârtindu-se în afara ferestrei.

— Ah, da?

— Nimeni nu știe, în afară de Duckie și cu mine… poate că și Dikta știe, dar ea va păstra secretul. Mi-e teamă că am făcut o poznă.

Frații știau unul despre celălalt lucruri pe care părinții nu le știau. De altfel, se susținuseră mereu și adeseori se acoperiseră reciproc.

Bora zâmbi amuzat.

— Ce poznă ai reușit să faci în două săptămâni de permisie?

Peter își întoarse privirea. Roșea ușor pentru un pilot de bombardier de douăzeci și patru de ani; păru mai tânăr și stingher decât era.

— Oh, Martin. Știi că Duckie e o mironosiță și, în fine… După toate acele luni în care nu ne-am văzut, amândoi *voiam*, dar nu se punea problema s-o facem în mașină sau acasă la părinți, așa că a trebuit să mă țin până la cel mai apropiat hotel… și apoi, la naiba, nici nu m-am gândit la un prezervativ. Știi cum se întâmplă…

Bora știa, și încă cum. Cu Dikta, însă, nu erau probleme de locație sau de prezervative. Se simți foarte norocos.

— Așa și? îl încurajă.

— Și e însărcinată.

— O consecință firească, nu crezi? Felicitări, nebunaticule. Nu voiați să aveți cinci copii?

— Dar în acest moment mi se pare riscant. Tu și Dikta, cel puțin…

— Pur și simplu nu ni s-a întâmplat încă.

— Și dacă se întâmplă?

Pentru Bora, a avea copii – la fel ca a fi rănit sau a cădea la datorie – reprezenta doar una dintre numeroasele posibilități din viața unui soldat. Își susținuse mereu fratele mai mic; așa că, chiar și cu această ocazie, îi spuse să nu se simtă vinovat.

— Sunteți căsătoriți și fericiți, Peter. Frontul este puțin mai agitat decât de obicei, dar asta nu înseamnă că este scăpat de sub control.

Credea asta? Cu fiecare zi mai puțin. Ca orice altceva, minciunile miloase erau surogatul adevărului.

— Nina va fi foarte fericită, îl asigură pe Peter. Și generalul îi va ridica un altar Sfintei Duckie pentru că îi va fi dat un nepot.

— Așa sper. Trebuie să fie contagios, totuși. Verii lui Duckie, Bruno și Ewa, au încă unul pe drum.

Bora nu îi spuse că știa deja de la Lattmann.

— Adevărat? Molipsitor ca oreionul.

Mareșalul Puls reveni cu buletinul meteo, care anunța o înrăutățire considerabilă a vremii în următoarele douăzeci și

patru de ore: zăpadă, vânt și temperaturi în scădere.

— Nu sunt prevăzute zboruri către și dinspre Gumrak și Pitomnik, domnule căpitan.

— Teribilă pacoste. Va trebui să stăm aici. Asta e, sunteți liber.

Bora așteptase până în acel moment să spună ce simțea că trebuie să spună.

— Peter, aici jos știm doar ceea ce ni se povestește, în timp ce voi, piloții, aveți avantajul vizibilității de la mare altitudine. Nu că aș fi îngrijorat, înțelegi. Dar dacă situația de aici, la Stalingrad, se va mai complica, trebuie să-mi promiți câteva lucruri.

— Tot ceea ce vrei, Martin.

— Am auzit la unul dintre depozite că mai avem mâncare pentru încă trei zile și muniție pentru vreo zece. Asta dacă nu sosesc provizii pe calea aerului. Am toată încrederea din lume în aviația germană. Dar condițiile meteo, după cum știm…

— …Și lipsa combustibilului.

— Exact. În cazul în care situația devine cu adevărat critică, promite-mi că vei găsi o cale de a-mi comunica adevărul. Dacă mai există speranță, trimite un mesaj neutru de genul „Mama îți urează cele bune”. În caz contrar, spune pur și simplu: „Tata îți transmite salutări”.

— Nici nu vreau să aud, Martin.

— Contez pe tine.

Bora coborî vocea și trecu la limba engleză, așa cum făceau când erau copii, pentru a nu fi înțeleși de ceilalți.

— Stai liniștit, nu sunt genul care să rămână prins în cursă. Vreau doar o notificare din timp, ca să mă pot adapta. Jur. Peter, uită-te la mine. Jur. Nu voi muri. Și nici tu.

La scurt timp după aceea, Schertl puse capăt brusc reuniunii de familie. Își terminase achizițiile, în timp ce șoferul camionului, neliniștit din cauza ninsorii, voia să ajungă la destinație înainte de a se întuneca. Bora și fratele lui se despărțiră cu promisiunea că vor rămâne în contact.

În primii câțiva kilometri nu întâlniră pe nimeni, până când un alt camion apăru în urma lor. Se târâră pe gheață, prin

viscol, pe drumul drept ca o săgeată pe care germanii îl redenumiseră Strada Aeroport. Nu se vedea aproape nimic. Șoferul rată răscrucea unde ar fi trebuit să o ia la dreapta, spre Stalingrad Sud. Continuară fără să se mai întoarcă alți câțiva kilometri până când, prin vârtejul orbitor, recunoscură profilul terasamentului căii ferate și își dădură seama că erau aproape de Gara Centrală. Camionul din spatele lor se oprise sau schimbase strada, pentru că nu se mai vedea în oglinda retrovizoare.

Schertl sări jos și se duse să frece cu mănușa cel mai apropiat indicator stradal. Întâmplător, indica ieșirea către Strada Depozit, o rută alternativă spre sud. Și fură norocoși, pentru că zăpada deja se transforma în ploaie înghețată, iar în acele condiții camionului i-ar fi fost greu să se mențină pe drum.

Jurnal, 1 decembrie

Relatez abia acum despre întâlnirea mea cu comandantul-șef, atât pentru că în ultimele zile am fost complet ocupați să ne întărim apărarea, cât și pentru că eram prea furios ca să-mi înșirui observațiile negru pe alb. Mi-e greu să-mi exprim repulsia față de insistența lui Paulus în aceste circumstanțe. Arătam supunere în fața lui, simțind în același timp dorința de a-i urla în față că nimănui dintre noi – mie în primul rând – nu ne pasă de interesul lui de a afla cine i-a ucis pe soții Tincu.

Suntem pe marginea abisului Istoriei, iar el vrea să netezesc un rid de pe fața lumii.

Nu-i răspunzi „puțin îmi pasă” unui general, și nu am făcut-o. Nu-mi putea citi în suflet. Își imagina că mă simțeam stânjenit de ideea de a implica un maghiar într-un proces pentru crimă!

Nu era stânjeneală. Era neputința de a crede și disprețul pentru nehotărârea care obliga un sfert de milion de oameni să stea aici, când ar fi trebuit să contraatacăm. Suntem un sfert de milion de soți, fii, tați, logodnici, iubiți, făpturi ale lui Dumnezeu.

Dar devenim deja anonimi și de nediferențiat pentru oricine se află în afara pungii. Ei bine, nu suntem cu toții anonimi. Pe data de 30, spre marea mea uimire, Führerul a decis să-l premieze pe comandantul nostru șef numindu-l Generaloberst.

Cât despre noi, ceilalți… Ne numesc Kesselhunde*, câini legați de soarta noastră.*

Afară este o altă lume. Un coleg de la comandamentul de divizie, întors dintr-o permisie cu unul dintre avioanele care încă ne aprovizionează, mi-a spus cum merg lucrurile în afara pungii.

Soldații italieni fac tot posibilul, având în vedere ineficiența obișnuită și inerția mentală a statului lor major. Îmi pare rău pentru ei. În timp ce se târăsc prin zăpadă (dacă ne este greu nouă, nordicilor, cine știe cât de greu trebuie să fie pentru oamenii obișnuiți cu clima caldă), Armata a 8-a plănuiește să-și retragă cartierul general de la Millerovo la Starobelsk. Bârfe nemțești? Nu. Sursa colegului meu este un maior de la Alpini, care sunt mult mai disciplinați. Se pare că la Voroșilovgrad, unde se află birourile administrației italiene, sunt încă disponibile multe răsfățuri. Alpinul dădea vina pe mesele bogate pentru ofițeri, cu lichioruri și dulciuri de Crăciun, ca să nu mai vorbim de servilismul larg răspândit și de certurile pentru a obține cazarea cea mai bună.

Bietul Galvani, ce are de suportat. Dacă este încă în viață, sper să se inspire din aceste ciudățenii pentru a introduce niște personaje grotești în romanul său.

Vineri, 4 decembrie – vineri, 18 decembrie

Vineri, pentru prima dată de la începutul asediului, un grup de răniți germani și români părăsi Stalingradul la bordul navelor cargo ale Luftwaffe. Între timp, pierderile devastatoare suferite de Divizia 384 pe râul Rossoșka – unde Bora și generalul Hartmann sosiseră cu jeepul în ziua în care umbrele se întindeau palide și delicate – făcură comandamentul armatei să decreteze dizolvarea unității.

Supraviețuitorii fură repartizați unde se nimerea. Nopțile lungi îi obligau pe oamenii de la nord și sud de Țarița să rămână în subsolurile lor. Ziua, temperaturile abia dacă ajungeau la zero grade și reduceau zăpada la o fleșcăială noroioasă în care până și cizmele ofițerilor, făcute la comandă, riscau să rămână blocate. Căpitanul Rolland trebui să se întoarcă desculț la comandament până când un *hiwi* îi scoase încălțările din noroi.

Schertl umbla sub pază înarmată în căutarea ascunzătorilor în care pusese conserve, mănuși și uniforme de iarnă. Într-o dimineață, un preot catolic sosi să-i spovedească pe soldați și, deși Bora nu era într-o dispoziție mistică, atunci când îi veni rândul mărturisi tot ce i se părea că ar fi trebuit să mărturisească. Uciderea dușmanului nu era păcat.

Datorită anticipării brigăzii, proviziile nu lipseau încă. Chiar și așa, un sfert dintre oameni se îmbolnăviră. O ambulanță de fabricație franceză, pradă de război din vremuri mai bune, începu să se oprească în mod regulat în apropierea comandamentului, pentru a-i aduna pe cei care erau prea slabi pentru a rămâne sau prea contagioși.

Luni, înainte de venirea zorilor, artileria inamică lovi masiv Gara Centrală și Școala de Aviație. Corespondența nu ajunse. Alți *hiwi* plecară cu oamenii din *Feldgendarmerie*. Veni ordinul de a arde toate documentele confidențiale și tot ce era de prisos.

În schimb, din Divizia 384 dizolvată, Bora primi un adaos neașteptat, de un oarecare interes. De fapt, fostul chirurg-șef Mott fusese inițial transferat ca ajutor de chirurg la spitalul subteran unde Bora îl întâlnise pe Immanuel Roth. Dar, odată ajuns acolo, le provocase imediat probleme superiorilor săi; iar în timpul unui scandal dărâmase pe jos niște fiole prețioase de morfină și un flacon de dezinfectant.

În aceeași zi, primise ordinul să părăsească imediat spitalul și să meargă la noua sa destinație: brigada saxonă a lui Bora.

Doctorul sosi prost dispus. Agresivitatea lui era de înțeles având în vedere sfârșitul Diviziei 384, dar Bora îl făcu imediat să priceapă că nu o tolera.

— La ce vă așteptați? replică Mott. Ei decid ce să facă cu mine. E mai bine să o știți. Dacă șefilor nu le-ar trebui orice chirurg care se mai ține pe picioare, m-ar fi trimis deja cu șuturi în fund la Spartakovka, unde sovieticii și Divizia 24 Panzer se măcelăresc reciproc.

De pe sigla de pe cutia cu medicamente, Bora înțelese că Mott fusese și la *Panzergrenadier* din Divizia 376, așa că povestea lui era, probabil, și mai complicată. În orice caz, răspunse că un chirurg ar fi fost foarte util brigăzii.

Curând avu ocazia să regrete, pentru că Mott nu făcea altceva decât să se plângă. Smiorcăielile lui erau de înțeles, dar nu deosebit de originale: divizia distrusă, o permisie mult visată amânată și apoi anulată, fuga personalului administrativ… Acest ultim episod era cel care îl făcea să vadă roșu în fața ochilor.

— Birocrații ăia lingușitori inutili, evacuați ca fiind „esențiali”! Nu pot accepta așa ceva, Doamne!

Dură o săptămână, timp în care petrecu fiecare clipă în care nu trata bolnavii mâzgălind cu furie într-un caiet. Dacă se apropia cineva, acoperea pagina cu brațul, ca un școlar invidios pe lucrarea lui. În ziua de 18 a lunii, înghiți un pumn de Pervitin și, cu gura încă plină de stimulente, se împușcă în tâmplă în fața celorlalți ofițeri.

Bora era furios.

— Nu suntem în acest punct! urlă pentru a-și zgâlțâi colegii șocați.

Locotenentul Levinsky se simți rău și trebuiră să-l scoată pe brațe din cămăruța de la comandament. Petele de sânge de pe hărțile proaspăt actualizate îl înfuriau pe Bora chiar mai mult decât sinuciderea. Supraveghe încruntat curățarea camerei și căută o gaură în pământul înghețat în care să îngroape trupul lui Mott.

— Nu avem nevoie de alți nebuni, protestă imediat după aceea la divizie. Nu vreau oameni care să strice moralul trupelor.

În timp ce strângea cele câteva efecte personale pentru a le trimite familiei defunctului, Bora descoperi în caiet o sumedenie de versuri obscene dedicate soției sale, de care

războiul îl ținea separat. Din decență le arse în sobă, pentru a o scuti pe văduvă de alte suferințe.

În aceeași zi află că un fost comandant al regimentului, colonelul Bussche, rănit cu câteva săptămâni mai devreme la sud de Țarița, murise pe aerodromul de la Pitomnik în timp ce aștepta pe o targă să fie evacuat. Sergentul Wiechert, în schimb, deși grav bolnav, zburase din pungă. Dintele de lup încă mai aducea noroc.

Vineri, 18 decembrie, ora 22.34

Sunt încă furios pentru foarte proasta decizie a lui Mott de a-și zbura creierii în fața colegilor. Zgârcitul nostru Schertl a fost obligat să aducă puțin alcool pentru toată lumea, inclusiv pentru hiwii *care au trebuit să curețe camera de sânge și de fragmentele de materie cerebrală.*

Sinuciderea lui Mott și moartea lui Bussche la Pitomnik sunt vești foarte proaste pentru moral. Și cum problemele nu se termină niciodată, iar Evanghelia după Matei nu cuantifică „necazul care ajunge fiecărei zile” [21]*, s-a aflat că atacul rusesc început în surdină la ora 8 dimineața a provocat, în schimb, distrugerea totală a italienilor. Sovieticii au deschis o breșă de aproape 50 de kilometri, iar acum domină un deal la vest de Kantemirovka, amenințând îndeaproape chiar Millerovo.*

Se pare că panica s-a răspândit pe toată linia. Acuzația lui Mott la adresa personalului administrativ din departamentul lui poate fi multiplicată cu numărul de unități italiene aflate la vest de aici. Se pare că unele divizii au primit ordin de retragere, iar altele nu. Îmi amintește de dezastrul din 1917, la care tatăl meu vitreg a fost martor, la Caporetto[22]*. Ofițeri care fugeau cu mașina, soldați simpli lăsați în voia lor, arme abandonate. Nu știu ce s-a întâmplat cu Divizia Rapidă, dar omologul meu din Piazza Roma nu mi se părea genul care să-și piardă capul sau să-și neglijeze datoria. Probabil că e la fel de supărat ca mine. Este posibil ca diviziile Ravenna și Cosseria, situate în partea cea*

mai îndepărtată de atacul rusesc, să fi supraviețuit. Pasubio, Torino și Sforzesca… nu se știe.

În timp ce suntem adăpostiți aici, cu șapte armate sovietice în jur gata să se năpustească asupra noastră, am auzit și că aghiotantul Armatei a 6-a, colonelul Adam, a primit astăzi Crucea de Cavaler. Dacă Mott ar fi încă în viață în loc să fie sub o mână de pământ, ar sări în sus până la cer!

Sâmbătă, 19 decembrie – miercuri, 23 decembrie

Viața continuă, în ciuda veștilor foarte proaste de la marginile pungii. La nord și la sud de Țarița, pierderile se datorau în mare parte bombardamentelor din timpul nopții și, în timpul zilei, tirului lunetiștilor greu de observat și chiar mai greu de vânat.

La jumătatea lunii, din cauza pierderilor și transferurilor, ultima structură a unității lui Bora număra doar șaptezeci de oameni. Toți, cu excepția unui subofițer și a locotenentului Levinsky, aparțineau batalionului originar de cercetași din perioada de la Kumovka, cu entuziasmantele raiduri prin stepă în căutarea inamicului; voluntari care în fiecare zi se confruntau cu lupte corp la corp, cu gloanțele lunetiștilor și raidurile ocazionale de recunoaștere ale *razvedcikilor*.

Levinsky căzu pe 21. În ceața unei zile de luni care, cu o temperatură puțin peste zero, părea aproape blândă, trecuse, ca de obicei, de colțul care ducea de la Strada Volga la buncărul plutonului lui. Tunurile de dincolo de râu tăceau, iar vaporii neatinși din fața lui se desfăceau la fiecare pas în două dâre mai dense, de culoarea laptelui. După aceea, deveni inutil să te întrebi de unde venise obuzul care pusese capăt celor douăzeci și trei de ani ai lui. Din Levinsky nu mai rămase nimic de îngropat.

Bora moștenise de la locotenent un pachet de scrisori pentru a fi trimise tuturor celor pe care îi cunoștea, inclusiv fostului său profesor de școală. *O să le spun părinților că nu*

știu unde a fost îngropat, își zise în sinea lui. Și se limită să scrie: „Fiul vostru iubit se odihnește în pace în pământ dușman.”

Căpitanul Rolland, al cărui tată – cum se află după moartea lui – avea o firmă de pompe funebre în Westfalia, murise cu o zi înainte, în timpul unui raid aerian favorizat de limpezimea unei duminici de iarnă strălucitoare. Desigur, instrucțiunile precise pe care le lăsase cu privire la propria sa înmormântare nu puteau fi respectate.

Cât despre Martin Bora, se încăpățâna să funcționeze fără teamă în mijlocul tuturor acelor lucruri, ca un armăsar pursânge care refuză ochelarii și mestecă în tăcere mâncarea care i se dă, chiar și atunci când nu e fân.

Dar superiorii și soldații nu știau că pentru a-și menține prețiosul autocontrol, Bora se cufunda cu fiecare zi din ce în ce mai mult într-o existență separată, hrănită de amintiri. Urmărea mental drumurile pe care le parcursese în copilărie, atent la fiecare detaliu care făcea experiența mai vie. Trecuse de la o stare de amintire pasivă (impresiile pe care locurile le aveau asupra lui) la o interpretare activă și conștientă a excursiilor sale. Își intensificase treptat claritatea, până când simțuri precum mirosul sau auzul ajunseseră să se îmbine cu vederea. Auzea zgomotele câmpului, ale orașului, de-a lungul scărilor cazărmilor și ale marilor palate publice; recunoștea mirosul proaspăt, chimic, al clanțelor de alamă lustruite ca oglinda, ceara de pe coridoarele lucioase și parfumul grădinilor de dincolo de gardurile vii înflorite.

Cu toate acestea, avea grijă să fie prezent pentru oamenii săi, în timpul și locul în care se afla cu adevărat. Dacă Nagel sau superiorii săi – sau rușii de la porțile orașului – ar fi știut chiar și pentru o clipă că Martin Bora din Divizia 71 se afla acolo doar în aparență, s-ar fi declanșat un mic haos. Se examina minuțios. Îl credeau alert, atent la fiecare detaliu, în timp ce era la o mie de mile depărtare, sau chiar mai mult. Calmul lui provenea în mare parte din faptul că nu era deloc acolo.

El însuși nu știa cum reușea să țină totul sub control. Era ca și cum în el existau două persoane în același timp, perfect

distincte, dar coerente.

Fusese dintotdeauna rezervat și taciturn. Începuse să tacă de când, în copilărie, înțelesese pentru prima dată ce înseamnă secretele. Nevinovate, dar de nemărturisit, legate de gândul morții, de evadările nocturne, de suspiciunea că adulții îi ascundeau multe lucruri.

În vacanță la Roma, unde nașa sa Donna Maria îl lăsa liber, dispărea ore întregi. Lua singur tramvaiul și ajungea până la Castelli Romani, sau rămânea în oraș, dar mergea să se așeze într-o biserică îndepărtată și plină de mucegai, ori printre ruinele antice; se învârtea pe străzi până când ceasul dintr-o clopotniță sau mustrarea vreunui polițist îl convingea să se întoarcă pe *via* Rasella, la bătrâna doamnă.

Odată, în Trastevere[23], ajunsese fără să-și dea seama în fața unui bordel, dimineața, la o oră când fetele stăteau leneșe la geam. Văzându-l, îl invitaseră prietenoase să urce, dar proprietara le certase. Așa că, două dintre ele coborâseră jos, îmbrăcate în culori strălucitoare ca niște straturi cu flori. Îl duseseră la o înghețată la barul din față, răsfățându-l pentru că la unsprezece ani vorbea puțintel italiana. Cea mai puțin frumoasă dintre cele două suspina privindu-l. Din tot ceea ce-i spusese, Bora înțelesese doar un nume de bărbat german, ceva gen Rudi sau Udo. După mai mulți ani, își imaginase că, poate, prostituata se referea la un bărbat cunoscut înainte de Marele Război, cu care ar fi putut avea un copil de vârsta lui.

Cu Crăciunul la ușă, când mâncarea și scrisorile care încă reușeau să sosească aveau o importanță decisivă pentru echilibrul psihologic al oamenilor, Martin Bora trăia din amintiri.

Dacă veniseră zile grele la Stalingrad, aveau să urmeze altele mai rele.

Cu o zi înainte de Ajunul Crăciunului – temperatura exterioară înregistra 30 de grade sub zero, iar 28.000 de soldați din Armata a 6-a muriseră doar în ultima lună – oamenii de la *Feldgendarmerie* veniră să-i caute pe Piotr și Pavlo, ultimii doi *hiwi* rămași la brigada saxonă. Bora se opuse și se contrazise dur cu ofițerul care conducea echipa, fără succes.

— Ce nu mai fac ei, va trebui să facem noi! exclamă el folosind argumentul obișnuit. Am nevoie de toți oamenii pentru apărarea sectorului; nu pot aloca nici măcar un soldat pentru sarcini care nu sunt de natură militară!

Cei doi *hiwi* nu voiau să plece. Le era poate frică să nu fie aruncați în luptă împotriva foștilor lor camarazi din Armata Roșie, dacă se ajungea până acolo? Jandarmii îi împingeau înainte cu paturile puștilor pe zăpada înghețată care cădea ca praful de marmură. Bora tremura de furie, în timp ce fulgii mici picurau și săreau de pe viziera șepcii lui.

Se agăță de radio și protestă la regiment. Când nu obținu nimic, făcu rost de un transport cu o tanchetă singuratică până la comandamentul Diviziei; și făcu și spuse atâtea, încât reuși să-i recupereze.

— Ce s-a întâmplat, domnul maiorul este obișnuit cu servitori? comentă sarcastic jandarmul care trebui să i-i dea înapoi pe *hiwi*.

Ei bine, din întâmplare era adevărat. Bora, totuși, avea un chef teribil să-l ia la bătaie pe nenorocitul ăla și să-i trimită în grabă pe Piotr și Pavlo spre sectorul lui.

În schimb spuse:

— Sunt obișnuit și cu șosetele curate. Dumneavoastră nu?

Și cu un semn brusc din cap le indică celor doi ruși să-l urmeze.

Jurnal

Nu puteam permite să fie luați. Dacă lăsăm deoparte mila – nu, dacă renunțăm la milă, totul s-a terminat. Este singurul lucru, acum, care ne deosebește de animale. Putem încerca să menținem aspectul soldaților – personal, îmi pasă – în ciuda frigului, fricii și lipsurilor, dar, în realitate, ducem viața unor fiare care nu se îndepărtează prea mult de bârlog pentru că prădătorii sunt la pândă de jur împrejur.

Nu mă aștept la milă de la ruși, nici pentru oamenii mei, nici

pentru mine. Dar, chiar dacă vom continua să tragem în ei atâta timp cât vom avea muniție, nu intenționez să renunț la milă.

Potrivit unor zvonuri neconfirmate care provin de la statul-major al regimentului, un grup de suport sub comanda generalului Hoth s-ar afla la aproximativ 50 de kilometri de Stalingrad. Comandantul analizează ruperea încercuirii (ar fi și timpul!), dar situația combustibilului este prohibitivă. Feldmareșalul von Manstein, care a teoretizat pentru prima dată o manevră majoră de eliberare, descurajează acum Armata a 6-a de la o astfel de încercare.

În jurul nostru, luptele distrug totul. Nu va rămâne piatră peste piatră la sud de Țaritța, așa cum s-a întâmplat deja în zona industrială și în cartierele muncitorești. Vedem ultimele mutilări ale clădirilor. Pentru soldatul simplu – landser, *care sub acest aspect seamănă cu o pisică domestică – acest lucru are consecințe psihologice.*

Un soldat asediat trăiește pe bază de semne. Cea mai mică schimbare în mediul său îl alarmează. Geografia lui se bazează pe existența reperelor. Un colț de casă care se prăbușește noaptea poate distruge echilibrul interior absurd al unui peisaj devastat, dar cunoscut – cel în care a adormit.

Și când ne gândim că vara înaintam ca într-un ocean de iarbă, încrezători, sfidători, temerari! Nu aveam nevoie să simțim parfum de mirodenii pentru a ști că, de-a lungul traseului nostru exotic, vom găsi insulele pe care le căutam.

Neliniștea sporește nevoia de puncte de sprijin sigure. Le reamintesc oamenilor mei că, atâta timp cât avem punctele cardinale (pe care doar îngerul Apocalipsei le va răsturna), nu avem nevoie de altceva.

Cu săptămâni în urmă ne împingea sloganul „Mâine, Tot Înainte”, ispita mobilă a cuceririi. Astăzi, inevitabil, un număr tot mai mare de soldați vor să creadă că elasticul întins la neverosimil pe care ne aflăm încă se mai poate contracta pentru a-i aduce înapoi acasă. Acasă, nu cred. Pe cât posibil, îmi interzic să alunec în dorința de siguranță. Eu sunt siguranța oamenilor mei; capacitatea lor de a rezista depinde de a mea, iar asta este valabil pentru Kern, pentru Schertl și pentru toți ceilalți. Nagel este singurul pe care mă pot baza cu adevărat.

Adăugat mai târziu

Sosește vestea că Donul este complet înghețat, ceea ce va grăbi traversarea lui de către Armata Roșie, acum de neoprit în urmărirea aliaților noștri. Inamicul a înconjurat complet Armata a 8-a italiană, în care servește maiorul Galvani. Doar Alpinii au reușit să se retragă în mod ordonat și să se unească cu Armata a 2-a maghiară. Acum, slavă Domnului, rezistă la sud de Voronej.

Note împrăștiate și nedatate, mâzgălite pe foi improvizate și introduse în jurnalul lui Bora

Incredibil, există un greier în clădire.

Nu îl vedem niciodată. Când l-am auzit în prima noapte, ne-am alarmat, temându-ne de o șmecherie a rușilor. De fapt, era doar un greier de casă, sau un greier verde, nu știu.

În vremuri normale, soldații mei probabil l-ar fi zdrobit cu bocancul. Acum, deși nu se arată niciodată, acel greier a devenit preferatul lor. Habar n-am cum a reușit să supraviețuiască iadului din jur. S-a născut pe malul Țaritei și s-a refugiat aici, ca noi? Ce mănâncă și cât trăiește un greier?

Fără electricitate, va deveni în curând complicat să citesc. Trebuie să ne facem refugiul suportabil și cald.

Apă de spălat, de băut.

Îi bat la cap pe toți – doctori, asistente, administratori – pentru a obține lucrurile de care au nevoie oamenii mei.

Sunt sigur că bunica Ashworth-Douglas îmi va trimite cerneală și hârtie de scris de Crăciun. Tânjesc să le primesc.

Furtul de la morți devine o necesitate. Tatăl meu vitreg nu a trebuit niciodată să facă asta; era deja colonel în timpul Marelui Război. Fratele meu pilot, Dumnezeu să-l binecuvânteze, este scutit de asemenea mizerie. Suntem la ani-lumină distanță de ceea ce eram. Ne avem doar unul pe celălalt. Sau, mai degrabă (și mai rău pentru mine, dată fiind responsabilitatea pe care o presupune), oamenii mă au pe mine. La Stalingrad, bolile devastează unitățile.

Schenck a murit. Multiplu decoratul general de brigadă Emil Schenck a căzut pe câmpul de luptă ca un erou, în dimineața zilei de 23 lângă Spartakovka, împotriva Diviziei 99 Pușcași. Se pare că Panzerul IV al său a fost lovit de aproape de o pușcă antitanc M42. Nu este un secret, nici măcar pentru inamic, că tancurile Cavaleristului Săritor nu au blindaj frontal suplimentar. Dacă echipajul nu moare pe loc, este ars de viu la scurt timp după.

E o pierdere grea pentru Divizia 24. Von Lenski, comandantul diviziei, îl stima mult pe Schenck și, în afară de fanatismul său ideologic și conflictele noastre personale (fără legătură directă cu problemele militare), fostul meu comandant din Polonia era un luptător minunat. Va primi o promovare postumă la gradul de general-locotenent, fără îndoială o consolare incalculabilă pentru văduvă și cei cinci sau șase orfani.

În zile atât de groaznice, chiar și greierul din perete devine important.

Când nu-l mai auzim cântând noaptea, după trei zile trebuie să-mi imaginez că s-a mutat în altă parte în clădire. Nu le pot spune oamenilor că, după părerea mea, a fost ucis de frig. O insectă devine un Ersatz*, un surogat al nostru. Cu toții suntem Gregor Samsa mai mult decât ne-am dori să credem. Empatizăm cu insectele, șoarecii, șobolanii. Ne înduioșăm pentru paraziți.*

*Greierul devine greier-*Landser*, un camarad căzut.*

Dormim din ce în ce mai des în uniforme. Aici, la Stalingrad, e greu să ne păstrăm curățenia. În război este oricum greu, dar necesar. Încerc din răsputeri să reușesc. Îi tratez bine pe cei doi hiwi *care mi-au rămas, dar trebuie să-mi garanteze haine curate*

și apă de spălat. Cu toții am crescut cu recomandarea unei mame de a ne păstra lenjeria în stare bună, în caz că ne îmbolnăvim și ajungem la medic. Încă mă gândesc la asta.

În timpul înaintării din iarna trecută, ca și alții, ieșeam afară cu pieptul gol și mă frecam bine cu zăpadă. Având în vedere situația, de îndată ce temperatura va urca până la zero grade, mă voi îngriji tot așa de igiena mea. De când sunt în Rusia, nu pot decât să mulțumesc severității tatălui meu vitreg, care ne-a obligat să dormim fără încălzire chiar și în zilele cele mai reci. În cameră trebuia să spargem vălul de gheață pentru a ne spăla fața în lighean, iar dușul era întotdeauna rece, cu excepția zilei de sâmbătă. În copilărie, îl auzeam pe Peter plângând sub jetul de apă din baia care despărțea camerele noastre. Odată era atât de exasperat, încât i-a răspuns urât generalului, spunând: „Dacă mor în război, vei regreta că m-ai pus să fac dușuri înghețate!"

Din fericire, când e posibil, eu și cu Dikta facem împreună minunate dușuri calde, în timpul cărora se întâmplă de toate.

Draga mea Nina, nu-ți face griji. Sunt, împreună cu toți camarazii mei, cu credință în mâna lui Dumnezeu.

Dikta, te iubesc în viață și dincolo de viață.

Joi, 24 decembrie

Aprovizionarea aeriană deveni din ce în ce mai rară. Uneori săreau o zi, așa că răniții, care înduraseră deja mai bine de treizeci de kilometri la bordul unui camion, trebuiau să zacă pe pistă până când următorul pilot își risca viața și aeronava pentru a zbura în mijlocul viscolului.

Cumva, Peter reuși să transmită prin radio urările de Crăciun. Bora îi răspunse și îi aminti fratelui său de promisiunea de a-l avertiza înainte de catastrofă. Lattmann, în schimb, telefonă din centrul Stalingradului; avea ordin să scoată din pungă un pachet voluminos cu documente.

— Se anunță încă o furtună de zăpadă pentru mâine, așa că

trebuie să ajung azi la Gumrak și apoi la Pitomnik înainte de lăsarea întunericului.

Pentru el, era salvarea. Chiar dacă ar fi încercat să se întoarcă, era destul de improbabil ca Abwehrul să permită unui agent operativ să pună piciorul din nou în Stalingrad. Vești bune pentru un tânăr tată de familie. Pentru a depăși jena pe care o percepea în vocea prietenului său, Bora îi spuse, fără să mintă, că se bucura pentru el.

— Continuă să urmărești pista cu Lázár, Bruno. Noutăți de la contactul tău, fostul aghiotant al șefului de stat-major maghiar?

Faptul că discutau atât de liber la telefon dovedea degradarea totală a situației.

— Nu încă. Dar am aflat că politrucul tău, Stasov, a fost dus la Gumrak pentru a fi interogat, după ce Divizia 100 Vânători l-a luat prizonier pe malul Volgăi.

Bora reînvie.

— Mai este la Gumrak?

— Mă îndoiesc. Dacă merită să-l stoarcem bine, cum presupun, probabil l-au scos deja din pungă. Poate la Rostov.

— Înțeleg.

Pentru Bora, luna părea mai aproape decât Rostov-pe-Don, cinci sute de kilometri spre sud-est. Ofițerul NKVD era pierdut pentru el și ancheta sa, ca orice altă ființă umană din afara încercuirii.

— Mai e ceva, continuă Lattmann. I-am pierdut urma lui Lolo Stumbeck. Nu, nu e la București. S-a întors la Golubinskaia exact când sovieticii atacau la Kalaci; îl raportează dispărut. Să sperăm doar că a lăsat în România o copie a ceea ce adunase pentru cazul tău.

Bora nu încercă să-și ascundă dezamăgirea.

— Îmi pare rău, spuse Lattmann. Îmi dau seama că nu este cadoul de Crăciun la care te așteptai. Uite, trebuie să plec. Dacă ai întrebări sau idei pentru alte piste, transmite-mi-le imediat.

Bora citi cele câteva cuvinte pe care și le notase pe spatele unui plic. Lattmann ezită o clipă, înainte de a răspunde:

— Ce e asta, o noutate? Glumești.

— În acest moment, Bruno, glumitul e ultimul lucru pe lista

mea.

Pentru cât valora într-o situație atât de disperată, cadoul lui Bora era pe drum. Cu un gest de camaraderie fără precedent, generalul Hartmann îi telefonă personal pentru a-l informa că îi fusese conferită crucea de Cavaler al Crucii de Fier. Motivația, după cum îi citi lui Bora, era „extraordinara abilitate de comandă dovedită în timpul înaintării de la Don, culminând cu rolul unității sale în cucerirea centrului urban al Stalingradului și în operațiunea reușită, condusă personal, împotriva fortăreței Teatrului din oraș, sediu al unor importante forțe inamice".

— Va trebui să aștepți puțin înainte de ceremonia oficială, adăugă Hartmann, dar este ceva ce îți va face plăcere să le comunici părinților tăi.

— Vă sunt foarte recunoscător, *Herr General*.

Cu toate acestea, Crăciunul fu o sărbătoare tristă. Bora se gândea la scrisorile de scris și continua să amâne momentul în care ar fi trebuit să pună negru pe alb cuvinte care, oricât de prudente, ar fi provocat neliniște și durere. Oamenilor săi continua să le arate un mare echilibru și o încredere pe care, totuși, el nu le simțea deloc.

Era înfricoșător, în nopțile fără nori, când ceața ascundea stelele, să recunoști zgomotul avioanelor germane care zburau în căutarea unui loc în care să arunce proviziile cu parașuta. În anumite momente, ieșind din refugiu pentru a scăpa de fumul și duhoarea spațiilor aglomerate cu oameni care nu se puteau nici spăla, nici schimba, zumzetul profund al avioanelor bimotoare i se părea singura legătură cu vreo formă de speranță.

Prăbușirea pungii începu la vest, la scurt timp după Crăciun, acolo unde diviziile izolate nu primeau hrană de zile întregi. Când canistrele aruncate cu parașuta cădeau departe sau în mâinile inamicului, rațiile zilnice se diminuau. În luptă și la temperaturi sub zero grade, se reduseseră la câteva căni de supă fără carne și 50 de grame de pâine.

Între timp, Divizia 71 continua să reziste la Stalingrad Sud.

Pe malul Țariței din zona lui, Bora își făcea griji din cauza știrilor – credibile – despre distrugerea completă a liniei românești la sud-vest. Dezastrul aliaților la vest de Beketovka deschidea calea Armatei Roșii, care putea acum să se îndrepte spre nord fără a întâmpina rezistență. În curând, avangărzile ei aveau să poată amenința direct cartierele centrale din oraș.

Întâlnirile dintre ofițeri se transformară în exerciții de incapacitate și frustrare. Regimentele și batalioanele, acum reduse la esență, existau doar pe hârtie. Gradele înalte îi convocau în egală măsură atât pe subordonații lor direcți, cât și pe orice alt comandant de companie sau batalion care se găsea în apropiere. De obicei se întâlneau în locurile în care unitățile erau deja în contact și, dat fiind că împărțirea inițială în districte defensive fusese revizuită de mai multe ori, o ștafetă venea să îi ia sau îi aștepta la un anumit colț de stradă, pentru a se asigura că se prezentau la locul potrivit.

Cu o astfel de ocazie, Bora află despre abandonarea oricărei tentative de sprijin din exterior. Trăgând cu ochiul la harta de pe masa improvizată a colonelului, înțelese imediat că, în oraș, flancul drept al Diviziilor 79 și 100 Vânători era în pericol iminent. La sud de acele unități se afla Divizia 295, iar la sud de 295, Divizia 71.

Ce spusese Paulus despre dificultatea de a roti un PAK de 75 mm? Dacă în acea zi ar fi primit unul, oamenii lui Bora ar fi trebuit să găsească o modalitate de a-l întoarce cu 90 de grade, spre Minina și dealurile cimitirului – dacă nu chiar cu 180 de grade, împotriva unui dușman care venea din spate.

Luni, 28 decembrie

Scris la 19:00, în noul nostru comandament

În această dimineață am împiedicat infanteriștii ruși susținuți de blindate să ne împartă sectorul în două. Probabil erau proaspeți recruți, pentru că s-au retras lingându-și rănile,

deși aveam la dispoziție doar „ciocănitori” de 37 mm[24]*, care cu siguranță nu sunt capabile să perforeze blindajul unui T-34. Credeau că suntem mulți? Nu văd cum. Colegii de la Divizia 371 ne informează că, imediat ce focul de artilerie se diminuează, plutoanele inamice încearcă să se infiltreze în liniile noastre. Sunt deja semnalați în unele clădiri imediat lângă sectorul nostru. Ar vrea să ne alunge de la Stalingrad Sud, dar nu îndrăznesc să avanseze. Suntem mereu în alertă.*

În această după-amiază, când am fost convocat la ceea ce aș numi un post de comandă multi-regiment, nu știam la ce să mă aștept. În sufletul meu, încă mai speram – ca majoritatea dintre noi – că voi auzi că soseau ajutoare și că ni se va ordona să contraatacăm. De unde mă aflam (odată cu reamenajarea liniei de apărare, unitatea noastră s-a mutat în pivnița unui spital abandonat, nu departe de Țarița), nu se putea ajunge la locul de întâlnire decât pe jos.

Am sosit la scurt timp după colegii mei; cu toții încă aveau paltoanele pe ei. A trebuit să așteptăm aproape o jumătate de oră înainte de a ni se comunica faptul că generalul Hoth și forțele sale blindate și-au oprit înaintarea spre pungă. Ajunseseră la mai puțin de 50 de kilometri de noi (un fleac*, drumul dus-întors de la Leipzig la Borna!), dar acum se retrag pentru a nu fi încercuiți la rândul lor.*

Nimeni nu a spus nimic după dezvăluire. Colonelul von Guzman nu a deschis gura, iar colonelul Kroh și-a completat raportul într-un cerc de oameni amuțiți. Lampa cu kerosen, singura sursă de lumină din subsol, s-a stins, scutindu-ne de a ne privi în ochi.

Fiecare dintre noi avea o modalitate de a-și procesa neliniștea. În întuneric încercam să mă imaginez în altă parte, oriunde numai acolo nu. Vara în Prusia de Est, la răscrucea de drumuri care merge într-o parte spre Grosswaltersdorf la sud și în cealaltă continuă drept printre câmpii. Într-un anumit loc din acea câmpie solitară, la marginea pădurii, se află cimitirul rusesc din Marele Război unde, în copilărie, Peter și cu mine mergeam în căutare de cartușe, catarame, resturi de uniforme.

Era atât de viu. Aproape că puteam atinge lespezile ortodoxe cu bara transversală la picioarele crucii, pe un covor umed din

frunze mici, rotunde și foarte verzi.

Pentru câteva secunde m-am agățat de acea viziune ca să nu mă las copleșit de panică și nimeni nu a observat. Într-adevăr, în timp ce o ordonanță încerca să facă să funcționeze o altă lampă, am rupt primul tăcerea, întrebând dacă vom încerca o ieșire și, dacă da, care erau ordinele noastre.

Nu puteam vedea expresia comandantului, dar vocea lui era aspră.

— Nu.

— De ce nu? a insistat căpitanul din stânga mea.

Noi toți din subsolul acela înghețat cunoșteam răspunsul. Cu toate acestea, voiam ca Kroh să ni-l dea deschis.

Pentru că unităților individuale ale Armatei a 6-a, a explicat el, le lipsesc combustibilul, mijloacele și armele pentru a pătrunde în liniile inamice și a spera să le traverseze.

În ce condiții ne-am găsi astăzi în cazul în care combustibilul sintetic al doamnei Costin ne-ar fi fost livrat? Așa, abandonați și cu bariera de netrecut a Volgăi în față, puteam rezista încă o săptămână sau maxim încă o lună. Nu mai mult. Fără să o spun, pariez pe a doua ipoteză. Și apoi?

Mă revolt, ca toți ceilalți, la ideea că ne vom lăsa nimiciți unul câte unul, și în plus fără a fi de vreun ajutor patriei noastre. Alți treizeci de mii dintre noi au murit în ultima lună. În acel întuneric apăsător, trebuia să-mi încetinesc respirația pentru a-mi controla neliniștea. Mi-am interzis să mă gândesc la orice altceva, mai ales la cei pe care îi iubesc.

De îndată ce lampa s-a aprins din nou, Kroh ne-a dat drumul pentru a ne putea întoarce la adăposturi înainte de căderea nopții.

Suntem trimiși înapoi fiecare cu câte o sticlă de coniac, un cadou de la colonelul Guzman. Cu mii de camarazi murind ca mușteleă la vest, darul lui mă jignește. Dacă n-aș intenționa să le-o dau oamenilor mei, aș înfige-o destupată cu fundul în sus în zăpadă. Cu toții suntem tacit de acord că nu le vom spune nimic trupelor până mâine. Nopțile sunt grele când primești vești proaste.

Suntem doi, un căpitan bavarez din Divizia 295 și cu mine, care ne întoarcem spre Țarița. El fredonează cu gura închisă, iar

eu merg după el.

De nicăieri, lunetiștii ruși aproape ne zboară creierii. De trei ori trag în noi și ne ratează. Este atât de al naibii de frig, încât ochii le lăcrimează până la punctul în care nu pot distinge clar țintele?

— Mă întreb de ce n-am murit încă, observă colegul. Sovieticii ne văd ca pisicile în întuneric, cu excepția faptului că pisicile nu ne-ar rata.

Cu siguranță nu ne-au ratat din milă. Susțin teoria ochilor înlăcrimați și binecuvântez acel tip special de amurg care are culoarea unei vânătăi și estompează marginile.

După ce bavarezul s-a îndreptat spre văgăuna lui, fac singur ultima parte de drum; și nu se pune problema să nu știu că inamicul poate fi plasat la orice fereastră care nu este ocupată de ai noștri.

Încetez să mă mai chinui. Merg înainte cu toată demnitatea pe care o pot menține în frigul ăsta nenorocit. La naiba cu restul. Mai sunt vreo zece zile până la Crăciunul ortodox; nu mă aștept ca rușii să fie pătrunși de milosârdie. Dacă mă omoară, nu va fi nimic din greșeală sau răuvoitor. Zăpada acoperă hoituri, cadavre, geamuri sparte, coșuri prăbușite, scrisori sigilate în buzunare către familie, tutun nefumat, cutiuțe de Pervitin, praf împotriva paraziților marca „Russia”.

Nagel, cu Crucea de Fier clasa I proaspăt prinsă pe tunică, mă așteaptă la intrare, gata să mă acopere dacă vreun lunetist mă ia drept țintă în ultimul moment. Îi sunt recunoscător. Totuși, îmi spun că nici măcar nu sunt aici; e puțin probabil ca rușii să mă vadă. Sunt în alt loc, sau în multe altele. Sunt în Prusia de Est, sau la Roma, în pat cu soția mea, sau ascuns după draperiile din sala de muzică, atunci când la opt ani speriam servitoarele țipând: „Am murit!”, și cine știe de ce. Sunt pe Riscal Amargo care dă spre Aragon, ținând în mână gloria copilărească a unui legionar de douăzeci și trei de ani, într-un vânt cald care miroase a oase. Sunt în cimitirul rusesc de la marginea pădurii, printre cruci ale căror inscripții chirilice acum l-aș putea descifra. Sunt peste tot, numai aici nu.

Și, într-adevăr, rușii nu mă ucid. Nagel înțelege că la comandament mi-au servit și altceva decât coniac, dar așază

sticla împreună cu celelalte două pe care locotenentul Schertl le pusese deoparte pentru un toast la miezul nopții, câte o linguriță de fiecare.

În aceeași seară, încep să scriu din nou. La nici o jumătate de oră după întoarcerea mea, primesc un telefon disperat de la locotenentul unei redute din apropiere. Întreabă de căpitanul Gebelein, al cărui nume nu-l cunosc. Apoi înțeleg că este vorba despre bavarez, care se pare că nu s-a mai întors. Au sunat la comandament, de unde i-au informat că plecasem cu el la sfârșitul întâlnirii. Descriu cât mai detaliat posibil punctul în care ne-am despărțit și adaug că rușii ne țineau sub tir. Nu îndrăznesc să fac presupuneri. Puteau rata ținta a patra oară...? Nu, nu îndrăznesc să fac presupuneri.

Totuși, toate acestea au o implicație evidentă, și anume că oamenii lui Gebelein încă nu știu că suntem condamnați. Au trimis o patrulă să-l caute, fără niciun rezultat. De unde ne-am despărțit, trebuia să traverseze o scurtă porțiune descoperită, iar apoi să meargă pe lângă un perete pe jumătate prăbușit. El și cu mine am schimbat puține cuvinte, trecând împreună peste grămezi de zăpadă, cu marginile paltoanelor rigide de gheață. Nu le dezvălui nimic din ce am aflat în subsol. Sunt momente, sunt zile în care suntem surdomuți emoțional; comunicăm prin clișee, inepții, fleacuri. Îmi dau seama acum, gândindu-mă mai bine, că Gebelein fredona cu gura închisă aria lui Leporello din Don Giovanni *de Mozart. „Ah, padron, siam tutti morti." Nu știam nici măcar cum se numea bavarezul. Sigur că dacă nu l-au găsit... Era la vreo sută de metri de poziția lui când ne-am despărțit; ningea, dar nu suficient pentru a-i acoperi corpul, în caz de ceva.*

Îl întreb pe locotenent dacă Gebelein era înarmat. Sigur că da. Nu fac nicio presupunere, dar tânărul de la celălalt capăt al firului face o pauză îngrozit. „Ei, la ce vă gândiți" aș vrea să-i spun, dar ar dezvălui prea multe despre el și despre mine. Dacă nu au fost rușii, atunci... înțeleg ce gândește el încet și dureros: dacă căpitanul și-a luat viața, de ce a făcut-o? Ce i-au spus la comandament? Ce înseamnă pentru ei? Perspectiva de a rămâne fără comandant este deja dură. Nu-i voi spune acestui băiat că

ajutorul de la Hoth nu va veni. Îl liniștesc spunându-i că îl vom ajuta să-l caute. Nagel alege câțiva oameni de încredere și iese. Obișnuiți cum suntem să păstrăm aparențele, locotenentul și cu mine ne facem urări înainte de a încheia comunicarea.

Adăugat mai târziu

Nagel se întoarce fără vești. Îl informez pe locotenent că, de acum, el este responsabil de post. Îl sfătuiesc să nu conteze prea mult pe sosirea vreunui ajutor, dar să-și facă oricum datoria.

Apoi îl chem pe Nagel, să-i relatez ce ne-a spus Kroh. Doamne, el este nostromul meu. Are trei copii. Îi datorez măcar asta, oricare ar fi regulile privitoarea la informarea mai întâi a ofițerilor. Pe sub piele i se vede craniul acestui sergent aspru care, ca și mine, se rade religios în fiecare zi în ciuda lipsei a tot, într-un război care ne-a transformat în barbari, în timp ce rușii au fețe blonde și copilărești și îmbrăcăminte călduroasă.

Nagel ia poziția de drepți. „Zu Befehl, Herr Major” *este singurul lui comentariu. Când adaug: „Îmi pare rău, domnule sergent. Nu le spuneți oamenilor deocamdată”, răspunde din nou:* „Zu Befehl.”

La ordin. Suntem amândoi la ordin. Ce simte, nu-mi spune. Nici eu lui. Mă întreb de câte milioane de ori a fost repetată această expresie a militarismului stupid, chiar și numai din vremea lui Frederic cel Mare. Este liantul care ne ține împreună, lipicios ca hârtia de muște pe topografia Stalingradului.

În timp ce mă pregătesc să mă întind în pat, bombardamentul începe din nou dinspre Karpovka. Rușii continuă să tragă în depozite, centre logistice, drumuri, șine de tren și aeroporturi. Știu exact unde să lovească.

Îmi vine în minte fabula lupului prins în cursă care își mutilează cu mușcături laba pentru a se elibera. De ce nu m-am gândit la asta în timpul întâlnirii când, în stângăcia lui întunecată, colonelul Kroh ne-a dat să înțelegem care parte din anatomia lupului o reprezintă Armata a 6-a?

Al doilea nume al lui Kroh este Gonzalvo – cel mai puțin german imaginabil –, omologul perfect al colonelului von Guzman, care este un laic benedictin de origine spaniolă. Poate pentru că eram cu toții palizi, și el în special, sau pentru că barba brună și neîngrijită îl făcea să pară și mai epuizat, când mi-am luat rămas-bun de la el am avut impresia că aveam în fața mea o fantomă spaniolă ca numele lui, precum contele de Orgaz din tabloul lui El Greco, pe care sfinții și curtenii îl îngroapă într-o solemnă Pietà seculară. Toți în negru, cu excepția gulerului alb de la gât. Contele – al cărui nume cred că era Gonzalo – zace între ei ca Hristos coborât de pe cruce, livid, de culoarea frunzelor de agavă, asistat personal de Sf. Ștefan și Sf. Augustin, într-o bogată armură de Toledo care nu are nicio legătură cu ceea ce probabil a purtat în realitate la moartea lui, cu două sute de ani înainte de pictură. Nu-mi amintesc ce este deasupra scenei, doar un alai de nori și îngeri.

Miercuri, 30 decembrie

Ziua începu dramatic. Așchiile unui proiectil de artilerie rusească îl răniră la coapsa stângă pe căpitanul Kern, care primise foarte rău vestea retragerii lui Hoth și, văzând totul în negru, lăsase garda jos. Infirmierul unității îi spuse lui Bora că nu putea face nimic pentru a opri hemoragia și că era nevoie de spitalizare imediată. Dădu primul ajutor soldaților care fuseseră răniți ușor de aceeași explozie (schijele de gheață erau aproape la fel de periculoase ca metalul) și, cu o pânză cerată pe post de targă, îl însoți pe Kern la cel mai apropiat post de prim ajutor. Merse și Bora. În total erau patru dintre ei, plus câțiva răniți ușor, care se târau prin vântul nemilos de nord.

Termometrul de la intrarea postului de prim ajutor – un complex de tuneluri săpate în malul nordic înalt al Țariței – indica –22 de grade. Bora, care de câteva zile ducea pe picioare o răceală urâtă, rămase o oră în așteptarea veștilor despre oamenii lui, într-o anticameră aglomerată cu răniți care se

văicăreau întinși pe podea. Când se sătură să asiste la toată acea suferință și porni spre ieșire, fu cuprins de un vertij brusc. Se rezemă cu spatele de perete pentru a se susține și își pierdu cunoștința.

Când își reveni, zăcea pe jumătate dezbrăcat pe un pat mic. Primul său gând confuz fu că, din fericire, avea lenjeria curată.

— Ce s-a întâmplat?

Un chirurg cu o căciulă de blană se uita la el prin lentile atât de groase, încât în orice alt moment al istoriei ar fi fost suficiente pentru a-l ține departe de serviciul militar.

— Sunteți bolnav.

Aproape de pat, lăsă cu zgârcenie să-i curgă câteva picături de alcool pe mâini; iar când Bora îi spuse că nu se simțea deloc rău – ca și când cineva ar putea leșina fără motiv –, se încruntă.

— Ei bine, nu v-am injectat strofantină în corp pentru că aveam prea multă. V-a făcut să vă reveniți, dar în locul dumneavoastră nu m-aș ridica brusc. Ați fost vaccinat împotriva tifosului?

Bora se sprijini în coate, iar când amețeala dispăru, se ridică încet în picioare. Dat fiind că în cameră era un frig de moarte, întinse mâna după haine și începu să se îmbrace.

— Desigur. Tifos, tetanos, malarie, rapeluri de toate felurile.

— A-ah.

Chirurgul își ridică ochelarii pe frunte. Îi ceru lui Bora livretul de serviciu și îl studie, strângând din ochii miopi, cu nasul în paginile care enumerau acele detalii.

— Neliniștea și tensiunea îți pot scădea apărarea și tot te îmbolnăvești.

— Nu este cazul meu.

Degetele lui Bora, reci, se luptau cu nasturii jachetei. Era jenat și puțin enervat pentru că zăcuse neputincios în acel pat.

— A fost doar o reacție la frigul de afară.

— Ah, da? Cu 39 și jumătate de febră? Prostii. Deocamdată este o minunată gripă și surmenaj. Asigurați-vă că nu faceți rost de o pneumonie sau de tifos. Mori la fel de sigur ca și cu un glonț în cap, dar durează mai mult.

— Nu intenționez să fac rost de nimic. Ce face căpitanul

Kern?

— Am reușit să-l stabilizăm. După ce aruncă livretul pe pat, chirurgul păru să-și cântărească următoarele cuvinte.

— De obicei am de-a face cu pacienți fără simțire, spuse. Dar cum dumneavoastră sunteți acum treaz și lucid, permiteți-mi să vă pun o întrebare explicită, având încredere că voi primi un răspuns la fel de explicit. Cât timp mai avem?

Ezitarea lui Bora fu relevantă.

— Aici suntem la capătul puterilor, insistă celălalt. Nu mai avem medicamente, nici paturi. Am terminat anestezicele. Avem răniți îngrămădiți în tuneluri și beciuri pe ambele maluri ale Țariței. Dacă va trebui să ne retragem rapid, nu vom avea cum să-i evacuăm, ca să nu mai spun de cei care continuă să vină.

De ce să păstreze pentru sine singura certitudine sumbră pe care o avea? Bora își trase cizmele și făcu câțiva pași pentru a le potrivi bine.

— *Stabsarzt*, într-o săptămână vom lupta pe aceste străzi.

— Într-o săptămână! Înseamnă condamnarea la moarte a aproape tuturor pacienților mei!

— Fiți sigur că vom reține inamicul cât mai mult posibil.

— O săptămână!

Căciula de blană era rusească, o cușmă de ofițer numită *finka*, prea mare pentru capul chirurgului. Când doctorul se învârti în căutarea unui telefon, se văzu și marginea unei șepci de lână ieșind de sub ea.

— Trebuie să-l sun imediat pe doctorul Renoldi!

Bora se opri, cu degetul mare și arătătorul pe butonul de la guler.

— Chirurgul nostru șef? Același care a interzis evacuarea tuturor celor degerați sub suspiciunea de autovătămare? Aveți grijă să nu vă ordone să nu mai hrăniți pacienții mai gravi.

Amintirea sinuciderii lui Mott, și el un chirurg neliniștit, îl făcu să regrete duritatea cuvintelor lui.

— Scuzați-mă, nu voiam. Dar, dacă lucrurile merg prost, ar fi bine să organizați rapid transferul pacienților dumneavoastră într-o măsură cât mai mare.

Chirurgul dădu din cap aprobator, cu consternare pe chip.

Nu se bărbierise de zile bune și acum părea un tăietor de lemne sfrijit care se trezește rătăcit în propria lui pădure. Cunoscând tendința medicilor de a rămâne în urmă cu pacienții cei mai gravi, chiar cu riscul vieții lor, Bora se gândi că trebuia să întrebe:

— Și dumneavoastră, *Stabsarzt*?

Furia reacției îl luă prin surprindere.

— Eu, eu! Ce dracu contez eu? Domnule maior, după zece autopsii efectuate la vest de pungă, am descoperit că jumătate dintre oameni muriseră de foame. *De foame!* Ce mai spuneți acum? Voi sfârși mort ca toți ceilalți, așa cum merit. Cum meritățm cu toții pentru că am venit aici!

Toată simpatia lui Bora dispăru. Erau cuvinte pe care nu era pregătit să le audă, nici acum, nici altădată.

— Sper că nu vorbiți serios.

— Că vom muri sau că o meritățm? Sunt foarte serios în ambele privințe. Și atunci? Haideți. Denunțați-mă dacă doriți.

— Nu am nici cea mai mică intenție. Dar nici nu putem gândi anumite lucruri.

— Adică? *Adevărul*?

Chirurgul îi aruncă paltonul lui Bora.

— Aici nu este loc pentru cei care pot merge, domnule maior; plecați. Nu am lobelină sau chinină să vă dau. Mai aveți vreo aspirină?

— Da.

— Bine. Momentan o folosesc pentru orice, cu excepția cangrenei.

Arătă din cap spre ușă pentru ca Bora să iasă.

— Luați-vă înapoi răniții ușor. Nu pot face nimic altceva pentru ei. Cât despre căpitanul dumneavoastră, voi încerca să-l țin în viață până când îl vor putea evacua. Lăsați-l aici.

20. Referire la celebrul roman pentru copii al scriitoarei americane Mary Mapes Dodge, publicat pentru prima dată în 1865 (nota traducătorului italian).
21. *Evanghelia după Matei* (6:34) (n.tr.).
22. La Caporetto, azi Kobarid în Slovenia, armata italiană a suferit cea mai gravă înfrângere din Primul Război Mondial în fața trupelor Puterilor Centrale (n.tr.).

23. Cartier din Roma (n.tr.).
24. Tun antitanc poreclit astfel din cauza lipsei sale de fiabilitate (nota traducătorului italian).

XII

„Timpul se măsoară doar pe sine.”

H.D. THOREAU, *Primăvara*

Vineri, 15 ianuarie 1943

Vreau să povestesc și aceste ultime zile cu cuvintele mele.

În lipsă de comandanți, așa cum sunt, trebuie să-l pun pe Schertl în locul lui Kern și pe Nagel în locul lui Schertl. Sergentul alunecă imediat în rol ca un pește. Bietul Schertl, care este un copil bun, aproape că face pe el când îl informez. Nu e un laș. Nu-și mai încape în piele, ceea ce este destul de diferit.

Se plimbă înainte și înapoi prin camera mică, gemând „O, Doamne, Dumnezeule, Doamne”. Și-ar freca mâinile dacă nu ar purta mănuși.

Nu pot să-i spun că, potrivit acordului nostru și oricât l-ar fi durut, Peter mi-a transmis că în pungă nu mai avem speranțe.

— Schorsch, mă hotărăsc să-l strig pentru prima dată cu porecla lui. Schorsch, nu vă mai comportați ca un copil.

— Vom muri cu toții, se plânge el.

Îmi este o milă imensă pentru el – pentru toți oamenii mei. Eu am fost cel care i-a adus până aici, îmi spun. Eu am fost cel care i-a adus la Stalingrad. Și înțeleg ce voia să spună chirurgul cu cușmă când zicea că meritățm să murim cu toții pentru că am venit în Rusia.

Deodată reacția lui Schertl mă enervează. Îl întreb doar:

— De ce?

Nu pentru că aș crede că greșește. Pur și simplu trebuie să-l fac să-și revină.

Se uită fix la mine.

— Ce vreți să spuneți cu „de ce”?

— De ce ar trebui să murim cu toții? îl presez. Este scris undeva? Aveți, poate, darul profeției? Îl aveți?

— Nu.

Diminuarea temerilor lui funcționează. Mai vorbim puțin și se liniștește. Când iese din cameră, e bine.

— Nu uitați să marcați temperatura când ieșiți, îi spun. Vă revine dumneavoastră sarcina să urmăriți media.

Măsurarea temperaturii pe termometrul de la intrarea în adăpostul nostru are vreo semnificație? Da.

Certitudinile noastre se bazează pe câteva lucruri. Un termometru, orizontul, aspectul neschimbat al obiectelor… Și mie mi se întâmplă să sper că un zid care stă să cadă este încă în picioare când mă trezesc. Acum, mai mult ca niciodată, cea mai mică variație ne preocupă. Dacă totul rămâne la fel, și noi rămânem la fel. Ramura unui copac fără frunze din ceea ce a fost un parc; dar ce spun, vârful acelei ramuri se încarcă de amenințări dacă se rupe. Citim intens spațiul mic al habitatului nostru. Suntem animale alerte și inteligente, a căror supraviețuire implică actul de a ucide. Omorâm toți dușmanii care se apropie, pentru că știm că intenționează să ne alunge și nu vrem să se întâmple asta.

Cu toții căutăm un oracol și ajungem să devenim unul pentru ceilalți. Ascultăm cu încordare dureroasă cuvintele altora, în căutarea unui mesaj ascuns. Dacă îl descoperim, îngropat în tonul vocii sau într-o eroare involuntară, încercăm să-l interpretăm, preferabil în avantajul nostru.

Spun: „Cu toții căutăm un oracol”, dar eu nu o fac. Acum chiar nu mai ascult ce mi se spune. Am trecut dincolo de cuvinte. Le scriu încontinuu, dar sunt dâre pe care le las în urmă, fragmente. Am trecut dincolo, acolo unde nu mai e nevoie de cuvinte.

Chiar și în asta Nagel mi se aseamănă. Comunicăm monosilabic, înțelegându-ne perfect. Se știe că monosilabele nu sunt altceva decât scurtături de cuvinte, și totuși au o mare putere. Conțin mulțimi de nuanțe și aluzii.

Rușii cred că luptă pentru orașul lor. Dar după cinci luni,

Stalingradul a devenit și orașul nostru. Ne apărăm strada, colțul nostru de stradă, de parcă ne-am fi născut aici. Nu ca șobolanii, chiar dacă se vorbește despre „războiul șobolanilor”. Mai degrabă, precum câinii, pentru care îndârjirea face parte din rasă.

Adăugat mai târziu

Nu știam că mai erau încă fotografi de război la Stalingrad, dar Fritz Gehrmann se oprește pentru a mă saluta. A terminat un reportaj cu Diviziile 29 și 371 și se îndreaptă spre aeroportul din Pitomnik.

— Unii dintre noi se îmbarcă în avion cu toate echipamentele și rolele de film, îmi spune.

Evident, li s-a ordonat să salveze ultimele imagini cu ceea ce se întâmplă aici. Gehrmann este tipul de profesionist pe care nu ne pare rău să-l vedem că se salvează. Ne bucurăm să se știe că am rezistat până la capăt. Are cu el aparatul de 35 mm, iar de data asta nu-l opresc să facă poze. Nu vreau să apar în ele, dar pentru familiile soldaților ar putea fi imagini prețioase. Sunt mândru să se vadă că, în ciuda a tot, încă arătăm decent, suntem organizați și hotărâți.

— Nu sunteți destul de îmbrăcat, observ.

Într-adevăr, poartă doar uniforma de iarnă cu un pulover pe dedesubt; haine care nu sunt suficiente pentru a-l proteja de îngheț. Ridică din umeri de parcă ar vrea să spună că nu contează.

Face un film întreg. Așa că, drept compensație pentru că i-am permis, îl rog să-mi spună ce se întâmplă la sud de aici. Mergem să ne așezăm înăuntru, unde este cald și umed, pentru că zăpada se topește pe cizme și uniforme și creează o ceață fină ca o pădure tropicală urât mirositoare.

Gehrmann nu explică ce s-a întâmplat cu paltonul lui, dar bănuiesc că i l-a dat unui soldat care va rămâne în urmă.

— Rezistă, dezvăluie el. Nu știu dacă informația este corectă,

dar se pare că grosul forțelor sovietice se găsește la zece kilometri de marginea orașului. Avangardele lor sunt peste tot. Diviziile 371 și 20 română sunt sub presiune de zile întregi. Nu mai au provizii.

„Da", aș vrea să comentez (dar nu o fac). „Păcat că, în timp ce Divizia 20 română rezistă, comandantul lor, generalul Tătăranu, a zburat din pungă."

Ceea ce îi spun este mai puțin dramatic.

— Veți muri de frig de aici și până la aeroport.

Datorită faptului că i-am dezbrăcat pe dușmanii morți, suntem aprovizionați din belșug cu haine groase. Îi spun lui Piotr să-i arate lui Gehrmann grămada ordonată de salopete, mănuși, cizme de pâslă, căciuli, ca să aleagă ce dorește, cu urări de bine din partea Diviziei 71.

P.S. Nu mai există combustibil. Vehicule abandonate peste tot din cauza lipsei de benzină. Am auzit zvonuri că o ofertă de capitulare din partea sovietică, prezentată comandantului pe 9 ianuarie, a fost respinsă a doua zi. Să fie o coincidență că astăzi i-au ajuns frunzele de stejar ale crucii de cavaler?

Joi, 21 ianuarie

Aeroportul din Pitomnik a căzut acum patru zile. Gumrak este în pericol. Opt formațiuni inamice, sprijinite de unități blindate, se confruntă cu Divizia 371 chiar mai jos de noi.

Astăzi l-am auzit pentru prima dată pe un coleg, a cărui exasperare trădase prudența, numindu-l Homburg *pe comandantul nostru șef. Nimeni nu-l va denunța, desigur. Ne rămâne doar loialitatea frățească; nu am abandona-o pentru nimic în lume.*

Așteptam într-o pivniță pe jumătate ruinată vizita generalului von Hartmann. În penumbra interiorului – toate ferestrele de la nivelul solului sunt blocate pentru a evita aruncarea grenadelor, astfel că și o zi senină de iarnă pare tot

seară – stăteam în picioare în semicerc, privind în gol. În paltoanele lungi, probabil că semănam cu acele monumente ale Marelui Război care se văd în târgurile din provincie: un grup melancolic de soldați care așteaptă ceva sau este dincolo de așteptare.

Vorbeam din auzite. De astăzi comandamentul Armatei a 6-a se află în subsolul Univermag, fostul sediu al Diviziei 71. Despre Paulus se spune că e deprimat și gata să arunce prosopul. Dacă i-ar cere Führerului permisiunea de a se preda, după ce a tras în emisarii ruși cu câteva zile în urmă, ar fi vorba inevitabil de o capitulare.

Cu toții ne opunem ideii de predare necondiționată. Iar colegul meu are dreptate: Friedrich von Paulus ar trebui să se numească Friedrich von Homburg.

Drama de secol XIX a lui Kleist despre Prințul de Homburg vorbește despre vinovăție, responsabilitate și iertare. Un tânăr nobil, afectat de somnambulism, comite o greșeală gravă pe câmpul de luptă și este condamnat la moarte. În timp ce iubita lui intervine pentru el, un prieten îl convinge să accepte senin sentința. Chiar înainte ca execuția să aibă loc, Homburg descoperă că monarhul l-a iertat și că, în realitate, îi pregătește nunta. Ultima scenă, însă, dezvăluie că totul a fost un vis, iar bătălia fatidică nu a fost încă dusă.

Dat fiind că voi smulge această pagină din jurnal, pot să-mi permit ce am scris mai sus și ce scriu acum: ne conduce un somnambul? Sau un grup de somnambuli? Somnambulul principal s-ar putea afla la Berlin, în Bârlogul Lupului[25] *sau într-unul din trenurile sale blindate.*

Suntem dureros de treji. Când anticii au scris că Somnul este fratele Morții, aveau pe jumătate dreptate. Veghea este sora lor.

Intră Hartmann epuizat. Fiu și nepot de soldați, este făcut dintr-un altfel de aluat. Gartman*, îl numesc rușii, care transformă H-ul în G. Țâșnim în poziția de drepți, așa cum am face-o în cazarmă (întâmplător, venim cu toții din familii de militari, absolvenți ai Academiei și voluntari).*

Confirmă că se luptă corp la corp la vest, de-a lungul Țaritei. Gara de la Voroponovo a căzut. În spatele nostru, siberienii din

Divizia 284 atacă diviziile noastre surori. La sud de poziția noastră, Divizia 371 se chinuie să oprească cel puțin opt formațiuni blindate, dar are un flanc descoperit la sud-vest și pare că începe să se retragă pentru a nu fi distrusă. De săptămâni, Divizia 71 se confruntă cu Divizia 193 Pușcași; acum trebuie să ne păzim spatele și să încercăm să respingem amenințarea dinspre vest.

Ne dăm seama cât de îndurerat este Hartmann al nostru din Hartmann-Stadt. La mijlocul lunii septembrie eram zece mii; acum divizia numără doar 193 de oameni. Îl asigurăm că intenționăm să rezistăm, orice ar fi.

Când vine timpul să plecăm, luând cu noi instrucțiunile și urările lui de bine, fiecare primește o strângere de mână și o bătaie paternă pe obraz. Este un semn bun sau rău? Tatăl meu vitreg nu a fost niciodată atât de afectuos cu mine.

Față în față cu generalul, sunt sufocat de emoție. Aș vrea să-i spun că, de când mi-a vorbit în jeep, i-am urmat sfatul. Aș vrea să citez mottoul strămoșului meu – Minime recessi *„Nu am dat înapoi niciodată” –, dar nu îndrăznesc, pentru că s-ar putea să trebuiască să ne retragem mâine, pentru a pregăti o nouă linie de apărare.*

Hartmann a răspuns tăcerii mele dând din cap, cu zâmbetul cuiva care citește gândurile.

Sâmbătă, 23 ianuarie

Colonelul Kroh a auzit că Paulus vrea să ceară Führerului permisiunea de a se preda. Discuții la nivel înalt? Ar fi de neconceput, dar la fel ar fi și contrariul. A adăugat că șeful este furios pe Abwehr pentru ceva ce Abwehrul ar fi ordonat. Nu știu despre ce este vorba, dar momentan nu apreciez critici aduse acțiunilor noastre.

În unitatea mea am rămas mai puțin de cincizeci. Piotr și Pavlo preiau cele mai umile sarcini pentru a nu fi trimiși în altă parte, iar noi îi ținem pe lângă noi. Proviziile sunt puține, dar

mai avem încă, mulțumită muncii lui Schertl. Nagel și cu mine păstrăm o disciplină absolută pentru a evita isteria. Medicamentele sunt încuiate, cutia este sub patul meu și dorm pe ea. Dacă dorm. Postul bavarezului, inclusiv tânărul locotenent, a sărit în aer cu câteva zile în urmă, împlinind profeția pe care Gebelein o fredona în zăpadă: „Suntem toți morți."

Am ucis aproape toți rușii care încearcă de săptămâni să ne alunge, dar vin mereu alții. Generare spontană. Nu mai încearcă să-și ridice morții, pentru că tragem în tot ce vedem. Acest lucru ne permite să ne strecurăm pe furiș noaptea, să-i jefuim de hainele călduroase, rațiile și vodca pe care le au cu ei. Le moștenim păduchii, dar avem avantajul prafului «Russia», noi. Îi lăsăm în chiloți – pe cei care poartă lenjerie – sau goi, așa cum i-au făcut nefericitele lor mame. Funcționează mai bine cu cei pe care îi omorâm la apus (adică pe la mijlocul după-amiezii în acest anotimp), pentru că altfel frigul îi îngheață și se desprinde și pielea, presupunând că reușești să îi dezbraci.

Îmi interzic să mă gândesc la răniții care se mai pot afla printre ruinele cartierului unde alte unități au fost masacrate. Dumnezeu știe ce s-a întâmplat cu chirurgul cu cușmă și cu toți ceilalți de pe malurile Țariței. Trebuie să mă gândesc să-i fac să supraviețuiască pe ai mei, pentru care prizonieratul înseamnă doar 70 la sută moarte.

Înainte de căderea nopții, oamenii îmi fac un cadou pentru a sărbători Crucea de Cavaler care, la o lună după telefonul generalului von Hartmann, a devenit oficială chiar astăzi. Toți au pus deoparte puțin din înlocuitorul de cafea, așa că primesc două sute de grame pentru uzul meu personal. Le mulțumesc din suflet, este un lux pentru mine și un mare sacrificiu pentru ei.

Duminică, 24 ianuarie

Nu e vorba de zvonuri. Este adevărat. Abia azi-dimineață am aflat de la un coleg că Junkerul 52, care avea la bord fotografii și

peliculele, a fost doborât la mai puțin de un minut după decolare, acum nouă zile.

Se pare că nu există supraviețuitori. Epava a fost văzută arzând timp de peste o oră lângă Balka Dubovaia, unde aveam comandamentul de divizie la sfârșitul lui septembrie. Aceste luni au schimbat totul.

Pierderea avionului cu compatrioții noștri și materialul fotografic condamnă ultimele săptămâni la Stalingrad să rămână fără chip. Mă întreb dacă mă întristează sau mă consolează să știu că bietul Fritz Gehrmann călătorea în haine călduroase.

Aici agonia continuă, mai rău ca înainte. De cincisprezece zile suntem sub atac constant, o furtună de foc. În ultimele opt zile, am luptat din ușă în ușă.

Grupuri de rătăciți venind dinspre vest – membri ai unităților distruse, infanteriști sau tanchiști traumatizați, răniți capabili să meargă, plus dezertori și lași în bună măsură – cutreieră pe străzi zi și noapte. Nu au mâncare; nu au arme (pierdute sau aruncate); nu se bărbieresc de zile întregi. Noaptea îi auzim bătând cu pumnii în ușile adăposturilor și redutelor, urlând să li se deschidă cu voci monstruoase de disperare. Sunt gata să omoare; cine ar îndrăzni să deschidă ar fi masacrat. În zori, ne dăm seama că s-au târât în altă parte, sau au murit de frig, de oboseală, ori împușcați de alți nemți care își apără puținul pe care îl au. Le ordon oamenilor mei să economisească muniția. Baricadăm intrările. Subofițerii mei seniori m-au descurajat imediat să ies să încerc să-i fac să gândească pe acei oameni. Nu departe de noi, un căpitan a fost linșat când a deschis ușa să le spună că nu avea suficient nici pentru ai lui.

Se pare că printre rătăciți a circulat vorba să se întâlnească la fostul comandament GPU. Bine că nu este în imediata noastră apropiere.

Ne ajunge știrea că pe data de 11 unii ofițeri de stat-major (inclusiv căpitanul Gerhard Münch de la divizia noastră) și alți „specialiști" nu prea bine definiți au fost evacuați pe calea aerului din Pitomnik, cu sarcina, sau cu scuza, de a reconstitui unitățile distruse. Oamenilor, în special subofițerilor, nu le plac aceste evadări, pentru că au miros de privilegiu. În teorie, aleșii

duc cu ei documente importante; dar, în acest punct de destrămare, după părerea mea, acel material putea fi încredințat direct piloților. Oricum, patru zile mai târziu, exact când șeful primea frunzele de stejar, aeroportul a fost bombardat. Douăzeci și patru de ore mai târziu, Pitomnik a căzut și, odată cu el, orice speranță de a evacua bolnavii și răniții. De la jumătatea lunii, inamicul încearcă să pătrundă dinspre sud, iar în cele din urmă a reușit. De câteva zile ne confruntăm cu aceiași pușcași din Divizia 193 și ne pregătim pentru tancurile care vor urma. Am participat la bătălia pentru Țarița. Luptam spre sud-est, dar având în vedere flancul expus al Diviziei 371, soarta noastră se va juca la vest.

Colegul care îl criticase pe generalul Paulus cu câteva zile mai devreme îl recunoscu pe Bora în timp ce amândoi se împiedicau de marginile înzăpezite ale unui crater care bloca accesul către o alee. Cădea o ploaie înghețată pe zăpadă și era greu să-ți păstrezi echilibrul.

Ofițerul, pe nume Tornensis, purta o cagulă sub caschetă, iar țesătura neagră care îi încadra fața accentua umflătura de pe obrazul drept. Abcesele și furunculele se vedeau des la Stalingrad. Spuse că se întorcea de la Univermag, unde, auzind că șefii mai aveau încă multe medicamente, plecase în căutarea unui analgezic. Când Bora îl întrebă dacă erau vești de la gradele înalte, clătină furios din cap.

— Homburg ne va păcăli, ai să vezi.

Bora credea același lucru de la ultima întâlnire.

— Adică…?

— Are intenția să se predea, cu siguranță. Altfel ne-ar fi ordonat deja să ne regrupăm și să încercăm o ieșire sau s-ar fi sinucis. Când am plecat, fără să mi se dea măcar o aspirină, unii așteptau pe coridor, cu urechea ciulită să audă o împușcătură din biroul lui. Nimic până acum, din păcate. Generalul Schmidt are bagajele pregătite și l-au auzit pe Paulus spunându-i lui Adam că toată vina e a lui Schmidt.

— Doamne, e chiar mai rău decât credeam. Dintr-un colț îndepărtat al minții lui, Bora își aminti că Stumbeck venise chiar din biroul lui Schmidt să-i predea cazul Tincu. Își scoase

mănușa dreaptă cu ajutorul dinților și scotoci în buzunarul paltonului, unde avea vreo două aspirine. Le dădu colegului.

— Nu aș fi crezut niciodată asta despre Schmidt, așa *politician* cum este.

Tornensis înghiți pastilele cu o strâmbătură.

— Mulțumesc.

Auzind împușcături nu departe, se refugiară amândoi în intrândul unei porți.

— Chiar dacă Paulus va cădea în mâinile sovieticilor, fii sigur că va face orice pentru a rămâne în viață.

Pe strada din apropiere, sunetul diferit al mitralierelor dădea în vileag identitatea adversarilor. Armele germane scoteau un zgomot mai sec și sacadat. Și erau cu siguranță în minoritate.

Bora avusese o revenire a gripei și, chiar și într-o zi înnorată ca aceea, strălucirea zăpezii îi rănea ochii.

— Dar nu se poate. Nu este acceptabil. Dacă șeful nu s-a sinucis, nu înseamnă că nu o va face sau că va arunca prosopul.

Vorbea din datorie, știind că minte.

— Cu patruzeci sau cincizeci de mii de soldați care luptă până la moarte, minimum pe care Schmidt, Adam și Paulus pot să-l facă este să moară cu noi.

— Las-o baltă. Dacă reușesc să pună mâna pe comandanți, sovieticii îi vor trata cu mănuși albe și cu trabucuri. Dă-le șase luni și conducătorii noștri vor cita cu entuziasm lozincile tovarășului Stalin. Și *aristocrații* dintre ei nu vor fi mai prejos.

Tornensis reluă avansarea chinuită pe marginea craterului.

— Când se spune că rangul are privilegiile lui, doare să-ți dai seama că este inclus și dreptul la lașitate.

Bora era prea umilit pentru a răspunde. Un astfel de resentiment era tipic soldaților obișnuiți. Nu avea nicio îndoială că Paulus se gândea să se predea. Febra îi izbea tâmplele și avea gura uscată. Într-o ploscă de lichior ținea zăpadă topită, adunată de unde nu erau excremente, cenușă sau sânge. Avea gust de pământ, dar acela era în regulă. Luă o înghițitură, conștient că aceeași apă de zăpadă se scurgea sub pământ peste morți și îngropați.

— Homburg nu ne poate da o astfel de lovitură.

— Atunci explică-mi de ce, dacă nu a îndrăznit să încalce ordinele și să ne pună să ne retragem cât mai era posibil, acum îl doare undeva de interdicția Führerului și testează terenul pentru o capitulare. Să nu-mi spui că refuză să se sinucidă pentru a nu-și priva soția de pensia militară!

Amândoi aveau prejudecățile tinerilor educați în meseria armelor, iar amărăciunea lui Tornensis exacerba ranchiuna lui Bora.

— Mai degrabă nu va dori să-și murdărească de sânge cei doi milimetri de cămașă călcată care ies din guler. Urăsc să o recunosc, dar tatăl meu vitreg are dreptate în privința celor care cresc burghezi printre burghezi.

— Ce așteptări să ai de la fiul unui contabil de școală?

Pas cu pas, trecuseră de marginea craterului. Își scoaseră mănușa dreaptă pentru a se saluta, strângându-și mâinile. Tornensis ar fi zâmbit dacă obrazul lui umflat i-ar fi permis.

— Măcar dacă l-ar fi acceptat la Academia de Marină, când era la început de carieră. Acum ar fi pe fundul oceanului, în loc să stea în echilibru pe fundul lui slab fără să ia o decizie. Dacă nu ne vom mai vedea pe lumea asta, Bora, mulțumesc pentru aspirină.

Luni, 25 ianuarie

Scurtul dezgheț din ianuarie este de domeniul trecutului. Noaptea temperatura a scăzut la –28 de grade. Nu se înțelege ce fac cei din conducere. Se pare că în urmă cu câteva zile șeful i-a cerut Führerului permisiunea de a trimite unități selecționate la sud-vest, pentru a încerca o ieșire. Nu s-a întâmplat nimic. Astăzi se zvonește că von Seydlitz-Kurzbach, comandantul Corpului nostru 60 de Armată, le-a dat libertate de decizie ofițerilor săi. Nu cred. Seydlitz, ca și bunicul și tatăl meu vitreg, este întruchiparea mistrețului în uniformă prusacă: nu ar face niciodată așa ceva.

Înțeleg că ordinele de la Berlin sunt de a rezista „până la ultimul om și ultimul glonț”. Și e greu să faci chiar și asta. Un mesaj radio de la Divizia 371 ne avertizează că suburbia Mininei este pierdută și ai noștri se retrag. Cert este că Armata a 6-a nu mai poate ține Stalingradul Sud. Începem să vedem rămășițele Diviziei 371 trecând mai departe, în căutarea unui loc unde să se oprească și să se reorganizeze. În sectorul nostru continuăm să rezistăm, dar și noi riscăm evacuarea.

L-am însoțit pe locotenentul Schertl, care suferă de un atac grav de dizenterie, la ceea ce a mai rămas din postul de prim ajutor de pe Țarița, unde mi-am vizitat și răniții: nu pot face altceva pentru ei. Chirurgul spune că Schertl nu se va întoarce prea curând la unitate. Kern, în schimb, a fost printre ultimii evacuați, deși s-ar putea să trebuiască să-i amputeze piciorul.

Oamenii din Feldgendarmerie *cutreieră străzile căutând dezertori pe care să-i împuște. Pești de dimensiune mijlocie care devorează peștișori, de parcă nu s-ar apropia rechinii de noi toți.*

Adăugat astăzi

Confuzia nu are sfârșit. Spre seară, colonelul Kroh, la două blocuri distanță de noi, mă convoacă pe mine și pe orice alt ofițer care se dovedește a fi încă în viață în imediata apropiere. Nagel mă convinge să-mi pun casca, pentru că, în ciuda distanței scurte, trebuie să traversez o zonă deja aflată în mâinile sovieticilor. Nu știu de ce mă aventurez în exterior fără să simt disperare: poate că am trecut dincolo de disperare. Lunetiștii trag în mine, ratându-mă în amurg și apoi lovindu-mă razant pe vârful căștii. O dată, de două ori. Sunt amețit de lovitură, dar nu mă opresc.

Rămâne destul de puțin din pivnița în care se intră de-a bușilea, croindu-ți drum printre dărâmături. Kroh pare contele de Orgaz dezgropat; dacă n-ar avea tresele, l-aș lua drept un Don Gonzalo în descompunere. Din tot ceea ce ne spune, nu ne surprinde nimic. Trebuie să-i părem indiferenți față de viață, și,

da, niciunul dintre noi nu a împlinit încă treizeci de ani. Periferia sud nu și-a dat încă duhul, dar fabrica de tractoare este pe cale să cadă.

Amorțiți cum suntem, doar ultimele cuvinte ale lui Kroh înainte de a ne lăsa să plecăm ajung la pragurile rațiunii noastre:

— Domnilor ofițeri, nu mai sunt ordine. De la miezul nopții de astăzi este în vigoare libertatea de acțiune.

Libertate de acțiune? *Ne uităm unul la altul. Pare macabru și jignitor; libertate de acțiune în acest moment înseamnă puțin sau nimic. Expresia are un gust insuportabil de amar. Suntem tulburați. Ordinea și disciplina sunt tot ceea ce știm. Cine a autorizat? ne informăm respectuos. Generalul von Seydlitz-Kurzbach. Deci este adevărat! Îmi spun că fiul unui birocrat sau al unui negustor nu ar fi putut face mai rău.*

Cățărându-mă afară din pivniță, sug acele cuvinte cu o strâmbătură și mi le întorc sub limbă pentru că nu reușesc să le înghit. Dinspre Volga, rușii aprind faruri și reflectoare orbitoare. Mă nimeresc razant încă o dată în timp ce mă chinui să găsesc drumul înapoi, iar de data aceasta cad în genunchi și rămân acolo până când urechile încetează să îmi mai țiuie. Febra și frigul feroce al unei nopți senine mă fac să-mi pierd orientarea. În cele din urmă, și mi se pare o viață, recunosc la lumina unui mare incendiu ruinele în care ne cuibărim. Din structura cândva solidă, rămân grămezi de cărămizi și țevi smulse deasupra noastră.

Când intru, îi relatez fraza colonelului lui Nagel, ale cărui mâini – nu-mi vine să cred – încep să tremure convulsiv. Dar, în realitate, și eu tremur din cap până în picioare.

Mai mult decât febra, este frica de a spera. Morți pentru morți… ne gândim uitându-ne fix unul la altul gâfâind. A trecut o lună de la Crăciunul nostru și trei săptămâni de la cel ortodox[26]*. Mâine inamicul va ataca în forță și ne va găsi aici. Dar apoi…*

— Domnule maior, ce ordonați?

Vorbim amândoi în șoaptă.

— Domnule sergent, nu le spuneți încă oamenilor.

Pot distinge cu greu fețele slăbite ale soldaților înghesuiți aici dedesubt. Biete animale la abator, depind de mine, deși merg și

eu pe același drum spre abator. Atârnă de buzele mele. Muți, istoviți, nu întreabă nimic. Și tocmai în acest moment am – ce? – un miraj, o viziune care mă face să mă clatin. În penumbră percep filamente foarte subțiri, luminoase, care se ridică unul câte unul din corpurile lor; le văd clar formând dâre de lumină, tentacule care străpung acești pereți și țâșnesc în noapte. Traversează în fascicule strada, liniile inamicului, Stalingradul, Uniunea Sovietică, spre casele lor și către cei dragi, unde fiecare fir subțire se termină într-un arc indestructibil. Pentru mine, acolo, afară, se află Sinagoga țiganilor.

— Sunteți bine, domnule maior?

— Sunt bine.

Poimâine, dacă nu trec peste noi cu șenilele și suntem încă în viață, și dacă ceea ce ne-a spus Kroh este legitim și adevărat, îmi voi lua libertatea de acțiune și încă cum; iar în timp ce mulți nefericiți se vor preda în masă, dintre oamenii mei, cu voia lui Dumnezeu, nu voi lăsa niciunul aici.

Zece minute și două rachiuri mai târziu, haosul meu interior începe să se limpezească.

Deși am auzit cu urechile noastre cuvintele „Nu mai sunt ordine”, iar eu am început de câteva zile să planific o ieșire, sunt un ofițer german și un om practic. Contactez prin radio comandamentul Armatei a 6-a pentru a verifica direct măsura libertății mele de acțiune.

Cel care răspunde la celălalt capăt latră că Seydlitz a decis de capul lui, iar Paulus l-a destituit. De parcă nu ar fi de ajuns, Divizia 71 a fost luată de la Corpul 60 și alipită la 4.

Rămân paralizat ca un idiot. Am risca plutonul de execuție dacă am încerca să ne retragem acum. Vocea furioasă mă informează că unele unități, presupunând că aveau ordin, au încercat să-și părăsească pozițiile și orașul. Acuzați de dezertare și trădare, vor fi tratați în consecință. Numai în ultima săptămână a anului, 350 de soldați germani au fost condamnați la moarte pentru infracțiuni de diferite feluri, dar toate prevăzute de codul penal al armatei noastre.

Când îl chem pe Nagel pentru a-i da contraordinul, nu știu nici măcar ce simt. Poate că Armata a 6-a nu se va preda.

Marți, 26 ianuarie

Scris noaptea, într-o altă văgăună, după ce rușii au distrus Divizia 371, și pe noi, ca urmare a unui atac masiv cu T-34 și infanterie înarmată cu baionete. Nu avem nimic împotriva vehiculelor blindate. Muniția antitanc s-a terminat, iar mitralierele trebuie să tragă rafale scurte pentru a economisi cartușele. Trăgătorii mei țintesc infanteriștii inamici unul câte unul, așa cum făceau ei cu noi. Punct.

Ne-am târât prin canalizare cum ne-a învățat Ivan. Nu știu exact unde suntem acum, dar nu am fost respinși la nord de Țarița. Ne vom retrage pe cont propriu în următoarele ore, luând cu noi ce a mai rămas din arme și muniție, pentru a ne angaja într-o ultimă rezistență, dacă e posibil în preajma Pieței Roșii sau a Institutului Maritim.

Adăugat mai târziu

Subofițerii mei și-au riscat viața pentru a reconecta telefonul de teren. Așa am aflat că decizia rușinoasă de a ne preda a fost respinsă de cineva care ne este mult mai drag decât Seydlitz-Kurzbach.

În această dimineață, iubitul nostru comandant, generalul von Hartmann, s-a expus de bunăvoie focului inamic și a căzut pe terasamentul căii ferate. Deja decimați, acum suntem și decapitați. Va fi imposibil de înlocuit, chiar dacă, formal, generalul-maior Roske îl înlocuiește.

Niciunul dintre noi nu mai speră să apuce sfârșitul lunii. În acest cerc al Infernului, o întreagă armată a fost zdrobită. Ieri-seară, după avertismentul de la comandament, eram pe punctul de a-i mărturisi lui Nagel că nu suport să sfârșesc așa. Dacă nu ar fi responsabilitățile care mă ancorează în această lume, m-aș fi împușcat de mult, cum au făcut atâția alții.

Mă neliniștește faptul că trebuie să le spun oamenilor să se pregătească să moară. Îmi citesc comportamentul, așa că încerc să nu clatin din cap sau să mi-l iau în mâini. A cădea prizonieri după tipul de război pe care l-am purtat din iunie 1941 (știu, eram acolo) *înseamnă doar a amâna moartea și o umilire pe care nu intenționez să o accept.*

Cu săptămâni în urmă am scris că vom rezista încă o lună și așa a fost. Respectând ordinele, ardem documente, manuale, notițe, hărți, scrisori... o armată care se dizolvă prin hârtiile ei. Încalc ordinele hotărând să păstrez pentru moment hărțile Stalingradului și ale regiunii înconjurătoare. Educat pentru contraspionaj, înțeleg pe deplin pericolul de a lăsa material secret în mâinile inamicului; educat pentru contraspionaj, mă revoltă să tai ultima cale de salvare din fața morții. I-am bătut la cap pe toți cei pe care îi cunoșteam pentru a obține hărți și din afara zonei mele. Scara nu contează, chiar dacă este 1:100.000 sau 1:250.000.

Ne așteptăm la un nou asalt mâine, poimâine cel târziu. Ne pregătim cu aceleași gesturi atente ale preoților care urmează să țină liturghia. Strâng mâna tuturor, ascunzând durerea de a-i auzi exclamând: „La ordin!" Avem suficientă muniție pentru a face față unui atac organizat care nu durează mai mult de jumătate de oră. Veteranii mei, care au trecut prin toate, de la Stalino la Harkov și la Voronej, își agață câte o grenadă la centură sau la guler. Știu de ce și nu le interzic. Ultimul glonț îl păstrez pentru mine.

Miercuri, 27 ianuarie

Ce surpriză. Ieri, sau poate azi-dimineață, m-am surprins gândindu-mă la Bianca Costin și la Nicolae Tincu. Căutarea lor în stepă... o acțiune care datează din Evul Mediu, nu de acum câteva luni.

Am rămas în picioare după ce Ivan s-a culcat și era puțină liniște și m-am uitat la fotografiile de pe pașapoartele lor (oh, da,

am păstrat aceste hârtii și voi explica mai jos de ce). Ea încearcă să pară mai tânără, el e bățos și serios în spatele ochelarilor rotunzi.

Da, ochelarii. Niciunul dintre noi nu i-a căutat. Nu erau pe cadavru, nici în hainele pe care Paulus le-a cerut, desigur sperând să găsească acolo formula. Nu erau în hangar. Cazacii nu mi-au spus niciun cuvânt despre asta. Nu erau printre valorile pe care evadații ruși doreau să le schimbe pentru pâine.

Ar putea părea nerelevant, dacă nu ar fi câteva detalii: ar fi atras un hoț doar dacă ar fi avut o ramă de aur; sau poate ucigașul i-a luat profesorului pentru a-i diminua capacitatea de a se apăra sau de a se orienta.

Sau poate că acei ochelari nu înseamnă nimic.

Afacerea Tincu valorează astăzi mai puțin ca o firimitură de pâine. Pun pariu că nici șeful, printre ultimii apărători de la Univermag, nu se mai gândește acum la asta. Atunci de ce mă gândesc eu? Pentru că Divizia 24 Panzer, cu sau fără Lázár, este singura cealaltă divizie care încă rezistă la Stalingrad. Așa că mă întreb: dacă Lázár este ucigașul, crede că a scăpat sau puțin îi pasă?

Nu. În realitate există un alt motiv care m-a determinat să păstrez actele dosarului Tincu chiar și aici în fața abisului.

În Mizerabilii *de Victor Hugo, după cum învață orice tânăr care studiază franceza, iese în evidență personajul inflexibilului inspector Javert. Îl urmărește și îl persecută pe hoțul pocăit Jean Valjean mereu și peste tot, chiar și atunci când nu mai există niciun motiv să o facă.*

În felul meu, în cazul a două victime pe care nu le cunoșteam personal și nici nu le stimam, am îmbrăcat haina lui Javert. Și constat că nimic nu mă va face să o scot, cu excepția morții. Oricât de nebunesc ar părea, nu mi-am terminat încă ancheta.

Rușii continuă să vină. Se rostogolesc în zăpadă trăgând și nu se pot apropia fără să moară. Cuibăriți sus, trăgătorii mei experți nu ratează nicio lovitură. Cauza și efectul se combină în clipa nemiloasă dintre împușcătura care îmi ajunge la urechi și prăbușirea rusului în stradă. Vor îndrăzni să riște să-l ridice în noaptea asta, în patru labe prin zăpadă, șoptind șivo, șivo *pentru a se îndemna să se grăbească? Atâta timp cât această*

poziție rezistă, bine. Când nu se va mai putea, vom găsi alta. Următorul crater, următoarea Mare a Liniștii. Pentru că acum ne luptăm pe Lună.

Joi, 28 ianuarie

„Cupio dissolvi". Colonelul von Guzman este cel care o spune, fără să-i pese dacă înțelegem sau nu latina. Sau poate că o face pentru că își imaginează că doar vreo doi dintre noi vor recunoaște citatul. În esență, parafrazându-l pe Tertulian, și pe Sfântul Pavel înaintea lui, înseamnă „Vreau să mor". Nu, mai rău. Implică un rol activ în propria distrugere.

Cred că înnebunește. L-am zărit rătăcind prin zăpadă cu o rană la cap, împreună cu o mână de ofițerași de stat-major adunați cine știe de unde. Temperatura de afară este de –31 de grade, iar vântul de nord ucide, așa că i-am târât înăuntru; i-am dat colonelului un plasture pentru rană și tuturor căni de apă caldă cu frunze de ceai rusesc. Generozitatea mea nu merge până la împărțirea proviziilor: mi se par destul de bine hrăniți.

Guzman cere să ne „spună un cuvânt" nouă, ofițerilor. Sunt singurul rămas aici, așa că se referă la mine și la tovarășii lui de drum.

Începe să se plângă de o directivă a Armatei a 6-a conform căreia răniții din Stalingrad nu mai trebuie să primească hrană. Ofițerașii se scandalizează? Nimic nu mă mai scandalizează.

„Vreau să mor". Colonelul vorbea despre sine? Despre noi? Niciunul dintre noi, băieți în comparație cu el, nu se recunoaște în maximă.

Nici măcar eu, așa descurajat cum sunt. Nu dorim deloc să contribuim la propria moarte. Dacă nu vorbește despre noi, atunci despre cine? Despre Germania? Despre lumea întreagă? Nimeni nu-l întrerupe în timp ce aiurează, dar eu nu sunt un lacheu de Comandament. Ca „soldat de tranșee", îmi pot permite să mă contrazic cu el și cu citatul lui erudit.

Știe bine că nu întreb de frică, totuși îmi evită privirea. Și nu

răspunde. Este ambiguu și mut ca un idol păgân sau ca cineva care este deja mort.

Înțeleg. Vorbește în primul rând despre sine, pentru că la Stalingrad oamenii se retrag în ei înșiși ca păianjenii într-o gaură sau moluștele în cochiliile lor. Cine a inventat oare povestea solidarității în vremuri de criză? Aici domnește egoismul. În ultima lună am văzut lucruri la care nu m-aș fi așteptat niciodată de la armata germană. Sustragerea ultimei sticle de lichior de la camarazi; ascunderea în buzunar a ultimului glonț care ar putea ușura lucrurile – un eufemism care circulă de zile întregi; mâncatul gunoaielor pentru a vomita, în speranța ca medicului militar (care nu mai crede pe nimeni, după ce a văzut și a auzit de toate) să-i fie milă, să-ți înțeleagă drama și să te trimită în liniile din spate, sau acasă.

Dar acum este imposibil să se întâmple asta. De două săptămâni nu mai aterizează avioane și nu mai există linii în spate. Sub asediu, singura linie din spate este în centrul pungii.

Von Guzman vrea să moară? Aici, cine vrea să moară va muri. Și dacă Sf. Pavel și Tertulian râvneau să se dizolve în divinitate, la Stalingrad moartea nu este atât de extatică sau abstractă.

Nu-mi pare rău deloc când colonelul decide să se mute în altă parte cu tinerele lui ordonanțe în haine de blană.

Vineri, 29 ianuarie

În timp ce scriu, îmi amintesc că la Trakehnen era o peluză mare, proaspăt tunsă, în fața proprietății familiei. Acolo îi lăsam să pască pe caii noștri preferați, toți cu nume care începeau cu T: Turnus, Tolmin, Tamerlan, Teufelin… Tessin. Cu ochii închiși, în memorie pot număra multele ferestre de pe fațadă, pe fiecare parte și de la fiecare etaj al vilei. Aș vrea să pot număra firele de iarbă care se rupeau sub dinții cailor, tulpinile pe care mama le îndoia cu pasul ei ușor când ieșea dimineața. Număr infinit. Cred că doar umbrele morților cunosc numărul lor, pentru că, se

spune, morții știu totul. Dacă mi-ar fi dat, aș trage cu ochiul prin crăpătura ușii care ne desparte, necreată, eternă, ca să-i întreb.

Dar sunt la Stalingrad. În fața mea se află cutia de la Corpul Sanitar pe care chirurgul asistent Mott a adus-o aici înainte de a decide să se sinucidă. Departe de a fi necreată sau eternă, este un artefact al omului, destinat să piară. Conține medicamente – Dolphin, Isophan, Pervitin, Hyoskin și altele. Sunt flacoane, tablete, pastile, pulberi și preparate. Specialități care revigorează sau maschează oboseala, elimină nevoia de somn sau calmează durerea. Pervitin, căruia compania farmaceutică Temmler îi face reclamă ca tonic, este descris pe recipient ca 1-fenil-2-metilamino-propan-clorhidrat, de „injectat intramuscular, subcutanat sau intravenos lent". Benzedrină, amfetamine. Iar Forțele Aeriene le consumă în fiecare zi sub formă de ciocolată! Analizez cutiile cu medicamente, conștient că majoritatea dintre noi le-am folosit, le folosim sau le vom folosi. Ne vor putea fi utile în zilele următoare. Cu ajutorul lor mărșăluiești (conduci, zbori, lupți) toată ziua și toată noaptea.

În cutie sunt și câteva prezervative (garantate trei și cinci ani!), și pudra anti-păduchi „Russia". De primele nu avem cu siguranță nevoie, în timp ce războiul cu păduchii a fost pierdut deja de ceva timp.

Sergentul Nagel mă privește din cealaltă cameră cum scriu. Ocupat să dea instrucțiuni pentru următorul tur de gardă, privirea lui neliniștită se îndreaptă spre mine. Se teme că vreau să-l imit pe Mott? La urma urmei, am un pistol încărcat pe măsuță. Din exterior par – știu asta – un tânăr cu responsabilități peste vârsta și experiența lui, care umple o foaie cu cuvinte.

Pun deoparte pistolul și las jos stiloul.

Soția mea purta o rochie de culoarea jadului când ne-am luat la revedere ultima oară. Tocmai ne posedasem magnific, într-atât încât nu puteam distinge ce anume din corpurile noastre aparținea unuia sau altuia. Separarea din îmbrățișare ne făcuse rău, ca o mutilare fizică. La gară mi se părea că mai eram încă în ea, că o aveam peste mine. „Sunt trupul tău", mi-a spus ea cu voce joasă când îmi luam rămas-bun. Și dacă acum există un motiv pentru care trăiesc, cu siguranță nu este vorba de

scrisorile încredințate mie de bietul Levinsky. Este acela că nu pot lăsa să moară la Stalingrad partea din ea care este în mine; nu, care sunt eu, eu însumi. Dikta nu plângea, dar îi tremurau buzele. În ceea ce mă privește, a arăta emoție nu este ceva care să mă caracterizeze. Agonia pe care însă o simțeam trebuia, din pudoare reciprocă și respect față de cei din jur, să rămână în limitele stăpânirii de sine. Nu doar rigoarea disciplinei noastre ne împiedică să vărsăm lacrimi.

Dikta, Dikta... e mai bine dacă mă opresc aici, înainte de a cloci mizerii ca Mott. Te venerez în penumbra camerei tale, piele de fildeș și lână de aur.

Închid ușa „biroului" după mine. Chiar dacă scrisoarea nu-i va ajunge, trebuie să îi scriu. Ideea mă apasă; simt un val de dezgust și mă chinui să nu vomit. Iau o înghițitură de vodcă să-mi liniștesc stomacul. O să treacă. E psihologic, medicamentele sunt inutile. Totuși, în ciuda febrei, transpir rece. Mă așez pe pat și încerc să mă gândesc la altceva. Sunt cu Peter în cimitirul din pădure, la Borna, sub teiul centenar plantat de Katharina von Bora, soția lui Luther. Sunt în Aragon, la Praga, la Roma. Oriunde, numai aici nu. Dar tot trebuie să-i scriu. Îmi vin în minte cuvinte prea intime pentru a le scrie cu adevărat. Nu mi-e rușine să le gândesc (și ea le gândește, și ea!), dar să le scriu, da. Dintr-odată îl înțeleg pe bietul Mott, care voia doar să facă dragoste pentru ultima oară cu soția lui, prin scrisoare.

Nu pot scrie acasă, Diktei sau mamei, că suntem animale într-un abator. Ideea mă revoltă; mă lupt să nu vomit. Trece un sfert de oră înainte să pot lua din nou hârtia și pixul. Toți scriem prost, în frigul ăsta. Cu mănuși, mai rău. Scriu data, iar zece minute mai târziu încă nu am adăugat nimic altceva. Cuvintele care de obicei îmi vin atât de ușor sunt ostile. Nu are rost să irosesc lumânarea uitându-mă la foaie. Suflu în flacără și iată-mă în întuneric.

Și dacă i-aș face un portret, din fotografiile pe care le am cu ea? M-ar ierta că am rămas fără cuvinte? Vreau să o desenez goală, în detaliu. Îmi imaginez acea curbă, acea rotunjime, acea gropiță secretă – roșesc în întuneric. Nu pot, ar fi un desen obscen. Încerc să mă gândesc la Dikta în rochia ei de culoarea jadului, la gară, dar în amintirea mea stofa o acoperă mai puțin

ca un văl. Se desprinde glorios de goală de parcă ar înflori. Și greața începe din nou.

Găsesc chibriturile, reaprind. Mă chinui, după ce l-am ținut sub cămașă ca să se încălzească cerneala, să deșurubez capacul stiloului și să încep să scriu. Imediat ce compun primele cuvinte, Meine geliebte Benedikta, *„Iubita mea Benedikta", tot ceea ce am să-i spun curge din condeiul meu. E ca și când mi-aș fi tăiat o venă și aș lăsa sângele să curgă din mine. Lumânarea se consumă încet. În încheiere, citez versurile lui Federico Garcia Lorca; sună atât de rău în germană, dar sunt foarte frumoase în original. Omit doar versurile care spun: „Vreau să mor/ decent într-un pat/ de oțel, dacă se poate,/ cu cearșafuri adevărate."*

La urma urmei, vreau să mă anulez, ca și colonelul von Guzman? Stalingrad, orașul de oțel, este patul pe care noi, soldați germani loiali, am ales să murim.

Sâmbătă, 30 ianuarie

Comunicatele oficiale vorbesc despre noi de parcă am fi deja morți. Radioul difuzează elogii pline de retorică: La Stalingrad, Armata a 6-a și-a menținut etern onoarea steagurilor sale în catastrofa eroică a unei bătălii împotriva unei superiorități covârșitoare… *Bătăi sumbre de tobe și imnul funerar* Aveam un camarad *urmează panegiricul; apoi trei minute de reculegere și declararea a trei zile de doliu național.*

Mama mea, soția mea cu siguranță ascultă acele cuvinte.

Adăugat mai târziu

Führerul l-a promovat pe Paulus la gradul de feldmareșal. Dacă mă gândesc că bunicul meu a câștigat aceeași onoare după războiul împotriva Franței din 1870, mă întreb cât de jos am căzut.

Duminică, 31 ianuarie

În această dimineață, comandantul nostru șef, feldmareșalul Friedrich Paulus, s-a predat împreună cu personalul său în mâinile inamicului în fața Univermag, fostul sediu al comandamentului Diviziei 71, a noastră.

Am văzut scena cu ochii mei dintr-un punct de observație de pe Strada Bankovskaia. Tentația de a-i ucide pe toți – ruși și germani de rang înalt – înainte de a pleca în limuzinele lor strălucitoare era atât de puternică, și poate atât de perceptibilă, încât Nagel a îndepărtat rapid pușca cu lunetă pe care o aveam la îndemână.

Jurasem să nu arăt niciodată slăbiciune în fața oamenilor mei, dar sunt sigur că Nagel și-a dat seama cât eram de copleșit de furie și rușine.

Încerc cu disperare să raționez după cele întâmplate. Paulus nu era la înălțime, era nehotărât, se afla într-o situație imposibilă. Fără resurse, un om al logisticii rămas fără logistică... Adevărul este că feldmareșalul Friedrich Paulus este un laș moral. Și-a ascuns sub o aparență de disciplină și obediență lipsa de curaj, atunci când ar fi trebuit să se gândească la armata lui. Vine întotdeauna un moment, chiar și într-o armată ca a noastră, când un comandant trebuie să-și asume responsabilitatea de a-și periclita cariera, sau chiar viața, pentru a-și salva oamenii. Da, chiar și nerespectând ordinele.

Două sute cincizeci de mii dintre noi, acum morți sau cu viețile zdrobite, sau în drum spre captivitate, puteau să se salveze și să slujească din nou sub steagul patriei. Paulus s-a comportat ca un general sovietic speriat de epurările lui Stalin. Și nimeni din statul lui major nu a îndrăznit să se opună: nici colonelul Adam, nici fanaticul general Schmidt. Ambii au ales captivitatea fără să clipească. Tornensis avea dreptate: acești trei ofițeri, fii de contabil, de negustor și de țăran bogat, nu au fost educați ca soldați.

Cu toate acestea, și ceilalți comandanți s-au predat, cu excepția lui Strecker, deocamdată. Strecker și Divizia 24 rezistă din mândrie, hotărâre, ciudă sau disperare... Cuvântul patriotism ar trebui să fie primul care să iasă din pixul meu, dar asta e de la sine înțeles. Am putea oare să ne aflăm aici dacă nu ne-am iubi țara?

Desigur. Am putea. Suntem în capcană. De săptămâni. Nu am fi putut pleca dacă am fi vrut. Dar eu știu de ce rămân.

Ideea că în acest moment gradele înalte din Armata a 6-a ar putea sta la masă cu învingătorii, bând vodcă și fumând trabucuri, mă face să văd roșu în fața ochilor.

O considerație tehnică. Predarea unui stat-major implică sau nu capitularea tuturor trupelor sale? Din câte știu, ordinul Führerului de a rezista este încă în vigoare.

În orice caz, noi continuăm să ne apărăm poziția.

Adăugat mai târziu

Aș vrea să pot spune că suntem lăsați pe dinafară, dar în realitate suntem lăsați pe dinăuntru*. La doar câteva ore după predarea lui Paulus, un avion de recunoaștere sovietic pilotat de cineva pe care l-am supranumit „aviatorul de serviciu" face ceva diferit de rutina lui obișnuită. Zboară jos, știind foarte bine că de la sol nu ne putem permite să irosim împotriva lui puținele gloanțe pe care le avem, și aruncă o mulțime de fluturași.*

Imediat ce dispare, unul dintre noi se furișează afară să culeagă câțiva. Tipăriți în grabă (poate pre-tipăriți?), anunță în două limbi capitularea feldmareșalului Paulus. Dau ordin să se adune cât mai mulți posibil.

O jumătate de oră mai târziu, din difuzoarele împrăștiate prin tot centrul orașului – există unul chiar și la Gara Centrală, a cărei cucerire ne-a costat atât de mult sânge – inamicul începe să ne bombardeze cu cereri de depunere a armelor. Mai rău, recunosc vocea generalului sovietic al trupelor blindate care ne-a chinuit săptămâni întregi, avertizându-ne despre sfârșit. Este

Genrih Tibețki[27]*, floarea Armatei a 62-a, care până ieri ne ținea treji explicându-ne cum ne va distruge. Nu avem prea multă încredere când ne spune acum că vom fi „tratați bine, și în curând acasă”.*

Pe cealaltă parte a străzii se văd frontoviki *trăgându-i în sus de guler pe nemții care ies din pivnițe și din văgăuni; îi trimit înainte cu șuturi, lovindu-i cu patul puștii. Trebuie să-i rețin pe ai mei să nu tragă, dezvăluind ascunzătoarea noastră. La urma urmelor, în locul rușilor nu ne-am comporta altfel. Împușcăturile individuale care răsună de jur împrejur indică, în schimb, că unora dintre noi nici măcar nu li se dă timp să iasă din subsol.*

Cei doi hiwi *ai noștri sunt îngroziți. Îmi povestesc despre ei, încearcă să mă înduioșeze, de parcă ar trebui să-mi pese că numele adevărat al lui Piotr este Luganski, că a făcut șapte clase și că, pe lângă mină, vara lucrează într-un colhoz pentru câțiva bănuți și* 10 țentner *de mei. Și asta ar trebui să mă facă mai mult sau mai puțin înclinat să nu-l abandonez în voia sorții? Speră să devină mai uman în ochii mei și în ochii oamenilor mei, care ar putea, de frică, să se răzbune pe el. „Sunt din Viriatino”, îi face ecou Pavlo. „Frații mei lucrează la centrala electrică de pe malul Țelnovaiei… Eu sunt țăran și repar tractoare. Sunt un bun creștin.” Și își face cruce ca ortodocșii, de la dreapta la stânga, cu două*[28] *degete.*

De ce pălăvrăgeala lor ar trebui să-i salveze sau să ne salveze?

Oamenii mei îi vor cruța pe hiwi *dacă le ordon; îi vor ucide dacă le ordon. Au încredere în mine pentru că trăiesc la fel ca ei. Mănânc la fel ca ei, împart aceleași spații, mă lipsesc de ceea ce se lipsesc ei. Singurele „privilegii” pe care le pretind sunt scutirea de a consuma carne de cal și disponibilitatea unui colț în care să stau să mă gândesc, sau să scriu.*

Așa că mă cred când le spun că, dacă vrea Dumnezeu, vom încerca o ieșire cât mai curând posibil.

Cuantific „cât mai curând posibil” cu sergentul Nagel. În câteva ore, ultima rezistență din cartierul fabricilor va înceta, într-un fel sau altul. Rușii o vor anunța prin difuzoare sau pliante (sper acestea din urmă, pentru că am un plan) și acela va

fi momentul să ne retragem.

Nagel știe că nu mă simt bine, dar trebuie să țină totul pentru el. Este un diagnostic ușor și înspăimântător – chirurgul cu cușmă avea dreptate; aici, tifosul și pneumonia tifoidă sunt endemice. Cu toate acestea, durerea în piept și întreruperea respirației nu mă vor opri. Îi dau nostromului meu instrucțiuni detaliate în cazul în care starea mea se înrăutățește. Atunci va fi sarcina lui să conducă oamenii spre liniile germane. Are ordin să mă lase în urmă dacă nu voi fi în măsură să merg mai departe. Îi încredințez cinci scrisori: pentru soția mea, mama, fratele meu, tatăl vitreg și bunicii materni. Verigheta merge la Dikta, la Nina o șuviță de păr pe care am tăiat-o în aceeași zi în care i-am trimis falsa amintire mamei lui Grossmann. Odată ieșit din pungă și în siguranță, Nagel va trebui să predea și dosarul despre soții Tincu căpitanului Bruno Lattmann, sau altui reprezentant al Biroului Central al Abwehrului.

Ne petrecem prima zi a lunii februarie ascunzându-ne de ruși, a căror bucurie este de neoprit. Petrec pe străzi, printre ruine. Trebuie să profităm de aceste ore de sărbătoare pentru a ne pregăti. Mă întreb ce s-a întâmplat cu oamenii mei repartizați la alte unități; cu Tornensis, cu Kroh, cu von Guzman, cu Lázár, cu colegii din Diviziile 371 și 295. Le spun lui Piotr și lui Pavlo, care se ghemuiesc la doi pași de mine ca niște câini care se tem să nu fie abandonați, că nu îi voi părăsi. Am un plan și pentru ei.

Seara de 2 februarie

Astăzi, generalul Strecker și oamenii săi au trebuit să capituleze la nord de oraș. După cum îmi imaginam, rușii împânzesc străzile cu pliante cu margini roșii care anunță sfârșitul luptelor. Unele foi au căzut atât de aproape de ascunzătoarea noastră, încât era suficient să întinzi mâna pentru a le lua. Aceste bucăți de hârtie subțire vor oferi dovada scrisă, dacă le va vedea cineva vreodată, că, după capitularea tuturor unităților armatei germane, noi eram încă aici.

Acum că, în calitate de comandant, sunt eliberat de legături și autorizat să acționez, vom părăsi Stalingradul cu aceste permise de trecere prețioase, nu ca trădători, ci ca soldați loiali care se sustrag în mod legitim capturării pentru a se întoarce să lupte în altă parte.

De jur împrejur îi auzim pe ruși urlând și trăgând cu pușca în timp ce îi târâie pe supraviețuitori afară. Îi auzim cântând și dansând bătând din picioare. Mulți dintre ei au voci frumoase, iar cântecele lor sunt emoționante. Majoritatea sunt beți morți; unii, în picioare pe grămezi de zăpadă, ajung să tragă și în civilii care ies ca Lazăr din canalele unde și-au petrecut ultimele cinci luni. Dar există și infirmiere rusoaice care tratează germanii răniți. Fac mișcări bruște, dar atente. Nimic din ceea ce văd nu mă convinge să-mi încredințez oamenii în mâinile inamicului.

De câteva zile, Nagel și cu mine studiem hărțile salvate din focul cu documente și altele pe care am reușit să le adun de printre ruine sau pe care trupele în retragere le-au abandonat. Le devorăm cu ochii și mintea, le învățăm pe de rost. Cunoaștem străzile și cartierele devastate din Stalingrad ca pe buzunarele noastre. Când mă întâlnesc cu comandanții și colegii din alte unități, încercam să aflu cât mai multe despre distribuția forțelor rusești în jurul nostru. Generalul von Hartmann ne-a arătat o hartă care indica acumularea descurajatoare de trupe inamice la sud de oraș. Încerc să fac o schiță, să înțeleg dacă există un coridor, o breșă prin care să putem spera să trecem nevăzuți. Totul este jalnic de vag. Diviziile sovietice nu stau pe loc. Singura speranță este ca bețiile de la Stalingrad și din jur să joace un rol în favoarea noastră. Din câte știe Ivan, niciunul dintre noi nu poate scăpa.

Manualele menționează adesea pungi și încercuiri. De fapt, rareori situația este atât de absolută și fără fracturi. Cu cât perimetrul este mai larg, cu atât este mai probabilă existența unor breșe, uneori minuscule, alteori vaste, asemănătoare unor adevărate goluri.

Ne învârtim în jurul acelorași probleme. De aici până aici… nu. În cealaltă direcție, poate. Trebuie să evităm centrul orașului, drumurile care duc la aeroporturi. Malul de vest al Volgăi – dacă am reușit să ajungem acolo, așa cum făceau Piotr și

Pavlo pentru a aduce apă – am putea să îl urmăm după lăsarea întunericului până la șanțul Leopard și, dincolo, spre gaterul la care încerca Roghinski să ajungă atunci când oamenii mei l-au doborât.

De două zile camioane pline cu prizonieri germani se îndreaptă spre sud. De ce? La Beketovskaia, la mai puțin de douăzeci de kilometri de Stalingrad, există o pistă de aterizare rar folosită. Pun pariu că acolo îi duc pe camarazii noștri. Și tocmai între aici și acolo va trebui să punem mâna pe un camion mare (un Chevrolet sau Studebaker american ar fi perfect), și la naiba cu restul!

Potrivit colonelului Kroh, la 1 ianuarie forțele de sprijin ale lui Hoth erau atestate la 200 de kilometri sud-est de pungă. O lună mai târziu, trebuie să iau în considerare posibilitatea ca Voroșilovgrad, Rostov sau chiar Taganrog la Marea Azov să fie primele locuri sigure către care să mă îndrept. Într-un fel sau altul, înseamnă parcurgerea a 450 de kilometri sau mai mult printre liniile inamice.

Acum că ne-au învins aici, sovieticii vor dori să se grăbească spre vest, spre Donețk. Unele unități s-ar putea roti la sud, încercând să recucerească Rostov. Dacă îi cunosc pe comandanții noștri, mai degrabă vor abandona acel oraș decât să permită Armatei Roșii să treacă Donețul; acolo vor concentra trupe și vehicule blindate. Pe acel râu, numai Voroșilovgrad are peste zece aerodromuri, pe care Wehrmachtul nu le va lăsa cu ușurință în mâinile inamicului. O alternativă, în cazul în care concentrarea trupelor ruse care se deplasează în acea direcție ne-ar împiedica să ajungem la Voroșilovgrad, ar fi să căutăm unul dintre vadurile de lângă Lisiciansk. Exploatarea minieră extensivă a redus ambele maluri ale Donețului la un labirint periculos de cariere de nisip, gropi și stânci printre care un străin nu s-ar putea orienta vara sau iarna. Și iată-ne ajunși la hiwii *noștri: Piotr (Luganski) este de acolo; s-a născut la Petrovka, pe malul de est al Donețului, și ani de zile a lucrat la Metalist și în alte mine de cărbune din jurul Voroșilovgradului. Cât despre Pavlo, nu am nevoie de un țăran în drum spre vest; dar de cineva care se pricepe la mecanică și la tractoare, da. Pe drumul spre Lisiciansk sunt multe bălci și râuri mici de*

traversat, iar dealurile dau în câmpii presărate cu mlaștini și iazuri. Dacă și când vom ajunge acolo vom descoperi că rușii ne-au devansat?

Oricum, trebuie să găsesc un camion american, pentru că tocmai spre Donețk ne pregătim să mergem ultimii douăzeci și cinci dintre noi.

Itinerar posibil: de la Stalingrad, rămânând la sud de Kalaci, spre Oblivskaia, în împrejurimile aeroportului Morozovsk (224 km); de la „Moro" la „Tazi" până la Bîstrogorski, puțin mai la est de Donețk, chiar la sud de Millerovo (60 km); de la Bîstrogorski în zona Voroșilovgrad-Lisiciansk (160-180 km, depinde de traseu).

400-500 de kilometri. Am în fața ochilor tot ce se va întâmpla ori s-ar putea întâmpla. Nu este clarviziune, ci o logică bazată pe experiențele iernii trecute, pe natura drumurilor rusești și a stepei. Ritmul ideal: 30-40 de kilometri pe zi, la 6-7 km la oră. În realitate, mă aștept să parcurg nu mai mult de 10 kilometri pe zi, sau deloc. Atingerea vitezei maxime permise de 75 km/h este o utopie. Pe drumuri bune și fără oprire, un camion ar parcurge acea distanță în zece până la douăsprezece ore. Pentru noi va fi vorba de zece sau douăsprezece zile, sau chiar dublu, printr-o periferie devastată de bombe și un câmp de luptă mutilat de șenilele tancurilor T-34 sau puternic minat. Sute de germani nebuni rătăcesc împușcând orice mișcă, în timp ce bande de ruși, exasperați de refuzul nostru de a ne preda, întâi taie gâturile și apoi pun întrebări.

La jumătate de rații, datorită prevederii locotenentului Schertl, avem suficientă mâncare pentru paisprezece zile. Sunt un amestec de „porții de fier" cu câteva adaosuri hipercalorice pentru combaterea frigului; vreo zece kilograme de fiecare de conserve germane, americane și rusești. Radioul portabil pe care îl avem la noi îmi va permite să interceptez unele discuții inamice, care vor dezvălui ce se întâmplă în împrejurimile imediate. Vreau doar să ascult, mizând pe legendara neglijență a radiooperatorilor Armatei Roșii, care transmit aproape întotdeauna „în clar".

Tractoristul Pavlo îmi confirmă îndoielile. Trebuie evitate cu orice preț pantele abrupte unde frânele ar fi inutile; trebuie evitată scufundarea în zăpadă, ieșind de pe drum; trebuie evitată

traversarea pâraielor care nu sunt complet înghețate; trebuie evitat ca nivelul de combustibil să scadă sub jumătate din rezervor; trebuie găsit un adăpost de noapte pentru vehicul; trebuie găsită o modalitate de a încălzi blocul motor după o oprire; trebuie găsit combustibil și ulei de rezervă în cantități adecvate. Eu adaug: trebuie evitați pe cât posibil rușii; trebuie găsită mâncare atunci când se împuținează. La fiecare 4-5 zile trebuie să încercăm să avem o masă caldă. Noaptea, în funcție de condiții și de prezența inamicului, trebuie să înaintăm cu farurile stinse sau aprinse. Mai presus de toate, nu trebuie greșită strada.

Dar cum să nu greșești strada când nu știi traseul? Am doar o busolă care să ne ghideze.

Cu toate acestea, a încerca să ieși din pungă nu este mai nebunesc decât a nu încerca. Planul are avantajul că se află în mâinile unor oameni care nu au nimic de pierdut. Aici, ne așteptăm să murim cu toții. Într-o avansare pe jumătate oarbă spre vest, pur și simplu sperăm să nu murim. La urma urmei, un veteran din zece al Marii Armate a lui Napoleon a reușit să se întoarcă din Rusia pe jos.

Aș da orice să știu dacă se poate traversa Donețul pe gheață acum sau peste două săptămâni. Și îmi amintesc că țarul nu avea tancuri sau mitraliere pe care să le asmută după francezii care se retrăgeau.

Noaptea de 2 spre 3 februarie

Le explic băieților că aici trebuie inventat ceva. Orice stratagemă care îmi vine în minte, cum ar fi încercarea de a ne da drept ruși, este riscantă. Cât despre compatrioții mei, momentan nu mă îngrijorează: au alte probleme. Suntem trei care vorbim rusă în grup: cei doi hiwi *și subsemnatul. Se aude că ei sunt din Rusia Centrală, la granița cu Ucraina. Eu vorbesc bine rusa moscovită, având diplomă de interpret. Lăsând la o parte modestia, știu să mă exprim cu trufie, ceea ce poate fi util dacă*

întâlnim recruți proaspeți pe drum. În cazul în care dăm peste cineva care ne-ar putea pune probleme, dacă e singur (sau cel mult cu un altul), este un om mort; dacă sunt mulți, suntem morți noi. Nici măcar nu pomenesc de frontoviki *sau NKVD, pentru că atunci ajungem toți la zid.*

Atâta timp cât suntem în apropierea Stalingradului, planul e să pretind că grupul meu este format din prizonieri destinați unui lagăr. După aceea, trebuie să mă gândesc. De obicei, prizonierii sunt îndepărtați de pe câmpul de luptă. Pe măsură ce ne apropiem de ceea ce va fi probabil noul front, de la Kalitva până la Nipru, chiar nu știu ce poveste voi putea spune oricui ne oprește.

Va trebui să joc rolul ofițerului rus, cu cei doi hiwi *din nou în uniformă sovietică și, în plus, înarmați. Ei bine, da, trebuie să contravin regulii de fier care interzice să le încredințezi arme voluntarilor sovietici. Nu ar fi credibili doi oameni neînarmați care să păzească două duzini de germani. Dar carabinele lor M38, mai scurte decât puștile și mai ușor de transportat în interiorul unui vehicul, nu vor fi încărcate.*

Cât despre nostromul meu, și Nagel va trebui să se prefacă prizonier. O să conduc pe rând cu el. Dacă îmi crește febra și nu reușesc, i-l voi pune alături pe Pavlo, țăranul tractorist care știe să conducă un vehicul greu. De fapt, cât timp suntem în apropierea orașului, va trebui să conducă el. Din păcate, cine e la volan nu poate purta cizme din fetru, așa că va fi un miracol dacă nu ne vor îngheța degetele de la picioare. Toți oamenii mei vor continua să poarte paltoanele de uniformă, puloverele, mănușile și orice altă haină care le poate ține de cald.

Sunt cu adevărat în stare să trec drept rus? Cred că da, în ciuda diferențelor rasiale declarate dintre teutoni și slavi: și printre ei există băieți înalți, bruneți și cu ochi verzi.

Între hainele sovietice pe care le-am obținut se numără o căciulă de ofițer (asemănătoare cu finka *purtată de chirurgul cu ochelari groși), care mă tem că va constitui întreaga mea deghizare. Pentru a supraviețui frigului, însă, voi avea nevoie de jacheta căptușită pe care rușii o numesc „încălzitoare de corp” și de salopeta albă de zăpadă.* Maskirovka hiwilor *este mult mai simplă. La urma urmelor, poartă uniformele regulamentare.*

Punct dureros: niciunul dintre noi nu are documente rusești pe numele lui. Piotr are în buzunar livretul unui infanterist din cartierul Belgorod, unde se vorbește un alt dialect decât al lui, dar măcar fotografia îi seamănă puțin. Pentru Pavlo, am găsit un permis de conducere cu o fotografie mică, decolorată, care ar putea reprezenta pe oricine; important este că mortul care îl avea era din districtul Riazan, nu prea departe de satul lui natal, Viriatino. În ceea ce mă privește, cobor un grad până la nivelul de kapitan*. Tânărul din fotografie seamănă mai mult cu vărul meu răposat Alexander Carrick decât cu mine. Totuși, am documentul lui de identificare personală, un rulou de hârtie îndesat într-o protecție neagră din bachelită. Ca profesor în viața civilă, deși nu era originar din districtul Moscovei, omologul meu trebuie să fi vorbit o rusă bună înainte ca noi să-l ucidem. Poate preda în Capitală, unde am lucrat și pe care o cunosc bine. Cât despre* hiwi*, nu-mi fac griji; de un an Armata Roșie a încetat să mai distribuie tăblițe.*

Să recunoaștem: în vremuri normale, nu am înșela nici măcar un tânăr pionier de la țară.

Hiwii *sunt terorizați (de parcă noi nu am fi). Trebuie să vorbească minimum posibil. Să cânte, asta da. Nimic nu împrăștie suspiciunile mai repede decât să auzi pe cineva cântând melodii familiare. Când bat cu pumnul în geamul din spate, trebuie să dea drumul unui frumos cântec rusesc. Îi întreb: „Cunoașteți Cântecul Armatei Roșii?" „Da." „Și pe cel al Armatei Călare?" „Da." Temele militare sunt cunoscute de toată lumea. Cele tradiționale, de asemenea: fac parte din repertoriul lor de soliști. Le-am recomandat amândurora să se abțină doar de la imnuri religioase.*

Fiecare minut contează. Înghit aspirine și antitermice, distribui Pervitin și Isophan, cizme de pâslă și „încălzitoare de corp" luate de la ruși. Adrenalina contracarează efectele febrei. Mă simt foarte bine. Chiar și fără să închid ochii, văd drumul care merge spre vest de la Trakehnen și duce la intersecție câțiva kilometri mai încolo; cel pe care Peter și cu mine obișnuiam să-l parcurgem cu bicicleta când eram copii. La intersecție se poate coborî spre sud, sau continua pe drumul drept care trece peste câmpuri. La un moment dat, la marginea pădurii, se află

cimitirul rusesc din Marele Război, unde crucile soldaților morți de mult se ridică dintr-un covor umed de frunze mici foarte verzi și rotunde.

Imediat ce se întunecă, așteptăm ora mesei pentru ruși, apoi pornim. Ultimul nostru refugiu – pe care îl mănăm – are beciuri care dau într-o alee. De aici, grație hiwilor*, reușim unul câte unul să ajungem la o scurgere în mare parte subterană care merge pe malul râului. Pe drum, un rus beat își golește vezica deasupra noastră printr-un puț de aerare. Pavlo abia reușește să se dea înapoi în patru labe lovindu-se de mine, care sunt în spatele lui. Nu vreau să mă gândesc la ce altceva ajunge aici jos, dar, în general, tunelul este gol și utilizabil.*

Când ieșim prudenți afară, pe Volga înghețată încă traversează câteva vehicule îndreptându-se dinspre Insula Foamei către centrul orașului. Dezghețul din ultimele zile a desprins și suprapus plăci mari de gheață, care acum formează vârfuri și valuri înghețate în grosimea matricei reci alb-albastre. Gheața este translucidă și frumoasă în lumina farurilor. Rușii sunt atât de fericiți de victorie, încât aproape că îți vine să le împărtășești bucuria. Dar noi suntem învinșii. Trebuie să căutăm umbra departe de cântece, de sunetul metalic al acordeoanelor.

Hiwii *se consultă, dată fiind experiența lor ca aducători de apă și spălători de rufe. Avem peste trei kilometri în fața noastră, pe care nu îi putem parcurge în aer liber, la poalele înălțimii care mărginește râul. Este o fâșie plină de reziduuri, de germani morți. Trece pe acolo o porțiune de cale ferată urbană. Cunosc pe de rost cartierul de sus, cândva plin de clădiri publice, hidrocentrale și fabrici de cutii. Acolo unde Țarița se varsă în Volga, am putea întâmpina adevărate necazuri: deasupra se află ce a mai rămas din Institutul Pedagogic, unde până acum două zile erau cantonați pușcașii ruși.*

Când, continuând să ne târâm în șanțuri și canale de drenaj, ajungem la șanțul Leopard, știu că pe harta mea mentală suntem pe punctul de a traversa limita de sud a orașului propriu-zis. În curând ne vom afla în sectorul 28, suburbia Mininei, unde Divizia 371 și-a găsit sfârșitul. Deasupra noastră,

tancurile T-34 care ne-au obligat să plecăm se odihnesc liniștite printre ruine. Micul nostru comandament de pe Strada Cetate se afla la câteva blocuri mai în spate. Încerc să nu mă gândesc prea mult la soarta probabilă a lui Schertl, a lui Kern, a celor pe care nu i-am putut lua cu mine. La stânga noastră, Insula Foamei este luminată de focuri de tabără.

Exact aici deasupra începe drumul către Beketovskaia, spre care am văzut îndreptându-se camioanele cu prizonieri germani. Înainte de bombardamente, deasupra capetelor noastre se ridica fabrica de cherestea a tatălui lui Roghinski. Peste drum, un complex spitalicesc mare. Chiar dacă rușii s-au adunat în centrul orașului, unde petrec, este posibil ca aici să fie amplasate centrele lor logistice, împreună cu depozitele de echipamente și combustibil.

Intră în joc diviziunea muncii. Hiwii *trebuie să meargă în recunoaștere – trebuie să am încredere în ei. Există zone amenajate ca parcări? Adăpostesc camioane de mari dimensiuni? Canistre de combustibil, garduri, paznici înarmați, câini, tabere în aer liber… trebuie să-mi spună totul.*

Sunt plecați mai bine de jumătate de oră, timp în care ne ghemuim cât putem, iar eu mă pregătesc pentru momentul în care rușii vor năvăli peste noi. Suntem cu toții de acord că, dacă se întâmplă, ne vom lăsa uciși de la primul până la ultimul. Și nu pentru că ne-ar ordona Berlinul.

În schimb, primul care se strecoară înapoi jos este Piotr. Cei doi hiwi *s-au despărțit pentru a merge în recunoaștere. Nimeni nu i-a dat atenție, dar sunt o mulțime de trupe în jur. Camioanele sunt mai la sud, nu foarte departe de noi, iar supravegherea pare slabă.*

Și Pavlo? Se întoarce după alte zece minute. S-a oprit să cânte cu un grup de tanchiști puțin beți, care i-au dat cadou o ploscă de vodcă și nu voiau să-l lase să plece. Confirmă: vreo zece camioane americane de două tone sunt parcate de-a lungul Străzii Pescianaia, în zona spitalului. Din fericire, se poate ajunge acolo prin canalizare.

La mai puțin de o oră după aceea, avem Studebaker-ul de import și doi ruși morți în plus pe conștiință. De la focurile de pe Insula Foamei se ridică mănunchiuri de scântei. Noaptea este

foarte rece și senină.

La sud de spital, parcarea este pustie, dar atât pe strada spre Pescianaia, cât și pe cea spre Beketovskaia se mișcă încet camioane și tancuri. Niște fete dirijează traficul, mici ca niște pitici înfofoliți în uniforme. Ne așteptăm rândul pentru a intra în stradă. Pavlo la volan, Nagel și ceilalți în spate, invizibili din exterior cu prelata lăsată. Cobor geamul în noaptea vântoasă care taie ca un cuțit, ca să vadă cascheta de ofițer, dar am pistolul în brațe. Pe marginile drumului, germani morți întinși cu fața în sus, prizonieri germani ghemuiți cu capul în jos. Vehicule germane sfârtecate. E greu să te mai simți invincibil.

Dacă avem noroc, nu vor descoperi trupurile gărzilor înainte de venirea zorilor. Imediat ce va fi posibil, trebuie să virăm la dreapta și să ne îndreptăm spre vest. Dacă trupele noastre de sprijin nu s-ar fi retras atât de departe spre sud, m-aș fi gândit să continui spre vechile comunități etnice germane, cum ar fi Sarepta, sau mai în jos, spre stepa calmucilor, care nu-i iubesc pe ruși. Dar joc totul pe Doneț.

După o oră interminabilă, am rămas cu mult în urma celorlalte camioane. Ne oprim. Nagel trece la volan. El nu are nevoie, dar eu trebuie să-l pun pe Pavlo să-mi explice cum funcționează schimbătorul de viteze și alte detalii despre conducerea Studerului, cum îl numesc rușii. Când Pavlo îmi arată că nu funcționează kilometrajul, îmi vine în minte ca un fulger acel „vreau să mor" al lui Guzman.

Poate să-l repare, pentru numele lui Dumnezeu? Nu știe. Oricum, nu acum. Dacă vrem să calculăm distanțele pe care le vom parcurge, va trebui să ținem cont de viteza medie, și să ne notăm un număr aproximativ de kilometri la sfârșitul fiecărei ore.

Cele unsprezece zile care urmează sunt ca o ceață. Le trăiesc, acționez, am percepția a cât ne costă de la o zi la alta un metru în zăpadă pe și în afara drumului bătucit, în funcție de nevoia de a depăși sau de a evita vehiculele inamice. O zi se rostogolește în alta și suntem încă în viață. Suntem pierduți, neputincioși, vicleni, peștișori printre rechinii care adesea nu ne bagă în seamă sau înoată în jurul nostru, dar nu ne sfâșie. Doar câteva

episoade continuă să ruleze ca un film în mintea mea. Orbirea din timpul furtunilor de zăpadă sau un orizont atât de senin, încât pare posibil să-l atingi. Descoperirea ocazională a unui indicator, a unui sat, a unui semn identificabil ca pietricelele care să ne arate cât de mult ne-am depărtat sau cât de tare ne-am apropiat de ținta noastră. Văd depozite, ogrăzi, ferme abandonate, coșuri încă în picioare, epave de tancuri și avioane, oseminte. Trecem cu lanțurile roților peste trupurile înțepenite ale morților pe jumătate îngropați în zăpadă. Nu îndrăznim să ieșim de pe drum pentru a le evita, căci am fi prinși în zăpada adâncă.

Din când în când bat în geamul din spate al cabinei pentru a primi un răspuns și a mă asigura că totul e bine acolo în spate. Dacă Nagel conduce, când bat în geam, hiwii *înțeleg ce vreau și, după o clipă, îi aud cântând în gura mare despre copăcelul din poiană, despre haiducul Stenka Razin sau despre Armata de Cavaleri ai Revoluției.*

*Rușii, în special ofițerii, sunt bine bărbieriți, așa că la fiecare două zile folosesc puținul alcool pe care îl am pentru a mă rade, încercând să nu mă tai cu mâinile nesigure. Două zile, trei zile… la un post de control îi fac pe soldați să se retragă, arătându-mă la fereastră cu temutul cuvânt „*Tif*”. Ideea că transportăm prizonieri bolnavi de tifos îi alarmează, chiar dacă nu știu că eu chiar am pneumonie tifoidă.*

*De la câțiva pași înapoi ne indică cel mai apropiat post de ajutor. Se limitează să ridice prelata cu țevile puștilor și apoi ne fac semn să continuăm. — „*Idi, idi*”. Pentru că, după ce i-au învins pe germani, ultimul lucru pe care și-l doresc este să facă rost de o boală gravă.*

În acea noapte interceptez prin radio un schimb entuziast de replici despre căderea Lisicianskului, aproape de Donețk. Posibilitatea de a trece pe la nord de Voroșilovgrad dispare. Nu putem decât să sperăm că acesta din urmă este încă în mâinile germanilor.

Se spune că înfrângerea te face să-ți pierzi mințile, dar și victoria face asta. Altfel, rușii pe care îi întâlnim nu ar crede scuzele pe care le inventez de fiecare dată când întreb despre cel mai apropiat lagăr unde să-mi duc „prizonierii”.

Într-o dimineață devreme – nu știu unde și câte zile mai târziu, dacă înainte sau după ce am trecut cursul înghețat al Chirului –, ne survolează două avioane de vânătoare. Zboară jos, unul lângă altul. Piloții ar putea fi femei, la fel de periculoase pentru aviatorii noștri ca și colegii lor bărbați: darămite pentru noi, o bandă de disperați. Avioanele nu se îndreaptă spre Stalingrad, unde prezența lor nu mai este necesară; probabil că sunt în patrulare de la est la vest. Când unul dintre avioane face o altă trecere, Pavlo are prezența de spirit să scoată un braț pe geam și să salute de la volan. Avionul coboară până într-atât încât îmi dau seama – nu pot fi sigur, dar cred că da – că pilotul este într-adevăr o fată.

Își desface părul; își strânge părul… *dar nu se gătește pentru Moarte.*

Dumnezeu s-o ocrotească, își face doar treaba.

Nagel se comportă ca și cum eu aș fi perfect lucid, dar mă îndoiesc de asta. Calculul zilelor pe care îl fac este complet greșit. Unele le număr de două ori, altele trec și uit de ele.

Adevărul este că, la scurt timp după ce am plecat de la Stalingrad, am început să văd oameni și lucruri care nu există, sau nu mai există. Îl spionez pe Nagel (sau pe Pavlo, oricare dintre ei doi stă cu mine în cabină) ca să-mi dau seama dacă văd și ei aceleași lucruri. Dacă nu reacționează, înseamnă că sunt doar în mintea mea și nu are rost să mă întreb dacă sunt imagini complet fictive sau dacă au o realitate obiectivă în vreo altă dimensiune. Iată de ce nu sunt îngrozit când îl văd pe tatăl meu biologic, mort de douăzeci și opt de ani. Practic, un străin pentru mine, dar ușor de recunoscut după numeroasele sale portrete, mă privește de pe o movilă de zăpadă murdară ca și cum ar fi în picioare pe un podium. Din când în când văd animale ciudate, creaturi mătăsoase și argintii ca lupii care aleargă în haită în fața camionului. Văd prieteni și camarazi căzuți încă din vara lui '41.

Trei, patru zile afară. Kilometrajul tot nu merge.

Viscol, niciun progres. A doua zi e mai bine.

Noaptea ne târâm în buncăre abandonate, aprindem un foc mic sub camion în lumina zorilor. Le vorbesc oamenilor de parcă aș ști ce spun. Febra îmi face greață, trebuie să mă forțez

să pun ceva în gură. În întuneric, un văl roșu ciudat mi se lasă pe ochi, ca și cum aș privi zăpada prin sânge.

O altă zi, într-un amurg de zăpadă deasă. Pavlo doarme în spate, epuizat pentru că a condus toată ziua de ieri. Și Nagel este obosit. Mă ofer să-l înlocuiesc. Nagel insistă să conducă. Trebuie să renunțe doar atunci când începe să se clatine și se înclină pe volan. Ne oprim, cobor, mă chinui să deschid ușa înghețată, îl împing pe sergent deoparte și pornesc din nou motorul. În spate, odată consumate rațiile, oamenii dorm sau moțăie, după lipsa de odihnă din ultimele săptămâni la Stalingrad.

Febra și durerea în piept nu mă împiedică să conduc. Îmi dau seama că arborii cu frunze de pe marginea drumului nu există; nici șirurile duble de infanteriști germani cu mânecile suflecate, mărșăluind ordonat în direcția opusă. Ceea ce există sunt vehiculele arse și răsturnate, caii morți, roțile căruțelor răsturnate, pe jumătate acoperite de zăpadă. Rușii ocupă înălțimile din dreapta și din stânga.

La această oră, pe vremea asta, puțin probabil să patruleze drumul. Domină acest teritoriu. Conduc eficient, dar nu sunt aici. Sunt în altă parte și merg pe jos într-un loc în care timpul este diferit. Există un Martin Bora care face ceea ce trebuie să facă și un altul care merge înainte pe un drum de vară sau pe un râu lângă Trakehnen, în patria lui. În fața mea, Sinagoga țiganilor vine și pleacă, vine și pleacă. Pare o catedrală ortodoxă, cu șiruri lungi de credincioși care intră și ies, și toate lucrurile au tonuri de galben și de auriu.

Încă două zile. Undeva, la est de Cernișkovski, trecem pe lângă un detașament de infanterie rusă, care își continuă drumul fără să pună întrebări sau acceptând răspunsurile mele scurte, în timp ce le arăt documentele. Soarele strălucitor mă orbește, mă chinui să nu-mi acopăr fața pentru a evita reflexia. Nu știm cât de aproape suntem de dezastru până când un frontovik *nu ne avertizează prietenește că dincolo de pod se află Beretele Albastre, care caută rătăciți, acum că „au terminat de eliminat ultimii nemți". Unitățile Armatei Roșii care se îndreaptă spre vest tind să evite punctele de control ale NKVD și caută*

adesea direcții alternative. Cer un sfat aplecându-mă pe fereastră și arătând harta rusească găsită în camion. Ne întreabă de unde venim, iar eu răspund: de la Stalingrad. Insistă să aibă vești de acolo, iar eu răspund că „fiara fascistă" a fost exterminată. Am prizonieri fasciști, dar trebuie să-i predau Armatei Roșii, nu NKVD-ului. În ce direcție trebuie să merg?

Ne indică un ocol și suntem salvați. Dar am pierdut timp. În această seară este obligatoriu să găsim, dacă nu un refugiu, măcar un punct ferit de vântul aprig, pentru a evita ca rafalele să aducă prea multă zăpadă lângă camion. Conducem în noapte până după apus. Trebuie să dăm o impresie melancolică, singuri în deșertul alb, o adevărată stultifera navis morta.

Furăm pâine congelată și jumătate de bidon de benzină dintr-o mașină de serviciu germană abandonată. Mai câștigăm o zi.

Și apoi o pierdem.

Ieșim de pe drum pentru că suntem blocați de carcasa unui tanc german; ne scufundăm în zăpadă și petrecem ore întregi să săpăm și să împingem pentru a ne elibera. Alte ore pierdute să încălzim motorul cu un mic foc pentru a putea reporni. Ne pierdem orientarea și o recuperăm abia a doua zi, datorită unui indicator solitar scris în chirilică.

Ocolim bălcile, cu inima în gât traversăm râuri înghețate noaptea. În cele din urmă ne oprim la un colhoz dărăpănat, nu departe de Novo-Grușevka. Nu e nimeni, dar hiwii *găsesc benzină și ulei de lubrifiere. Dacă ne aflăm într-adevăr pe lângă Morozovsk și aeroportul nostru pierdut, ne apropiem de jumătatea drumului. Relicve, epave peste tot, singurătate, un ocean înghețat în care nu se aventurează nici măcar rechinii. Sinagoga țiganilor vine și pleacă, vine și pleacă în zăpada deasă ca ceața, ca ceața de la sfârșitul verii, când am văzut-o pentru prima dată, și mi-am amintit că tatăl meu o pusese pe muzică. Stalingradul însuși intră și iese din amintiri. Îmi imaginez soarele coborând, care pare să ricoșeze de pe firele electrice de-a lungul căii ferate, fumul ridicându-se din coșurile orașelor îndepărtate; undeva, în zori, ceața se lasă peste văi când zbori pe deasupra.*

Mult mai târziu, când, după ce am traversat Kalitva într-o

noapte teribil de rece, dăm peste un grupuleț de soldați italieni, înțeleg că trebuie să fim la sud-vest de Millerovo. Ei merg acasă pe jos. Se retrag imediat ce ne văd, luându-ne drept ruși. Nu cer să urce așa cum ar face-o cu nemții și nici nu le-o pot propune fără să ne trădăm. Nu avem loc pentru ei. Mă îndoiesc că, oricum, compatrioții mei ar păcătui prin generozitate. La italieni recunosc o disperare deloc diferită de cea a oamenilor mei, care măcar au roțile sub ei. Sper că vor reuși să ajungă în patria lor.

Pe măsură ce continuăm, teritoriul pe care bietul Fritz Gehrmann și cu mine l-am survolat în urmă cu șase luni începe să se populeze cu vehicule ale Armatei Roșii, tancuri și camioane. Anxietatea crește. Și tot așa confuzia, ocolurile și riscul de a fi descoperiți. Nu am timp să actualizez jurnalul. Notele mele sunt mâzgălite cu mănuși groase, în mișcare. Nu li se înțelege sensul.

Trec alte zile, sau poate doar ore. Nu o voi face, dar sunt tentat să dorm. Poate că dorm. În mijlocul verii, în timp ce avansam de neoprit spre est, uneori se întâmpla să apară la orizont imagini ireale; reflexii ale clădirilor de la mare distanță, uneori răsturnate, alteori nu, fantasme tremurătoare, dar credibile de turnuri, cupole și cetăți suspendate, de-a lungul malurilor unor lacuri inexistente. Nu unul, ci sute de orașe Kitej pierdute, sinagogi ale țiganilor. Atunci erau doar miraje, fata morgana. Totuși, în singurătatea imensă a stepei și în liniștea profundă din jurul nostru, ne fascinau și aproape ne speriau. Timpul și spațiul se comasau. În zilele care duseseră la cucerirea Stalingradului – sau a cât din el am ocupat –, pe drumul care duce de la Rossoșka la Gumrak, într-o dimineață, fluviul Volga a apărut pe cer. Curgea, curbându-se în tonuri fluide și verzi deasupra orizontului, peste pădurea de coșuri și clădiri înalte pe care la scurt timp după aveam să le dărâmăm.

Am citit-o ca pe un semn că în curând – așa cum s-a întâmplat – vom fi ajuns victorioși pe malul de vest al râului. Fiecare pas avea să ne coste sânge, la fel cum ne-a costat sânge fiecare pas pentru a ține și apoi a părăsi orașul distrus, după înfrângerea noastră.

Îmi aminteam sau dormeam? Sunt momente când logica mă sugrumă cu claritate, iar altele când Sinagoga țiganilor se înalță

roșie sau aurie și încearcă să mă stăpânească.

Pare că hoinăream dintotdeauna, dar Nagel îmi spune că au trecut doar opt zile. Încep să recunosc vag unde ne aflăm. Suntem cam între șaptezeci și cinci și o sută de kilometri est de Donețk, care e cum ai spune o sută de mii, cu diviziile rusești concentrate în acea direcție. Ne abatem de la șirurile încolonate și rapide ale vehiculelor lor, lăsând duhoarea și aburul motoarelor turate spre râu, îndreptându-ne spre Stalino și Rostov, unde se afla fratele meu în ultimul timp. Ne ascundem o parte a zilei printre ruine, coborâm și batem din picioare pentru a ajuta cât mai mult circulația. Nu știu cum vom supraviețui forțelor sovietice care converg la Donețk. Voroșilovgrad este încă în mâini germane, dar brеșa se lărgește în altă parte.

Câteva ore mai târziu, lucrurile devin periculoase când dăm peste o ceată de români în fugă, rămășițe ale Armatei a 3-a, anihilată de ruși cu săptămâni în urmă. Probabil ne-au văzut de departe, pentru că au adunat zăpada ca să ne blocheze trecerea. Sunt cel puțin șaizeci sau șaptezeci, atât de disperați, încât ar fi încercat să ne atace, deși, din câte știu ei, trei dintre noi suntem sovietici și bine înarmați. Nimeni din camion nu poate coborî – ar fi făcut bucăți.

E o haită îmbrăcată în zdrențe de culoarea pământului, dotată cu stâlpi de gard, gratii, târnăcoape; pentru ei nu contează dacă trebuie să doboare prieteni sau dușmani ca să-și asigure un mijloc de transport. Singurul motiv pentru care nu intru în panică este că l-am instruit pe Nagel să folosească bunul-simț în caz de urgență. În prezent stă în spate cu camarazii noștri și are la îndemână cele două mitraliere PPSH-41 pe care le-am luat de la gărzi când am furat camionul, plus o mână de puști, pistoale și grenade.

Nu este un impuls umanitar cel care ne reține să folosim armele împotriva acestor nenorociți: dacă de asta ar depinde viața oamenilor mei, aș ordona secerarea lor de la primul până la ultimul. Dar nu suntem departe de sovietici și nu vreau să atrag atenția cu focuri de armă. Când bat în geamul din spate ținând în pumn bucata de pâine conservată care va fi prânzul meu, Nagel înțelege imediat. Aruncă imediat trei, patru pâini de secară Dauerbrot[29] *de sub coviltir. Prețioase pentru noi, dar*

mult mai prețioase pentru români, care se năpustesc asupra mâncării într-o nebunie rapace.

Vara eram pești mici și baracude în recunoaștere prin oceanul stepei. Nu am citit oare că rechinii se devorează unii pe alții când se luptă pentru o pradă? Lăsăm în urmă acea scenă cumplită când Pavlo ambalează suficient motorul pentru a trece peste cocoașa de zăpadă și a dispărea.

La ora rației, nu reușesc să iau nicio mușcătură din bucata mea de pâine.

Încă o zi și încă o noapte. Balka Vizovaia, poate? Suportarea unor astfel de condiții extreme necesită un aport caloric adecvat, dar, după ce am aruncat pâinile pentru a ne salva, ceea ce a mai rămas din proviziile noastre nu va fi suficient pentru a ni-l garanta.

Epuizați și încă la șaptezeci sau optzeci de kilometri de Donețk, ajungem spre seară la o fermă mare, izolată, unde, descoperim, sunt doar femei și copii. Nagel, invizibil în umbră, stă de pază în timp ce eu cobor și bat la ușă, cerând în rusă să ne lase să intrăm.

Când o bătrână cu aspect mândru vine să deschidă ușa, cer provizii.

Nu este adevărat. Întreb dacă au mâncare. Nu. Mă aud cerșind și nu-mi vine să-mi cred urechilor.

Vorbesc bine rusă, dar mă întreb cât sunt cu adevărat credibil și cât sunt ele pur și simplu generoase.

Ferma – un colhoz – este imensă. Femeile, și cu ele fetele și băieții, ne lasă să intrăm fără a pune întrebări.

Împart cu noi ce au (grâu fiert cald încă, slănină). Mâncăm cu mâinile ca niște vagabonzi, adunând pasta granulată și sugând-o de pe degete. Oamenii gem de plăcere în timp ce terciul reconfortant le coboară în stomac. Mai aproape de casă decât au fost timp de peste un an, Piotr și Pavlo zâmbesc și glumesc cu fetele; sunt bucuria însăși.

Eu stau lângă bătrână, rușinat și recunoscător, cu spatele la peretele cald al sobei. În mizeria mea, nu există înainte și după față de acest moment. Dacă aș putea, m-aș transforma într-una dintre cărămizile de lut din peretele din spatele meu și aș

rămâne aici pentru totdeauna.

Nu am nimic de valoare să dau în schimb, cu excepția verighetei de aur pe care Dikta mi-a dat-o pentru serviciul pe câmpul de luptă. De îndată ce mâinile mi se încălzesc, mi-o scot din deget – o port pe stânga, precum rușii – și i-o ofer matroanei.

Aceste femei se vor întreba de ce un ofițer rus crede că trebuie să plătească pentru primirea simplă pe care i-au făcut-o. Matroana își pune mâna în spatele gâtului meu și, deși înțepenesc, mă trage spre ea să mă privească în ochi. Spune, și nu o voi uita niciodată: „Fiul meu, nu te lipsi de ea. Nu contează de unde veniți. Sunteți creștini și pierduți în noapte. Dormiți aici și apoi mergeți cu Dumnezeu."

O spune pentru că sunt vizibil bolnav sau pentru că a înțeles foarte bine? Suntem cei care i-am ucis pe tații acestor fete, pe soții sau pe frații lor... Nicio femeie germană nu ar fi atât de miloasă cu dușmanul. Nu mă emoționez ușor, dar acesta este un moment în care e aproape imposibil să-ți păstrezi autocontrolul.

În orice caz, deși nu imediat, cuvintele ei sunt ca o împărtășanie. Înnoptăm în grajdurile mari ale colhozului, pe un splendid pat de fân. Dimineața captez fragmente de mesaje radio despre bătălia pentru Voroșilovgrad. Orașul este pe cale să cadă, iar singurul punct în care trupele germane sunt încă în posesia malului este un meandru puțin mai la nord de oraș. Piotr stă lângă mine pentru a vedea harta. Acolo este satul lui; știe pe de rost câmpiile de la Petrovka. Îmi arată o vale numită Balka Rassipnaia. Dacă reușim să traversăm Donețul noaptea, ne putem încerca norocul o ultimă oară în partea aceea. Corect. Însă, dacă rușii nu ne ucid, ar putea să o facă forțele blindate germane. Și trebuie să scăpăm de Studer și de deghizarea noastră înainte de a traversa.

Lucrurile se înrăutățesc înainte de a se îmbunătăți. Canonadele din jurul Voroșilovgradului îmi amintesc de sfârșitul nostru de pe Volga și este înfricoșător. Avem atât de puțin combustibil, încât ne temem că nu ne vom descurca în câmpia nisipoasă și acoperită cu zăpadă, pe care tancurile germane în retragere au redus-o la fărâme înghețate. Calea ferată care merge de-a lungul malului de est al Donețului este cu siguranță controlată de ruși.

După lăsarea întunericului, le explic oamenilor că trebuie să încerce să traverseze șinele sub conducerea lui Piotr și Nagel, spre punctul de întâlnire. Este o fabrică în ruine care ocupă dealul de la vest de meandru. Eu și Pavlo rămânem în urmă, să umplem cabina Studerului cu grenade.

Adrenalina crește la cote maxime; nici iepurii nu ne-ar bate când ne repezim peste șine înainte să sară camionul efectiv în aer. Acest lucru le va oferi rușilor din apropiere ceva de care să se ocupe, în timp ce noi derapăm și alunecăm spre râul înghețat în întunericul care se adâncește.

Zorii apar înainte să ajungem cu toții în râpa descrisă de Piotr, poate la zece kilometri de vad. Bătălia pentru oraș se dă violent deasupra noastră. Atât de aproape de salvare, am putea fi la un pas de nimicire.

Când, pe cerul de culoarea gheții, zărim conturul subțire al unui avion de recunoaștere german care se îndreaptă în această parte, se întâmplă ceva foarte ciudat. Îmi dau seama că în ultimele douăsprezece ore am fost într-o comă funcțională absurdă. Nu mai simt frigul, foamea, durerea. În ceață, Storch-ul pare să traverseze mormane de vată de zahăr, de un roz imposibil și grațios.

Nagel și cu mine ne cățărăm pe marginea șanțului; odată ajunși sus, sergentul scoate steagul pe care îl purtăm cu noi de la Stalingrad și îl întinde pe zăpadă. Din aer, trebuie să semene cu o pată de sânge care îi arată pilotului unde au nevoie de ajutor camarazii săi germani.

Îmi amintesc vag griul uniformelor care ajung la noi, și oamenii mei care merg clătinându-se spre ele. Se pare că sunt încă lucid când un colonel într-un palton cu guler de blană îmi strânge mâna exclamând: „Raportul? Îl veți face mai târziu!”, dar poate că este ceva ce mi se povestește după aceea. Cu siguranță, puțin mai încolo leșin și nu-mi mai amintesc nimic din acel moment până în ziua în care mă trezesc în secția de boli infecțioase a unui spital din Praga.

25. Cartierul General al lui Hitler, în Prusia de Est (n.tr.).
26. Confuzie a autoarei. Este vorba despre Crăciunul ortodox pe stil vechi, la diferență de 13 zile față de Crăciunul sărbătorit de catolici și de restul

ortodocșilor (n.tr.).
27. În traducere liberă din limba rusă, Henric al Tibetului (n.r.).
28. Confuzie a autoarei. La ortodocși crucea se face cu trei degete (n.tr.).
29. Pâine cu termen lung de expirare. Armata germană o distribuia trupelor în containere speciale (nota traducătorului italian).

Partea a treia

Vltava

XIII

„Dacă nu poți urma traseul
de creastă,
alege-l pe cel de vale.”
H.D. THOREAU, *Vară*

Miercuri, 24 februarie, Praga, spitalul Bulovka

După aceea, se făcu un vid. Medicii nu știau dacă va trăi; pneumonia tifoidă ucidea mii de oameni.

De îndată ce supraviețuitorii grupului lui Bora se reuniseră cu compatrioții lor pe 14 februarie, Nagel insistă ca cineva cu autoritate să telegrafieze la Districtul al Treilea Militar de la Dresda, Corpul 4 de Armată, comandat până în 1935 de tatăl vitreg al lui Bora, generalul Sickingen. Era o mare favoare și un privilegiu. „Viu, grav bolnav.” Textul scurt permitea familiei măcar să spere.

De la Voroșilovgrad, Bora fusese transferat cu un Ju 52 la Zaporoje, cândva inima podului aerian către Stalingrad. Șaptezeci și două de ore mai târziu, când boala se agravase și mai tare, îl transferaseră din nou, în ziua în care Hitler însuși sosea acolo pentru a-l întâlni pe feldmareșalul Manstein. Cu opriri la Iași și Budapesta, unde îi administraseră sfântul maslu, Bora ajunsese la Praga, la două mii de kilometri de unde plecase pentru evadarea sa din pungă.

Când își reveni, la mai bine de o săptămână după ce ajunsese la liniile germane, întrebă imediat de oamenii săi și de cei doi *hiwi*. Îl liniștiră: toți erau în siguranță. Dar Voroșilovgradul căzuse în aceeași zi în care traversaseră Donețul.

Era încă prea bolnav pentru a procesa vestea. Oscila între o seninătate aproape stupidă și un sentiment furios de vinovăție; o stare de spirit fără remediu, pentru că vina nu era a lui. Să fi supraviețuit i s-ar fi părut de nesuportat dacă nu ar fi reușit să salveze măcar o parte dintre oamenii lui.

În toate acele zile la spital, lupta dintre viață și moarte nu însemna pentru el nimic altceva decât lupta dintre dorința de a muri și cea de a nu o face. Ceea ce nu echivala cu a vrea să trăiască.

Vederea și mirosul mâncării îl dezgustau. În alte momente devora mâncarea. Se forța să mănânce când îi era greață și să se stăpânească atunci când foamea îl copleșea. Încerca să pună o distanță mentală între el și Stalingrad și, cum nu reușea, începu obsesiv să noteze ce își amintea din cronologia evenimentelor și itinerariul pe care el și oamenii lui îl urmaseră pentru a ajunge în siguranță. Incluse pliantele de capitulare păstrate cu grijă și explică faptul că el și Nagel minaseră ultimul lor refugiu. Din memorie, mâzgăli note despre locuri, despre vehiculele rusești întâlnite, despre accidentele de pe parcurs. În cele din urmă, doctorii îi luară hârtia și pixul pentru a-l face să se oprească.

Joi, 25 februarie

Generalul Sickingen veni singur pentru a se asigura că starea lui nu era încă atât de gravă încât să sperie femeile din casă. Fără a ține seama de interdicția de a intra în secția de boli infecțioase, merse direct în camera lui Bora și, după ce îl examină, îl declară „acceptabil”.

Spuse brusc, pentru a sparge gheața:

— Abia aștept, băieți, să vă întoarceți să aveți grijă de soțiile voastre. Eram obișnuit cu o casă în care locuiau o femeie și trei bărbați, iar de doi ani sunt singur cu trei femei. Și un câine. La cum merg lucrurile, în iunie soția lui Peter îmi va mai trânti o fată.

Avu suficient tact pentru a nu-și agresa fiul vitreg cu o avalanșă de întrebări despre Stalingrad, deși după cinci minute acuza deja faptul că, oficial, toți fuseseră declarați morți printre ruine.

— ...Până în punctul în care, după câte se pare, nu se va institui nici măcar o medalie comemorativă, sau o panglică, sau o decorație care să poarte numele orașului.

De parcă pentru Bora conta să poarte o amintire a Stalingradului. Se îndoia că Napoleon ar fi bătut medalii pentru a sărbători Waterloo. La început nu spuse nimic, în felul lui obișnuit. Îi era rușine să zacă în pat în fața bătrânului, dar medicii nu îi permiteau să se ridice. Abia după o pauză, anunță liniștit:

— M-am oferit să mă întorc voluntar pe frontul rusesc.

Nu: „Plănuiesc să..." sau „Mă gândesc la...".

Hotărât; o făcuse deja.

— Prevăd că răspunsul va fi pozitiv, domnule general. Dacă nu, va fi prima dată când vă voi cere să interveniți pentru mine pe lângă vechii dumneavoastră colegi.

Chiar și generalul de corp de armată la pensie Edwin von Sickingen rămase uimit. Era, dacă nu ultimul, penultimul lucru pe care se aștepta să-l audă. Bâjbâi după scaunul de metal din spatele lui pentru a se așeza lângă pat. Când un colonel medic apăru în ușă să-i spună că nu putea rămâne, își întoarse spre el capul mare, ras, fără să scoată un cuvânt.

Imediat ce rămaseră din nou singuri, se ridică încet. Masiv cum era, jacheta dreaptă de tip militar pe care o purta păru să umple spațiul din jurul lui.

— Bine. Bine, mormăi.

După patru luni, nu avea să plângă pentru moartea fiului lui în Ucraina; acum, în fața fiului vitreg convalescent, se limită să-și înghită emoția și uluirea ca și când ar fi fost medicamente.

Și Bora, la rândul lui, se rușina să-și arate emoțiile, așa că evitară să se privească în ochi pentru tot restul vizitei.

— Îți aduc femeile peste o săptămână, spuse Sickingen în timp ce ieșea. Dar mai întâi tu și cu mine trebuie să vorbim din nou.

Sâmbătă, 27 februarie

Patruzeci și opt de ore mai târziu, cum Bora nu mai era în izolare, Biroul de Contrainformații Externe pentru Frontul de Est trimise doi ofițeri să-l interogheze. Unul dintre ei era Bruno Lattmann. Partea formală a discuției fu extrem de minuțioasă. Îi lăsă lui Bora impresia că Abwehrul era mai puțin interesat de aventuroasa lui fugă de la Stalingrad și mai mult de strângerea de rapoarte negative despre Paulus și statul lui major. Petrecuse ore întregi reconstituind și notând ceea ce își amintea despre odiseea de până la Doneț, inclusiv observații privitoare la mișcările inamicului la est de râu. Acum nu știa ce să creadă. Pe de o parte, era ușurat că nu i se reproșa că a supraviețuit catastrofei; pe de altă parte, se întreba de ce, oricât de fără precedent era, predarea unui feldmareșal german trebuia să fie atât de surprinzătoare, având în vedere că înaltul comandament dorise să-i încredințeze unui birocrat sarcina unui strateg.

Relată conversațiile sale cu Paulus, inclusiv ultima din 28 noiembrie. Explică faptul că subiectul fusese întotdeauna cazul care i-a fost atribuit la mijlocul lunii august de locotenent-colonelul Stumbeck. În pur stil Abwehr, nu adăugă detalii și nici cei doi ofițeri nu insistară să le aibă. Nu erau acolo pentru asta, dar un semn din cap din partea lui Lattmann îi dădu de înțeles că vor discuta mai târziu.

La întrebări precise, Bora confirmă că în ultimele săptămâni de asediu mai mulți ofițeri de pe teren își exprimaseră în secret îndoielile cu privire la abilitățile de decizie ale comandantului-șef.

— Și dumneavoastră, domnule maior?

— Eu printre ceilalți.

Nu avea niciun motiv să mintă în privința părerilor lui. De altfel, Lattmann fusese prezent în oraș aproape până la sfârșit și ar fi putut să le coroboreze. Bora predă cu bucurie notele,

hărțile, pliantele sovietice care anunțau ultimilor apărători germani predarea lui Paulus și a lui Strecker. Fu ca și cum și-ar fi scuturat de pe el ceva din povara de la Stalingrad.

După-amiaza, Lattmann se întoarse singur pentru a doua parte a discuției. După ce se felicitară reciproc pentru că scăpaseră cu viață din pungă, Bora îi dezvălui prietenului său că salvase materialul din cazul Tincu.

— Doamne, nu pot să cred că ai reușit!

— Ei, încă două zile prin gheață și ar fi trebuit să-l folosesc pentru a aprinde focul sub motorul camionului, cum am fost obligat să fac cu alte hârtii. Vreo știre despre Lolo Stumbeck?

— Ceva. Îți spun mai târziu. După cum vezi, pentru moment i-am luat locul. Încă aștept de la echipa lui din București răspunsurile la solicitarea ciudată de informații pe care mi-ai făcut-o la telefon înainte de Crăciun. Nu conta prea mult, dar rămâi pe recepție. Am suferit un pas înapoi acum o lună, când un horn a luat foc în casa de lângă cea a doamnei Costin, iar flăcările s-au extins la anexa din lemn care adăpostea laboratorul ei privat. Pompierii au intervenit imediat, dar…

— Lasă-mă să ghicesc, Bruno. Focul a avut timp să reducă totul în cenușă.

— Nu chiar. Apa sub presiune de la pompe a fost cea care a făcut dezastrul. Ceea ce am recuperat nu merită o para chioară.

— Minunat.

Bora se simțea agitat și se săturase să stea în pat. Își puse pantalonii și cămașa uniformei noi pe care i-o adusese Sickingen și făcu câțiva pași desculț prin cameră, în timp ce prietenul său parcurgea raportul despre conversațiile lui cu Paulus. Pe noptieră era o cutie de praline, cadou de la o ligă de femei în sprijinul soldaților spitalizați, pe care o puse deschisă lângă Lattmann.

— Nu știam dacă să vorbesc sau nu despre asta în prezența colegului tău, Bruno, dar când l-am văzut pe Paulus urcând în mașină cu sovieticii, m-am întrebat dacă nu avea ceva în mână cu care să negocieze o detenție plăcută. De fiecare dată când m-a convocat, insista să aibă vești, dar nu spunea ce știa el. Nu s-a pomenit niciodată despre adevărata relație pe care o avea

cu soții Tincu și, cu atât mai puțin, despre formulă. După cum poți citi, până în ultimul moment și-a îndreptat suspiciunile asupra lui Lázár, în timp ce nega categoric posibila implicare a unui agent rus. De ce? Pe de altă parte, este de netăgăduit faptul că intervalul de cinci ore dintre aterizarea de urgență a Storch-ului și sosirea sa la Millerovo îi dădea maghiarului suficient timp pentru a comite crima.

— Și nu uita de disputele dintre români și maghiari privitoare la granițele lor naționale. Apropo de granițe... de ce crezi că ai ajuns tocmai în acest spital? Pe jumătate mort cum erai, am fi putut să te transferăm cu avionul la Leipzig, la doar o oră de aici și aproape de ai tăi. Și, de altfel, toate produsele cu stricnină, adrenalină și digitalină pe care ți le-au injectat provin de la spitalul Sankt Jacob de acolo.

Bora încetă să se plimbe prin cameră.

— Nu înțeleg. Vorbești despre „noi". Asta înseamnă că Firma m-a adus aici?

— Bătrânul însuși și-a băgat coada, așa cum numai el știe să o facă.

Lattmann alese o pralină și și-o băgă în gură.

— I-a deturnat la Praga pe toți supraviețuitorii cu care va trebui să discuți pentru că, dacă există o soluție în cazul Tincu, va trebui să se ajungă la ea pe teren neutru. Pe 7 martie ai o întâlnire la comandamentul din oraș, în Cartierul Mic (*Malá Strana*). Vorbește cu responsabilul de la Servicii. Te așteaptă, are numele lor și te va ajuta să îi găsești. Mai mulți dintre aliații noștri se află în convalescență la Praga, și nu doar aici, la spitalul Bulovka.

Era tipica scamatorie a amiralului Canaris și, în același timp, după tot ce se întâmplase, un cadou neașteptat. Bora luă jacheta atârnată lângă ușă, scoase carnețelul din ea și își notă data.

— Despre cine este vorba? Lázár este printre ei?

— Lázár este printre ei.

— Și, de asemenea, Țesar Stasov?

— Desigur. Tocmai voiam să-ți spun.

O a doua pralină o urmă pe prima.

— Firma nu îl consideră direct implicat în cazul Tincu, dar

l-ai întâlnit la Stalingrad, așa că l-au adăugat pe listă. Având în vedere cum mergeau lucrurile la Rostov în ultima vreme, înțelegi că nu puteam lăsa un ofițer NKVD în oraș, cu blindatele rusești în grădină. E reținut la închisoarea Pankraz.

Bora își notă.

— Înainte de Crăciun, presupuneai că îl vor muta de la Gumrak la Rostov. Firma a făcut asta?

— Nu. L-a transferat comandantul tău șef. Noi l-am luat pe prizonier de la Rostov după 21 ianuarie, când Paulus a înștiințat Grupul de Armate Don că era imposibil să încerce o retragere spre vest. La acea vreme, inamicul era deja la mai puțin de cincizeci de kilometri de oraș. La naiba, feldmareșalul Manstein tocmai își mutase cartierul general la Taganrog și își făcea din nou bagajele!

Bora rămase blocat. În ultimele zile frenetice, colonelul Kroh nu-i șoptise oare că Paulus era furios pe Servicii *pentru ceva ce ordonase Abwehrul*?

— Doamne, spuse el încet. Se spunea că Paulus era supărat pe Firmă. Și îl trimisese pe politruc la Rostov, considerându-l un loc sigur, pentru a-l folosi apoi ca intermediar cu Moscova în schimbul formulei de combustibil sintetic? Este adevărat că nu o avea la dispoziție, dată fiind dubla crimă. Dar Bianca Costin ar fi putut pecetlui pactul dintre ei dându-i niște date parțiale ca gest de bunăvoință… Și dacă Paulus crezuse că poate juca la cacealma cu Stalin, iar Firma i-a stricat socoteala prin transferul lui Stasov la Praga?

— Eh, nu știu. Dacă Paulus ar fi avut măcar o parte din formulă, ar fi încercat să o vândă Reich-ului. Mă îndoiesc că dispune de marfă de schimb, dar sunt de acord că va negocia cea mai bună detenție posibilă.

— Doar dacă, desigur, nu au fost chiar rușii cei care au furat formula de la soții Tincu. În acest caz, șeful ar fi fost dus de nas din prima zi, iar eu cu el. A insistat până în ultimul moment să găsesc vinovatul, deși nu mai putea să spere decât să se răzbune pe el.

— Oricine ar fi, Paulus nu-l mai poate ajunge. Firma continuă să lucreze la caz pentru a înțelege dacă a existat într-adevăr vreo trădare din partea aliaților noștri, în timp ce

Oberkommando vrea capul feldmareșalului. Orice lucru care îl poate face de rușine va fi mai mult decât binevenit.

Bora se întrebă ce alți protagoniști ai acelei povești mai erau în viață, în afară de Lázár și Stasov. Nemoianu, Tulbure, Roth, Tomilin… Cu siguranță nu toți.

— Voi vorbi cu oricine îmi veți trimite, Bruno. Ce altceva mai poți să-mi spui?

— Nimic util de la unguri. Dar am început să lucrez la ceea ce mi-ai cerut de Crăciun, oricât de ciudat era. Va mai trece însă timp până să am să-ți raportez ceva. Dar am alte vești. De exemplu, că românii încearcă să ne înșele. Potrivit punctelor noastre de ascultare de la București, pe 19 ianuarie câțiva oficiali guvernamentali au fost primiți de Bova Scoppa, ministrul plenipotențiar al Regatului Italiei în România, pentru a discuta despre o retragere comună din alianța cu Germania, și din război. Se pare că până și ministrul de Externe italian a aprobat planul, propunând acceptarea lui. Spre norocul nostru, socrul lui, Ducele, l-a dat afară cu șuturi în fund. Așa că, de câteva săptămâni, Galeazzo Ciano este ambasador pe lângă Sfântul Scaun. Dar mă îndoiesc că lucrurile se vor îmbunătăți cu succesorul lui, Bastianini. Iar Bova Scoppa rămâne în funcție.

Bora simți cum furia creștea în el. Se întoarse cu spatele la cameră pentru a se uita la fereastră, ale cărei geamuri aburite blocau vederea afară.

19 ianuarie, ziua în care Fritz Gehrmann a făcut ultimele fotografii la Stalingrad, doar pentru a fi ucis la scurt timp după aceea de artileria rusă. Ziua în care liniile italiene și maghiare s-au prăbușit, deschizând o breșă de trei sute de kilometri de la Donețla Don. Ultima zi utilă pentru a încerca o retragere, dacă Paulus ar fi ordonat-o.

Întrebă:

— Și Ungaria?

— E și ea implicată.

Bora se întoarse brusc, aranjându-și enervat bretelele.

— Norocul meu că va trebui să aștept câteva zile înainte de a întâlni anumite persoane. Nu cred că aș putea să-mi păstrez calmul în prezența lor mai devreme.

— Da, dar ține cont că nu este vina ofițerilor dacă guvernul lor decide să facă măgării. Ți-am spus-o doar ca să știi.

Lattmann prăda fără reținere cutia cu bomboane de ciocolată.

— Dacă ești pregătit, îți voi spune ce am mai auzit despre Lolo Stumbeck și capturarea lui la Gumrak. Sursele sunt credibile. Trebuie să știi că în fruntea patrulei sovietice care a pătruns pe pista de aterizare se afla un locotenent de la Moscova care, în viața civilă, este un regizor de film cu ceva succes. Se pare că e un fanatic al filmelor lui Fritz Lang, mai ales al filmelor despre ciclul Nibelungilor. Știe pe de rost fiecare detaliu al producției, inclusiv pe cele de culise privitoare la alegerea actorilor. De îndată ce și-a dat seama că se află în fața lui cvasi-Siegfried, a fost atât de entuziasmat, încât a alergat să le povestească superiorilor. Și așa a apărut un drăguț de articolaș în ziarul Armatei Roșii.

Vorbind pe un ton pompos și nazal, imitând telejurnalele, Lattmann recită:

— *Armatele noastre victorioase l-au capturat pe criminalul invadator fascist care aproape a fost ales pentru rolul lui Siegfried în celebrul film…* Poți crede sau nu, Martin, avem încă pe cineva în spatele liniilor care ne transmite aceste bunătăți.

Bora nu știa dacă să râdă sau să plângă.

— Să mă ia naiba.

— Ei bine, știm cu toții cât de mult apreciază Ivanii trofeele. Ca nepot al unui feldmareșal prusac și fiu vitreg al unui general prusac, dacă te-ar fi prins, te-ar fi agățat pe perete ca pe un fazan împăiat. Cât despre gazdele noastre din Praga, orașul a fost întotdeauna un ținut al cazărmilor. Sunt obișnuiți să-și vadă de treburile lor, fără să dea atenție uniformelor, ale noastre sau ale altora.

Nu chiar. În tăcere, Bora se așeză pe pat pentru a se termina de îmbrăcat. Cu doar zece luni mai devreme, locuitorii din Praga îi urâseră de moarte pe germani în persoana lui *Reichsprotektor* Reinhardt Heydrich, despre al cărui asasinat știa mai mult decât avea intenția să împărtășească.

— Și fratele tău, ce mai face? întrebă Lattmann. Am auzit de la verișoara mea Duckie că e acasă în permisie.

— O merită, Bruno. E bine. A trecut pe aici înainte să se întoarcă în Germania. Duckie și ai mei sunt fericiți să-l aibă acasă, chiar dacă numai pentru câteva zile. În două luni, escadrila Edelweiss a suferit pierderi uriașe după operațiunile de aprovizionare de la Stalingrad. La sfârșitul lui ianuarie, Peter și-a pierdut cel mai apropiat coleg, un berlinez ca tine pe nume Berger, care a căzut în timpul celei de-a *o mia* misiuni.

— Doamne. Nu ne pot cere mai mult.

— Dar o vor face.

Bora își trase cizmele de călăreț.

— Ia și pralinele. Eu nu le mănânc, iar dacă le ofer infirmierelor, vor crede că vreau să le fac curte.

Arătă spre fotografia de pe noptieră.

— Deși, după ce au văzut-o pe Dikta, se țin puțin la distanță.

— Da. Nu se poate concura cu ea.

Lattmann închise cutia cu dulciuri și o luă sub braț.

— Deci, pe asta o iau eu. Dar, își atinse abdomenul în mod semnificativ, Dikta nu era…?

— Nu, zâmbi Bora. E mai bine așa, pentru că ea și cu mine trebuie să recuperăm și nu vreau să ne mișcăm încet.

Duminică, 28 februarie

La poalele dealului cu spitalul, șiruri albe de halate și cearșafuri puse la uscat atârnau rigide precum cartonul, semn că noaptea temperaturile coborau încă sub zero. Prosoape, bandaje, cârpe de tot felul se înșiruiau pe acea pajiște scufundată, dincolo de care se aflau coșuri joase și clădiri periferice, și ele parte din complexul spitalicesc de la Bulovka. Ieșind după săptămâni de izolare, Bora nu știa dacă îi plăcea sau nu să nu mai fie considerat contagios. Se simțea ca o pisică maltratată multă vreme (sau mai degrabă lovită de un camion), care acum își revenise destul de bine; nu tocmai morocănos, dar neinteresat să se reîntâlnească cu semenii săi. Deja un medic militar amabil cu nume care suna italian –

psihiatru în viața civilă – se prezentase de două ori să „stea puțin de vorbă”, după cum spunea el, când în realitate trebuia să decidă dacă hotărârea lui Bora de a se întoarce ca voluntar în Rusia depindea de o afectare nervoasă sau cognitivă cu caracter permanent, provocată de trauma de la Stalingrad. Bora se amuza. La urma urmei, sângele lui rece era cel care îl scosese din abis. Puțin probabil ca acum să se lase dominat de nervi. Era adevărat, totuși, că stresul jucase un rol important în declanșarea pneumoniei, în ciuda vaccinărilor împotriva tifosului și a unei jumătăți de duzină de alte boli.

Când ieși din spital pentru a merge în orașul vechi, aerul rece – cu mirosul de zăpadă căzută pe dealurile din jurul Pragăi – tăia ca un brici, deși primăvara se apropia. Nu era de mirare că rufele păreau de carton.

Când coborî din tramvai, nu i se păru că se întoarce pe o planetă cunoscută de care îl despărțise boala, ci că aterizase într-o lume nouă. Străzile, casele, trecătorii și chiar și lumina zilei aveau o calitate prea proaspătă și limpede. Colțuri, profiluri, texturi. Toate cu claritatea unei fotografii pe o placă de sticlă. În loc să-l mângâie, acea limpezime îl făcea să se simtă expus, de parcă ar fi ieșit din iadul Stalingradului opac și vulnerabil. Ușor de rănit.

În timp ce mergea, căuta cu atenție în el orice semn de slăbiciune. Știa că zgomotele bruște sau locurile aglomerate puteau afecta autocontrolul cuiva care suferise o traumă; și tocmai din acest motiv voia să se expună acestui risc, pentru a afla cum reacționează. Traficul, cantinele și birourile militare aglomerate păreau candidați foarte buni.

Dar dimpotrivă, calmul lui se apropia de apatie; un simptom mai puțin pozitiv. *Încă trei zile*, își spuse. *Am nevoie de încă trei zile să pretind că am lăsat totul în urmă; și nu mă refer la spital. De acum înainte, va trebui să evit orice discuție sau întrebare despre Stalingrad. Numai dacă mă mint singur, prefăcându-mă că nu am fost niciodată acolo, voi putea să mă uit la mama, la soția mea și să mă întorc la meseria de soldat.*

Așa reușise să se convingă să se ofere din nou voluntar pentru Rusia.

Când își întâlni tatăl vitreg a doua oară, se aflau în sala de vizite a spitalului, dar Bora era deja îmbrăcat și gata să fie externat.

— Benediktei îi vei spune? Cineva trebuie să-i spună că intenționezi să te întorci în Est.

— Îi voi spune.

Ce diferență este dacă e vorba de Est sau de Vest? Mă întorc în prima linie. În cei douăzeci de ani de pace din existența mea, din 1918 până în 1938, am trăit mereu pregătindu-mă pentru război, la cinci ca și la douăzeci și cinci de ani. Și apoi, în realitate, până în 1920, generalul era pe teren cu Corpul franc, iar în 1936 eram deja legionar în Spania. Pentru mine, fereastra de non-beligeranță se reduce la șaisprezece ani.

— Și mama ta, fără să o spună deschis, speră că n-ai să te mai întorci acolo. Acela este de departe cel mai rău front.

Nu era tipic pentru generalul Sickingen să vorbească așa. Cu câteva zile mai înainte, în reținerea lui posacă, păruse plin de mândrie de alegerea fiului său vitreg.

— Nu vrea să mori.

Bora încasă cuvintele ca și cum ar fi încasat o lovitură fizică. *Mama mea nu vrea să mor? Nu ar fi trebuit să mă aducă pe lume dacă nu voia să mor. Zeci de mii, sute de mii de ființe umane au murit deja.*

— Înțeleg asta, domnule general. Dar *dumneavoastră* ce credeți?

Sickingen își cobora rar privirea. Nu era un om complicat. Ceea ce gândea i se citea pe față. Pe Nina, după maestro, tocmai acea stupidă lipsă de sofisticare trebuie să o fi convins să spună da admiratorului ei matur.

La întrebarea lui Bora, el nu-și coborî privirea, dar o întoarse în altă parte.

— Părerea mea are vreo importanță pentru tine? răspunse neașteptat de dur. Ar fi prima dată.

— Vă întreb din punct de vedere militar.

Nu erau singuri în sala de vizite. Alți bărbați în curs de vindecare stăteau de vorbă cu membrii familiei sau cu prietenii. De la fereastra deschisă se vedea splendoarea îndepărtată a Castelului cu turnuri de pe deal, ca imaginea ideală a unei cetăți inexpugnabile. Vorbeau încet, dar nu erau singuri.

— Din punct de vedere militar, este o prostie totală.

Așa spuse Sickingen, iar acum Bora fu cel care își întoarse privirea. Pentru a-și ascunde furia și pentru a nu arăta cât de jignit se simțea de cuvintele neașteptate ale bătrânului.

— Nu sunt de acord, domnule general.

Desigur. Cum altfel? Nerăbdarea plină de resentimente a lui Sickingen era palpabilă. Bora știa la ce se gândește. *De câte ori am fost de acord cu ceva, tu și cu mine? Întotdeauna ajungi să faci după capul tău.*

Și, într-adevăr, tot ce spuse și în acel moment fu:

— Faci cum vrei.

În geamul mare al ferestrei, luminozitatea pietrelor străvechi ale Castelului – o colină pe o colină – se distingea cu precizia filigranată a unei lucrări de aurar. Bustul impunător al generalului arunca o umbră densă pe acel fundal strălucitor.

Bora trebuia să-și calibreze cuvintele pentru a nu-și trăda animozitatea și pentru a nu agrava lucrurile între ei. Privi dincolo de statura bătrânului, spre orașul spectaculos și senin.

Spuse cu un autocontrol considerabil:

— Mă puneți să aleg între a fi un soldat bun și un fiu rău, sau invers. Dar m-ați crescut să fiu un soldat bun.

Ceea ce putea să însemne că a fi un soldat bun nu excludea să faci prostii. Dar Bora știa deja asta.

Sickingen nu ceda.

— Biata ta mamă nu a plâns până nu i-au spus că, la sosirea ta, trebuiseră să te curețe de păduchi și de purici. Ca și când acela era cel mai rău lucru.

— Ni s-a întâmplat tuturor, domnule general.

— În plus, în timpul călătoriei cu trenul, mofturoasa ta de soție se agita ca o pisică în călduri, ca să nu mai vorbim de ce ți se citește pe față *ție*. Pe vremea mea…

— Dați-mi voie, îl întrerupse Bora. Cei din generația dumneavoastră frecventau bordelurile pentru domnii ofițeri.

— Așa și?

Sickingen își coborî vocea iritat.

— Acolo ți-o tragi. Cu soția te *unești*.

Lui Bora îi veni să râdă. *Te unești? Și eventual doar pentru a face copii.*

— Ei bine, domnule general, eu mă unesc doar cu soția mea. Așa că, dacă vreau să mi-o trag, trebuie să o fac cu ea și invers.

Bătrânul lovi cu pumnul în brațul fotoliului.

— Iată ce se întâmplă când crești ca un nerușinat! Uneori mi se pare că ești ca unul dintre acei delincvenți.

Delincvent, pentru Erwin Sickingen, echivala cu fanatic hitlerist. Știa cât de mult îl deranja cuvântul pe fiul său vitreg și îl folosi intenționat.

Bora trebui să-și muște limba pentru a nu răspunde pe același ton, chiar dacă nimeni din sală nu le dădea atenție: boala și, cu atât mai mult, convalescența ne fac egoiști.

— Domnule general, la Stalingrad superiorii mi-au luat mai întâi oamenii din batalionul meu, apoi pe cei din brigada mea, doar pentru că făceam o treabă foarte bună și aveam norocul să rămânem în viață. Am reușit să aduc înapoi doar douăzeci și doi dintre ei, lăsând acolo infirmii internați și răniții grav, care nu puteau fi mutați. Cum credeți că mă simt? Faceți-mi favoarea de a nu folosi cuvântul *delincvent* în ceea ce mă privește.

— Obișnuirea cu comanda implică și acceptarea unor pierderi uriașe.

— Ei bine, mă pot obișnui, dar cu siguranță nu pot accepta. Să nu mai vorbim despre asta, oricum nu mă răzgândesc în privința Rusiei. M-au admis. În aprilie, preiau comanda unui nou regiment de cavalerie.

— Faci cum vrei.

Bătrânul, incapabil cum era să-și exprime neliniștea față de încă o alegere riscantă a fiului său vitreg, se ridică din fotoliu și îi întoarse spatele.

— Mă spăl pe mâini, Martin. Acum o las pe mama ta să intre.

O dată în viață Dikta își lăsase deoparte egoismul nerăbdării de a-l întâlni prima. Văzând-o pe Nina plângând în brațele lui îl îndurera și îl făcea să se simtă și mai vinovat. Generalul îi spusese cât de disperați fuseseră doctorii? Poate că da sau poate că nu. La urma urmelor, fusese dat dispărut și apoi prezumat mort – ca toți ultimii apărători ai Stalingradului – până la sosirea telegramei care, la insistențele bunului Nagel, fusese transmisă comandamentului de la Dresda. De altfel, nimeni altcineva nu ar fi putut să o facă: regimentul, Divizia 71, Corpul 60 de Armată și întreaga Armată a 6-a nu mai existau.

Bora îi spuse Ninei că era bine, că se simțea bine. Părea – și era – emoționat pentru ea. Dar și pentru miile de femei, în special cele ale soldaților săi, pentru care acest moment n-avea să mai fie posibil.

Mama lui, de obicei atât de controlată, nu voia să se dezlipească de el. După un timp, generalul fu cel care o luă de umeri cu o fermitate blândă, spunându-i:

— Hai, Nina. Suntem soldați. Gândește-te la câte nefericite nu vor avea această binecuvântare.

Bora fu uimit că bătrânul îi citise gândurile. Nina se retrase aprobând din cap, dar ochii ei spuneau o poveste diferită: *Nu-mi pasă de celelalte. Azi nu-mi pasă. Îl vreau pe fiul meu, îi vreau pe copiii mei.*

Abia după ce își reveni și petrecură o dimineață liniștită împreună, veni rândul Diktei, căreia nu-i plăceau deloc spitalele.

Îl aștepta pe Bora la hotel. Când îl văzu prin geamul holului coborând din taxi, alergă spre el în stradă cu capul gol, în haina de blană descheiată.

— Hai să urcăm, hai să urcăm, îi șopti la ureche în cei câțiva pași până la hotel. *Dă-mi-o imediat* fără să termini. Apoi, o facem din nou cu calm.

Îl luă de braț.

— Și, te rog, Martin, să nu vorbim despre casă, despre copii, despre viitor… despre toate lucrurile astea cam plictisitoare, de oameni mari.

Spuse „oameni mari”, nu „adulți”. Bora se opri să o sărute înainte de a trece pragul. I se părea că Dikta venea dintr-un alt univers. Și nu atât pentru că aparținea liniștii relative din Leipzig, iar totul la ea era grație, eleganță. Ci pentru că lui îi era greu să se recunoască în acel univers, de fapt în orice univers.

— Dar *suntem* mari, Dikta.

Și între timp se întreba: *Unde este răul? Există un rău pe undeva. Pot fi vindecat fizic, dar răul rămâne. Va trebui să-l ascund pentru tot restul vieții.*

Ea se prefăcu bosumflată.

— Nu mă iubești așa?

Da, Bora o iubea așa. I se părea că trebuia să abordeze subiecte precum amenajarea unei case împreună și întemeierea unei familii pentru că, după Stalingrad, toți purtau pecetea nesiguranței vieții. În realitate, însă, Dikta îi plăcea foarte mult așa cum era. Cu ea era o logodnă veșnică, fără planuri și fără rețineri. Și, ca ea, tremura de dorință în timp ce urcau în cameră.

Fură câteva minute până la ușă, timp în care gândurile i se înghesuiră în minte ca spuma pe un lichid.

Se poate tremura de dorință? Ei bine, da. Se poate tremura din multe motive – după Stalingrad o știu bine –, dar de dorință se tremură așa. Este sângele însuși care se agită și se adună înăuntru, și li se întâmplă și fetelor… sau, cel puțin, Diktei i se întâmplă. Uite, uite. Există o venă mică, cea care trădează nerăbdarea, care la ea are un fel rapid și foarte ușor de a tresălta când mă vrea. E ca pulsația pe gâtul unei șopârle, sub piele. Are dreptate. Trebuie să pun capăt acestui chin mistuitor dintre noi. Imediat. Imediat.

Totuși, după tot ce suferise, îi era greu să suporte plăcerea de a se întinde pe patul mare, cu Dikta îngenuncheată lângă el, care îi desfăcea pofticioasă pantalonii de la uniformă. Dorința era de nestăpânit, dar în ea se agitau impulsuri întunecate de moarte.

Voia să plângă și să ucidă, să facă prunci și să moară.

Numai cu Remedios dragostea și moartea fuseseră atât de strâns împletite. Nasturii întârziau să alunece prin cheutorile

din stofa tensionată. Aplecată asupra lui, Dikta își umezea buzele în timp ce o făcea, serioasă, cu un rid mic de efort între sprâncenele blonde.

— Ești *bellissimo*.

Adevărat? Totuși îi venea să plângă și să ucidă.

Sau poate am murit. Fata își desface părul, își strânge părul. Se gătește pentru...

— Vreau să te mănânc de viu.

Era același bărbat din subsolurile oribile ale Stalingradului, cu mângâierile iubitoare care acum îl excitau, cu movilele de soldați morți, cu cadavrele rușilor dezbrăcate, cu erecția în mâinile soției sale, cu paltonul lung și casca lăsată pe ochi, desprins de lume și întins pe salteaua unei camere drăguțe de hotel?

Nu era posibil. Experiențe de nespus, toate; dar contrastul dintre ele era rușinos. Acea stofă care nu ceda, cheutorile între care se mișcau degetele ei... Dezbrăcase așa dușmanii morți pentru a le fura hainele de iarnă. Ar fi fost mai ușor să ucizi sau să te ucizi decât să stai întins acolo, abținându-te să nu gemi de plăcere și de furie.

Nu voia să se întoarcă pe lumea asta. *Trebuia* să o facă.

Se rechemă înapoi cu forța, un proces dureros și necesar de necromanție asupra lui însuși. Recăzu în propriul corp excitat, cu conștiința că a supraviețuit, poate prin meritul său, dar aparent fără motiv. Fu aproape insuportabil.

Dar o avea pe Dikta îngenuncheată lângă el și îi datora cel puțin asta.

Țâșni agil să ajungă peste ea, pentru că, după privațiuni și suferințe, nu putea suporta să piardă inițiativa sau pentru că îi era rușine că merita acea atingere nerăbdătoare și dornică. Ținând-o sub el, își desfăcu singur pantalonii, pentru a se abandona în ea.

Și fu ca prima dată când, deși era dimineață, totul se întunecase ca noaptea. Ca și când din cea mai îndepărtată Antichitate ar fi fost destinați unul celuilalt; și orbește, tremurând de dorință, acum se recunoșteau.

Fu o perioadă în care crezu că uită războiul, moartea. Încercă să se convingă că doar pentru asta supraviețuise, că

doar pentru asta se născuse… O lăsă chiar pe Dikta să se urce peste el și să facă și ea ce voia – «Ești *bellissimo*» –, scufundându-l în tandrețe.

Și pentru tandrețe avură timp după. Vorbiră. Dikta își sprijini capul pe umărul lui, ceea ce nu făcea aproape niciodată. Era încă logodnica aceea care, acasă la părinții lui, își aștepta iubitul de departe, într-un timp afectiv suspendat. Acelui timp îi aparțineau verile de la Trakehnen, calde și efemere, teiul secular de la Borna, poienile și pădurile care mergeau fără granițe spre Lituania. Mânjii, porțile înalte, obiectele pe care le atinsese când era băiat, și care erau acolo de sute de ani… Dominația trecutului, apărat în timpul celor douăzeci și nouă de ani, și prezentul, prea intens pentru a fi examinat.

Petrecură două zile întregi împreună.

La plimbările prin Praga, fu recunoscător că Dikta nu îl întreba de ce se oprea ici și colo să atingă un zid vechi, o frunză căzută sau să ridice o pietricică de pe un bulevard. Îi era recunoscător că nu îl întreba despre Stalingrad.

Toți ceilalți o făceau. Dar Stalingradul nu putea fi povestit. Era la limita inexprimabilului. Chiar și la întrebările tardive ale tatălui său vitreg despre tactici și strategii, răspunsese monosilabic. Îi era rușine că îi fusese frică la începutul asediului și îi era rușine că nu-i mai fusese frică după. Nu voia să vorbească despre asta.

În pat cu Dikta, tot restul se retrăgea dincolo de limitele penumbrei. Nimic pe care dragostea fizică să nu-l poată ține la distanță nu ajungea până la marginile patului. Îi era atât de recunoscător că se lăsa posedată și că, la rândul ei, era agresivă în dorința ei. *Facem dragoste bine pentru că amândoi suntem dominatori*, își spunea apoi, când lumea începea să revină dinspre marginile camerei și se apropia să înconjoare patul. Cine știe dacă și pentru Dikta era așa: pentru el, astăzi, aroganța morocănoasă și sexul erau singurele arme împotriva opresiunii realității. Marele Val de la Kanagawa nu se spărsese niciodată. Amenința încă agila barcă a pescarilor, în echilibru

pentru totdeauna la poalele muntelui de apă spumoasă.

Și Sinagoga țiganilor se înălța în gloria ei de neatins.

Cu prețul de a muri unul în celălalt, nu ar fi irosit niciun moment din ultima noapte înainte de plecarea Diktei de la Praga. Somnul nu făcea parte din programul lor.

El, care rareori cerea ceva în timp ce făcea dragoste, se trezi spunându-i:

— Lasă-mă să rămân înăuntru. Te rog, lasă-mă să rămân înăuntru.

Doar în ea, fizic, era în siguranță.

Dikta, care prea des își pierdea interesul când termina, era atât de încântată să-l revadă „*bellissimo* și întreg", încât îi permise să rămână în ea chiar și după ce ațipi sub el. Trezindu-se, mai târziu, mai vru. Cât despre Bora, el nu încetase niciodată să o vrea.

Astfel Dikta pierdu trenul spre Germania. Și era un dezastru, pentru că trenurile nu veneau și plecau după dorințele fetelor îndrăgostite, nici măcar ale celor cu relații în societate.

Se ocupă colonelul SS Schallenberg, devenit de curând al doilea soț al mamei ei, să-i pună la dispoziție un vehicul și un șofer pentru a ajunge trenul la următoarea oprire.

Lui Schallenberg îi plăcea acel gen de intrigi. Îl tachină pe Bora pe puțin un sfert de oră în timp ce luau prânzul împreună în sala hotelului aproape goală și apoi îi spuse că era de acord.

— Da, sigur că da. Ce naiba, ești tânăr o singură dată. Numai așa poți supraviețui traumei.

Dar Schallenberg nici măcar nu se apropiase de Stalingrad. Bora aprobă din cap distras. Știa că trebuia să se întoarcă la spital, pentru că avea febră mare. În rest, se simțea foarte bine.

În timp ce o însoțea pe Dikta la mașină, discutaseră chiar despre cumpărarea unei case împreună, despre copii și școli pentru copii, despre *viață*. La urma urmei, era încă băiatul norocos și invincibil de pe vremuri. Ultimul lucru pe care i-l spusese era că avea să se întoarcă în curând pe frontul rusesc. Urcând în mașină, Dikta se încruntase, pentru a izbucni apoi în râs.

— Spui asta doar așa! Nu o vei face *cu adevărat*.

Nu-și dădea seama cât de aproape era să plece din nou.

Odată ce Schallenberg plecă, Bora se întoarse în cameră. Lăsase anunțul *Nu deranjați* pe clanța ușii pentru că era foarte obosit și voia să doarmă în cearșafurile unde făcuse dragoste cu soția lui. Se dezbrăcă din nou și se culcă.

Dormi toată ziua. Seara luă cina cu un coleg despre care credea că murise, și invers. Colegul zâmbi invidios, văzând urmele de sărutări de pe gât, de sub ureche. Dacă le-ar fi văzut pe cele de pe mușchiul puternic și plat de pe abdomen…

A doua zi, Martin Bora își spuse că nu fusese niciodată atât de pregătit să se întoarcă la război.

După ce îi văzuse pe ai lui, se rușina că simțise tentația de a renunța. Oare își dăduseră seama? Mama lui cu siguranță da, însă prin fire și educație nu ar fi făcut nimic pentru a-l împinge să vorbească despre asta. Tatăl vitreg, care fusese în Marele Război, poseda mentalitatea militarului fără idei aiurite: supraviețuirea după o înfrângere era un lucru bun, de care trebuia să profiți ca luptător. Peter gândea la fel.

Dikta, considerată de unii extrem de superficială, era singura care intuise cum stăteau lucrurile în sufletul lui.

— Era același lucru dacă te-aș fi pierdut, îi spusese la un moment dat, iritată de tăcerea lui. Nu te-ai întors *niciodată cu adevărat* de acolo.

Numai ea avea dreptate, iar dragostea furioasă pe care o făcuseră după reproșul ei nu avea să o facă să-și schimbe părerea în lunile următoare.

Sâmbătă, 6 martie

Când îmbătrânesc, civilii au curiozitatea macabră de a ști cine dintre cunoscuții lor a murit sau e pe cale să moară. Moartea altuia le confirmă că ei sunt încă în viață, dacă nu sănătoși.

Totuși, și soldații cad în capcana de a întreba: „Ai auzit

despre...", urmat de un nume și un grad, probabil îngropate de mult împreună cu omul care le avea. Unora poate chiar le pare rău să audă că cineva anume a supraviețuit. De parcă viața ar fi un sac uriaș din care trebuie scos un anumit număr de oameni pentru ca ceilalți să poată trăi.

Chiar nu există nicio posibilitate de a ști câți am pierdut acolo. Rapoartele credibile despre soarta lor sunt rare și ies la suprafață ca pluta după un naufragiu. Va fi nevoie de ani de zile. Nouă, care aveam soldați la ordinele noastre, întrebarea ne sporește rușinea de a fi supraviețuit.

Aceasta este, deci, soarta veteranului*, un cuvânt care nu mi-a plăcut niciodată pentru că miroase a slăbiciune, a decrepitudine; este literalmente un cuvânt pentru bătrâni.*

Petrecând nopțile în spital, cum sunt obligat, am avut ocazia să discut cu doctorul Radini, care aici se ocupă de chirurgie, dar a studiat psihiatrie militară cu Konrad Lorenz și Max Simoneit.

Nu i-am spus nimic din cele de mai sus, de teamă să nu citească mai mult decât intenționam eu să-i permit. În timpul ședințelor noastre – obligatorii, se pare – am zâmbit și am aprobat din cap suficient, atent la reacțiile mele. La urma urmei, sunt un anchetator din Abwehr; un doctor de nebuni nu prea are ce să mă învețe despre comportamentul sub stres sau despre mimica după care poate fi identificat.

Evaluarea lui finală? Știe că am destui prieteni în sistem pentru a afla ce va spune despre mine în raportul său, așa că m-a luat deoparte pentru a mă informa că nu o va scrie, dar mă consideră prea calm.

— Acest lucru poate avea consecințe, a adăugat. Nu m-aș mira dacă, în timp, vă va duce la epuizare nervoasă.

Am început să râd.

— Vreți să mă testați?

Îi lipsește simțul umorului.

— Nu e nimic de râs. Unii ajung chiar să aibă episoade de halucinații, știți. Se întâmplă.

— Nu mie, domnule chirurg-șef.

Ne-am strâns mâna. La urma urmei, în Noua Germanie a noastră, șocul de luptă și nevroza de război au fost interzise din dicționar. El și cu mine nu ne vom mai vedea niciodată și el va

uita de mine de îndată ce va vorbi cu alți veterani.

Sărmanul! Vorbea despre psihoza post-tifoidă și sindromul Korsakov, când singurul doctor Korsakov pe care îl cunosc – Rimski-Korsakov! – a ales să scrie muzică în alternativă la cariera medicală.

Numai dacă ar ști. Poate că am delirat și în primele zile de spitalizare, dar cu febră mare era normal. Delirul nu înseamnă nimic. Dacă i-aș fi spus despre halucinațiile pe care le-am avut în timp ce căutam soluții să părăsesc Stalingradul, ar fi ridicat tot felul de obiecții împotriva întoarcerii mele la război. Nu i-am spus lui Radini că, ieșind din spital, mi se părea că sunt pe altă planetă și nici că după aceea, cu Dikta, aveam senzația ciudată că totul la Praga este fragil, pe cale să se prăbușească sau deja în ruină. În soliditate percepeam distrugerea. Orașul, desigur, este aproape la fel ca în luna mai trecută și ca înainte de izbucnirea războiului. Viziunea mea e cea care s-a schimbat. Într-un anumit sens, sunt un străin pentru mine, totuși acele sentimente de înstrăinare și amenințare au dispărut: văd străzile, castelul, râul și le recunosc. Mă simt foarte bine.

Duminică, 7 martie

Așa părea. Urmând instrucțiunile lui Lattmann, merse la comandamentul militar pentru a depista martorii pe care îi întâlnise la începuturile cazului Tincu. Primi câteva foi dactilografiate cu informații despre trei din jumătatea de duzină de oameni – cu excepția lui Paulus, desigur – care i-ar fi putut fi de folos.

Unii, precum agresivul colonel Nemoianu, nu rămăseseră în viață după furtuna din ultimele șase luni. Serghei Tomilin și cazacii săi ajunseseră nu se știe unde. Căpitanul Tulbure, în schimb, fusese printre primii bolnavi de tifos evacuați din pungă. La ora asta poate că se întreba de ce, dat fiind că își revenise, îl duseseră la un sanatoriu din Praga. Orașul oferea însă o anumită liniște, servicii excelente și suficientă distracție pentru a nu-l face să simtă vreo grabă de a reveni în serviciul

activ.

Bora află că, atunci când nu era la sanatoriu, putea fi găsit într-o mică berărie, printre compatrioți la fel de convalescenți.

Lázár decolase din pungă cu un grup de „specialiști” și pluridecorați din alte divizii pe 14 ianuarie. Bora își amintea data, pentru că un ofițer de stat-major din Divizia 71 fusese evacuat ca „esențial” în aceeași zi. Locotenentul, trimis la baza de divizie de la Frankfurt pe Oder pentru a raporta ce învățase despre cum foloseau sovieticii blindatele în războiul urban, se afla în zona Praga de aproximativ o săptămână, angajat într-o serie de întâlniri cu inginerii de la fabrica Škoda din Pilsen, unde era în fază de proiectare un nou model de distrugător de tancuri, Marder III.

Stasov era cel mai ușor de găsit și cel mai greu de înfruntat. Era deținut în închisoarea Pankraz, la sud de nodul feroviar, într-un cartier de spitale și sanatorii. Anchetatorii din Abwehr îl considerau o nucă tare, de la care nu reușiseră să scoată nimic. Dar nu te puteai aștepta la altceva de la un ofițer NKVD. Bora nu avea mari speranțe. Mai degrabă, era curios să-l revadă.

Luni, 8 martie

Călătoria pe străzile orașului de la spitalul Bulovka până la închisoarea Pankraz, la poalele dealului Vyšehrad, dura circa douăzeci și cinci de minute. Lui Bora i se repartizase un Opel Kadett spartan cu cel mai elementar bord. Scaunele incomode din față păreau scaune de grădină. Era nimic în comparație cu Studer-ul, ca să nu mai vorbim de mult râvnitul jeep, pradă de război. Dar avea patru roți și avea nevoie de ele.

În lapovița care se transforma în ploaie, marele complex de închisori, cu blocurile sale simetrice de celule și zidurile înalte, era deprimant la vedere chiar înainte de a intra în incintă. În locul poliției locale, de aproape patru ani era condus de trupe SS. Bora parcă lângă trotuar și se forță să înainteze.

La comandamentul militar i se spusese, fără comentarii, că

acolo se executau în fiecare săptămână „mai multe decapitări și câteva spânzurări” și că celulele erau în mod regulat supraaglomerate.

Cu atât mai mult, îl uimi să fie introdus, la capătul unui labirint de scări și coridoare, într-o cămăruță goală, dar decentă, unde fu lăsat singur suficient de mult încât să înceapă să nu se simtă în largul lui. Când îl aduseră înăuntru pe Stasov, impasibil în uniforma lipsită de grade și trese, oamenii SS îi amintiră lui Bora că putea rămâne timp de cincisprezece minute și că el și prizonierul trebuiau să discute în germană.

Bora se limită să întrebe ce oră arăta ceasul paznicilor, ca să-l poată sincroniza pe al lui.

Odată rămași singuri – nu existau scaune, așa că stăteau în picioare unul în fața celuilalt, respirând în aerul rece așa cum făcuseră în timpul schimbului de prizonieri de la Stalingrad –, Bora i se adresă lui Stasov cum obișnuiau rușii, cu numele mic și numele tatălui.

— Bună dimineața, Țezar Andreevici.

— Bună dimineața, și dumneavoastră, Martin Friderikovici.

Niciun semn de uimire din partea politrucului, deși această vizită trebuie să-l fi surprins foarte mult.

— Timpul este scurt, de aceea să știți că nu am venit să vă pun întrebări politice, nici măcar strict militare.

Stasov rămase impasibil. Ochii albaștri și reci erau aceeași de la ultima lor întâlnire, în ciuda unei anumite pierderi în greutate și a palorii cenușii a cuiva care trăiește într-un loc închis.

— Deci? Nu veți dori să mă întrebați despre buletinul meteo, îmi imaginez.

Din buzunarul paltonului său – la o temperatură exterioară aproape de zero era mai bine să nu riște recidive –, Bora extrase un pachet de trabucuri *Korsar*, pe care rusul îl refuză după o privire bănuitoare.

— Vă credeam mort de mult, domnule maior Bora.

— Chiar nu a lipsit mult. Dar știți cum e. De fapt, astăzi sunt aici pentru a mă folosi de capacitățile dumneavoastră investigative.

Bora încasă fără să clipească o nouă lipsă de reacție a

rusului.

— Am de rezolvat un caz de crimă, preciză, deci să zicem că e o cerere de curtoazie între colegi, în amintirea vremurilor bune de la Teatrul Balșoi.

Capacitatea lui Stasov de a-și ascunde sentimentele era admirabilă și înfricoșătoare în același timp. Arătă cu capul spre buzunarul în care Bora pusese la loc *Korsar*-urile.

— Sunt singurele trabucuri pe care le aveți?

— Da.

— Le prefer pe cele italiene.

— Să nu-mi spuneți că e tariful dumneavoastră pentru a vorbi cu mine.

— Voi fi oricum executat, așa că minimul pe care îl puteți face este să-mi aduceți marca de trabucuri pe care o vreau.

Din câte știa Bora, nu exista nicio intenție de a-l trimite la moarte pe prizonier. La comandament existau zvonuri despre contacte neoficiale pentru a-l schimba cu un general german căzut în mâinile sovieticilor. Nu spuse nimic din principiu și întrucât era conștient că pentru un ofițer NKVD chiar și întoarcerea acasă putea însemna să fie împușcat.

— Mă întorc mâine, promise cu voce joasă și bătu la ușă pentru a-i fi deschisă.

Pe coridor, i se adresă paznicului SS care îl însoțea către ieșire:

— Am petrecut doar cinci minute cu prizonierul. Mă aștept să am zece în plus la întâlnirea pe care o voi solicita pentru mâine-dimineață.

Nu primi niciun răspuns până când nu traversară înapoi spațiul exterior sumbru dintre blocurile de detenție care stăteau față în față, lucioase de la ploaia înghețată. Aerul mirosea a fum.

— Mâine-dimineață nu-l mai găsiți aici.

Bora nu se gândi deloc că era vorba un alt transfer – cunoștea prea bine metodele Serviciului de Securitate. Rămas dintr-odată fără timp, se apucă imediat să caute trabucurile pe care i le ceruse Stasov.

La magazinul militar găsi doar tutun german, câteva pachete de țigări românești și de *Java-Flor* cehoslovace. Pentru

a nu se îndepărta prea mult de închisoare, conduse spre malul râului. Rebotezat spre „bucuria” locuitorilor din Praga cu numele *Reichsprotektor* Heydrich, bulevardul trecea prin fața teatrului orașului. Bora zări în viteză afișele care făceau publicitate unor operete vieneze standard, dar destinația lui era mult mai puțin frivolul birou al Crucii Roșii germane. Observase că asistenții și medicii militari fumau bucuroși și făceau schimb de tutun cu colegii din țările aliate; nu ar fi fost prea surprinși dacă li se cereau trabucuri, cu atât mai mult dacă erau plătite. Acolo însă nu avu noroc și trebui să se întoarcă dincolo de cotul Vltavei până la spitalul Bulovka, unde chirurgul-șef îl certă serios pentru că cerșea „toscane” după o pneumonie tifoidă.

— Sunt pentru un condamnat la moarte, răspunse Bora sec, fără să precizeze despre cine era vorba.

I se permise să întrebe în secție. Începea să dispere că va obține ceva, până când un ofițer de Alpini cu mandibula sfărâmată de o schijă de grenadă, bandajat ca o mumie, îi întinse o cutie albă cu zece jumătăți de toscane, fără să-i ceară nimic în schimb. Prin gesturi, îi dădu de înțeles că își aprindea trabucul lipsă din cutie în momentul când a fost rănit.

Bora îi mulțumi și se grăbi să se întoarcă la Pankraz. Odată ajuns în mașină, se răzgândi. Prelungi traseul traversând Vltava pentru a se opri la comandamentul militar. Responsabilul de la Servicii cu care voia să discute despre soarta lui Stasov plecase la masă. Unde? La o cafenea nu prea departe, din celălalt capăt al Podului Legiunii.

În momentul în care, la intrarea în local, văzu un panou publicitar cu fotografia sofisticatului *chansonnier* Rudolf Dvorský, își spuse că aproape sigur avea să dea peste colonelul SS Tilo Schallenberg, iubitor de artă furată și de cântece în stil american. Mercedes-ul lui blindat nu se vedea, dar probabil că fusese parcat în spate.

Și într-adevăr, Schallenberg stătea singur la o masă din primul rând. La acea oră, Dvorský cânta pentru câțiva apropiați, în germană, cançoneta *Pierino, ce-ai făcut azi?*

Schallenberg îl recunoscu pe Bora și îi făcu semn să i se alăture.

— Bună, Martin. Ai luat prânzul deja?

Bora răspunse că da, chiar dacă nu era adevărat.

Arătând din cap spre cântăreț, care părea să se adreseze în glumă unui prieten imaginar, Schallenberg îi dezvălui:

— Știi că a fost foarte bolnav recent? Un început de tuberculoză, se pare. Nu s-ar spune, nu? Femeile sunt înnebunite după el.

Bora nu avea timp de pierdut.

— Sunt aici în misiune, domnule colonel.

Și, între timp, îl căuta cu privirea pe colegul de la Servicii. Inutil, ofițerul nu era acolo. Își luă la revedere în grabă și ieși afară.

Mirosul curat de zăpadă în ploaie îl paralizează pentru o clipă. Fu complet dezorientat. *Dacă închid ochii și-i redeschid*, își spuse, *voi fi înapoi la Stalingrad.*

Traversă bulevardul ca să se aplece peste parapetul râului și să se asigure că se afla la mii de kilometri de acolo. Apa era verde între malurile încă acoperite de zăpadă; curgea spre nord, printre insulele lungi și dincolo de baraj, desfăcându-se ca o împletitură sub pod. Când se întoarse pentru a-și lua mașina, îl zări pe colegul de la Servicii sosind pe jos și îl opri fără prea multe ceremonii la intrarea în cafenea.

— Din câte știți, mâine este programată executarea comisarului politic Stasov la Pankraz?

Celălalt, un căpitan proaspăt numit, păru puțin contrariat de întâlnire.

— Nu știu de așa ceva. Credeam că ați fost să vorbiți cu el, domnule maior.

— Și eu credeam că se preconiza un schimb de prizonieri. Oricum, da, am fost acolo și mă întorc acum, chiar dacă nu mă omor după timpul limitat și obligația de a vorbi în germană.

Căpitanul de la Servicii aruncă o privire la ceasul pe care îl avea la mână.

— Mă scuzați, știți… Apropo de timpul limitat, am exact o jumătate de oră să mănânc ceva. Vă rog să mă sunați sau să veniți la comandament în seara asta, înainte de ora cinci.

Bora îl urmă în interiorul localului și se îndreptă către masa lui Schallenberg. Având în vedere conexiunile colonelului la

comandamentul Gestapoului din Orașul Vechi, ceea ce trebuia să întrebe ar fi putut, probabil, să primească răspuns aici și acum.

— Te-ai răzgândit în privința prânzului, Martin? Ia loc.

Bora se supuse fără tragere de inimă. Sub lumina reflectoarelor, cu o mână în buzunarul jachetei, în picioare lângă pian, Dvorský cânta în cehă o arie destul de sentimentală, în care se părea că insula Capri juca un oarecare rol.

— Domnule colonel, știți ceva despre execuția unui prizonier rus la Pankraz mâine sau chiar mai devreme?

Schallenberg puse înapoi în farfurie tartina cu unt din care voia să muște.

— Depinde. Despre cine este vorba și cine ți-a spus?

Dar nu-i lăsă lui Bora timp să răspundă.

— Doar nu te referi la Stasov?

— Ba da.

— Deci, asta e misiunea pentru care ești aici.

Schallenberg îndepărtă farfuria cu tartine pentru a-și sprijini coatele în mod familiar pe masă.

— Vrei un sfat prietenesc?

— Nu în mod deosebit.

— Îți dau două oricum. În primul rând, nu te implica. În al doilea rând, nu te implica. Schimbul de prizonieri a căzut când generalul nostru a avut frumoasa idee să se sinucidă cu o lamă de ras. Acel politruc nu ne mai este de folos.

— S-ar putea să-mi fie încă de folos *mie*.

Schallenberg, care, la fel ca Stumbeck, se mândrea că este un bărbat frumos și se simțea mai în largul lui cu tinerii decât cu cei de vârsta lui, făcu o mutră plictisită.

— Dar relaxează-te puțin! Vei avea suficiente ocazii să-ți rupi spinarea dacă te întorci cu adevărat în Rusia. Sigur, durează ceva timp să-ți dispară de pe gât urmele sărutărilor…

De data aceasta la Pankraz îl lăsară să aștepte o oră. Bora se temu că ceea ce era mai rău se întâmplase deja până în momentul în care fu adus prizonierul. În rusă, întinzându-i jumătățile de toscane și o cutie de chibrituri, îi spuse imediat

că nu avea vești bune pentru el.

— Dar ce surpriză, domnule maior.

Stasov se putea referi la fel de bine la pedeapsa cu moartea, ca și la trabucurile cadou.

— Și știți și *când*?

— Între seara asta și mâine.

— Ah. Dar nu ar trebui să vorbiți în limba mea. Nu l-ați auzit pe gardian?

— Vorbesc cum vreau.

Stasov schiță un zâmbet. Nu făcu nicio observație privitoare la trabucul lipsă din cutie, scoase o jumătate de toscan și îl aprinse calm.

— Ei bine, dumneavoastră și cu mine am fost antrenați și pentru asta. Ce îmi spuneați despre cazul de crimă? În acest moment nu am niciun motiv să fiu reticent într-o chestiune de anchetă.

Bora admira acel sânge rece. Rezumă detaliile cazului Tincu. Bineînțeles, fără să citeze nume, pentru că nu căuta decât o sugestie.

Fu foarte uimit de ceea ce auzi.

— Domnule maior Bora, știam foarte bine că dumneavoastră erați ofițerul însărcinat cu afacerea respectivă. O afacere care părea să-l fascineze într-o asemenea măsură pe comandantul dumneavoastră șef încât, permiteți-mi, să-i amplifice confuzia mentală în timpul bătăliei pentru Stalingrad. Iată de ce am insistat să fiu prezent la schimbul de prizonieri. Mă interesa să vă cunosc față în față, la doi ani după ce soarta ne făcuse să trecem unul pe lângă altul prima dată. Dumneavoastră erați la ambasada de la Moscova în 1940, când eu conduceam Securitatea pentru personalul străin. Chiar știm multe despre dumneavoastră. Până și prostiile: cumpărați multe cărți, nu aveați o amantă și vărsați pe ascuns paharele în ghivecele de flori ca să nu vă îmbătați… Eu am fost cel care a recomandat expulzarea dumneavoastră din Uniunea Sovietică. Și nu din cauza alcoolului irosit.

Stasov păru să nu dea atenție nedumeririi germanului.

— Nu vă voi spune dacă am fost noi în spatele uciderii celor doi români. Va trebui să o aflați singur. Să știți, totuși, că nu ne

interesa formula, dar nu din motivele la care v-ați putea gândi, precum privarea țării dumneavoastră de surse alternative de energie. Pe acelea nu le veți avea niciodată și vă va costa războiul. Nu ne interesa pentru că filam cuplul de ani de zile; încă de pe vremea marelui lor tur prin Italia, vă dați seama, când profesorul Majorana ne intriga mult mai mult decât profesorul Tincu.

Bora nu se îngrijea să-și ascundă confuzia. Avea o mie de întrebări pe vârful limbii, dar, cu minutele numărate, nu voia să-și întrerupă interlocutorul.

— În unele lucruri voi, germanii, sunteți maeștri. În altele, amatori absoluți, din cauza mentalității voastre. Oricum, supravegherea noastră asiduă a dat roade până la urmă într-atât, încât am reușit să reconstituim complet formula pusă la punct de doamna cercetătoare Costin. Dar și despre acest subiect, dacă îmi permiteți, nu voi spune mai mult.

— Sunt… uluit.

Mirosul acru al trabucului va fi ceea ce îmi voi aminti despre acest om care este pe punctul de a muri. Lui Bora i se părea că suferea puțin cam prea mult de melancolia acelui moment, având în vedere tipul de individ pe care îl avea în față. Dar emoțiilor nu li se poate porunci, nici măcar atunci când lucrezi în contraspionaj.

Stasov îl studia. Dacă savura confuzia germanului, nu o lăsa să se vadă. Spuse:

— Și astăzi, însă, mă întreb de ce, cu tot ce se întâmpla la Stalingrad, stăruiați să găsiți vinovatul, când trebuia să vă dați seama că, odată cu cei doi Tincu, dispăruse și formula.

— Aveam ordine.

— Da.

— Și *nu* vom pierde războiul, Țesar Andreevici.

— Da.

Dialogul lor fu întrerupt de răsucirea cheii în broască, după care ușa celulei se dădu în lături pentru un locotenent SS încruntat, căruia i se raportase probabil că în cameră se vorbea rusă.

— Nu au trecut încă cincisprezece minute, protestă Bora.

— Plecați de aici, domnule maior.

La un pas distanță unul de altul, Stasov si Bora își schimbară un impecabil salut militar.

— La naiba, Martin Friderikovici. Va trebui să iau cu mine în mormânt curiozitatea despre cum ați reușit să ieșiți viu din pungă. Bucurați-vă de restul războiului dacă puteți.

Pe coridor, Bora se îndepărtă iritat de militarul SS care îl urmărea să-i reproșeze nerespectarea regulilor.

— Nu mă bateți la cap. Sunt anchetator în Abwehr și știu cum să-mi fac treaba.

Afară ningea cu fulgi mari și începea să se întunece. Se îndreptă spre mașină și rămase așezat la volan câteva minute. Simțea o durere fizică neașteptată și ascuțită pentru toate morțile, ale prietenilor și ale dușmanilor, care se succedaseră din 1937 până în acea după-amiază albă și gri a anului 1943.

A doua zi părea primăvară.

Marți, 9 martie

La comandament, unde m-am întors ieri-seară înainte de ora cinci, nu au putut să-mi dea nicio explicație. Lattmann mă asigurase că transferul lui Stasov la Praga de către Abwehr era doar vag legat de posibilul rol al Uniunii Sovietice în cazul Tincu. Eu eram cel care părea convins. Executarea „profesionistă" a celor doi români, posibilitatea ca, în ciuda înțelegerilor secrete ale lui Paulus, sosirea cuplului în Rusia să nu fi trecut neobservată... Continui să cred că cei doi planificau un fel de întrevedere la Millerovo și, în nerăbdarea de a ajunge în oraș în scurt timp, s-au aventurat repede în stepă, unde asasinul îi aștepta sau i-a găsit.

Ceea ce am auzit de la Stasov, evident, trebuie luat cu prudență. Ce voia să spună când a zis că dezinteresul Rusiei față de formulă nu depindea de ceea ce puteam crede eu? Ce știe despre ce credeam eu? Primul lucru care îmi vine în minte este că Uniunea Sovietică nu are nevoie de combustibil, dat fiind că,

potrivit rapoartelor noastre, produce 90 de milioane de tone de benzină sintetică pe an. Cât despre România, are petrol din belșug pentru nevoile ei.

Rusia trebuia să fi fost interesată și încă cum să sustragă formula de combustibil sintetic de la Reich care, în schimb, are nevoie disperată de ea.

Oricum, aveam dreptate să suspectez o implicare sovietică în acest caz, deși nu știu în ce măsură.

Pe de altă parte, tot ce a spus Stasov în mai puțin de un sfert de oră ar putea fi fals. Nici măcar în fața morții un membru al NKVD nu ar renunța la secretele sau la ideologia sa.

Îi spionau pe soții Tincu încă de pe vremea când erau în Italia, acum cinci ani! Și noi ce făceam? Dormeam? Concentrați pe profesorul Tincu, ale cărui cercetări erau irelevante, am permis ca Bianca Costin să-și elaboreze formula fără vreun amestec din partea noastră.

Acum totul depinde de ce va avea pentru mine Bruno Lattmann data viitoare când ne vom vedea.

Ieri a fost dificil. Am părăsit Pankraz simțindu-mă jignit și neajutorat. Până la urmă, îmi spuneam, ce-i rămâne unui soldat în afară de rănile care dor când plouă și poveștile pe care nimeni nu vrea să le audă?

Trebuie să iubești această meserie pentru a o face. Acea iubire, presupun, este tot ce ne mai rămâne. La urma urmei noi, soldații, suntem o rasă aparte. Nu o rasă frumoasă, dar măcar ne recunoaștem între noi.

Îl priveam în ochi pe Stasov și înțelegeam ce ne unea dincolo de ideologie, de îndatoririle fiecăruia (ale lui erau deplorabile) și de destinele noastre individuale.

În mod ciudat, nu ne uram. Pentru oameni ca noi, războiul este un meci de box, un sport de gentlemeni. Păcat că este și un sport sângeros.

Slavă Domnului că m-am dus să-l văd ieri, deși mă gândeam să-l întâlnesc mai întâi pe Tulbure. El este următorul pe care îl voi vedea, lăsându-l pe Lázár la urmă.

Mărturisesc că militarii SS de la Pankraz m-au indispus teribil. Serviciul de Securitate are urâtul obicei de a trata membrii corpului de ofițeri ca și cum ar fi inculpați sau

prizonieri.

Miercuri, 10 martie

Fu ca și cum ai pătrunde într-un grajd bine întreținut. În berărie plutea o căldură umedă de animal când Bora deschise ușa pentru a intra. Fumul de țigară și aroma de cârnați și murături se amestecau cu gustul amar al berii bune Pilsner: o combinație masculină, dacă nu virilă.

După ironia lui Schallenberg, singurul motiv pentru a-și ține pe el paltonul în sala supraîncălzită, cu bolțile joase și apăsătoare, era acela de a evita alte comentarii privitoare la micile mușcături pe care Dikta i le lăsase pe gât.

Majoritatea clienților de la mese și de la bar purtau uniforme germane. Românii, ușor de recunoscut în hainele lor de culoarea pământului, se adunau într-un colț. Căpitanul Tulbure făcea excepție. Stătea printre germani cu spatele la tejghea cu o halbă plină în mână.

Văzându-l pe Bora, exclamă făcând ochii mari:

— *Ce surpriză!*[30]

Apoi, în franceză:

— Am crezut că ați sărit în aer în pungă!

Probabil nu voia să spună mai mult decât spusese, dar Bora se simți obligat să puncteze că nu fusese evacuat cu avionul înainte de sfârșit.

— Eu și puținii supraviețuitori din unitatea mea ne-am întors înapoi prin forțe proprii.

— Ah, *Prin noi înșine!*[31] Citați sloganul industrializării românești.

Tulbure puse jos halba pentru a-i strânge mâna. Era mult mai cordial decât în august; o schimbare pe care Bora o notă în tăcere.

— Felicitări, domnule maior. Uitându-mă la dumneavoastră, nu s-ar spune că v-ați întors din infern.

Posibil? Posibil. Dikta spunea același lucru.

Bora zâmbi ușor.

— Într-adevăr, nu m-am simțit niciodată mai bine.

Era o minciună. Toți erau mai palizi, slăbiți; unii aveau părul gri. Dar voia să se laude puțin. Bău un rachiu în timp ce Tulbure își termina berea și comanda o alta și ascultă povestea tristă a morții colonelului Nemoianu, căzut pe câmpul de onoare. *Glorios, eroic, magnific*[32]... Superlativele românești se rostogoleau de pe buzele căpitanului. O mână de compatrioți de-ai săi, așezați în jurul unei mese, cu cârjele sprijinite de spătarele scaunelor, își țineau indiferenți nasul în halbe.

— Sincer, domnule maior, i-am spus că era nebunie curată, dar curajosul nostru comandant a rămas de neclintit.

Tulbure își coborî vocea.

— Am făcut tot posibilul pentru cauza voastră, în ciuda sorții nefavorabile.

— Mulțumesc.

Fu un răspuns destul de sec din partea lui Bora, dar, cum aflase de la Lattmann despre planurile Bucureștiului de a părăsi conflictul, nu avea chef să extindă complimentele.

Odată închis robinetul cu amintiri, Tulbure păru să se teamă că își plictisise publicul.

— Scuzați-mă, domnule maior. Îmi imaginez că nu sunteți aici într-o vizită de curtoazie.

— Ba da, deși este o curtoazie profesională. Nu am uitat motivul primei noastre întâlniri.

Probabil cuvintele îl luară pe Tulbure pe neașteptate, pentru că se înțepeni într-o expresie prudentă. Bora nu fu surprins: se întâmpla adesea când interoga un martor în numele Abwehrului.

— Mă refer la cazul oamenilor de știință dispăruți, domnule căpitan.

Într-un colț, când unul dintre români își părăsi scaunul, o cârjă îi alunecă din mână și căzu la podea cu un zgomot sec, ca de împușcătură. Bora trebui să facă un efort să nu tresară, deși inima îi sărise din piept. Coborî privirea, conștient că neliniștea, ca și frica, dilată pupilele. Din fericire, Tulbure, care se grăbise să ridice cârja, nu își dădu seama.

Doamne, se gândi Bora. *Unde am citit „Cerurile tale, care*

sunt deasupra capului tău, să se facă aramă și pământul de sub tine fier”? Este un blestem din Deuteronom*? Așa te face să te simți neliniștea.*

În restul întâlnirii, reuși să se stăpânească și chiar să pară dispus să fie sociabil. În realitate, înghesuiala din local, bolțile joase și pline de fum, mirosul de cizme umede și zgomotul clienților îi reaminteau cât de departe de adevăr era afirmația lui că nu se simțise niciodată mai bine.

Ieși din mica berărie austro-ungară fără a-i invidia pe cei care reușeau să-și exorcizeze demonii alăturându-se unei găști de bețivani.

Încă niciun mesaj de la Lattmann. Putea însemna că întâmpina dificultăți în a găsi răspunsuri sau că sosiseră foarte multe și le verifica înainte de a le trimite.

Programul lui de război prevedea plecarea de la Praga spre Ucraina pe 20 martie. A treia bătălie pentru Harkov era în plină desfășurare. Odată recucerit, orașul urma să servească drept bază operativă pentru contraofensiva din primăvară.

Aproape zilnic la comandament îi soseau cărți poștale de la oamenii lui – cei care se salvaseră cu el și cei care fuseseră evacuați mai devreme din cauza rănilor sau a bolilor. Îi mulțumeau și voiau să știe, în cazul în care divizia distrusă va fi reconstituită ori s-ar forma alte unități, dacă era loc pentru ei. Nagel, promovat la gradul de sergent-major, scria că este gata să o ia de la capăt „oricând și oriunde”. Aproape toate mesajele purtau în josul paginii, desenat cu creionul, trifoiul norocos cu patru foi al Diviziei 71. Noaptea, Bora și le punea sub pernă. Să aibă un regiment de organizat îl ajuta să se mențină pe lina de plutire. Ofițeri de comandă și subofițeri, oameni, cai, vehicule și echipamente – nu ar fi avut timp să se gândească la trecut.

Acum locuia în aceeași casă privată care îl găzduise în timpul misiunii din mai, când aflase multe lucruri despre moartea lui Heydrich; câteva zile de anchetă ale cărei detalii trebuia să le păstreze în continuare pentru sine. Așezat în fața unei hărți a Protectoratului Boemiei-Moraviei, îndoi secțiunea de sus pentru a nu vedea granița cu Saxonia și a nu fi tentat să

încalce orice regulă și să sară în primul tren spre Germania. Se concentră pe Pilsen, la aproape două ore depărtare spre sud-vest, unde clocotea activitatea la marea fabrică Škoda. Din fericire, locotenentul Lázár stătea la Beraun, un sat pitoresc la jumătatea distanței dintre cele două localități.

Greu de spus dacă aceasta era o altă fugă a tanchistului maghiar; la urma urmei, și Divizia 24 Panzer fusese anihilată.

Jurnal din 10 martie, ora 18:00, în casa de pe Strada Vlasska

În cele din urmă, mulți, dacă nu toți puii se întorc la cuib. În această dimineață, vorbărețul căpitan Tulbure s-a distanțat de conduita colonelului Nemoianu, superiorul său direct, inclusiv în privința reproșurilor pentru presupusele întârzieri ale italienilor în demararea căutării soților Tincu, a crizelor de furie împotriva mea, a protestelor scrise trimise Armatei a 6-a după ridicarea efectelor personale și transferarea cadavrelor la spitalul de campanie italian. Poate că a făcut-o pentru că Nemoianu a murit, iar eu mă aflam în fața lui; poate că au legătură afacerile politice interne din România. În special, a criticat execuția grăbită a celor doi evadați ruși, prinși în flagrant în timp ce încercau să dea la schimb ceasurile și verighetele soților Tincu.

Eu am făcut-o pe prostul.

— Ei, dar au și violat și sugrumat o țărancă.

Tulbure m-a surprins.

— Da, țăranca aceea care i-a luat pe profesori! Am fi făcut mai bine să-i interogăm pe cei doi evadați. De ce noi, românii, facem mereu tam-tam și apoi ne grăbim să punem o piatră peste tot?

A adăugat că Garda de Fier nu era prezentă la funeraliile de stat ale cercetătorilor (soții Tincu erau „xenofili și imorali”). Apoi, când în cercurile armatei a început să circule zvonul că cei doi părăsiseră România fără să anunțe autoritățile, sub un nume fals, într-un avion militar german și cu o destinație necunoscută,

gradele înalte nu și-au ascuns nemulțumirea. S-a șoptit că erau spioni pentru Reich, dacă nu pentru Kremlin. Se pare că însuși Nemoianu nu mai știa ce să creadă. Până cu o zi înainte de a muri – conducând un atac fără sens împotriva tancurilor rusești –, colonelul se întreba dacă guvernul Antonescu, pe care nu-l iubea, nu era cumva implicat în dubla crimă.

I-am răspuns că era foarte puțin probabil, amintind de rolul patriotic al soților Tincu în campania de presă împotriva Ungariei, responsabilă de masacrele de la graniță din 1940. Și aici bunul Tulbure a lansat o bombă de calibru mediu.

— Nu spun asta pentru că mama mea este de origine maghiară, a replicat, dar să fim sinceri: ori de câte ori am avut ocazia, noi, românii, am zdrobit minoritatea maghiară… și, sincer, nu îi iubim prea mult nici pe sașii voștri din Transilvania.

Întâlnirea cu căpitanul nu a contribuit prea mult la rezolvarea cazului. Dar mi-a amintit că Balcanii rămân un amestec de neînțeles de emoții și ură ancestrală. Cât despre spionaj, după părerea mea, are o legătură, dar nu așa cum își imaginează Tulbure.

În seara asta dorm cu fereastra deschisă, ca să nu mă simt prins în cursă. Fără să visez, ca să nu visez Stalingradul.

Mâine, dacă vrea Dumnezeu, îl voi vizita pe multiplul decorat și evaziv Andreas Lázár.

Joi, 11 martie, Beroun (Beraun în germană), 34 km sud-vest de Praga

Lui Bora nu i-ar fi plăcut niciodată un om ca Lázár, dar trebuia să admită că, în timp ce Budapesta complota să se retragă din alianța cu germanii, un astfel de ofițer și-ar fi respectat probabil jurământul de credință până la sfârșit.

Locotenentul locuia lângă Poarta Pilsen. Motivul pentru a sta în orășel, se gândi Bora, trebuia să fie prezența unui oarecare număr de turnătorii, importante pentru sarcina pe care trebuia să o îndeplinească. La rândul său, avusese grijă să

își anunțe vizita la detașamentul local; și, într-adevăr, îl găsi pe Lázár așteptându-l în fața casei.

Arăta în formă excelentă după experiența rusă, ceea ce conferea credibilitate atenției pe care tanchiștii o primeau de la unitățile lor. Nu se vedeau cravașe și nici vreo altă decorație sau medalie cu excepția celor două ordine ale Crucii de Fier și Crucii de Cavaler.

Pentru un moment prostesc, băiatul impetuos și competitiv care se ascundea în Martin Bora ar fi vrut să anunțe „Vedeți că am și eu una", dar *adultul* din el – cu părere de rău pentru Dikta – nu deschise gura.

— Doamne Dumnezeule, domnule maior! îl întâmpină Lázár de îndată ce Bora coborî din mașină. Sunteți mai rău decât Copoiul Morții!

— Așa se pare.

— Generalul Schenck mă avertizase că nu veți renunța la os de bunăvoie. Nu vi s-a spus niciodată că un anumit tip de perseverență este diabolică?

— Potrivit proverbului, doar atunci când se persevera într-o greșeală.

Bora își ridică privirea. Nu păreau să fie destui nori pe cer și totuși, de acolo de sus, cădea fâlfâind o zăpadă ușoară ca făina.

— Admit că lipsa mea de simpatie față de dumneavoastră corespunde cu a dumneavoastră față de mine. Dar astăzi cred că putem ajunge la miezul problemei. În caz contrar, nu vă așteptați să dau drumul la os.

— Intrăm?

— Dacă vreți.

Lázár îl precedă pe o rampă abruptă de scări în penumbră.

— Într-adevăr, credeam că v-ați săturat să roadeți același os fără carne.

Dacă era ceva de care Bora se săturase, erau metaforele inutile.

— Mă aștept la o relatare credibilă a celor cinci ore lipsă, domnule locotenent. Să știți că, după ultima noastră întâlnire, am ascultat versiunea șoferului dumneavoastră, caporalul Immanuel Roth, pe care l-ați lăsat pe jos la intersecția de la

Kamennik.

Lázár ajunse la primul palier și se opri acolo, așteptând ca Bora să i se alăture. Un bec slab de deasupra îi dădea chipului său rotund un aspect aproape copilăresc, dar complet lipsit de nevinovăție.

— Dacă apoi dispăreți o dată pentru totdeauna, domnule maior, vă voi spune. Strict *sub rosa*. Cunoașteți, desigur, sensul expresiei.

Bora ajunse în prag, iar când locotenentul îl invită să intre, nu ezită.

— Oh, pot păstra sigiliul tăcerii. Pe de altă parte, dat fiind că nu sunt membru al clerului, sigiliul meu presupune o condiție: să nu servească la acoperirea unei fapte criminale sau a unui comportament contrar intereselor țării mele.

— Nu e suficient.

Intră și Lázár, închizând ușa în urma lui.

— Trebuie să-mi dați cuvântul dumneavoastră de onoare că ceea ce vă voi spune nu va fi folosit împotriva mea.

— Nu trebuie să dau *nimic*. Și voi folosi *orice* împotriva *oricui* dacă are vreo legătură cu crima.

Se uitară fix unul la altul în anticamera minusculă, al cărei singur ornament era o litografie urâtă cu castelul Karlšstein din apropiere. Lázár, vizibil dezarmat, rânji pentru că din paltonul descheiat al lui Bora se zărea tocul desfăcut.

— Vorbiți cu atâta *mândrie*! Știți cine erau cu adevărat Nicolae Tincu și Bianca Costin?

— Am auzit mai multe lucruri despre ei decât mi-am dorit vreodată. Părerile diferă, dar nu mă interesează. Să spunem doar că știu despre cercetările lor și despre angajamentul lor politic.

— O, Doamne!

Lázár pufni supărat. Se îndreptă spre camera alăturată, un mic salon tapetat cu hârtie care dădea spre piață; în ochii lui Bora, un spațiu burghez de bătrână doamnă.

— Din moment ce nu se poate face proces intențiilor, să știți că dacă i-aș fi găsit pe cei doi, i-aș fi ucis fără să mă gândesc de două ori.

Era mai mult decât se aștepta Bora. Își fixă tocul și se așeză

pe o canapea verde care, judecând după duritate, trebuie să fi fost umplută cu păr de cal. Pe o măsuță joasă și robustă, heliografii și desene tehnice ilustrau părți de neînțeles ale unui motor.

— Cred. Dar i-ați găsit?

— Nu. În ziua aceea aveam capul în altă parte, cu siguranță nu la acei spărgători de petreceri, când am observat Storch-ul în dificultate evidentă, în timp ce pierdea altitudine. Voiam să văd ce s-a întâmplat cu avionul și să dau o mână de ajutor celor de la bord… v-am spus deja asta.

După ce mută cu grijă desenele, Lázár se așează pe marginea mesei.

— Pilotul, sângerând și confuz cum era, m-a avertizat de prezența a doi pasageri.

Bora își scoase carnețelul și îl răsfoi.

— Vă referiți la cei doi civili „plecați din Chișinău, care se enervaseră din cauza accidentului și a întârzierii rezultate”? Cuvintele dumneavoastră.

— Exact. Pilotul i-a descris pe scurt și a mormăit că era obligatoriu să fie găsiți. Soț și soție, ambii oameni de știință… Îi cunoștea ca Ionescu, dar fiți sigur că am ciulit urechile. Câți cercetători români care se potrivesc acelei descrieri ar fi călătorit într-un avion de legătură al Armatei a 6-a? Noi, cei care am avut numele și cariera insultate de presa de la București, i-am fi recunoscut oriunde pe Tincu și Costin.

În apartament plutea un miros de frunze râncede de ceai și de dulapuri vechi. Atent să surprindă contradicțiile din cuvintele lui Lázár, Bora se uita oricum la ce avea în jur. Portretele înrămate cu fotografii înfipte în colțuri, hârtia tăiată care se prefăcea a fi broderie pe rafurile cu porțelanuri, amintiri de la Viena și din vreun orășel balnear din Boemia… obiecte de mică valoare care nu aveau nicio însemnătate pentru el, și totuși erau depozitarele memoriei celor care locuiseră acolo. Repetă mecanic:

— I-ați fi recunoscut pe Tincu și pe Costin oriunde. Și…?

— Ei bine, pe drumul dintre avion și intersecția de la Kamennik, mi-am dat seama că am dat cu piciorul unei ocazii irepetabile de a-i reduce la tăcere pe principalii instigatori ai

campaniei de defăimare împotriva țării mele. I-am ordonat imediat lui Roth să coboare din mașină și să mă aștepte și m-am întors către direcția din care veneam.

Tanchistul făcu un gest amplu de dezgust.

— I-am căutat ore întregi. *Ore*. Drumuri de țară, șanțuri, versanți… Stepa blestemată este la fel peste tot. Nimic. Părea că i-a înghițit pământul. La un moment dat am zărit o mașină în depărtare și m-am gândit că era mai bine să evit să mă întâlnesc cu vehiculele de ajutor. Chiar dacă, leneși cum sunt, italienii nu s-ar fi mișcat înainte de ora unu.

Atenția lui Bora era absolută. În afară de vocea lui Lázár, doar ticăitul unui pendul răsuna în mica locuință. Dincolo de geamuri, fulgii de zăpadă semănau cu niște bucățele de staniol care se învârteau împotriva razei de soare inutile și bolnăvicioase.

— Speranța mea, domnule maior Bora, era că nu-i va găsi nimeni și că vor muri de foame acolo. Dacă vreți părerea mea, i-au ucis niște vagabonzi ruși pentru a-i jefui. Personal, cred că au făcut bine. Păduchii ăia români merită să fie în iad.

Gândurile i se succedau în minte cu regularitatea ticurilor dintre roțile dințate ale pendulului. Bora îl observa cu ostilitate pe bărbatul din fața lui. Orice ar fi făcut Lázár în Rusia nu rivaliza cu crimele în masă de la Ip sau Treznea. Spuse, punând carnețelul pe genunchi:

— De ce atunci, înainte de a merge să-i căutați, ați raportat accidentul unui ofițer italian?

— Aha. Am raportat accidentul suferit de un avion german, *nu* prezența pasagerilor care rătăceau singuri prin stepă. Singura mea loialitate era față de aliatul german.

— Ați fi putut să-mi spuneți toate acestea de la început.

— Nu, nu… Schenck mă avertizase în privința dumneavoastră. Nu se aruncă niciodată un os Copoiului Morții. Nu v-aș fi spus nimic nici acum dacă nu aș avea probleme urgente care să necesite prezența mea la Škoda. Gata cu interferențele. Ajunge. V-ați pierde timpul. Oricum, ar fi cuvântul dumneavoastră împotriva cuvântului meu… Și încă mai avem un război de câștigat, în caz că ați uitat.

Bora lăsă răutatea să treacă neobservată. Era în situația

incomodă de a nu vrea să creadă ceea ce tocmai auzise, fiind de altfel incapabil să o facă. Cruce de Cavaler sau nu, ar fi fost cuvântul lui împotriva cuvântului lui Lázár. Sarcina lui acolo era terminată. Se ridică în picioare, imitat imediat de locotenent.

— Răspundeți-mi la o ultimă întrebare și plec. Când definiți drept defăimătoare acuzațiile românești pentru masacrele din 1940, vreți să spuneți că nu ați avut nimic de-a face cu ele?

Lázár se încruntă cu nervozitatea bruscă a unui copil răsfățat și fățarnic.

— Dimpotrivă, domnule maior Bora. Dumneavoastră înșivă nu sunteți un începător: războiul este război.

— *Nu mă învățați ce este războiul.*

Era pierdut în gânduri pe drumul înapoi spre Praga. Când un sedan Škoda puternic îl depăși, în ciuda faptului că se apropia un camion, nu fu suficient de rapid să se dea la o parte. Derapând pe gheață, celălalt șofer aproape că îl împinse de pe șosea pentru a evita o coliziune frontală. Bora viră brusc și nu pierdu controlul, dar ajunse să se izbească de marginea de zăpadă întărită, nu departe de intersecția spre Karlstein și colina sa cu castel. Acolo înjură ceva timp cu roțile care se învârteau în gol înainte de a ajunge înapoi pe asfalt.

După trei ani și mai bine de condus pe dreapta, cum impuseseră ocupanții, cehii încă mai provocau accidente. Bora, însă, se supără pe el însuși. *Trebuie să fiu mai atent. Această distragere repetată a atenției nu este deloc în regulă.*

În aceeași zi, Praga

Cu secole în urmă, Strada Vlasska fusese strada magazinelor și a meșterilor italieni. Bora o alesese pentru că era liniștită și aproape de orice. De la șederea lui din mai, un pian cu coadă Petrof fusese mutat în salonul de la parter – un alt avantaj. Nu cânta nimeni la el. Dar cei care închiriau

nemților îl păstrau acordat, lucru pe care Bora îl descoperise de îndată ce trecuse pragul locuinței. Se apropiase de instrument cu teamă. Săptămânile de ger rusesc l-ar fi putut face să piardă mult mai mult decât sensibilitatea degetelor… Faptul că nu se întâmplase fusese o consolare printre multe dezamăgiri.

La întoarcere, până și căldura modestă pe care o iradiau caloriferele părea excesivă după ce desprinsese cu lovituri de picior zăpada în care se cufundaseră cauciucurile mașinii. Bora rămase în cămașă, apoi cântă la pian o vreme cu ferestrele deschise, și apoi urcă în cameră să studieze harta regiunii Millerovo. O adusese cu el de la Stalingrad, împăturită și reîmpăturită, ilizibilă pe ici, pe colo. În timp ce își potolea foamea cu un sandviș, analiză secțiunea încă intactă reprezentând intersecția de la Kamennik, hotărât să dezmintă sau să coroboreze ceea ce îi spusese Lázár despre mișcările sale de pe 14 august.

O parte descurajată din el recunoștea că nu era mai aproape de rezolvarea cazului decât fusese în Piazza Roma, la Stalingrad sau la spital. O voce mică, insistentă, dar nu deosebit de plăcută, sugera contrariul.

Petrecu o oră înainte să pună deoparte harta și carnețelul. Puse o linguriță de cafea instant într-o cană cu apă pe care o ținea pe calorifer și o amestecă până când granulele se dizolvară în lichidul abia călduț.

Merita să aibă succes în acest demers și în altele? Era problema pe care trebuia să o înfrunte înaintea oricărei alteia. Eșecul de pe Volga ardea încă prea mult pentru a fi ținut sub preș.

Joi, 11 martie, a doua zi după Miercurea Cenușii

Noi, cei care ne-am întors de la Stalingrad, ar trebui să reconsiderăm cu atenție conceptul de merit. Ce meritățm, la ce ne putem aștepta în mod rezonabil de la viață după ce am

supraviețuit? Este supraviețuirea însăși substanța meritului? Dacă este așa, nu avem dreptul să ne așteptăm la altceva. De acum încolo viețile noastre, oricum vor fi, vor trebui să fie autosuficiente. Aș putea eșua și eșua din nou, și ar trebui oricum să mă consider norocos. Pe de altă parte, noi cei câțiva poate că am fost cruțați dintr-un motiv. Dacă universul nu este atât de haotic cum ni se spune, s-ar putea să fim încă în viață pentru că avem o sarcină de îndeplinit.

Doctrinele filosofice pe care le-am studiat nu mă ajută să înțeleg. Sunt derutat. Am studiat filosofia tocmai pentru că voiam să înțeleg. Și așa am primit bucăți, fâșii și fragmente de cunoaștere, dar nu Cunoașterea. Poate că aveam nevoie ca Stalingradul să-mi împrăștie cultura livrescă și să mă facă să înțeleg. Dar încă văd întunecat, printr-o oglindă întunecată. Sau este ochiul care s-a încețoșat și s-a întunecat.

În beznă, o veste bună: Bruno va trece prin Praga, îndreptându-se spre Berlin. Vrea să mă întâlnească mâine-dimineață devreme.

30. În original, în limba română.
31. În original, în limba română.
32. În original, în limba română.

XIV

„Adevărul ne lovește în
spate și pe întuneric,
dar și în piept și în plină zi.”

H.D. THOREAU, *Jurnal*, 5
noiembrie 1837

Vineri, 12 martie

Lattmann nu putea sta mult. Venise cu avionul de la București în timpul nopții și avea un tren de luat la jumătatea dimineții. Stătea în piața din orașul vechi, într-un mic hotel unde își petrecuse luna de miere cu Ewa în urmă cu șapte ani. Conform obiceiului Abwehrului, se întâlni cu Bora afară, devreme, sub arcadele medievale ale școlii Týn.

— Devin prea bătrân pentru rahatul ăsta, fu introducerea lui tipică. Cinci ore de zbor pe întuneric, iar acum trebuie să suport opt sau nouă ore într-un tren din Marele Război. Cel mai rău e că, dacă ajung acasă sperând la vreo mângâiere, Ewa este suficient de gravidă încât să mă pună să dorm pe canapea.

Bora nu se putu abține să nu zâmbească.

— Ce zici de o cafea?

Băură o ceașcă decentă și apoi se îndepărtară de urechile indiscrete, ajungând pe pavajul din centrul pieței vechi.

Bora vorbi imediat despre execuția lui Stasov, dat fiind că voia să știe cât de informată era Firma despre asta. Lattmann confirmă că Serviciile nu erau implicate.

La baza monumentului lui Jan Hus – patriot și erou pentru protestantul Lattmann și eretic pentru catolicul Bora –, bazinul de apă era acoperit cu gheață. Grupul de bronz se ridica ascuns sub o prelată, de parcă ideile s-ar fi putut înăbuși cu o pânză

impermeabilă sau o prelată. Cei doi prieteni trecură pe lângă ea până ajunseră la simbolul absurd al victoriei impus de germani, un V uriaș pictat pe pavele.

Ziua era rece, dar însorită, iar lipsa vântului o făcea plăcută. Lattmann își frecă mâinile înmănușate.

— De acord, Martin, să deschidem jocul. Dintre toți pariorii din jurul mesei tale, singurul care nu există este... Amerigo Galvani.

În fața lui, Bora nu spuse nimic. Din principiu rămânea în tăcere când lucrurile se dovedeau a fi mai incomode decât se temea.

— La început nu am înțeles de ce mi-ai pus acea întrebare, când am vorbit la telefon la Stalingrad, în preajma Crăciunului. De ce oare voiai informații despre cariera militară a lui Galvani? Îl investigam pe Lázár!

— M-m.

O mână de praghezi coborâră la stația de tramvai din apropiere. Văzându-i pe ofițerii germani vorbind, rămaseră la distanță și plecară la treburile lor.

— Asta e tot ce ai de spus? obiectă Lattmann. Să știi că vlăstarul nostru de hotelieri nu este nicidecum un rezervist rechemat cum ar vrea să se creadă. *Au contraire.* În timp ce investigau manevrele plenipotențiarului italian Bova Scoppa, informatorii mei au început să se confrunte cu reticențe ciudate. De ce? Credeam că lenea obișnuită balcanică întârzia adunarea datelor. În schimb, era o chestiune de identitate falsă. Am dezgropat urme ale lui Galvani, înscris convenabil sub numele de familiei al mamei și cu o perfectă cunoaștere a limbii române, ca atașat militar la ambasada Italiei pe lângă guvernul Antonescu, în 1941. Dar ia te uită! Îmi imaginez că a uitat să ți-o spună.

Cu capul plecat, Bora urmărea cu privirea linia V-ului, din vârf spre deschidere.

— Nu era obligat să o facă. Nu m-am dus să-i spun că în 1940 lucram la Moscova sau că am fost sub acoperire în Spania și Creta.

— În orice caz, ceea ce contează este că prietenul nostru nu apare în rândurile Brigăzii Rapide înainte de primăvara lui

1942, și deja cu gradul de maior. Vei spune că poate fusese pur și simplu transferat, ca vagabondul acela de Lázár. Dar este îndoielnic.

— Bine, Galvani era atașat militar la București. Și...?

Lattmann își ridică ochii la cer.

— Hai, Martin, nu te preface că pici din nori.

Bora, care pusese un picior după altul de-a lungul liniei V-ului, se răsuci brusc.

— Te rog, nu-mi spune că acei domnișori de la SIM au mirosit combustibilul sintetic și ei cu mult înaintea noastră!

— Ba da. Îți voi trimite detaliile în scris, dar adevărul este că Serviciul de Informații Militare o urmărea pe Bianca Costin încă din timpul șederii ei la Roma și Napoli, în timp ce soțul se întreținea ziua cu oamenii de știință italieni și noaptea cu secretarele lor. Doamna lucra încă de atunci la formula ei genială. Și, după ce i s-a întâmplat profesorului Majorana, e un miracol că nu a dispărut și ea în acea primăvară a lui '38.

— Dumnezeule, Stasov nu mi-a ascuns că și sovieticii îi supravegheau pe soții Tincu. Și Serviciile românești?

— Românii, dacă trebuie să-l citez pe Lolo Stumbeck... și Dumnezeu știe dacă a lăsat mingea să-i cadă din mână, ignorând relevanța anumitor detalii... sunt „o bandă de troglodiți în pantofi de lemn, conduși de nobili în sos franțuzesc cu r-ul moale". Nu-mi vorbi despre ei, care ne-au lăsat la greu fugind ca iepurii, iar acum complotează să ne trădeze...

Lattmann clătină din cap cu putere.

— Dar plutesc pe o mare de petrol. Ce vrei, să le pese de un nou combustibil sintetic? *Noi* am fi plătit aur din greu pentru acea formulă!

— În timp ce Regatul Italiei voia să și-o însușească, dacă se poate cu zero costuri.

Bora ridică privirea către monumentul acoperit, al cărui punct maxim era capul invizibil și mândru al reformatorului ars pe rug.

— Am început să am suspiciuni în privința lui Galvani cu puțin timp înainte să te rog la telefon să-l verifici și pe el. Știm dacă este în viață și unde se află?

— Pentru asta am avut nevoie de timp. Am reconstituit în cele din urmă cele mai recente activități ale lui. A fost promovat pe câmpul de luptă la gradul de locotenent-colonel încă din noiembrie și, deși unitatea lui a fost copleșită împreună cu restul contingentului italian în timpul contraatacului rusesc de pe Don, s-a retras luptând până la Millerovo, unde a decis să se oprească pentru a organiza o formă de apărare. Se pare că acolo i-a ajutat pe medicii italieni să transporte răniții, escortându-i la vest, spre Voroșilovgrad. A ajuns acolo cu o lună înaintea ta. La sfârșitul lunii ianuarie se afla la Stalino.

Când un stol de porumbei traversă cerul liniștit pe deasupra capetelor lor, Lattmann nu le aruncă nicio privire.

— Să punem mâna pe formulă este ceea ce ar fi trebuit să facem noi, Martin. În schimb le-am permis sovieticilor, italienilor și, din câte știm, și ungurilor să se așeze la rând pentru a adulmeca jupoanele doamnei Costin.

— Da. Și știi că în cercurile militare românești se bănuiește că soții Tincu lucrau pentru Moscova sau pentru noi?

— Păi, într-un fel lucrau pentru noi… sau, cel puțin, pentru comandantul nostru șef. Eu n-aș jura că politrucul tău a spus adevărul. Dacă știau de formulă și au pus mâna pe ea, nu aveau niciun motiv să vină să ne povestească.

— Potrivit lui Stasov, rușii sunt oricum siguri că nu o vom avea niciodată.

Intriga internațională avea această față sordidă și feroce. Bora suspendă judecata în privința lui Galvani. Spera că auzise toată povestea până la capăt, dar îl enerva îndoiala că încă îi scăpa ceva. Se oprise în punctul în care cele două laturi ale V-ului gigant se depărtau de vârf.

— Arată spre Germania sau în partea opusă? întrebă el, privind pavajul.

— Nu știu. Văzută de aici, în ce parte este Germania?

Lattmann ridică din umeri.

— Îți spuneam că Galvani se afla recent la Stalino. Ei bine, în acest moment călătorește cu trenul Lvov – Cracovia – Chemnitz – Bratislava cu destinația Viena, iar de acolo, Trieste. *Așteaptă!* Așteaptă, Martin. Zâmbește-mi frumos. Vestea bună

este că îl deturnăm aici ca pe ceilalți. Cum? Nimic mai *ușor*. Am cuplat la trenul italian câteva dintre vagoanele noastre care se întorc în permisie. Stația de sosire: Praga centrală, poimâine la ora nouă și jumătate. Chiar dacă puțin în întârziere, ți-l livrez pe Galvani la domiciliu.

O privire la ceasul de mână îl făcu pe Lattmann să tresară.

— Doamne, trebuie să mă grăbesc, trenul spre Berlin pleacă în curând.

Bora continua să amâne momentul în care se va gândi la cum îl făcea să se simtă turnura luată de cazul Tincu. Spuse:

— Mulțumesc pentru tot, Bruno. Acum este rândul meu. Vrei să te duc la gară?

— Nu, sunt doar cinci stații de tramvai.

Plecând, Lattmann pocni din limbă în timp ce saluta cu mâna.

— Drăguțe mușcăturile de pe gât.

Timp de câteva minute Bora rămase în piață. Care erau cele trei forme de adevăr potrivit ereticului Jan Hus? Adevărul derivat din Scripturi; Adevărul născut din rațiunea infailibilă; Adevărul dobândit prin experiența personală. În fața lui, soarele dimineții învăluia turnurile gemene opulente ale bisericii din Týn. Dacă aceea era latura de est a pieței, V-ul victoriei de sub picioarele lui indica Rusia.

În acea seară, după ce își îndeplini sarcinile pentru ziua respectivă, Bora își făcu cadou o oră la pian. De doi ani nu mai cânta la un Petrof, după ce „eliberase” un frumos exemplar dintr-o mică gară ucraineană pierdută în stepă, în zilele exaltante ale lui ’41. Oricât de mult îi plăcea instrumentul, îl cedase apoi fără regrete în schimbul transferului bătrânului său profesor de muzică la Crucea Roșie Internațională. Viața lui *Herr Weiss*, evreu din Leipzig, în schimbul unui cadou de ziua unei fetițe de zece ani, fiica unui ofițer SS.

Dat fiind că ceilalți nemți care locuiau la Praga erau împrăștiați prin oraș prin restaurante și bordeluri, putea cânta liniștit.

Executând-o din memorie, găsea o oarecare consolare în dificila *La glace se fond* („Dezghețul”), pe care Maestrul o

scrisese cu propria sa mână pentru *Sinagoga țiganilor*. Complexă armonic, ici-colo disonantă, piesa solicita mâna stângă până la oboseală. Cu douăzeci și patru de ore la dispoziție pentru a se pregăti de întâlnirea cu Galvani, cântatul îi făcea bine; ajuta procesele mentale, îl calma și îl predispunea la deciziile pe care va trebui să le ia.

Duminică, 14 martie, gara centrală din Praga

Din ultimele trei vagoane ale convoiului coborau soldații germani care se întorceau de pe front. Trenul spre Dresda aștepta deja pe o altă linie, așa că se grăbeau, călcându-se pe picioare, cu fețele bolnăvicioase care le-ar fi speriat soțiile și logodnicele. Bora înțelese de ce tatăl său vitreg venise primul să-l vadă.

Între timp, italienii se aplecau pe ferestre, zgomotoși și aparent nu prea supărați de schimbarea itinerariului. Important – Bora o știa bine – era să fi scăpat din Rusia.

— Cât ne oprim? întreba cineva, iar la răspunsul care risca să se piardă în haosul vocilor: Ah, dar atunci avem timp să ne dezmorțim picioarele!

De altfel, era o zi frumoasă în care țurțurii se topeau la soare. Jandarmeria germană patrula pe peron, cu și fără câini-lupi în lesă. Șeful de tren austriac suflă din fluier și ordonă coborârea.

— *Alle aussteigen, ein Wagen nach dem anderen!*[33]

Și, în italiana lui șovăitoare:

— *Ora scentere tutti, un facone per folta!*

Galvani fu penultimul care ieși din al doilea vagon, cu cureaua genții pe umărul stâng. În comparație cu statura lui, infanteristul din față părea pricăjit.

— Domnule maior...?

Îl zări pe Bora la câțiva pași distanță, ușor de recunoscut după înălțime și uniformă în mulțimea gri-verde de uniforme italiene.

— ...Domnule maior Bora?

Bora dădu din cap cu un zâmbet politicos.

— Domnule locotenent-colonel.

— Ia te uită!

Galvani își croi drum printre soldați pentru a ajunge la el. Avea brațul drept în ghips și mâna legată astfel încât, cu excepția degetului mare, abia dacă își putea mișca degetele.

— Scuzați-mă dacă nu răspund la salut.

Bora coborî privirea la ghipsul lui Galvani. *Suntem ca niște obiecte pe care marea le-a aruncat înapoi la țărm*, se gândi el. *Dar suntem netezi sau erodați? Există o oarecare diferență.*

— Un adevărat impediment pentru un romancier. Sper că nu este prea grav.

— Nu, nu. Sunteți în trecere prin Praga și dumneavoastră?

— Într-un fel. Plec înapoi peste șase zile.

— În Germania?

— Pe front. Mă întorc.

Într-un nor atât de alb încât te orbea, trenul cu destinația Dresda se punea în mișcare. Bora își întoarse privirea de la acel simbol chinuitor și zgomotos al întoarcerii acasă. Melancolia îi cuprindea sufletul, prea difuză pentru a fi atribuită vreunei cauze anume.

— De fapt, vă așteptam.

Galvani nu încetă să zâmbească.

— Dar... de unde știați că vagoanele noastre vor fi deturnate la Praga?

— Nu știam până acum două zile. M-a informat un prieten.

Când doi soldați italieni veseli îi loviră împingându-se unul pe altul, Bora nu reacționă, limitându-se să-l observe pe Galvani care îi certa.

— Îmi dau seama că este o impunere, domnule colonel, dar am nevoie urgentă de sfatul dumneavoastră cu privire la cazul cu care ne-am confruntat în Piazza Roma vara trecută. Va dura o oră sau două.

Preveni obiecțiile colegului.

— Există un alt tren care merge spre Viena și Merano. Nu vă faceți griji.

Repede, cu un gest deloc tipic pentru un om calm și

rezervat, luă geanta lui Galvani și și-o puse pe umăr.

— Veniți, am o mașină în apropiere.

Ciudățenia situației începea să-l lovească pe italian. Se ținu după Bora, care se mișca cu pași repezi prin sala mare a gării, îndreptându-se spre ieșirea monumentală cufundată în soare.

— …O oră sau două. Trebuie să părăsim gara?

— Da. Trenul spre Merano pleacă mâine.

Pe drumul scurt până la malul râului, dincolo de Institutul de Artă, făcură schimb de banalități („Felicitări pentru promovare", „Mulțumesc", „Au trecut aproape opt luni", „Da. A fost greu"), deși nimic nu-i împiedica să discute despre subiectul pentru care erau acolo. Bora alunga într-un colț al minții jena de a fi ars manuscrisul lui Galvani în stepă, pentru a aprinde un foc sub motorul Studer-ului. Spera să nu trebuiască să vorbească despre asta. Apoi, așa cum se întâmplă adesea când ajungi să spui ceea ce voiai să ascunzi, se auzi întrebând:

— Cum merge *Simțuri și zăpadă*?

Galvani își mișcă anevoios degetele mâinii bandajate.

— Nu am avansat mult față de capitolele pe care le-ați citit deja. Va mai trece ceva timp până voi putea folosi stiloul. Nu pot decât să bat la mașină.

Urmă un schimb de replici despre spitalele militare, fără nicio mențiune a dezastrului care provocase internările respective. Italianul privea pe fereastră, spre curba râului. Bora nu avea salivă în gură, semn de nervozitate. În scurtul timp în care se frecventaseră, el și GaIvani nu deveniseră prieteni, totuși exista între ei o anumită solidaritate de camarazi, liniștită, care făcea acel moment ciudat de stânjenitor.

Galvani se prefăcea că nu vede micile urme de pe gâtul lui Bora care păreau să-i distreze atât de mult pe ceilalți. La rândul său, Bora nu încerca să le ascundă, așa cum ar fi făcut cu un străin. Spuse:

— Romanul dumneavoastră… Ei bine, scenele pe care mi le-ați trimis sunt *vii*.

— Asta mi-ați scris. Dar este un bine sau un rău, din punct

de vedere narativ?

— Oh, este un bine. Un bine.

Bora se simțea aproape trist. *Dar de ce spun asta? Nici măcar nu o cred.* Era un altul care umplea tăcerea pentru el, pălăvrăgind.

— Nu sunt un expert, dar poate că va trebui să folosiți elipse pentru pasajele mai tari dacă vreți să-l publicați în Italia sau Germania. În Franța nu ar întâmpina nicio cenzură.

— Ei, poate. Dar va trebui să-l termin mai întâi.

Destinația finală a lui Bora era dincolo de Vltava, în districtul 19. Cu toate acestea, nu se grăbi să ajungă; se apropie de malul fluviului, lângă Strada Mozart, și se îndreptă spre nord, doar pentru a se întoarce un bloc, de parcă ar fi căutat o adresă precisă. Se opri în fața unui local mic, la o aruncătură de băț de vechea poartă a ghetoului.

Putea părea o cafenea pragheză tipică, cu excepția prezenței a două vehicule de la *Feldgendarmerie* parcate pe marginea străzii. Bora îl scoase din încurcătură pe Galvani, deschizându-i portiera și lăsându-l să intre primul.

Italianul se întoarse să-l privească. Nu-și pierduse cordialitatea, dar ochii albaștri erau întunecați. Bora știa din experiență cum anxietatea întunecă irișii deschiși la culoare, chiar și atunci când nu roșești.

— Doriți cu adevărat *sfatul* meu în chestiunea celor doi români?

Bora își descheie paltonul, își scoase mănușile și le puse în același buzunar adânc în care ținuse jumătățile de trabuc ale lui Stasov.

— Spuneți-mi dumneavoastră, domnule colonel. Dumneavoastră sunteți romancierul.

O spuse cu subînțeles? Bora avea acel fel al lui direct și calm de a se uita fix la cel care se afla în fața lui și, deși cuvintele în sine erau neutre, tonul implica altceva. Galvani, al cărui bronz de la lungile marșuri de vară era acum o amintire, ca pentru ei toți, se înroși din cauza unui aflux brusc de sânge în pomeți. Păru confuz doar pentru o clipă.

— Mă lingușiți, se limită să replice.

Dar Bora se folosi și de asta.

— E adevărat. Într-un fel, vă fac un compliment.

Îl precedă la o masă rezervată, oprindu-l cu un gest hotărât pe chelnerul care se apropia.

— Până la urmă, dumneavoastră și cu mine practicăm aceeași meserie, și Dumnezeu știe că este o meserie care ne obligă uneori să facem alegeri neplăcute.

Galvani aștepta să fie invitat să se așeze. Se comporta de parcă știa că Bora nu se referea la viața militară, deși așa ar fi putut părea. Dincolo de neamț care, după ce își scosese paltonul, se așezase în fața lui, cu spatele la ferestre, își ațintea privirea asupra geamurilor aburite. Avea aspectul cuiva care era pe cale să întrebe dacă exista un motiv pentru prezența *Feldgendarmerie* pe stradă.

La rândul său, Bora spera să nu pară atât de trist pe cât se simțea și nemulțumit de acea tristețe. Anumite reacții păreau imposibile după Stalingrad. Și totuși, era ca în cazul lui Stasov, o durere fizică.

Galvani dădu dovadă de amabilitate și-i veni în ajutor.

— De cât timp *știți*?

Din cauza ghipsului, purta paltonul pe umeri, iar acum îl lăsă să alunece pe bancă.

Bora respiră.

— Cu certitudine? De alaltăieri, de când am aflat de serviciul dumneavoastră la ambasada de la București.

— Și *fără* certitudine…?

— De dinainte de Crăciun, când am cerut confirmarea unei ipoteze care îmi zumzăia în cap.

Niciun membru al personalului cafenelei, goală la acea oră a dimineții, nu ar fi îndrăznit să se apropie fără să fie chemat. De îndată ce Bora îi aruncă o privire, un chelner în vârstă veni imediat să ia comanda. Ambii ofițeri aleseră un lichior local tare.

Galvani se juca cu suporturile de carton pentru pahare împrăștiate pe masă.

— E un cuvânt vag, *ipoteză*.

— Nu când revine de patru ori la rând, în moduri diferite. Ar fi trebuit să fiu orb ca să nu unesc punctele, până la urmă.

Banalele suporturi de pahare albe și albastre, observă Bora,

făceau reclamă la o bere germană, nu la Pilsner locală.

— Vă amintiți ziua în care carabinierul a adus în Piazza Roma pașapoartele și celelalte efecte personale ale soților Tincu confiscate de la cazaci? Când am introdus creionul în recipientul cu pudră, nu ați întrebat de ce o făceam. De fapt, la acea vreme eram doar curios să văd dacă doamna Costin nu a ascuns acolo verighetele ca măsură de precauție împotriva unui posibil furt. Odată ce am intuit că geniul familiei era soția și nu banalul ei soț, mi-am dat seama că trebuia să vă fi dat impresia că mă uitam după o formulă, un microfilm sau ceva asemănător în acea pudră. Dumneavoastră nu m-ați întrebat nimic. De ce? Pentru că, dacă ați fi făcut-o, aș fi putut deduce că erați alarmat de gestul meu și simulați o curiozitate nevinovată. Faptul că ați rămas tăcut indica un dublu nivel de autocontrol.

Cu mâna stângă, Galvani răsucea un suport după altul, de parcă ar fi jucat *solitaire*.

— Nici colegii mei nu v-au întrebat motivul gestului dumneavoastră.

— *Colegii dumneavoastră*! Lăsați, domnule colonel. Colegii dumneavoastră nu sunt demni nici să vă lustruiască cizmele.

— Au murit amândoi ca niște eroi iarna asta.

— Mult prea mulți au murit ca niște eroi. Nu înseamnă că erau inteligenți.

Bora era nerăbdător, dar se înfrână.

— Iertați-mă, dar să aud vorbindu-se de moarte eroică mă umple doar de furie în acest moment.

Veni lichiorul. Galvani îl sorbi încet, în timp ce Bora se uita fix la paharul lui.

— În Piazza Roma, singura modalitate de a scăpa de dumneavoastră părea aceea de a vă lăsa să găsiți cadavrele, dar nu prea devreme. Sunt surprins că nu ați început să mă suspectați în depozit, când v-am arătat sandaua doamnei Costin cu tocul lipsă. De obicei, *în meseria noastră*, obiectele de mici dimensiuni se ascund tocmai în tocuri.

— Era posibil ca o sanda de oraș să se rupă în stepă, admise Bora. Și apoi, îmi arătați un indiciu potențial semnificativ pe care îl neglijasem. Erați colegul meu. În acea primă seară, nu l-

ați apărat oare pe rahatul nemțesc aici de față în timpul discuției *întâmplătoare* cu Dossi și Serra San Bruno sub fereastra mea?

Bora își apropie buzele de marginea paharului, abia atingând lichiorul.

— Cât despre servieta lui Tincu, aparent intactă… Presupunând că în spatele crimei se afla un politruc, m-am întrebat de ce nu a luat documentele profesorului. Am dedus că poate era doar pentru că nu găsise servieta cu pricina, ascunsă cum era sub un strat de paie. Ca noi toți germanii, credeam pe atunci că Nicolae Tincu era omul de știință ale cărui studii erau importante. De-a lungul timpului, chiar am emis ipoteza că se ducea la comandamentul Armatei noastre pentru a negocia un acord în vederea cuceririi Stalingradului, datorită prieteniei doamnei Costin cu soția lui Paulus. În fond, domeniul lui de cercetare era atomul, ale cărui aplicații militare sunt acum mai mult decât o posibilitate.

— Și de ce nu v-ați gândit că studiile lui Tincu ar fi putut interesa și Italia?

— Haideți, domnule colonel. În ciuda profesorului Fermi care, de altfel, a trecut la dușman, ce ar face Italia în război cu studiile despre atom? Astăzi, țara dumneavoastră și țara mea au mai mare nevoie de combustibil decât de o super-bombă.

Bora se uită în spate pentru a vedea prin geamul aburit dacă jandarmii mai erau în stradă.

— Și, într-adevăr, ceea ce ne-a atras atât pe noi, cât și pe voi era benzina sintetică, mult mai practică și mult mai utilă.

— Iar expertul în chimie din familie era Bianca Costin.

— Da. În machismul nostru teuton nu ne-am gândit la asta. Ea trebuia să poarte pantalonii în familie!

Băură în tăcere, evitând să se privească.

— Singurul dumneavoastră pas cu adevărat fals, domnule colonel Galvani, a fost povestea cartușelor.

— De ce?

Galvani reluă jocul de *solitaire* cu suporturile.

— Le-ați fi putut ignora, așa cum ați făcut cu sandaua ruptă sau cu ochelarii profesorului Tincu.

Își ridică privirea.

— Da. Să-i iei ochelarii cuiva îi limitează foarte mult capacitatea de reacție.

— Aveți dreptate, am neglijat mai multe lucruri. Dar știm cu toții că este interzisă trimiterea de muniții de orice fel prin poșta militară. N-ați fi respectat interdicția? Să spunem că da. Dar era greu de crezut că ați avut timp să efectuați o examinare amănunțită a locului crimei chiar în momentul în care rușii traversau Donul. Cartușe expediate și pierdute pe drum? Nu. Ați inventat complet acest episod. Fie nu le-ați pus niciodată în plic, fie ați făcut-o și apoi ați rupt un colț pentru a le scoate din nou.

— Recunoașteți că referirea mea la acele cartușe de 9 mm v-a făcut să bănuiți din nou un comisar politic. Sau un ungur.

Bora își negă greșeala ridicând din umeri.

— O vreme chiar am crezut că am dat de urma politrucului cu pricina, dar mă înșelam și în acea privință. Un alt Becherovka?

— Da, mulțumesc. Scuzați-mă dacă insist, domnule maior, dar până acum aveți cartușe dispărute sau inexistente, o sanda ruptă și o întrebare ratată despre o cutie cu pudră. E cam puțin.

Bora se lăsă pe spate pe bancă, îndreptându-și umerii. Îi făcu un semn ospătarului să se întoarcă.

— Ei bine, mai sunt și trei ore lipsă din cronologia dumneavoastră pentru 14 august, ziua aterizării de urgență a Storch-ului.

Amândoi se făcură că nu observă când paharele goale fură înlocuite cu altele pline.

De data aceasta, Galvani bău lichiorul dintr-o înghițitură.

— Credeți? Locotenentul maghiar nu v-a relatat că, de îndată ce am auzit despre aterizare, m-am repezit spre sud în direcția Millerovo?

Harta zonei se ivi din buzunarul lui Bora.

— Desigur. Dar eu sugerez că ați continuat spre sud doar până la bifurcația Elenovka. De acolo, după cum puteți vedea, trebuie doar să virați la stânga de două ori pentru a vă îndrepta spre nord. Printre altele, ați avut noroc: nu l-ați întâlnit a doua oară pe locotenentul Lázár dat fiind că, deși era

un tanchist expert, se rătăcise învârtindu-se prin aceeași porțiune de stepă. El v-a văzut camioneta, domnule colonel, dar a confundat-o cu un vehicul de ajutor.

Galvani se desprinse de semnele și cercurile de pe hartă. La început nu vorbi, limitându-se să-l observe pe german.

— Înțelegeți, spuse apoi rar, că nu puteam face altfel.

— O, da. Să-i lăsați în viață nu era o alternativă.

Bora nu avea nevoie de un alt păhărel pentru a adăuga ceea ce avea în minte.

— Dacă aș fi fost în locul dumneavoastră, aș fi planificat să-i lichidez în timpul escalei de noapte de la Millerovo.

— ...Ei, da.

Erau colegi. Se înțelegeau. Era vorba de profesia lor. Conversația deveni mai ușoară.

— Într-adevăr, defectarea avionului a fost un eveniment neprevăzut și, potențial, un obstacol de netrecut. Acea aterizare forțată aproape că mi-a aruncat planurile în aer. Plecasem din Piazza Roma tocmai pentru a mă afla la Millerovo la sosirea lor. Știam despre zbor.

— Așa credeam și eu. Acum ar trebui să vă întreb despre complicii de la aeroport, dar nu văd la ce ar folosi. În acest moment, Millerovo și împrejurimile sale sunt în mâinile Rusiei.

Între degetele lui Bora, licoarea aurie rămânea intactă în păhărelul ei de sticlă.

— Presupun că *dumneavoastră* erați persoana pe care soții Tincu erau atât de nerăbdători să o întâlnească în oraș, într-atât încât să plece singuri. Poate o ultimă ofertă de bani din partea SIM pentru a-l învinge pe Paulus pe mâna lui. Este o regulă bună înainte de a ucide pe cineva. Nu sunteți obligat să-mi răspundeți, dar era în cărți un accident mortal cu Storch-ul între Millerovo și comandamentul Armatei a 6-a?

Galvani nu răspunse direct. Când Bora împinse lichiorul spre el cu degetul arătător, îl înghiți cu dezinvoltura cuiva obișnuit cu băutura.

— A fost un noroc pentru pilot că lucrurile au ieșit așa. Nu aveam nimic împotriva lui. Și nici măcar împotriva soților Tincu, de fapt. Dar, oricum, nu puteau rămâne în viață.

Bora își percepea angrenajele minții care lucrau, precise și

calme ca ticăitul pendulei din casa lui Lázár. Emoțiile lui nu erau atât de precise sau calme.

— Mă surprinde că ați reușit să gestionați problema în circumstanțe atât de dificile și într-un timp atât de scurt. Și dacă n-ați fi reușit să dați de urma soților Tincu înainte de salvatori?

— Nu văd cum. Mie îmi revenea să dau alarma după ce l-am întâlnit pe locotenentul maghiar. Și veți înțelege că, având în vedere ce aveam de făcut, nu mă grăbeam să o dau.

— Felicitări. Pot să vă întreb unde era formula?

— În toc, desigur. Doamna Costin a murit fără să o dezvăluie, dar am găsit-o oricum.

Galvani clătină din cap.

— Nu erau persoane deloc plăcute, nici el, nici ea.

— Așa am auzit, încuviință Bora, care încerca în zadar să simtă puțină animozitate față de asasin.

Mai vorbiră aproape cincizeci de minute, când ambiguu, când direct, încercând să dea impresia că erau mai informați unul despre celălalt decât erau în realitate.

În conversația cu Stasov, Bora înțelesese că fusese obiectul unui examen atent și discret din partea inamicului, de care își dăduse seama doar foarte puțin. Dar cu Galvani era o chestiune între aliați. În timpul Războiului Civil spaniol, italianul se luptase cu comuniștii la Malaga și la Guadalajara. Servise cu Alpinii în Albania și, după cum spusese, operase în Africa de Nord. Desigur, era vorba de misiuni sub acoperire. Bora înțelegea și nu se mira că un astfel de om se mimetiza printre colegi precum Dossi și Serra San Bruno, care – așa cum Galvani însuși părea să recunoască cu oarecare amuzament – nu aveau o părere prea bună despre el. Situația perfectă pentru cineva care se preface a fi un rezervist rechemat în timp ce își îndeplinește misiunea secretă.

Era ciudat, dar pentru amândoi afacerea Tincu nu implica niciun antagonism. De obicei, Bora considera civilii o pradă interzisă. Totuși, soții Tincu – cercetătorii implicați într-o tranzacție economică de importanță uriașă – nu se încadrau tocmai în această categorie. Știa bine că, dacă ar fi avut ordine

asemănătoare cu ale lui Galvani, probabil ar fi făcut la fel.

— Și acum, domnule maior Bora?

— După cum vedeți, am venit singur. Jandarmii de afară nu au nimic de-a face cu mine; nu știu de ce se află acolo. Nu am ordine în ceea ce vă privește, decât să vă reții la Praga pentru o vreme. Totul va fi hotărât peste nivelul meu… și al dumneavoastră.

Bora plăti nota, lăsă un bacșiș și îl expedie pe chelner.

— Dacă ar depinde de mine, v-aș lăsa să plecați acasă cum aveați programat. Este vorba despre spionaj, nu de un caz penal. La urma urmelor noi, cei din Abwehr, nu ieșim bine. Am fost ultimii care au aflat despre combustibilul sintetic. Ce mai contează acum dacă Ducele ni l-a suflat de sub nas?

Era o simplă dezamăgire din partea lui Bora. Informațiile lui nu depășeau ceea ce îi spusese Lattmann, plus tot ceea ce presupusese singur. Văzându-l pe Galvani răsturnând paharul gol pe unul dintre suporturile de carton, se pregăti pentru un fel de comentariu final din partea italianului. Dar, și de această dată, interlocutorul său reuși să-l surprindă.

— Ce contează, spuneți dumneavoastră… Deci știți că, în ciuda eforturilor mele de a o obține, formula nu a dus la ceea ce promitea.

Bora fu sigur că păli se. Cu fereastra în spate, speră ca penumbra să îi ascundă reacția suficient pentru a-i da timp să reacționeze.

Ce? CE?

„Să știți, totuși, că nu ne interesa formula, dar nu din motivele la care v-ați putea gândi…” Așa îi spusese Stasov. Bora era din ce în ce mai deconcertat de acea noutate neașteptată, dar nu putea permite ca Galvani să-și dea seama. Avu nevoie de câteva secunde să inventeze o minciună credibilă.

— Nu vă pot dezvălui sursa mea, domnule colonel, dar… da, sunt informat.

Să se zbată în căutare de cuvinte era ultimul lucru de care avea nevoie. Trebuia să se prefacă sigur și calm.

— La urma urmelor, continuă pe un ton neutru, ca sportiv și ca soldat de cavalerie, recunosc înfrângerea. M-ați bătut cu trei lungimi, domnule colonel Galvani.

— Ce vreți să spuneți? Dumneavoastră ați rezolvat cazul!

— Știți ce vreau să spun. Mă doare să o recunosc, dar m-ați depășit ca iscusință.

Bora se ridică, își puse paltonul și începu să-l încheie. Dacă era adevărată, știrea ineficacității formulei necesita o serie rapidă de pași formali: anunțarea Firmei prin Lattmann înainte de a părăsi Berlinul, modificarea raportului scris pe care începuse să-l redacteze despre discuția cu Stasov și revizuirea poziției lui Paulus față de cei doi Tincu… Cu aparentă stăpânire de sine, făcu ocolul mesei pentru a-l ajuta pe Galvani să-și aranjeze paltonul gri-verde pe umeri.

— Schimbând complet subiectul, spuse dezinvolt, de parcă ar fi fost cu adevărat colegi care s-au întâlnit întâmplător, vă rog să-mi satisfaceți o curiozitate de neamț. Am observat că nu purtați verighetă, dar mulți italieni nu o poartă. Sunteți căsătorit?

Galvani nu se aștepta cu siguranță la o astfel de întrebare, dar își reveni imediat.

— Ah, subiectul dificil! zâmbi ușor. Separat, mai mult sau mai puțin. De câțiva ani, sufletul meu pereche este Veronica.

Se mișcă atunci când Bora deschise ușa pentru el și ieșiră amândoi.

— Știți cum merg lucrurile, domnule maior. Te căsătorești repede și ai timp să-ți pară rău.

Bora cerceta strada, unde rămăsese doar un vehicul de la *Feldgendarmerie*. Judecând după Škoda de lux parcată în apropiere – atât de asemănătoare cu cea care îl depășise lângă Karlšstein încât putea fi aceeași –, în bloc stătea un personaj important. Poliția militară era acolo pentru a-l proteja pe *acela*. Se întoarse calm să-l privească pe Galvani.

— Vi se pare că sunt genul căruia i-a părut rău?

— Dumneavoastră, nu. Dacă soția e cea care…

Galvani își atinse discret gâtul, iar Bora aprobă din cap.

— Sunteți norocos, încă mai există flacără în căsnicia dumneavoastră. Continuați așa. Eviți rutina cât puteți de mult. Credeți-mă. Vin copiii, mai e și soacra. Sărbători din obligație, prânzuri în familie. Slujba de duminică. Certuri despre bani, despre ratele la casă și despre ce vor spune vecinii… Toată

meschinăria burgheză care în scurt timp începe să te strângă. Aveam nevoie… nu, *merit* mai mult.

Bora merse înaintea lui către Opel. Amărăciunea răspunsului îl tulbura, ca și faptul că Galvani se simțise dator să se justifice.

— Veronica este fata frumoasă de pe șalupa cu pânze de la Miramare?… Am observat fotografia ei în seara în care mi-ați arătat cărțile.

— Da, ea este.

După o privire aruncată jandarmilor cu haine de piele, în picioare la câțiva pași distanță, Galvani scoase ceva ca un oftat în aerul rece.

— Frumoasă, da. Pasională, de asemenea. Și totuși, chiar și cu ea… În ultima vreme, nu știu. Mai devreme sau mai târziu fetelor le trec prin cap anumite idei. Mai devreme sau mai târziu, toate o fac.

Așteptă pe partea pasagerului ca Bora să deschidă ușa.

— Mă credeți dacă vă spun că mă așteaptă la Viena? A avut ideea de a se alătura Crucii Roșii; și, din moment ce vorbește germană, iar orașul este o escală pentru cei care se întorc din Rusia, a cerut să fie repartizată acolo.

Deși rămase politicos, Bora nu mai avea chef să fraternizeze. Îl lăsă pe Galvani să intre.

— De aici, spuse, trecem râul până la cartierul general al *Feldgendarmeriei*. Este doar o formalitate: identificare, înregistrare *et caetera*. Următoarea dumneavoastră destinație va fi probabil ambasada Italiei, pentru repatriere.

Îi dădu lui Galvani geanta ca să o țină pe genunchi.

— Ați putea să o revedeți pe Veronica foarte curând. La drept vorbind, există destine mai rele.

Într-adevăr. Am găsit vinovatul și am descoperit că formula doamnei Costin nu e bună de nimic. Ce ar crede Paulus despre această întorsătură? Din câte știe el, toate personajele din afacerea Tincu sunt moarte de săptămâni întregi, inclusiv eu.

Bora închise încet ușa pasagerului. Înconjurând mașina, se opri să scoată cu precizie teutonă o frunză moartă prinsă în ștergătorul de parbriz, apoi se așeză la volan.

— Oricum ar fi, domnule colonel, în locul dumneavoastră aș

sta la distanță de colegii noștri români. Și poate și de cei maghiari.

Dincolo de Vltava, cartierul din fața lor fusese cândva un sat independent și își păstra aspectul rural al acelei epoci, deși adăpostea unele dintre cele mai frumoase case de pe malul stâng al râului. Vilișoarele tradiționale și clădirile cubiste bizare i-ar fi atras atenția lui Bora în alte momente, dar în acea zi, cel puțin pentru el, nu erau altceva decât obiecte de recuzită trecătoare într-o piesă care nu avea nimic de-a face cu Praga. Se chinuia în tăcere să înțeleagă dacă ceea ce sugerase Stasov și ceea ce afirmase Galvani erau adevăruri; și, în acel caz, dacă o formulă ineficientă necesita o doză considerabilă de viclenie din partea doamnei Costin. Femeia își ținuse ascunsă versiunea finală a formulei în așteptarea plății? Sau se grăbise să o vândă incompletă nerăbdătorului Paulus? Bora nu putea avansa decât ipoteze. În incendiul din laboratorul cercetătoarei se pierduseră cine știe ce elemente importante. Și cine știe dacă fusese cu adevărat un accident.

Spre deosebire de Bora, Galvani părea să găsească stimulatoare atât drumul, cât și împrejurimile.

— V-ați gândit vreodată, domnule maior, cum, mai devreme sau mai târziu, fiecare dintre noi ajunge să trăiască în cea care va fi ultima lui casă? observă. Doar că adeseori nu ne dăm seama.

Bora era atent la drum, dar asculta. Cocioabele printre dărâmături care fuseseră ultimele refugii pentru el și oamenii lui la Stalingrad… *trăiseră* oare în ele? Într-un fel, da. Ar fi putut și muri acolo, de cel puțin o sută de ori. Și li se întâmplase multora.

— Este o relație efemeră, spuse cu voce tare, cea pe care o avem cu casele.

— Pentru că supraviețuiesc, iar noi nu?

— De prea multe ori nu supraviețuiesc nici ele. Iar obiectele de zi cu zi, cu atât mai puțin.

Bora îi aruncă o privire.

— Apropo, îmi cer scuze că nu am reușit să vă returnez capitolele pe care mi le-ați trimis.

— Nu vă faceți griji, erau doar copii.

Dar uneori se pierdeau (meritau pierdute) și originalele. Zile întregi la Bulovka, teama de a fi pierdut verigheta cu numele Diktei îl ținuse într-o stare de agitație. Din fericire, capelanul o dusese în siguranță în spatele frontului, împreună cu celelalte mici obiecte de valoare pe care soldații i le încredințaseră înainte de a trece Donul. Cu voia lui Dumnezeu, Bora avea să o recupereze înainte de a se întoarce în Rusia.

La trecerea la nivel de dincolo de Sommerberg, lângă gara Dewitz, Bora încetini și se opri să aștepte trenul spre Leipzig, care urma să treacă.

— Spuneți-mi, domnule maior… nu vi s-a întâmplat niciodată să trebuiască să ucideți civili?

Era interesant, și poate chiar semnificativ, faptul că Galvani i-a pus întrebarea.

A da lovitura de grație unei familii de țărani mitraliată de SS în Polonia în 1939 nu putea fi definită drept crimă sau execuție. Bora ar fi putut spune nu.

— Nu încă, spuse în schimb.

Galvani păru să aprecieze melancolia sobră a răspunsului.

Duminică, 14 martie, seara

Asta este. Nu știu dacă s-a terminat cu adevărat, dar Galvani este în siguranță la jandarmeria militară. Mâine voi verifica la comandamentul militar detaliile privitoare la transferul său în mâini italiene. Lattmann și cu mine vom avea multe de discutat în următoarele ore, fără a socoti raportul lung pe care va trebui să-l scriu.

Galvani și cu mine ne-am despărțit cu o strângere de mână, de parcă am fi avut de discutat despre probleme banale de serviciu. Rutină. În armată totul este rutină; în război, nimic. Este o dilemă insolubilă. Ordinea și haosul aruncate împreună și forțate să coexiste.

Atașamentul este în centrul tuturor: pentru ceea ce ai, pentru ceea ce pierzi, pentru ceea ce îți este frică să pierzi și speri să ai

din nou. Când Galvani a vorbit despre case, iar eu mă gândeam la adăposturile noastre mizere de la Stalingrad, mi-a venit în minte că trebuie să mai existe încă o parte din micile rezerve ascunse de Schertl în sectorul nostru. Nu le-am putut recupera pe toate pentru că-i aveam pe ruși în apropiere, dar acele bunuri modeste, cândva atât de prețioase pentru noi, aparțin deja arheologiei Stalingradului. Într-o zi vor fi ca artefactele îngropate la Teutoburg sau Waterloo. Nu. Mai mult la Teutoburg decât la Waterloo. Jocul pe care îl jucăm cu Rusia nu s-a încheiat încă. Iar dacă romanii au recucerit însemnele legionare pierdute la Teutoburg, noi, dacă nu altceva, ne vom reface onoarea pe pământul inamic.

În curând, Bora avea să descopere cât de repede haosul putea da peste cap ordinea. Dar, pentru moment, prevala ordinea. Galvani, transferat la ambasada Italiei, avea să rămână acolo câteva zile – fără îndoială pentru a răspunde la diverse întrebări puse de ai lui –, după care se va urca în trenul spre Merano dintr-o gară secundară, probabil cea din Smichov, la sud de oraș.

Luni, 15 martie

Bora își petrecu următoarele ore așa cum făcea de obicei când era neliniștit: muncind. Reconstituirea cu acuratețe, în rapoartele destinate Abwehrului, a întâlnirilor sale cu Stasov, Lázár, Tulbure și, mai ales, cu Galvani necesita timp și atenție. Cu excepția lui Stasov – victimă tardivă a infamelor *Linii directoare pentru tratamentul comisarilor politici* –, ceilalți „pariori din jurul mesei”, cum îi numea Lattmann, aveau să-și reia într-un fel sau altul serviciul alături de aliatul german – sau nu. Rămânea de înțeles cum îl va reutiliza SIM pe Galvani. De altfel, nu era vina lui dacă sarcina pe care o îndeplinise cu o eficiență nemiloasă nu îi oferea Italiei autonomia energetică sperată.

În acel moment, referentul direct al lui Bora pentru cazul Tincu era Biroul Central al Abwehrului, având în vedere că Paulus era prizonier la ruși, iar Armata a 6-a nu mai exista. În multe privințe, abia aștepta să închidă dosarul. Însuși Lattmann, cu care vorbise îndelung la telefon, aștepta cu nerăbdare o misiune în prima linie după paranteza de la București.

În acea dimineață de la jumătatea lunii, mai mult sau mai puțin la ora la care trenul spre Merano pleca de la Smichov cu Galvani la bord, Bora ieși din locuința lui bine dispus, după ce auzise la radio confirmarea recuceririi Harkovului de către germani.

Era destul de ordonat; și, din obișnuință, cum prefera să conducă el însuși vehiculele care îi erau puse la dispoziție, controla ca totul să funcționeze cum trebuia înainte de a porni. Acest lucru includea și o privire asupra curățeniei interioare a mașinii. Îl surprinse oarecum să descopere un dosar sub scaunul pasagerului. Bora nu-și amintea să-l fi văzut vreodată. Îl scoase, convins că îl strecurase Galvani, probabil în scurtul răstimp de care avusese nevoie să-l urce în mașină, să înlăture o frunză uscată de pe ștergătorul de parbriz și să ocolească vehiculul pentru a se așeza la volan. Din carton simplu, fără sigle, conținea un plic cu o scrisoare pentru *Domnișoara Veronica Simonich, Riva Tre Novembre 9, Trieste – Italia* și niște coli împrăștiate. Acestea fuseseră scrise de mână cu ceva timp înainte, dar scrisoarea fusese bătută la mașină probabil pentru că, având brațul în ghips și mâna bandajată, Galvani nu putea face altceva.

Uitase dosarul sau îl pusese acolo intenționat? Lui Bora i se păru destul de ciudat. La prima vedere, conținutul foilor nu părea criptat și nici relevant din punct de vedere politic. În orice caz, merita să-l examineze. Se întoarse în casă și urcă în camera lui, unde se așeză la biroul din fața ferestrei deschise. Notițele erau incoerente: schițe, idei și sugestii pentru roman și câteva rânduri de poezie. Un fragment datat la sfârșitul lunii august, poate pentru o scrisoare formală sau un articol de publicat, îi atrase atenția.

Li se spune superficial nemți. Acești băieți din familii foarte bune, a căror viață înainte de armată mi-o pot imagina cu ușurință, nu se potrivesc cu stereotipul. Rude de rang înalt în comun, căsătorii între rude de sânge, case frumoase, școli bune, sport și vacanțe, un viitor strălucit în față. Și apoi, vin să moară aici pentru că nu se pot abține să nu o facă (e tradiție) și, mai ales, nu vor. Plini de noroi și epuizați ca ultimul dintre soldații lor, pentru că majoritatea au mers la școli de război și sunt ofițeri. În general politicoși, în general binedispuși, în general mai puțin politizați decât subalternii lor, dat fiind că de la conducere clasa lor nu a prea avut de câștigat, dimpotrivă. Adeseori și religioși, sau cel puțin formal practicanți, respectuoși față de preoți…

Îi descria pe tinerii germani ca Bora și pe Bora însuși.

Fu impresionat de ceea ce spunea un străin despre clasa lui, despre cei de o vârstă cu el și despre obedienta lor față de tradiție. Cântărind dosarul, amână momentul în care să decidă dacă să-l predea superiorilor împreună cu raportul despre afacerea Tincu sau să i-l trimită lui Galvani. Cu siguranță, era ciudat. Putea să uite în mașină niște note de culoare fără importanță. Dar o scrisoare adresată femeii lui, care trebuia doar sigilată pentru a fi trimisă? Galvani ar fi putut să o facă de la ambasadă sau să o ia cu el pentru a o înmâna direct. Dacă nu fusese o neglijență, atunci ce era?

Până acum, Bora aruncase doar o privire în plic, fără să citească textul, dar acum – până la urmă, asta făcea parte din meseria lui – decise să-l examineze. După ce parcurse cele două pagini până la final, i se păru că înțelege de ce Galvani avea acel ton amar, chiar ușor deranjat, când vorbiseră despre Veronica.

Îi pică prost.

Câteva minute mai târziu se îndrepta spre birourile administrației militare din Wehrmacht Platz, în același district în care își avea cartierul general *Feldgendarmerie*. Avea nevoie de o mașină de scris pentru a-și bate notele finale și relatările interogatoriilor și i se spusese să meargă acolo.

Ajuns la trecerea la nivel unde se oprise cu Galvani cu câteva zile mai devreme, observă că, deși nu treceau trenuri, un convoi era oprit pe șinele din dreapta intersecției, în timp ce altul, destul de lung – un tren blindat –, era oprit pe partea opusă. Locomotiva lui trebuia să se găsească în dreptul gării de la Dewitz. Bora ar fi putut continua, dacă nu ar fi fost prezența poliției militare peste tot. Trebuia să fie vorba de unul dintre acele controale minuțioase care blocau circulația. Nu se puteau evita fără a trezi suspiciuni, nici măcar dacă era, cum s-ar spune, de meserie.

Cu toate acestea, acea desfășurare de forțe i se părea excesivă, cu excepția cazului în care era vorba de un atentat. În fond, acesta era orașul ambuscadei mortale a lui *Reichsprotektor* Heydrich și al giganticei vânători a vinovatului care i-a urmat. Negăsindu-se departe de destinația sa, Bora decise să oprească, să parcheze în apropiere și să continue pe jos. I se cerură oricum actele la două colțuri de stradă diferite, iar când se întâmplă a treia oară, își pierdu răbdarea suficient pentru a pretinde să știe ce se întâmpla.

Jandarmul din fața lui se încruntă.

— La Smichov, domnule maior, a avut loc un incident în timpul transferului unei persoane la gară. Au luat cu forța un individ dintr-un vehicul, iar acum căutăm o mașină de mare putere, model Škoda Superb, raportată de martorii oculari că se îndepărta cu viteză mare după răpire. Dar nu putem exclude prezența complicilor în gară sau în trenuri, așa că deocamdată totul este blocat.

Bora avu mai mult decât un presentiment. Se grăbi spre birourile administrației militare. În așteptarea formularelor pentru preluarea mașinii de scris, încercă să sune la ambasada Italiei pentru a-și înlătura îndoiala. Toate liniile erau ocupate. Sună atunci la comandamentul militar, unde îi confirmară că în incident părea să fi fost implicată și o mașină a serviciului diplomatic al Regatului Italiei.

Dacă n-ar fi fost presat de timp să predea raportul, s-ar fi dus la marginea satului Smichov. Știa însă că ar fi fost inutil; poliției militare nu-i plăcea amestecul. Se întoarse acolo unde lăsase mașina și parcurse o bună bucată de stradă în marșarier

înainte de a-și putea continua drumul spre casă. Pe drum se opri la ambasada Italiei. Acolo, toți aveau buzele cusute. Atașatul militar era plecat, iar consulul general Caruso, inaccesibil.

Bora ținu radioul pornit ore în șir. Postul de radio al Reich-ului pentru Boemia nu dădea știri despre acest lucru. Răpirile și crimele nu făceau parte din programul zilnic. Eterul era inundat de cântece idioate. Dvorský cânta *Pierino, ce ai făcut azi?* Altcineva vocaliza în ritm militar o versiune a lui *Bel-Ami*. Din fericire, buletinele de front sunau încurajator. Bora continuă să bată la mașină.

Înainte de căderea serii, merse pe jos până la comandament și întrebă de ofițerul de la Servicii. Așa află că trupul lui Amerigo Galvani – Bora înțelese chiar dacă interlocutorul său vorbea pur și simplu despre „un ofițer al Armatei Regale Italiene" – fusese găsit ciuruit de gloanțe cu o oră mai devreme. Unde? În câmp deschis, într-una dintre vechile tabere austro-ungare de antrenament. Skoda Superb fusese abandonată și incendiată câțiva kilometri mai departe.

Luni, 15 martie, ora 18:30

La naiba. La naiba. Jandarmii care leneveau în fața cafenelei în care stăteam cu Galvani au avut Škoda sub nas aproape două ore și nu au reușit să înțeleagă de ce se afla acolo. Nici eu, de altfel. În ziua idelor lui martie, această metodă gangsterească de asasinat miroase a România. Codreanu, fondatorul Gărzii de Fier, a avut același sfârșit în timpul unui transfer dintr-o închisoare în alta, alături de peste o duzină de adepți de-ai săi; prim-ministrul care a ordonat uciderea sa a fost asasinat la rândul lui. Nu trebuie să mă uit departe pentru a-mi da seama că Martin Bora, contrar a ceea ce susține Lázár, nu este Copoiul Morții; mai degrabă Copoiul Morții l-a urmat până la Beraun, și apoi la Praga, căutând răzbunare. Se pare că Serviciul Special de Informații[34] *românesc nu iartă. A fost o revanșă pentru*

uciderea soților Tincu? Sau un avertisment către aliații italieni să nu provoace Bucureștiul? Sau, pur și simplu, uciderea unui agent străin care știa prea multe despre intrigile cuplului? Oricare ar fi fost motivul eliminării lui Galvani, mă pot scuti de osteneala de a decide dacă să-l avertizez sau nu pe Lázár despre riscul la care este expus. Am aflat de la Bruno, cu care am vorbit la telefon pentru a raporta incidentul și a explica faptul că văzusem Škoda Superb foarte de aproape, că tanchistul a fost convenabil chemat în Germania imediat după întâlnirea noastră de la Beraun. Mai devreme sau mai târziu, sunt sigur că va plăti pentru crimele sale de război.

Cum mă simt? Dacă ultimele opt luni m-au învățat ceva, este că trebuie să pun o distanță de siguranță între mine și reacțiile mele. Faptul că știu ce a făcut Galvani și de ce nu justifică în ochii mei uciderea lui. Totuși, nu îmi pot permite să-mi amintesc momentele conversațiilor noastre în care aproape că exista încredere între noi.

Au murit prea mulți oameni în jurul meu ca să îmi permit doliul. Îmi înăbuș emoțiile pentru a mă concentra pe următoarea sarcină de îndeplinit.

Există însă un lucru pe care simt că trebuie să îl fac înainte de a pleca în Ucraina, nu atât pentru Amerigo, cât pentru Veronica. În fond, mi se pare că o cunosc, suspendată între descrierile erotice pe care i le-a făcut iubitul ei și tandrețea mic-burgheză pe care el începea să o urască.

În miez de noapte, Bora se întoarse la birou și puse o foaie în mașina de scris. Scrisoarea lui Galvani către Veronica era, din fericire, pe hârtie simplă. Bătu prima parte așa cum fusese scrisă, respectând și paragrafele și punctuația. A doua parte, însă, o refăcu complet. Când fu mulțumit de rezultat, bătu la mașină și adresa pe un plic nou, ca să nu se vadă că fusese scrisă pe un alt aparat. Apoi, înainte de a merge la culcare, reciti ambele texte, originalul mai întâi.

Dragă Veronica,

Scuză-mă că scriu la mașină și cu două degete. Îmi revin după o rană minoră, dar extinsă, la aproape tot brațul drept,

care mă va bloca o vreme. Mă bucur că preotul te-a informat despre supraviețuirea mea și că și tu ești bine.

Acum trebuie să mă gândesc la prietenii care nu au avut acest noroc.

În cazul în care veștile nu au ajuns la familiile lui Titta și Emilio, te superi să mergi la ei pentru a anunța moartea lor eroică? Informațiile despre cei căzuți și răniți ajung cu încetinitorul; aici continuăm să primim scrisori de la soții și părinți convinși că cei dragi sunt încă în viață. Mai devreme sau mai târziu, statul-major va trimite o comunicare oficială, dar ar fi mai bine dacă mama lui Titta și văduva lui Dossi ar afla asta direct, dintr-o sursă prietenoasă. Știu că e mult să-ți cer. Dacă aș putea, aș face-o eu.

Dacă nu vrei să faci două vizite, roagă-l pe fratele tău, Carlo, să meargă la Dossi. A fost coleg cu Emilio la Facultatea de Inginerie, iar soția lui îl cunoaște bine. Îți trimit separat ultimele scrisori ale lui Titta către mama lui. Asigură-te că le ai cu tine când te duci la Donna Amelia. Nu am întâlnit-o niciodată și îmi dau seama că nici tu nu o cunoști. Fotografia pe care o anexez a fost făcută în august anul trecut pe malul Donului. După cum vezi, suntem Titta, Emilio și eu. Va fi o consolare pentru doamnă când îi vei aduce vestea tristă.

Un sfat: ar trebui să folosești micul subterfugiu de a-i spune că ești soția mea. Familia Serra San Bruno este foarte credincioasă. Deși ei nu cunosc numele soției mele, știu că sunt căsătorit, așa că fă-mi favoarea asta. Tu și cu mine suntem superiori acestor lucruri mărunte de provincie, dar îi datorez inimii ei de mamă să nu o scandalizez în acest moment dramatic. Reputația fratelui tău de liber-cugetător îmi interzice să-l folosesc ca mesager pentru această familie.

Iartă-mă că am așteptat până la acest paragraf pentru a comenta decizia ta de a deveni asistentă medicală la Crucea Roșie. Desigur, este o alegere curajoasă pe care puține femei ar face-o în acest moment al conflictului. Sunt mai puțin entuziasmat la gândul că, într-o astfel de ocupație, vei fi expusă bărbaților și nudității masculine. Dacă vrei, spune că sunt gelos. Aici, la spital, toți pacienții mai devreme sau mai târziu încearcă, atât cu asistentele germane, cât și cu cele

locale.

Cât suntem la subiect, te rog, te rog, Veronica. Nu continua să mă întrebi ce îmi scriu de acasă. Trebuie să știi că nu există nimic ce mi-ar putea spune copiii sau mama lor care să-mi schimbe sentimentele față de tine. Nu tu ești cealaltă femeie. Ea este.

Cât mi-aș dori să trăiesc într-o țară în care divorțul este legal! Dar, înțelege-mă, sunt legat de mâini și de picioare. Spui că, după părerea lui Carlo, ar trebui să ne mutăm în Franța după război și să trăim acolo *more uxorio*. Nu sunt împotrivă. Trebuie doar să mai avem răbdare încă patru ani, când băiatul meu cel mic va termina liceul. Spui că cei opt ani de așteptare care au trecut deja încep să fie mulți, dar trebuie să înțelegi că m-aș simți mai în largul meu dacă ambii copii ai mei ar fi mari. Mama lor nu va obiecta la noua mea viață dacă îi las casa. După douăzeci de ani împreună, i-o datorez.

Cum vezi, sunt foarte direct cu tine. Întrebarea este: mă vei mai dori peste patru ani, înzestrat doar cu munca mea și cu o inimă îndrăgostită?

Nu e prima dată când îmi scrii că ți-e teamă că nu vei mai putea avea copii dacă mai așteptăm: ei bine, Veronica, ne vom lipsi de copii. De ce voi fetele – scuză-mă dacă ți-o spun – sunteți atât de obsedate de maternitate? Crede-mă, dacă la vremea aceea aș fi luat măsuri de precauție în loc să dau dreptate politicii demografice a Ducelui, acum n-ar trebui să aștept încă patru ani ca să fug cu tine.

Te rog, pentru binele meu, spune-mi că renunți să fii asistentă la Crucea Roșie. Știu cât de pasională te face atenția unui bărbat și cunosc soldații. Concentrează-te, în schimb, pe vizitele la familiile bieților mei colegi. Aș aprecia-o mult.

Fii optimistă. Vom vedea sfârșitul acestei nopți întunecate, iubirea mea. Am supraviețuit pe un front unde au murit cu sutele de mii. Trebuie să fie semnul unui viitor mai bun.

Cu toată dragostea mea,
Amerigo

P.S. Sper să îți placă poezia atașată acestei scrisori. Aici avem timp la dispoziție, așa că a ieșit ceva mai bine ca de obicei.

Interpolarea lui Bora începea după al patrulea paragraf și diferea destul de mult de ce scrisese Galvani.

Sunt recunoscător și entuziasmat de decizia ta de a deveni asistent medical al Crucii Roșii. Este o alegere eroică, pe care doar o femeie îndrăgostită ar risca-o în această fază a conflictului. Fără îndoială, în noua ta poziție vei fi expusă spectacolului teribil al suferinței umane; mângâie-te gândindu-te că ajutorul tău va fi extrem de important pentru răniți și le va întări dorința de a trăi. Nu-mi pot imagina o activitate mai nobilă și sunt mândru de tine.

Și te rog, te rog, Veronica. Nu-ți face griji pentru ce îmi scriu de acasă. Nimic din ce mi-ar putea spune soția mea sau copiii nu-mi va schimba sentimentele față de tine.

Din păcate, în Italia nu există divorț. Nu pot schimba lucrurile. Totuși, așa cum sugerează fratele tău Carlo, am putea merge în Franța imediat ce se va face pace, să ne căsătorim acolo. După opt ani în care te-am obligat la întâlniri clandestine, îți datorez cel puțin asta.

Soția mea și copiii vor înțelege că avem dreptul să ne refacem viața împreună.

După cum vezi, sunt foarte sincer cu tine. Sper doar că mă vei mai dori, înzestrat doar cu munca mea și cu o inimă plină de dragoste.

Încă un lucru. Îmi scrii că ți-e teamă că nu vei putea avea copii dacă mai așteptăm: și atunci, de ce să nu facem unul? Voi veni în curând în permisie. Dacă tu vrei – iar eu sunt mai mult decât pregătit să am grijă de cel mic –, să știi că abia aștept. Ce poate fi mai bine decât să contribuim la creșterea demografică din țara noastră?

Fii optimistă, Veronica. Vom vedea sfârșitul acestei nopți întunecate. Am supraviețuit pe un front unde au murit cu sutele de mii. Trebuie să fie semnul unui viitor mai bun. Dacă nu va fi așa, poartă-mă mereu în suflet.

Cu toată afecțiunea și dragostea,
Amerigo

P.S. Sper să îți placă poezia atașată acestei scrisori. Aici avem timp la dispoziție, așa că a ieșit ceva mai bine ca de obicei.

Marți, 16 martie

Dimineața, Bora trimise dosarul cu scrisoarea originală și notele lui Galvani către Biroul Central al Abwehr. După aceea, sigilă și expedie la adresa de la Trieste versiunea lui a mesajului pentru Veronica, împreună cu fotografia și poezia.

Oamenii din Servicii își uită rareori dosarele în mașinile altora. Lui Bora îi rămânea să aleagă între două ipoteze necontradictorii: că Galvani prevedea posibilitatea unui atentat la viața lui *și* voia ca el să găsească dosarul, sperând – cine știe – că va decide să îmblânzească tonul scrisorii lui către iubită. Un fel de moștenire după eșecul substanțial al unei operațiuni aparent reușite.

În cele din urmă, își spuse Bora, *iată de ce, în ciuda faptului că fotografiile corpului lui Galvani sunt la dispoziția jandarmeriei militare, refuz să le văd. Nu pentru că m-ar putea neliniști; am văzut mormane de cadavre. Ci pentru că, în acest caz, ca și în cazul lui Țezar Stasov, la bine și la rău prefer să mi-l amintesc în viață.*

Găsirea unei telegrame de la Ernst Jünger, care îl aștepta la comandament, fu o surpriză binevenită. Celebrul scriitor și erou din Marele Război i-o trimisese din biroul său din Paris, la aproape trei ani distanță de la scurta lor colaborare la un caz de crimă din Bretania. După o scurtă formulă de urări de bine, aceasta conținea o singură întrebare acută. *Acum, că ați fost printre Morți, vă întoarceți la noi transfigurat sau ca un strigoi din folclorul românesc?*

Acesta era tonul lui de sfidare, la limita provocării. Simțindu-se cum se simțea, Bora reciti fraza de mai multe ori. Era ca și cum Jünger, el însuși un supraviețuitor al războiului de tranșee, i-ar fi citit gândurile.

Poate că sunt doar un soldat pe care nici măcar Moartea nu l-a vrut. Era răspunsul cel mai apropiat de adevăr, dar lui Bora îi era rușine să nu pară egocentric.

Așteptă până seara înainte de a răspunde. Se trezi chiar să împărtășească cu Jünger experiența spectrală a Sinagogii țiganilor; un gânditor vizionar precum autorul cărții *În furtuni de oțel* ar fi înțeles. Adăugă că la el simțul datoriei nu își pierduse niciodată din intensitate. Își schimbase gustul.

Vă las pe dumneavoastră, domnule căpitan Jünger, să judecați dacă revanșa – nu este o chestiune de răzbunare, ci de revanșă – adaugă un gust amar sau dulce gustului de sânge pe care noi, supraviețuitorii, îl simțim în gură.

S-au întâmplat multe și după sfârșitul bătăliei. Altă durere, alte pierderi. Nu sunt transfigurat, nici mortul viu din legenda balcanică. Dar am înțeles în cele din urmă că noi, cei care am luptat la Stalingrad, *NOI* eram Sinagoga țiganilor, o armată zdrențuită și confuză, asemănătoare cu cele din secolul al XVII-lea din timpul războaielor religioase. O armată ținută împreună doar de egoismul individual. Acum o percep cu o claritate absolută, iar dacă nu mă face să mă înfior, este pentru că acele zile, acel amestec brutal, mi se potriveau – sau cel puțin participam activ la ele.

În fața a ceea ce s-a întâmplat acolo – „făcut, văzut, suferit” sunt cele trei participii care rezumă experiența soldatului sau cel puțin a unui soldat ca mine –, în numele lui Dumnezeu, în fața Stalingradului, viețile noastre individuale își pierd sensul. Poate că justiția încă mai înseamnă ceva. Nu sunt sigur, din moment ce justiția este o construcție umană, înșelătoare și provizorie ca orice altă regulă sau convenție instituită de noi, oamenii, cu toate acestea trebuie să cred în ea.

Am impresia că, dacă cineva ar vrea să-mi moaie în cerneală vârfurile degetelor pentru a-mi lua amprentele, ele

nu ar semăna deloc cu cele ale bărbatului care a mers călare spre Stalingrad. În basmele germane, după cum știți, citim despre copilul schimbat, răpit din leagăn și crescut de Diavol. Poate că asta se întâmplă și cu adulții. Numai în aparență nu m-am schimbat. Totuși, spre deosebire de tânărul din basm, nu m-am întors secole mai târziu, crezând că fusesem plecat doar câteva zile. Au trecut abia câteva luni de la Don, de la Volga, dar pentru mine a trecut o vreme lungă și ireversibilă.

Soția mea, Benedikta, are dreptate când spune că nu m-am mai întors. Iată, astăzi, altcineva scrie aceste rânduri pentru mine. Copilul schimbat mi-a luat locul, în timp ce eu sunt pentru totdeauna separat de cel care am fost. Adevăratul meu sine a rămas în inaccesibila Sinagogă a țiganilor, în timp ce celălalt Martin Bora, înlocuitorul care de acum înainte va acționa, va iubi, va ucide pentru mine, continuă să înainteze zadarnic în acest război inutil.

Aceasta este ceea ce vreau să vă împărtășesc, căpitane Jünger. Judecați dacă generația mea este la înălțimea celei a voastre.

Vă rog să nu mă citați dacă adaug că, după Stalingrad, totul ar trebui să mă îngrozească, inclusiv propria mea persoană. Să mă ierte Dumnezeu, dar nu e așa.

Joi, 18 martie
Notele preliminare ale lui Bora pentru raportul final

Cu ajutorul căpitanului Bruno Lattmann, iată cum am reconstituit o serie de evenimente pe care, după toate probabilitățile, ar fi trebuit să le cunoaștem cu mult mai devreme.

La sfârșitul anului 1941, pe atunci căpitanul Amerigo Galvani, atașat militar și agent al SIM la ambasada Italiei la București, și-a alertat guvernul că studiile unei cercetătoare

române privitoare la un nou combustibil sintetic promițător se apropiau de faza finală. Era o veste foarte importantă pentru Italia, o țară săracă în surse energetice.

Fără știrea contraspionajului nostru, ambasadorul Italiei în România, domnul Bova Scoppa, s-a întâlnit neoficial cu profesorii Tincu și Costin cu scopul de a negocia un acord avantajos pentru ambele părți. Relațiile dintre Roma și București erau mai cordiale decât cele dintre Berlin și generalul Antonescu, în ciuda sprijinului german pentru cauza lui politică.

Cei doi oameni de știință, conștienți că Germania își putea permite să plătească extraordinar de bine formula, au decis să temporizeze și să aștepte cea mai bună ofertă secretă. Domnul Tincu înclina spre vânzarea către Mussolini. Doamna Costin însă, inițiatoarea și promotoarea cercetării, voia să decidă singură. În acest scop, și-a reînnoit legăturile de prietenie cu soția generalului și viitorului feldmareșal Paulus, confidenta și prietena ei din copilărie.

Nu știm când au început cele două doamne să discute despre problema combustibilului sintetic. Cu siguranță Paulus – expert în logistică – trebuie să fi luat în considerare avantajele rolului de intermediar între doamna Costin și Oberkommando Est *și, indirect, între savantă și însuși Führerul. În momentul în care ne pregăteam pentru ultimul avânt către Stalingrad, posibilitatea de a garanta rezerve nesfârșite de combustibil pentru uriașul nostru parc auto ar fi fost cheia victoriei.*

Paulus i-ar fi putut cere doamnei Costin să facă o propunere directă Reich-ului. Dar, în vanitatea lui, s-a imaginat ca fiind omul capabil să răstoarne soarta războiului. Avea în plan să se prezinte la cartierul general al Führerului de la Vinnița sau Berlin? Ar fi încercat să dobândească mai multă credibilitate arătând lucrurile la care excela: rapoarte lungi cu estimări și calcule? Dacă prezenta rata fenomenală a consumului de combustibil pe frontul rusesc, ar fi fost convingător. Odată ce armata noastră ar fi putut avansa fără teama de a rămâne pe jos, cei doi oameni de știință ar fi primit onoruri și bani, poate chiar catedre la universități prestigioase și o rezidență somptuoasă în Germania. La rândul lui, Paulus i-ar fi eclipsat pe majoritatea colegilor săi în ochii Führerului, nu doar ca general

care respectă cu sfințenie ordinele, ci și ca intermediar al unui acord memorabil. (În paranteză fie spus, presupun că generalul Schmidt, unul dintre cei mai apropiați colaboratori ai lui Paulus, voia să participe la profit și susținea negocierile private dintre cei doi români și superiorul său direct.)

Galvani, aflat în serviciu pe Don la mijlocul lui august 1942, a fost informat de către SIM despre zborul soților Tincu la comandamentul Armatei a 6-a. Cu siguranță, o vizită de curtoazie a doi civili într-un teatru de război în mișcare rapidă nu era de imaginat. Prin urmare, formula combustibilului sintetic trebuia să se afle la bord cu ei și urma să ajungă în scurt timp în mâinile lui Paulus.

Galvani a primit ordin să cumpere formula ori să o intercepteze cu orice preț. Escala nocturnă a aparatului Storch la Millerovo ar fi oferit nu doar oportunitatea de a acționa în acest sens, datorită sprijinului unor complici de pe terenul de aterizare italian, ci și pe aceea – oricare ar fi fost rezultatul negocierilor – de a elimina la final toate probelele și martorii.

Dacă s-ar fi ajuns la o înțelegere cu Italia, părerea mea este că soții Tincu și-ar fi continuat oricum călătoria, l-ar fi întâlnit pe Paulus și ar fi tras de timp. Totuși, Storch-ul nu ar fi ajuns niciodată la destinație. Datorită unei încărcături explozive plasate la bord, un dezastru aerian ar fi putut fi cu ușurință atribuit unei defecțiuni sau unei acțiuni a inamicului.

Dacă, în schimb, doamna Costin ar fi refuzat să vândă formula Italiei, nu există nicio îndoială că nici ea, nici soțul ei nu ar fi supraviețuit întâlnirii secrete cu Galvani. Formula trebuia obținută prin orice mijloace. Și așa a și fost, în afară de situația neprevăzută a unei defecțiuni reale la Storch, care a provocat o aterizare forțată, dar a salvat aeronava de la o distrugere sigură în ziua următoare.

Galvani se îndrepta spre Millerovo pentru a-i întâlni pe soții Tincu când a trebuit să-și modifice în grabă planurile. A fost avertizat de locotenentul Lázár cu privire la aterizarea forțată la intersecția de la Kamennik, a înțeles că era vorba despre avionul care-i avea pe soții Tincu la bord și, promițând că va căuta ajutor, a făcut astfel încât să-i găsească pe rătăciți înaintea oricui. Acest lucru a dus la o întârziere de trei ore între

întâlnirea întâmplătoare de la Kamennik și sosirea lui la Millerovo. Abia atunci a început căutarea celor doi oameni de știință.

Lázár a făcut același ocol din motive proprii, dar nu a reușit. În schimb, Galvani a dat de urma celor doi, epuizați după ce au fost jefuiți și lăsați pe jos în stepă de femeia care îi luase cu căruța. Ajunși în magazia în care s-au refugiat, l-au recunoscut probabil pe Galvani drept ofițerul italian pe care urmau să-l întâlnească la Millerovo. Poate că și-au lăsat garda jos. Galvani, hotărât să-și ducă la îndeplinire misiunea, nu mai avea timp de negocieri și le-a cerut formula. La refuzul doamnei Costin de a o preda – poate că trufia academică a fost mai puternică decât frica –, a trecut la măsuri extreme și, odată ce soții au fost eliminați, a recuperat formula din tocul sandalei doamnei. (Nu am nicio scuză că nu m-am gândit la asta când Galvani însuși, câteva zile mai târziu, s-a prefăcut că a găsit sandaua ruptă.)

Agentul SIM cunoștea bine cariera soților Tincu. Înainte de război îi supraveghease în Italia și știa că cele mai importante cercetări îi aparțineau doamnei Costin. Domnul Tincu își admira și invidia colegii italieni de la Institutul de Fizică din Roma, dar, în ciuda eforturilor sale, le rămânea net inferior. În timp ce soțul ei se chinuia cu atomul, știm acum din sursele Abwehrului că doamna Costin inițiase o serie de contacte la nivel înalt cu CCM – Centre Chimice Militare –, precum Saronio și Monti & Martini încă din anii războaielor coloniale italiene. Poate merita remarcat faptul că și astăzi Saronio singur produce și stochează gaze toxice în cantități mari (în 1941 era vorba de 30.000 kg de clor, în timp ce producția sa lunară actuală este de 100 de tone de difosgen și 200 de tone de iperită sau gaz muștar).

Cu toate acestea, odată cu apropierea unui conflict mondial, doamna Costin a înțeles avantajele studierii și dezvoltării unui nou combustibil sintetic, mai simplu de produs decât cel al fabricii noastre I.G. Farben. Era o cercetare privată, care însă nu a scăpat serviciilor de contrainformații italiene și sovietice, atât în Italia, cât și în România, în timp ce Germania – nu există alți termeni – dormea pe lauri.

Negocierile doamnei Costin cu Italia s-au blocat după ce Paulus a asigurat-o că Germania va plăti mai mult, iar această

turnură a determinat reintrarea în scenă a lui Galvani. Înrolat în rândurile Diviziei Rapide, a primit ordinul să reia rolul de mediator pe care îl jucase deja în perioada când lucra la ambasada de la București, iar în cazul în care doamna Costin nu se arăta disponibilă, să obțină formula prin orice alte metode. Ultima întrevedere trebuia să aibă loc la Millerovo, dar, după cum am spus, defectarea avionului a schimbat cărțile de pe masa de joc.

După ce s-a eliberat de soții Tincu, Galvani s-a întors în șopron, a perchiziționat servieta și portofelul lui Nicolae Tincu, fără să găsească nimic relevant, și a ascuns totul sub stratul de paie care acoperea podeaua. Nu a observat însă cămașa pe care profesorul o întinsese pe acoperiș ca semnal (care s-a dovedit a fi inutil) pentru eventualii salvatori veniți pe calea aerului.

Galvani însuși a recunoscut în timpul conversației noastre că s-a dus apoi să dea alarma nu în Piazza Roma, ci în tabăra mai îndepărtată de la Degtevo, unde nu ar fi trebuit să justifice întârzierea raportării accidentului aviatic. Astfel, nu a fost observată lipsa a trei ore din traseul lui.

Recunosc că am preferat încă de la început pista unui politruc sovietic, din motive de modus operandi *al asasinului. Dar nu eram, de fapt, atât de departe de adevăr: responsabilul era oricum un ofițer de contrainformații, ce-i drept italian, și un omolog al meu. Și noi știm să acționăm fără scrupule și, uneori, să ne comportăm ca niște comisari politici sovietici.*

Acest caz a început cu moartea lui Nicolae Tincu și a Biancăi Costin; a continuat cu moartea țărăncii ruse, care îi jefuise, și a celor doi evadați ruși, vinovați de violarea și uciderea acesteia din urmă. Indirect au urmat și alte decese: cel accidental al pilotului lui Paulus și cele ale starși maiorului *Stasov și colonelului Galvani.*

Când Stasov a insistat să-i aduc trabucuri italiene, îmi sugera oare soluția cazului? Ar fi tipic pentru cineva din NKVD, iar eu, deși aveam niște suspiciuni în legătură cu Galvani, nu am înțeles sensul. Va trebui să rămân cu întrebarea. Nici dacă ar fi încă în viață, Țesar Andreevici nu mi-ar da satisfacția de a o recunoaște.

Cel mai ironic, dar și mai teribil element al poveștii este faptul că formula de combustibil sintetic nu funcționează.

Lattmann îmi spune că sursele noastre din Italia, trezite în cele din urmă, au confirmat că experimentele efectuate de AGIP (Antrepriza Generală Italiană Petroliferă) dovedesc instabilitatea și lipsa de fiabilitate a produsului.

Practica nu s-a potrivit cu teoria, sau poate doamna Costin a fost cea care a exagerat (fraudulos sau nu) potențialul descoperirii ei? Dacă da, șeful Armatei a 6-a a făcut bine să se predea rușilor. Dacă ar fi prezentat Reich-ului o formulă ineficientă, nu ar fi obținut niciodată bastonul de feldmareșal. Poate că și-ar fi pierdut comanda, sfârșind în noroiul Volgăi împreună cu 250.000 dintre noi.

Este legitim să ne întrebăm ce voia Paulus de la această anchetă. La început, fără îndoială, găsirea celor doi oameni de știință; după moartea lor, prețioasa formulă; după pierderea formulei, o răzbunare obtuză împotriva singurului suspect la îndemână, un maghiar antiromân și criminal de război (care i-ar fi ucis cu bucurie pe soții Tincu dacă ar fi putut).

Acum că încercarea Wehrmachtului de a cuceri Stalingradul s-a încheiat atât de dezastruos, nu în ultimul rând din cauza lașității lui Paulus, aceste considerații par să vină dintr-un loc și dintr-un timp incredibil de îndepărtate.

Într-un fel, povestesc istoria lui Galvani. A ucis doi civili neînarmați, este adevărat. Supraviețuirea Italiei într-un război pentru care nu era echipată justifică un act altfel deplorabil? Fratele meu, Peter, îmi amintește că, ori de câte ori un pilot lansează încărcătura de bombe – chiar și atunci când ținta este oficial de tip militar –, știe că printre victime vor fi și civili. „Este povara noastră", admite. Dar nu încetează să zboare. Noi toți soldații, din toate armatele, am ucis sau vom ucide civili; neintenționat dacă avem noroc (îi numim „daune colaterale"); cu bună-știință, dacă viețile civililor cântăresc mai puțin în balanța noastră decât cele ale camarazilor noștri. Nu ar trebui să facem meseria asta dacă nu suntem pregătiți să luăm în considerare o astfel de posibilitate.

Adesea scrisul îl consola, dar nu și astăzi. Din contra. Bora își spuse că avea nevoie să iasă, să facă o plimbare și să respire aerul înțepător din pragul primăverii. La Stalingrad, calitatea

și grosimea gheții de pe Volga trebuiau să fie de acum în evoluție, când imperceptibil, când cu lovituri și gemete prelungi. La Praga, după cum scrisese răposatul său tată, *la glace se fond*.

Cu o hartă veche a orașului în mână, ajunse la capătul Străzii Vlasska; de acolo se îndreptă spre Podul Carol, îl traversă fără să dea atenție statuilor mari de sfinți care îl priveau de pe balustrade și, după ce trecu pe lângă vechea mănăstire a cruciaților, o luă pe malul râului la dreapta, în direcția ghetoului.

Puțini germani cutreierau străzile bătrânului Josefov. În ciuda ocupației și a deportărilor, sinagogile abandonate erau încă în picioare, la fel și cimitirul evreiesc sălbăticit. La cotul râului, ceea ce fusese cândva un labirint umed și umbros de alei a fost transformat cu o jumătate de secol mai devreme într-un cartier în stil francez, cu bulevarde largi, bănci și vile opulente.

Nu ocupația sau războiul șterseseră vechile urme și sinagogile uitate. Cetățenii care au moștenit Praga se ocupaseră cu igienizarea aglomeratului cartier evreiesc cu zeci de ani înainte. Vilele burgheze și respectabilitatea mercantilă înlocuiseră casele dărăpănate pline de arcade și balcoane, înghesuite pe laturile străduțelor înguste perpendiculare. Micile piețe dispăruseră și, odată cu ele, măcelăriile și școlile rabinice care se chinuiau să respire puținul aer care cădea de sus.

Din Strada Salpetrului Bora urmă bulevardul Nürnberg (odinioară bulevardul Paris) până la intersecția cu Strada Malului. Puțin mai încolo, blocul dădea spre o străduță deschisă la începutul secolului, cam pe acolo unde cândva Aleea Țiganilor mergea paralel cu Aleea Rabinului.

Pe harta făcută cu cincizeci de ani mai înainte, sinagoga Cikán, supranumită Tzigana, se distingea încă între cele două alei, în centrul unui cvartal îngust de cocioabe. Astăzi, chiar și cu acea indicație pe hârtie, locul precis nu mai putea fi identificat. Cât de departe se ridica sau se ridicase?

Bora își aminti cum călătorul evreu din copilăria lui, orb și străin, îl întrebase, nu întâmplător: „*Es iss noch vayt zu der*

shul?”

Nu putea fi sigur, dar poate chiar stătea acolo unde cândva se ridica sinagoga Cikán. Nu era important dacă Maestrul o avea sau nu în minte când, la un an după demolarea acelei *shul*, comandase și contribuise la compunerea muzicii pentru *Sinagoga țiganilor*. Pentru Bora așa era. *O sinagogă* a țiganilor, dacă nu *Sinagoga* țiganilor. Invizibilă, dar prezentă.

Mai avea o zi la Praga înainte de a întreprinde călătoria lungă cu trenul către frontul rusesc. Acolo îl aștepta o misiune întreruptă.

Poate că nu sunt invincibil, își spuse, *dar sunt departe de a fi învins. Este un strop de consolare care ar trebui să mă țină cât un ulcior plin. A-ți fi foame nu este același lucru cu a muri de foame; a-ți fi sete nu este același lucru cu a muri de sete. Astăzi pun sigiliul peste amintirea Stalingradului. Las frica și doliul de la Stalingrad printre aceste pietre care au cunoscut frica și doliul.*

Pe furiș, deși pe stradă nu era nimeni, scoase din buzunar pietricica pe care o culesese în timp ce se plimba cu Dikta într-unul dintre parcurile orașului. O puse cu grijă pe pământ, ca simbol a ceea ce își promitea din nou.

Apoi întoarse spatele unui cartier care, atunci când își îndepărta privirea, putea să-și recapete în imaginație aspectul pe care îl avea cu mult înainte ca el să se nască. Păcat că natura trecătoare a cartierelor, sortite să dispară chiar și de pe hărți și tipărituri, era încredințată memoriei aparent sigure, dar și mai trecătoare, a oamenilor. Ce relație ciudată, într-adevăr, avem cu casele…

Era tot ce voia Bora să vadă din Praga în acea zi. Se săturase de un cer fărâmițat de firele încâlcite ale tramvaielor sau canalizat între jgheaburi și rânduri de fațade austere. După Stalingrad, încă mult timp orașele aveau să i se pară claustrofobice, locuri ridicate pe scheletele trecutului lor, al căror aspect prezent prefigura decadența viitoare. Tânjea după spațiile ierboase nesfârșite, unde cerul, norii și un miros de ocean făceau din nou acceptabil riscul de a muri.

Se întoarse fără grabă spre locuința sa temporară. Mergând pe malul râului împotriva curentului, își dădu seama că sus,

deasupra apei înspumate, se deschidea bolta rece a cerului; dar poate că abia a doua zi, sau cea următoare, avea să se însenineze, până când va fi devenit întinsă, liberă și goală.

33. „Coborâți cu toții pe rând din fiecare vagon!” (germ., în original) (n.r.).
34. În original, în limba română.

Glosar

Abwehr: Serviciul de contraspionaj militar al Celui de-Al Treilea Reich.
A**mt Ausland Ost**: secțiunea din Abwehr operativă pe Frontul de Est.
balcă: ravenă profundă în teren, lungă și de câțiva kilometri.
bruja: în spaniolă, „vrăjitoare”.
CEKA: poliția politică din primii ani ai regimului sovietic.
degtiariov: mitralieră ușoară a armatei ruse.
Feldgendarmerie: Poliția Militară germană.
Feuerwehr Sachsen: Brigada de pompieri. Mod glumeț de a defini un grup de asalt saxon.
finka: cușmă de model finlandez.
frontovik: în rusă, „soldat din prima linie”.
Generaloberst: colonel general în armata germană.
goi: care nu este evreu.
GPU: Poliția secretă a regimului sovietic până în 1934.
Grossvater: în germană, bunic.
hiwi: ordonanță rusă în serviciul trupelor de ocupație germane.
colhoz: cooperativă agricolă sovietică.
Landser: în germană, „soldat”.
Major: maior în armata germană.
mana: termen de origine polineziană care indică o forță supranaturală.
Na Rodinu! **Na Stalina**!: în rusă, „Pentru patrie! Pentru Stalin!”.
NKVD: Serviciul de siguranță sovietic, atât civil, cât și militar.
Oberkommando: Comandament suprem al forțelor armate germane.
Oberführer: brigadier general în SS.
Obergefreiter: caporal în armata germană.
Oberleutnant: locotenent în armata germană.
Oberstabsarzt: maior medic în armata germană.
Oberstleutnant: locotenent-colonel în armata germană.
Operațiunea Barbarossa: nume de cod pentru invazia germană în Uniunea Sovietică.
OVRA: Opera di Vigilanza e Repressione dell’Antifascismo (Lucrarea de pază și represiune a antifascismului); Poliția secretă a lui Mussolini.
panye: căruță rusească trasă de unul sau mai mulți cai.
Panzergrenadier: soldat din infanteria motorizată germană.

perovskia: plantă erbacee din stepa rusă.
politruc: comisar politic din armata sovietică.
razvedciki: cercetași din armata rusă.
Reichsprotektor: literal, „Protector al Reich-ului". În practică, guvernator al unei națiuni ocupate.
Rittmeister: comandant al unei unități germane de cavalerie.
Rotspon: vin asemănător lichiorului, tipic de la Hamburg.
Sanitätskompanie: compania corpului sanitar al armatei germane.
șașka: sabie cazacă.
șnaps: băutură alcoolică tare germană.
shul: în idiș, „sinagogă".
SIM: Servizio Informazioni Militare (Serviciul de Informații Militare). Serviciul de spionaj al forțelor armate italiene din 1925 până în 1945.
Stabsarzt: chirurg într-o unitate militară germană.
Sub Rosa: literal, în latină, „sub trandafir". Indică ceva ce se spune sau se face în mod confidențial.
Tercio: Legiunea străină din Spania.
țentner: unitate de măsură rusească egală cu un chintal.
Zu Befehl: în germană, „la ordin!".

Notă și mulțumiri

Pe parcursul a peste șaptezeci de ani, nenumărați istorici, analiști, eseiști și romancieri au scris zeci de mii de pagini despre bătălia de la Stalingrad, unul dintre punctele de cotitură din Al Doilea Război Mondial și tragedie umană de proporții apocaliptice (peste *un milion* de pierderi umane: morți, dispăruți și prizonieri). Uneori, reconstituirea acelor zile dramatice nu a fost lipsită de erori materiale, distorsionări propagandistice și manipulări grosolane *ex post*, atât din partea germană, cât și din partea sovietică. Prin desfășurarea subiectului polițist, ceea cea am încercat să restitui în *Sinagoga țiganilor*, datorită analizei unei mase foarte mari de surse primare și secundare, este exact contrariul: un portret realist, credibil și anti-retoric – dat fiind că există, discutabil, atât retorica victoriei, cât și cea a înfrângerii – al unuia dintre evenimentele cele mai sângeroase și în același timp tragic de absurde din Al Doilea Conflict Mondial. Desigur, nu îmi revine mie să stabilesc dacă am reușit, ci, ca întotdeauna, celor care au avut sau vor avea bunătatea să mă citească. Acestea fiind spuse, trebuie să mă achit de plăcuta obligație de a mulțumi unei serii de prieteni, istorici și specialiști în artele militare pe care i-am bătut efectiv la cap în patru colțuri ale lumii, din Italia până în Federația Rusă, din Germania până în Australia, obosindu-i cu întrebări, interogări și solicitări de clarificări.

Recunoștința mea pentru disponibilitatea constantă și gentilețea deosebită se îndreaptă așadar către generalul Giorgio Battisti, colonelul Fabrizio Ghiretti, colonelul Cristiano De Chigi, maiorul Ernesto Colombo, maiorul Paolo Mattielli, colonelul French L. MacLean, colonelul Anatoli Ivanovici Isaienko, profesorul Bahtiar Tuzmuhamedov, profesorul

Friedrich Wilhelm von Hase, personalul de la *Deutsches Bundesarchiv* și de la *Gedenkstätte Deutscher Widerstand*, Anton Joly, locotenent-colonelul Magnus Pahl, Tracy Burns, Jason D. Mark, Marco Patricelli, Barbara Biagi, Marco Brogi, Luigi Lenti, Paolo Galli, Francesca Marcelli, Marina Pagnussat, profesorul Giorgio Federico Siboni, Luigi Zumbo, Paola Pallottino.

Îmi doresc să îl amintesc aici și pe căpitanul medic Manlio Monticelli, care a fost adevăratul comandant al spitalului de campanie 837 de la Millerovo, și pe doctorul Daniele Radini Tedeschi, de la care am împrumutat o parte din numele de familie, dându-l, în ficțiunea literară, psihiatrului de la spitalul Bulovka. Nu știu despre el decât că era medic la Piacenza și că îi aparținea micul, dar foarte utilul *Manual medical Roversi*, ediția din 1944, acum în posesia mea.

În sfârșit, le mulțumesc din suflet, *as usual* [35], lui Antonio, Piergiorgio, Simona și Gigi.

B.P.

35. „Ca de obicei” (engl., în original) (n.r.).